

Det här verket är upphovrättskyddat enligt *Lagen (1960:729) om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk*. Det har digitaliserats med stöd av Kap. 1, 16 § första stycket p 1, för forskningsändamål, och får inte spridas vidare till allmänheten utan upphovsrättsinnehavarens medgivande.

Alla tryckta texter är OCR-tolkade till maskinläsbar text. Det betyder att du kan söka och kopiera texten från dokumentet. Vissa äldre dokument med dåligt tryck kan vara svåra att OCR-tolka korrekt vilket medför att den OCR-tolkade texten kan innehålla fel och därför bör man visuellt jämföra med verkets bilder för att avgöra vad som är riktigt.

This work is protected by Swedish Copyright Law (*Lagen (1960:729) om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk*). It has been digitized with support of Kap. 1, 16 § första stycket p 1, for scientific purpose, and may no be disseminated to the public without consent of the copyright holder.

All printed texts have been OCR-processed and converted to machine readable text. This means that you can search and copy text from the document. Some early printed books are hard to OCR-process correctly and the text may contain errors, so one should always visually compare it with the images to determine what is correct.

Centralbiblioteket

fol

* 84/834:7

* Lu. 84/25

GÖTEBORGS UNIVERSITETSBIBLIOTEK

1001049119

Coll. Cat.

HENRIK SCHÜCK

KGL. VITTERHETS

HISTORIE OCH ANTIKVITETS

AKADEMIEN

DESS

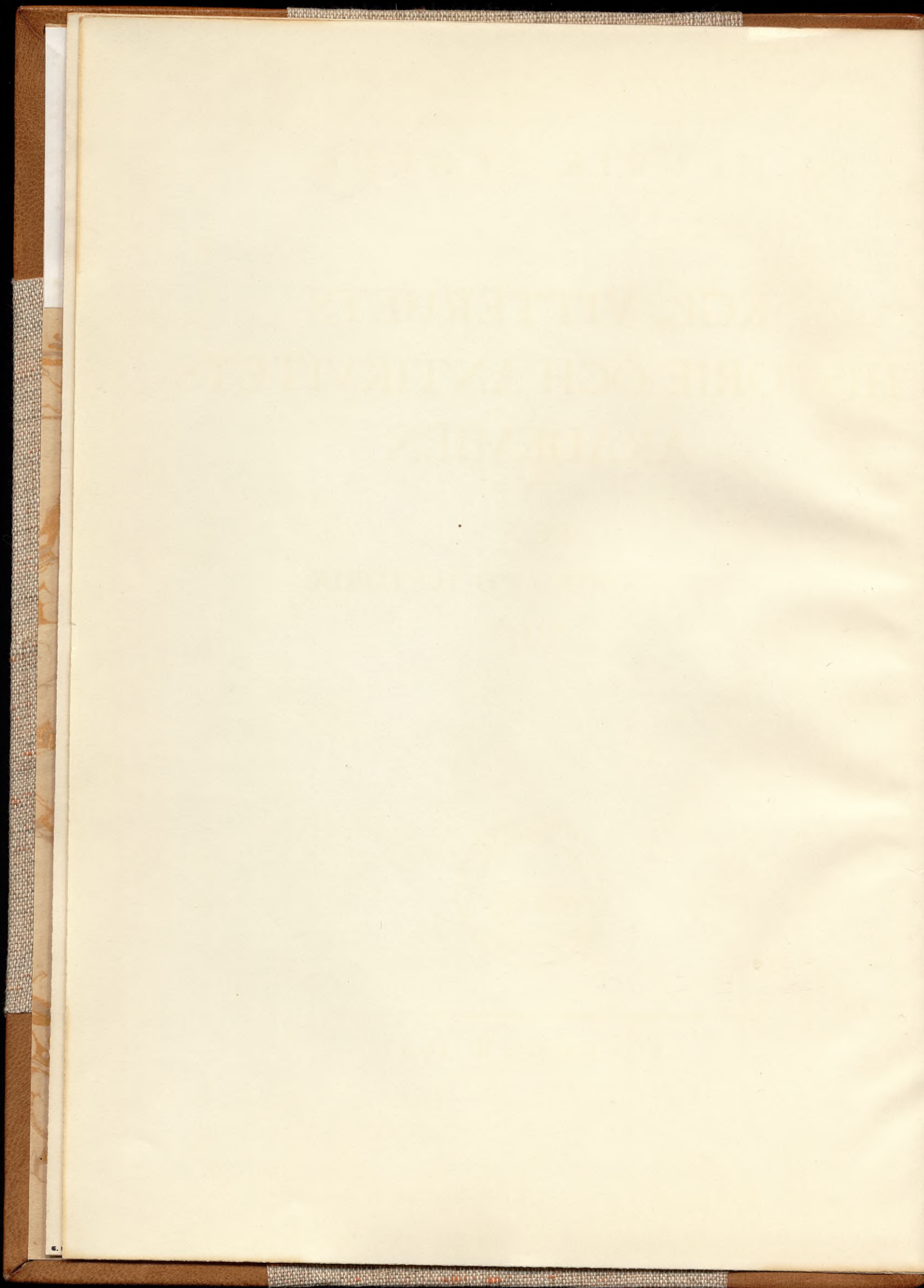
FÖRHISTORIA OCH HISTORIA

VII

STOCKHOLM 1943

HENRIK SCHÜCK

KGL. VITTERHETS
HISTORIE OCH ANTIKVITETS
AKADEMIEN

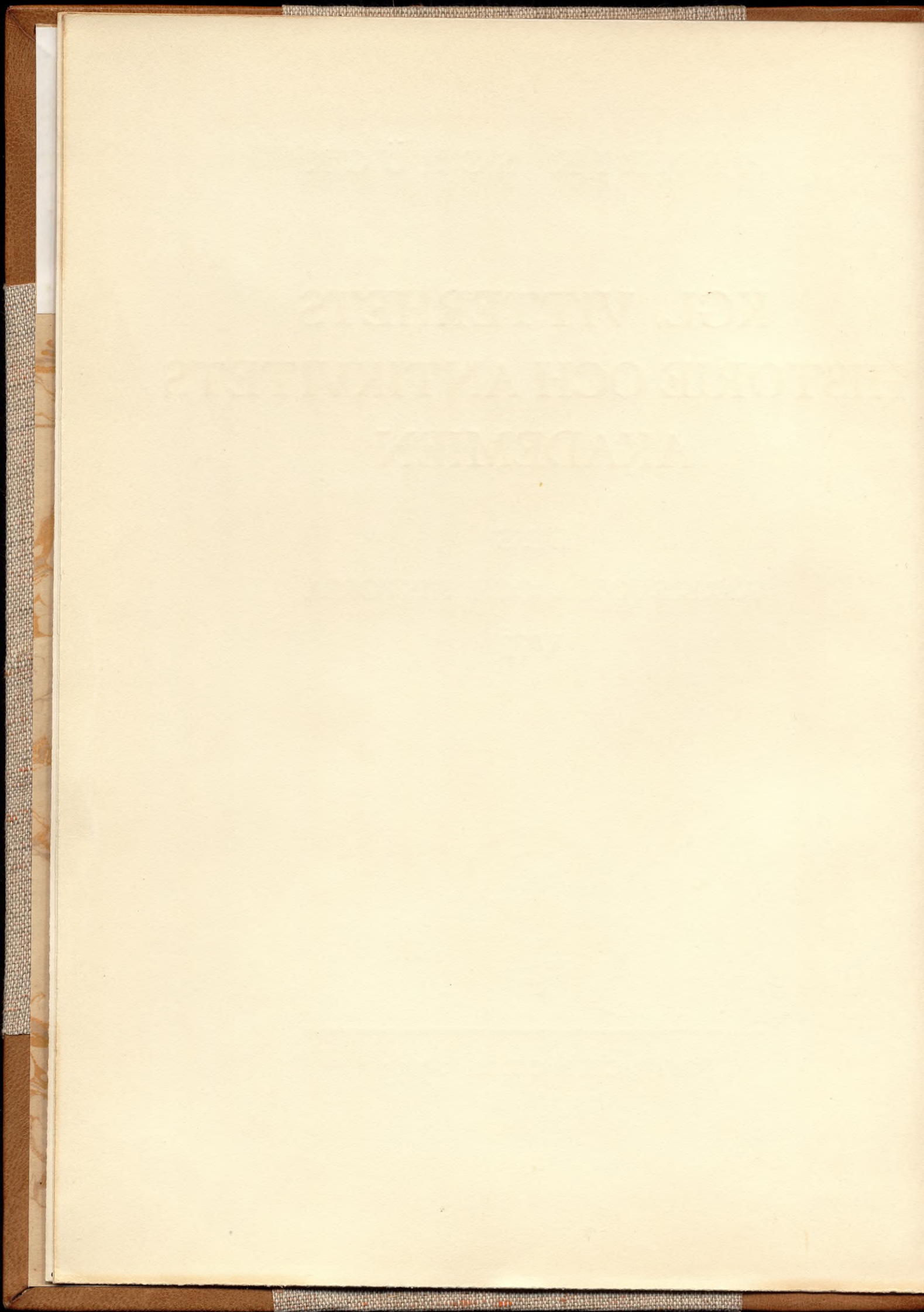
DESS
FÖRHISTORIA OCH HISTORIA
VII

STOCKHOLM 1943

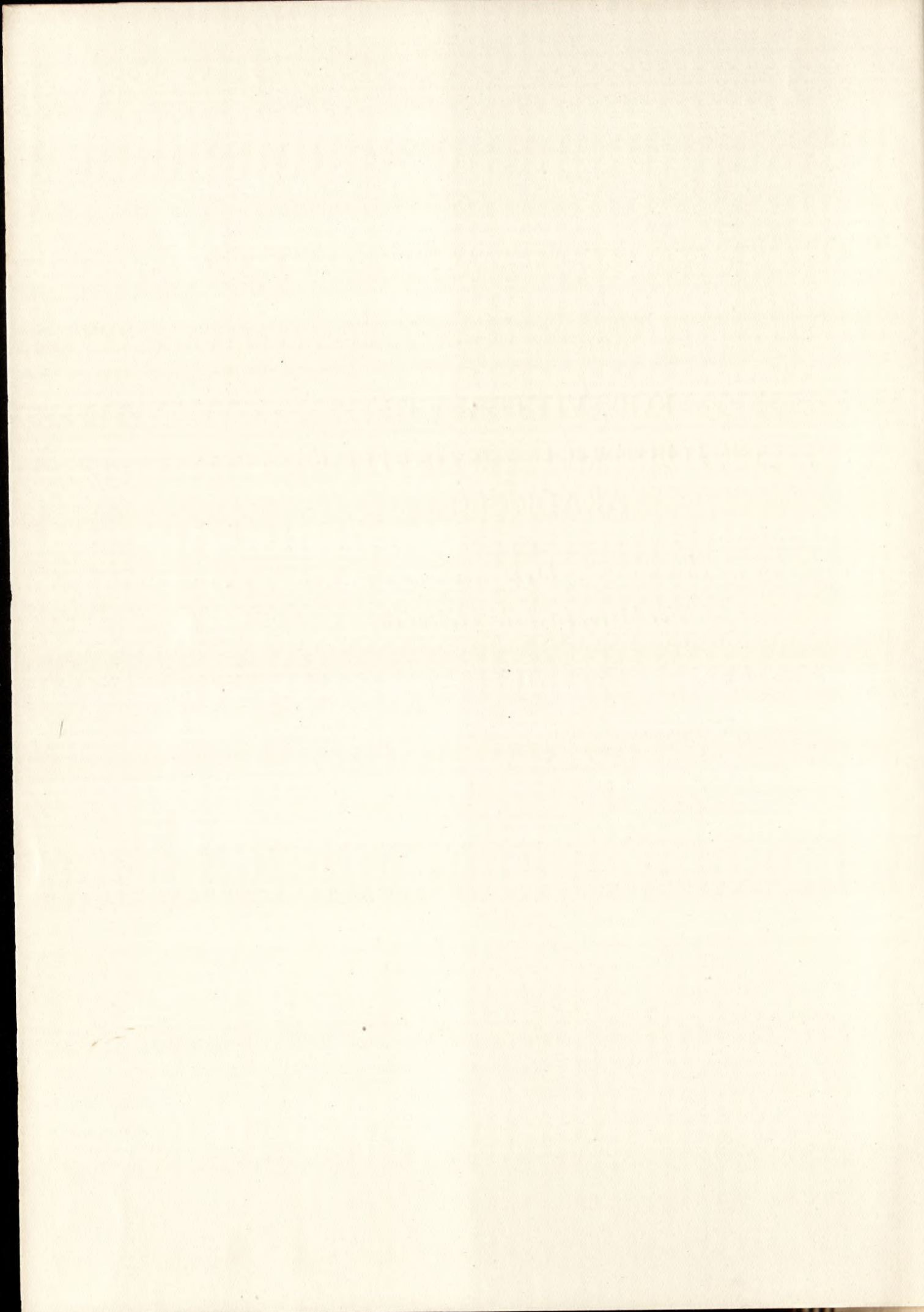

KGL. VITTERHETS
HISTORIE OCH ANTIKVITETS
AKADEMIEN

Dess
Förhistoria och Historia

VII

KGL. VITTERHETS
HISTORIE OCH ANTIKVITETS
AKADEMIEN

Dess
Förhistoria och Historia

På akademiens uppdrag
författade
av

HENRIK SCHÜCK

VII

AKADEMIEN

1794—1826

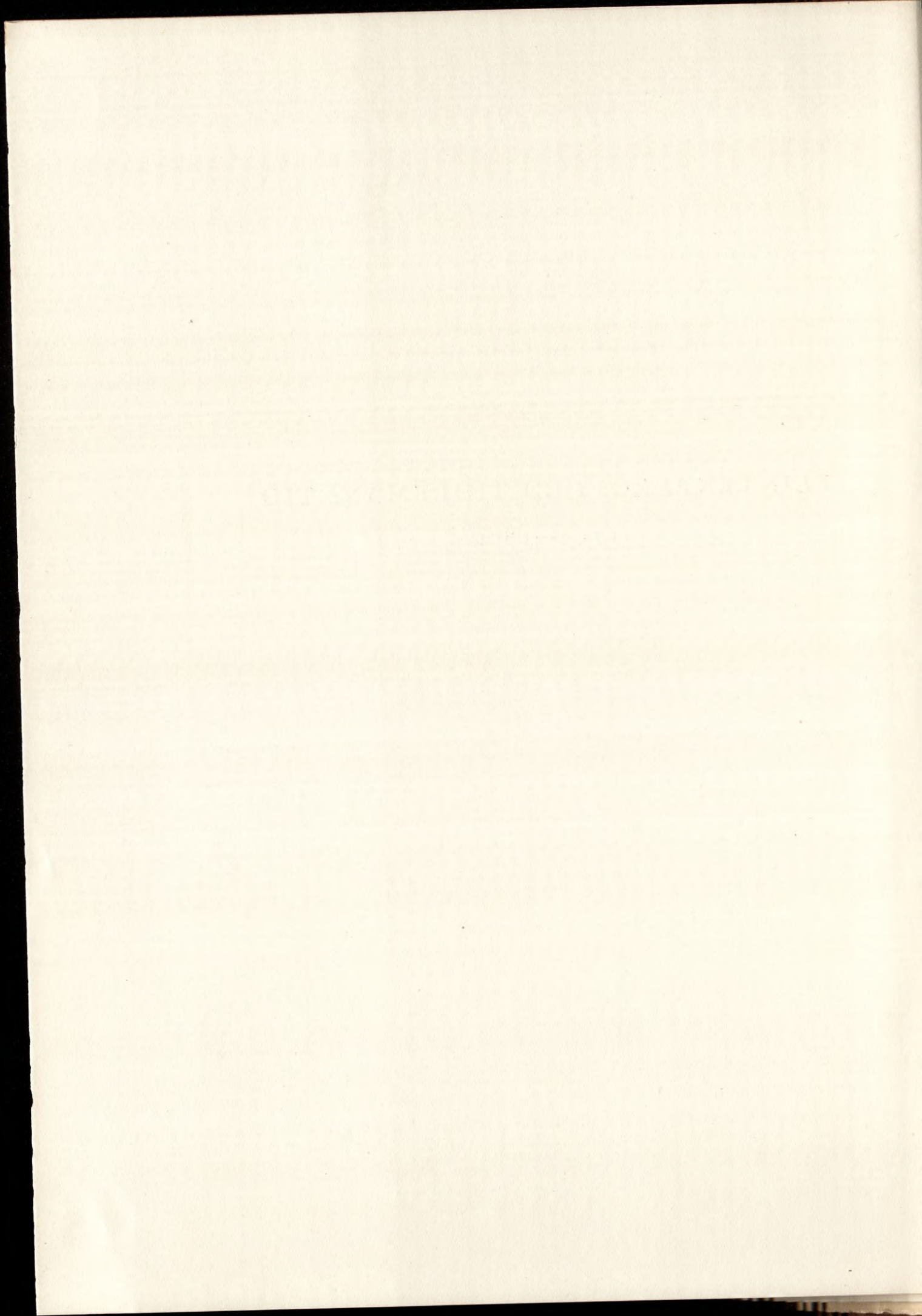
Stockholm 1943

ARBETET UTGIVES MED ANSLAG UR
HUMANISTISKA FONDEN

FLINTENBERGS OCH TIHLEMANS TID

1794—1802

AMANUENS OCH SEKRETERARE.

Av de två ämbetsmän, som voro uppförda på Vitterhets Historie och Antikvitetsakademiens stat, sekreteraren och amanuensen, hade den senare, Conrad Broman, kort före Adlerbeths avgång lämnat sin plats i akademien; den 4 juli 1792 hade han nämligen stigit till rikshistoriograf. Det fanns dock redan förut två rikshistoriografer, Schönberg och Hallenberg, men blott *en* till ämbetet hörande lön, och Broman fick därför, till dess att denna blivit ledig, behålla sin gamla lön som akademiens amanuens (100 Rdr.).¹ Det blev således akademien, som fick avlöna den nye rikshistoriografen, liksom den strax därefter fick avlöna det nya Kungl. Museets Garde des médailles.

*Amanuensen
Broman*

Då emellertid amanuenslönen en gång kunde bliva ledig efter Broman, hade platsen som amanuens likväl en viss lockelse, och såsom sökande till denna anmälde sig e. o. kanslisten i Riksarkivet Olof Sundel, 28 år gammal och en ganska duglig arkivman — han steg sedan till riksarkivarie (1822) och blev 1819 ledamot av Vitterhets Historie och Antikvitetsakademien. I akademien föredrogs hans ansökning den 20 november 1792, och av hans bifogade meritlista fann akademien, »att Sundell 1791 blifvit promoverad till Philosophiæ Magister i Upsala och samma år antagen till Extra Cantzlist i Riks Archivet, och som han jemte dessa för honom talande omständigheter tillika ägde sin förmans witsord om insigter och det goda upförande, som gjort honom fördelaktigt känd, så biföll acad:n hans ansökning i så måtto, att han i underdånighet föreslås till nämnda amanuenssysslan, som dock, till dess Kongl. Secreteraren Broman

*Amanuensen
Sundel*

¹ Rikshistoriograflönen fick han aldrig. Den innehades av Schönberg, som avled 1811, och Broman dog redan 1800.

Flintenbergs och Tihlemans tid

kan till annan lön varda hulpen, är lönlös». Sin fullmakt fick han den 7 december 1792.

I olikhet med Broman fick Sundel icke så litet att göra inom akademien. Sin plats såsom sekreterare i denna hade Flintenberg tillträtt den 14 januari 1794, men kunde icke sköta den längre än till årets slut, och vid sammanträdet den 2 januari 1795 fördes protokollet av Sundel, då »Kongl. Secreteraren Flintenberg för mellankommande sjukdom blifwit hindrad at bivista academiens sammankomst, hwarföre det ålåge amanuensen at träda till Protocollet». Sjukdomen var emellertid så svårartad, att Flintenberg ansåg sig böra anhålla om avsked, och Sundel fick därför till och med den 14 april 1795 sköta hans plats. Då den nye sekreteraren Tihleman vid nästa sammanträde företedde sin fullmakt som Flintenbergs efterträdare, hemställde Rosenstein, »om icke Kongl. Academiens i afseende på den flit och skicklighet, hvarmed Herr Amanuensen Sundel under Academiens förre Secreterare Herr Flintenbergs långvariga sjukdom Academiens biträdt, pröfvade skäligt att af de Academiens anslagna Medel tilldela Herr Sundel en gratification af 50 Riksdaler i Riksgälds Sedlar. Academiens samtyckte härtill, men som Hon icke fann sig tillständigt att sådant verkställa utan Sin höge Beskyddares nådiga tillstånd, så beslöts, att Herr Cantzli Rådet Baron Rosenhane skulle anmodas att härom å Hennes vägnar hos Hans Maj:t i underdånighet anhålla.» Den 15 juli meddelade Rosenhane, att hertigen-regenten bifallit akademiens framställning.

Möjligen bidrog denna uppmuntran till att Sundel året därpå själv vågade sig fram med en begäran om lön. Den 16 februari 1796 anhöll han nämligen om akademiens förord »till Hans Maj:t att till understöd för sig såsom obemedlad från innevarande års början intill dess den Academiens Amanuens på Stat anslagna Lön kan blifva ledig, utaf Kongl. academiens egne Medel undfå en Extra Lön af Ett hundra Riksdaler. Academiens beslöt att med sitt yttrande häröfver till nästa sammankomst uppskjuta.» Denna blygsamma begäran mötte likväl ett häftigt motstånd inom akademien, vilket är ganska belysande för de dåtida äldre ämbetsmännens uppfattning av de yngres ställning: »Herr Cantzli Rådet Elers yttrade till Proto-

Amanuens och sekreterare

collet: Som mångfaldiga Tjenstemän på Rikets Stat icke njuta löner för den trängnaste tjenst de ofta bestrida eller efter Författningar och Stat dertill äga någon rätt och Canzlisten Sundel emottaget en amanuens Syssla vid Kongl. Vitterhets acad:n med det kända vilkor att förre amanuensen afgådt med bibehållande af Lönen, Så kan jag för min del ej samtycka, att Kongl. academien hos Kongl. Maj:t söker att af academiens ringa besparing tillstyrka för honom en extra lön. Jag vill blott med några ord omnämna, huru de få tillgångar academien äger kunna fordras till angelägnare behof. Academien äger intet Bibliothek, icke en gång nödiga handböcker i de serskilda Vitterhets delar, som tillhöra Academiens omsorg. Fyra præmier, om de årligen komma att utdelas, fordra 79 ducater utom Skådepenningar för accessit. Handlingarnes tryckning på eget förlag till mera förmån för Academien, Pensioner för en eller flera ledamöter(!), som helt och hållet använda sin tid till Vitterhetens befrämjande efter Utländska academiens efterdömen m. m. vore i min tanka snarare att påtänka och hvartill en noga hushållning och besparing af academiens medel fordras. Och aldenstund Kongl. academien utan Salig Konungens besynnerliga nådiga omvårdnad hade såsom utan all fond sett sitt slut med Dess Stiftarinnas död, tyckes mig oförgripeligen att anstånd kunde hafvas med utdelande af dubbla löner för en syssla, så mycket mindre af en trängande angelägenhet som academien ofta Sjelf vid dess Sammankomster är utan göromål(!).

Hans Excellence Herr Riks Cantzleren Friherre Sparre anförde, att han i likhet med hvad Herr Cantzli Rådet Elers yttrat vore öfvertygad, att de få tillgångar Kongl. Academien ägde kunde fordras till bestridande af flera för Academien oundgängliga behof, men då närvarande fråga var ett mål, som helt och hållet berodde af Konungens Eget höga välbehag, trodde Hans Excellence, att Academien härutinnan icke vidare kunde sträcka sin åtgärd än att förberörda ansökning hos Hans Majestät i underdånighet anmäla med den betänklighet, som därvid förekommit.

Kongl. academien instämde i Hans Excellence[s] mening och tillsade Secreteraren att uppsätta det bref, som till följe häraf kommer att till Hans Maj:t afgå.»

Flintenbergs och Tihlemans tid

Emellertid visade sig Kungl. Maj:t mildare än Elers, och den 5 april »Uplästes Kongl. Maj:ts nådiga skrifvelse af den 17 sistledne Martii med tillkännagifvande, att Hans Maj:t i anseende till det fördelaktiga vittnesbörd, som academiens uti underdånig skrifvelse af den 26 sistledne Februarii amanuensen Sundel meddelt, i nåder funnit för godt att af Academiens egna Medel bevilja honom en Extra Lön af Sextio Sex Riksdaler 32 sk. årligen, räknadt ifrån innevarande års början, intill dess den Academiens amanuens på Stat anslagna Lön kan blifva ledig». Som vi skola se gjorde sig Sundel i hög grad förtjänt av en dylik uppmuntran. Under Tihlemans sjukdom och efter hans död fick Sundel under mer än ett halvår sköta sekreterarplatsen, och det var tack vare honom, som akademiens samlingar räddades vid den eldsvåda, som uppstod i Gamla Kungshuset.

*Flintenberg
blir sekre-
terare*

Vi vända oss nu till de bägge sekreterarne under denna tid, Flintenberg och Tihleman, vilkas utnämning betecknar en allt större deklassering av platsen både i socialt och litterärt avseende. Adlerbeth var en av den gustavianska tidens mera bemärkta författare, han tillhörde konungens litterära umgängeskrets, var dessutom en lärd enligt den tidens fordringar samt även en driven ämbetsman. En dylik yttre ställning intog Flintenberg icke. Han var visserligen filosofie magister, hade vid Uppsala Universitet varit docent i lärdomshistoria, utgivit några disputationer samt vunnit ett pris i Vitterhets Historie och Antikvitetsakademien för en historisk avhandling. Men i den stora allmänhetens uppfattning betydde dessa meriter föga, ty universitetsmännen åtnjöto ej något större anseende på Gustav III:s tid. I yttre avseende betydde denna utnämning således ett steg nedåt på rangskalan. Flintenbergs beskyddare Adlerbeth tyckes emellertid ha varit intresserad även för sin efterträdares yttre rang, och då Flintenberg den 17 januari 1794 infann sig i Kanslikollegiet för att inför detta avlägga sin ämbetsed, uppkom där frågan om det formulär, efter vilket eden skulle avläggas. Härvid — skrives i protokollet — »upkom fråga, hvad värdighet Secreteraren vid Kongl. Vitterhetsacademien innehade. Herr Cantzli Rådet Adlerbeth gaf i anledning deraf Kongl. Collegium vid handen, att Riks Antiqua-

rien och Secreteraren vid Kongl. Vitterhetsacademien innehade Tromans värdighet. Herr Cantzli Rådet upviste äfven i anledning här af Kongl. Maj:ts under den 5 Februari 1778 för honom utfärdade fullmagt uppå Secreterare sysslan vid bemälte academie¹, hvarest följande mening finnes införd: 'hafve Wi funnit denna Beställning af sådan beskaffenhet att den med första Expeditions Secreterare Embetet vid Stats Expeditionerne bör vara uti lika anseende och värdighet'. I anledning här af skulle den vanliga Embetsmanna Eden Secreteraren Flintenberg förestafvas.» Flintenberg fick således avlägga eden efter det för förste expeditionsskreterare gällande formuläret. Utan tvivel var denna rang av Gustav III avsedd för Adlerbeth personligen, ehuru konungen förknippat den med tjänsten, och i varje fall skulle han nog aldrig hava tilldelat den åt Flintenberg. På grund av den rang, som han fått, tyckes Flintenberg, om än icke officiellt, dock ha fått titeln »expeditionsskreterare». Så kallades han — omväxlande med titeln »Kongl. Secreterare» — i handlingarna rörande den filosofiska professuren i Uppsala 1799. I akademiens protokoll kallas han först blott »kongl. sekreterare», men efter 1801 omväxlande »kongl. sekreterare» och »Expeditions Secreterare» och i Stockholms Stads konsistorieprotokoll 1805 blott »Expeditionssekreterare».

Ehuru Flintenberg knappt hade de kvalifikationer, som då ansågos behöfliga för den plats han fått, var han en kunnig och för de humanistiska vetenskaperna intresserad man, men vars kraft tidigt bröts av en långvarig sjukdom. Redan på nyåret 1795 ansåg han sig därför nödgad att taga avsked. Detta erhöll han den 29 mars. I sin avskedsansökan skriver han: »Det är i sanning djupt smärtande at så hastigt lemna en bane, på hvilken jag, upmuntrad af Eder Kongl. Maj:ts nåd, med så gladt hopp inträdde, men då en osäker hälsa icke tillåter mig svara mot Eder Kongl. Maj:ts nådiga afsigt, gör jag det till en pligt at afstå mit rum til någon annan den Eder Kongl. Maj:t pröfvar skickelig at upfylla de åtföljande skyldigheter.»

*Flintenberg
avgår som
sekreterare*

¹ Ej fullt riktigt refererat. Brevet rör Adlerbeths utnämning till antikvarie och sekreterare i *Antikvitetsarkivet*, ej i akademien.

Flintenbergs och Tihlemans tid

Flintenberg
efter avskedet

Om sjukdomens art har han själv givit en antydning i en till Stockholms Stads Konsistorium 1805 ingiven meritförteckning: »1795 nådigt avsked från dessa sysslor under en svår kropps- och sinnessjukdom.» Först 1799 hade han åter tillfrisknat och sökte då den efter Christiernin lediga professuren i filosofi i Uppsala. Till medsökande bland flere hade han den tidens främste filosof, Benjamin Höijer, och att han fick stå tillbaka för denne var naturligt. Men om uppskattningen av Flintenberg inom akademiska kretsar vittnar omröstningen inom filosofiska fakulteten. De röstande voro tretton, och i första rummet uppfördes Höijer med nio röster, Flintenberg med fyra, och till andra rummet fick han tre. Och han var uppskattad även av dem, som alls icke uppfört honom på förslaget. Bland dem var filosofen Boëthius, som yttrade: »Hvad ibland de öfriga af mig förbigångna sökande angår 1°) Kongl. Expeditions Secreter. Herr Magist. Flintenberg, så, ehuru jag äger fullkomlig öfvertygelse om hans lärdom och äfven skicklighet til et Academiskt lärarämbete, där frågan vore om Historien och svenska Antiquiteterna och därmed närmare beslägtade ämnen, kan jag dock icke, utan att tala emot min öfvertygelse och det afseende jag på Aca-
demiens heder och Vetenskapernas bästa bör hafva, erkänna, at han i de Vetenskaper, hvarom här är fråga, ådagalagt för en Professor erforderlig skicklighet.» En annan ledamot av fakulteten, som visserligen ej var filosof, men jämte Neikter den kanske mest allmänbildade vid universitetet, bibliotekarien Aurivillius, yttrade om honom, att han varit »min medhjälpare vid Bibliotheket, och jag har alltifrån den tiden hos honom lärt känna och värdera sådana insigter och egenskaper, som jag icke allenast anser för outhärliga, utan ock för högst nyttiga och hedrande för en Academisk lärare. At han i den Speculativa Philosophien skulle ha gjort lika framsteg med dem, som endast dermed sysselsatt sig, anser jag väl icke vara möjligt; *det* vet jag med visshet, att han icke nu först utan ifrån längre tider tillbaka jämte sina öfriga giöromål studerat i Philosophien. Efter mitt omdöme, hvilket jag alltför gerna erkänner icke kunna i detta mål för någon annan än mig sjelf vara bevisande, kan det Specimen, som han utgifvit *de Methodo pertractandi Logicam*, icke

Amanuens och sekreterare

ogillas så, at dess författare skulle kunna anses för inkompetent och då jag icke heller kan anse den egentligen så kallade Philosophiska Vetenskapen för så mycket högre än alla andra, at en man med Kongl. Secreter. Flintenbergs snille och flit, om han af Kongl. Maj:t til Professor blefve utnämnd, icke skulle kunna öka den insigt han deruti redan äger til den grad, at han snart blefve en för ungdomen nyttig lärare, så kan jag icke eller annat än i afseende til den högre värdighet af Kongl. Maj:ts Troman, som han redan innehar, upföra honom framför de öfriga på detta förslag.»

Av konsistorium uppfördes Höijer i första, Flintenberg i andra och Magister Gezelius i tredje rummet. Men ingen av dem blev utnämnd utan i stället den oduglige Högmark.

Först 1799 möter man åter hans namn i Witterhets Historie och Antikvitetsakademiens protokoll, och sedan deltagar han mycket flitigt i akademiens arbeten, utses till granskare av prisskrifter, håller föredrag och väljes den 2 juni 1802 till president för akademien. Inom denna kom han således efter sitt tillfrisknande att intaga en aktad ställning.

Detta återinträde i akademien avgjorde en fråga, som av statuterna icke var rätt klar. Såsom av Kungl. Maj:t utnämnd till sekreterare hade han eo ipso blivit akademiens ledamot, och det kunde då ifrågasättas, om han icke, då han avgick som sekreterare, därmed också avgått såsom ledamot. Så blev icke fallet, och därmed var frågan för framtiden avgjord.

Hans karriär i övrigt är ganska egendomlig. Sedan han tillfrisknat från den långa sjukdomen och förgäves sökt professuren i Uppsala, ingav han till Kanslikollegiet en anhållan att i Stockholm få idka bokhandel och lånebibliotek. Den 10 juni 1800 kom ärendet före i kollegiet: »Anmäntes för detta Secreteraren vid Kongl. Historiæ Witterhets och Antiquitets academien Johan David Flintenbergs ansökning om tilstånd icke allenast at härstädes få inrätta et lånebibliothek, hvartil han förmäler sig vilja använda den boksamling han med möda och kostnad anskaffat och äfven öka densamma med sådana böcker, hvilka kunna gagna och förnöja den läsande allmänheten, utan ock at tillika få idka Bokhandel med både in- och ut-

Flintenbergs och Tihlemans tid

ländska böcker. Kongl. Collegium, som med nöje ansåg detta Secreteraren Flintenbergs bemödande, biföll hans i ofvan berörde måttogiorde ansökning, til följe hvaraf såväl Bokhandelsprivilegium i vanlig form kommer at under denna dag för honom utfärdas, såsom ock tilstånd at i Stockholm inrätta et Lånebibliothek skulle genom Extractum Protocolii honom meddelas.»

Strax därefter tyckes Flintenberg emellertid ha blivit orolig och vände sig med en ny skrivelse till Kanslikollegiet, vilket den 29 juli samma år tog upp den till behandling: »Sedan Kongl. Collegium under den 10 sistl. junii uppå derom giord ansökning icke allenast meddelat förre Secreteraren wid Kongl. Witterhets Historie och Antiquitets Academien J. D. Flintenberg privilegium at idka Bokhandel i Stockholm utan ock medelst utdrag ur Protocollet tillåtit honom at härstädes inrätta et Låne Bibliothek utan något serskildt undantag i anseende til de böcker han der ägde at hålla til allmänhetens tjenst, så hade han nu uti en til Kongl. Collegium ingifven skrift anmält, at då i 4de momentet af ofvan berörde privilegium til bokhandel det vilkoret finnes tillagdt, at inga i Sverige tryckta skrifter borde utlånas, villrådighet hos honom upkommit, huruvida detta förbud äfven hade afseende på förenämde Låne Bibliotheks-inrättning. I sådan händelse och då det lemnade tilståndet at hålla Låne Bibliothek och idka bokhandel mer skulle bidra til hans undergång än någon fördel, anhåller han om Kongl. Collegii tilstånd at i sit Låne Bibliothek få hafva alla Svenska böcker med undantag af dem, som på de sidsta tio åren blifvit tryckta, samt at utan klander få sälja äldre och nyare Svenska böcker. Vid öfvervägande af detta ärende fann Kongl. Collegium Flintenberg så mycket mera böra få til godo njuta det honom utan undantag lemnade tilstånd at hålla Låne Bibliothek, som ingen författning häremot lägger något hinder i vägen och det i 4de momentet af ofvanberörde Bokhandelsprivilegium tillagda vilkor har afseende blott på de Svenska böcker och andra skrifter, som af boktryckare och andra förläggare skulle kunna i hans bokhandel til försäljning insättas, hvilka han icke äger at utlåna. Hvarom sökanden genom föredraganden, Protonotarien Petrejus skulle förständigas.»

Amanuens och sekreterare

Efter denna resolution tog han mod till sig och öppnade sin bokhandel och sitt lånebibliotek i »Celsingska huset» vid det nuvarande Gustav Adolfs torg. Men även nu ledsnade han vid det företag, han börjat, realiserade lagret och slutade 1803 sin bokhandel. (Anteckningar om Svenska Bokhandeln II sid. 79.) I stället anhöll han om befordringsrätt inom skolstaten, sökte — förgäves — 1803 ett lektorat i Gefle, men blev den 3 augusti 1805 efter Murberg rektor för triivalskolan i Stockholm. Först 1819 ändade han sitt oroliga och ganska växlande liv.

Som vi sett hade Flintenberg genom ackord med Adlerbeth köpt tjänsten, och då han nu i följd av sin sjukdom ansåg sig böra taga avsked från denna, skedde det förmodligen också genom ett ackord med den tilltänkta efterträdaren. Den, som här onekligen föreföll att stå närmast, var »vice sekreteraren» Lindblom, och han tyckes verkligen ha varit spekulant. I den Reuterholmska samlingen ligger ett brev till »Storvisiren» från Lindbloms bror, biskopen i Linköping, i vilket denne framhåller — icke fullt sanningsenligt — att brodern nu i åtta år innehaft en »lönlös» tjänst (varmed måste menas platsen som vice sekreterare i Vitterhets Historie och Antikvitetsakademien, som han innehaft sedan 1787). I brevet ber han Reuterholm att nu befordra honom. Den tilltänkta platsen nämnes ej vid namn, men brevets datum, den 4 januari 1795, gör det ytterst sannolikt, att biskopen avsett den väntade ledigheten i akademien. Visserligen fick Gabriel Lindblom icke denna plats, men i stället en betydligt bättre. Genom ett kungl. brev av den 26 februari 1795 utnämndes han till konungens handsekreterare med en lön av 300 riksdaler att utgå av ensaksböterna. Han fick således samma lön som akademiens sekreterare och en lön, som ej förpliktade till något arbete. Både biskopen och hans bror hade därför alla skäl att vara nöjda med detta sätt att ordna saken.¹

*Lindblom
ifrågasatt
som sekre-
terare*

¹ Lindblom var ganska väl tillgodosedd. Från Svenska akademien hade han en pension av 100 rdr. sp., en annan från Uppsala Universitet på grund av den förut (se VI, sid. 52 f.) omtalade transaktionen, och av brev från Riksmarskalken till Vitterhets Historie och Antikvitetsakademien den 6 juni 1805 framgår, att denna steg till 300 rdr. Och nu fick han ytterligare 300 rdr. från ensaksböterna. Genom ett kungabrev den 28 november 1797 (Slottsarkivet) överfördes den på extra hovstat.

Flintenbergs och Tihlemans tid

*Tihleman blir
sekreterare* Den, som fick platsen var i stället andre sekreteraren vid Kungl. Museet Georg Frans Tihleman — med all sannolikhet på rekommendation av Fredenheim, som väl även var den, som befriat honom från konkurrensen med Lindblom. Fredenheims syfte var ju att göra akademiens sekreterare till en under museets intendent lydande tjänsteman, och platsen som garde des médailles borde därför enligt Fredenheims mening bliva den egentliga, sekreterartjänsten däremot en bisyssla — ej tvärtom. En historiker som Hallenberg tilltalade honom däremot icke, även därför att denne nog ej skulle finna sig i den underordnade ställning i förhållande till intendenten, som Fredenheim ansåg vara den lämpliga. Den förre sekreteraren hade tagits från museet, och så borde även nu ske. Men valet var tämligen inskränkt, då varken Garde des tableaux eller Garde des sculptures kunde komma i fråga. Det återstod därför blott de bägge sekreterarna, Nordin och Tihleman, och av dessa bestämde sig Fredenheim för den senare.

Tihleman var ännu nästan blott en yngling, ej fyllda 25 år. Han var nämligen född i Åbo den 10 augusti 1770, hade 1785 inskrivits såsom student vid det finska universitetet, där han fyra år därefter blev magister, gav sedan, 1790, ut en disputation på jämnt tjugo sidor och blev på denna docent i estetik, men flyttade på sommaren 1792 över till Stockholm, där han då, den 23 augusti, antogs till e. o. kanslist i utrikesexpeditionen och året därpå av Fredenheim, som själv var från Åbo, befordrades till lönlös andre sekreterare vid Kungl. Museet. Disputationen i Åbo, som behandlade det under 1700-talet så ytterst populära ämnet smaken, *De Gusto in Artibus elegantioribus*, var hans enda litterära merit, då han blev ledamot av Vitterhets Historie och Antikvitetsakademien, och den åtföljdes sedan icke av några andra skrifter. Steget nedåt från Adlerbeth till Flintenberg hade varit stort, men steget nedåt från Flintenberg till Tihleman var — som det sedan visade sig — betydligt större.

Den 14 april 1795 anmälde Sundel »att Herr Kongl. Secreteraren Tihleman tillkänna gifvit sin åstundan att nästa Tisdag vid academiens enskilda Sammankomst taga sitt inträde uti academien i egenkap af Dess Secreterare» — akademien hade förut varken fått

Amanuens och sekreterare

underrättelse om Flintenbergs avsked eller om Tihlemans utnämning. Vid nästa sammanträde, den 21 april, infann sig Tihleman, företedde sin den 29 mars daterade fullmakt¹ och tog, utan någon välkomsthälsning, sin plats i akademien. Protokollet lyder: »Sedan Konungen uppå derom giord underdånig ansökning i Nåder entledigat Kongl. Secreteraren Flintenberg ifrån Riks Antiquarie och Secreterare Ämbetet vid Kongl. Vitterhets Historie och Antiquitets Academien samt genom Nådig Fullmagt af den 29 sistl. Martii, hvilken nu företeddes och uplästes, till Hans efterträdare utnämt Andre Secreteraren vid Kongl. Museum Tihleman, intog bemälte Secreterare i dag det rum bland Academiens Ledamöter, som enligt Stadgarne honom tillhör.»

Så vitt man kan se kom den nye sekreteraren att av akademien betraktas blott såsom en underordnad protokollsförare. Han fick aldrig hos konungen anmäla något akademiskt ärende, utan när så behövdes, utsåg akademien en av sina ledamöter — vanligen Rosenhane — att göra det. Han fogade aldrig någon egen mening till protokollet, erhöll aldrig av akademien något uppdrag — t. ex. såsom granskare av tävlingsskrifter — och hans sekreterartid betecknar nog tjänstens djupaste förnedring. Det hela slutade också med en krasch. På sommaren 1802 insjuknade han — det sista av honom förda protokollet är av den 14 juli — och den 30 december avled han.

Vid det kort efter dödsfallet följande sammanträdet den 11 januari 1803 antydas ännu blott de misstankar, som man hyst mot den avlidne: »Anmälte amanuensen, att Herr Expeditions Secreteraren Flintenberg och han varit i Riksantiquarien Tihlemans Sterbhus

*Tihlemans
försking-
ringar*

¹ Fullmakten saknas bland akademiens samling av kungabrev, men finnes i Civilexpeditionens registratur och lyder: »Fullmagt för G. F. Tihleman at vara Antiquarie och Secreterare vid Vitterhetsacademien samt Garde des medailles.

Wi Gustaf Adolph etc. etc. Göre veterligt at som Wi uppå giord underdånig ansökning beviljat Secreteraren i Wårt Canzli Johan David Flintenberg nådigt afsked ifrån dess såsom antiquarie och Secreterare vid Wår Witterhets Historiæ och Antiquitets Academie samt Garde des medailles vid Wårt Musæum innehafde sysslor och til återbesättande däraf hos Oss i nådig åtanka kommit Wår tro tjenare andre Secreteraren vid Wårt Musæum, Oss älskelig Georg Frans Tihleman, altså wele Wi härmed och i kraft af denne Wår öppna Fullmagt nådeligen hafva förordnat honom Georg Frans Tihleman at i ofvanbemälte Johan David Flintenbergs ställe wara antiquarie och Secreterare vid Wår Witterhets Historie och Antiquitets Academie samt Garde des medailles vid Wårt Musæum, hvarvid han äger at åtnjuta den Lön och de förmåner, som dertil anslagne [äro].»

Flintenbergs och Tihlemans tid

för att emottaga academiens medel, dem han om händer haft, men att de därstädes saknat en Riks Gälds Discounts Depositions attest stor 2200 Rdr. RGS, om hvilka penningar ingen underrättelse förr kunde erhållas, än den aflidnes Broder, som snart förväntades hit till staden, ankomme. Imedlertid hade Herr Lagmannen Poppius, som å Sterbhusets vägnar tillstädes varit, försäkrat, att akademien i detta afseende icke hade något att befara. Akademien beslöt i anledning häraf att till så mycket större säkerhet för framtiden hädanefter alltid utse twänne af sina Ledamöter, hvilka icke allenast, på sätt hittills vanligen tillgått, skola granska Sekreterarens Räkenskaper utan ock vid samma tillfälle i början af hvart år utröna kassans verkliga tillstånd och behållningens riktighet intyga. För öfrigt stannade akademien i det beslut att medelst utdrag ur protokollet, hvilket af någon bland Dess Ledamöter skulle underskrifvas, uppdraga Herr Expeditions Sekreteraren Flintenberg och aktuarien Sundel rättigheten att i förbemälte Sterbhus bevaka akademiens angelägenheter så wäl i detta som i andra afseenden.»

Protokollet ger här en antydning om det lättsinniga sätt, på vilket revisionen dittills inom akademien skötts. Revisorn hade nöjt sig med att konstatera, att räkenskaperna stämde och att utgifterna voro bestyrkta, men ej fordrat, att sekreteraren, som tillika var kassaförvaltare, företedde de uppgivna värdehandlingarna. Senast hade Adlerbeth varit revisor, och den 16 februari 1802 lyder protokollet: »Academiens vice President Herr Cantzli Rådet Adlerbeth hade på Academiens anmodan genomsett Redogörelsen för hennes medel det förflutna året, och som densamma riktig befunnits, bestyrkte Herr Cantzli Rådet nu den å Academiens vägnar med sin påskrift.» Tihleman hade således icke haft någon svårighet att sälja eller förpanta akademiens diskontosedlar, ty vid revisionen märktes ej bristen.

Vid sammanträdet den 25 januari fick akademien också anledning att oro sig för det sätt, på vilket sekreteraren handhaft vården om dess samlingar: »Likaledes anmälte Amanuensen, att Herr Advokat Fiskalen Sunesson bland kongl. Svea Hof Rätts Handlingar igenfunnit och till kongl. akademien lemnat andra Tomen af Peringskölds Bullarium, märkt med Litt E 2, hvilken volym bland flera

Amanuens och sekreterare

akademien tillhörige manuscripter i Tidningarne blifvit efterlyst.» Till denna fråga om samlingarna skola vi sedan återkomma.

Misstanken, att Tihleman tillgripit den försvunna diskontoattesten, hade emellertid stegrats. Enligt protokollet den 18 januari hade väl lagman Poppius sökt lugna akademien med förklaringen, »det han för sin del ansåg sannolikast, att densamma nu innehades af den aflidnes Broder, hvilken under sitt vistande härstädes under förliden höst förmodligen tillika med andra angelägna papper äfven tagit samma attest under sitt förvar». Denna förklaring var dock mera grotesk än sannolik, och den 15 februari fick akademien från Poppius »den obehagliga underrättelsen, att afl. Sekreteraren Tihlemans arfwingar i anseende till befarad brist i Sterbhusets tillgångar ärna vid vederbörlig Domstol begära kreditorers sammankallande och göra sig urarfwa».

Bouppteckningen ingavs den 3 mars 1803 till rådhusrätten. Enligt dess protokoll befunnos då tillgångarna vara: bohaget 151 Rdr. 19 sk. och »säkra fordringar» 722 Rdr. 42 sk. 2 rst. Skulderna uppgingo till 2.547 Rdr. 15 sk. 5 rst., däribland till akademien 2.200 Rdr., »hvarjemte akademien fordrar redovisning för quartals behållningen 1802, som förmenas uppgå till 200». Den 3 juni preciserade Rosenhane akademiens fordran till 77 Rdr. banko och 2.429 riksdaler 46 sk. 5 rst. i riksgäldssedlar.

Förskingringen var således klar, och nu gällde det för akademien att om möjligt återfå detta belopp. Tack vare det utmärkta sätt, på vilket akademiens rätt bevakades av Rosenhane, lyckades detta fullständigt. Att redogöra för den långsamma konkursens gång är här överflödigt. Det kan vara nog att nämna, att akademien genom domstolsutslag den 15 december 1804 erhöll förmånsrätt i boet samt att åtskilliga av Tihlemans tillgodohavanden i Finland kommit fram, och slutligen klarades det hela genom Rosenhanes personliga ingripande. Den 9 oktober 1805 skrev han till akademien: »I början af innevarande år hade jag den äran Kongl. Vitterhets Historie och Antiquitetsakademien tillkännagifva, att Kgl. akademien, sedan hon på sin hos afledne sekreteraren Tihleman ägande fordran genom Stockholms Rådhusrätts utslag af den 15 December 1804 vunnit

Flintenbergs och Tihlemans tid

förmånsrätt, hade en tillgång i konkursmassan af 1.282 Rdr. 44 sk. 4 rst. Riksgäldssedlar. Denna tillgång har nu under loppet af de förflutna månader blifvit ökad, så att densamma med de till årets slut upplupna räntor stiger till en summa af 1.905 Rdr. 34 sk. 2 r. RGS. Kongl. akademiens fordran [är] 2.545 Rdr. 22 sk. 5 r. Drages nu tillgången derifrån, blifver återstoden blott 639 Rdr. 36 sk. 3 rst. Af de underrättelser jag erhållit äger jag full anledning hoppas, att såväl kongl. akademien som de öfrige kreditorerne skola blifva förnöyda. I anseende härtill har jag trott mig kunna göra kongl. akademien följande proposition. Är akademien nöjd att emottaga min skuldsedel på en summa svarande emot dess i Tihlemans bo ägande fordran, så tillbiuder jag akademien inteckning i min i Södermanland belägna och fullkomligen ograverade egendom.» Naturligtvis mottog akademien med tacksamhet detta erbjudande, och därmed var denna så obehagliga affär avverkad.

Såsom akademiens sekreterare hade Tihleman således visat sig så olämplig som möjligt. Men även Fredenheim, som satt till honom, fick före sin död troligen erfaras, att hans skyddsling varit lika olämplig som Garde des médailles. På nyåret 1803 hade Fredenheim insjuknat — han avled den 6 mars — men hade säkerligen fått höra de rykten, som gingo om Tihlemans förskingringar, möjligen hunnit att göra ett besök i myntkabinettet och förvissat sig om den oordning, som där rådde, samt då stängt museet och tagit nyckeln med sig. Antagligen fruktade han det värsta, särskilt för guldmynnten — han hade all anledning att erinra sig Ristells medaljstöld — och denna gång gick det icke så lätt för honom som på Reuterholms tid att tillsätta en medgörlig och undergiven Garde des médailles. Sjuk som han var, kunde han nog icke uppvakta konungen. I stället blev det med all sannolikhet Rosenhane, som framlade ärendet för konungen, och redan den 8 februari utnämndes Hallenberg till Tihlemans efterträdare. Om det för akademien betydelsefulla i denna utnämning skall sedan talas, och närmast skall i stället redogöras för myntkabinettets tillstånd vid Tihlemans frånfälle. Härom avgav Hallenberg en vidlyftig rapport, som 1804 trycktes: Berättelse om Svenska Kongliga Mynt-Cabinetet.

Amanuens och sekreterare

Sedan han anfört sin fullmakt såsom riksantikvarie och garde des médailles, fortsätter han: »I kraft häraf blef det min skyldighet att under mitt ansvar emottaga det Kongliga Mynt-Cabinettet, och då jag begynte min tjenstgöring såsom Secreterare i Kongl. Vitterhets-Historie- och Antiquitets Academien, hvilket skedde den 1 Mars samma år, anmälte jag till Protokollet, att Öfver-Intendenten Fredenheim vid min företrädares dödsfall tagit i sitt förvar nycklen till det rum i Museum, i hvilket Kongliga Mynt-Cabinettet förvarades; att jag fördenskull hvarken kunde befatta mig med samma Cabinet, ej heller med Academiens tillhörigheter, förrän alltsammans blifvit till mig ordentligen inventerad.»

*Inventeringen
efter
Tihleman*

Sex dagar efter detta besök avled Fredenheim. Förut hade en icke oviktig förändring skett i museets ställning. Den 28 juni 1792 hade Fredenheim utnämnts till intendent (d. v. s. chef) för museet — således en personlig befattning. 1795 steg han till överintendent och chef för överintendentsämbetet, och med anledning härav ställdes Kongl. Museum under detta ämbetsverk. Någon ordinarie efterträdare såsom överintendent fick Fredenheim först 1805, och till dess sköttes platsen på förordnande av F. M. Piper. Det var således med honom, som Hallenberg nu fick att göra. Den nyss citerade relationen fortsätter: »Då Fredenheim i detsamma genom döden afled, anmälte jag hos Hof-Intendenten Piper, som enligt nådigt Constitutorial Öfver-Intendents Ämbetet förestod, att Mynt-Cabinettet borde till mig inventeras, och på hans underdåniga hemställan om nödvändigheten af en Inventering öfver hela Museum förordnade Konungen, att en sådan borde förrättas af Hof-Intendenten Piper och mig med biträde af Hof-Intendenten Masreliez samt till Protocollets förande Hof-Auditeuren Edman. Då inventeringen den 10 Junii företogs, fanns på min hemställan tjenligt att densamma begynna med Mynt-Cabinettet såsom det dyrbaraste, hvadan Hof-Intendenten Piper från Fredenheims Sterbhus låtit hämta nycklen, hvilken fanns vara förseglad af Kongl. Vitterhets-Academiens Amanuens, Actuarien vid Kongl. Riks Archivet Olof Sundel. Själfva dörren till rummet var ock förseglad både med Sundels och Bibliothekarien Björkegrens sigill. Då dörren öppnades i de ofvan nämnde

Flintenbergs och Tihlemans tid

Inventariemäns samt Sundels och Björkegrens och jämväl Camerarens vid Museum Göbels närvaro, befanns Mynt-Cabinettet vara i så stor oordning, att icke någon Inventering ansågs vara möjlig, förrän det blifvit bragt i ordning, hvartill ett tjenligare rum äfven var nödvändigt, emedan man besvärades af en ganska fuktig och osund luft i det rum, där Mynt-Cabinettet nu förvarades.»

Den 10 augusti samlades inventeringsmännen ånyo, då även riksmarskalken greve Axel von Fersen infunnit sig, och relationen ger nu en beskrivning av rummet, där dyrbarheterna förvarades: »I rummet funnos kring väggarne uppställda åtta Myntskåp, fanerade med Valnötsträd samt prydda med förgyllda mässings-beslag, ett Skåp af mahogeneträd och två brunmålade, tillsammans ellofva, samt dessutom midt på golfvet fyra gulmålade Skåp, på hvilka ett svart bord vilade. Dörrarna till alla dessa Skåp stodo dels öppna, dels olästa; ganska många lösa lådor samt dessutom lösa pappbottnar eller Cartoner och jämväl lösa Mynt samt Skådepenningar funnos öfver allt spridda kring rummet, att Riks Marskalken blef särdeles förvånad öfver den stora oordning, i hvilken Mynt-Cabinettet befanns, och befallte Hof-Auditeuren Edman genast föra till Protocollet detta utseende vid dörrrens öppnande. Man begynte räkna de lösa ur sina Skåp uttagna och kringpridda lådor, som befunnos stiga till ett antal af ett hundra trettio en. Dessa lådor inpassades sedan i deras Skåp, hvilket likväl icke kunde ske, förrän en Snickare blifvit efterskickad att dervid biträda, emedan lådorna så hade slagit sig af fuktigheten, att de icke utan afhyfling och dylik Snickarens åtgärd kunde i Skåpen insättas. Några lådor saknades äfven alldeles. Lösa Pappersbottnarne inlades i de tomma lådor, i hvilka de kunde inpassas; men tuhundra sjutton dylika lösa Pappersbottnar hörde icke till några lådor, utan syntes vara en begynnelse till Mynt-Cabinettets omändring efter något nytt uppställnings sätt — — —. Sedan därföre Lådor och Pappbottnar blifvit i Skåp inlaggde och Skåpen igenlästa samt Nycklarna förseglade, utsatte Riks-Marskalken den 12 därpå följande till flyttningens förrättande, som ock då om förmiddagen verkställdes, hvarvid Riks-Marskalken under hela flyttningen var sjelf närvarande, fordrade dertill nödigt manskap från

Amanuens och sekreterare

Kongliga Gardet och gaf sjelf de befallningar, som behöfdes till flyttningens varsamma förrättning.

Den 16 därpå följande Augusti voro på Riks-Marskalkens tillsägelse Inventerings-männen honom åter till mötes i det nya Mynt-Cabinettsrummet, då ett i samma rum förut varande försegladt Skrin, hämtadt från Tihlemans Sterbhus, äfven öppnades och befanns innehafva en myckenhet gamla Romerska Koppardenningar, lösa liggande i samma Skrin utan någon slags ordning. Med dessa penningars i ordning bringande kunde för det närvarande icke något vidare företagas än att de blefvo räknade.»

Den 19 augusti fortsattes inventeringen, då de kopparmynt, som befunnit sig i det från Tihlemans bostad hämtade skrinet, sluträknades. Dessa mynt voro icke mindre än 7.031 stycken. I samma skrin låg även en lärftspåse, som innehöll 361 avtryck i bly. Vid nästa sammanträde den 25 augusti öppnades de gulmålade skåpen. »I dessa Skåp befunnos liggande blandade om hvarandra dels lösa, dels i papper insvepta Skådepenningar och mynt af Guld, Silfver, Koppar, Bly, gamla Grekiska och Romerska, gamla och nya Svenska samt utländska af flera åtskilliga slag utan minsta ordning. Dessa afskilldes och lades i någorlunda ordning, hvarefter tre af Bordskåpen hunno den dagen inventeras.» Den 2 september inventerades det fjärde av de gulmålade skåpen, och den 6 september vände man sig till de myntkataloger, som påträffats i Fredenheims sterbhus. Men de befunnos vara »ganska ofullständiga och vissa Band af älldre Cataloguer saknades äfven alldeles». Den 9 och 10 september inventerades det mindre av de brunmålade skåpen, som hade ett mycket blandat innehåll, skådepenningar över berömda italienare, fransmän, tyskar o. s. v., skurna stenar, sigillavtryck o. d., vidare massor av romerska mynt, mest i silver, några få av guld. Den 12 september övergick man till det större brunmålade skåpet, som innehöll dels anglosaxiska, dels svenska, dels romerska mynt.

Samma dag öppnade man även mahognyskåpet och inventerade några lådor i detta. I den första lådan lågo 36 guldmynt, i den andra 48, i den tredje 35; den fjärde var tom, men i den femte lågo

Flintenbergs och Tihlemans tid

12 guldmynt. Inalles funnos 199 lådor, och i protokollet för den 16 september skrives: »De lådor, som här icke äro upptagna, voro tomma. Icke någon förteckning var att tillgå, som öfver detta skåpets innehåll kunde tjena till efterrättelse. Af Skjöldebrands tryckta förteckning öfver sitt Mynt-Cabinett, hvilket för kronans räkning blifvit inlöst, fanns väl, att större delen, af hvad som finnes i detta skåp, har hört till samma Cabinett; men här fanns dessutom åtskilligt annat, som förut hört till det så kallade Cronstedtska Cabinettet och nu blifvit inblandat med det Skjöldebrandska.»

»Därefter begyntes inventeringen af de åtta valnötsskåpen, som förut utgiort Drottningholmska Mynt-Cabinettet, samladt af K. Adolph Fredriks Gemål Dr. Lovisa Ulrica. I det första och andra af dessa skåp funnos 270 lådor, som gingo i fortsatt räkning öfver bägge skåpen.» Den 16 september hann Hallenberg med även det tredje skåpet, den 20 september med det fjärde, femte och sjätte samt den 24 med de två återstående av Drottningholmsskåpen och hann även börja inventeringen av mynten i de lösa »pappbottnarna», varmed han fortsatte den 27 september: »Därmed slöts inventeringen för den dagen. Den 29 September kl. 8 om morgonen sammanträdde Inventeringsmännen, då åtskilliga Småmynt och Bracteater, som den 2^{dre} September icke blifvit räknade, utan inlaggde i det förseglade skåpet under nedersta fönstret, upptogos och räknades. — — — På förmiddagen uppkom äfven Cantsli Rådet Baron Rosenhane och lämnade den underrättelse, att han såsom Kongl. Witterhets Historie och Antiquitets Academiens Ombud at i Tihlemans sterbhus utbekomma de af Academiens medel, som blifvit tillgripna, hade tillvara tagit åtskilliga Mynt, Skådepenningar och ålderdoms minnesmärken, tillhöriga dels K. Vit. Ac., dels Mynt Cab.; af dessa hade han förut inlämnat i Museum en del i en med hans sigill förseglad stor ask, och nu inlemnade han dessutom, insvept i tvänne stora pappersomslag, hvad han vidare tillvaratagit i sterbhuset, där han berättade, att Mynt och Skådepenningar blifvit fundna på flera ställen i rummen kringströdda.»

»Den 1 Oktober fortsattes inventeringen med att väga och räkna samt i Protocollet för den 2^{dre} September införa de Småmynt och

Amanuens och sekreterare

Bracteater, som ej för den dagen hunnit noga genomses. Därefter öppnades asken och de pappersomslag, som Baron Rosenhane den 29 September från Tihlemans Sterbhus hade inlämnat. De däri befintliga Mynt och Skådepenningar lades i någorlunda ordning» och förtecknades.

Den 4 oktober inventerades myntböcker och kataloger, och i november skedde protokollsjusteringen: »Den 12 Mars 1804 aflämnades och underskrefs en på Kronans vägnar författad Förtekning öfver Penningarnes och Myntböckernas antal.» Det hade varit ett drygt arbete. Inventeringsdagarna hade man oftast börjat kl. 7 på morgonen och med ett kort uppehåll fortsatt till kl. 7 på kvällen. »Berättelsen», ur vilken ett kort utdrag här gjorts, upptager icke mindre än 264 trycksidor.

I slutet skriver Hallenberg: »Ibland orsakerna till den stora oordning, hvori Mynt-Cabinettet blifvit bragt, är, utom vårdslöst handhafvande i allmänhet, att man hemtagit ur Cabinettsrummet stora samlingar af Mynt och Skådepenningar, hvilka sedan antingen icke blifvit återburne eller ock, då de blifvit återburne, utan ordning blandade om hvarandra. En annan anledning till oordningen inhemtas ock af de strödda papper, som Hof Intendenten Piper låtit hämta från Fredenheims sterbhus och till Kongl. Mynt-Cabinettet aflämnat, ty ibland dessa är en original-skrivelse från Fredenheim till Tihleman, hvilken innehåller, att Guldmynt varit samlade ur sina lådor och uppvägd samt deras värde uträknadt, emedan Fredenheim ämnat utbyta Mynt och Skådepenningar i Guld emot andra i silfver och använda guldet till andra behof. Häraf uppdagas äfven orsaken, hvarföre ej allenast Mynt och Skådepenningar, utan ock andra ålderdoms minnesmärken af guld, som tillhöra Kongl. Vitterhets Academiens, hafva blifvit hemtagna af Tihleman och efter hans död fundna i hans sterbhus. Huru mycket af dylika minnesmärken kan hafva blifvit förskingradt har icke kunnat utrönas, ty då Vitterhets-Academiens Samlingar förlidet år räddades undan branden i gamla Kungshuset, blefvo de insatta i Kongl. Vetenskaps-Academiens hus, och ännu har icke något rum kunnat erhållas, dit de kunde flyttas och förvaras. Därför har ej heller någon åtgärd ännu ägt rum antingen

Flintenbergs och Tihlemans tid

att bringa dem i ordning eller dem till mig inventera, hvadan jag icke emottagit dem under min vård och mitt ansvar.»

Det sista antyder, att även Akademiens egentliga fornsakssamling befann sig i samma oreda som myntkabinettet. Det var tyvärr alldeles sant. Men för detta hade Tihleman en betydligt mindre skuld. Ty samlingen, som visserligen stod under hans vård, hade lyckligtvis under hans tid som sekreterare och antikvarie varit för honom i det närmaste otillgänglig, och den oordning, i vilken den senast råkat, berodde på den av Hallenberg omtalade eldsvådan. I detta kapitel, som handlar om sekreterarens förvaltning, hör därför redogörelsen för fornsakssamlingens öden ej hemma, utan i stället i det följande, om akademiens lokaler.

Det anförda är emellertid tillräckligt för att visa det fullkomligt oförsvarliga sätt, på vilket Tihleman skött sin plats under de åtta år, då han var akademiens sekreterare. Akademiens lycka var, att han och Fredenheim dogo ungefär samtidigt, så att Fredenheim ej hann tillsätta en ny »destructeur des médailles». Undan denna fara blev Hallenberg akademiens räddare.

LEDAMÖTER OCH KORRESPONDENTER.

Från sekreterarne vända vi oss till ledamöterna under Flintenbergs och Tihlemans tid. Dessa voro, som vi minnas, indelade i tre klasser: utländska, honoraira och arbetande. För arbetet i akademien saknade de utländska all betydelse och voro blott till »lustre». Enligt statuterna skulle de vara 16, men redan på Adlerbeths tid hade med förmyndarregeringens medgivande antalet tills vidare nedsatts till 12, då akademien i stället tilläts att ytterligare välja 4 arbetande utöver det i stadgarna angivna antalet (V, sid. 31 ff.). Av de 5 utländska ledamöter, som Gustav III själv insatt i akademien, hade före 1797 två avlidit, och under förmyndarregeringen hade fyra nya tillkommit (1793). Vid ingången av 1797 räknade klassen således sju ledamöter, de fyra under förmyndartiden tillkomna och de tre från Gustav III:s tid kvarlevande.

*Utländska
ledamöter*

Den 21 februari 1797 valdes två nya. Det skulle ha varit intressant att veta, vilka av akademiens ledamöter som väckt förslaget att företaga ett val, ty förslaget väcktes nog med tanken på de två, som man ville välja. Men tyvärr giva protokollen här icke någon upplysning. Den 10 januari 1797 skrives: »Af de uti utländska Classen varande nio¹ ledigheter önskade Academien att besätta tvänne, och åtog sig Herr Landshöfdingen Rosenstein att sådant hos Konungen muntligen andraga.» Vid sammanträdet den 17 januari meddelade Rosenstein, att konungen därtill givit sitt bifall, vid det den 24 uppsatte man en lista på dem, som av ledamöterna föreslagits, den 31 föredrog Rosenstein förteckningen på dem, på vilka konungen tillät akademien att rösta, och den 21 februari företogs valet, men enligt det avvita bruket i akademien att en ledamot vid ett val till två eller tre lediga rum blott fick begagna *en* röstsedel. De röstande

¹ Man ansåg således, att klassen skulle bestå av 16 ledamöter.

Flintenbergs och Tihlemans tid

voro denna gång 13, och rösterna utföllo så, att den berömda klassiske filologen Heyne i Göttingen erhöll 7, skalden Schiller 5 och arkeologen Visconti i Rom en. Valde blevo därför Heyne och Schiller. Båda svarade och tackade för invalet. Förmodligen satte Schiller icke något större värde på utmärkelsen. Brevet — såsom skrivet av Schiller — skulle dock alltid ha haft sitt värde för akademien, men tyvärr tyckes en autografsamlare ha lagt sig till med det, ty nu har det ej kunnat återfinnas.

*Heders-
ledamöter*

Mycket större betydelse för arbetet inom akademien hade ej heller de honoraire ledamöterna, som enligt statuterna skulle vara fjorton. Vid ingången av 1794, då Adlerbeth frånträdde sitt ämbete, voro de: Gyllenborg, Piper, Schultz von Ascheraden, som tillhört Vitterhetsakademien, Fredrik Sparre, Ramel, Adelcrantz, Troil och Ribbing, som insatts av Gustav III, samt Oxenstierna, Celsius, Gyldenstolpe, Schröderheim, Celsing och Lars von Engeström, som valts av akademien. Klassen var således fulltalig — fjorton ledamöter.

*Celsius dör.
Fredenheim
uppflyttas*

Men redan den 15 februari 1794 avled biskop Celsius. Något val efter honom fick akademien likväl aldrig förrätta, ty innan akademien det hunnit, hade Fredenheim lagt beslag på det lediga rummet. Den 12 augusti 1795 upplästes nämligen i akademien »ett ifrån Konungen ankommet Bref af den 30 sistledne Julii med tillkännagifvande, att Hans Maj:t i Näder funnit för godt att flytta Academiens invalde Ledamot Öfver Intendenten och Riddaren Carl Fredric Fredenheim ifrån den Arbetande Classen af Acad:s Ledamöter till den Honoraira.» En dylik uppflyttning var emot statuterna. Enligt § 16 skulle de honoraire ledamöterna »väljas» — det vill säga väljas av akademien — och då Gustav III den 20 mars 1786 utsåg tolv ledamöter av denna klass, hade han tillagt, att han uppdrog åt »Academien att på det sätt lagarne utstakat genom val upfylla de tvänne återstående rum». Den nya proceduren, som säkerligen var Fredenheims egen uppfinning, anlidades nu för första gången. Fredenheim, som valts till arbetande ledamot, hade såsom sådan ännu icke tagit inträde i akademien, och han hade valts på det möjligast snöpliga sättet. I valet, som förrättats den 12 februari 1793, hade elva ledamöter deltagit, men var och en blott med en röstsedel, upptagande fyra namn. Valde blevo

Ledamöter och korrespondenter

Tengström med 10 röster, Fant med 9, Älf med 6, varjämte Fredenheim och Tingstadius erhållit 4 var. Vid den därefter anställda baloteringen hade Fredenheim blivit den lycklige. Men efter denna Pyrrhuseger steg han redan före inträdet till hedersledamot.

Den nästa ledigheten inträffade, då Schröderheim den 30 augusti 1795 slutade sina dagar. Såsom i alla de samfund, av vilka han var ledamot, var Schröderheim även här älskad, och detta framgår redan av det sätt, på vilket dödsfallet den 16 september tillkännagavs i akademien. Till minnestecknare utsågs Adlerbeth, som vid ett särskilt extra sammanträde föredrog sin levnadsteckning över den bortgångne vännen. Vid Celsius bortgång hade det däremot aldrig varit fråga om något dylikt minnestal.

Med fyllandet av de efter hedersledamöter lediga rummen inom akademien gjorde man sig i regeln ingen brådska, och det gjorde man ej heller denna gång. Men den 2 januari 1797, då ännu ett rum — efter Adelcrantz — blivit ledigt, tog Gyllenborg, själv hedersledamot, upp frågan:

»Herr Cantzli Rådet Gyllenborg hemställde, om icke Academien funne tjenligt att besätta de 2 rum, som uti den Honoraira Classen af hennes Ledamöter voro lediga. Herr Landshöfdingen Rosenstein erinrade härvid, att som inrättningen af Classerna inom Academien ådagalade, att de Honoraire Ledamöterne egentligen äro ärnade till Academiens lustre och anseende, vore efter hans tanke lämpligast, at Academien till en början hos Konungen i underdånighet anhölle, att hennes arbetande Ledamot Herr Justitiæ Cantzlern Liljestråle måtte i anseende till det höga ämbete han beklädt flyttas till ett af de i Honoraire Classen lediga rum, helst Academien härigenom finge tillfälle att med en ny Ledamot rikta den Arbetande Classen, af hvilken Academiens bestånd förnämligast beror. Denna mening vann Academiens enhälliga bifall, och anmodades Herr Landshöfdingen att häröfver inhämta Hans Maj:ts Nådiga yttrande.» Vid nästa sammanträde meddelade Rosenstein, att konungen bifallit akademiens framställning, och därmed flyttades Liliestråle — utan något formligt, i statuterna föreskrivet sätt — upp i den honoraira klassen. Syftet var nog i någon mån att visa den gamle hedersman-

*Schröder-
heim dör.
Liliestråle
uppflyttas*

Flintenbergs och Tihlemans tid

nen någon uppmärksamhet, men huvudskälet var helt visst att på de honoraira ledamöternas — liksom på de utländskes — bekostnad öka den arbetande klassen.

*Adelcrantz
och Schultz
von Asche-
raden dö.
Wallqvist
och Ehren-
heim väljas*

Den tredje ledigheten hade inträffat den 5 mars 1796, då Adelcrantz avled. Med val av efterträdare dröjde man i nära fyra år, och under tiden hade ännu en plats blivit ledig, efter Schultz von Ascheraden, som dog den 22 mars 1798. De båda valen efter dem förrättades den 18 mars 1800, då åtta ledamöter voro närvarande vid sammanträdet, varjämte två, Rosenstein och Rosenhane, insänt röstsedlar. På vanligt sätt avgav varje ledamot blott *en* röstsedel till bägge rummen, och vid rösternas räknande befanns, att biskop Wallqvist erhållit »enhällig kallelse», d. v. s. att hans namn stått på alla voteringsedlar. Vidare valdes hovkanslern Fr. v. Ehrenheim med åtta röster; de två återstående tillföllu excellensen Wachtmeister och överstekammarjunkaren Fleming. Sitt inträde tog Ehrenheim den 3 mars 1801 med ett kort tal, tydligen blott några tacksägelseord. Wallqvist kom däremot aldrig att hålla något inträdestal, ty han avled redan månaden efter invalet, den 30 april.

*Wallqvist
dör. Lind-
blom väljes*

Efter honom hade således åter ett rum blivit ledigt, och valet att fylla detta företogs den 23 juni 1801, då åtta ledamöter voro vid sammanträdet närvarande, varjämte ärkebiskop v. Troil insänt en voteringsedel. Omröstningen utföll så, att biskopen i Linköping Lindblom valdes med åtta röster; en tillföll excellensen Wachtmeister. Sitt inträde tog Lindblom den 16 november 1802 med ett ganska innehållsrikt tal om Predikosättet i Sverige näst före och efter Reformationen, och han var den ende av de av akademien under denna tid valde hedersledamöterna, som höll ett vetenskapligt föredrag.

Endast för en av de avlidne hedersledamöterna (Schröderheim) utsåg akademien således någon minnestecknare, och Adelcrantz' död blev ej en gång anmäld i akademien.

Vid Tihlemans död var den honoraira klassen fulltalig: Gyllenborg, Piper, Sparre (som dock avled i januari 1803), Ramel, Troil, Ribbing, Oxenstierna, Gyldenstolpe, Celsing, Lars von Engeström, Fredenheim, Liliestråle, Ehrenheim och Lindblom.

Ledamöter och korrespondenter

Vi övergå nu till de arbetande ledamöterna, vilkas antal enligt statuterna skulle vara tjugo, men under förmyndarregeringen (den 19 december 1792) ökats med ytterligare fyra (i stället för fyra utländska). Vid Adlerbeths avgång från sekreterarplatsen voro de arbetande ledamöterna efter ålder i akademien: Liliestråle, Elers, Schönberg, Melanderhjelm och Rosenstein, som tillhört den gamla Vitterhetsakademien, Ferrner, Jacob von Engeström, Sernsköld, Strand, Adlerbeth, Ristell och Murberg, som den 20 mars 1786 insatts av Gustav III, vidare de sedan av akademien valde Nordin, Hallenberg, Neikter, Porthan, Eberhardt, Wilde, Rosenhane, Tengström, Fant, Älf, Fredenheim och Björnstjerna — således 24. Visserligen tyckes — ehuru blott enskilt, ty i akademien blev aldrig något tal härom — fråga varit om Engeströms uteslutande på grund av hans inblandning i kungamordet, men någon dylik åtgärd mot den av akademien så högt förtjänte mannen vidtogs icke. Efter processen 1792, då han dömdes sitt ämbete som kansliråd förlustig, deltog han likväl aldrig i något sammanträde. En annan, som långt förut borde ha uteslutits, var Ristell, som efter sin medaljstöld och rymning likväl både fick stå kvar såsom ledamot i akademien och behålla sin akademiska pension. Den 18 oktober 1797 föredrogs härom i akademien ett kungabrev: »Uplästes ett ifrån Konungen ankommet Bref af den 26 sistledne September med tillkännagifvande, att Hans Maj:t på Isaac af Darelli underdåniga ansökning och i anseende till de särskilda omständigheter, som dervid förekommit, i nåder tillåtit honom att få hädanefter som hittills till understöd för sin Svåger Bibliothekarien Ristells hustru och Barn samt till någon ersättning för Darelli för samme dess Svåger hafde kännbare utgifter med mera utan vidare afdrag än hittills skedt af de Academien anslagne medel upbära den pension af Ett hundra Riksdaler, som Hans Maj:ts Högst Salige Herr Fader Konung Gustaf III nådigst behagat Ristell tillägga.» Först 1812 ströks han på kunglig befallning från akademiens ledamotsförteckning. I verkligheten stodo både hans och Engeströms platser tomma.

*Den arbe-
tande
klassen*

Den förste arbetande ledamot, som bortgick av dem, som under Adlerbeths sekreterartid tillhört akademien, var Wilde, vilken avled

Wilde dör

Flintenbergs och Tihlemans tid

den 20 februari 1795. Dödsfallet anmäldes icke i akademien — dylika anmälningar blevo nu allt mera oregelbundna — men den 10 mars tog Gyllenborg upp frågan om val efter den döde. Adlerbeth erinrade då om att klassen *var* fulltalig — 24 arbetande ledamöter — ty till arbetande ledamot hade konungen kallat sekreteraren Flintenberg. Akademien — skrives i protokollet — »fann denna erinran till alla delar grundad och beslöt derföre, att icke något val skulle för sig gå». Vid nästa sammanträde fick Björnstjerna i uppdrag att hålla minnes-talet över den avlidne. Men detta tal blev aldrig färdigt.

Strand dör Kort därefter, den 25 mars 1795, uppkom genom Strands död en ny ledighet, men ej heller efter honom kunde något val förrättas, ty den 29 mars, fyra dagar efter Strands död, mottog akademien underrättelse, att Kungl. Maj:t utsett en ny ledamot av akademien: den till sekreterare utnämnde Tihleman.

Fredenheims och Eberhardts rum lediga Först den 30 juli blev verkligen ett rum ledigt i den arbetande klassen, därigenom att Fredenheim då av Kungl. Maj:t uppflyttades i den honoraira. Enligt § 32 i statuterna skulle ett rum, som blivit ledigt efter en arbetande ledamot, »genast återbesättas efter högst en månads tid». Men den nye sekreteraren tyckes ej hava observerat detta stadgande — Adlerbeth var på Ramsjöholm och Engeström förvisad från Stockholm — och månad efter månad förgick utan att frågan ens kom på tal. Så uppstod genom Eberhardts bortgång den 4 januari 1796 ännu en ledighet. Men först den 13 december detta år — således närmare ett år efter dödsfallet — erinrade sekreteraren »Academien om den förlust Hon gjort af en Arbetande Ledamot genom Lectoren i Hernösand Herr Doctor Eberhardts dödelige frånfälle och om den Academien åliggande skyldighet at genom någon af sina Ledamöter låta författa en Lefvernes Beskrifning öfver Herr Lectoren. Kongl. Academien beslöt enhälligt att om fullgörandet af denna pligt anmoda sin Ledamot Herr Professor Fant. Och åtog sig Herr Landshöfdingen Rosenstein att häraf lemna Herr Professoren del.» Denna levnadsteckning blev färdig och inlämnades till akademien den 11 april 1797. Men om något *val* till de två lediga rummen blev det icke tal.

Ledamöter och korrespondenter

Så skedde ännu en uppflyttning från den arbetande klassen till den honoraira, Liliestråles den 10 januari 1797, och nu — vid sammanträdet samma dag — beslöt akademien att »som ett rum uti den Arbetande Classen härigenom blifvit ledigt», på »förslag till dess återbesättande vara betänkt». Valet förrättades den 24 januari, då den såsom vitterhetsidkare ej vidare lyckade f. d. konsuln i Alger Eric Skjöldebrand enhälligt valdes — väl såsom en nitisk numismatiker. Sitt inträdestal höll han den 23 maj samma år.

Under 1797 blevo ytterligare två rum lediga: den 14 april avled Björnstjerna och den 24 maj Sernsköld. Den 25 april fick Rosenhane i uppdrag att författa Björnstjernas »lefverne» — Sernskölds kom däremot icke på tal. Om val efter de bortgångne talades icke heller nu i akademien. Fyra rum stodo därför obesatta och antalet arbetande ledamöter hade på så sätt bringats ned till det i statuterna angivna antalet eller tjugo. Att häri se någon medveten plan, torde vara omöjligt. Tihleman kände antagligen icke till det före hans tid, den 19 december 1792, akademien givna tillståndet att i stället för fyra utländska ledamöter välja fyra arbetande och var över huvud alls icke inne i eller intresserad för akademiens angelägenheter. Så glömdes saken helt enkelt bort. Något behov att till sexton förstärka de utländska ledamöternas antal fanns icke, ty vid Sernskölds död voro dessa åtta, och fyra nya kunde därför, om man så ville, väljas, men först 1811 valde akademien en ny utländsk ledamot, och då hade klassen genom dödsfall sjunkit till tre.

1799 inträffade ännu ett dödsfall inom den arbetande klassen, då domprosten Älf den 19 juni avled. Vid sammanträdet den 17 juli »erinrade sig academien den förlust Hon nyligen gjort af en Arbetande Ledamot genom DomProsten i Linköping Herr Doctor Älfs dödellige frånfälle och beslöt enhälligt, att Hennes vice President Herr Professor Fant skulle anmodas att författa Herr Doctors Lefverne, af hvilket beslut Secreteraren skulle lemna Herr Professoren del. Som enligt Academiens stadgar ledigheter efter Arbetande Ledamöter icke öfver en Månad få vara obesatta, öfverenskom Academien att på Förslag till detta rums fyllande med det första vara betänkt.» Fants levernesbeskrivning upplästes i akademien den 1 april 1800.

Flintenbergs och Tihlemans tid

*Calonius
väljes*

Vid valet efter Älf deltogo tio ledamöter, varjämte Porthan ingivit en röstsedel. Vald blev den utmärkte juristen professor Calonius i Åbo, men erhöll blott sju röster. De övriga fyra fördelades på biskop Lindblom, sekreteraren i riksarkivet Adlersparre, professor Aurivillius i Uppsala och adjunkten Samuel Ödmann. Något inträdestal kom Calonius aldrig att hålla.

*Ferrner dör.
Leopold
väljes*

Det nästa dödsfallet bland de arbetande ledamöterna inträffade den 20 oktober 1802, då Ferrner avled. Den 2 november tillkännagavs dödsfallet i akademien, då även förberedelser till valet träffades, och den 7 december erhöll Melanderhjelm uppdraget att författa levnadsbeskrivningen. Valet av efterträdare förrättades den 21 december, då skalden Leopold valdes med åtta röster; två tillfölla professor Aurivillius, en kanslirådet Bergstedt och en orientalisten Åkerblad.

*Engeström
dör. Masreliez
väljes*

Samma dag som Leopold valdes, uppsattes förslagslista till ett val efter en annan av akademiens arbetande ledamöter, vars död i akademien icke hade anmälts. Den bortgångne hade dock varit en av akademiens verksammaste ledamöter och hade mera än de flesta förtjänat en erkännansam minnesruna. Det var Jacob von Engeström, som den 23 november 1802 slutat sina dagar. Det enda eftermäle han fick var detta: »Uppsattes och aflemnades af Kongl. Akademien underdånigst förslag till en ny arbetande Ledamot efter framlidne Herr Cantzli Rådet och Riddaren von Engeström. Hans Excellence Riksmarskalken Herr Grefve Oxenstierna åtog sig på anmodan att bemälte Förslag hos Kongl. Majt. i underdånighet anmäla.»

Valet förrättades den 1 februari 1803, då konstnären, professor Masreliez valdes.

Vid Tihlemans död den 30 december 1802 bestod klassen således av följande ledamöter: Elers, Schönberg, Melanderhjelm, Rosenstein, Adlerbeth, Ristell, Murberg, Nordin, Hallenberg, Neikter, Porthan, Rosenhane, Tengström, Fant, Flintenberg, Skjöldebrand, Calonius och Leopold eller aderton. Två rum voro lediga (efter Engeström och Tihleman), och de fyra, som klassen den 19 december 1792 fått sig tillagda, hade tappats bort.

*Korrespon-
denter*

Närstående till ledamöterna voro korrespondenterna. Av akademien utnämnde korrespondenter funnos endast två, de båda förut

Ledamöter och korrespondenter

omtalade fransmännen Pastoret och Gourdin, som sedan de — på begäran — erhållit denna utmärkelse, sorgfälligt avhållit sig från all brevväxling med akademien. Och några nya valde man icke under denna tid.

Förut hade likväl, såsom vi minnas, ganska många inhemska antikvitetsälskare, utan att vara akademiens officiella korrespondenter, brevväxlat med akademien, inskickat redogörelser för historiska minnesmärken, avskrifter av gamla handlingar o. d. I det stora hela försvinner nu även denna klass av korrespondenter — ett tecken på, att akademien nu förlorat även den ringa grad av popularitet, som den ägt på Gustav III:s tid, då den ännu vid offentliga sammankomster framträdde inför allmänheten. Nu kom beröringen mellan akademien och utomstående huvudsakligen att inskränka sig till att akademien från de senare då och då fick sig tillsänd någon gåva, vanligen en avhandling.

Utomståendes beröring med akademien

Så mottog akademien den 17 september 1794 från den framstående orientalisterna Åkerblad »en Samling af Grekiska och Latinska Inscriptioner af honom gjord under en resa i Levanten. Academien, som häraf inhämtade, med hvad upmärksamt öga Kongl. Secret. Åkerblad besett dessa orter, emottog med största förnöjelse denna gåfva, och befaltes Academiens Secreterare att skriftligen förklara Academiens erkänsla för densamma».

Kort därefter mottog akademien en annan, som det förefaller, jämförelsevis värdefull gåva. Den 4 november 1794 upplästes nämligen »en af Secreteraren vid Patriotiska Sällskapet Adolf Modeer til Academien ingifven Promemoria, hvaruti Secreteraren Modeer meddelar sina anmärkningar vid några äldre dels kyrkors och klostres, dels private personers Sigiller, hvilka han haft tillfälle at betrakta. Därjämte lät han såsom Gåfva til Academien öfverlämna

- 1°) En så kallad Husgud af slätt guld, upgräfd i Skåne.¹
- 2) Ett litet mynt af godt silfver med en grip å ena sidan och en genomstungen Stierna på den andra, funnit vid Westerås.
- 3) Ett mynt af ganska ringa silfver med lilja på ena och dylik Stierna på den andra sidan, funnet i Skåne.

¹ Av en tumnagels storlek, avbildad hos Montelius: Svenska Fornsaker Nr. 469.

Flintenbergs och Tihlemans tid

Academiens Secreterare befalltes at til Herr Secreteraren Modeer förklara academiens välbehag och nöje häröfver.»

Vid nästa sammanträde den 11 november fick akademien också en gåfva från den kort förut i akademien invalde Björnstjerna, hvilken gåfva genom det till protokollet fogade tillägget hade en viss betydelse: »Anmälte Secreteraren, at Hr. Kongl. Bibliothekarien Björnstierna til Kongl. Myntcabinettet förärat et af Hertig Johans af Östergötland ören, hvilken med någon variation skiljer sig från dem, som där förut finnas. Vid detta tillfälle tog akademien det beslut, at de mynt, som hädanefter inlämnas, böra ock förenas med Konungens Mynt Samling, ehuru skild från academiens vård» — ett icke oviktigt beslut. Akademien hade därmed av sagt sig all befattnings med mynten och till Kungl. Museet överlämnat vård om dem. I enlighet härmed mottogs en medalj, som den 17 augusti 1797 skänkts till akademien, av Sekreteraren »att i Kongl. Museets Mynt Cabinet förvaras». Även några andra myntgåvor anmäldes i akademien, men överlämnades till museet.

De nu nämnda gåvorna hade givits till akademien under Flintenbergs tid. Under Tihlemans bliva dessa gåvor från utomstående allt färre. Den 10 november 1795 mottog akademien från den då ännu icke i akademien invalde numismatikern (tituläre) kommerserådet Skjöldebrand »24 exemplar af hans afhandling om det i Kongl. Cabinettet förvarade Gull Mynt, som Herr Assessor Keder velat hänföra till Odens tid». Protokollets tillägg är märkligt: »8 Exemplar af denna afhandling utdeltes bland Academiens närvarande Ledamöter.» Dessa voro åtta *och* sekreteraren Tihleman, som ju likaledes var ledamot av akademien, men som — av protokollet att döma — icke av de övriga räknades såsom sådan. Han fick icke något exemplar, och detta förefaller såsom en i oangriplig form klädd demonstration mot den nye sekreteraren, som påtvingats akademien. Även vid ett annat tillfälle, den 17 oktober 1798, visade man, att man icke betraktade Tihleman såsom ledamot av akademien. En holländare, professor Cras, som 1795 vann academiens pris för ett latinskt äreminne över Hugo Grotius, hade skickat akademien 12 exemplar av denna skrift. Nio exemplar utdelades då till »närvarande ledamöter». Men

GEORG FRANS TIHLEMAN

*Miniatyrmålning av okänd konstnär
(Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien)*

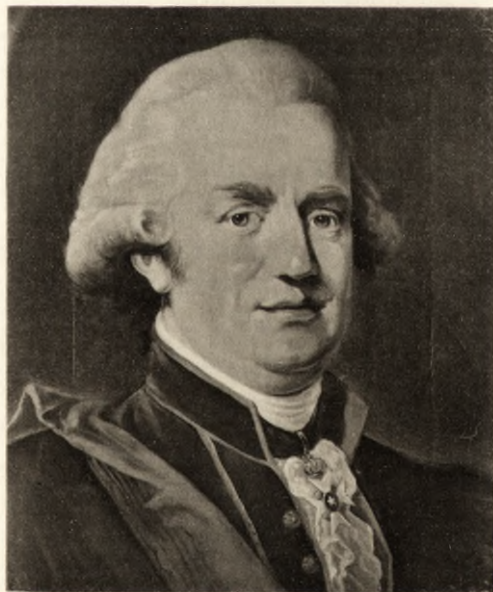
CARL FREDRIC FREDENHEIM

*Oljemålning av Lorens Pasch d. y.
(Nationalmuseum)*

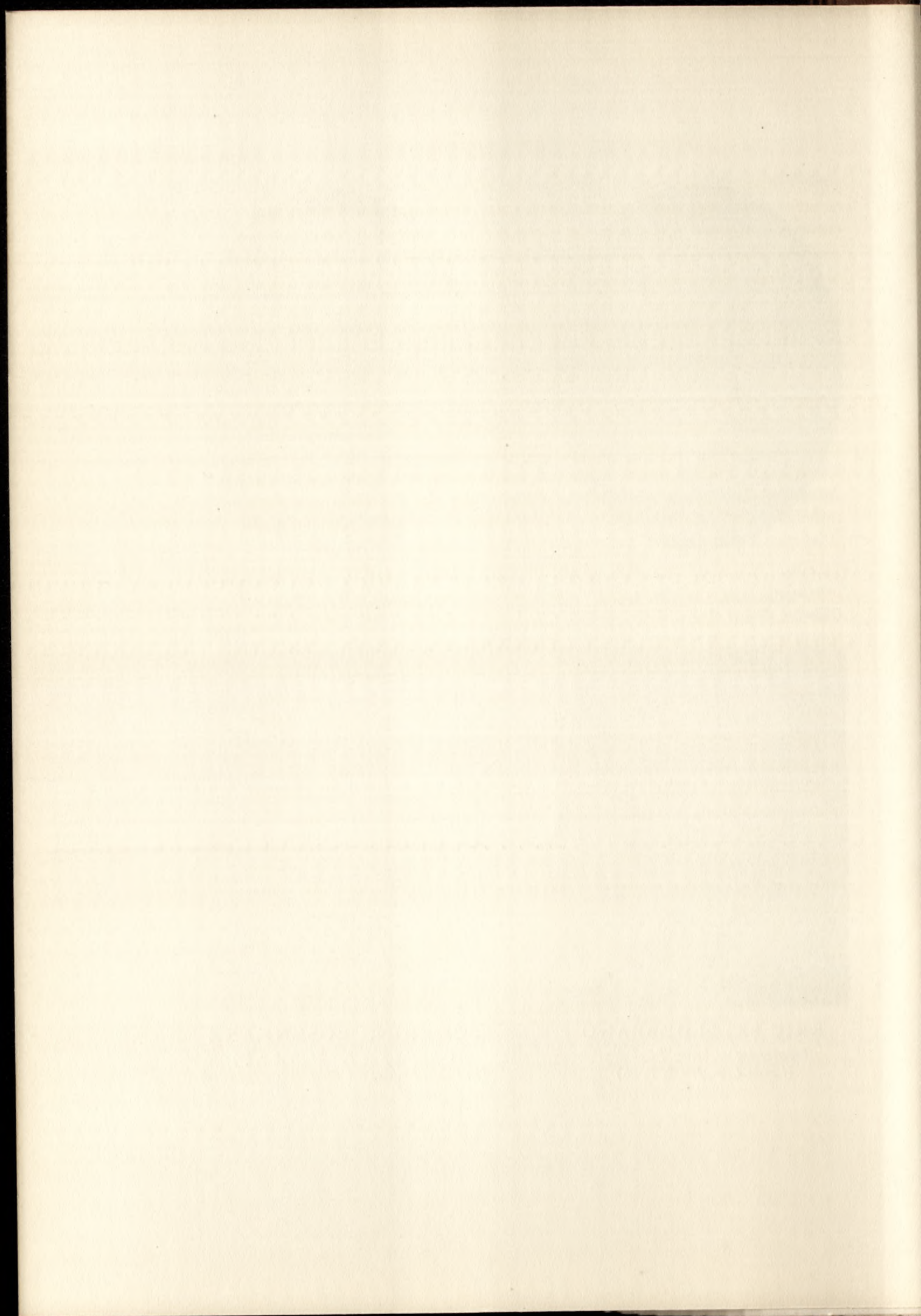
ERIC SKJÖLDEBRAND

*Oljemålning av Lorens Pasch d. y.
(i enskild ägo, foto S. P. A.)*

SCHERING ROSENHANE

*Oljemålning av Per Krafft d. ä. (?)
(Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien)*

Ledamöter och korrespondenter

med Tihleman voro dessa närvarande ledamöter tio. För Skjöldebrands gåva var man nästan överdrivet tacksam. Vid nästa sammanträde, den 17 november, hemställde Elers, »om icke Kongl. Academien ansåg den af Herr Commerce Rådet Skjöldebrand utgifne och Henne tilägnade Critiska afhandling om den så kallade Odens penning vara med den granskning, redighet och kunskap författad, att academien av billig nit för ett yrke, som Hon med sin vård omfattar, borde skriftligen härför betyga Herr Commerce Rådet sin tacksamhet på ett sätt, som utmärkte, att academien funnit Herr Commerce Rådets nitiska bemödande att ur sitt mörker framdraga den Historiska sanningen förtjena en utmärkt aktning. Academien instämde enhälligt i Herr Cantzli Rådets mening, och som academien förnam, att Herr Cantzli Rådet å Hennes vägnar redan upsatt et utkast till ett sådant bref, lät academien sig det föreläsa och fann godt att det til alla delar gilla.» Vid det första val, som därefter företogs, blef Skjöldebrand enhälligt vald till arbetande ledamot.

Sedan dröjde det till den 18 oktober 1797, innan akademien ihågkoms med någon dylik gåva. Trots protokollets knapphändiga notis om denna har den dock ett visst intresse: »Anmältes att Philosophiæ Adjuncten Herr Sjöborg till Academien förärat följande af honom utgifne skrifter: 1°) Inledning till kännedom af Fäderneslandets Antiquiteter. Lund 1797. 2) Blekinge Historia och Beskrifning. Lund 1792 & 1793. D. I. II 8°. 3) Sammandrag af Svea Rikes Religions Historia, förestäldt uti ett Tal, som hölls i Lund under Jubelfestens firande år 1793. Lund 1793 4°. Academien updrog åt Secreteraren att härföre muntligen förklara Herr Sjöborg Hennes tacksamhet.» Denna tacksamhet var, av stiliseringen att döma, den minsta möjliga, särskilt om man jämför den med akademiens tacksamhet mot Skjöldebrand. Men den kan möjligen förklaras. Akademien hade, särskilt under Tihlemans tid, så gott som alls icke intresserat sig för den förhistoriska arkeologien. Den, som efter 1600-talets misslyckade insatser kom med de nya uppslag, vilka trots alla bristfälligheter likväl med en viss rätt betraktats såsom inledningen till vår tids arkeologiska forskning, var lundensaren Nils Henrik Sjöborg med det här nämnda 1797 utgivna arbetet Inled-

Flintenbergs och Tihlemans tid

ning til kannedom af fäderneslandets antiquiteter.¹ Den nu omtalade gåvan var den första beröringen mellan Sjöborg och akademien, och att den efterblivna akademien icke senterade det nya i hans arbete, kan man förstå. Som vi i det följande skola se blev beröringen dem emellan sedermera mycket livlig och utvecklades till ett krig mellan Sjöborg och den för fornvården så likgiltiga akademien.

Efter denna donation dröjde det i fyra år, till 1801, innan någon ny korrespondent framträdde. Den, som då uppvaktade akademien, var en — som det förefaller — ej rätt klok baron Pfeiff, som skrivit en etymologisk avhandling, i vilken han ville bevisa, att latin, franska, tyska och ryska härstammade från »götiskan» — bland annat härledde han det latinska *luna* från det svenska *natt-ljus*. Detta opus inlämnade han till Svenska akademien, som artigt avböjde att därmed taga någon befattning utan i stället hänvisade honom till systerakademien. Pfeiff lydde genast rådet och inskickade sin avhandling till denna, som mottog den vid sammanträdet den 31 mars 1801 och välvilligt nog tillsatte en granskningsnämnd, bestående av Hallenberg, Rosenhane och Flintenberg »att uti närvaro af Baron Pfeiff tillse, af hvad beskaffenhet och nytta detta företag kunde vara». Yttrandet, som avgavs vid nästa sammanträde, var nog mera artigt än uppriktigt: »Academien fann denna Skrift vittna om upfinningsgäfva och mycken nit för vårt Modersmål, men hon saknade tillika esomoftast däruti den grad af sannolikhet och af visshet, som en sund Philosophi äskar, det ljus Historien sprider öfver Språken och Språken öfver Historien, samt äntligen den forskning och kunskap, som erfordras i de Folkslags språk, hvilkas lynne och likhet författaren haft till föremål att bevisa.» Detta svar skulle av Rosenhane och Flintenberg meddelas författaren.

Några dagar senare fick akademien en annan korrespondent, som mera erinrade om dem på Adlerbeths tid. Den 14 april 1801 anmäldes nämligen, »att Assessoren och Borgmästaren i Halmstad Herr Sefström till academien förärat ett original Bref af Konung Christian i Danmark rörande malt, som Borgarne Geriche och Bengt Eskilsson

¹ En förträfflig redogörelse för detta arbetes fel och förtjänster har givits av Bengt Hildebrand i avhandlingen C. J. Thomsen och hans lärda förbindelser i Sverige 1814—1837. (1937).

Ledamöter och korrespondenter

i Halmstad borde till konungen afleverera. Förvaras vid Handlingarna.»

Kort därefter, den 19 maj, fick akademien ännu en korrespondent, som dock synes ha varit av Pfeiffs vetenskapliga vederhäftighet, en Herr Hourvitz, som insände en »Inledning till en Ziffer-Bok» och bad om akademiens omdöme om denna. Även nu gav akademien Hallenberg och Rosenhane i uppdrag att »närmare genomse detta arbete». Vid ett följande sammanträde förklarade Hallenberg arbetet »fruktlöst, emedan det icke syntes kunna befrämja det ändamål, som författaren därmed åsyftat». Detta svar skulle Hourvitz meddelas genom Liliestråle.

Av samma art var förmodligen också en annan av en svensk-amerikan Niclas Collin »utgifven skrift, innefattande en Philologisk undersökning om några gamla ord i åtskilliga språk». Något annat yttrande om denna avgav akademien icke än som framgår av protokollets anteckning: »Förvaras uti Academiens Boksamling» (Prot. 23 febr. 1802).

Givande hade denna samverkan mellan akademien och allmänheten således ej varit.

DET AKADEMISKA ARBETET OCH TÄVLINGARNA.

*Ifrågasatta
arbeten*

Akademiens arbetslust, som under Adlerbeths tid icke varit vidare stark, blev under Flintenbergs och Tihlemans ännu svagare, ehuru sammanträdena mindre ofta måste inställas av brist på deltagare. Men man har anledning att misstänka, att de nu mera talrikt besökta sammanträdena sammanhänge med den jettonutdelning, som under förmyndarregeringen kommit till, ty mycket ofta hade de tillstädeskomna just ingenting annat att göra än att justera det föregående protokollet och dela jettonerna. För de arbeten, som skulle vara akademiens förnämsta, de båda medaljhistorierna, gjordes — såsom vi redan förut sett — faktiskt intet, ehuru Gustav III:s egen medaljhistoria fortfarande figurerade på föredragslistan vid en mängd sammanträden, då man såg på de färdiga kopparsticken och läste upp Adlerbeths text. Och på nya samfällda arbeten var man mycket ovillig att inlåta sig.

*Elers'
Stockholm*

Vid sammanträdet den 28 juni 1796 hemställde Elers, »om icke acad:n, som vid sina sammankomster ofta saknade göromål, ville vara betänkt på en Beskrifning öfver Stockholm, hälst ett så nyttigt arbete med lätthet kunde verkställas, om varje Ledamot utarbetade en särskild del deraf och den samma sedermera Kongl. Academiens pröfning underställdes. Academien fann denna hemställan ganska gagnelig, men beslöt att med sitt närmare yttrande deröfver tillsvidare uppskjuta.» Detta »tillsvidare» blev likväl »för alltid», ty frågan togs icke vidare upp, och Elers fick ensam utarbета sin bekanta bok om Stockholm, som kom ut 1800—1801. Akademien hade med den icke tagit någon befattning.

*Karl XI:s
historia*

Strax därefter, den 12 oktober 1796, väcktes av Liliestråle ett förslag om ett annat av akademien gemensamt utfört arbete. I ett mycket långt memorial utvecklade han Karl XI:s alla förtjänster

Det akademiska arbetet och tävlingarna

om Sverige, men tyvärr — fortsatte han — »har man ganska ofta försport, att denne Konungs Regering och anstalter af folk, som dem icke rätteligen känt och insett, på ett obehörigt och stundom rätt obeskedligt sätt, äfven i Publika papper, blivit klandrade och missstydda, då de likväl rätt förestälda ofelbart skulle förete ett det prisvärdaste mönster af en vis och rättskaffens patriotisk Riksstyrelse. Denna kongliga academi lærer finna sig tillståndigt att påtänka, huru denna brist i vår Riks Historia för framtiden må afhjelpas och en så berömmelig Regents minne från oriktiga omdömen för efterverlden rättfärdigas.» Själv hade Liliestråle tänkt att skriva denna historia, men av andra mångfaldiga göromål blivit hindrad. Han hade därför inskränkt sig till att börja samlingar till Karl XI:s historia och vågade nu hemställa, »om icke någon af Hennes Ledamöter, som dertil förmåga och insigt äger — det jag bekänner mig sakna — ville samla Konungens förtjenster mot Riket i det Ministeriella och Utrikes ärenden, någon annan uti det, som rör handeln och sjöfarten, någon i hänseende till Bergväsendet och Slögdena, vidare i anseende till Rikets försvarsverk till sjöss och lands samt ändteligen hans vård om vetenskaperna, upfostringen och Nationens uplysning. Skulle Kongl. Academiens Herrar Ledamöter i sådan måtto värdigas bidra till ett så godt ändamål, så är ingen tvifvel at genom de inom några år samlade efterrättelser en fullständig Carl XI:s Historia kan sedan af skicklig hand, hvartil hos Kongl. Akademien är så lycklig tillgång, varda författad.» Akademien beslöt, »att med sitt yttrande häröfver till en annan sammankomst uppskjuta». Men denna sammankomst har ännu icke kommit.

Sysslolös var akademien dock icke. Av Gustav III hade den ämnats till en svensk motsvarighet till den franska Academie des médailles, och vi ha sett, huru talrika dessa medalj- och inskriptionsärenden voro under hans regering. Under den följande tiden, med vilken vi nu sysselsätta oss, voro de nästan lika talrika, ehuru den nye konungen mindre ofta än fadern lät slå medaljer över sig själv. Av allmänheten anlidades akademien lika flitigt som förut, och vid de allra flesta sammanträden, som akademien höll, fick den behandla något dylikt ärende. Att på samma sätt som förut redogöra för dem

*Medaljer
och inskriptioner*

Flintenbergs och Tihlemans tid

torde icke vara behöfligt, då själva behandlingen föga skiljer sig från den på Gustav III:s tid, och vi ha ju alls icke samma intresse för dylika ärenden, som man hade på 1700-talet. För att likväl visa, hur berättigat det vanliga namnet på akademien var — »medalj-akademien» — har jag här uppsatt en lista på de gånger, då frågor om medaljer och inskriptioner behandlades av akademien:

1794.

- 4 mars. Inskriptionen på Sunds kyrka (forts. 11 mars), medaljer över statssekreteraren Klingenstierna och assessor Strandberg (forts. 11 mars).
- 1 april. Inskription på kyrkdörren i Strängnäs.
- 29 april. Inskription på en ljuskrona i Mälby kyrka, Lunds stift.
- 6 maj. Inskription på gravvård över Kapten Gustaf Wennerstedt (forts. 13 maj).
- 20 maj. Inskription på en sten över kyrkdörren i Mälby kyrka.
- 16 juni. Inskription över Kungl. Museum (forts. 16 juli).
- 13 aug. Inskription på ett gravmonument över vice amiral Rajalin (forts. 17 sept).
- 17 sept. Medaljförslag, ingivet av Sällskapet för allmänna medborgerliga kunskaper (forts. 15 okt).
- 18 nov. Medaljförslag från ett »okänt sällskap» (forts. 23 nov., 2 dec.). Svenska akademiens medalj över Klingenstierna.

1795.

- 2 jan. Prövning av vapenbilden i ett sigill (forts. 13 jan.).
- 24 febr. Svenska akademiens medalj över Tessin. Barnbördshusets medalj över grosshandlar Nyström (forts. 3 mars).
- 21 april. Förslag till minnespenning över Kellgren.
- 12 maj. Inskriptioner på gravstenar över professorerna Lehnberg och Lindblom. Inskription på en bro vid Strömsholm. Inskription på det altarsilver, som konungen skänkt till Mora kyrka.
- 9 juni. Inskription på Timrå kyrka i Hernösands stift.
- 12 aug. Inskription på en gravsten över stallmästaren frih. Carl Oxenstierna.
- 14 okt. Inskription på en kyrkklocka.
- 10 nov. Inskription på Vesterlösa kyrka i Linköpings stift.
- 1 dec. Fehrmans spelpenningar. Inskription under Axel von Fersens bröstbild (forts. 15 dec.).

Det akademiska arbetet och tävlingarna

1796.

- 1 mars. Medalj över assessor Odhelius' avlidna hustru.
- 8 mars. Inskription på Falsterbo fyrbåk (forts. 15 mars).
- 5 april. Kammarkollegii medalj över konungens första besök på Kgl. Myntet (forts. 12 april).
- 3 maj. Inskription på Alingsås kyrka. Minnesvård över fabrikör Lendahl.
- 10 maj. Inskription på ett gravhus i Hällefors socken.
- 24 maj. Järnkontorets förslag till medalj över konungens anträde till regeringen (forts. 31 maj).
- 17 aug. Inskription på Tjärstads kyrka i Linköpings stift. Inskription på Gellaryds och Rydboholms kyrkor (forts. 14 sept). Inskription på K. Biblioteket (forts. 14 sept., 8 nov.).
- 14 sept. Järnbruks societetens nya förslag till medalj över konungens anträde till regeringen (se förut 24 maj).

1797.

- 10 jan. Morianen Badins förslag till en medalj kritiseras (forts. 11 och 15 april).
- 31 jan. Medaljören Grandel får tillåtelse att låta prägla en medalj över Gustav III:s död.
- 7 febr. Vetenskapsakademiens medalj över Wilcke (forts. 14 februari). Målar- och Bildhuggarakademien begär förslag till två medaljer (forts. 21 febr. och 7 mars).
- 7 mars. Belöningspenning för elever vid Musikaliska akademien.
- 14 mars. Akademien ålägges att giva förslag till inskrift på Gustav Adolfs staty (forts. 28 mars, 4 och 11 april). Vetenskapsakademiens medalj över Bäck (forts. 21 mars). Medalj över borgmästar Flodin.
- 11 april. Belöningspenning för Fribyggarsällskapet.
- 2 maj. Inskription under Gustav III:s porträtt i Svartsjö tingstuga (forts. 9 maj, 2 och 13 juni). Belöningspenning i Fackelgillet.
- 23 maj. Medaljören Enhörning får varning (forts. 30 maj).
- 12 juli. Medalj över danska kronprinsessan.
- 10 aug. Inskription på Vassunda och Naglems kyrka. Inskription på Storklockan i Strängnäs (forts. 3 sept.).
- 13 sept. Akademien ingriper mot en kyrkinskription, som icke prövats av akademien (forts. 19 sept.). Akademien ålägges att skyndsamt avgiva förslag till inskription på Gustav III:s staty (forts. 19 sept., 28 november).
- 19 sept. Akademien ålägges att skyndsamt avgiva förslag till medalj över konungens biläger (forts. 26 sept.).

Flintenbergs och Tihlemans tid

- 26 sept. Inskription på Linneryds kyrka (forts. 18 okt.). Fehrmans jetton över bilägret.
18 okt. Inskription å en pyramid vid Hjälmare kanal. Inskription å Vestrums kyrka (forts. 7 nov.).

1798.

- 2 jan. Inskription på Söderåkra kyrka i Kalmar län.
9 jan. Medalj över landshövding af Ugglas (forts. 16 jan.).
13 febr. Belöningspenning i Fribyggårorden. Svenska akademiens medalj över Dalin (forts. 20 febr.).
17 april. Akademien ålägges att författa en latinsk och en svensk inskrift på Obeliskens i Stockholm (forts. 24 april, 1 och 8 maj).
24 april. Inskription på Bo församlings fattighus.
8 maj. Förslag till inskrift på en gravsten över fru Sederholm. Inskription på Mälby kyrka (forts. 15 maj. Se förut 20 maj 1794).
19 juni. Förslag till inskrift på en gravsten över ärkebiskopinnan von Troil (forts. 6 nov.).
27 nov. Gravinskrift över assessor Odhelius' föräldrar. Uppsala universitets medalj över konungen såsom universitetets kansler (forts. 4 december).

1799.

- 15 jan. Morianen Badin begär att få prägla en medalj, men vägras. Tillåtes dock slutligen (forts. 12 mars).
12 mars. Svenska akademiens medalj över Adam Ludvig Lewenhaupt (forts. 19 mars).
19 mars. Inskrift på en skeppsdocka i Konstantinopel(!) (forts. 9 april).
14 maj. Manufaktursocietetens medalj i anledning av förordningen rörande lurendrejeri.
28 maj. Dansk medalj över greve Bensdorff.
11 juni. Borealiska studentnationens i Åbo medalj över Porthan.
17 juli. Belöningspenning för grenadiärer.
24 juli. Akademien befaller att uppgiva förslag till jetton över det tornerospel, som skulle hållas på Drottningholm.
14 aug. Finska hushållningssällskapets medalj.
12 nov. Inskription under Chapmans medaljong (forts. 19 november).
19 nov. Medalj över drottningens väntade nedkomst (forts. 20 nov., 2 januari 1800).
3 dec. Inskription på Erik XIV:s sarkofag (forts. 10 och 17 december och 29 april 1800).

Det akademiska arbetet och tävlingarna

1800.

- 28 jan. Akademien befaller att avgiva förslag till kröningsmedalj (forts. 1, 11, 18 och 25 febr.).
- 25 febr. Svenska akademiens medalj över Erik Soop (forts. 4 mars).
- 22 april. En frimurarloge begär godkännande av en medalj (forts. 29 april).
- 29 april. Inskription på en gravurna.
- 3 juli. Stockholms borgerskaps medalj över konungens och drottningens återkomst till huvudstaden. Rikets ständers medalj över kröningen (forts. 13 aug., 15 okt., 24 febr. 1801).
- 16 juli. Inskription på en sten med anledning av konungaparets båtfärd på Motala ström. Ändring å borgmästar Flodins gravsten (förut 14 mars 1797). Gravinskrift över fru Spittdorff.
- 13 aug. Minnespenningar över Maclean, Hermelin och Andersson (forts. 17 sept.). Ny tornerspels-jetton.
- 17 sept. Inskription på Högby kyrka (forts. 15 okt.).
- 9 dec. Inskription vid Trollhätte kanal (forts. 13 och 20 jan. samt 10 nov. 1801).
- 16 dec. Gravvård över överstelöjtnant Sheldon (forts. 2 jan. 1801).

1801.

- 17 febr. Svenska akademiens medalj över Claes Fleming (forts. 24 febr.).
- 24 mars. Medalj över assessor von Aken (forts. 31 mars).
- 5 maj. Finska Hushållningssällskapets medalj över assessor Ahlman (forts. 12 maj).
- 19 maj. Inskription å Gudmundrå kyrka i Hernösands stift (forts. 26 maj).
- 2 juni. Belöningspenning i sällskapet Pro Patria (forts. 9 och 15 juli).
- 15 juli. Inskrift å gravvård över överste Jonas Wright. Inskrift å gravvård över kramhandlar Callerstedt (forts. 24 juli). Inskrift å gravvård över vaktmästar Fincke (forts. 12 aug.). Par Bricoles medalj över assessor Lundström. Inskrift å minnessten över segelmakaren Godus' änka (forts. 12 aug.).
- 25 sept. Akademien får befallning att ingiva förslag till en inskription på en ärestod, som Tyska riket på Hans Maj:ts förslag vill uppresas över ärkehertig Carls lysande segrar (forts. 9 och 14 oktober, 3 och 10 november). Inskription på en gravvård över garvar-åldermannen Carl Djurberg.
- 9 okt. Stockholms skeppsredares medalj över den engelske parlamentsledamoten Grey.
- 14 okt. Kanslersgilletts sigill (forts. den 3, 10, 24 nov. samt 19 jan. och 4 maj 1802).

Flintenbergs och Tihlemans tid

- 10 nov. Medalj över konungens och drottningens besök vid Trollhätte kanal (forts. 17 april). Ett studentsällskap får tillstånd att prägla en jetton.
- 1802.
- 23 febr. Svenska akademiens medalj över Anders Celsius (forts. 2 och 9 mars).
- 9 mars. Belöningspenning föreslagen av Gustavs Inrättning.
- 20 april. Inskrift å en gravvård över läderhandlaren Forssell.
- 4 maj. Åbo universitets förslag till medalj över konungens nåd att lägga grundstenen till en byggnad (forts. 11 och 25 maj, 2 och 29 juni, 14 juli). Epitaphium över riksrådet Gyllenstierna.
- 18 maj. Minnesvård över landshövding Örnskiöld (forts. 25 maj). Målarakademiens medalj över kanslirådet Ribbing (forts. 25 maj).
- 25 maj. Gravvård över biskop Wallqvist (forts. 2 juni).
- 8 juni. Gravvård över landshövdingen greve Mörner (forts. 15 juni).
- 18 aug. Inskrift på Brännkyrka i Strängnäs stift. Inskrift på Böda kyrka på Öland (forts. 13 okt.).
- 13 okt. Sigill för Tabell-verket (forts. 2 och 9 nov.).
- 16 nov. Inskrift på Grimetons kyrka i Halland (forts. 16 och 23 november).

Tävlingar En annan grupp av ärenden hade ärvts från Lovisa Ulrikas Vitterhetsakademi. Det var tävlingarna. Att redogöra för själva förslagen till tävlingsämnen kan nu vara överflödigt, då hertigen-regenten och Gustav IV Adolf nog ej alls intresserade sig för hela saken, utan förmodligen togo det ämne, som akademien helst ville ha. Det utsatta prisämnet torde således vara ett uttryck för akademiens smak. Liksom förut tager jag varje grupp för sig, och börjar med tävlingen i historia.

Historia 1793 och 1794 För 1793 års tävlan hade Gustav III ännu — tre dagar före attentatet i operahuset — hunnit bestämma det historiska ämnet: Avhandling om svenska bergverkens tillstånd och öden ifrån äldsta tider till konung Gustav I:s. I januari 1793 hade blott en enda tävlingskrift inkommit, som icke kunnat belönas, och ämnet hade därför utsatts på nytt till 1794. Även då fick akademien blott en enda skrift att bedöma, över vilken Hallenberg och Wilde utsågos till granskare. Den 11 februari började man i akademien uppläsa skrif-

Det akademiska arbetet och tävlingarna

ten. Sedan man den 18 februari avslutat denna uppläsning, föredrogs Wildes i brev till sekreteraren avgivna yttrande, vari han anförde, »att han i denna afhandling funnit vidlyftiga rechercher, kunskaper i bergshandteringen och vår äldre Historia samt slutsatser, dragna med skicklighet och sannolikhet». »I et mörker», tillägger han, »där alla skrifteliga bevis saknas ankommer det endast och allenast på gissningar, och den, som anført de mäst sannolika, grundade på ante et post acta, synes förtjena vitsord. På denna grund tillstyrker Herr Cantzli Rådet, det författaren må för sin använda möda samt ådagalagda kunskaper och skicklighet med högsta priset belönas.»

Wilde hade således fäst sig vid avhandlingens förtjänster, men ej vid dess brister. Detta hade emellertid den andre granskaren Hallenberg gjort, och han yttrade, »att han ej haft nog tid att pröfva och med äldre handlingar jämföra denna afhandling, men att han dock i allmänhet funnit methoden däruti ej nog redig, skrifarten vårdslösad samt att äfven vid Historiska uppgifterna flera påminnelser kunna äga rum».

Efter åhörande av Hallenbergs kritik fann väl akademien, att författaren underlåtit »att granska värdet av de isländska sagor, han åberopat», liksom att han vårdslösat stilen, men beslöt att till ett följande sammanträde uppskjuta slutdomen.

Så vitt jag vågar döma har denna avhandling verkliga förtjänster i jämförelse med övriga tävlingsskrifter, som akademien under sin första tid fick bedöma. För det första är avhandlingen tydligen skriven av en med bergshanteringens teknik fullt förtrogen man, som även känner det behöfliga historiska materialet. Stilen är visserligen ej särskilt god, men ej heller särskilt dålig — felen ha ju vid tryckningen kunnat rättas — och den mindre lyckade »värtalighet», till vilken han på ett par ställen höjer sig, har antagligen tillkommit på akademiens tillskyndan. Den väsentligaste brist, som stöter en nutida läsare, är tidens då ännu ej helt avlivade tilltro till de isländska sagornas uppgifter om Sverige, särskilt om Odens och asarnes invandring. Men märkligt nog inverkar denna felsyn mindre än man kunnat förmoda på de slutsatser, till vilka författaren till sist kommer och vilka i det hela stämman med våra dagars: att egent-

Flintenbergs och Tihlemans tid

ligt bergsbruk först mot 1200-talets slut börjat i Sverige, och att man förut endast haft myrmalm.

Även vid det följande sammanträdet ställde akademien sig till en början tveksam och överensstämde med granskarne däruti, »att denna skrift, oaktadt den hos författaren vitnade om flit och förtjänst, likväl ägde betydliga ofullkomligheter, i anseende hvartil någon betänklighet ledamöterna emellan upstod, huruvida den med högsta priset kunde belönas. Herr Cantzli Rådet Adlerbeth anförde, att han egentligen funnit författaren hafva missvärdat sin skrifart, en omständighet den academiens statuter ålägger henne att i de skrifter, hon låter till trycket befordra, noga iakttaga. I lika måtto hade författaren i hela afhandlingen, men synnerligast i första delen, brukat en vidlöftighet, som ingalunda tjänte till ämnets uplysning, hvarföre och då alla öfverflödiga omständigheter uteslutas, afhandlingen både kunde och borde ansenligen sammandragas. Av de samtal, som i academien redan varit, hade ock kunnat inhämtas, att äfven i Historiskt afseende någon ytterligare åtgärd kunde behövas till nödig så korthets och fullständighets vinnande, hvartill egentligen en nogare jämförelse med Langebeck och andra kände Scribenters handlingar i detta ämne kunde tjäna. Men dessa meningar oaktadt fann Herr Cantzli Rådet skriften i öfrigt äga den förtjänst, att academien med skäl tycktes böra på auctorn göra det fördelaktigaste afseende. Han hade för den säkrare Historiska tiden varit så flitig att forska och så noggran att bestyrka sina upgifter, att det sammandrag af Sveriges bergshistoria, han därmedelst åstadkommit, troligen hos svenska allmänheten i gemen och Witterhetsälskare i synnerhet blifver välkommet. Om academien å ena sidan är upmärksam att ej skänka sit bifall åt svage och oförtjänste författare, så torde å den andra vara lika nödvändigt att ej visa för mycket njugghet vid belöningars utdelande. Litteraturens läge i Sverige tyckes icke tillåta, att man med yttersta stränghet dömmar Täflingskrifter. Afsigten med dessa belöningar är att upmuntra till Lärdom och Witterhet. Enär derföre Academien altifrån dess första instiftelse icke vägrat författarna att deras belönta Prisskrifter vidare öka och förbättra, så vore det ock nu full anledning att tillärkänna

Det akademiska arbetet och tävlingarna

författaren af denna afhandling högsta priset mot den förbindelse att icke spara flit och omtanke för att gifva densamma en fullkomlighet, som kan uppfylla academiens önskan.»

Till ungefär samma resultat kommo Elers och Rosenstein, vilka ansågo det bättre att nu prisbelöna denna avhandling än att antingen ånyo utsätta ämnet eller alldeles stryka det. När även Hallenberg anslutit sig till denna mening, beslöt akademien att, under förutsättning att nödiga rättelser företogos, tillerkänna författaren det utsatta priset. Denne visade sig vara auskultanten i Bergskollegium, sedan bergsfogden Johan Erik Ångman, vars avhandling sedan trycktes i Handlingarnas åttonde band, som utkom 1808 — fjorton år senare!

Av de historiska ämnen, som föreslogos för 1795 års tävlan godkände hertigen-regenten: Historia om sillfisket vid skånska stränderna under medeltiden. Till den 20 januari hade blott en tävlande uppenbarat sig. Han hade inskickat Strödda anteckningar om sillfisket och förklarar sig av sjukdom hindrad att sända själva den avhandling han utarbetat. Han lovade dock att »skyndsammast till akademien inskicka fortsättningen.» Det gjorde han emellertid icke, och något pris kunde därför icke utdelas.

1795 och
1796

Med hertigens tillstånd utsattes därför samma ämne till 1796. Även nu uppträdde blott en enda författare såsom tävlande — för övrigt först några dagar för sent, varmed akademien dock hade overseende. Till granskare utsågos Hallenberg och Rosenhane — Wilde hade året förut avlidit. Avhandlingen föredrogs den 1 mars i akademien och befanns »med så mycken flit författad och så rik på underrättelser, som gifva ljus i berörde ämne, att Akademien beslöt tilldela författaren den därför utfästa belöningen, dock med vilkor, att han antager de anmärkningar och rättelser, som Kongl. akademien vid hans arbete kan anse nödiga». Det hela hade således avlupit ovanligt smärtfritt. Författaren befanns vara »Herr Adolph Daniel Enander». Någon titel angives icke och i Handlingarnas sjunde band (1802), där avhandlingen trycktes, kallar han sig »landtman». I denna titel låg nog ett visst koketteri, ty det torde icke ha funnits många »lantbrukare», som kunnat skriva en dylik avhandling. Den

Flintenbergs och Tihlemans tid

är visserligen, enligt min mening, ganska oredig, gör mera intryck av »Strödda anteckningar» än av en ordnad framställning — de »Strödda anteckningar», som året förut ingivits till akademien, hade antagligen varit av Enander, och nu hade de blott utökats med nya. Men de vittna onekligen om en omfattande beläsenhet, och det var också blott denna, som framhölls i akademiens motivering för priset. Enander var dock en studerad man. Född 1751, hade han 1771 blivit student i Uppsala, där han 1774 responderade på en juridisk avhandling. En alldeles självlärd »landtman» var han således icke.

1797—1799

Till ämne för 1797 års tävlan föreslog akademien en fortsättning av den prisbelönade skriften: Sillfiskets historia från Gustav I:s tid, vilket förslag av hertigen-regenten godkändes. 1797 hade det visserligen lockat två författare, men då ingendera kunde belönas, utsattes ämnet ånyo till 1798 — denna gång med ännu sämre resultat. Blott *början* till en avhandling hade inlämnats, ehuru författaren »dock ägde hopp att med det första kunna insända fortsättningen deraf.» Detta hopp visade sig emellertid bedrägligt, och ämnet upprepades därför till 1799 års tävlan, då akademien till den utsatta dagen, den 20 januari, icke fick mottaga någon skrift alls. Till sammanträdet den 29 januari inkom visserligen en, »men som densamma var ofullständig och tiden, inom hvilken den borde inlemnas, redan var förfluten, kunde akademien dermed icke taga någon befattning».

1800—1803

Akademien ansåg sig därför ej längre kunna hålla på det så föga lockande ämnet, utan uppsatte på förslag till 1800 års tävlan tre nya, av vilka konungen valde: Historisk och kritisk avhandling om de böcker och skrifter, tryckta och otryckta, som i Sverige blivit författade av kungliga personer. Resultatet blev det klenaste möjliga — ingen enda tävlingsskrift. Ämnet utsattes därför på nytt till 1801, då det icke heller lockade någon tävlande. För tredje gången utsattes det likväl till 1802, men resultatet blev detsamma, vilket dock icke hindrade akademien att även för 1803 hålla på det.

Resultatet av de nio årens tävlan hade därför blivit: en gång två tävlingsskrifter, två gånger en och sex gånger ingen skrift alls eller blott *början* till en dylik. Pris hade endast två gånger kunnat utdelas. Allmänhetens intresse för historisk forskning hade således

Det akademiska arbetet och tävlingarna

visat sig ganska ringa, ehuru man å den andra sidan måste medgiva, att ämnena ej voro särdeles lockande för en historiker.

Vetenskaplig karaktär hade även tävlingen i antikviteter, och för allmänheten tyckes den ha varit nästan lika litet lockande som den historiska. Skillnaden dem emellan var också minimal, ty ett antikvariskt ämne kunde likaväl anses som historiskt och ett historiskt som antikvariskt. Till 1794 var det antikvariska tävlingsämnet: Avhandling om de förnämstes och förmögnares levnadssätt i Sverige före konung Albrechts tid¹, och till den utsatta tiden hade endast en avhandling inkommit, över vilken Rosenhane utsågs till granskare. Detta svar — skriver han — »uppfyller aldeles icke Kongl. akademiens ändamål. Hvarken finnes härutinnan något spår till granskning eller är det med vederbörlig ordning sammanfattat. Han förblandar esomoftast sago-åldern med den Historiska tiden. Våra gamla sagor tillägger han mer trovärdighet än de förtjena, och då han citerar Johannes Magni och flera andra längesedan förkastade Historici förräder han liten eller alls ingen urskillning. För att rätt kunna besvara denna fråga bör man äga tillräcklig kännedom af Lagar och författningar, seder och bruk. Men att han om dem är i djup okunnighet, sådant synes vid första genomgåendet, och bör det även uppväcka förundran, att han nästan aldrig nyttiat Sturleson eller Rimkrönikan, ärkända goda Historiska källor. Däremot anförer han ofta bevis utur nyare författares skrifter utan att undersöka trovärdigheten af de källor, som af dem blifvit nyttjade, och då han ibland dem mera sällan rådfrågat Lagerbring, utvisar det, att författaren sätter mer värde på osmakliga dikter och falska uppgifter än på ojäfaktiga handlingar och trovärdiga berättelser. Af alt detta sammanlagt lär Kongl. akademien finna, att han icke en gång gjort sig förtjent till accessit, ännu mindre till den högsta belöningen. Om skrifter af dylik beskaffenhet som denna blefvo belönte eller uppmuntrade, skulle Kongl. akademien återföra oss uti ett nytt mörker och befördra Historiens fall i stället för att bereda dess uppkomst och sprida lius

Antikviteter
1794

¹ Stiliseringen av tävlingsämnena i det handskrivna protokollet och i de tryckta Handlingarna är ofta olika. I Handlingarna kallas ämnet: Avhandling om de förnämstes levnadssätt i Sverige före konung Albrechts tid.

öfver det, som i forntiden sig tilldragit.» Efter avhörande av denna nedgörande kritik fann akademien, att avhandlingen icke förtjänade någon uppmärksamhet, än mindre någon belöning.

1795

Till tävlingen 1795 föreslog akademien tre nya ämnen, av vilka hertigen-regenten valde det första: Undersökning om den så kallade Odens penning, förvarad i det kungl. kabinettet. Den 20 januari förelåg visserligen ingen tävlingsskrift till bedömande, men till nästa sammanträde, den 27 januari, hade en inskickats, och då ingen konkurrent fanns, beslöt akademien att låta den komma under prövning samt utsåg Hallenberg och Adlerbeth till granskare. Vid sammanträdet den 10 februari upplästes skriften för akademien, som hade »det nöjet at hvad hufvudfrågan angick, finna en författare, som upfyllt Dess fordringar och swarat emot Dess önskan. Detta nöje var så mycket mera tillfredsställande, som academien flere år saknat alt tillfälle att belöna någon författare, som arbetat i detta mödosamma och af forntidens mörker öfverhöljda ämne. De anmärkningar Herrar Cancellie Rådet [Adlerbeth] och Kongl. Secreteraren Hallenberg häröfver afgåfvo och hvilka derefter upplästes, innehållande sådana rättelser och förbättringar, dem afhandlingen nödvändigt fordrade så wäl i anseende till en mindre vårdad stil som vissa ställen, grundade på någre mindre godkände meningar, ansåg academien vara af den wigt, att de borde meddelas författaren.» Därefter bröt man namnsedeln, då författaren befanns vara medicine doktor Anders Blad.

Avhandlingens betydelse låg nog huvudsakligen i Blads skarpa opposition mot de äldre numismatikernas fantastiska attributioner av mynten. Man behöver blott läsa de rader, med vilka Blad inleder den följande undersökningen: »Det välmenta nit, som våra Antiquarier af 1600-talet ville visa för Fosterlandets utmärkt hederliga ålder, frambragte jemte mycken sanning et och annat irrbloss uti snillets verld. Man kunde icke längre tro, at Adam bodt på Kelkestad, Charon med sin färja legat vid Elfkarleby, Vandalerne härstammat ifrån Vendels socken och Alanerne från Åland. Men på denna falska rigtning fölgde snart en ännu sämre, hvarunder man förvände tekningen af en Kyrkogafvel på et mynt til Pipini namn och las

Det akademiska arbetet och tävlingarna

fransyska på en Aspö runsten. Änteligen tycktes all ting stadna i en maklig tvekan, som, då den blandar alt, uplyser intet. Skild från dylik fördom och vilfarelse har Kongl. Akademien befalt förnyad undersökning om ett sällsynt och märkvärdigt mynt, som säges hafva blifvit funnet i Svensk jord.»

Den första fråga, som bör besvaras, är: är detta mynt svenskt? Den följande kritiken av Keders argument är fullkomligt avgörande. Mindre övertygande är däremot fortsättningen. Att myntet i fråga är ett barbarmynt, är väl säkert, så vida det överhuvud varit ett mynt, och Blad kommer efter en mycket lärd undersökning till det resultatet, att det är hunniskt. Vad bevisningen beträffar, är jag tyvärr alltför okunnig i numismatiken att kunna hysa en egen mening, men enligt vad amanuensen Rasmusson meddelat mig, lär myntet vara keltiskt och stamma från 200-talet före Kristus.

Alldeles samtidigt med Blad skrev Skjöldebrand om samma ämne en annan avhandling, som likväl ej blev färdig till den 20 januari 1795, men som han samma år, 1795, utgav av trycket och dedicerade till akademien (se förut sid. 32). Även denna vittnar om stor numismatisk lärdom, men i motsats till Blad kommer Skjöldebrand till resultatet, att myntet är frankiskt och präglat i Arles. Ehuru han utförligt yttrar sig om hunnerhypotesen, kunde han icke polemisera mot Blad, vars prisskrift trycktes först 1802 i Handlingar VII. Blad, vars avhandling inlämnats i januari 1795, kunde icke polemisera mot Skjöldebrand, vars avvikande mening han då icke kände. Att sedan, vid tryckningen, infoga någon kritik av den — just på grund av sin avhandling — i akademien invalde Skjöldebrand, var väl av hänsyn till akademien omöjligt.

Med anledning av tävlingens lyckade utgång föreslog akademien ^{1796—1798} för 1796 tre nya prisämnen, av vilka hertigen-regenten valde det första: Om beskaffenheten av de världsliga ämbeten, som omtalas i nordiska handlingar före folkungatiden samt de dem åtföljande skyldigheter och rättigheter. Men till den 20 januari hade ingen skrift inkommit, och ämnet utsattes därför på nytt till 1797, men med samma påföljd — ingen skrift. Det utsattes likväl även till 1798, och när heller icke detta år någon tävlande lät höra av sig, ansåg sig

Flintenbergs och Tihlemans tid

akademien nödgad att för 1799 framlägga nya förslag, av vilka konungen valde det första på listan uppsatta: Undersökning av början, föremålet och beskaffenheten av våra förfäders härnadsfärder.

1799—1801

Resultatet blev något bättre så till vida, att akademien nu fick *en* tävlingsskrift att bedöma, vilken lämnades till Rosenhane och Hallenberg att granskas. Den 12 mars 1799 var akademien färdig med sitt yttrande: »Vid granskningen af samma skrift, fann Acad:n, i likhet med hvad bemälte ledamöter anförde, den vittna om insigter i Fäderneslandets Historia, om hug för mödosammare undersökningar och om en icke så vanlig skicklighet att med urskillning sammanbinda strödda Historiska uppgifter. Hon fann stilen deruti utmärka sig genom klarhet, lätthet och behag, men ämnet däremot icke alltid med nog kännedom och granskning hanteradt. Författaren hade i allmänhet icke under en rätt synpunkt betraktat våra förfäders härnadståg, då han framställt dem blott såsom olyckliga följder af roflystnad, af hämdgirighet och begär efter den grymma ära, som näres af människjoblod, och alldeles icke omnämmt de ädla och nyttiga ändamål, som under dessa Tåg ofta åsyftades och vunnos i värnlösa försvar, handlens fredande och våldsverkares utrotande, förrättningar, till hvilka nästan hvar och en person af högre och värdigare Stånd i de tider upoffrade större delen af sin ungdom. Författaren hade icke heller nog sorgfälligt hållit sig vid det framstälta ämnet, då han ingått i en vidlöftig beskrifning af våra Förfäders vapen, flottor, Sjö- och Fältslag, Skansar, belägringssätt och försvarsanstalter. I öfrigt hade han icke alltid pröfvat värdet af de berättelser, han anförde, stundom åberopat sig mindre kände och trovärdige häfdatecknare, stundom sträckt sina undersökningar ända till de tider, om hvilka man ingen ting med visshet känner. Af hvilka skäl akademien icke tilltrorde sig att tilldela Författaren till denna afhandling belöning.»

Om — som väl är säkert — med härnadståg avsågs ledungen och vikingatågen, torde vår tid icke dela akademiens ljusa syn på dem och snarare ställa sig på den underkände författarens ståndpunkt. Utgången av tävlingen gjorde likväl, att samma ämne utsattes till 1800. Även då inkom blott en enda skrift: »Academien fann denna skrift i allmänhet icke utan förtjenst, men saknade tillika däri behörig

Det akademiska arbetet och tävlingarna

fullständighet, historiska bevis och de exempel, som öfver ämnet kunna sprida ljus. Academien trodde af sådana skäl sig icke böra tilldöma författaren det utfästa priset.»

Ämnet utsattes därför — för tredje gången — till ny tävlan, 1801, då också blott en enda skrift inkom, över vilken Rosenhane och Hallenberg utsågos till granskare. Avhandlingen upplästes vid sammanträdena den 17 och 24 februari samt den 3 mars och vann akademiens bifall: »Academien fann vid pröfningen af denna skrift det framsatta ämnet utredt och Stilen däruti, ehuru stundom behäftad med mindre tjenliga uttryck, utmärka sig genom styrka och liflighet. Hon tilldömde dess Författare det högsta priset, men förbehöll sig tillika att vid samma skrift göra den ändring, som erfordrades.»

Författaren befanns vara komministern på Värmdön Elof Wäsström.

Även denna gång måste man i våra dagar ställa sig på en annan ståndpunkt än akademien. Stilen är svulstig, förmodligen påverkad av Biörners Kämpadater och förebådande Afzelius' Sagohäfder. Wäsström har visserligen ställt sig på samma ståndpunkt som akademien i dess nyss citerade yttrande 1799, och han börjar sin avhandling: »Ära, rikedom och kärlek voro tre märkvärdiga Föremål, till hvilkas vinnande Skandiens äldsta Inbyggare drogo sina svärd.» Förmodligen var det denna »götiska» rättrogenhet, som stämde akademien till hans förmån. Men de »historiska» bevisen äro de sämsta möjliga, och att akademien icke reagerat mot dem förefaller ofattligt. Ett förkortat utdrag torde vara nog. Sedan Wäsström anfört, att Helenas bortrövande var anledningen till det trojanska kriget, fortsätter han med ledning av Fundinn Noregr såsom historisk källskrift: »Som besynnerligt förekommer, at de första nordens historiska(!) urkunder framställa et äfventyr i någon slags likhet med nyss omnämde Greklands, at nemligen Thors dotter Göja vid midvintersblot blef oförtänt bortröfvad ifrån sin Faders hus. — — — Derföre delade straxt Thore nordens områden åt Göjas Bröder till hennes igensökande med rättvis vedergällning. Den ene Brodren, Nore, drog öfverland åt Norrige, Gore till sjös söderut, och såmedelst öppnar historien (!) oss leden första gången för Svenska kölar och segel. — — — Sådan

början framställa häfderne af våra Förfäders märkvärdiga Sjötog — dunkel och till tiden ganska oviss och obestämd. Hvad med säkerhet af dem i detta afseende inhämtas, är, at härnadsfärderne redan under Konungarne Svegder, Vanlander, Visbur voro i full gång kring Östersjön, hälst vid finska kusterna.» För både Wäsström och akademien tyckes således Ihres redan 1772 utgivna Bref varit ett okänt arbete; eljest hade de där kunnat läsa, att Fundinn Noregr »intet annat är än en fabel eller mytologisk dikt». Så vitt jag har kunnat finna har Wäsström — utom på några få ställen, där Adam av Bremen citeras — icke anlitat en enda historisk källa, utan blott isländska sagor, särskilt de yngsta, och han har icke ens försmått att citera Rudbecks *Atlantica* (»Atlanticans Författare, som med egen noggran skarpsinnighet både genomforskat och bedömt våra Förfäders lynne och lefnadssätt»). På vikingatågen till Irland, England, Frankrike och Ryssland går han alls icke in, och om själva härfärderna handlar prisskriften jämförelsevis litet utan i stället om allt möjligt annat. Någon annan betydelse är det omöjligt att tillmäta denna avhandling än av en av de många länkarna mellan Rudbecks och Biörners tid samt 1800-talets nyvaknade gothicism.

1802 Emellertid hade till sist ett pris utdelats för lösandet av den så ofta upprepade prisfrågan, och såsom ett nytt tävlingsämne för 1802 utsattes: Avhandling om sättet att välja och kröna konungar i Sverige före konung Gustav I:s tid. Till den 20 januari 1802 hade denna gång icke mindre än tre avhandlingar inskickats, över vilka Rosenhane och Flintenberg sattes till granskare. Först den 6 april blevo dessa prisskrifter bedömda: »Herr Kongl. Secreteraren Flintenberg, som på Akademiens anmodan närmare genomsett denna skrift [Nr. 3] och de öfriga två i berörde ämne, hade öfver desamma inlemnat skriftligen sitt yttrande, hvilket uplästes och vid Protocollet förvaras (saknas nu). Herr Cantzli Rådet Rosenhane, som äfven granskat dem, instämde i samma yttrande. Vid pröfningen af dessa skrifter fann akademien i likhet med hvad bemälte Hennes Ledamöter anført Skriften Nr. 1 endast innehålla ofullständiga anteckningar utan urskillning framställda, Nr. 2 vittna om kännedom af ämnet, om skicklighet att sammanbinda strödda Historiska efterrättelser, men

Det akademiska arbetet och tävlingarna

utan kritik, utan den noggrannhet, som är nödig vid Historiska undersökningar och i allmänhet utan en värdig och till ämnet passande stil, Nr. 3 deremot utmärka sig genom kännedom af ämnet i sin vidd, genom ospard flit att rådfråga våra äldsta Historiska skrifter, genom en med granskning anställd jämförelse emellan deras yttranden och genom däraf dragna uplysande slutsatser. Akademien dömde Författaren till Skriften Nr. 3 värdig det utsatta Priset.» Prisivinnaren var akademiens egen amanuens Olof Sundel, vars avhandling sedan trycktes i åttonde delen av Handlingarna (1808). Visserligen är denna avhandling *nu* föråldrad, men den är sakrik, skriven av en verklig historiker med goda kunskaper och är ett för *sin* tid i hög grad aktningsvärt arbete, vida skilt från komminister Wäsströms.

Tävlingen i antikviteter hade således slagit något bättre ut än den i historia. Två verkligt lärda avhandlingar hade kunnat bedömas, och utgången skulle ha blivit ännu bättre, om icke den tredje hade kommit i åtnjutande av samma heder. Visserligen hade tre tävlingar avlupit, utan att några deltagare anmält sig, men vid en hade t. o. m. tre skrifter inkommit.

Både hos akademien och hos allmänheten stod likväl intresset för antikviteterna tillbaka för intresset för de två andra tävlingarna. I »de lärda språken» var tävlingsämnet 1794: Undersökning på latin om den vinst, som tillflöt svenska witterheten under drottning Kristinas regering. Till den 20 januari hade två skrifter inkommit, vilka för granskning överlämnades till Murberg och Eberhardt. Vid sammanträdet den 25 februari avgjordes ärendet — i motsats till följande år — tämligen hastigt: »Uplästes de tvänne på latin författade avhandlingar över den af academien utsatta fråga — — — och fann academien i likhet med det omdöme Herr Lektor Murberg behagade afgifva, att dessa försök hvarken i afseende på stilen eller ämnets afhandlande upfyllt academiens väntan. Bägge författarne hade om ämnets beskaffenhet misstagit sig, då de dels uppehållit sig med allmänna och osmakeliga declamationer om witterhetens fördelar, dels sträckt sig till smärre biographiska detaljer, icke tjenande till frågans utredande. Stilen i dessa skrifter var icke ren och naturlig utan belastad med konstiga prydnader. Akademien ansåg dem således icke

*Främmande
språk 1794
och 1795*

förtjena någon belöning.» Samma ämne utsattes därför med hertigen-regentens samtycke på nytt till nästa års tävling.

Till den 20 januari 1795 inkom blott en enda skrift, vars granskning uppdrogs åt den mindre kritiske Liliestråle. Den 17 februari redogjorde han för skriftens innehåll, varefter han »i anseende till den goda ordning och rigtiga sammanhang i bevisningssättet, hvarmed den syntes vara författad, för sin del tillstyrkte academien att tillägga författaren dertill belöning; dock föreslog Herr Justitiæ Cantzleren, att första § såsom mindre hörande till ämnet och skrifven med en vid universiteterna vanlig öfningsstil borde hel och hållen uteslutas och författaren tillsägas att på flere ställen enligt uppgifne rättelser med större aktsamhet vid sista handläggningen vårda och städa språket samt uppgifva historiske källorne till några mindre bekanta omständigheter bland dess uppgifter. Herr Kongl. Biblioth. Björnstierna, som äfven på academiens anmodan igenomläst samma skrift, yttrade muntligen sina tankar deröfver, nämligen att han wäl, hvad sjelfva saken angeck, icke hade något att påminna, men tyckte sig uti stilen finna uttryck, som ej aldeles svarade emot det man hade att fordra af en författare, vilken i synnerhet skall belönas för språkets renhet och som wältalare. Academien, som tyckte sig hafva tillräcklig tid öfrig att nogare pröfva wärdet af denna skrift, updrog Herrar Professor Melanderhielm och Kongl. Secreteraren Hallenberg att vidare granska densamma.»

Bägge de av akademien först utsedde granskarne hade således, om än icke med någon entusiasm, förordat skriftens belöning. Men efter Björnstjernas yttrande hade akademien tydligen blivit betänksam och utsåg ytterligare två granskare Melanderhjelm och Hallenberg. Och nu, vid nästa sammanträde, den 24 februari, avgåvo de ett yttrande i motsatt riktning mot det förra: »Bemälte Herrar Ledamöter yttrade muntligen deras sammanstämmande tanka, att de icke tilltrodde sig för denna skrift tillstyrka någon belöning. Hwad sjelfva ämnets afhandlande beträffar, woro icke allenast flere fel emot Historien begångna, utan den saknade äfven den jämförelse mellan Drottning Christinas tidevarf och det föregående, som frågans beskaffenhet nödvändigt äskat. Hwad åter skriftarten angår, war den icke wårdad

Det akademiska arbetet och tävlingarna

med den omsorg, som kräfvades i en skrift, hwarest belöningen egentligen för språkets skull var bestämd. Ömsom war stilen swulstig och onödigt prydd, ömsom föga öfwerensstämmande med Latinska Språkets genius, och de rättelser, hwarigenom alt sådant skulle afhjelpas, tycktes fordra omskrifning. Academien, som efter desse uplysningar lät sig föreläsa flere ställen af skriften, fann de gjorde anmärkningar till alla delar grundade och förente sig för den skull med Herrar Melanderhjelm och Hallenberg i den enhälliga mening, att författaren icke af någon belöning kunde blifwa delaktig.» Liliestråle var icke vid sammanträdet närvarande, och Björnstjerna hade anslutit sig till den strängare meningen, som han kanske redan vid det föregående sammanträdet innerst hyst.

Med hertigen-regentens tillstånd fick akademien nu rätt att till 1796 års tävlan utsätta ett nyss prisämne: Äreminne över Hugo Grotius på latin eller franska. Detta ämne var mera lockande än det förra och vid tävlingstidens utgång hade icke mindre än fem skrifter inskickats till akademien. Oförsiktigt nog utsåg akademien Liliestråle till sakkunnig, och jämte honom åtog sig Björnstjerna att granska skrifterna. Till den första mars var den nitiske Liliestråle färdig med sitt utlåtande, som emellertid är så utförligt, att det här icke kan in extenso meddelas. Det fyller sex sidor i protokollet: Akademien — börjar han — »synes mig särdeles lycklig at uti det upgifna Prisämnet, Loftal öfver Hugo Grotius, erhålla flere vackra och fullständiga täflingskrifter». Han hade noggrant genomgått dem alla och ville nu för akademien framlägga sina »enfaldiga tankar». Nr. 1, som inskickats från Böhmen, trodde han icke uppfylla akademiens önskan, äfven därför att skriften var för kort, endast tre sidor. Nr. 2 hade han däremot läst »med vällust». »Så mycket jag förstår är där en ganska god Latin, dictio tersa et castigata numerusque oratorius facilis et sonorus, så at skriften äfven i det afseendet uti Kongl. Academiens Handlingar kan pryda sit rum. Ingenting synes förbigånget at uti en nätt ordning och en vacker dag föreställa denna Stora Mannens både Litteraira och Politiska förtjenster. Hans förträffliga sedebild såsom en dygdig och from man med en stark och högtänkande själ under de vanskeligaste skiften i hans lefnad är, som

Flintenbergs och Tihlemans tid

mig tyckes, hela skriften igenom med mäterlig hand tecknad i de älskeligaste färger.» Denna Nr. 2 — slutar Liliestråle sitt beröm över denna skrift — »synes mig så omne tulisse punctum, at jag för min del ödmjukeligen hemställer, om ej dess Auctor må til stora priset förtjänt dömas.» Även Nr. 3 — fortsätter han — »är utan tvifvel af en ganska lärd och djupsinnig författare, om jag ej felar, af en utlänning, til äfventyrs af Grotii Fädernesland eller Tysk». Lovtalet är utfört »med philosophisk och Professerlig styrka», författaren visar stor beläsenhet, men skriftens stora vidlyftighet — 48 sidor — »fruktar jag skulle göra den nästan för volumineuse at tryckas i våra Handlingar, där den förmodeligen skulle interessera rätt få af vår tids läsare. Jag kan därför ej styrka til dess krönande, men väl att den lärde Auctor i kongl. Academiens omdöme får en förtjent heder.» Nr. 4 var skriven på franska och »är efter mitt tycke en rätt ypperlig piece, fluten ur en så habil och väl skuren penna, som någonsin kan finnas. Auctor kallar den en Eloge Historique, och man kan ej säga, at plus est in rubro quam in nigro, ty hans historiska styl är ganska värdig». Men skriften är tyvärr icke fullbordad. »Kongl. Academien, hoppas jag, finner skäl at med sit hedrande omdöme förmå denne gode Scribenten at til slut föra sit så väl började verk, som skulle stå ganska väl i våra Handlingar och ofelbart få många begärliga läsare.» Nr. 5 står i värde icke sist: »En rätt städad och vacker Latin, en concis stil, god elenchus och ordning i det hela. — — — Författaren är säkert en litterateur af distinguerad rang, och om Kongl. Academien hade 2ne stora Pris at gifva, torde han anses förtjent til det ena. Til Accessit torde han pröfvas värdig, om han det vill acceptera.»

I detta yttrande instämde Björnstjerna. De hade således föreslagit stora priset för Nr. 2 och accessit för Nr. 5. Men akademien följde dem icke. »Vid granskningen af dessa skrifter fann akademien Nr. 1 vara af den beskaffenhet, att derå icke något afseende kunde hafvas. Nr. 2 ägde en grad af godhet, som ådrog sig Academiens upmärksamhet, äfvensom Nr. 4, ehuru icke fullbordad, vittnade om en Författare af en utmärkt förtjenst. Nr. 3 och 5 upfyllde närmast academiens önskan, men som någon olikhet i tankar förspordes om

Det akademiska arbetet och tävlingarna

det företräde den ena af dessa skrifter ägde framför den andra, så skreds till omröstning, då den större Belöningen tilldömdes Skriften Nr. 3 och den mindre eller accessit skriften Nr. 5 med rättighet till ett rum i academiens Handlingar.» Vid namnsedlarnas öppnande befanns författaren till Skriften Nr. 3 vara »Herr Cras, Juris Professor vid Athenæum i Amsterdam och författaren till Nr. 5 Herr Stoltz, Rector vid Scholan i Helsingborg.»

Med anledning av denna utgång utsattes ett nytt prisämne till 1797: Äreminne på latin eller fransyska över Samuel Pufendorff. Till tävlingen inkommo denna gång blott två skrifter, båda på latin, över vilka, liksom förut, Liliestråle och Björnstjerna utsågos till granskare. Även denna gång kom Liliestråle med en mycket lång utredning: Nr. 1 var »af en tysk Auctor, som efter mitt tycke skrifver en god latin», men mot innehållet hade han däremot många anmärkningar: »I sådant skick — slutar han — kan jag för min del ej tillstyrka, att denna skrift må anses hafva upfyllt Kongl. Academiens ändamål, ehuru i början syntes god liknelse dertil. Men dels i anseende till dess vidlöftighet, som härrör af flera onyttiga digressioner, hvarå kan ses exempel pag. 3, 8, 14 och i synnerhet den in stilo exiliori införda långa berättelsen om Puffendorffs strid med sina fiender vid Lunds Academie, hvartill ock det kommer, att denne Auctor alls intet nämnt till Puffendorffs beröm hans många öfriga mycket ypperliga skrifter såsom Europeiska Staternes Historia m. fl. synes den icke kunna antagas för ett nog värdigt Loford öfver denne ryktbare Man.» Därefter följde en ännu mycket längre utredning både av fel och förtjänster i Nr. 2, vilken utredning dock slutar: »I det hela anser jag denna Pris Skrift så vacker och fullkomlig, att jag gärna tilstyrker, att den må krönas.»

Som vanligt instämde Björnstjerna och denna gång även akademien. Prisvinnaren befanns sedan vara »Herr D. Jenisch, pastor vid St. Nicolai församling i Berlin».

Till tävlingsämne för 1798 utsattes: »Undersökning på latin eller fransyska om en historieskrifvares skyldighet att i sine omdömen om store män hafva ett noga afseende på det tidehvarfs lynne och omständigheter, hvari de lefvat, så att han å ena sidan icke fortplantar

och befäster tankesätt, som kunna vara oriktiga och skadliga och å den andra icke försvagar eller förstör den vördnad och beundran för stora egenskaper, för sinnesstyrka och verksamhet, för hjältebedrifter, hvilka äro så nödvändiga att bibehålla hos ett folk, om det skall blifva själfständigt, ädelt och lyckligt.»

Ämnet var tydligen ej så lockande som de förra, ty blott en skrift inkom — på latin — och som vanligt anmodades Liliestråle, nu jämte Adlerbeth, att granska den. Förmodligen är det Adlerbeths yttrande — varken hans eller Liliestråles meddelas — som ligger till grund för akademiens dom: »Vid granskningen af denna Skrift fann Academien i likhet med hvad bemälte Ledamöter anfört, att Författaren, oakadt den möda han nedlagt på denna nog vidlyftiga afhandling, icke egentligen hållit sig vid det af Academien framställda ämne. Han hade föga undersökt en Historie Skrifvares skyldighet vid dess omdömes fällande öfver Store Män, utan deremot uppehållit sig vid skärskådande af det olika lynne, som rådt i verlden under Sex särskilda tidhvarf. Denna tafla, ehuru icke utan förtjenst, uplyste icke den fråga, Academien önskat utredd, då tidhvarfvens verkan på de Store Män, som i dem lefvat, till bildande af dess tankesätt, grundsatser och seder icke var af Författaren stäld i vederbörlig dag och följagteligen icke deraf kunde dömas om den grannligheten, en häfdatecknare af sådana skäl har att iakttaga. Än mindre funnos några sådana Historiska exempel anförda, som i detta mål vittnade om Författarens kännedom af sitt ämne och deröfver förnämligast bordt sprida ljus. Det vid täflings-ämnets upgifvande till slut af Academien tillagda villkor *så att etc.*, som icke allenast förklarade i hvad hänseende Författaren bordt anställa sina undersökningar och hvad väg han bordt gå, utan förmodeligen kunnat leda till sinnrika och undervisande anmärkningar, fanns på intet vis hafva ådragit sig författarens upmärksamhet. Academien fann i öfrigt Stilen icke äga den renhet, den klarhet, den Latinska vändning, som kunde göra den värdig bifall. Af hvilka skäl Academien icke tilltrorde sig att tilldöma den i fråga varande Afhandlingen belöning.»

Samma ämne utsattes därför på nytt till 1799 års tävlan. Denna gång fick akademien mottaga tre på latin avfattade skrifter, och till

Det akademiska arbetet och tävlingarna

granskning av dem utsågos Melanderhjelm, Ferrner och Piper — för ovanlighetens skull icke Liliestråle. Skrifterna upplästes för akademien vid tre på varandra följande sammanträden, och vid ett fjärde föredrog först Ferrner ett ganska långt yttrande, sedan Melanderhjelm ett och Piper ett. Alla tre voro ense därom, att ingen av de tre skrifterna kunde belönas, och detta blev även akademiens beslut.

Ämnet utsattes därför en tredje gång till 1800 års tävlan, då i laga tid blott en enda skrift förelåg att bedöma. Strax därefter inkommo likväl ännu två, vilka tillätos att deltaga i tävlingen. Nr. 1 och 2 voro på latin, nr. 3 på franska. Till granskare utsågos först Murborg och Liliestråle, men under ärendets fortsatta behandling även Piper, Adlerbeth, Rosenhane och Rosenstein. De två latinska tävlingsskrifterna underkändes alldeles, men däremot bestämde sig akademien på Rosensteins förslag att prisbelöna den franska. Författaren var fransman, en Herr Portalis¹, vilken vid tävlingsskriftens författande tyckes ha befunnit sig i Danmark, ty i protokollet för den 13 maj 1800 skrives: »Uplästes ett ifrån Danske Kammarherren Grefve Reventlou till Secreteraren ankommet bref, hvaruti Herr Grefven tillkännagifver, att han emottagit det till Herr Portalis under hans adresse afsända bref tillika med den deruti innelyckta Gull Medalj, och låfvade Herr Grefven därjämte att draga försorg om dess framkomst till Herr Portalis, som efter erhållit tillstånd med sin Far afrest till Frankrike.» Skriften blev icke tryckt i Handlingarna.

Då prisfrågan således blivit besvarad, bestämdes ett nytt prisämne för 1801: Vilka äro i anseende till mänsklighetens allmänna lycksalighet detta århundradets förmåner eller brister i jämförelse med det näst förflutna?

1801 och
1802

Den 20 januari 1801 hade ingen skrift inkommit, men redan vid nästa sammanträde anmäldes två — på latin —, som tillätos deltaga i tävlingen och för granskning överlämnades till Liliestråle och Flintenbergs. Med den ena av dessa avhandlingar var Liliestråle mycket belåten och slutade sitt långa anförande på detta sätt: »Jag tillstyrker

¹ Mähända är han identisk med en sedan ganska bekant politiker Joseph Portalis, född 1778, död 1858. Hans far var en berömd jurist.

derföre, att honom må tilldömas högsta priset och är i gemen af den tanka, att allmänna sakens interesse in humanioribus synes röra, att man ej är så sparsam i belönings utdelande, när en vitterhetsskrift finnes hafva en deciderad förtjenst uti det, som egenteligen tillhör dess distinctiva character, och rättvisan af kongl. akademien bifall är i den händelse alltid sauverad, änskönt i filosofiskt afseende något kunde däri förbättras. Men skulle kongl. akademien uti detta artiga och interessanta ämne åstunda en afhandling med fullkomligare akribeia philosophica utarbetad, så hemställes, om icke denne auctor kunde åtminstone hugnas med accessit och ämnet nästa år till täfning för stora priset åter upgifvas.»

Så långt ville akademien emellertid icke gå, utan anslöt sig i stället till Flintenbergs mening: »Kongl. Akademien fann ingendera af dessa skrifter hafva upfyllt hennes önskan, men beslöt i afseende på Stilens förtjenst uti Skriften Nr. 2 att vid det ingående årets täfning i underdånighet föreslå samma ämne och att upmuntra Författaren till berörde Skrift att mera utvidga och närmare bestämma sina upgifter.»

Samma ämne utsattes således även för tävlingen 1802. I laga tid hade tre skrifter inkommit — två på latin och en på franska — och den 2 februari kom ännu en, som dock avvisades, men icke på grund därav att den ingivits för sent, utan därför att den var — på tyska: »Som Akademien enligt 29 § i sina Stadgar uti detta ämne icke kan till granskning uptaga andra arbeten än sådana, som på Grekiska, Latin eller Fransyska äro författade, kunde hon med denna Skrift sig icke befatta.» Till granskare utsågos Murberg och Rosenstein, vilkens yttrande akademien gjorde till sitt eget: »Academien fann i likhet med Herr Landshöfdingen denna skrift vittna om en Författare af Snille, urskillning och vidsträckt kunskaper. Hon fann, att Författaren rätt fattat det framsatta ämnet och att han betraktat det ur samma synpunkter, men hon trodde tillika, att hans tekning af de tvänne nästförflutna Seklers förmåner och brister kunnat med mindre vidlöftighet göras. Hon fann hans omdöme om Finance-väsendet i Frankrike under dessa Sekler moget. Hans målning af litteraturens tillstånd och öden i samma tider vacker, hans stil aldrig släpande, men stundom tung, stundom belastad med

Det akademiska arbetet och tävlingarna

epitheter. Om hans satser ej alltid voro sanna, om han i det, som angick Revolutionen i Frankrike, varit något partisk, trodde Academien Sig derföre icke kunna anses böra vara ansvarig. Academien ansåg i öfrigt de betraktelser, hvilka Författaren gjort, i allmänhet grundade. Hon trodde liksom han, att människjo-Snillet under loppet af det förflutna i Vitterhet, Vetenskaper och konster gjort betydliga framsteg, att sederna blifvit mildare, men att den styrka i själen, den ihärdighet och drift vid mödosamma företag, som utmärkt det 17de Seklet, i det 18de ofta saknas. Academien dömde af sådana skäl Författaren värd det utsatta Priset. Den namnsedel, som han inlemnad med Valspråk *Infandum Regina jubes renovare dolorem* upbröts af Academiens vice-President Herr Cantzli Rådet Adlerbeth, och Författaren till denna Skrift befanns vara Herr Montyon, f. d. Cantzler hos Grefven af Artois. Herr Landshöfding Rosenstein yttrade, att han kände denne Författare och åtog sig att underrätta honom, att academien tilldömt hans Skrift det utfästa Priset, att han å Författarens vägnar skulle emottaga det och detsamma till honom öfversända. Som denna skrift var af den vidd, att den icke uti Academiens handlingar kunde införas och som afsättningen deraf i Sverige icke kunde blifva betydlig, önskade academien, att författaren sjelf ville genom trycket utgifva densamma, hvaraf Herr Landshöfdingen Rosenstein äfven låfvade att lemna författaren del.»

Av de av utlänningar författade prisskrifterna blev endast den av Jenisch skrivna införd i akademiens Handlingar, där även den av Stoltz med accessit bedömda skriften intogs. *Cras' Laudatio Hugonis Grotii* utkom 1796 i Amsterdam, men varken Portalis' eller Montyons prisskrifter tyckas ha blifvit tryckta. 1813 invaldes Montyon såsom utländsk ledamot i akademien.

I jämförelse med tävlingarna i historia och antikviteter hade således tävlingen i värtalighet på främmande språk visat sig betydligt mera lockande. I denna hade det ingen enda gång blifvit mässfall, därigenom att ingen tävlande anmält sig. En gång hade fem skrifter ingivits, tre gånger tre, tre gånger två och blott två gånger en enda. Fyra gånger hade pris kunnat utdelas: till en holländare, en tysk och två fransmän, och en gång — till en svensk — ett accessit.

Flintenbergs och Tihlemans tid

Inskrifiskonst Ännu livligare var deltagandet i inskriptionstävlingen. I denna voro de tävlande två gånger sex, en gång fem, två gånger fyra och fyra gånger tre. Men blott en gång (1796) hade i denna tävlan ett pris kunnat utdelas — då till magister Gunnar Backman i Lund, som redan förut (1792) erhållit samma utmärkelse. 1796 hade han vunnit den genom förslag på en inskrift över Linnés grav och till fyra medaljer över Karl XI:s tid. Att närmare redogöra för tävlingarna i den för vår tid ganska intresselösa inskriptionskonsten torde vara överflödigt. Överläggningarna om priset i denna tävlan under åren 1794—1802 skilja sig icke från dem för åren 1787—1793, för vilka förut redogjorts.

ENSKILDA LEDAMÖTERS AVHANDLINGAR.

Syftet med tävlingarna hade varit att »uppmuntra unga snillen» *Inträdestalen* och att på så sätt främja en litterär uppblomstring. Vad särskilt historien och antikviteterna beträffar, nåddes, som vi nu sett, detta mål mycket ofullkomligt. För samma mål skulle även akademiens egna medlemmar verka genom sina skrifter, vilka skulle tjäna det yngre släktet till förebilder. Men någon dylik förebild kunde akademien icke giva. Flere av hedersledamöterna hade ingenting alls skrivit, och de »arbetande» ledamöterna utvecklade — i varje fall inom akademien — icke någon betydande verksamhet. Enligt statuterna voro de visserligen ålagda ett mycket strängt arbete. *Varje* arbetande ledamot skulle nämligen »hvert år» före den 1 juli till akademien ingiva en avhandling i de lärda saker, som utgjorde akademiens föremål (§ 4). Vidare skulle de författa inträdestal och »lefvernesbeskrifningar» över avlidne ledamöter (§ 13). Men vi ha sett, huru föga dessa bestämmelser följdes under Adlerbeths tid, och vi vända oss nu till Flintenbergs och Tihlemans, först till inträdestalen.

Adlerbeth, som av konungen utnämnts till sekreterare, hade hållit ett — ganska betydande — inträdestal, men varken Flintenberg eller Tihleman förededde något dylikt kompetensprov; de uppvisade blott den kungl. fullmakten och togo utan vidare plats i akademien. Av de tre under denna tid valde hedersledamöterna — Wallqvist, Ehrenheim och Lindblom — höll endast den sistnämnde ett inträdestal; av dem, som valts till »arbetande», Skjöldebrand, Calonius och Leopold, höll icke Calonius något. Men av dem, som invalts 1793 — således ännu under Adlerbeths tid — höllos dylika tal av Fant och Fredenheim 1794, av Tengström 1795.

Fant, som börjar raden, var helt visst en ganska kunnig man, men nästan utan historiska vyer, och denna brist röjer sig ock i det ganska *Fants inträdestal*

korta inträdestal, som han höll den 15 juli 1794 och som handlade om svårigheten att i historien finna sanningen. I andra vetenskaper — yttrade han — »kan man antingen genom egna rön och försök eller [genom] en fortlöpande kedja af sammanhängande bevis, af hvilka det ena stöder sig på det andra, komma till den grad af visshet, som utesluter allt tvifvelsmål. Här åter grundar sig all sanning på andras vittnesbörd, hvilkas undersökning fordrar samma varsamhet hos en Häfdateknare, som lagen ålägger en domare vid rättegångar.» Äldre historieskrivare villades ofta av en falsk patriotism. Denna fara — förmenar Fant — hade den nya tiden övervunnit: »Den tiden är nu lyckeligen inne, då det ej anses för patriotism att göra sitt Fädernesland gammalt, då man ej gråter i glädje, för det man upptäcker, att Plato med flera Grekiske Författare talat i sina skrifter om Sverige, icke heller hotar att slå folk i hufvudet med våra runstenar, som tvifla om de i ålder gå öfver Syndaflo den. Ännu mer: man tror sig icke förbunden att skriva ett Lof-tal öfver en konung, då man skrifer hans Historia.» Ännu återstå dock tre svårigheter för en historiker. Den första är svårigheten att utröna själva händelsernas sanning: »Huru ofta har man icke å ömse sidor sjungit Te Deum öfver samma Fältslag. Man tage en Dansk och en Svensk, en Catholsk och en Protestantisk Författare, i synnerhet ifrån forntiden, i handen och jämföre deras föreställning af samma tillfällighet, och man skall snart blifva öfvertygad, huru händelser kunna vanställas.» Den andra svårigheten består i att finna händelsernas verkliga orsaker. Den uppgivna orsaken t. ex. till ett krig är ofta nog icke den verkliga. Den tredje svårigheten framträder, då man skall bedöma ett företags följder och formulera den dom, man anser sig kunna fälla rörande upphovsmannens större eller mindre skarpsinnighet: »Det är ganska vanskeligt att utstaka, hvad del oförmodade tillfälligheter, som vi kalla lycka, haft uti ett företagandes goda eller skadliga förlopp och hvad som bör tillskrivas människors skicklighet att sig af dem betjena.» Och så slutar han med tre ganska triviala satser: att historia är en svår och mödosam vetenskap, att en historia bör läsas och skrivas med varsamhet, och att en diktatorisk myndighet icke

Enskilda ledamöters avhandlingar

passar så illa i någon vetenskap som i historien. Någon banbrytare på historiens fält var den flitige Fant icke.

Mera betydande var det nästa inträdestalet, som åtminstone genom val av ämne kom med något nytt. Det hölls av Fredenheim den 15 december 1794. För den, som studerat Fredenheims biografi, är han icke någon sympatisk personlighet. Han var obestriddligen en fåfång narr och en »Streber», men han saknade alls icke begåvning, han hade icke blott en obestriddlig förmåga att slå sig fram i livet och förvärva både rikedom och äreställen, utan även en viss begåvning i andra avseenden. Även om han var på god väg att förstöra det kungliga myntkabinetet, hade han inlagt verkliga förtjänster vid bildandet av det Kungl. Museets tavelgalleri, och hans inval i Vitterhets Historie och Antikvitetsakademien var fullt motiverat genom den tjänst han gjort den historiska forskningen. På uppdrag av Gustav III företog han 1787—1791 en utländsk resa, och under denna uppehöll han sig ett helt år i Rom, från mars 1788 till mars 1789, samt använde tiden mycket väl, icke blott till att skaffa sig förnäma bekantskaper, utan ock till studier. Så lät han i det vatikanska arkivet avskriva flera hundra påvebrev, som rörde Sverige, och skänkte denna avskrift till Åbo universitet. Där brann den visserligen upp vid den stora eldsvåda, som 1827 härjade staden, men kort förut hade en vidimerad avskrift tagits, som sedan förärades till Vitterhets Historie och Antikvitetsakademien och som — före de nya svenska forskningarna i det vatikanska arkivet — var den förnämsta källan till vår kunskap om de kyrkliga förhållandena i Sverige under medeltiden. Redan denna avskrift — som Fredenheim icke underlät att nämna i sitt inträdestal — motiverade hans plats i en *historisk* akademi. Han kunde även göra anspråk på en plats i en *antikvarisk*, ty han är en bland de första, som anställt grävning på Forum Romanum. Om denna grävning handlade också hans inträdestal, och sedan har Bildt i Mitteilungen des K. D. Archäol. Instituts Römische Abteilung XVI (1901) på ett förträffligt sätt kritiskt värdesatt denna grävning.

Den 31 oktober 1788 erhöll han en påvlig »permesso» att anställa en grävning på »Campo vaccino», som Forum Romanum då kallades.

Även ruinerna av de antika praktbyggnaderna hade så gott som alla då försvunnit. Över dem låg ett flera meter djupt lager av grus, och mellan Septimii Severi och Titi triumfportar sträckte sig en lång allé. Den fråga, som då sysselsatte arkeologerne, var, i vilken riktning det antika forum sträckt sig. Även med de ruiner, som då ännu funnos kvar ovan jord, borde frågan ha varit klar: Capitolium med Tabulariet och de på slutningen kvarstående ruinerna av Saturnus' och Vespasianus' tempel var tydligen fonden och de båda triumfportarna angävo sträckningen — från nordväst till sydost. Men en annan mening hade också framkastats: att Forum från Capitolium sträckt sig västerut i riktning mot Velabrum och Tibern. Det var denna fråga, som Fredenheim nu ville lösa. Till plats för sin grävning valde han därför den del av Forum, som låg åt Velabrum till — att platsen var gruset över Basilica Julia kände han ej till — och han ansåg sig där ha funnit Forums västgräns eller, med andra ord, ha visat, att Forum hade den sträckning, som nu visat sig vara den riktiga. Att *hans* utgrävning skulle ha visat detta, kan dock knappast sägas. Denna var snarast en dilettaants rovgrävning, som för övrigt finansierade sig själv genom den marmor, som påträffades och såldes. Själv gjorde sig Fredenheim tre marmorbord av denna, och varje morgon — berättar han — »infann sig köpare av stenen». Grävningen hade börjat den 3 november 1788 med 5 à 6 arbetare, sedan med flera, den 4 mars 1789 reste han från Rom, men grävningen fortsattes ännu någon tid därefter »af folk, som endast sökte sig vinning genom den myckna finare och gröfre sten, som öfverallt upfyldt stället».

Fredenheim gjorde dock åtskilliga intressanta fynd — främst av en inskrift, som han förärade påven och som ännu finnes kvar i det vatikanska galleriet, och i sitt inträdestal har han pietetsfullt infört det latinska brev, i vilket påven tackat honom för denna värdefulla gåva. Vidare påträffade han några vackra korintiska kapitäl samt fragment av den nu ej på annat sätt kända stuckbeklädningen i Basilica Julia. Fredenheim trodde sig ha trängt ned till republikens forum, men i verkligheten hade han ej kommit djupare än till 300-talets. Så ringa betydelse, som Fredenheims grävning således har i

Enskilda ledamöters avhandlingar

Forums historia, har den likväl i Vitterhets Historie och Antikvitetsakademiens en icke alldeles obetydlig såsom den enda insats, som akademien under denna tid gjort inom den rena arkeologien.

Näst efter Fredenheim tog Jacob Tengström den 15 juli 1795 sitt inträde i akademien. Han var en bland Porthans lärjungar, utan tvivel en bland Finlands då mest betydande kulturpersonligheter, vid invalet professor i teologi, sedermera Finlands förste ärkebiskop, både en lärd och en i administrativa göromål framstående man. Hans inträdestal — Om de fordna Finnars Sällskaps-Nöjen och Tidsfördrif — anslöt sig närmast till det, med vilket Porthan sju år förut tagit sitt inträde i samma akademi. Porthan hade där skildrat det finska folkets kultur i allmänhet före den svenska erövringen och endast flyktigt berört den finska folkdiktningen, som han dock förut behandlat i den grundläggande disputationsserien *De poesi fennica*. Tengström tog nu upp detta av Porthan i inträdestalet blott tangerade ämne och skildrade utförligt det sätt, på vilket runosångarne vid gästabuden föredrogo de urgamla dikter, som gått i arv från släkte till släkte, och såsom den första på svenska avfattade redogörelse för den finska folkdiktningen har talet, som även i stilistiskt hänseende hör till de bättre, sin betydelse. Här kom talaren verkligen med något nytt.

*Tengströms
inträdestal*

Alla de här nu nämnda, Fant, Fredenheim och Tengström, hade invalts före Flintenbergs tid. Av dem, som invalts under tiden 1794—1802, höllo endast tre något inträdestal: Skjöldebrand, Lindblom och Leopold. Skjöldebrands tal hölls den 23 maj 1797 och dess mycket utförliga titel är: »Tal, innefattande en Undersökning, huruvida Ossians Sånger kunna förtjena våre Fornforskares uppmärksamhet, jemte en jemnförelse emellan dessa Sånger och de gamla Skandinaviska Barders Quäden.» Av ämnet kunde man ju vänta ganska mycket. De s. k. Ossians sånger hade av Macpherson utgivits på engelska under åren 1760—1765 och voro enligt uppgift översatta från gaeliskan. Men genast i början uppstod en livlig strid om äktheten, befintligheten av gaeliska original bestreds, och dikterna stämplades såsom fabrikat av Macpherson.¹ Av Skjölde-

*Eric Skjölde-
brands in-
trädestal*

¹ För denna strid har jag redogjort i *Allmän Litteraturhistoria* II, 84 ff. och V, 425 ff.

Flintenbergs och Tihlemans tid

brand kunde man därför fordra en redogörelse för skälen för och emot äktheten. Men på denna tvistefråga går han icke vidare in, utan antager — utan angivande av motskälen — att Ossians sånger äro trogna översättningar från gaeliska original. Ossians sånger — skriver han — äro »otvifvelaktigt författade på 300-talet efter Christi födelse». Visserligen framkastade man »misstankar, att Macpherson sjelf componerat dem», men en bland dem, som så trodde, emedan han endast hört talas om poemet Fingal, ändrade alldeles mening, så snart han fått läsa detta, »och så bör jag tro, att hvar och en, som med någon uppmärksamhet genomgår Ossians sånger, måste göra, emedan de hafva för många och säkra ålderdomsmärken». När en, »som nogast bör känna allt hit hörande», intygar deras ålderdomlighet, »så tyckes mig, att det borde stoppa munnen på dem, som hafva långt mindre rätt att yttra sig däröfver». Vidare än med dylika påstående går han ej in på äkthetsfrågan.

Såsom nu visats behandla de dikter, som ligga till grund för Ossians sånger, strider på 800- och 900-talen mellan irer och nordmän. Detta var så till vida även Skjöldebrands mening, att han anser dem behandla strider mellan nordmän och skottar, hvilka strider han dock förlägger till 300-talet e. K. Och syftet med hans tal var att »gifva någon anledning til nogare undersökningar, om och huruvida åtminstone något deribland kunde förtjena våre Fornforskares uppmärksamhet, hvarjemte jag vill försöka en jemnförelse emellan Ossians Sånger, otvifvelaktigt författade på 300-talet efter Christi Födelse, samt våre gamle Skandinaviske Poesier». Hans metod att ur dikterna draga slutsatser är dock alldeles fantastisk, och hela denna del av talet är ett enda sammelsurium. Mycket — slutar han detta parti av talet — »kunde slutas af Ossians sånger till våra Förfäders seder, Gästfrihet, ifver för krigs-äran, lefnadssätt m. m., hälst flere af hans Hjältar ofta haft viktiga göromål i Skandinavien såsom Krig, Frid, Allianser, Förlofningar, Giftermål, enlevemens, Gästbud etc., men anförandet däraf blefve för vidlyftigt; det kan lätt ses och utmärkas, då man igenomläser verket. Det återstår mig att göra en jämnförelse emellan Ossians Sånger och våra gamla Skalders

Enskilda ledamöters avhandlingar

Poesier och Visor samt att undersöka orsakerna till den skillnad, som man torde finna dem emellan.»

Denna jämförelse, som är det längsta partiet i talet, mynnar ut i följande värdesättning: »Det lär då blifva oförnekligt, att den gamle Skandinaviske Poesien i allmänhet är så långt under den Skottske eller Ossians, att knapt någon jemnförelse kan äga rum utom i några få här utmärkta Skalde-stycken, som i ämnen, sammanhang och känslighet tyckes nalkas de Skottska. — — — Med allt förhåller det sig säkerligen, som Professor Blair säger, att neml. emellan de Skandinaviska Poesier — såsom Lodbroks dem han läst — och Ossians är en så stor skillnad, att då man först läser de förra och sedan de senare, tycker man sig komma utur en vild Ödemark till ett fruktsamt och väl odladt Land.» Om Skjöldebrand i detta fall ställer sig på en ståndpunkt, som skulle ha väckt en Biörners livligaste indignation, gör han i fortsättningen ett uttalande, som däremot alldeles är i Biörners anda: »Att de gamle Eddorne äro de äldste af all Nordisk Poesi, lärer vara ovedersägligt; att de egentligen tillhöra Sverige, blifver lika så, då en af de tvänne Hufvud-Aktörerne, Gylfe, oförnekligt var Sveriges Konung och den andre, Oden, hos oss alldeles fästade sina bopålar, här inrättade hufvudsätet för sin så väl Monarki som Hierarki eller Theokrati samt efter all liknelse här både länge lefde och dog.»

Skjöldebrand var — som man av talet torde finna — visserligen en ganska beläst man, men ytterligt rörig i huvudet och utan något vare sig vetenskapligt eller vanligt omdöme. Lyckligtvis behöver man dock icke taga honom såsom exponent på den vetenskapliga bildningen i akademien.

Det sista inträdestalet under Tihlemans livstid hölls av hedersledamoten biskop Lindblom den 6 november 1802. Vad man än kunde förebrå Lindblom, så icke led han av samma brist som Skjöldebrand. Han hade ett ovanligt klart och redigt huvud, den »myckna lärdomen» hade icke förvirrat hans sunda omdöme, och därför redde han sig alltid, i vilka situationer han än kom. Så även nu. För det första valde han ett ämne, passande för en prelat, som invalts i ett vetenskapligt samfund, för det andra ett, som då ännu var obearbetat

*Lindbloms
inträdestal*

Flintenbergs och Tihlemans tid

och därför nytt: Svenska Predikosättet före och närmast efter Reformationstiden. I sitt stora arbete »Anvisning till et utvaldt Theologiskt Bibliotek» hade Alnander icke gått in på medeltidens och reformationstidens svenska postillor, och i de svenska predikningarnas medeltidshistoria blev Lindblom därför banbrytaren.

Först karakteriserar han efter utländska, citerade källor de medeltida predikningarna i de stora kulturländerna — i det hela alldeles riktigt, ehuru man nu uttrycker sig på något annat sätt om saken: »Hos somliga märker man ett öfverdrifvet bruk af profane auctorer med fullkomligt uraktlåtande af den heliga skrift. Andre gjorde fabler och legender till hufvudämne för sina predikningar med en oförsynthet, som nu ej kan läsas utan förvåning. De åter, som nyttjade skriftens namn till sina föreställningar i församlingen, ohelgade henne, än genom mystiska förklaringar, än genom miss tydningar och obehöriga tillämpningar. Ofta missfirmades den andeliga Lärostolen så väl genom comiska uttryck och talesätt som teatraliska åtbörder. Sådana efterrättelser om prädiköväsandets skick före Reformationstiden träffar Forskaren öfverallt bland utländske Författare. Man må då ej häller vänta några Mästerstycken från Norden. Att likväl missbruket i vårt Fädernesland icke alldeles gått till den höjd, hvaraf Franska och Italienska Predikanter på den tiden lämnat ojäfaktiga bevis och hvaröfver de Tyska Reformatorerne äfven bland sine Landsmän så allmänt klagat, derom vittna, utom annat, tvänne originella Postillor, som på Linköpings Gymnasii Bibliotek ännu i handskrift förvaras. De bära väl stämpeln af sitt tidevarfs råhet, röja — som allt från den tiden — brist på upplysning och smak, äro ej heller rena från vidskepliga sagor; men grofva påtagliga dikter, sådana som förråda icke blott förvillelse utan också föresats att förvilla, finner man här icke. Man igenkänner enfaldens lättrogenhet, men dessa svekets påfund, förkastade af Religionen, äfven der hon kunde gilla deras afsigt, skall man här icke upptäcka.»

Därefter redogör han utförligt för dessa då ännu outgivna postillor. Det är väl sannolikt att den förut (VI sid. 365) omtalade östgötaprästen Kylander riktat hans uppmärksamhet på dessa handskrifter, men Lindblom har läst dem och läst dem med förstånd. Han hade ock

Enskilda ledamöters avhandlingar

tagit kännedom om en tredje handskrift: »Flere öfverlevor» — skriver han — »af Predikningar från den tid, då Catholicismen var rådande, har jag inom Fäderneslandet ej kunnat upptäcka. Men på Universitets Biblioteket i Köpenhamn har jag haft tillfälle att se en dylik Codex, hvilken fullständigt afhandlar alla Evangelier från 1:sta Sönd. i Adventet till den 27 e. TrefaldighetsSöndagen. Likheten både i stil och afhandlingssätt gör det sannolikt, att äfven dessa höra till samma tidehvarf som de föregående eller närmast derefter.»

Denna handskrift har nu utgivits av Svenska Fornskriftsällskapet i Svenska Medeltidspostillor I. Det material, som Lindblom begagnat för skildringen av den svenska medeltidspredikan, var således ganska tillräckligt, ty de handskrifter, som sedan blifvit bekanta, lägga intet väsentligt nytt till dem av Lindblom kända.

Likaså har han läst de predikningar från 1500-talet och början av 1600-talet, som funnos i tryck och i ganska sällsynta tryck. Hans omdöme om dem är — helt naturligt — 1700-talets, och »upplysningens» både brister och förtjänster komma här fram: »Den första serskilda predikan på Svenska tryckt, hölls af honom [Olaus Petri] vid Konung Gustaf I:s kröning. Tvänne år derefter utgaf han sin Postilla, hvari man kanske saknar den manliga vältalighet och bindande bevisningssätt, som utmärker denne lärares öfriga Skrifter. — Hans broder, Erkebiskopen Laurentius Petri, har så stora förtjänster i vårt Fädernesland, att hans namn i all tid blifver oförgätligt i Svenska Församlingen, om ock hans postillor skulle i några afseenden bära stämpeln af tidens enfald. Predikosättet är detsamma som hos Olai Petri, och tillämpningarna blott accomodationer, Stilen smakar så mycket mer af tidehvarfvets råhet i bägges predikningar, som Språket hitintils saknade all höfsning och inga mönster gåfvos, inte ens bland trosförvanter i Tyskland, af en renad skrifart.» Men redan hos Laurentius Petri börjar predikan att fyllas av polemik mot avvikande läromeningar, särskilt av utfall mot »de påfviske», och man måste tillstå, att predikanterna »kanske ifrigare tillvitat än grundligen vederlagt. Stundom inkommo äfven Casuistica i den offentliga föreställningen, såsom om vinet till Nattvardens bruk kunde uppblandas med vatten eller i nödfall vatten kunde nyttjas i stället för vin.»

Flintenbergs och Tihlemans tid

På Karl IX:s tid riktade sig polemiken även och mest mot kalvinismen: »Biskoparna, hvilka till en stor del hade studerat i Tyskland och där insupit den lutherska Renlärigheten, använde all deras styrka att fördrifva denna nya fiende. Framgången krönte i så måtto bemödandet, att striden lyckligtvis upphörde, men tänkesätten förblefvo delade. — — — Gustaf Adolph uppträdde på svenska thronen med lutherska tänkesätt och en varm känsla för den evangeliska Lära. Utmärkte män af lärdom och stadgad öfvertygelse drogos till Konungens hof och antogos till hofpredikanter, hvilka — sedan befordrade till de högsta Ämbeten inom Svenska kyrkan — både med efterdöme och föreskrifter sökte höja den andliga Vältaligheten ur det mörker, hvori den hittills legat. — — — Man hade hittills egentligen helgat predikstolen åt dogmatiska ämnen. Nu upptog man äfven där den Christliga Sedoläran. — — — Ett annat tidevarf uppgår med Christina. Predikosättet får ett ändradt, men visserligen icke förbättradt skick. Man började blifva omtänkt att kläda Religionens föreställning i en dräkt, som skulle gifva den ett högre anseende. Men talaren blottstälde endast dermed sin fåfänga. Sanningen vann föga derpå och uppbyggelsen än mindre. Den rådande tonen var nu lärdom. Den skulle ock införas på predikstolen. Man hörde kyrkofäderna flitigt citeras på deras eget språk. En Chrysostomus, en Ambrosius m. fl. upphäfdde högt sina röster från den andeliga lärostolen, även i Landsförsamlingar. — — — Men det är tid att sluta ett tal, som, M. H., alltför mycket pröfvat Edert tålmod. Sträft och ouppodladt är det fält, vi ha att genomvandra, svagt och matt det ljus, som skimrar däröver, ingen skörd för smaken och vitterheten. Dock — I hafven ej väntat det af den tiderymd, jag öfverfarit, och jag har hvarken velat eller kunnat mildra obehaget af dessa föråldrade Minnesmärken, ännu sparade af tiden, utan tvifvel till en erinran för oss om de dyrbara fördelar, vi njute genom ljusets och smakens förenade inflytande.»

Detta är i största korthet ett sammandrag av Lindbloms ganska utförliga och med citat och referat bestyrkta framställning av predikans äldsta historia i vårt land — utan tvivel en bland de bättre avhandlingarna från detta skede i akademiens historia.

Enskilda ledamöters avhandlingar

Tihleman avled den 30 december 1802, men innan Hallenberg tillträtt platsen efter honom, hölls ännu ett inträdestal. Leopold ^{Leopolds} inträdestal ^{inträdestal} hade invalts den 21 december 1802, och valsammanträdet protokoll hade justerats den 4 januari 1803. Men redan vid nästa sammanträde, den 11 januari, höll han sitt inträdestal, som således måtte ha utarbetats med en rekordartad snabbhet. Man kan därför knappast freda sig för misstanken, att Leopold här använt en gammal uppsats, som skrivits för att införas i Adlersparres Läsning i blandade ämnen, vilken tidskrift upphört 1801. Talet erinrar icke så litet om Leopolds där införda satir: Lärdomshistorien. Skulle denna gissning vara riktig, var det så otroligt hastigt färdiga talet väl blott en bearbetning av en uppsats, som Leopold redan hade »liggande på lager».

Talet hade av protokollsföraren (Sundel) först fått denna titel: »Strödda anmärkningar om antiquitets Studium, å ena sidan betraktadt såsom osäkert eller fåfängligt samt å den andra ledande till viktiga upptäckter och befastande af sanningar, nyttiga för människoslägtet.» Men vid protokolljusteringen den 18 januari, då Leopold var närvarande, ändrades titeln till »En afhandling om antiquarisk Lärdom och antiquitets Studium i afseende på de förebräelser, [som] deremot blifvit gjorde att vara antingen osäkert eller fåfängligt». Ändringen var befogad, ty talet handlar egentligen blott om den föregående och även den samtida fornforskningens brister och om otillförlitligheten av de resultat, till vilka man trots sig ha kommit. Möjligen var detta anledningen till, att Leopold drog sig för att i akademiens Handlingar trycka denna kritik. Den 13 november 1804 beslöt väl akademien, att detta inträdestal — jämte några andra — skulle införas i det åttonde bandet av Handlingarna. Men dit kom det icke, ej heller i något följande band, och trycktes först efter Leopolds död i den sjätte delen av hans av Enberg utgivna Samlade Skrifter (1833). Talet är emellertid ypperligt — såsom man kunnat vänta, då det hölls av den tidens främste prosaförfattare. Det vittnar icke blott om Leopolds stilkonst, hans kvicka, ehuru dämpade satir utan ock om hans goda huvud och omfattande beläsenhet. Dess betydelse ligger i den skarpa kritiken av den dittillsvarande

fornforskningen — en kritik, vilken drabbade även så framstående akademiker som Engeström, Nordin och Rosenhane.

Huru beskaffade — frågar han — äro väl våra källor till vår kännedom om Sveriges fornhistoria? Man har här hänvisat till våra runstenar, men »de slutsatser, som dragits från några af dessa, hafva åtminstone ej alltid varit de säkraste. Om med namnet Uggi, funnet på en gammal runsten fem mil ifrån Upsala, förstås Magog, säger en lärd man, så härstamma vi utan tvifvel från Magog. Men om Gothi kommer ifrån Geter, som Loccenius af andra minnen intygar, så är Sem vår stamfader. Men utom slutsatsens ovisshet möta oss ännu större svårigheter. Ingenting är nemligen här lättare än misstag i tydningen eller sjelfva monumenternas verkliga förfalskning. — — — I sjelfva denna Academis egna handlingar uppdagas på lika sätt flera misstag af detta slag.» En mängd runinskrifter ha genom tidens åverkan blifvit oläsliga, och många lärde män våga påstå, att runstenarne icke äro äldre än kristendomen här i landet.

Vidare har man såsom källor till vår fornhistoria åberopat isländska arbeten såsom Fundin Noregr, Ynglingasagan, Hervararsagan, Göthriks och Rolfs saga m. fl. Men »utgöra de verkligt goda och tillräckliga urkunder för en historia af den ålder och fullständighet, som man hos oss sökt att bygga derpå? Sjelfva Ynglingasagan, den viktigaste däribland — kunna vi ens fullkomligt trygga oss därtill? Åtminstone synes sjelfva vår berömde Ihre vara av en annan tanka därom.» Detta har emellertid ej hindrat vissa historiker att föra våra konungalängder ända upp till Abrahams tid.

Man har även åberopat mynten såsom vittnesbörd från vår forntid. Ingenting förutsätter »en djupare ålderdomskunskap, en skarpare urskillning än den rätta förklaringen deraf. Huru ofta har man ej läst på gamla mynt, mindre hvad där stått, än hvad man velat eller trott finna där». Därtill komma de många förfalskningarna. Antalet dylika är ej ringa, »hvaribland bör nämnas såsom ett enda inhemskt exempel, en bracteate af silfver, omtalad antingen hos Dalin eller Lagerbring, på hvilken fanns namnet 'Urban' och årtalet efter Kristi börd 267, oaktadt hvarken någon konung af det namnet funnits eller siffror då brukades eller årtalen förr än i ötte seklet räknades

Enskilda ledamöters avhandlingar

ifrån Kristi börd». Fynd i jorden från urminnestider ge ej större upplysningar: »Hvar och en tyder dem på sitt vis och använder dem till befästade af sina gissningar.» Att valfiskben blivit funna i jorden i trakten av Skara tyder väl på, att Sverige fordom stått under vatten. Men kan man av alla de »jätteben», som sägas ha blivit funna, draga den slutsatsen, att Sverige äldst varit befolkat av jättar?

»Icke blott mörkret af de äldsta häfdena, bristen på fornminnen, opålitligheten deraf eller tydningens svårigheter hafva kunnat genom sjelfva sakens natur bidra att minska förtroendet till undersökningar af denna beskaffenhet. — — — Men hvad i synnerhet öfverflödar i detta yrke af djup lärdom och hvad mig likväl ej är tillåtet att obemärkt förbigå, det äro dessa mångfaldiga vedermälen af alldeles åsidosatt omdöme, dessa märkliga prof af antiquarisk lättro, förenad med skrytet af historisk allvetenhet och sträckta — vågar jag säga det? — icke sällan ända till löjlighet.» Såsom exempel anför han Rudbeck och biskop Bång, »som låter Adam sjelf göra på sin ålderdom besök hos sin broder i Sverige och bo på Tjelkestad».

Men även den motsatta ytterligheten möter oss inom fornforskningen, och här vänder han sig mot den av Nordin så högt beundrade Hardouin. »Man har knappast någonsin användt en större beläsenhet i de gamla auktorerna för att intill gudomlighet upphöja deras anseende, än denne jesuit använde för att göra till intet hela deras värde. Men hvad tillika bör sägas: Kanhända har man aldrig heller blandat med en större massa af antiquarisk erudition ett ringare mått af urskillning och sundt omdöme.»

Jag har nu — fortsätter Leopold — »med så hastiga steg jag kunnat genomlupit en lång uppställning af ovisshet och svårigheter af historisk lättro eller oredlighet, af lärnt skryt eller lärd orimlighet, med ett ord: af de förebråelser, man så ofta gjort den antiquariska lärdomen. Det är nu tid att lemna denna sidan af mitt ämne och att betrakta den motsatta. Hvad följer således af alltsammans? — — — Lärdomens undersökningar äro ännu i fortskridande. Allt kan ej redan vara gjordt. — — — Fortsatta forskning af monumenter och fornspråken lofva ännu nya upptäckter eller rättelser af gamla misstag. Fransmännens i våra dagar ryktbara expedition till Egyp-

ten har ej kunnat vara utan verkan dertill. — — — Fåfängligheten af en del fornforskningar och någon deraf uppkommen antiquarisk löjlighet må vara en i vissa afseenden förtjent förebråelse. — — — Men samma förebråelse har ej mera rum vid hvar och en undersökning, som framlägger, ur hvilket tidehvarf det må vara, någon verklig historisk sanning utan att derpå eller deromkring uppföra en hel konstbyggnad af lärda gissningar.» Och såsom ett exempel anför han Bianchinis undersökning av Columbarium Libertorum Augusti et Liviae, som likväl upplyser om föga annat än om »den talrika betjeningen och dess minsta fördelningar i Augusti hof och Livias, om hvem som förvarat hennes örhängen och ringar, hvem som skött och aktat hennes foglar eller hvem som tillvägt henne ullen för hennes dagliga spånad.» Och så slutar Leopold sitt tal med denna eleganta vändning: »Jag har gjort, mina herrar, som vanligen bör ske, när man söker upplysning och bättre lärdom — jag har begynt med redogörelse för mina egna rätta eller felaktiga meningar.»

Levernesbeskrivningarna

Inträdestalen voro naturligtvis de mest framträdande vittnesbörderna om akademiens vetenskapliga betydelse och verksamhet. Ett annat vittnesbörd skulle framläggas i levernesbeskrivningarna, som ju främst skulle redogöra för den bortgångnes vetenskapliga insatser. I statuterna voro de icke direkt föreskrivna, men meningen var, att dylika minnestal skulle hållas såväl över utländske som inländske ledamöter. — Det första tal, som på Gustav III:s befallning skrevs, var över fransmannen d'Alembert. — Men under det nu behandlade tidsrummet iaktogs denna skyldighet mycket illa. Av de fem av Gustav III insatte utländska ledamöterna avledo fyra under denna tid: kardinal de Bernis 1794, greve Hertzberg 1795, hertigen av Nivernois och kammarherre Suhm 1798. Men deras frånfällen blevo icke en gång antecknade i akademiens protokoll, och några minnestal över dem sattes aldrig ifråga, lika litet som över den senare invalde greve Bernsdorff, vilken avled 1797. I de båda inhemska klasserna var manfallet under dessa år mycket stort, icke mindre än 13 man. 1794 dog Celsius, 1795 Strand, Wilde och Schröderheim, 1796 Eberhardt och Adelcrantz, 1797 Sernsköld och Björnstjerna, 1798 Schultz von Ascheraden, 1799 Älf, 1800 Wallqvist, 1802 Ferrner

Enskilda ledamöters avhandlingar

och Jakob von Engeström. Men av dessa fingo blott fyra något minnestal.

Celsius' död omnämndes i protokollet för den 25 februari 1794: »Tillkännagafs, att academien förlorat en af sina Honoraire Ledamöter, Biskopen över Lunds Stift, Procancelleren och Commendeuren Herr Doct. Olof Celsius, som aflidit den 15 februari i en ålder af 78 år.» Men ingen minnestalare utsågs, ehuru den bortgångnes levnadsbana borde för en dylik ha varit en lockande uppgift att skildra, ty Celsius hade ju varit både dramatisk författare, historiker och politiker. Wilde avled den 20 februari 1795, och den 17 mars fick Björnstjerna i uppdrag att författa hans levernesbeskrivning. Men denna blev aldrig färdig, och 1797 avled Björnstjerna. Strands död den 25 mars 1795 blev icke ens omnämnd i protokollet, och någon minnestecknare blev icke utsedd. Först det tredje dödsfallet under året blev mera uppmärksammat. Det var Schröderheims den 30 augusti. Protokollet för nästa sammanträde, den 16 september, börjar nämligen: »Herr Cantzli Rådet Rosenstein erinrade Academien om den förlust, Hon nyligen gjort af en Honoraire Ledamot genom Herr Stats-Secreteraren och Commendeuren Schröderheims dödeliga frånfälle samt om den Academien åliggande skyldigheten att genom någon af sina Ledamöter låta författa en Lefvernes Beskrifning öfver Herr Stats-Sekreteraren. Academien beslöt enhälligt att om fullgörandet af denna pligt anmoda Sin Ledamot Herr Cantzli Rådet Adlerbeth, och åtog sig Herr Cantzli Rådet Rosenstein att häraf lemna Herr Cantzli Rådet Adlerbeth del.» Vid sammanträdet den 14 oktober anmälde Rosenstein, att Adlerbeth åtagit sig uppdraget, och på nyåret 1796 var han färdig med sitt tal. Uppläsningen fick en mer än vanligt högtidlig karaktär. Vid sammanträdet den 23 februari anmälde nämligen Adlerbeth, »att han på Academiens anmodan författat en Lefvernes Beskrifning öfver Hennes aflidne Ledamot Herr Stats Secreteraren och Commendeuren Schröderheim och hemställde tillika, om icke densamma kunde i närvaro af Herr Stats-Secreterarens närmaste anhörige vid en Extra sammankomst i academien uppläsas. Academien samtyckte härtill och beslöt att i sådan afsigt nästkommande Lördag den 27 februari åter sammanträda.

Flintenbergs och Tihlemans tid

Academien beslöt derjemte, att den LefvernesBeskrifning, som Herr CantzliRådet Wilde öfver Herr Professor Lidén författat vid samma tillfälle skulle uppläsas.»

I detta förslag låg ett uppslag att ersätta de offentliga sammankomsterna i det Gamla Kungshusets Rundel, vilka ej längre kunde komma ifråga, med ett slags sorgfest, till vilken de sist bortgångnas anhöriga skulle äga tillträde. Denna karaktär hade även det extra sammanträdet den 27 februari, där blott de två minnesteckningarna över Schröderheim och Lidén föredrogos. Men uppslaget fullföljdes icke, och icke heller ett annat. Vid sammanträdet strax efteråt, den 1 mars »anmälades, att några af framlidne Herr Stats Secreteraren Schröderheims anhörige yttrat sin önskan att genast till trycket befordra den Lefvernes Beskrifning, som Herr Cantzli Rådet Adlerbeth öfver Herr Stats Secreteraren författat och i Kongl. akademien upläst. Akademien samtyckte härtil, dock med vilkor, att denna skrift i sin ordning uti Hennes Handlingar intages.» Så skedde ock, och tack vare detta kom Adlerbeths biografi över Schröderheim ut i rimlig tid, några månader efter Schröderheims död. I Handlingarna dröjde det ända till 1802, innan den blev tryckt — 7 år efter Schröderheims bortgång. Minnesteckningen förtjänade onekligen att bli tryckt, medan Schröderheims minne ännu var levande, ty den är en av de allra bästa, som skrevos under 1700-talet, och utgör ett vackert vittnesbörd om den tjuskraft, som Schröderheim måtte ha ägt, ty han och Adlerbeth voro varandra mycket olika.

Den 4 januari 1796 slutade Eberhardt sina dagar och den 13 december utsågs Fant till minnestecknare. Talet, som upplästes först den 20 november 1798 vid en vanlig sammankomst, är föga märkligt. Eberhardt hade ju varit en stilla lärd, om vars alldagliga levnadslopp icke var mycket att säga och vars skrifter heller icke voro särskilt betydande. Talet är också ganska kort.

Nästa ledighet uppstod genom Adelcrantz' frånfälle den 5 mars 1796. Men i akademien gick detta spårlöst förbi, anmälades icke i akademien, som ej heller företog något val av efterträdare, då den honoraira klassen redan genom Fredenheims uppflyttning i denna fått en motsvarande ersättning. Adelcrantz hade dock varit en

Enskilda ledamöters avhandlingar

ganska märklig man, vida mer betydande än lektor Eberhardt, och kunde därför ha haft anspråk på några minnesord. Egendomligt nog fick han dock slutligen en dylik »levernesbeskrivning», men först i det 1826 (!) tryckta bandet av Handlingarne och författad av den först 1818 i akademien invalde A. F. Skjöldebrand.

Den 14 april 1797 avled Björnstjerna, och vid sammanträdet den 25 i samma månad »erinrade» sig akademien »den förlust Hon nyligen gjort av en arbetande Ledamot genom Herr Kongl. Bibliotekarien Björnstjernas dödliga frånfälle, och anmodades Herr Cantzli-rådet Baron Rosenhane att författa Hans Lefverne». Rosenhane, som var vid sammanträdet närvarande, åtog sig uppdraget, men någon levnadsteckning blev aldrig skriven — åtminstone icke färdig — och omtalas icke vidare.

Kort därefter, den 24 maj 1797, avled Sernsköld. Dödsfallet anmäldes väl redan den 30 maj, men ingen minnestecknare blev då eller sedan utsedd. Den 17 april anmäldes, att envoyén Schultz von Ascheraden avlidit, men någon minnestecknare utsågs icke, och senare blev icke heller något tal därom. Den 19 juni 1799 bortgick domprosten Älf, vars död den 17 juli anmäldes i akademien, som då beslöt att anmoda Fant att hålla minnestelet. Vid sammanträdet den 18 september meddelades, att han åtagit sig uppdraget, och vid samma tillfälle uppläste Liliestråle »några Latinska Verser, som han öfver Herr Doctor Älfs död författat, och beslöt Akademien, att de skulle till Herr Professor Fant afsändas för att uti Lefvernesbeskrifningen öfver Herr Doctor Älf intagas.» Så skedde emellertid icke. Fants tal upplästes för akademien den 1 april 1800, och i detta omtalas icke Liliestråles dikt, som heller icke trycktes tillsammans med Fants tal i det åttonde bandet av akademiens Handlingar, vilka först 1808 kommo ut — året efter det att Liliestråle samlats till sina fäder. Såsom ett i någon mån tidsskildrande dokument saknar Fants tal icke sitt intresse. Älf hade varit en gammaldags lärd — han var född 1727 — som väl ej kommit med några vetenskapliga nyheter, men som var högt skattad av sina jämnåriga såsom en synnerligen framstående latinare. Det var också denna förtjänst, som Fant i sitt tal särskilt framhöll: »Det anseende, som Latinska språket fordom

Flintenbergs och Tihlemans tid

haft uti de Lärdas Samhälle, är egentligen det, som skall bestämma vår Älfs och dessa des Snille-profs sannskyldiga värde. Ingen kan bestrida honom den förtjänsten, att han däruti varit en fullkomlig Mästare och innehaft det i så hög grad, som det med ett dödt Språk är möjligt. — — — Men frågan är, om häruti finnes någon förtjenst. Vår tids uplyste Snillen hafva velat bestrida den, och tiden synes genom detta yrkes öfvergifvande gilla deras omdöme. Man lär dock aldrig kunna neka, att Snillet röjer sig på hvad språk som häldst, och at tankar, med prydlighet föredragne, icke förlora något af sitt värde, därigenom at de klädas uti Romersk drägt. — — — Man har häremot invändt, och det icke utan skäl, at många, som tyckts uttrycka sig särdeles väl på Latin, knapt funnits drägelige, då de velat skrifva på sitt modersmål; men man får helt och hållet tillskrifva det ovanan.» Försvaret är ju icke synnerligen övertygande och hjälpes knappt genom tillägget, att Alf inlagt stor förtjänst genom att till latinsk vers överflytta fru Nordenflychts Tåget öfver Bält. För eftervärlden torde Alf ha sin största betydelse såsom samlare i sin tids lärdomshistoria.

Att det nästa dödsfallet ej uppmärksammades i akademien kan man förstå. Biskop Wallqvist hade den 18 mars 1800 invalts i akademien, men avled redan den 30 april. Dödsfallet anmäldes väl redan den 26 maj, men om en levnadsteckning blev icke något tal, ehuru få av denna tids personligheter erbjöd ett rikare ämne. En dylik hedersbetygelse ägnades däremot åt en vida mindre betydande ledamot i akademien, åt Ferrner, vilken avled den 20 oktober 1802. Dödsfallet anmäldes den 2 november, men utan att någon då anmodades om författandet av en levnadsteckning. Först den 7 december togs denna fråga upp: »Erinrade acad:s President Herr Expeditions Secreteraren Flintenberg derom, att någon bland Kongl. academiens Ledamöter borde utses att författa en Lefvernesbeskrifning öfver framlidne CantzliRådet Ferrner. Efter någon öfverläggning härom och sedan de fleste med sitt förtroende fallit på Herr CantzliRådet Melanderhielm, hvilken icke var närvarande, befaltes amanuensen att på academiens vägnar härom anmoda bemälte Herr Cantzli Råd.» Melanderhjelm åtog sig uppdraget, men blev först till den

Enskilda ledamöters avhandlingar

8 maj 1804 färdig med sitt tal, som då upplästes för akademien. Både Ferrner och Melanderhjelm voro astronomer, och talet, som blott skildrar Ferrners förtjänster såsom sådan, hade knappast något intresse för den humanistiska akademi, i vilken Ferrner — visserligen icke blivit invald — men insatt av Gustav III och dit Melanderhjelm icke egentligen hörde.

Det sista dödsfallet under denna tid inträffade den 23 november 1802, då Jakob von Engeström slutade sin levnad. Han hade en gång varit akademiens kanske mest intresserade, arbetsamme och inflytelserike ledamot, men sedan mars 1792 hade han icke — annat än genom brev och insända uppsatser — synts till i akademien. Nu gick han bort så att säga i tysthet. Utan att »förlusten» anmäls i akademien företogs val av efterträdare den 21 december, och ingen utsågs att hugfästa »kungamördarens» minne.

Av de under åren 1794—1802 avlidne tretton ledamöterna hade således endast fyra fått något eftermäle i akademien: Schröderheim, Eberhardt, Älf och Ferrner, och av dem kan endast den förstnämnde sägas äga något intresse för eftervärlden. De övriga nio fingo inga minnestecknare, och bland dem funnos dock män som Celsius, Wallqvist, Adelcrantz och Engeström. Levernesbeskrivningarna under denna tid blevo således icke någon mer vägande insats i akademins verksamhet.

Ett annat tillfälle att komma fram med mer eller mindre vetenskapliga föredrag hade under den föregående tiden legat i de presidietal, som — ibland — höllas, då en ledamot mottog eller nedlade ordförandeklubban i akademien. Att dessa presidietal under denna tid upphörde, berodde därpå, att akademien nu ej längre kunde i den gamla Rundeln i Kungshuset hålla något offentligt högtidssammanträde. Den siste som — visserligen inte för en offentlig sammankomst — författat ett dylikt, var Murberg, som under det sista halvåret 1793 varit akademiens president. Den 2 januari 1794 avlämnade han såsom avgående president »till academien en afhandling angående Krutets bruk och ålder i allmänhet samt isynnerhet i Sverige, hvilken med största tacksamhet emottogs och kommer att en annan gång i akademien uppläsas». Detta skedde redan vid nästa

Presidietal

Flintenbergs och Tihlemans tid

sammanträde, då avhandlingen »med acad:ns utmärkta nöje avhördes». Den trycktes sedan i fjärde bandet av akademiens Handlingar.

Vetenskap-
liga avhand-
lingar

Murberg hade varit den ende av akademiens ledamöter, som i det närmaste ställt sig till efterrättelse § 4 i statuterna att *varje år* till akademien ingiva en vetenskaplig avhandling. Paragrafen, som egentligen avser de arbetande ledamöterna, slutar: »De Honoraire Ledamöter samt de Fremmande äro ej underkastade denna skyldighet, men derest de vilja inlemna några skrifter, skola de äfven som de arbetande Ledamöternes intagas uti Academiens Handlingar». Naturligtvis hade ingen enda av de av Gustav III insatta utländska ledamöterna — kardinal de Bernis och de andra — besvärat akademien med några avhandlingar. Men den förste utländske ledamot, som akademien själv valt in, professor Tychsen, började icke blott med akademien en lärd brevväxling — av vilken resterna finnas i akademiens arkiv och den Hallenbergska brevsamlingen i U.U.B. — utan skickade även den 25 augusti 1800 (Brev till Tihleman i akademiens arkiv) till akademien en — så vitt jag vågar döma — mycket lärd avhandling om en samling forntida spanska mynt, vilkas inskrifter förut icke kunnat tolkas. Avhandlingen — på latin, icke tyska — trycktes i band VIII av Handlingarna: Tentamen de Numis sic dictis incognitis veterum Hispanorum. Men ingen av hans kolleger inom den utländska klassen följde hans exempel.

Vad de svenska ledamöterna beträffar blev förändringen i detta fall ganska stor mot den föregående tiden. Den ojämförligt flitigaste hade då varit Murberg, som till akademien inlämnat en hel följd av kulturhistoriska eller — som man då sade — antikvariska uppsatser, för vilka förut redogjorts. Men under Flintenbergs och Tihlemans tid föredrog han ingen dylik avhandling, ehuru hans äldre *trycktes* under deras tid. Inom akademien fick han såsom kulturhistorisk författare egentligen blott en enda efterföljare, Flintenberg, som den 25 november 1800 började att uppläsa sin avhandling om specerier, nyttjade i Sverige under sextonde seklet, vilken uppläsning fortsattes vid sammanträdena den 2 och 9 december. Uppsatsen trycktes sedan i Handlingar VIII (1808) och är byggd på

Enskilda ledamöters avhandlingar

Kammarkollegii räkenskaper, registraturet och 1500-talets läkarböcker, men är mera en materialsamling än en avhandling, dock vittnande om Flintenbergs forskningsintresse.

Till de antikvariska bidragen kan man också med en viss rätt räkna några uppsatser av Adlerbeth och Jakob von Engeström. *Adlerbeths avhandlingar*
I början av januari 1800 föredrog den förre två mindre uppsatser för akademien. Den 7 januari inlämnade han »en ur Ryska häfder hämtad Anteckning i Konung Anund Jakobs Historia», vilken enligt Adlerbeths tolkning innehöll, att Anund Jakob med en svensk här hjälpt sin svåger Jaroslav i dennes krig med en broder. Uppgiften, som finnes i Nestors krönika, hade väl förut observerats av Botin, men ej utnyttjats, och Adlerbeth sökte nu visa, att den »varegiska» här, som Nestor omtalar, varit anfordrad av Anund Jakob själv — huruvida konjekturen är riktig, vågar jag ej avgöra.

Den 22 april föredrog han en annan mindre uppsats: Anmärkingar rörande svenske prinsen Gustafs vistande i Padua, vilken undersökning vilar på en säkrare, ehuru — som det sedan visats — heller icke fast grund. Den svensk, som besökt Padova, har troligen fäst sig vid de statyer, som finnas uppställda på Prato della Valle (nu Piazza Vittorio Emanuele) över berömda män, som studerat i Padova. Han har fäst sig vid dem, därför att bland dem — såsom de tyska resehandböckerna uppgiva — också befinner sig en staty över »Gustaf Adolf von Schweden». Då Adlerbeth 1789 i sällskap med Gustav III befann sig i Rom, träffade han där den venetianske ambassadören Memmo och hade åtskilliga samtal med honom rörande Gustav Adolfs förmenta besök i Padova. Anledningen var den, »att bemälte Ambassadör varit Guvernör i nyssnämnda stad och fattat det uppsåt att pryda dess förnämsta torg med en samling af bildstoder, dem han ärat låta hugga i marmor, efter de namnkunnigaste personer, som vid universitetet därstädes njutit undervisning. På flere Italienska författares ord, som däribland anført Svenske Konungen Gustaf Adolf, ville han ock i Padua låta uppsätta hans bildstod och frågade mig, hvad upplysning, Svenske Häfde-Tecknare meddelat om denne Hjeltes dervaro.» Adlerbeth visade då med stöd av svenska handlingar, att Gustav Adolf med

säkerhet aldrig varit i Padova, och Memmo lämnade då hans utredning till en av Italiens främste lärde, litteraturhistorikern Tiraboschi, som företog en undersökning av de italienska källorna till traditionen och fann då två, som föreföllo ganska goda. Den ena var en biografi över Galileo, författad kort efter hans död av Viviani, men tryckt först 1717, och i denna uppgives, att »il gran Gustavo, re di Svezia» åhört Galileos föreläsningar. Den andra var ett brev från Galileo själv, skrivet 1633, i vilket han omtalar, att »il Principe Gustavo di Svezia» under flere månader uppehållit sig i Padova och där varit hans lärjunge. Tiraboschi, som godtog Adlerbeths skäl, kom då till den slutsatsen, att den i Galileos brev omtalade »principe Gustavo di Svezia» varit Erik XIV:s olycklige son Gustav, och till denna hypotes anslöt sig även Adlerbeth i den uppsats, som han framlade för Vitterhets Historie och Antikvitetsakademien, men där han även framkastade den möjligheten, att den avsedde varit Gustav Vasas dotterson prins Gustav av Sachsen-Lauenburg, som var född och uppfosttrad i Sverige.

Emellertid har frågan sedan blivit utredd av Gustaf Eneström i den lilla avhandlingen, *La Leggenda sulla Dimora del Re Svedese Gustavo Adolfo II in Padova* (Padova 1880). Det viktigaste stödet för Tiraboschis och Adlerbeths mening, Galileos brev, har nämligen visats vara en förfalskning för att driva med Tiraboschi, och i själva verket *vet* man om Gustav Eriksson blott, att han 1592 varit i Italien, då han *kan* hava åhört Galileos föreläsningar. Huvudpunkten i Adlerbeths uppsats står emellertid fast: Gustav Adolf har aldrig studerat i Padova.

En annan av honom också författad uppsats om konung Attila, som likaledes trycktes i *Handlingarna*, föredrogs först den 17 augusti 1803 i akademien och tillhör således ej detta tidsskede.

Engeströms avhandlingar Även Engeström inskickade under denna tid, då han ej personligen kunde infinna sig i akademien, några uppsatser till denna. Den första var en redan förut omtalad avhandling, som skulle tryckas i *Handlingarna*. I protokollet den 26 april 1796 skrives: »Herr Lector Murberg, som af Secreteraren till genomläsning emottagit Herr Cantzli Rådet von Engeströms afhandling om ett gammalt

Enskilda ledamöters avhandlingar

misskändt mynt, återlämnade samma afhandling med hemställan, om icke den not, som under Litt. A. derstädes finnes införd, kunde utelämnas, så vida den icke innefattade annat än det, som af Herr Commerce Rådet Skjöldebrands afhandling om den s. k. Odens penning stode att inhämta, och om icke sistnämnda afhandling, hvaruti en så omständlig underrättelse om denna penning meddelas, deremot kunde åberopas. Academien lät sig berörda not föreläsas och instämde i Herr Lectors mening, men som Academien icke trodde sig böra uti närvarande ämne taga något beslut utan Herr Cantzli Rådet von Engeströms vetskap, Så anmodades Herr Cantzli Rådet Baron Rosenhane att genom handbref till Herr Cantzli Rådet von Engeström häröfver begära hans yttrande.» Sedan fortsätter protokollet för den 24 maj: »Herr Baron Rosenhane upläste ett från Cantzli Rådet von Engeström till honom ankommet svar på det bref, Herr Baron på academiens vägnar till honom affärdat med förfrågan, om icke den not, som under Litt. A. uti Herr Cantzli Rådets afhandling om ett gammalt misskändt mynt finnes införd, kunde utelämnas, emedan den icke innehöll annat än det, som af Herr Commerce Rådet Sköldebrands afhandling om den s. k. Odens Penning stode att inhämta. Herr Cantzli Rådet betygar academien sin tacksamhet för detta förnyade vedermäle af Hennes ynnest, men hemställer tillika, om icke förberörda not kunde bibehållas, så vida den afhandling, hvaruti densamma influtit, blifvit författad och till academien inlemnad, innan Herr Commerce-Rådet Sköldebrands Skrift af trycket utkommit. Academien lämnade härtill sitt samtycke.» Protokollsutdragen ha ju ett visst intresse såsom belysande akademiens förhållande till Engeström. Detta framgår ock av titeln på den här omtalade avhandlingen, som trycktes i den 1796 utgivna delen av akademiens Handlingar. Den säges nämligen vara författad »af Jakob von Engeström, Cantzli Råd och Riddare af Kongl. NordstjerneOrden», trots det att han dömts sitt ämbete förlustig och strukits såsom riddare, varjämte hans val i januari 1792 till ledamot av Vetenskapsakademien förklarats ogiltigt.

Detta var icke hans sista beröring med akademien. Den 16 december 1800 lät sig akademien »föreläsas några anmärkningar af

Herr Cantzli Rådet von Engeström rörande en uti ett Crucifix i Mälby socken funnen handskrift på pergament», och den 31 mars 1801 skrives i protokollet: »Herr Cantzli Rådet von Engeström hade igenom Herr Cantzli Rådet Baron Rosenhane till Kongl. Akademien inskickat en afhandling om KopparViggar, hvilken akademien vid nästa sammanträde ville låta sig föreläsa.» Detta skedde dock först den 14 april: »Academien emottog denna skrift med nöje och beslöt att dermed rikta Sina Handlingar, men önskade tillika, att innan den genom trycket meddelas allmänheten, författaren ville gifva densamma en större fullständighet. Akademien anmodade Herr Cantzli Rådet Baron Rosenhane att af detta beslut lemna Herr Cantzli Rådet von Engeström del samt tillika underrätta honom, att akademien funnit ämnet för de anmärkningar, som Herr Cantzli Rådet gjort och förut till Akademien inlemnad rörande en uti [ett] Crucifix i Mälby Socken funnen handskrift, nog litet och tolkningen af Samma Skrift stundom mindre riktig.»

Avhandlingen om KopparViggar, som tycks ha varit arkeologisk, blev aldrig tryckt och finnes ej heller i akademiens arkiv eller i den Engeströmska samlingen i Kungl. Biblioteket.

*Porthans
avhandlingar*

Av den äldre uppsättningen fortfor även Porthan att till akademien insända lärda avhandlingar. Den 15 juli 1795, då han var närvarande i akademien, uppläste han för denna »en del af ett utaf honom påbegynt försök att upplysa Konung Älfreds Geographiska Beskrifning öfver den Europeiska Norden. Kongl. Akademien betygade häröfver sitt välbehag och önskade, att detta arbete måtte fullföljas samt uti Hennes Handlingar införas». Så skedde ock, och i sjätte bandet av Handlingarne (1800) publicerades den anglosachsiska texten jämte Porthans svenska översättning samt de talrika noter, som utgöra den egentliga avhandlingen. Denna var i viss mån en fortsättning av Porthans i fjärde bandet införda avhandling, och den första noten till denna fortsättning lydde: »Då jag i begrepet fortsätta den af mig påbegynta undersökning om åtskilliga Finska folkslag, som i äldre Nordiska Historien omtalas, vände min upmärksamhet på de fordom ryktbara *Biarmerne*, blef jag snart föranlåten at nogare rådfråga Others bekanta *Resa* til detta folk och de

Enskilda ledamöters avhandlingar

anmärkningar öfver denna märkeliga fornlämning, hvilka derigenom upkommo, har jag trott icke vara utan all nytta vid utredandet af Nordens Gamla Geographie.»

Av dem, som till akademien ingåvo vetenskapliga avhandlingar i humanistiska ämnen, återstodo ännu två av de före Flintenbergs och Tihlemans tid invalde, nämligen Fant och Björnstjerna. Den, av vilken man kunnat vänta det mesta, var Fant, vilken nog var sin tids flitigaste disputation författare. Men av honom finnes — utom hans inträdestal och biografierna över Älf och Eberhardt — intet i akademiens Handlingar. En av honom författad avhandling hade emellertid inskickats till och upplästs i akademien den 2 januari 1798 om prakten vid hertig Johans av Finland hov, som »kommer i sin ordning intaga ett rum bland academiens Handlingar». Av någon nu ej känd anledning skedde detta emellertid icke, möjligen därför att akademien vid nästa sammanträde beslöt, att avhandlingen »borde i anseende till flere mindre kända ord, som däruti förekommo, undergå en närmare granskning, innan densamma genom trycket utgifves», kanske också därför att Fant i en året förut utgiven disputation, *De Luxu Aulæ Johannis Ducis Finlandiæ 1563*, redan använt det mesta av materialet.

*Fant och
Björnstjerna*

Däremot trycktes en avhandling — och en mycket god avhandling — av Björnstjerna i Handlingarna, nämligen Berättelse om det så kallade Sueciæ-Verket, som 1796 upplästs vid icke mindre än fyra sammanträden under november och december. Den infördes sedan i åttonde bandet av Handlingarna, som kom ut 1808 eller tolv år senare.

Av dem, som invalts under Flintenbergs och Tihlemans tid, var det endast en, som visade något intresse för denna sida av akademiens verksamhet. Det var Skjöldebrand. Den 24 november uppläste han nämligen »en Afhandling, som han författat om ett urgammelt Skaldeslag, känt under namn af Ballader. Denna afhandling kommer att i sin ordning intaga ett rum ibland Academiens Handlingar.» Men denna ordning kom aldrig; möjligen hade akademien blivit avskräckt av den erfarenhet, den haft av hans inträdestal om

Flintenbergs och Tihlemans tid

Ossians sånger. Nu är hans specimen om balladen förlorat för eftervärlden.

*Melander-
hjelm och
Ferrner*

På de nio år, som gått sedan Adlerbeths sekreteraretid, äro ju dessa nu nämnda i akademien upplästa avhandlingarne ej många, och ännu färre äro de av dem, som trycktes i Handlingarna. Men därav kan man icke draga den slutsatsen, att avhandlingar ej föredrogos vid sammanträdena — de voro blott icke historiska eller antikvariska utan förefalla snarare att tillhöra Vetenskapsakademien och den forna Vitterhetsakademien, och de, som kommo med dem, Melanderhjelm och Liliestråle, hade båda från Lovisa Ulricas akademi överflyttats till Gustav III:s. Båda utvecklade en livlig verksamhet, för vilken jag blott efter protokollen kan redogöra, då jag saknar allt omdöme om Melanderhjelm i akademien upplästa och i Handlingarna tryckta astronomiska avhandlingar, och då Liliestråles endast genom protokollen äro kända. Melanderhjelm började. Den 23 februari 1796 inlämnade han »till Academien en afhandling om de Himmelska Constellationernas ursprung och namn med anhållan, att densamma såsom ägande en nära gemenskap med en af Herr Professoren nyligen utgifven astronomi på svenska, måtte uti academiens under trycket varande Handlingar intagas i ställe för Herr Professorens afhandling om astronomiens nytta i Historien. Biföls.» Men Melanderhjelm ville, att akademien icke blott skulle *läsa* hans avhandling utan även *höra* den, och den 22 mars började han uppläsningen av »en del» samt fortsatte under ytterligare fem sammanträden den 5, 12, 19, 25 april och den 3 maj med den återstående delen, »hvilken Academien enhälligt önskade att snart få se tryckt i sina Handlingar». Den intogs också i det femte bandet, som kom ut samma år, och akademien sträckte t. o. m. sin välvilja så långt, att den i sjätte bandet lät trycka den avhandling, som Melanderhjelm föreslagit till utbyte mot »konstellationerna», avhandlingen om astronomiens nytta i historien.

Troligen lockade denna framgång den andre av akademiens båda astronomer, Ferrner, att framträda. Den 2 januari 1798 anmälde han, att han »författat en afhandling om Vetenskapernes första upprinnelse och den fordna tideräkningen, som vid tillfälle skulle

Enskilda ledamöters avhandlingar

inför academien uppläsas. Academien betygade däröver sitt nöje.» Uppläsningen började därefter den 9 januari och fortsattes den 16, 23 och 30 januari, då den avslöts. Academien betygade därefter författaren sin tacksamhet och förklarade, att avhandlingen »i sin ordning» skulle intagas i Handlingarna. Den ganska digra avhandlingen trycktes sedan i sjunde bandet (1802).

I intensitet stodo astronomerna dock vida tillbaka för en poet, som tillhört Lovisa Ulricas krets av skalder, den gamle hedersmannen Liliestråle. Egendomligt nog dröjde det ända till den 17 april 1798, innan han lät höra av sig, men då började han att för akademien föredraga en tydlig voluminös avhandling, som han författat: Om angenäma och oangenäma känslors ursprung. Uppläsningen fyllde sedan ut en mängd sammanträden, då akademien ofta icke hade något annat ärende än att lyssna till Liliestråle. Han fortsatte nämligen med uppläsningen av sin avhandling den 15 maj, den 5, 12, 19, 26 juni, den 18 juli, den 15 augusti, den 12 september och den 17 oktober och återupptog samma tacksamma ämne på nytt 1799: den 18 juni, 12 november och den 3 december, men hade icke ens då hunnit till slutet, ty den 22 juni 1802 »fortsatte» Herr Justitiæ Cantzlern sin uppläsning av avhandlingen om angenäma och oangenäma känslor.

Liliestråle

Under mellantiden hade han även hunnit att författa andra opuscula, med vilka han upplivade sammanträdena. Den 9 april 1799 började han uppläsningen av en ny avhandling: »Strödda Tankar om Sedelärande skrifter och dess författare», varmed han fortsatte den 16, 23, 30 april (vid vilka inga andra ärenden — utom jetton-utdelningen — förekommo), den 7, 21, 28 maj, den 4 och 11 juni, då akademien förklarade författaren »sin tacksamhet för detta arbete».

Strax därefter kom emellertid den oförtrutne Liliestråle med en ny serie och uppläste den 17 juli 1799 för akademien en saga om Därskapen och Visheten, och till nästa sammanträde den 24 juli infann han sig med icke mindre än fyra »fabler» — väl på vers — »Skatan och Nötskrikan, Almen och Vinbärsträdet, Svalan och Småfoglarna, Lejonet och Björnen». Samma nöje bereddes akademien även vid det följande sammanträdet den 14 augusti, då han upp-

Flintenbergs och Tihlemans tid

läste tre andra fabler, och den 16 oktober, då han likaledes föredrog tre.

Trots dessa kraftyttringar var han den 27 maj 1800 färdig med en ny serie: »Herr JustitiæCantzleren Liljestråle uppläste en afhandling om Moraliska Teckningskonsten, tjenande såsom Inledning til åtskilliga Moraliska Teckningar, vilka Herr Justitiæ Cantzleren författat.» Uppläsningen fortsattes den 3 juni, då han även hann börja med en likartad avhandling: Försök till Sedebild af en vettig man, varmed han fyllde sammanträdena även den 10 och 17 juni samt den 3 november. En annan avhandling, som han den 13 och 17 januari 1801 uppläste för akademien: Försök till Sedebild af en god umgängesman, var troligen en fortsättning på den förra. Även nästa år, 1802, var han verksam i olika riktningar. Dels fortsatte han med sina angenäma och oangenäma känslor, dels uppläste han den 19 januari en versifierad saga, Den gode Fiskaren, dels avlämnade han den 2 november till akademien en avhandling »innehållande några tankar om språk och isynnerhet om det Svenska». Liliestråle hade således — så vitt på honom berodde — sökt återföra akademien till vad den var på Lovisa Ulricas tid: en akademi för svenskt språk och vitterhet.

Hallenberg

Av föredrag i de ämnen, som tillhörde akademiens egentliga verksamhetsområde, har jag endast antecknat ett, den 15 november 1796: »Herr Kongl. Secreteraren Hallenberg upviste för Academien en afritning af några Runor, som finnas ristade på en Funt uti Pjätteryds kyrka i Småland och meddelade till dem en förklaring. Kongl. academien fann dessa Runor något skiljaktiga från dem, som på andra ställen i Riket förekomma och önskade, att desamma måtte till upplysning af dylika stenskrifter i koppar stickas samt uti Hennes Handlingar intagas med den uttydning, som Herr Kongl. Secreteraren öfver dem afgifvit.»

*Akademiens
Handlingar*

Alla dessa avhandlingar, levernesbeskrivningar, inträdestal och prisskrifter voro ämnade att införas i Handlingarne. Men under Adlerbeths åttaåriga sekreterartid hade endast tre band utgivits, och med dessa hade man ej hunnit längre än till 1788 — man var således betydligt på efterkälken. Vid Adlerbeths avgång var emellertid från akademiens sida den fjärde delen färdig att utgivas, och

Enskilda ledamöters avhandlingar

att den dessförinnan ej kommit ut, hade berott på svårigheter med tryckningen. Den blev dock färdig 1795 och nådde då fram till 1791. Denna del hade visserligen, liksom den tredje, utkommit på Upfostringssällskapets förlag, men detta s. k. sällskap var då alldeles insolvent, och för fortsättningen måste akademien därför se sig om efter en annan förläggare. Egendomligt nog innehålla de av Tihleman förda protokollen icke ett enda ord om de underhandlingar, som härom fördes — blott om innehållet i de ifrågasatta delarna. Av det följande är likväl resultatet klart. Man vände sig till boktryckaren och förläggaren Johan Peter Lindh, som övertog förlaget på ungefär samma villkor som förut »Upfostringssällskapet», d. v. s. utan omkostnad för akademien och med skyldighet att till akademien lämna ett visst antal friexemplar. Hos honom trycktes den femte delen (1796), likaså den sjätte (1800). Men sedan uppstodo nya svårigheter.

Den 4 november 1800 skrives i protokollet: »Kongl. Academien företog idag öfverläggning om tryckningen af de Skrifter, som uti Sjunde Delen af Hennes Handlingar böra intagas, och som academien härvid förnam, att Herr Directeuren Lindh förklarar sig icke kunna utan sin förlust denna Delen under lika villkor som de två föregående genom trycket utgifva, och academien icke sjelf i anseende till knappa Medel och osäker afsättning vågade att deraf blifva förläggare, så beslöts, att Sekreteraren å academiens vägnar skulle inhämta Herr Lindhs utlåtande, om han emot frihet från all afgift till Academien ville om tryckningen af berörde Handlingar besörja. Academien förklarade derjämte sig benägen att i vidrigt fall med något understöd dertil bidraga.»

Tihleman med sin brist på auktoritet var nog ej den lämpligaste underhandlaren och misslyckades alldeles. Vid nästa sammanträde, den 11 november, utsågs därför Skjöldebrand att hos Lindh föra Akademiens talan: »Sekreteraren anmälte, att han enligt Kongl. academiens önskan gjort Herr Lindh anbud af tryckningen utaf Sjunde Delen af academiens Handlingar och att Herr Lindh förklarar, att han icke på eget förlag kunde åtaga sig denna tryckning, så framt icke Kongl. academien ville med 100 Riksdaler uti Riks

Flintenbergs och Tihlemans tid

Gälds Sedlar dertil bidraga och Directeuren derjämte frikallades ifrån all förbindelse att till academien utan betalning afleverera Exemplar af berörda Handlingar. Som Kongl. academien fann dessa villkor nog dryga, anmodades och åtog sig Herr Commerce Rådet Skjöldebrand att ytterligare tillspörja Herr Lindh, om han ville blifva förläggare af meranämnda arbete emot frihet ifrån all afgift till academien och med rättighet till ett understöd af 83 Rdal 16 sk, ifall tryckningen fullbordas inom den tid och med de förbehåll, academien kan finna skäligt at bestämma.»

Men Skjöldebrand hade icke bättre framgång än Tihleman, och akademien fick därför foga sig efter Lindhs villkor. Kontraktet med honom justerades den 25 november och lyder: »Kongl. Vitterhets-, Historie- och Antiquitets Akademien uplåter till Herr Boktryckaren Lindh tryckningen af Hennes Handlingars Sjunde del med rättighet för Herr Lindh att vid Manuskriptets emottagande erhålla af Akademien ett understöd af Etthundrade Riksdaler i Riks Gälds Sedlar, dock under villkor:

1) Att tryckningen sker, hvad stilar, papper och format angår, i likhet med de 2 sista Delarna och at den fullbordas nio Månader efter den tid, då Manuskriptet till Herr Lindh aflämnas.

2) Att Akademien efter 12 år äger frihet att sjelf låta omtrycka dessa Handlingar eller att göra andra Uplagan.

3) Att på det afsättningen af arbetet måtte befrämjas genom ett billigt pris, detsamma icke må få öfverstiga det, hvartil de 2 föregående Delarne i beräkning efter Arktalet blifvit försålde.

4) Att Herr Lindh aflämnar til Kongl. Akademiens Boksamling utan betalning 1 Exemplar af berörde Handlingar. Stockholm den 18 november 1800.»

Den sjunde delen utkom 1802 på Lindhs förlag och tryckeri.

FYNDEN OCH KANSLIKOLLEGIET.

Akademiens verksamhet, sådan den framträtt i de föregående kapitlen, hade varit en fortsättning av den gamla Vitterhetsakademien. Men akademien var även en arvtägare av det nominellt ännu existerande Antikvitetsarkivet, och av detta arv kvarstodo ännu några rester, som likväl under Tihlemans tid ytterligare förminskades. Akademien hade nu fått en sekreterare, som stod främmande för all fornforskning, och Kanslikollegiets och akademien antikvariskt mest intresserade ledamot, Jakob von Engeström, stod icke längre kvar i Kanslikollegiet och deltog ej vidare i akademien arbeten.

Fyndärendenas behandling

Den del av antikviteterna, för vilka akademien på Adlerbeths tid mest intresserat sig, hade varit myntfynden, men akademien rättighet eller skyldighet att befatta sig med dem hade samtidigt med Adlerbeths avgång blivit ganska tvivelaktig. Före Vitterhetsakademien omorganisation hade Antikvitetsarkivet, såsom vi minnas, stått under Kanslikollegiets styrelse, men genom det Kungl. brevet av den 27 mars 1786 hade styrelsen överflyttats till den nybildade Vitterhets Historie och Antikvitetsakademien. Egendommeligt nog hade, såsom vi sett, detta Kungl. brev icke observerats vare sig av Kanslikollegiet eller av akademien, och med få undantag hade alla fyndärenden avgjorts av Kanslikollegiet — visserligen där av kansliråd, som tillika voro ledamöter av Vitterhets Historie och Antikvitetsakademien. Men genom det vid Adlerbeths avgång utfärdade kungabrevet den 7 december 1793 hade en ytterligare och mera betydande förändring skett, i det att den värdefullaste delen av fornsakssamlingen, mynten och medaljerna, avsöndrats från akademien och tilldelats det nybildade Kungl. Museet, vilket 1795 ställdes in under Överintendentsämbetets styrelse. Sådan var ställningen, då den oduglige Tihleman 1795 blev akademien sekreterare.

Flintenbergs och Tihlemans tid

rare, antikvarie och garde des médailles. Man kan då fråga: vilken myndighet skulle nu bestämma om ett myntfynds inlösen? Kansli-kollegiet, akademien, museet eller Överintendentsämbetet? Några bestämmelser härom efter den 27 mars 1786 tyckas aldrig ha utfärdats, och allraminst var den ekonomiska frågan löst. Det gamla Antikvitetsarkivet hade väl haft ett på Kanslikollegiets stat stående anslag till inlösen av fornfynd, men detta hade efter akademiens tillkomst indragits, och fynden hade i de flesta fall inlösts tack vare den besparing, som fanns kvar å det gamla anslaget. Vid ingången av 1793 återstod likväl icke fullt 75 Rdr av detta, och här fanns således, praktiskt sett, intet att taga. Museet och Överintendentsämbetet hade intet anslag till inlösen av myntfynd och tyckas aldrig ha behandlat ett dylikt ärende. Akademien hade väl ett expensanslag, 838 Rdr, men detta var avsett till pris, jettoner, ljus o. d., däremot icke till inlösen av några fynd, och att akademien ej var vidare intresserad för att av sina knappa medel bekosta ökningen av en samling, som ej längre stod under dess vård utan tillhörde en annan institution, kan man förstå. Kapitlet om denna tids fyndinlösen är därför ett bland de sorgligaste i akademiens historia, och i det hela rådde nu en vida större oreda än förut. Fynden behandlades än av Kansli-kollegiet, än av akademien.

Under Flintenbergs blott ett-åriga sekreteraretid kan man dock iakttaga en viss konsekvens. Fynden anmäldes för Kansli-kollegiet, som infordrade ett utlåtande från Flintenberg såsom antikvarie samt fattade därefter sitt beslut. Akademien fick icke någon remiss från kollegiet, och protokollen för 1794 innehålla intet om något fynd-ärende.

Fynd 1794 Det första ärendet kom på remiss från Kungl. Maj:t till Kansli-kollegiet den 1 juli 1794: »Föredrogs Kongl. Maj:ts Nådiga remiss af den [ej utskrivet] uppå landshöfdingens i Malmö underdåniga skrivelse angående ett af Olof Persson och Sven Jacobsson i Qvistofta sockn gjort fynd. Skulle remitteras till Secreteraren vid Witterhetsakademien och Garde de Medailles Flintenbergs utlåtande», och den 8 juli anmäldes, »det Sekreteraren vid Kongl. Vitterhetsacademien och Garde des Medailles Flintenberg gifvit tilkänna, at det i Quis-

Fynden och kanslikollegiet

tofta Sockn gjorda och af landshöfdingen i Malmö insände fyndet af några gamla silfverpenningar icke är af den beskaffenhet, at det för Kongl. Maj:ts och Kronans räkning förtjänar inlösas. Och beslöts at sådant skulle til svar uppå Kongl. remissen rörande detta ämne i underdånighet anmälas jemte fyndets återsändande.»

Närmare upplysningar om fyndets beskaffenhet meddelas i Kanslikollegiets protokoll för den 10 september. Det bestod av »fem stycken större silfverpenningar, hvilka af Konungens Befallningshafvande i Malmöhus län blifvit insände samt af åtskillige större eller mindre Danske penningar äfven af silfver, tilsammans efter uppgift utgörande i värde 6 rdl 3 mark och 12 skilling, Danske courant». Av dessa uppgifter vill det synas, som om fyndet knappast haft någon numismatisk eller historisk betydelse och att Flintenberg således haft rätt att avböja fyndets inlösen.

Ett annat fynd behandlades på samma sätt. Även det kom på remiss från Kungl. Maj:t icke till akademien utan, den 29 oktober 1794, till Kanslikollegiet, som av antikvarien — icke av akademien — infortrade ett yttrande: »Föredrogs Kongl. Maj:ts Nådiga Remiss af den 28 innevarande october uppå Landshöfdingen Grefve Cronstedts i Gefle underdåniga anmälan rörande ett af bonden Nils Svensson i Norrland gjordt fynd af en guldring. Skulle communiceras med Riks Antiquarien Flintenberg til utlåtande.» Detta utlåtande finnes kvar i Riksarkivet bland till kollegiet inkomna skrivelser och lyder: »Til åtlydnad af Högloff. Kongl. Cantzli Collegii befalning får jag den äran tilkännagifva, att uti det förråd af Svenska Antiquiteter, som förvarats i Antiquitets Collegio och nu är i Kongl. Vitterhets Historie och Antiquitets Akademiens vård, icke saknas sådane ringar, hvilka tyckes äga mycken likhet med den uti Jätten-dals socken i Helsingland nyligen fundne Ring, men då hvarken ritning eller noggrannare beskrifning på den sistnämnde blifvit insänd, är det icke möjligt at säga, om dennas skapnad och beskaffenhet mer eller mindre skiljer sig från de förras. Jag vågar dock i största ödmjukhet underställa, om icke något afseende torde böra hafvas derpå, at denna ring är funnen i en landsort, hvarest ålderdoms minnesmärken äro mycket sällsynte och at således det förtjänar un-

Flintenbergs och Tihlemans tid

dersökas, huruvida denna kan vara ifrån äldre tider eller tiläfventyrs blott en modernare prydnad. Stockholm den 6 nov. 1794. J. O. Flintenberg.» Dagen därefter »anmältes Secreteraren i Kongl. Vitterhets historie och Antiquitets Academien Flintenbergs memorial af den 6 förledne November. — — — Kongl. Collegium befalte i anledning här af, at Bref til Landshöfdingen Grefve Cronstedt skulle afgå med anmodan, at berörde guldring til Kongl. Collegium insända, på det urskiljas måtte, antingen den är ifrån äldre tider eller ock någon senare tidens prydnad, hvaruppå det beror, om den för Kongl. Maj:ts och Kronans räkning förtjenar inlösas eller cj.»

Kollegiet fäste således tillbörligt avseende vid antikvariens omdöme, och enligt protokollet den 2 december gjorde kollegiet hemställen till Kungl. Maj:t om fyndets inlösen: »Anmäles Landshöfdinge Ämbetets i Gefle skrifvelse af den 24 November med den guldring, som bonden Nils Svensson i Gärde och Jättendals Sockn uti dess trädesåker uphittat. Härvid tillkännagaf Kungl. Collegii Secreteraren, det han upvist bemälte ring för Riksantiquarien Flintenberg, som förklarar, at den förtjente för Kongl. Maj:ts och Kronans räkning blifva inlöst, emedan han vore af olika beskaffenhet med dem, som uti Kongl. Antiquitets Archivi samling förut finnas. Och som tillika anmäles, at merbemälte ring blifvit på Kongl. Myntet vägd och proberad samt befunnits innehålla 1 ¹³/₁₆ lod myntvigt och i fint 19 karat 6 gran pr mk, som i utmyntningen skall belöpa sig till 5 ⁷/₁₀ dels ducat, hvilket med den uti författningarne bestodde ¹/₈ dels förhöjningen utgör en summa af 16 rdr 24 sk i Riksgäldssedlar, och befaltes, at Cantzli Bokhållaren genom följande Protokollsutdrag skulle förständigas at berörde 16 Rdl 24 sk aflämna.»

Ringens inlöstes från den ännu återstående behållningen av Antikvitetsarkivets besparingar och finnes upptagen i Historiska Museets inventarium.

Av Flintenbergs efterträdare Tihleman infortrade kollegiet däremot nästan aldrig något yttrande, utan vände sig i så fall till akademien, och faktiskt tyckes det i de flesta fall ha varit Rosenhane eller Hallenberg, som där avgjorde saken.

Fynd 1795 Det första fyndärendet under Tihlemans tid förekom enligt aka-

Fynden och kanslikollegiet

demiens protokoll den 12 augusti 1795, som lyder: »Upvistes et Halssmycke af Guld, som uti Gerdslösa socken och Ölands Norra Mot under gräfning i en Sandgrop nyligen blifvit funnet och likmätigt Författningarne af LandshöfdingeÄmbetet i Calmar Kongl. Maj:t till inlösen i underdånighet hembudet. Kongl. Akademien fann detta Smycke äga så stor likhet med dem, som i K. antiquitetsarchivet förvaras, at Hon til dess inlösande icke kunde styrka.» Men fyndet hade ganska säkert inskickats icke till akademien utan till Kanslikollegiet, där Rosenhane mottagit det och vidare befordrat det, icke såsom nyss förut till antikvariern utan direkt till akademien. Kanslikollegiets protokoll för den 13 augusti lyder nämligen: »Likaledes återlemnade Hr CantzliRådet Friherre Rosenhane det af Landshöfdingen i Calmare Län Ankarsvärd til Kongl. Collegium insände och af Coopvaerdiekarlen And. Lindgrens 9-årige son uti Norra Gärdslösa by, Gerdslösa sockn och Ölands norra mot, gjorde fynd af en Caricant eller halssmycke af guld, hvilket Hr Cantzli Rådet d. 12 i denna månad emottagit för at deröfver inhämta Kongl. Vitterhets akademien yttrande; och tilkännagaf Hr Cantzli Rådet, at Kongl. akademien icke ansett detta fynd förtjena inlösas, emedan nämnda Caricant icke hade någon påskrift eller på annat sätt skilgde sig ifrån dem af samma slag, som akademien förut äger. Kungl. Collegium beslöt för den skul at medelst skrifvelse til Landshöfdingen Ankarsvärd berörda fynd återsända för at upfinnaren återställas, som har at dermed enligt Lag och egit godtfinnande at förfara.»

Förfarandet vid nästa fyndärende var troligen detsamma. Det hade i augusti 1795 inskickats till Kanslikollegiet, vars augustiprotokoll därom dock ingenting innehålla; där hade remissen omhändertagits av Rosenhane, som vidarebefordrat den till akademien och föredrog den vid ett av akademien feriesammanträden. Akademien hade under ferierna blott ett sammanträde i månaden, 1795 den 15 juli, den 12 augusti och den 16 september. Ärendet upptogs först i protokollet för den 16 september, men hade, såsom av Kanslikollegiets protokoll den 19 augusti framgår, då redan behandlats av akademien — således vid sammanträdet den 12 augusti, ehuru paragrafen kom med först vid augustiprotokollets justering den 16

Flintenbergs och Tihlemans tid

september. Akademiens protokoll denna dag lyder: »Anmäls, att på Kronoskatte Rusthållet Hjortsiö Lunnagården i Örbo härad och Jönköpings Län ett fynd nyligen blifvit gjordt af en liten Spira med vidhängande kedja af 9 stycken Matskedar, 1 Bälte, 2 st. Penningar med Konung Gustaf Adolfs och Drottning Mariæ Eleonoræ Bröstdbilder, 70 stycken afbrott af Betzel och Bälten samt 2ne stycken kedjor med kors, allt af Silfver. Academien ansåg detta fynd icke förtjäna någon uppmärksamhet med undantag af Spiran, till hvars inlösande hon styrkte.» Den 19 augusti anmälde Rosenhane ärendet i Kanslikollegiet: »Herr CantzliRådet Friherre Rosenhane återlemnade nu Kongl. Maj:ts nådige Remiss upå Landshöfdingens i Jönköping de la Granges underdåniga skrifvelse — — — öfver hvilket ämne Hr CantzliRådet åtagit sig at inhämta Kongl. Vitterhets, Historie och AntiquitetsAcademiens utlåtande och uplysningar, gifvandes Hr CantzliRådet tilkänna, at kongl. academien förklarar, det större delen af ifrågavarande silfver är sådant, hvaruppå redan uti samlingen tilgång finnes, och at det enda, som ansedts förtjena upmärksamhet och utur sådant skäl synts böra för samlingen inlösas, var den Spira, som uti förteckningen säges vara 18 lod. I anledning häraf beslöt Kongl. Kollegium at hos Kongl. Maj:t i underdånighet hemställa, om icke bemälte spiras inlösande måtte i nåder tillåtas och i [sådan] händelse ägaren derföre undfå betalning, sedan spiran blifvit hit upsänd och undergått den vid myntet vanliga pröfning och vägning. Det öfriga silfver åter, som ej förtjente för Kongl. Maj:ts och Kronans räkning inlösas, borde til upfinnarena återställas för at dermed efter behag och enligt Lagens stadgande förfara.»

Den 13 oktober beslöt Kanslikollegiet, att den ifrågavarande spiran skulle föreslås till inlösen, men till vilket pris och av vilka medel angives då icke. I Kanslikollegiets protokoll för den 13 juli 1796 upplyses vidare, att Kungl. Maj:t bifallit fyndets inlösen »til förvarande uti Kongl. Maj:ts Museum». Av kollegiets nästa protokoll, den 20 juli, framgår slutligen, att inlösningssumman steg till 8 rdr 35 sk Banco. Från vilken fond medlen skulle tagas, angives icke, men då kollegiets kamrer Gråå fick befallning att styra om inköpet, har

Fynden och kanslikollegiet

beloppet väl tagits från Antikvitetsarkivets återstående besparing. Egendomligt är, att fyndet skulle införlivas med Kungl. Museet, som visserligen vårdade mynten, men icke de övriga fornfynden. Möjligen är detta blott en felskrivning i protokollet, och i varje fall finns fyndet upptaget i akademiens inventarium för 1795 såsom ett »dolkfodral» av förgyllt silver från 1600-talet.

1797 gjordes av landshövdingeämbetet i Linköping anmälan om ett fynd i Linköpings slott. Kungl. Maj:t remitterade icke ärendet till akademien utan till Kanslikollegiet, vars protokoll för den 28 mars lyder: »Föredrogs Kongl. Maj:ts nådige Remiss af den 23 innevarande Martii upå Landshöfdingens i Linköping skrifvelse angående ett fynd af en guldkedja. Communicerades Kongl. Vitterhets Akademien.» Av Kanslikollegiet remitterades ärendet således icke till antikvarien Tihleman utan till akademien, där det föredrogs den 4 april. »Upvistes en gullsked af 9 ²⁹/₅₀ ducaters vigt, [som] vid nedtagandet af en på ytra sidan af Linköpings Slotts södra flygel varande utbyggnad blifvit funnen och likmätigt författningarna af Landshöfdingen Herr Baron Strömfelt Kongl. Maj:t i underdånighet til inlösen hembuden. Kongl. Akademien fann detta fynd icke förtjäna någon uppmärksamhet.» Från akademien gick ärendet tillbaka till Kanslikollegiet, i vars protokoll för den 25 april det ånyo förekommer: »Kongl. Collegium, som til följe af Kongl. Maj:ts nådiga remiss under den 23 sistlidne Mars hade at sit yttrande i detta mål afgifva, beslöt at med anförande af denna omständighet [d. v. s. akademiens yttrande] underdånigt betänkande till Kungl. Maj:t härom skulle afgå.» Kungl. Maj:ts beslut den 13 juni blev, att fyndet icke skulle inlösas.

På samma sätt behandlades ännu ett ärende. Den 13 juni 1797 föredrogs i Kanslikollegiet »Kongl. Maj:ts Nådiga remiss af den 1 i denna månad uppå Landshövdingeämbetets i Upsala underdåniga skrifvelse angående ett af bonden Mats Andersson i Tuna by och Olands härad gjordt fynd, bestående af två guldlänkar. Communiceras med Kongl. Vitterhets Historie och Antiquitets Akademien.» I akademien förekom ärendet den 20 juni: »Academien ansåg detta fynd icke förtjäna inlösas» och den 28 juni anmälde Rosenhane »å

Flintenbergs och Tihlemans tid

Academiens vägnar» detta i Kanslikollegiet, varefter Kungl. Maj:t beslöt, att fyndet skulle till hittaren återställas.

Fynd 1798 1798 gjordes två fynd, av vilka det ena tydligen var ganska värde- löst. Det tyckes icke ha kommit på remiss från Kungl. Maj:t till Kanslikollegium och därifrån till akademien utan på annat sätt kommit till akademiens kännedom. Mot vanligheten remitterades det (den 20 november) av akademien till Tihleman: »På anmälan at flera Svenska Mynt nyligen blifvit i Norrström fundne och til Kongl. Myntet aflemnade, anbefalltes Secreteraren at dem genomse och öfver desamma vid nästa sammankomst yttrande Academien meddela.» Protokollat för den 27 november fortsätter: »Secreteraren anmälte, at han genomsett det fynd, som i Norrström blifvit gjordt och funnit det endast innehålla utnötta och mindre sällsynta mynt i koppar af Konung Gustaf Adolfs och Carl XII:s tid.» Fyndet inlöstes icke.

Ärbolfyndet Samma år gjordes emellertid ett annat fynd, som säkerligen var ett bland de märkligaste, som här gjorts, men som tyvärr icke blev inlöst utan förskingrades. Fyndet hade gjorts på skattehemmanet Ärbol, Eds socken i Dalsland, och den 2 oktober av landshövdingen i Vänersborg anmälts för Kungl. Maj:t. Efter vad det förefaller hade ärendet på vanligt sätt remitterats till Kanslikollegium, men utan att dess protokoll härom något innehåller. En av kollegiets och akademiens ledamöter, kanslirådet Adlerbeth, föredrog emellertid den 4 december ärendet i akademien: »Herr Cantzli Rådet Adlerbeth anmälte, att i sistledne julii månad på Kronoskattehemmanet Ärbol i Eds socken och Dalsland et Fynd af Tio Skålpunds vigt blifvit gjordt, bestående av Bracteater och gamla Mynt, af åtskilliga halsduks Spänn, af Trenne handtag till ett litet Skrin och af en vriden Ring i Guld til Fyra Ducaters vigt. Detta Fynd hade under den 2 sistlidne october blifvit af Landshövdinge Ämbetet i Vänersborg hos Konungen i Underdånighet anmaldt, men som ej flere än 41 stycken Mynt blifvit öfversände jämte förberörde GullRing och et halsduksSpänn i Silfver, hemstälde Herr Cantzli Rådet, om icke till närmare kännedom af ett så stort Fynd nödigt vore, att detsamma helt och hållet hitsändes och att Vederbörande tillika åtvarnas att

Fynden och kanslikollegiet

ej, som nu skedt, genom rengöring beröfva Mynten sin erg. Bifölls och anmodades Herr Cantzli Rådet att gemensamt med Herr Baron Rosenhane detta ärende i Kongl. Cantzli Collegio å Academiens vägnar muntligen föredraga.» På anmodan av Kanslikollegiet inskickade landshövdingen verkligen detta fynd, men efter ett dröjsmål av nära trekvarts år. Först den 18 september 1799, då Adlerbeth icke var närvarande, kunde det behandlas i akademien: »Landshövdinge Embetet i Wänersborg hade på Kongl. Cantzli Collegii tillsäjelse upsänt hela Samlingen af de Bracteater, Mynt m. m., som i Julii Månad nästlidne år på Krono Skattehemmanet Årbol i Eds Sockn och Dalsland blifvit fundna och Kongl. Maj:t till inlösen hembudna. Detta Fynd tillika med de Prof Stycken, som förut Blifvit inlemnade, upvistes i Akademien och emottogs på Hennes anmodan af Kongl. Secreteraren Hallenberg till närmare genomseende.»

Det remitterades således icke till Tihleman utan till hans blivande efterträdare Hallenberg, som redan nu tyckes i hans ställe ha anlitats i antikvitetsärenden. Trots sina många förtjänster saknade Hallenberg likväl blick för de rent arkeologiska fyndens betydelse, och att fyndets enastående värde icke uppskattades, måste tyvärr räknas honom till last. Hans yttrande den 16 oktober 1799 ger oss emellertid en föreställning om fyndets betydelse, ehuru det närmast torde böra betraktas såsom den kritiske historikerns satir av de äldre numismatikernas fantastiska attributioner — mynt af Olof Trätälja, Björn på Håga, Erik Segersäll m. m. Men man bör heller icke förbise, att fyndet var relativt dyrbart och att några medel till inköp icke funnos, så vida man ej ville tillgripa akademiens svaga kassabehållning, och man kan förstå, att akademien icke ville anlita sitt eget knappa expensanslag till riktandet av en samling i Kungl. Museet, som ej längre tillhörde akademien utan lydde under Överintendentsämbetet. Hallenbergs yttrande lyder: »Herr Kongl. Secreteraren Hallenberg hade på Academiens anmodan närmare genomsett det Fynd, som förledet år i Eds socken och Dalsland blifvit gjordt och funnit detsamma, utom en myckenhet Cölniska Mynt af fint Silfver, som å ena sidan förete en Biskops bild och å den andra en kyrka eller kors med oläsliga omskrifter, endast bestå af

Flintenbergs och Tihlemans tid

gamla Bracteater med följande bokstäfver, runor och figurer: Ett Munk-A, som förmenas betyda Anund Jakob? B uti en stor ring med eller utan punkter — Björn?, Bokstafven H — Hjöringe stad? Ett latinskt M i en slät ring med eller utan prickar — Magnus Ladulås? Munk-M på åtskilligt sätt föreställt — Magnus Smek? Bokstafven N i en slät ring, Ett O i en dylik ring, Ett S af olika stämplor — Sverker? Bokstafven V — Valdemar? Runan ᚱ imellan tre kronor eller bredvid ett vanskapligt ansigte — Olof Trätälja? Runan B imellan en halfmåne och ett kors — Björn? Ett monogramma, utur hvilket runorna ᚠᚠ kunna dragas, som börja Eirikr eller Konung Erik Segersälls namn; annat Monogramma, hvarutur Brenner hemtar ᚠᚠᚠ (Olafr) och hänför det til Olof Skötkonungs tid. Ett Monogramma ᚠ — Olof Skötkonung. Krönt hufvud med och utan skägg. Krönt hufvud med mustascher — Olof Trätälja? Stående man med fana i den ena handen och skjöld i den andra, Sittande Man med en nyckel i högra och kors i venstra handen eller med ett kors i hvardera handen. En fyrkantig figur med galler eller rutor. Kors på åtskilligt sätt, Stadsporr eller fästning — Ett lejon. Som Academiens secreterare, hvilken äfven genomsett dessa mynt, förmälte, at sådana till myckenhet uti Konungens Samlingar funnos, kunde Academien till deras inlösande icke styrka utan skulle desamma tillika med den öfriga delen af fyndet till Kongl. Cantzli Collegium aflemnas för at genom dess försorg till Landshöfdinge Embetet i Vänersborg återsändas.»

Att Hallenberg själv ej framlade något förslag till akademiens yttrande, utan överlät detta till den oskyldige Tihleman, berodde måhända på hänsyn till dennes officiella ställning som antikvarie och sekreterare. Resultatet blev likväl, att fyndet icke inlöstes utan gick för myntforskningen förlorat. I en uppsats »Nya bidrag till kännedomen om Knut Erikssons utmyntningar» (Fornvännen 1932) har Bengt Thordeman yttrat sig om Årbols-fyndets betydelse. Vikten var 10 skålpund och antalet bracteater bör därför ha stigit till närmare 15000. De allra flesta voro svenska mynt, och Thordeman bestämmer nedläggningstiden till omkr. 1200. De tillhörde således 1100-talets svenska utmyntning, och Thordeman kallar därför med

Fynden och kanslikollegiet

fullt skäl Arbolsfyndet »en af de största medeltida myntskatter, som någonsin kommit i dagen här i landet». Tyvärr var detta fynd icke det enda, som i följd av akademiens brist på intresse och inköpsmedel gick för forskningen förlorat.

1799 gjordes inga nya förvärv, om man undantar en gåva. Den 14 augusti »anmälades, att Graveuren Grandel till Kongl. Akademien förärat ett Helgons Bild af Mässing, funnen på hans tomt i Västerås. Akademien updrog Secreteraren att härför muntligen förklara herr Grandel Hennes tacksamhet.» Krucifixet upptages för detta år i inventariet. *Fynd 1799*

Två fynd, som samma år anmälades i akademien — av vem angives icke — blevo däremot oinlösta. Den 6 januari antecknades i akademiens protokoll: »På anmälan, att förledet är uti en Åker å en utmark vid Säteriet Stora Bjurum, tillhörigt Herr Brynte Lilja, en Guldring af 9 $\frac{1}{2}$ Ducaters vigt blifvit funnen, beslöt Akademien att genom Secreteraren anmoda Herr Lilja, att samma Gullring Akademien till påseende meddela.» Den 15 januari fortsätter protokollet: »Efter akademiens åstundan hade Herr Lilje til påseende meddelat den Guldring, som förlidit år på en utmark vid Säteriet Stora Bjurum blef funnen. Akademien fann denna ring icke förtjena inlösas, men önskade dock, att deraf äga en ritning och anbefalldes Secreteraren att [om] denna hos herr Lilje å Hennes vägnar anhålla.» Ritningen mottog akademien redan den 22 januari: »På Akademiens anmodan hade Herr Lilje inlemnad en Ritning af den Gullring, som vid förra sammankomsten i Akademien upvistes tillika med närmare under rättelse om stället, der denna blifvit funnen. Förvaras vid Handlingarna.» Att döma av den snabba expeditionen måste gärna både ringen och Herr Lilje ha befunnit sig i Stockholm.

Det andra fyndet behandlades den 17 juli 1799 i akademien: »Upvistes ett Gullstycke, liknande ett häkte, hvilket i Skåne nyligen blifvit funnet och likmätigt författningarna Kongl. Maj:t hembudet. Kongl. Akademien ansåg detta fynd icke förtjena inlösas.» Intetdera fyndet blev således inlost.

Samma öde drabbade ett långt märkligare fynd, som gjordes 1800, *Skörtingefyndet 1800* och åt hvilket Thordeman ägnat en i Numismatiska Meddelanden

Flintenbergs och Tihlemans tid

XXVIII införd uppsats: »Ett fynd af sällsynta mynt.» I Inrikes Tidningar för den 19 december 1800 läses denna notis: »Utdrag af et Bref från Skärkinds församling i Östergötland:

Inom et år hafwa twenne märkeliga fynd blifwit gjorda i denna Församling. Wid Halleby Säteri, tilhörigt Herr Öfversten och Riddaren von Schewen, fans i jordbrynen wid planeringen af en stenbacke en antik Guldkedja om 30 Ducaters wigt; den har efter all sannolikhet tillhört någon af de gamle Folkungar, som i äldsta tider bodt på detta ställe, hwarest finnes lemningar af wallar och källare. — — — Icke längesedan, då Herr Grefwen, Hof-Marskalken och Riddaren Klingsporrs Bönder och Torpare på Skörtinge Gods grusade Landswägen, som löper til Söderköping, funno de i en Sandgrop tätt bredvid vägen en myckenhet små gamla Silfwermynt och Bracteater jemte Stycken af sönderslagne Silfwerkärl, som efter utseende warit en kalk, et Patén och låcket til en liten Silfwerkanna i antik stil. Om hela fyndet blifwit så noga upgifwet, kan ej sägas. Wid undersökning af Mynten och wid jemförelse af Brenners och Ziervogels Afhandlingar finnes, at desse äro de aldra äldsta kända Svenska Mynt såsom Björn Jernsidas, Philip Halstanssons, men isynnerhet flere slag af Eric den IX Heliges, aldeles lika med dem Brenner afritat, men inga tyckas wara af sednare ålder än den sistnämnde Konungens. Några äro hwarken af Brenner eller Ziervogel beskrifne. De äro af wid pass 20 särskilda slag. Bland dem är en Bracteate eller Hol-penning af et Plåt-styckes storlek, förgyld på ena sidan med bigärning omkring och en ögel, förmodligen at bära på sig eller wid et radband. Inscriptionen är i fyrkant med Anglo-Saxiska bokstäfwer, som ännu icke kunnat dechiffreras, hwilket af en Antiquarius låter sig göra. När och huru desse Mynt och Silfwer-kärl blifwit nedgräfd, hörer til gissningar. Deras ålder är utom all fråga.»

Fyndets behandling framgår af Kanslikollegiets och akademiens protokoll. Den 19 december 1800 — samma dag, som notisen stod i Inrikes Tidningar — tog den nitiske Rosenhane upp frågan i Kanslikollegium: »Herr CantzliRådet Baron Rosenhane anförde, det han uti Inrikes Tidningar för idag funnit en annonce införd, att wid Halleby säteri i Skärkinds socken och Östergötland en antik

Fynden och kanslikollegiet

guldkedja om 30 ducaters vigt vid planeringen af en stenbacke blifvit funnen, äfvensom att på landsvägen, som löper till Söderköping, Herr Hofmarskalken och Riddaren Grefve Klingspors Bönder och torpare funnit i en sandgrop tätt bredvid vägen en myckenhet små gamla silfvermynt och Bracteater jämte stycken af sönderslagna kärl, som efter utseende varit en kalk, ett Patén och locket til en liten silfverkanna i antik stil. Och då Herr Cantzli Rådet tillika hos General Lieutenanten och Öfverkammarherren Grefve Strömfelt sett åtskilliga af berörda mynt, så gjorde Herr Cantzli Rådet förfrågan om och huruvida detta fynd blifvit i behörig ordning insändt eller ej. Då Kongl. Collegii Secreteraren förklarade, at sådant ännu icke skett och beskrifningen af dessa fynd gaf anledning att sluta, det de för Kongl. Witterhets Historie och Antiquitets Academiens samlingar kunde vara af värde, allmänna Lagen dessutom i XVIII Cap. § 2 MissgärningsBalken förordnar, at alla dylika fynd böra til Kongl. Maj:t och Kronan hembjudas samt Collegium tillika af skyldig omsorg för Vetenskaperna och antiquiteterna ansåg sig böra öfver iakttagandet deraf vaka, beslöts, at Bref under detta dato skulle til Herr Contre Amiralen och Landshövdingen med mera Grefve Strömfelt i Linköpings Län afgå med erindran om angelägenheten deraf, att berörda fynd måtte i laga ordning insändas, hvar efter Kongl. Maj:t i nåder lærer förordna, huruvida de kunna vara af den beskaffenhet, at de förtjena inlösas til det värde, som ofvan åberopade Lagens rum utsätter eller ock til ägaren återställas.»

Härav framgår, att landshövding Strömfelt då varken gjort någon anmälan om fyndet eller — ännu mindre — skickat upp det till Stockholm. Såsom vi senare skola se, hade det, åtminstone delvis, försålts till privata myntsamlare i Östergötland. Strömfelt brydde sig emellertid icke ens om att svara på kollegiets brev och hade därtill en ganska god anledning, ty antagligen visste han, att Kanslikollegiet var ett dödsdömt ämbetsverk, vars återstående livslängd endast kunde bli några veckor.

Men icke blott Rosenhane hade observerat notisen i Inrikes Tidningar utan även Hallenberg, och vid det första sammanträdet i akademien efter den 19 december tog han där — utan att ha sett fyndet

Flintenbergs och Tihlemans tid

och utan att känna det annat än genom tidningsnotisen — upp frågan, den 2 januari 1801. Rosenhane var då icke närvarande, och såsom vice president förde Hallenberg ordet. Hans yttrande, i vilket hans — man kan nästan säga — *hat* till den äldre tidens numismatik och hans fullkomliga obekantskap med den nya tidens komma ohöljt fram, är därför ett bland de bedrövligaste i akademiens protokoll: »Herr Kongl. Secreteraren Hallenberg anmälte ett i Östergötland nyligen gjordt Fynd, bestående af ett smycke i silver och af Bracteater, märkte antingen med en krona eller med facaden af en kyrka. Academien fann detta smycke icke förtjena någon upmärksamhet, och hvad Bracteaterne angick, kunde Academien til deras inlösen så mycket mindre styrka, som Kongl. Cabinetet förut ägde en myckenhet af dessa under medeltiden i Norden gångbara mynt.» Vid sammanträdet var dock Adlerbeth närvarande, och det är väl därför sannolikt, att beslutet föregåtts av någon diskussion. Men i så fall har Tihleman ej ansett nödigt att taga den till protokollet.

Rosenhane gav sig emellertid icke, utan tog ånyo upp frågan vid Kanslikollegiets sammanträde den 3 februari 1801, vid vilket han tyckes ha behandlat akademiens beslut den 2 januari som luft: »Herr Cantzli Rådet Friherre Rosenhane hemställde, om icke sedan Kongl. Collegium uti skrifvelsen af den 19 December sistl. år anmodat Konungens Befallningshafvande i Linköping insända de fynd, som uti Östergötland blifvit gjorde dels vid Halleby säteri uti Skärkind Socken, dels på landsvägen, som löper til Söderköping, och hvilka uti Inrikes Tidningen Nr 142 sistl. år finnas beskrifna, men bemälte Landshöfdinge sådant icke verkställt, icke ens med något svar härå inkommit, Kongl. Collegium skulle finna nödigt at genom ytterligare bref förnya berörde begäran med anmodan, at den skyndsammast må blifva efterkommen och Kongl. Collegium såmedelst blifva i tilfälle at fullgöra, hvad vid urskiljandet af berörde fynds inlösen kan uppå Collegium ankomma. Som Kongl. Collegii öfriga Herrar Ledamöter förenade sig med hvad Herr Baron och Cantzli Rådet således hemställt, så skulle iteratum i denna sak til landshöfdingen Grefve Strömfelt under denna dag afgå.» Det nya anma-

Fynden och kanslikollegiet

ningsbrevet hade verkligen den effekten, att Strömfelt skickade in — väl icke mynten — men smycket, som av Kungl. Maj:t nu remitterades, icke till Kanslikollegiet utan till *akademien*, som den 31 mars upprepade sitt föregående beslut: »En i Skärkinds Härad och Östergötland uti jorden funnen gullkedja af 76 länkar, vägande 7 lod, upvistes för Kongl. akademien af Herr Cantzli Rådet Baron Rosenhane, men emedan denna kedja i det närmaste liknade andra, hvilka förut förvaras i academiens antiquitets Samling, och detta fynd således ej gaf någon ny uplysning om forntidens bruk och sedvanor, ansåg Kongl. Akademien det vara onyttigt att inlösa samma Gullkedja.»

Att remissen denna gång gick till akademien och icke till Kanslikollegiet, berodde därpå, att Kanslikollegiet redan genom ett Kungl. Brev av den 17 februari 1801 blivit upplöst och således ej längre existerade. Det Kungl. brevet härom föredrogs emellertid i kollegiet först den 31 mars, då detta höll sitt sista sammanträde. För statens samlingar var således Skärkindsfyndet förlorat.

Lyckligtvis hade också den från Stockholm förvisade Jakob von Engeström uppmärksammat notisen i Inrikes Tidningar, och den 16 mars 1801 skrev han till biskop Lindblom i Linköping: »Då jag känner Tit. nit och insigt uti witterhet och deribland myntkunskapen samt dess omsorg för Linköpings Gymnasii myntCabinette, sätter jag intet i fråga, om Tit. tagit någon kännedom om det myntfynd som förl. år blifvit gjordt i Östergt, hvarom en ofullkomlig berättelse lästes uti tidningarne wid Juletiden. Jag är twärtom så förwissad, att Tit. dertil länt sin upmärksamhet, att jag vågar taga den friheten anhålla om gunstig uplysning öf[ver] detta fynd. Stället, hwarest och sättet huru desse gl. mynt blifwit upäckte hörer wäl äfwen till saken, men hwad mäst kitlar min wetgirighet är beskaffenheten af dessa mynt. Wore de intet aldeles förswundne, så torde till äfwen tyrs igenom Tit. gunstige bemedling något stå att erhålla, hälst 2:ne af hvarje slag. Jag skulle med all tacksamhet ersätta kostnaden genast efter undfången kunskap derom. Är detta för sent, så beder jag det icke måtte anses förmätigt, då jag anhåller, att af någon myntälskare i orten, som förskaffat sig af detta fynd, få låna blott ett

Flintenbergs och Tihlemans tid

af hvarje slag. De skulle blott 8 dagar stadna hos mig och derefter genast med all ärkänsla återställas med posten.»

Lindblom vände sig då till Linköpings förmodligen mest nitiske myntsamlare, Kungl. Sekreteraren Carl Johan Agrell, som den 7 augusti svarade von Engeström. Efter några inledande ord lyder brevet: »Jag får således den äran öfversända til H. C. R. några af de penningar, som funnos vid Skjörtinge, men, förlåt mig, endast til Läns; någre skole återskickas til dess ägare, en präst, och de öfrige will jag nödigt skilja från min samling. Det märkeligaste är et mynt med tydlig omskrift Eric Rex (förmodel. Erik den Helige) och et med ordet Portopax, som antiquarierne få uttyda. Man skulle häraf något när kunna sluta til fyndets ålder, fast de öfrige ej ge synnerlig uplysning utom et, som har et hufvud, som liknar Stockholms vapn (St. Erics hufvud). Jag är öfvertygad, at Brenner skulle gissat sig fram för hvart enda, fast han ej kunnat bevisa något. Det större myntet, som fants deribland, har jag ej ännu fått se, ehuru min håg legat ditåt. En stor myckenhet lærer funnits, ty man har sagt mig, at bönderne, som funnit det, växlat bort på många ställen. Jag har på några år ansenligen ökt mina samlingar i antikiteterna; af Romerska mynt har jag väl 6 à 700 st., någre Curiositeter fundne i ättehögar och på andre ställen i Sverige.»

Härpå svarade Engeström den 23 september: »Under det jag som mäst i Wästerås war sysslosatt med anstalterne till min K. Svärmoders begrafning, hade jag den äran emottaga Tit. förbindelige skrifvelse af d. 7 aug., för hvilken oändelig tacksägelse aflägges. Nyssnämnde omständighet och flere därmed gemenskap ägande påföljande sysslor hafva hittills betagit mig det nöjet att besvara samma skrifvelse och utbeder jag mig af Tit. wanliga vänskap, uppå hvilken jag mycket värde sätter, at de måtte få gälla till min ursägt för uteblifvandet. Jag kan icke beskrifwa, hwad nöje Tit. mig tilskyndat genom meddelandet af de upsände 15 st. gamla mynt af det fynd, som förledet år blifvit gjordt i Skjörtinge och dem jag här innelyckt med all tacksamhet har den äran återsända. Präglarne af de fläste dessa mynten äro väl förut kände och ibland svenske uptagne — jag befarar blott

Fynden och kanslikollegiet

af det skjäl att de i svensk jord äro träffade; men förändringarne, som de förete, äro nye och uplysande.» (Breven i K. B. Engestr. Saml.)

Detta fynd var det sista, som Kanslikollegiet fick yttra sig om och även det sista, i vars behandling Tihleman deltog. Då han låg på sin dödsbädd och Sundel skötte hans plats, gjordes likväl ännu ett, som behandlades på ett något avvikande sätt mot de föregående fynden. Ärendet kom på remiss från Kungl. Maj:t till akademien och föredrogs där den 23 november 1802: »Til Kongl. academiens underdåniga utlåtande hade Kongl. Maj:t den 18 sistl. November remitterat Landshöfdinge Ämbetets i Wasa skrifvelse af den 11 sistl. October med berättelse om ett i Laihela socken gjordt fynd, bestående af större och mindre myntsorter i silfver, slagne under Konungarne Gustaf I, Johan III och Sigismund, jämte en förgylt Silfverring samt en gammalmodig silfversked, hvilket alt i et särskildt paket medföljde. Kongl. academiens anmodade Secreteraren at i egenskap af Garde des Medailles efterse, om Konungens Mynt-Cabinett saknade något af de insända mynten samt att, hvad den öfriga delen af fyndet angick, uppgifva, om Kongl. academiens Samlingar deraf kunde riktas.» I motsats till Tihleman undersökte Sundel verkligen fyndet och föreslog inlösen av en del. Protokollet för den 30 november lyder nämligen: »Berättade amanuensen Sundel, att han vid anställd undersökning funnit Konungens Mynt-Cabinett ej sakna några af de mynt, hvilka i Laihela Socken blifvit fundne, utom fem st. Ryske Penningar, hvilka, ehuru mycket utnötte, han tilstyrkte att inlösa. Äfvenledes trodde han för sin del, att de med St. Erics initialbokstaf försedde örtoger kunde förtjena att inlösas, hälst några deribland voro bättre bevarade och af någon skiljaktighet i prägeln med dem, som förut förvaras i Kongl. Cabinettet. För övrigt ansåg han ringen vara wärd att bland academiens Samlingar förvaras. Kongl. academiens lemnade dertil sitt bifall, och skulle efter föregången värdering på Kongl. Myntet underdånigt Svar derom till Kongl. Maj:t afgå.»

*Laihela-
fyndet 1802*

Att akademien här utan knot gick Sundel till mötes, berodde nog, åtminstone delvis, på den obetydliga summa, varom frågan rörde sig. Den 7 december justerades »academiens underdånige Swar til

Flintenbergs och Tihlemans tid

Kongl. Maj:t angående inlösen af någre mynt och en Kopparring, som blifvit fundne i Laihela Socken af Wasa Län. Värdet deraf tillika med $\frac{1}{8}$ dels förhöjning besteg sig enligt en å Kongl. Myntet skedd värdering till Tjuguåtta skillingars Specie, och skulle Herr Cantzli Presidenten von Ehrenheim genom utdrag af protokollet anmodas at om utbetalningen deraf föranstalta.» Mynten voro värda 20 sk, ringen — som ej var av silver utan av koppar — 8 sk. Beloppet utbetalades icke från akademiens expensanslag, utan från ett till kanslipresidentens förfogande ställt anslag.

Som vi nu sett hade under Tihlemans åttaåriga sekreterartid — utom det nyss omtalade Laihela-fyndet — blott ett enda fynd, ett dolkfodral, blivit inlöst (1796), och detta inköp hade skett på hemställen från Kanslikollegiet, ej från akademien, som ansåge, att fyndet icke förtjänade någon uppmärksamhet. Och sedan hade akademien avvisat all befattning med de så viktiga fynden i Århol och Skärkind. För fornsakssamlingens ökande hade akademien således gjort nästan mindre än intet.

*Hallenbergs
Quatuor
Monumenta*

De fynd, som *anmäldes* för Kanslikollegiet eller akademien, voro dock blott ett fåtal av dem, som gjordes (se härom Liljegrens katalog i Handlingarnas band XIII). Ty andra fynd än de av guld eller silver betraktades såsom alldeles värdelösa, och de varken anmäldes eller bevarades, utan blevo helt enkelt förskingrade. Om ett av dessa fynd har man dock en ganska utförlig beskrivning, som 1802 och 1816 utgavs av Hallenberg: *Quatuor Monumenta Aenea* (1802) och *Tillägging* (1816). Hösten 1800 hade fyndet gjorts på egendomen Tullinge ej långt från Stockholm och beskrives av Hallenberg såsom »bestående af tvenne viggelika kärl med sina lock, omgifna med Spiralingar, som med öfre ändan uppgingo genom kärlets öron samt der bredevid en knif, allt af koppar med någon tillsats af annan metall.» Därefter tillägger han: »Detta Fynd kom till min kunskap sådant som det upptäcktes, utan att något af hvad dertill hörde var förkommet eller skingradt.» Men veterligen gjorde Hallenberg intet för fyndets införlivande med akademiens samling; han uppgiver blott, att »de dithörande delar blifvit skingrade». Lyckligtvis har han meddelat avbildningar av föremålen, och av dem framgår, att »kärlden»

Fynden och kanslikollegiet

voro s. k. hålcelter eller yxor, locken och spiralringarna smycken och hela fyndet från den nordiska bronsåldern. Men i sin lärda, på grekiska auktorer stödda undersökning av fyndet kommer Hallenberg till det resultatet, att det var grekiskt, från Samotrake och utgjordes af kultföremål i de underjordiska makternas kult, vilka av sjöfarande förts till Sverige.

Lika litet som akademien intresserade sig för fornfynden, lika litet intresserade den sig för fornvården, för vilken Adlerbeths akademi åtminstone sökt göra en insats — det tillämnade fornvårdsplakatet (se VI, sid. 314 ff.). I Tihlemans protokoll har jag däremot ej funnit ett enda fornvårdsärende antecknat.

Fornvården

Av det arv, som akademien mottagit från det gamla antikvitetsarkivet, återstod således icke mycket — knappt mer än namnet »antikvitetsakademi». Däremot fick akademien under denna tid mottaga ett nytt arv, som förefaller tämligen främmande för varje akademi, nämligen en skyldighet, som ålegat det 1801 upplösta Kanslikollegiet. Detta hade förut förrättat examen med alla de unge män, som sökte bliva extra kanslisters i någon av de expeditioner, som hörde till konungens kansli. Men genom det Kungliga brevet av den 17 februari 1801 bestämdes, dels att alla akademier hädanefter skulle lyda under det s. k. Kanslersgillet, dels i § 10, att antagandet av e. o. kanslisters skulle ske på följande sätt: Sedan ansökan med bilagda universitetsbetyg till statssekreteraren för den ifrågavarande expeditionen blivit inlämnad, skulle i dennes eller hans närmaste mans närvaro förhör äga rum inför Vitterhets Historie och Antikvitetsakademien, varefter vederbörande, ifall de blevo såsom dugliga kansliämnen med god och läslig stil godkände, skulle anmälas hos kanslipresidenten, som över deras antagande skulle låta utfärda protokollsutdrag.

*Kansli-
examen*

Antikvitetsakademien stod således på god väg att förvandlas till en examensanstalt — möjligen beroende därpå att dessa examina förut förrättats av kansliråd, som tillika voro ledamöter i Vitterhets Historie och Antikvitetsakademien. Det kungl. brevet föredrogs i akademien den 31 mars 1801: »Uplästes Kongl. Maj:ts Bref af den 17 Februari, hvarutinnan Kongl. Maj:t i Näder underrättar acade-

mien, att sedan Dess och Rikets Cantzli-Collegium nu blifvit upplöst, har Kongl. Majt för godt funnit förordna, at alla de, hvilka uti Stats-expeditionerne och andra til Cantzliet hörande Verk komma att såsom Extra ordinaire Cantzlistor antagas, böra förut af academien förhöras. Till underdånig åtlydnad häraf beslöt academien att nästa sammankomst närmare öfverlägga om det, som vid dessa förhör borde iakttagas, hvaröfver Academien i synnerhet utbad sig Herr Hof Cantzlerens¹ yttrande jämte de Herrar, hvilka af Cantzli Collegium varit Medlemmar och således noga kände den Method, hvilken hittills blifvit följd vid pröfningen af de Sökandes insigter och skicklighet.» Den 7 april började överläggningen om »den Method, som borde iakttagas vid deras förhörande, hvilka i Konungens Cantzli söka vinna inträde. Herr Landshöfdingen Rosenstein ingaf härvid ett betänkande, som uplästes och vid Protokollen förvaras [saknas]. Academien fattade i likhet härmed följande beslut:

1) Academien fordrar af Riks arkivet genom utdrag af sitt Protokoll afskrifter af alla de Bref, som Kongl. Majt i afseende på Cantzli ämnens förhörande tid efter annan utfärdat, och iagttages, till dess Konungen annorlunda förordnar, i det hufvudsakliga samma method, som Kongl. Cantzli Collegium följt.

2) Den hittills vanliga skrifning på Latin och Fransyska fordras ovillkorligen af hvart och et Cantzliämne tillika med de Elementariske och för dem oumgängeliga kunskaper, så länge förhören vid academierne (= universiteterna) förblifva sådana de nu äro.

3) Academien förordnar hvarje gång, då en Sökande sig anmäler, tvenne sina Ledamöter, som pröfva dess insigter och skicklighet. Under Ferierna biträdes Academien härutinnan af dem, som hon vid deras början härom anmodat. Skulle någon af dem hafva förfall, äger Academiens President att i hans ställe förordna en annan af hennes Ledamöter.

4) Förhören beviljas utan uppehåll, så snart en ansökning derom göres af någon, som af Chefen för Departementet anmäles och med behörigt Academiskt bevis är försedd.»

Den 19 maj mottog akademien från Riksarkivet de begärda av-

¹ Akademiens hedersledamot von Ehrenheim.

Fynden och kanslikollegiet

skrifterna av föregående examensbestämmelser, men som akademien »fann dessa Författningar icke omnämna de kunskaper, som af de sökande böra fordras, ansåg Hon nödigt att hos Konungen anhålla om föreskrift härutinnan. Och anmodades Herr Landshöfding Rosenstein samt Cantzli Rådet Baron Rosenhane att med författande af ett betänkande i detta ämne Akademien biträda.» Rosenhanes och Rosensteins utlåtande — om det över huvud avgivits — finnes ej bevarat, och någon kunglig resolution om kunskapsfordringarna tyckes icke ha blivit utfärdad. I varje fall fick akademien börja att examinera, innan någon dylik blivit utfärdad. Redan i juni 1801 anhöllo nämligen två sökande, Krutmeyer och Stiernstolpe, som önskade bliva e. o. kanslister i Krigsexpeditionen, att så fort som möjligt bliva examinerade. Den 16 juni beslöt akademien, att de »skulle tillsägas att Fredag klockan half Elfva f. m. sig i academien infinna till Skrifning på Latin samt Fransyska, och åtog sig Herr Landshöfding Rosenstein att tillika med Herr Cantzli Rådet Baron Rosenhane härvid vara tillstädes att upgifva de ämnen, hvaröfver de sökande borde skriva och att med deras förhörande nästa Tisdag den 23 i denna månad academien biträda». Den 23 meddelades, att examen, både den skriftliga och den muntliga, gått lyckligt, vilket för kanslipresidenten skulle anmälas.

Nästa examen följde den 22 juli, och sedan dugga de tätt på varandra. Att döma därav att — åtminstone under denna tid — ingen enda examinand blev underkänd, tyckes profningen icke ha varit vidare »rigorosum». Men som examensanstalt för kansliet fortfor akademien att fungera ända till 1865.

AKADEMIENS SAMLINGAR

*Akademiens
lokaler*

Innan vi gå in på frågan om vården av akademiens samlingar under denna tid, torde vara lämpligt att ånyo erinra om några fakta, som redan förut i andra sammanhang berörts — först lokalfrågan. Under Gustav III:s regering hade hans båda akademier haft jämförelsevis goda och för behovet rymliga lokaler. Vitterhets Historie och Antikvitetsakademien hade fått sig anvisad »Rundeln» i Gamla Kungshuset på Riddarholmen, Svenska akademien två stora rum i det nya slottets nordöstra flygel, där förut Kungl. Biblioteket och Antikvitetsarkivet haft sina lokaler. För att bereda Svenska akademien plats blevo nu Antikvitetsarkivets samlingar flyttade till Gamla Kungshuset. Men endast några månader efter Gustav III:s död vidtog den nya regeringen förändringar, som högst väsentligt försämrade lokalförhållandena för de bägge akademierna — säkerligen ej av något missnöje med dem utan endast av de nya maktinnehavarnas fullkomliga likgiltighet för Gustav III:s båda skapelser.

Den akademi, som först fick känning av denna likgiltighet, var Vitterhets Historie och Antikvitetsakademien, som redan i november 1792 fick lämna sin lokal i Gamla Kungshuset och för sina sammanträden hänvisades till Svenska akademiens lokal i Slottet. Förvisningen, som blev permanent, var likväl från början blott avsedd att vara tillfällig — så länge Statsutredningen arbetade — och akademiens samlingar fingo därför stanna kvar i Gamla Kungshuset. Viktigare var den förändring, för vilken Svenska akademien råkade ut. Den 30 september 1793 utfärdades nämligen ett kungabrev, vari meddelades, att akademiens rum i Slottet tilldelats det nybildade Kungl. Museet, och att de bägge akademierna därefter skulle sammanträda i Gamla Kungshuset, »så snart Svenska samt Historiæ och antikvitetsacademierna kunna flytta til den rundel i gamla slottet,

Akademiens samlingar

hvärest Vitterhetsacademien förut haft sine sammankomster». Genom ett nytt kungabrev redan den 7 december 1793 återkallades emellertid detta löfte, och Svenska akademien samt därmed ock Vitterhets Historie och Antikvitetsakademien förständigades att »hålla sina vanliga sammankomster uti det större af de tvänne rum, hvarmed Vi genom Vår nådiga skrifvelse af den 30 nästlidne september tillökt musei utrymme». I följd därav blevo bägge akademierna utan egen lokal. Emellertid måste rumsindelningen med hänsyn till museets behov ändras, och under tiden fingo akademierna på egen hand se sig om efter annan lokal. Genom tillmötesgående av riksmarskalken J. G. Oxenstierna fingo de för sina sammanträden begagna riksmarskalkens ämbetsrum. Där sammanträdde Svenska akademien till mars 1795, då den suspenderades. Men Vitterhets Historie och Antikvitetsakademien fortfor att anlita riksmarskalkens gästfrihet ända till januari 1797 (Prot. den 16 dec. 1796 och den 10 jan. 1797). Ty på nyåret 1797 fingo båda akademierna — visserligen blott såsom museets »inhysesshjon» — tillbaka den gamla museisalen. Svenska akademiens protokoll för den 7 januari lyder nämligen: »Academien samlades idag i det Kungl. Musæi sal på kungl. Slottet, och anmäldes af sekreteraren, at Konungen tillåtit academien at hädanefter städe til sine vanlige sammankomster få begagna sig af detta eller det inre rummet, som förr varit akademien samlingsrum.» Här stannade de ända till 1803, då de av skäl, till vilka vi sedan skola komma, åter blevo husvilla.

Under hela denna tid stodo de samlingar, som ännu tillhörde akademien, kvar i Gamla Kungshuset under Tihlemans s. k. »vård». Som vi sett hade emellertid samlingen sedan Berchs tid starkt förminskats. 1780 hade arkivets böcker och manuskript fördelats mellan Kungl. Biblioteket och Riksarkivet — dock icke alla, ty en del böcker funnos kvar, och under akademiens tid hade denna samling ytterligare ökats genom gåvor; boksamlingen var således icke alldeles obetydlig. Av manuskripten funnos så värdefulla handskrifter som Örnhielms och Peringskiölds avskriftsamlingar kvar i akademiens ägo. Den tredje och mest betydande samlingen, Myntkabinettets, hade redan den 7 december 1793 överlämnats till Kungl.

Flintenbergs och Tihlemans tid

Museet och placerats i ett fuktigt rum i nordöstra Slottsflygelns jordvåning. Under akademiens vård i Kungshuset kvarstod således — med de nämnda undantagen för böcker och manuskript — därför blott den obetydliga samlingen av fornsaker och kuriosas, och hur ringa värde man tillmätte denna, framgår av den förut meddelade inventeringen efter Adlerbeth, som utom föremål av guld och silver ger en högst summarisk redogörelse för de övriga föremålen. Den har, som sagt, redan anförts, men är ej längre än att punkten ånyo kan citeras: »Af koppar och mindre dyrbara ämnen ett stort antal prydnader och persedlar såsom ringar, pucklor, svärd, stridshamar, spjut, bågar, pilar, harnesk, hjälm, sadlar, sporrar, hästmunderingar, mat- och dryckeskärl, knifvar, yxor, lampor, rökelse-kar m. m. jämte en mängd lapptrummor och runstafvar, som jämförde med Catalogen här ej specificeras.»

Eldsvådan
1802

I november 1802, då Tihleman låg på sin dödsbädd och hans plats sköttes av den driftige amanuensen Sundel, inträffade emellertid en händelse, som kom akademien att fästa uppmärksamheten på dessa samlingar. Den 15 november 1802 utbröt nämligen en eldsvåda i Kammarrättens på Riddarholmen belägna hus, vilken spred sig till den mitt emot belägna delen av Gamla Kungshuset, där akademiens samlingar förvarades. Inrikes Tidningar för den 24 november — således en god vecka efteråt — har om denna händelse en ganska utförlig redogörelse, som i utdrag lyder: »Måndagen den 15 innevarande kl. $\frac{3}{4}$ til 5 om morgonen utbröt en häftig eldsvåda uti Kongl. Kammarrättens Hus på Riddarholmen. Genast, sedan larmtrumman börjat gå, samlade sig Garnisons Regementerne på deras larmplatser, hvarifrån Piketerne och arbetsmanskaper skickades till elden, som redan $\frac{1}{4}$ til 6 hade spridit sig til södra sidan af Kammar Rättens Hus samt itände taket på högra flygeln af gamla slottet. — — — Husets höjd och eldens häftighet gjorde, at hela taket hastigt antändes utom det af venstra flygeln, som blef alldeles oskadad. På förmiddagen ramlade det brinnande taket och itände trossbotten ofvanföre öfversta våningen, hvarigenom elden, oaktadt det ihärdigaste arbete, än mer ökades. Sedan hela dagen förbigått under oafbrutet bemödande att dämpa elden, försökte man att åt-

Akademiens samlingar

minstone frälsa venstra hälften af sjelfva Huset samt venstra flygeln, hvilket äfven lyckades. — — — Begge våningarnas trossbottnar uti södra tornet ramlade samt förstörde i deras fall en del af tornets yttre mur. Detta gjorde, att man lättare kunde åtkomma elden samt med mera verkan använda sprutorne, hvaraf dock största delen blifvit skadade, och den 16 kl. half til 4 efter middagen var elden efter nära 36 timmars oupphörligt arbete så wida släckt, att Garnisonen fick aftroppa.»

Karakteristiskt nog nämnes i tidningen intet om akademiens samlingar. Men om dessa äro däremot akademiens protokoll ganska meddelsamma samt giva även upplysningar om det sätt, på vilket dessa samlingar dittills vårdats. Redan den 16 november, då elden ännu icke var helt släckt, »anmäles, att Kongl. akademien Samlingar, som i det så kallade Gamla Kungshuset varit förvarade, genom actuarien Sundels försorg blifvit räddade undan lågorna vid den derstädes igår upkomna våldelden. Som han under bärgningen varit lemnad utan annat biträde än af okända personer, åt hvilka det mindre väsentliga blifvit anförtrodt, hade det för honom varit omöjligt at ännu få veta, hvarest altsammans kommit att stanna. Imedlertid och då Kongl. akademien dyrbara Samlingar, bestående i Guld och Silfver jämte Böcker och Manuscripter, voro på flere ställen kringspredde och till stor del under bar himmel, ehuru i Skåp inläste, fordrade första omsorgen att sätta dem i skygd för owäder och wåldsam medfart samt därefter att för dem erhålla något mot det förlorade svarande säkert förvaringsrum. I det förra avseendet updrog kongl. akademien bemälte actuarie att på hvad sätt som hälst tills vidare förskaffa dem en säker plats, och i det sednare beslöt Kongl. akademien att jemte berättelsen om förloppet af denna olyckshändelse hos Kongl. Maj:t anmäla sig til erhållande af nödiga rum för oftanämnde Samlingar.»

Den skrivelse, som akademien beslöt att ingiva till Kongl. Maj:t, hade denna lydelse: »Då E. K. M. Högstsalige Herr Fader med sitt skyddande hägn ånyo upplifvade Dess Vitterhets Historie och Antiquitets Akademi, behagade Hans Kongl. Maj:t till akademien upplåta ett rum i Södra Rundeln af Gamla Slottet så väl till enskilde

och allmänne sammankomster som till förwarande af den Samling Mynt, Antiquiteter och Handlingar, som från äldre tider tillhört antiquitets archivet, hvilket wid samma tilfälle förenades med Vitterhetsakademien. En härjande wåld har förstört denna del af Gamla Slottet. Akademiens Samlingar äro väl bärgade utom några mindre betydliga saker, hvilka för trängsel blifvit inrymde på Kongl. Kammar Collegii wind och om hvilkas öde ännu saknas underrättelse. Sedan dessa Samlingar i flere dagar efter denna olyckshändelse varit dels upställda i öppen farstuga af Kongl. Commerce Collegii hus, dels det dyrbaraste deraf förvaradt i en brädlår på Riddarhuset, har E. K. Mts Vetenskaps akademi lemnat ett rum, hvarest allt tills vidare blifvit samladt på ett ställe. Som detta rum är ett förmak till Sessionsrummet och genom hvilket flere personer hafwa sin gång, kan det hvarken länge af Vitterhetsakademien få behållas eller anses nog säkert. Akademien har derföre trott sin underdåniga skyldighet att jemte berättelse om hvad som förelupit, till Eders Kongl. Maj:t i underdånighet öfverlemna, huru de under Dess inseende ställde Handlingar och Samlingar måtte kunna förvaras på ett ställe, der de bäst blifva tillgänglige så wäl för akademiens ledamöter som för andra, hvilka deraf söka att sig begagna. Akademien gör denna hemställan med den underdånigsta tillförsigt till det nådiga hägn, hvarmed Eder Kongl. Mjt omfattar vittra yrken och hvaraf akademien fått röna så många oskattbara vedermälen.»

Skrivelsen blev emellertid stoppad på vägen till Kongl. Maj:t, ty den 30 november berättade Rosenstein, »att Herr Statssecreteraren Rosenblad för honom förklarar, huru nödigt det för Kongl. academien vore att i sin underdåniga anmälan till Kongl. Maj:t om erhållande af rum för sina Samlingar upgifva något antagligt förslag dertil, i händelse Kongl. Academien ville hoppas att i sin underdåniga ansökning villfaras. Men då Kongl. Academien ej såg sig i stånd att föreslå något säkrare än det Hon nu i Kongl. Vetenskapsacademiens Hus innehade, stannade Kongl. Vitterhets-academien i det Beslut at anmoda Föredraganden at tills vidare uppskjuta anmälandet af detta mål och, om möjligt vore, afvakta den tid, då akademiens forne rum kunde återställas i sitt förra skick.»

Akademiens samlingar

Akademiens beslut förefaller egendomligt, ty i Slottet, där samlingarna kort därefter inhystes, kunde väl alltid ett rum beredas för akademiens ännu ej för avskräckande stora samlingar. Men akademien tyckes ha varit ganska handfallen. Emellertid började man få reda på, vart föremålen under villervallan tagit vägen och även var de förut varit instuvade. Den 23 november hade Sundel anmält, »att om de i Gamla Husgeråds Kammarens skrubbe på Gamla Slottet förvarade akademiens mindre betydliga saker såsom Runstafvar, Lapptrummor med flere trädpersedlar, ingen underrättelse kunnat erhållas, vadan de ansågos vid branden hafva gått förlorade. Likaledes upvistes en Räkning, stor Fjorton Rdr 12 sk, på de vid särskilda flyttningar af Kongl. Academiens Samlingar till arbetsmanskap och åkare gjorde utbetalningar, och skulle akademiens Secreterare af de under dess vård stående medel denna förskätskostnad ersätta.» Den 14 december gjordes en ny upptäckt: »Anmälte Academiens President, att en del af Kongl. akademiens tillhörigheter, hvilka vid branden ansågos förlorade, sedermera igenfunnits i Skåpen af Musæi mindre Gallerie, dit de af Secreteraren för längre tid sedan blifvit flyttade från Kongl. Kammar Collegii vind. Deribland voro Lapptrummor, Runstafvar med flere på förteckningarna Nr 1 och 3 tecknade saker.» Flintenberg var 1802 akademiens president, och föremålen hade således ej ditflyttats av honom utan av Tihleman — utan akademiens tillstånd och utan att akademien därom underrättats.

Oredan efter eldsvådan gav naturligtvis akademien en påminnelse om nödvändigheten av en inventering av det räddade beståndet, och redan den 30 november skrives i protokollet: »Emellertid ansåg akademien angelägenheten af inventering till utrönande, huruvida alla K. akademiens Samlingar blifvit räddade undan elden eller om något deraf, i anseende til rummets osäkerhet, hädanefters kunde bortkomma. Academiens President Herr Expeditions Secreteraren Flintenberg åtog sig på anmodan att med biträde af amanuensen Sundel denna inventering med första verkställa.»

*Inventeringen
efter
Tihleman*

Denna preliminära förteckning blev färdig redan till sammanträdet den 7 december, då Flintenberg föredrog »trenne härvid fo-

Flintenbergs och Tihlemans tid

gade förteckningar på de academiens tillhörigheter, hvilka varit förvarade på vinden af Gamla Kungshuset och hvaraf utom de fleste i koppar graverade plåtarne ännu intet kunnat till rätta skaffas. Äfven anmältes, att vid inventeringen af acad. Manuskript Samlingar några deffekter sig yppat och hvarom framdeles närmare underrättelse skulle meddelas. Imedlertid beslöt Kongl. academien att, isynnerhet hvad manuscripten angick, låta i Tidningarne intimera efter det som saknas för att derigenom utröna, om något kunde till rätta skaffas.» Tyvärr finnas Flintenbergs listor ej kvar. Och varken i Inrikes Tidningar eller i Stockholms Posten har jag kunnat återfinna den här omtalade annonsen. En dylik har dock stått att läsa någonstädes, och möjligen berodde det på denna av mig ej observerade annons, att akademien verkligen fick tillbaka en såsom förlorad ansedd handskrift. Vid sammanträdet den 25 januari 1803 anmälde nämligen Sundel, »at Herr Advokat Fiscalen Sunesson bland Kongl. Svea Hof Rätts Handlingar igenfunnit och till Kongl. Academien aflemnad andra Tomen af Peringskölds Bullarium, märkt med Litt. E 2, hvilken volym bland flere Academiens tillhöriga Manuscripter i Tidningarne blifvit efterlyst.» Den kan under eldsvådan ha hamnat hos Svea Hovrätt, men kan också av Tihleman — utan någon anteckning — ha förut utlämnats.

Det rum, som akademien strax efter eldsvådan fått låna av Vetenskapsakademien för härbärgerande av sina tillhörigheter, var tydligen icke någon säker förvaringsplats, och i protokollet för den 14 september 1803 skrives: »Secreteraren [Hallenberg] anmälte, att ibland de academiens tillhörigheter, som blifvit räddade undan sista branden i gamla Kungshuset och tills vidare insatta i förvar i Kongl. Wetenskaps academiens hus på Stora Nygatan, hade Secreteraren nyligen låtit därifrån flytta Enkedrottningen Lovisa Ulricas Buste och låtit uppsätta densamma i Konungens Museum, emedan den var blottställd för mindre grannlaga medfart, der den varit förut, samt att Secreteraren för samma flyttning af academiens medel utbetalt 32 sk. Jämväl anmälte Secreteraren, att han genom biträde af academiens förtjente Ledamot Herr HofIntendenten Masreliez hade af Ståthållare Ämbetet på Stockholms Slott fått löfte

Akademiens samlingar

om ett rum i Museum till förwarande af de öfrige academiens tillhörigheter, som icke kunde med nog säkerhet, af brist på rum, i Kongl. Wetenskaps academiens hus inrymmas. Så snart samma rum i Museum blifvit ledigt och flyttningen för sig gått, skulle Secreteraren därom göra sin berättelse till academien, då academien kunde utnämna någre af sina Ledamöter att dessa sina tillhörigheter wederbörligen inventera, hvarefter det tillhörde Secreteraren att emottaga nycklarna och för wården vara ansvarig.» Akademien hade *nu* således fått ett rum i Slottet — något som den redan året förut kunnat begära.

Den fråga, som i samband med eldsvådan åter togs upp, var om inventeringen till den nye Secreteraren Hallenberg — en inventering, som nu var desto nödvändigare i följd av upptäckten av Tihlemans slarv och förskingringar. Den 1 mars 1803 anmälde Hallenberg, »att de öfrige academiens Handlingar och tillhörigheter borde honom efter ordentliga förteckningar tillställas, antingen wid en wanlig academiens sammankomst eller ock af twänne academiens dertill förordnade Ledamöter samt amanuensen, som räddat academiens samlingar undan eldsvådan i Gamla Kungshuset, där de i academiens rum varit förwarade. Akademien fann wäl detta wara alldeles i sin ordning, men som samma Samlingar för det närwarande icke wore i academiens wård, utan hade tills vidare blifwit insatta i förwar i Kongl. Wetenskaps akademien och kunde icke genomses och bringas i ordning, förrän denna Kongl. akademien erhållit något rum till deras förwarande, det jämwäl war bekant, att en del Handlingar efter branden ännu saknades, som torde komma till rätta, samt att wid Bouppteckningen efter Secreteraren Tihleman åtskilligt akademien tillhörigt blifwit funnet i hans Sterbhus, så kunde icke någon inventering ske, förrän samma Sterbhus blifwit utredt, alla academiens Samlingar tillhopa bragte och akademien erhållit något rum till deras förwarande.»

Inventeringen uppsköts således, men frågan togs ånyo upp vid sammanträdet den 10 januari 1804: »Secreteraren anmälte, att academiens Samlingar hade förliden vecka blifwit flyttade från Wetenskaps academiens hus i det rum i Kgl. Museum, som akademien

Flintenbergs och Tihlemans tid

tills vidare till deras förvarande erhållit, hvadan Secreteraren tillika påminde om Samma Samlingars inventerande och att academiens dertill behagade förordna twänne af sina Ledamöter, i hvilkas öfverwaro amanuensen, actuarien Sundel, som hittills haft dessa Samlingar om hand, ägde att dem till Secreteraren öfwerlämna, i anledning hvaraf förordnades Cantslirådet Baron Rosenhane och Cantsli Rådet Bergstedt att samma inventering förrätta.»

Den 12 september 1804 kunde de bägge inventeringsmännen öfverlämna sin redogörelse till akademien: »Academiens Ledamöter Rosenhane och Bergstedt aflämnade en skriftlig Berättelse om den af dem förrättade inventering öfver de åt academiens vård anförtrodde Samlingar, hwilka i November månad år 1802 blifwit af academiens amanuens Sundel räddade undan den då Gamla Kungshuset öfvergångna eldswådan, och beslöt academiens att tilldela Sundel en af sina största prismedaljer om 26 Ducater för hans hafda besvär att undan elden rädda samma Samlingar.» Revisionsberättelsen lyder: »Enligt Kongl Vitterhets Historie och Antiquitets Academiens beslut hafve vi undertecknade deputerade förrättat inventering öfver de åt Kongl. academiens vård anförtrodde samlingar, hvilka i november månad år 1802 blefvo räddade undan den då gamla Kongshuset öfvergångna eldsvådan. Genom denna olyckshändelse hafva dessa samlingar kommit i den mindre ordning, att de, på de för detta upprättade inventarier, icke till fullo kunnat tjena oss till rättesnöre. Emellertid hafva likväl dessa förteckningar varit oss till mycken hjälp och hafva i synnerhet de af Kongl. academiens Ledamöter Herrarne Adlerbeth och Flintenberg författade kataloger varit en grund för vårt nu fulländade arbete. Vår första omsorg var att genomgå Herr Flintenbergs förteckning på de manuskripter och handlingar, som förvaras i Kongl. academiens. Den är upprättad år 1794. Vi hafva återfunnit de mästa der uppförda artiklar. De felande äro anmärkte på katalogen (Lit.A). Äfven som vi ifrån Nr. 121 till och med nr. 158 upptagit sådana handlingar, hvilka dels på Herr Flintenbergs förteckning icke hunnit antecknas, dels tillkommit, sedan han lämnade Secreterare-ämbetet. Vid inventeringen af de i förra antiquitetsarkivet förvarade minnes-

Akademiens samlingar

märken hafva vi följt Herr Adlerbeths katalog och i Bilagan (Lit.B.) anmärkt de felande. Med Nr. 158 slöts Herr Adlerbeths förteckning, hvarefter en ny börjades i den ordning sakerna framlämnades och går i oafbruten följd till och med nr. 374. Då uppå de Kongl. akademien tillhörande böcker och tryckte skrifter någon katalog icke kunde igenfinnas, hafva vi å dem uppsatt förteckningen (Lit.C), hvilken vi nu hafva den äran öfverlämna. Af den behagade Kongl. akademien intaga, att dess boksamling består af 11 folianter, 43 quarter och 52 octaver. Då vi nu slutat den oss såmedelst uppdragna förrättning, nyttja vi detta tillfälle att hos Kongl. akademien till det bästa rekommendera dess amanuens, aktuarien i Kongl. Riksarkivet, Herr Sundel. Det är icke allenast för den möda, han vid detta tillfälle haft ospard att med sitt oförtrutna biträde gå inventeringsmännen tillhanda, utan fast mera genom den rådiga drift, hvarmed han under elden räddade Kongl. akademiens tillhörigheter, hvilka utom honom torde blifvit ett rof för lågorne. Det är i detta afseende, som han af Kongl. akademiens tacksamhet och ihogkomst gjort sig förtjent. Stockholm den 14 augusti 1804.

E. Bergstedt

Kongl. Witterhets acad.
nuvarande vice president.»

S. Rosenhane

Lit. A börjar med en förteckning på akademiens myntkataloger, tretton stycken, de flesta av Berch. Samtliga uppgivas såsom »felande». Men sedan har antecknats, att de återfunnits av Hallenberg — åtminstone den första, men troligen alla — i Fredenheims sterbhus. Därefter följer »Diplomatiska samlingar», och denna förteckning torde förtjäna att här anföras:

- »(Nr.) 23. Peringskölds Diplomatiska Samlingar, bestående af 102 fasciklar. Deraf felar nr:is 14, 68, 72 a (b. c finnas) och 82 utom nr. 98, hvilken förut på katalogen är anmärkt som felande.
725. Brocmans Extracter n. 1—52. Deraf saknas nr 2, 7, 10, 21, 35, 48. 50, utom nr 53—68, som förut på katalogen äro anmärkta som saknade.
- 7, 31, 32. Permebref, lösa, 13 till antalet jemte en afskrift på papper, Handlingar ang:de antiqvitetsarkivet. Finnas utom afskriften.

Flintenbergs och Tihlemans tid

43. Handlingar under KansliRådet Adlerbeths tid. Saknas. (Sedan antecknad: återfunna) Handskrifter efter KansliRådet Berch.
67. Om svenska Medailler. 2 Voll. 4° saknas. Andra Manuscript.
85. Gudmundi Olai Lexicon Gothicum digestum Opera et studio Caroli Hagelberg et Sam. Gagneri. XI vol. Första delen Littera a felas.
99. Olai Petri Svenska Krönika Felas.
Tilläggnings till Herr Flintenbergs katalog:
121. Inventarium öfver böcker, tillhöriga antiquitets arkivet Folio.
122. Medailles des hommes illustres, qui se trouvent dans le Cabinet de Drottningholm, in 4°.
123. Genealogia Rudbeckiorum. Fol.
124. Främmande Ministrars, Generalers etc. Medailler 4°.»

Sedan följer förteckningen på Vitterhets och Vitterhets Historie och Antiquitetsakademiens protokoll, som alla räddats. Vidare samma akademies Handlingar, prisskrifter m. m., och här antecknas intet nummer såsom »felände».

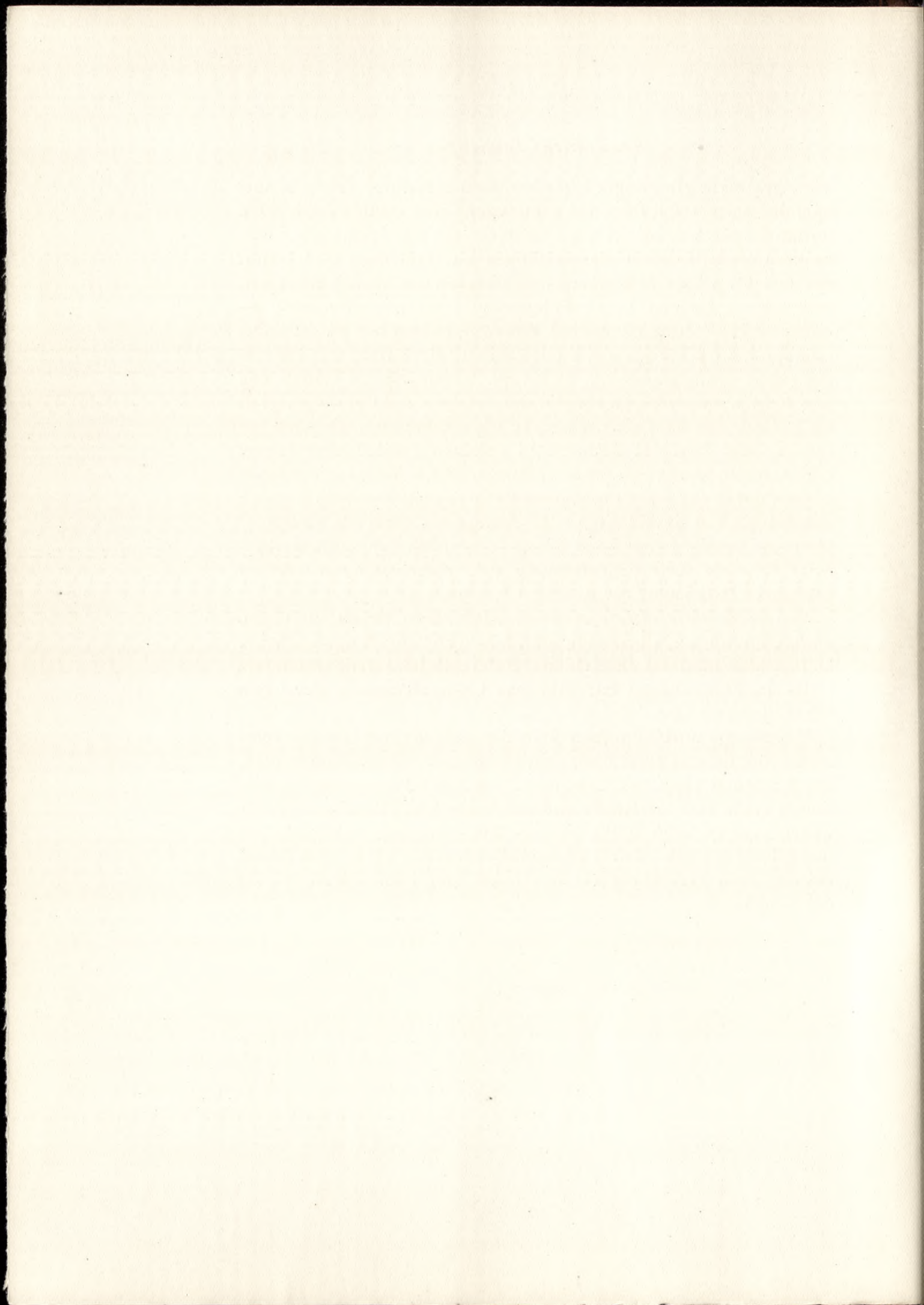
Lit. B upptager »minnesmärken, förvarade i antiquitetsarkivet efter KansliRådet Adlerbeths katalog», d. v. s. den egentliga fornsaks-samlingen. Endast vid fyra nummer antecknas här, att de saknas. De flesta äro sigillstampar. Vidare upptagas här svärd, harnesk, dryckeskärl o. d. Majoriteten tyckes härröra från medeltiden och 1500-talet, jämförelsevis få från äldre tider. I katalogen upptages även akademiens förut omtalade porträttsamling och andra akademiens tillhörigheter. Katalogen slutar med nr. 374. Lit. C är den förut omtalade katalogen över den lilla boksamlingen. Myntsamlingen, som i Adlerbeths katalog upptog huvudutrymmet, tillhörde nu ej längre akademien.

Dessa samlingar överlämnades nu till Hallenberg, och han hade därmed till fullo tillträtt sina platser som sekreterare och garde des médailles. I motsats till Tihleman var han en sällspott hederlig och samvetsgrann man, men någon praktisk organisatör har han tydligen icke varit, och revisionen efter Tihleman hade, som det förefaller, fyllt honom med bävan för Kammarrätten och för den revision, som skulle följa på hans avgång. Han var därför särskilt angelägen om,

att några mynt eller några fornsaker, som antecknats såsom befintliga, då han mottagit dem, vid hans avgång icke skulle saknas. Den försiktighetsåtgärd, han vidtog, var dock icke den lyckligaste. Den kaotiska oreda, i vilken myntsamlingen vid Tihlemans död befunnits och för vilken Hallenberg i sin citerade inventering redogjort, bibehölls — berättar B. E. Hildebrand i sin minnesteckning — »sedan af Hallenberg oförändrad, emedan», så som han på sitt kraftfulla språk uttryckte sig, »det skulle vara ett galgeföretag att på minsta sätt rubba denna anordning, då Kongl. Kammarrätten hvilken dag som helst kunde yrka på inventering. Samma åsikt synes ha gjort sig gällande hos hans efterträdare, ty Myntkabinetssamlingarna befunnos, med högst få undantag, i oförändrat skick eller rättare oskick, då jag år 1833 på grund af Kongl. Maj:ts nådiga förordnande började det dryga arbetet med dessa dyrbara skatters granskning och anordning. Vid inventeringen af Antiquitets Arkivets samlingar blefvo de särskilda efter hand inlösta fornfynden och andra dyrbarheter försedda med pappersomslag och påskrifter samt därefter nedlagda i låsta lådor, där de troget förvarades.»

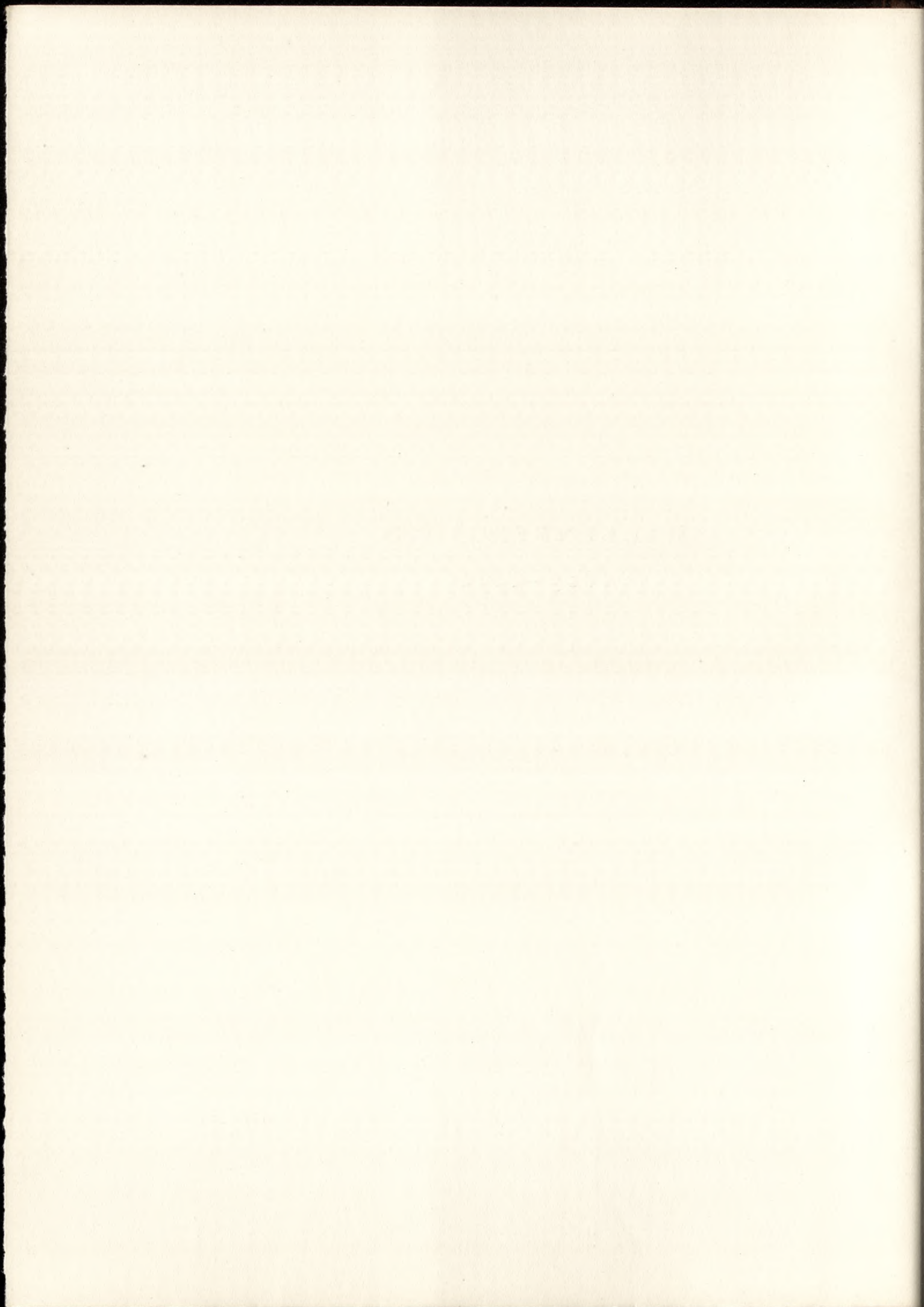
Som akademisekreterare stannade Hallenberg längre än någon av sina företrädare, i hela sexton år, från 1803 till 1819 och längre än sina båda närmaste efterträdare. Adlerbeth hade varit sekreterare i åtta år, Flintenberg i ett, Tihleman i åtta, Rutström blev i fem och Liljegren i tio.

Hallenbergs utnämning blev även däri märklig, att han icke blott såsom företrädarne förordnades till sekreterare vid akademien utan, den 8 februari 1803, också »att jämte dess innehafvande riks-historie-graphs syssla vara secreterare wid vår Witterhets Historie och Antiquitets academi samt tillika bestrida Riks-antiquarie och garde des medaillestjensterne». Titeln »Riksantikvarie» hade väl tidigare ibland använts, men Hallenberg var den förste, som i fullmakten fick sig den tilldelad.

HALLENBERGS TID

1803—1810

SEKRETERARE OCH LEDAMÖTER.

I den historik, som Hans Hildebrand föredrog vid akademiens 100-årsfest 1886, yttrade han om tiden 1803—1819, då Hallenberg var akademiens sekreterare: »En tid af passivitet inträdde. Denna gick därhän, att man afböjde de förslag till en lifaktigare verksamhet, som framställdes.» Enligt Hildebrands mening berodde detta till en väsentlig del på sekreteraren: »Genom personliga anlag saknade han förmåga att i akademiens verksamhet ingjuta en lefvande anda.» Denna dom torde nog i bägge fallen vara den riktiga, ehuru denna passivitet börjat redan omedelbart efter Gustav III:s död, och ehuru skulden kanske låg icke *blott* hos Hallenberg utan även i den trötthet och den brist på initiativ och handlingskraft, som på nästan alla kulturområden i vårt land är utmärkande för tiden 1792 till 1810, i någon mån också på den organisation, som Gustav III givit akademien.

Passivitetens tid

Den främsta uppgift, som konungen förelagt denna, var att granska och giva förslag till medaljer och inskriptioner, och en dylik uppgift är ju i vår tids ögon ej vidare imponerande, snarare kanske — då man tänker på de många av akademien författade eller granskade gravinskrifterna — smått löjeväckande. Dylika ärenden fyllde emellertid de flesta av akademiens sammankomster. Den andra huvuduppgiften för akademien var de vittra tävlingarna. Men dessa voro — liksom Svenska akademiens samtida — mycket ofruktbara och framkallade inga mästerverk. Även allmänheten tyckes redan vid 1800-talets början ha förlorat sitt intresse för dem. Såsom en tredje uppgift hade efter Gustav III:s tid tillkommit akademiens skyldighet att examinera alla blivande kanslisters, och att akademien här icke inlade någon starkare verksamhetslust, torde vara ursäktligt.

Och detta bör man hålla i minnet. Ty då Hans Hildebrand avkunnade sin nyss citerade och utan tvivel berättigade dom, tänkte han nog — ofrivilligt — att uppgiften för Hallenbergs akademi varit densamma som för den, vilken han själv tillhörde: att akademien redan på Hallenbergs tid i främsta rummet skulle syssla med fornforskning och fornvård. Ur denna synpunkt fyllde den knappt de enklaste anspråk. Men *denna* akademi, Hans Hildebrands egen, kom först till genom faderns, Bror Emil Hildebrand, insats, förberedd redan genom Liljegren, och i de av Gustav III utfärdade statuterna talas icke ett ord om någon fornvård. Såsom vi sett hade akademien på Adlerbeths tid verkligen gjort ett försök att få en av akademien ledd fornvård till stånd, men försöket hade strandat på Gustav III:s bristande intresse för hela saken. Att ett nytt försök under Gustav IV Adolfs regering skulle ha haft större framgång, är föga troligt.

Vad åter fornforskningen beträffar, ingick visserligen »antikviteter» i de uppgifter, som i statuterna tilldelats akademien, men såsom vi sett, hade »antikviteterna» infogats i dem huvudsakligen för att därigenom kunna för den omorganiserade Vitterhetsakademien lägga beslag på Antikvitetsarkivets statsanslag, och med »antikviteter» menade man då knappast föremål från Sveriges förhistoriska tid, utan, såsom tävlingsämnen antyda, partier ur medeltidens och Vasa-tidens kulturhistoria. En »förhistorisk» tid, före de skriftliga källornas tid, hade man ännu ej upptäckt, och vid 1700-talets slut saknade fornforskningen ännu en vetenskaplig metod. Rudbeckianismen, som ännu hade anhängare i vårt land — exempelvis Pehr Tham — verkade med rätta avskräckande på akademien.

Ursäkter funnos således, men likväl var beskyllningen för passivitet till fullo befogad. Omkring 1810 bröt en ny rörelse fram, den »götiska» rörelsen, som väl ej genast kom med någon ny vetenskaplig metod för fornforskningen, men vars bärare voro fyllda av ett levande intresse för vår forntid och som därför med kraft yrkade på en effektiv och omfattande fornvård. Mot detta krav ställde sig Hallenberg och hans akademi ej blott likgiltig utan bestämt avvisande. Akademiens historia under Hallenbergs tid synes därför

Sekreterare och ledamöter

kunna uppdelas i två underavdelningar: tiden 1803—1810, som är den rena överksamhetens tid, och tiden 1810—1819, då Hallenberg och i viss mån även akademien framträdde såsom den nya rörelsens motståndare, men då »göterna» likväl börja vinna inträde i akademien.

Till akademiens överksamhet under tiden 1803—1810, med vilken vi närmast skola sysselsätta oss, finnas dock, som sagt, förmildrande omständigheter, bland dem även akademiens brist på medel. Utom ett jettonanslag å 100 rdr och de knappa, från Antikvitetsarkivet tagna lönerna till sekreteraren, amanuensen och vaktmästaren hade akademien för övriga utgifter endast tre anslag: 100 rdr till jettoner under sommarmånaderna, det av Gustav III givna expensanslaget, 438 rdr sp. »till premier (tävlingspris), ljus och skrivmaterialier» samt det av förmyndarregeringen tillagda jettonanslaget å 400 rdr för arbetsmånaderna (se förut VI sid. 13 f.). Men inga anslag funnost till forskningsresor, till grävningar, till fornvård, till tryckning av vetenskapliga undersökningar, d. v. s. till utgifter, som nu äro de mest krävande för akademien. Ej heller hade akademien, liksom Antikvitetsarkivet ända till Berchs död, något anslag till inlösen av fornfynd, utan måste, då ett fynd skulle inlösas, vända sig till kanslipresidenten för att erhålla de behöfliga medlen ur kansliets expensanslag. Att akademien under dylika förhållanden ej utvecklade någon mera energisk verksamhet, torde därför vara i viss mån ursäktligt.

Även en annan organisatorisk brist förelåg. Enligt statuterna skulle akademien bestå av 50 ledamöter, men av dessa 16 utländska, 14 honoraira, och blott 20 »arbetande». Även dessa senare voro i de flesta fall högre ämbetsmän, som hade andra värv att sköta. En plats i akademien var därför i regeln knappt mer än en dekoration, som icke förpliktade till något egentligt arbete.

Till ledare för en så pass aristokratisk akademi passade bondsonen Hallenberg ganska illa, redan därför att hans umgängessätt icke tyckes ha lämpat sig för miljön i akademien, där han stötte även genom sin själv tillräcklighet. Å den andra sidan var han såsom sekreterare sina företrädare i vissa fall överlägsen. Trots alla sina förtjänster hade Adlerbeth ej varit någon idealisk sekreterare. För

*Hallenberg
som
sekreterare*

akademien hyste han ej något större intresse, var under halva året frånvarande på Ramsjöholm, och någon vetenskapsman såsom Hallenberg var han dock icke. Och särskilt stort var steget mellan Hallenberg och Tihleman. Denne hade varit okunnig, lat, slarvig och ohederlig — Hallenberg var en ärans man, arbetssam, samvetsgrann och en betydande vetenskapsman. Då han utsågs till sekreterare var han vår då främste historiker, som redan publicerat två högst betydande arbeten: Nya Allmänna Historien ifrån början af sextonde århundradet, som dock avbrutits efter tre delar (utgivna 1782, 1783 och 1785) samt Svea Rikes Historia under Konung Gustaf Adolfs regering, som också avbrutits (efter fem delar, utgivna 1790—1796). Både av Geijer och senast av Ahnlund ha dessa arbeten, vid sidan av Lagerbrings, betecknats såsom »höjdpunkterna» i upplysningstidens svenska historieskrivning. I sin biografi över Hallenberg (Svensk Tidskrift 1923) skriver Ahnlund om hans Gustav Adolfs-historia:

»Det lär kunna sägas, att intet arbete i svensk historia från den föregående tiden i djupgående forskning överträffar detta Hallenbergs verk, Lagerbrings rikshistoria icke undantagen, varvid dock torde böra erkännas, att Hallenbergs uppgift till sin art varit lättare än Lagerbrings. — Det är i främsta rummet genom sin utomordentligt solida arkivforskning som Hallenbergs arbete har anspråk på ett hedersrum. Redan den sorgfälliga genomgången av riksregistraturret har varit ett jättearbete; det finnes alltjämt icke något historiskt verk, som för Gustav Adolfs tid rikare avspeglar denna betydelsefulla källserie. Märkligt är också den insikt Hallenberg röjer om Kammararkivets vikt för forskningen i vår inre historia; ingen har före Hans Forssell ägt en så skarp blick för denna sak som Jonas Hallenberg. Han har även använt Svea hofrätts och Statskontorets arkiv.»

Då han hunnit fram till 1626, avbröt han likväl det stort anlagda verket. Orsaken härtill trodde sig Geijer ha funnit i författarens missmod över den likgiltighet, med vilken samtiden mottog hans arbete. Hallenbergs »sanningsfulla framställning af en del aristokraters förfarande» — skriver Geijer — »tyddes till ett anfall på aristokratien i allmänhet». Även Ahnlund ansluter sig till denna

Sekreterare och ledamöter

mening, som förmodligen är den riktiga. Men måhända fanns också en annan medverkande orsak. Efter allt att döma var Hallenberg en ganska orolig natur, som förut avbrutit sin Allmänna Historia; 1796, då han utgav det femte bandet av Gustav Adolfs historia, hade han fått även ett annat intresse. Vi ha sett, huru man inom akademien särskilt sysselsatte sig med de kufiska myntfynden, och även Hallenberg tyckes ha gripits av detta intresse, hade måhända hoppats, att akademien skulle giva honom och icke den oduglige Malmström i uppdrag att författa den förut omtalade katalogen; åtminstone slutade han sin 1802 utgivna Quatuor Monumenta Aenea med ett skarpt angrepp på Malmström, som i fjorton år hållit på med denna katalog, men ännu icke fått den färdig. 1796 — samma år som han utgav den sista delen av Gustav Adolfs historia — publicerade han en avhandling om dessa kufiska mynt, 1798 en annan i orientalisk filologi och 1800 det stora arbetet Historiska Anmärkningar öfver Uppenbarelse-Boken, tre delar. Han hade således lockats in på ett annat arbetsområde, den orientaliska filologiens. Något omdöme om det vetenskapliga värdet av dessa arbeten är jag naturligtvis ej kompetent att avgiva. Men så mycket tror jag mig dock våga påstå, att det sista stora arbetet är skrivet av en *filolog*, icke — såsom man av ämnet kunnat frestas att tro — av en religiös fantast. Att det för sin tid tillmättes ett ej ringa vetenskapligt värde, framgår därav, att inledningen översattes till tyska av Tychsen, som ansågs såsom en av Europas då mest betydande orientalister. Utom den orientaliska filologien behärskade Hallenberg även den nordiska, och av hans skriftliga yttranden i akademien framgår, att han hade en stor och omfattande beläsenhet i den isländska sagolitteraturen. Hans inträdestal visade vidare, att han därjämte var fullt förtrogen med den grekisk-romerska litteraturen. Han var tillika en kunnig numismatiker samt fullt inne i den tidens »medaljvetenskap». T. o. m. i den »Vitterhet», som på främmande språk skulle odlas inom akademien — närmast latinsk verskonst — var han ej alldeles obevandrad, ehuru hans ämnesval förefaller väl originellt. 1805 gav han nämligen ut en latinsk översättning på elegisk vers av Kellgrens — Dumboms Lefverne. Men Hallenberg

var, som sagt, en mycket besynnerlig man. Av akademiens alla ledamöter var han likväl den, som allsidigast behärskade de vetenskaper, »vitterheten», historien och antikviteterna, som voro akademiens föremål.

Men dessa förtjänster motvägdes av väsentliga brister. Då Hallenberg blev akademiens sekreterare, var han enligt den tidens åldersuppfattning en redan gammal man, 55 år, och för nya idéer, nya uppslag och ansatser var han i varje fall ej mottaglig. Som akademiens uppgifter tyckes han blott ha erkänt dem, som uttryckligen angivits i Gustav III:s statuter, således först bedömande av tävlingsskrifter. Dessa studerade han med stor sakkännedom och skrev om dem långa utlåtanden. Vidare skulle akademien sysselsätta sig med inskriftsförslag på medaljer, offentliga byggnader o. d., och även här kom han med vidlyftiga, lärda utredningar. Men för fornvården — varom statuterna icke tala — var han likgiltig, likaså för den vetenskapliga verksamhet inom akademien, som särskilt Murberg hade sökt att sätta i gång genom de avhandlingar, som han föredrog vid sammanträdena och som sedan trycktes i Handlingarne. Hallenberg, som författat en mängd dylika — om flera fornyfynd, andra i orientalistisk filologi och en högst betydande i svensk mynt- och kulturhistoria (Om mynt och vahrors värde i Sverige under K. Gustaf I:s regering 1798) — föredrog dem aldrig i akademien och tryckte dem icke i Handlingarne; enligt § 13 i statuterna skulle nämligen Handlingarne innehålla »Arbeten, som vunnit Priset, derefter inträdestal, hållne af Academiens Ledamöter och sluteligen afledne Ledamöters lefvernesbeskrifningar». Hallenbergs enda bidrag till Handlingarna blev därför hans förut refererade inträdestal samt de kortfattade hälsningsord, vilka han som sekreterare måste yttra till de nya ledamöterna. Något försök att inom akademien upptaga Murbergs mantel gjorde han aldrig, sina avhandlingar tryckte han särskilt, icke i akademiens Handlingar, och det ser ut, som om han ansett ett dylikt författarskap ligga utanför akademiens verksamhetsområde. Såsom garde des médailles och riksantikvarie inskränkte han sig till att tillse, att mynten och fornsakerna voro väl inlåsta, och ingen främmande tilläts att ens få se dem. För nya fynd var han vis-

serligen så till vida intresserad, att han såg efter, om ett dylikt mynt eller en dylik guldring förut icke fanns i samlingarna, i vilket fall han kunde tillstyrka ett inköp, men varken gjorde han något försök att ordna samlingarna eller visade han något större intresse att öka dem, och någon arkeologisk grävning kom på hans initiativ aldrig till stånd.

Därtill kom hos honom en ödesdiger felsyn på det rent arkeologiska materialets självständiga värde. I sin så innehållsrika avhandling »C. J. Thomsen och hans lärda förbindelser i Sverige (1937)» har Bengt Hildebrand på ett ypperligt sätt påvisat denna felsyn hos Hallenberg. I Tilläggning till Quatuor Monumenta Aenea hade Hallenberg skrivit: »Vid förklaring af antiquiteter måste något verkligt historiskt läggas till grund, hvaraf sedan sannolika slutmeningar kunna ledas; denna regel är strängt föreskrifven af alla kloka och kunniga Antiquarier, och om den ur akt låtes samt gissning lägges till grund för nya gissningar, leder sådan uppstapling endast till förvillelse.» »Slutsatserna» — skriver Hildebrand — »i hans principuttalanden vila emellertid på falska premisser: att de antikviteter, som framkommo, voro *möjliga* att bedöma genom studium av historiskt material. Det var just detta, som i stor utsträckning icke var fallet med de förhistoriska fynden. Men därmed att han icke hade förståelse för begreppet förhistoria — och denna brist delar han med de flesta före honom och många av sin samtid — faller också hela Hallenbergs tes, och tragiken är, att han, som ville undvika uppstapling av gissningar, såsom fornforskare hemfaller till dylika av vildaste slag.» Hans förut (sid. 110) omtalade utläggning av Tullinge-fyndets ursprung och karaktär är ett lysande exempel på denna felsyn hos Hallenberg. »Att söka draga slutsatser» — fortsätter Hildebrand — »ur själva fornsaksmaterialet direkt genom komparativa metoder var honom alldeles främmande», och hans »metod att ur avlägsen klassisk tradition alldeles godtyckligt söka hämta uppgifter för belysning av ting, som i själva verket voro inhemska förhistoriska, ledde till rena orimligheter.»

För akademien blev Hallenberg således icke någon ledare, som kunde rikta in dess verksamhet i nya banor, och någon annan mera uppslagsrik ledamot fanns då icke inom akademien. Denna sjönk

Hallenbergs tid 1803—1810

därför under dessa år allt mer och mer in i dvala. Såsom kontrast till uppvaknandets tid ha dock även dessa år sitt historiska intresse.

*Utländska
ledamöter*

Från sekreteraren vända vi oss till ledamöterna under åren 1803—1810, först då till de utländska. Vid Tihlemans död den 30 december 1802 levde endast *en* kvar av de fem, som Gustav III utsett till ledamöter i klassen, professor Pallas i Petersburg. Under förmyndarregeringen hade väl hertigen-regenten utsett ytterligare en, hertiginnan di Giovane, men efter hennes utnämning hade han givit akademien rätt att *välja* andra. Av de sålunda av akademien själv valda levde vid ingången av 1803 fyra kvar: Tychsel, Möller, Heyne och Schiller. Av de sexton rummen voro då således blott sex besatta och tio lediga. Några nyval förrättades likväl icke, ehuru ytterligare tre ledigheter uppkommo inom klassen. 1805 hade hertiginnan di Giovane och Schiller avlidit, 1807 Möller, och vid ingången av 1810 bestod klassen således blott av Pallas, Tychsel och Heyne.

Av dem hade akademien egentligen blott haft någon beröring med Tychsel, som brevväxlat med några av akademiens ledamöter och i Handlingarna tryckt en numismatisk avhandling. Dödsfallen anmäldes icke i akademien, och denna tyckes ha ansett, att de tre återstående ledamöterna utgjorde ett alldeles tillräckligt antal. Något val efter de bortgångne kom under denna tid icke ens på tal inom akademien.

Åkerblad

Egendomligt nog gjordes dock ett ganska konstigt försök att till utländsk ledamot välja en — mycket förtjänt — forskare, som emellertid ej var utlänning utan svensk, den bekante egyptologen Åkerblad. Den 28 juni 1803 hade akademien förrättat val till att fylla det enda då lediga rummet inom den arbetande klassen, och av elva avgivna röster hade diplomaten kanslirådet Bergstedt erhållit fem, Åkerblad tre. Bergstedt hade således blivit vald, men majoriteten hade varit ganska knapp — ej halva antalet röster — och de röstande hade varit relativt få; det var ju mitt på sommaren. Utan att protokollet därom något nämner tyckes minoriteten ha tagit valutgången ganska hårt, och vid den första därpå följande feriesammankomsten den 13 juli tog sig missnöjet ett uttryck, som antydes i protokollet:

Sekreterare och ledamöter

»Academiens nu warande President Hans Excellens friherre Ramel hade hos Hans Majestät Konungen på academiens vägnar i underdånighet hemställt, om icke academien kunde invälja såsom utländsk Ledamot Legations Secreteraren David Åkerblad i anseende till dess utmärkta lärdomsförtjänster, och af Hans Majestät Konungen erhållit det nådiga svar, hvilket nu af academiens vice President Cantzli Rådet Leopold föredrogs, att academien ägde tillstånd att för det närvarande wälja Åkerblad i ett af de rum, som äro de utländske Ledamöter förbehållne, men att han wid första sig yppande ledighet skulle flyttas ibland academiens inländska arbetande Ledamöter.»

På uppmaning av enskilda ledamöter eller kanske blott av egen drift, men — så vitt man av protokollet den 28 juni kan se — utan något uppdrag av akademien hade Ramel på akademiens vägnar således vänt sig till konungen och anhållit om tillstånd för akademien, att, då något rum inom den arbetande klassen nu efter Bergstedts inval ej var ledigt, få wälja Åkerblad till utländsk ledamot. Och därtill hade Gustav Adolf givit sitt tillstånd. Men hade Åkerblad därigenom erhållit ett rum i den utländska klassen? Akademien hade ju blott fått *rätt* att *wälja* honom, och i det nyss citerade protokollet uppgives icke, att han *då* blivit *vald*. Någon diskussion om denna fråga upptages ej i något protokoll. Men enskilt har man tydligen ganska ingående debatterat frågan, som löstes först vid »arbetsmånadernas» början den 1 november och då löstes genom en kompromiss, som knappt hade något stöd vare sig i statuterna eller i konungens tillstånd: »I anledning af Konungens nådiga tillstånd för academien enligt Protocollet för den 13 juli innevarande år att få inwälja Legations Secreteraren Åkerblad till Ledamot beslöt academien, att kallelse Bref för honom att wara arbetande Ledamot i academien borde nu genast utfärdas och han för idag anses wara invald.» Åkerblad hade således blivit vald till arbetande ledamot, ehuru något rum i klassen ej var ledigt och utan att någon av konungen godkänd vallista förelåg.

Den 2 januari 1804 uppläste sekreteraren »ett till Hans Excellens Ramel ställdt bref från Legations Secreteraren Åkerblad, dateradt Paris den 10 december 1803, hwarmedelst Hr Åkerblad betygar sin

ärkänsla för det academiens valt honom till arbetande Ledamot, men yttrar sig tillika wara af ämbetsgöromål så sysselsatt, att han icke för det närvarande kan insända något inträdes Tal». Möjligen ligger bakom Åkerblads svar ett missnöje med det sätt, på vilket han blivit vald, varom han av någon vän inom akademien kan ha blivit underrettad, och något inträdestal höll han icke, kom ej heller att på annat sätt deltaga i akademiens arbeten.

Utländska
korrespon-
denter

De utländska ledamöterna i viss mån närstående voro de utländska korrespondenterna, Pastoret och Gourdin, vilka båda blivit valda under Gustav III:s tid. Några andra korrespondenter hade sedan ej tillkommit, varken svenskar eller utlänningar. I stället reducerades antalet. Vid sammanträdet den 17 juli 1805 blev nämligen Gourdin struken, »sedan han lång tid ej låtit höra af sig, och det dessutom vore ovisst, om han ännu lefver». Pastoret blev således ensam om utmärkelsen.

Heders-
ledamöter

Den honoraira klassen inom akademien, till vilken vi nu övergå, skulle bestå av fjorton ledamöter och var vid Tihlemans frånfälle fulltalig. Efter ålder inom akademien voro de Gyllenborg och Piper, som stodo kvar från den gamla Vitterhetsakademien, Fredrik Sparre, Ramel, Troil och Ribbing, som den 20 mars 1786 insatts av Gustav III samt Oxenstierna, Gyldenstolpe, Celsius, Lars von Engeström, Fredenheim, Liliestråle, Ehrenheim och Lindblom. Men redan 1803 inträffade tre dödsfall inom klassen. Den 30 januari avled Fredrik Sparre, den 6 mars Fredenheim och den 27 juli Troil. Valet efter dem uppsköts ända till den 7 maj 1805. Då föredrogs den av konungen godkända listan, och av protokollet framgår, att den maktfullkomlige Gustav Adolf på denna strukit ett par namn: »Uplästes de af Hans Maj:t Konungen den 20 april bifallna och underskrifna Listor på de personer, hvilka i academiens tillåtas att komma under omröstning, och hade Hans Maj:t i anledning deraf, att någre Ledamöter af den arbetande Classen blifvit upförde på förslag till Honoraira, i nåder förklarar, att flyttning från en class till en annan icke kan tillåtas genom val utan endast wid särskilda tillfällen, då academiens för någon viss person och med anförande af talande skäl dertill begär och erhåller Kongl. Maj:ts nådiga tillstånd. Om

Sekreterare och ledamöter

denna nådiga vilja hade Hans Maj:t befallt Landshöfdingen Rosenstein att förstärka akademien.»

Endast två dylika uppflyttningar hade förut förekommit. Fredenheim hade den 12 februari 1793, med nätt nöd, valts till arbetande ledamot, men flyttades — innan han såsom sådan tagit inträde — den 30 juli 1795 på kunglig befallning och utan akademiens hörande upp i den honoraira klassen. Det andra fallet var Liliestråle, som den 10 januari 1797 på akademiens begäran och med konungens bifall, men utan statutenligt val från arbetande ledamot flyttades upp till honoraire. Det var väl detta senare förfarande, som Gustav Adolf ansåg som ett prejudikat, vilket nu borde följas.

Vilka de arbetande ledamöter varit, som på förslagslistan strukits, upplyses naturligtvis icke, men en av dem har nog varit Nordin, som 1805 blev biskop i Hernösand. Alla de biskopar, som förut invalts i akademien — Troil, Celsius, Wallqvist och Lindblom — hade valts till hedersledamöter, Nordin däremot fick stå kvar såsom »arbetande» ända till sin död 1812.

Valet i akademien förrättades den 21 maj, och vid detta — då varje ledamot avgav *en* röstsedel med tre namn — erhöll statssekreteraren friherre Rosenblad elva röster, hovkanslären Zibet nio och biskop Tingstadius sex. Utom dessa tre, som valdes, erhöilo överstekammarjunkaren friherre Bonde och överstemarskalken greve Wachtmeister tre, riksmarskalken greve von Fersen två och statssekreteraren friherre Lagerflycht en. På akademiens förslagslista hade Nordin således haft ett mycket förnämt sällskap. Tilläggas kan, att — utom de fyra biskoparna och nu, efter Tingstadius' val, de fem biskoparna — hade akademiens alla hedersledamöter varit adelsmän. Den förste ofrälse ledamoten blev det 1811 valda justitierådet Blom.

De båda nästa ledigheterna inom den honoraira klassen blevo efter Celsius, som avled den 25 november 1805, och efter Liliestråle, som slutade sitt liv den 31 januari 1807. Valet efter dem förrättades först den 14 juni 1808, då överintendenten Edelcrantz valdes med 12 röster och revisionssekreteraren Marks von Würtemberg¹ med elva; en stänkröst tillföll statssekreteraren friherre Lagerbielke.

¹ Så skrev han själv sitt namn, icke Würtemberg.

Hallenbergs tid 1803—1810

Gyllenberg avled den 30 mars 1808, men valet efter honom uppsköts till 1810.

*Arbetande
ledamöter*

Den egentliga akademien utgjordes naturligtvis av den tjugo man starka »arbetande klassen», vilken i början av 1803 efter ålder i akademien bestod av följande ledamöter: Elers, Schönberg, Melanderhjelm och Rosenstein, som tillhört Lovisa Ulricas akademi, Adlerbeth, Ristell och Murberg, som på instiftelsedagen insatts av Gustav III, samt de sedan av akademien valde Nordin, Hallenberg, Neikter, Porthan, Rosenhane, Tengström, Fant, Flintenberg (som inträtt såsom Antikvitetsarkivets sekreterare), Skjöldebrand, Calonius och Leopold. Två rum voro obesatta efter Jakob von Engeström, som avlidit den 23 november 1802, och efter Tihleman, som gått hädan den 30 december samma år. Valet efter den förre förrättades den 1 februari 1803, då konstnären Louis Masreliez valdes till hans efterträdare. På sätt och vis hade han ända sedan 1789 tillhört akademien, där han — såsom vi förut sett — hade »säte», men icke stämman. Av elva avgivna röster erhöll han åtta, två tillfölla protokollssekreteraren Regnér och en bibliotekarien Aurivillius. Till Tihlemans efterträdare utsågs den 17 maj samma år Professor Dahl i Uppsala. Vid valet hade han och Aurivillius erhållit ett lika antal röster, fyra var, varför ballotering med svarta och vita kulor anställdes, då Dahl valdes med sju röster, under det att Aurivillius fick fem, detta enligt protokollet, som dock här är felaktigt, ty de röstande voro blott elva. Antingen fick Dahl sex röster och Aurivillius fem eller Dahl sju och Aurivillius fyra. Utom dessa båda konkurrenter hade i den första voteringen Regnér erhållit två och Åkerblad en röst.

1803 inträffade blott ett dödsfall inom klassen — genom Neikters bortgång den 4 maj. Nytt val företogs den 28 juni, då, såsom vi nyss sett, diplomaten Bergstedt valdes med fem röster. Sedan följde det förut omtalade intermezzot med Åkerblad, varigenom klassen blev övertalig. Detta åter hade till följd, att Porthan, som avled den 16 mars 1804, icke erhöll någon efterträdare, och ett nytt val förrättades därför först den 21 maj 1805 och då efter den kort förut, den 27 mars, avlidne Murberg. Vald blev den så ofta förut på val-

Sekreterare och ledamöter

listorna uppförde Regnér, som erhöll tio röster, under det att hans motkandidater, latinaren professor Lundblad i Lund, revisionssekreteraren Marks von Würtemberg och Chargé d'affaires Palin blott fingo en var. Det sista dödsfallet inom klassen före 1810 inträffade den 4 september 1809, då professor Dahl avled. Den 21 november utsågs Lundaprofessorn Mathias Norberg med 7 röster till hans efterträdare. Lika många hade emellertid även filosofen professor Biberg erhållit, men vid den följande balloteringen med kulor valdes Norberg med åtta röster. Den ledamot, som i den första voteringen röstade på doktor Rutström, hade nämligen gått över till Norbergs parti.

MEDALJAKADEMI OCH EXAMENSANSTALT

*Medalj-
och
Inskrifts-
ärenden*

För Gustav III hade akademiens främsta uppgift varit att utarbete de förut omtalade medaljhistorierna samt att i samband därmed giva förslag till nya minnespenningar, till inskrifter på offentliga byggnader o. d., att granska de förslag, som inkommo från ämbetsverk, korporationer och enskilda till minnespenningar och på begäran biträda allmänheten vid avfattandet av inskriptioner av olika art, även på gravstenar.

Vi ha förut sett, både hur samvetsgrant akademien på Gustav III:s tid sökte fylla denna uppgift och även huru mycket dylika uppgifter upptogo akademiens tid. Både vad beträffar samvetsgrannheten och även deras mängd skedde här ingen ändring under den tid, då Hallenberg var akademiens sekreterare. Dessa medalj- och inskriptionsärenden voro fortfarande de ojämförligt talrikaste, som akademien behandlade. Från den 1 mars 1803, då Hallenberg tillträdde sekreterareplatsen, till årets slut hade akademien 32 sammanträden, och vid 22 av dessa förekom ett eller flera dylika ärenden. 1804, då sammanträdena voro 33, behandlades medalj- och inskriptionsärenden vid 16, 1805, då sammanträdena voro 37, vid 26, 1806, då akademien sammanträdde 33 gånger, vid 24, 1807, då 33 sammanträden höllos, vid 23, 1808 (35 sammanträden) vid 19 och 1809 (38 sammanträden) vid 18. Ett dylikt ärende kunde ofta behandlas vid flere sammanträden, men å andra sidan kunde vid ett sammanträde en hel rad av medalj- och inskriptionsärenden stå på föredragningslistan. Härav framgår otvetydigt, att akademien allt fortfarande var en medalj- och inskriptionsakademi, inom vilken »antikviteterna» intogo en mycket undanskymd plats. Att genomgå och förteckna alla dessa ärenden kan här icke komma i fråga — till arten voro de alldeles likartade dem, som vi känna från Adlerbeths tid. Men några

Medaljakademi och examensanstalt

stickprov på frekvensen samt på den kritik, med vilken man fortfarande nagelfor alla inskriftsförslag, torde dock vara belysande för karaktären av Hallenbergs akademi, särskilt om man därmed jämför den samtida behandlingen av fynd och fornvårdsärenden.

Först ett protokoll av icke *alldeles* sällsynt innehåll, som vid den nyss angivna proportionen mellan antalet sammanträden och antalet inskriftsärenden bör uppmärksammas. Sedan protokollet den 29 november 1803 uppräknat de fjorton ledamöter, som infunnit sig, fortsätter det:

»§ 1.

Justerades protokollet för den 22 November.

§ 2.

Emellan 14 närvarande ledamöter utdeltes 28 jetoner och som ej mer än 26 voro till delnings blef en Ledamot utan, hvarföre han bör erhålla ersättning, så snart wid en annan utdelning några öfver blifva.»

Mer innehåller protokollet icke. Dylika alldeles ärendefria sammanträden voro särskilt 1803 icke så få, och detta visar, att inskriftsärendena i verkligheten voro proportionsvis talrikare, än vad man av den nyss framlagda tablån över antalet sammanträden och inskriftsärenden kunnat förmoda. Därtill kommer, att på flere sammanträden — utom inskriftsfrågor — blott alldeles betydelselösa ärenden upptogos på föredragningslistan. Ett dylikt protokoll är t. ex. det av den 19 april 1803. Stryker man protokollsjusteringen (§ 1), jetonutdelningen (§ 5) och sekreterarens meddelande om en vallista, som till ett följande sammanträde skulle vara färdig (§ 2), lyda de återstående §§ 3 och 4:

»§ 3.

De twänne academiens Ledamöter, som wid förra sammankomsten emottagit till granskning det förslag Baron Brynte Lilje ingifvit till en minnesvård öfver sin fader, Major Carl Göran Lilje, öfver-

Hallenbergs tid 1803—1810

lemnade nu samma förslag, medelst hvilket nämnde Baron Brynte Lilje i ställe för ett av hans fader uppsatt så lydande äreminne:

Riddaren
Carl G. Lillje
Byggde kyrkan 1768,
Reste sten
Efter sin kära hustru
Grefvinnan
Marg. Stenbock,
som dog d. 27 Febr. 1768¹

ärnade öfver ingången till grafven låta sätta följande Skrift:

Minne

Af Carl Göran Lillje, Major och Riddare,
född d. 3 Mars 1712, död d. 8 jan. 1782.
Gift 1 den 11 sept med Grefvinnan Marg. Stenbock
Född d. 7 jan. 1720, död d. 28 Febr 1767
2. den 15 Martii 1768 med Eva C. Fock
född d. 12 Jan 1735 d. 16 jan 1797.
Tecknad af Sonen
Brynte Lillje.

Och dessutom på en särskild sten låta sätta denna påskrift:

För
Hånger och Mårby
sammanslagne annex
har Majoren och Riddaren
Carl Göran Lillje
år 1768
låtitt uppbygga denna
Bjurums kyrka.

Och ehuru akademien ansåg för en allmänt gällande grundregel, som icke lätteligen borde öfverskridas, att redan uppsatta minnes-

¹ Felskrivning för 1767.

Medaljakademi och examensanstalt

märken skulle bibehållas orubbade, kunde likväl en Son wara berättigad till en sådan slags ändring af en af dess fader upprest minnesvård, som ej allenast upptog alla de minnesvärda omständigheter, hvilka samma minnesvård innehöll, utan äfven tillade, hvad der saknades, och särdeles när härtill kom, att det var alldeles otjänligt nyttja en och samma minnesvård både öfver sin affidna hustru och öfver kyrkans byggnad, i anledning hvaraf academien icke fann någon betänklighet kunna äga rum wid verkställandet af nämnda Baron Brynte Lilljes förslag. Till Inskrift öfver grafven fastställdes derföre följande:

Här hwilar
Majoren och Riddaren
Carl Göran Lillje
Född 1712, död 1782,
Gift 1743 med Grefvin. Marg. Stenbock
Född 1720, död 1767
och 1768 med Eva C. Fock
Född 1735, död 1797.
Minnet tecknades af Sonen
Brynte Lillje.,

samt på en särskild Sten till åminnelse af kyrkans byggnad denna
Inskrift

Bjurums kyrka
Byggdes MDCCLVIII
af
Majoren och Riddaren
Carl Göran Lillje
för
Hånger och Mårby
Sammanlagda Församlingar

§ 4.

Presidenten Grefve af Ugglas hade inlemnadt förslag till Inskrift öfver Strömsholms Slussbyggnad, hvilket förslag Lector Murberg

emottog att till academiens nästa sammankomst öfverse och deröfver med sitt utlåtande inkomma.»

Sammanträden, vid vilka en mängd medalj- och inskriftsärenden avgjordes, voro ej få. Ett dylikt hölls t. ex. den 14 maj 1805. Först behandlades den inskrift, som på konungens befallning borde sättas på arsenalen vid Kungsträdgården, sedan — också på konungens befallning — inskrifter på icke mindre än elva olika belöningsmedaljer, varjämte akademien själf till konungens nådiga granskning överlämnade förslag till ytterligare sex medaljer.

Om den noggrannhet, med vilken man nagelfor alla förslag till inskrifter, vittna flere protokoll. Så hade regeringen tillsatt en karantänskommission, och akademien fick då i uppdrag att föreslå en inskrift i dess sigill. Protokollet härom den 22 januari 1805 lyder:

»I anledning af Kongl. Regeringens befallning uppgaf akademien följande underdåniga förslag till ett Sigill för Kongl. Quarantaines Commissionen:

Svenska Skölden i skapnad af en trekrönt glob, betäckt med Kongl. Krona. Under globen en Romersk Fascis och en Fackla, lagda i kors om hvarandra, den förra såsom sinnebild af Policen, den senare af rökningen. Nedom globen kröka sig twänne ormar, betecknande både medicinen och försigtigheten.

Omskrift:

Regii pro avertenda pestifera lue Instituti Sigillum.»

Så står det i protokollet, men i själva verket hade den formulering, som antagits vid sammanträdet den 22, rättats vid justeringen den 29. Hallenberg, som ej trodde sig kunna vara närvarande vid justeringen, hade redan den 23 till ledamöterna utskickat en skrivelse av detta innehåll:

»Wid närmare påseende tror jag *arcere* wara rättare än *depellere*, men anser *avertere* wara rätta ordet, swarande emot det svenska *afvända, förebygga*, som här bör vara rätta meningen. Till upplysning får jag anföra följande exempel:

Dii prohibite minas, Dii talem avertite casum

Et placidi servate pios.

Virg.

Medaljakademi och examensanstalt

På ett annat ställe: Dii avertite pestem.

Unum sentitis omnes, unum studetis M. Antonii Conatum
avertere e republica. Cicero.

Som här icke är fråga om just själfva pesten utan en pestaktigt smittosam sjukdom, hemställer jag, om icke inskriften i Sigillet kunde blifva på detta sätt:

Regii pro avertenda pestifera lue instituti Sigillum.

Detta önskar jag blifva antaget istället för det af academien fastställda:

Regii Instituti pro arcenda
depellenda peste Sigillum.

d. 23 januarii J. Hallenberg.»

Hallenbergs förslag antogs genom de övriga ledamöternas påskrift och intogs i protokollet för den 22 såsom ett då fattat beslut.

Ett annat liknande ärende hade året förut varit före. Hertig Fredrik Adolf, som varit Målarakademiens förste hedersledamot, hade avlidit 1803, och Målarakademien beslöt då att över honom slå en medalj. Den 17 januari 1804 kom ärendet före i Vitterhets Historie och Antikvitetsakademien: »Kongl. Målar- och Bildhuggareacademien hade begärt förslag till en Skådepenning öfver Hertigen af Östergötland med påskrift, att han i 25 år varit academiens förste ledamot, och trenne dylika förslag upplästes af Secreteraren samt emottogos till vidare granskning af CansliRådet Adlerbeth.» Den 31 januari var Adlerbeth färdig med sitt yttrande: »Cantslirådet Adlerbeth återlemnade förslagen till en skådepenning af K. Målare academien öfver H. K. H. Härtig Fredrik Adolf af Östergötland, hvarwid nämnda K. academie hade begärt en sådan Skådepenning, som å ena sidan föreställde Prinsens bröstbild och på den andra sidan en påskrift af innehåll, att Prinsen i 25 år varit academiens högste Ledamot, och i anledning af de af Cantslirådet Adlerbeth gjorda förbättringar wid föreslagna påskrifter fastställdes en Skådepenning af följande beskaffenhet:

1: sid.: Prinsens bröstbild med omskrift: *Fredricus Adolphus R. Suec. Princ. Haer. Dux Ostrog.*

Hallenbergs tid 1803—1810

2: sidan denna påskrift:

Socio
per quina lustra
celsissimo
MDCCCIII
Morte ademto
Venerabunda et lugens
Acad. pict. et sculpt.
Stockholm.»

Men ehuru därom ingenting nämnes i protokollet hade beslutet tydligen föregåtts av en lång diskussion under och mellan de tre sammanträdena, den 17, den 24 och den 31 januari. Icke mindre än åtminstone sex olika avfattningar hade diskuterats, och den 28 januari skrev Hallenberg (troligen till Adlerbeth) ett brev, i vilket han kritiserade de olika förslagen. Brevet finns i avskrift i protokollsboken, men där fogat efter protokollet den 12 juni, dit det ej hör:

»Jag anhåller, att T. ej anser mig beswärlig, att jag tror mig ännu böra göra några anmärkningar öfver den föreslagna Skådepenningen öfwer Härtig Fredrik. Man påstår å Målaracademiens wägnar, att den långa frasen *praesidium et dulce decus* icke säger det academien har begärt: att han var *dess förste Ledamot*. Jag anmärker för egen del, att de tre adjectiva *orbata, venerabunda et lugens* äro för mycket släpande; de twenne senare woro det redan förut, men då var likwäl det övriga korrutare. Att någon dativus måste finnas på fransidan, är nödwändigt; det någre Ledamöter anförde, att bilden är dativus, är alldeles orätt, då öfwerskriften öfwer bilden är i nominativus. Jag behöwer ej nämna för T, att alla gamla och goda nya skådepenningar utan undantag förlägga detta påstående. Dymedelst att dativus felas, blir här ock en alldeles orätt mening på fransidan, ty den påskriften, *academia venerabunda et lugens orbata suo praesidio et dulci decore quina lustra* säger tydligen, att academien vördnadsfullt sörjer deröfver, att hon i 25 års tid warit beröfvad sitt stöd och sin behagliga prydnad. Om det bör förtjena något afseende, att *socius* på Swenska brukas stundom i löjlig mening och måste derfor

Medaljakademi och examensanstalt

kanske äfwen med warsamhet brukas på Latin i Sverige, så torde kunna föreslås:

Sodalium suorum
per quina lustra
primo et eminentissimo
MDCCCIII
Morte ademto
R. Acad. pict. et sculpt. Stockh.»

Som vi nu sett fick Hallenberg således här icke sin mening helt igenom. Bättre lycka hade han med sin kritik av Svenska akademiens medalj 1805 över Henrik Wrede, som i slaget vid Kirkholm med uppoffring av sitt eget liv räddat Karl IX. Till inskrift på medaljen hade föreslagits: *ob regem sua morte servatum*, vilket förslag av Vitterhets Historie och Antikvitetsakademien vid sammanträdet den 12 mars 1805 genast fastställdes. Men den 19 mars, då protokollet skulle justeras och då Hallenberg var hindrad att närvara, skrev han till akademien:

»Angående omskriften på den tillemnade Penningen öfver Henrik Wrede — *ob regem morte sua servatum* — war jag wid sista sammankomsten, äfwensom Herr Cantzlerädet Adlerbeth, af den misstanken, att någon twätydighet här kunde äga rum. Wid närmare eftersinnande har jag blifwit öfvertygad, att då meningen ställes passiviskt, såsom den här är, blir alldeles icke någon annan mening af de anförda orden än denna: *För det Konungen blifwit räddad genom sin egen död*. Det kan icke lämpas på Wredens död. Då Pronomen *reciprocum* har passivisk ställning, tror jag det utan undantag har denna mening, hwarpå exempel öfwer allt förekomma. Men gifwer man samma ord en activisk ställning, till exempel denna: *Quod regem sua morte servavit*, då är meningen utan twätydighet *för det han räddade Konungen genom sin död*. Efter Penningen wid sista sammankomst blef fastställd, torde kanske anses otjenligt att ändra honom, men då beder jag, att den anmärkning, jag nu gjort, må wid Protokollets justerande intagas för min räkning.» Och nu upphäufde akademien sitt förut fattade beslut: »Academiens Secreterare, hvilken

af sjukdom var hindrad att sig infinna, hade till Protocollet aflemnat bifogade anmärkningar öfver nyssnämnda penning, hvilka anmärkningar nu upplästes. Så väl i anledning deraf som af de under öfverläggningen uppgifna tillstyrkande skäl fann academien omskriften på fransidan *ob regem sua morte servatum* innehålla en tvätydig mening och beslöt derföre att i dess ställe antaga: *Quod se pro rege devovit* samt att i exerguen tillsätta orden: *ad Kerkholm 1605.*»

Som man ser, var akademien således synnerligen uppmärksam vid granskningen af alla inskriftsförslag. Rekordet på en omsorgsfull granskning slogs likväl den 14 oktober 1807, då akademien till sig fått remitterat ett förslag dels till inskriptioner på det nya universitetshuset i Åbo, dels till basreliefer i solennitetsrummet, vilka skulle framställa upplysningens och vetenskapernas fortgång i Finland. Överläggningen härom upptager nämligen i protokollet icke mindre än 42 tättskrivna foliosidor (sid. 278—319).

Kansli-
examen

Dessa medalj- och inskriptionsärenden voro de talrikaste och de, som mest upptogo akademiens tid. Näst dem i talrikhet kommo nog de examina för inträde i kansliet, vilka av akademien nu skulle för rättas. Men de voro å den andra sidan föga betungande. Vid ett sammanträde antecknades den eller de studenter, som anmält sig vilja undergå examen. Akademien utsåg då examinerare, och vid ett följande sammanträde redogjorde dessa för resultatet av prövningen, vilket sedan meddelades kanslipresidenten. Såsom vi erinna oss var prövningen dels skriftlig (i latin och franska), dels muntlig, men magistrar sluppo undan blott med *en* skrivning, i franska. Fordringarna voro tydligen mycket minimala, och ingen tyckes ha blivit *bestämt* underkänd. Tre fall stå dock på gränsen till en »kuggning». Den 1 november 1808 hade en student från Lund vid namn Myhrman anmält sig till avläggande av kansliexamen och hade i avskrift företett »ett Academiskt Wittnesbörd från nämnda academie, men som samma vittnesbörd innehöll, att han icke wid akademien undergått behörig Cansli-examen eller blifvit examinerad i alla delar, som till en sådan examen höra, så kunde han icke till någon Cansli-examen härstädes admitteras». Han blev således ej underkänd i någon examen inför akademien, blott nekad att undergå densamma, och

Medaljakademi och examensanstalt

då han i en klagoskrift till akademien anhöll om ändring i detta beslut, svarades honom: »Som af hans akademiska vittnesbörd inhemtades, att han wid Lunds Academi endast blifwit förhörd i Latinska språket och wissa delar af Historien, då deremot alla andra från Lunds Academi, ingen enda undantagen, som till Cansli-examen hos Witterhets Historie och Antiquitets Akademien blifwit anmälda, haft det vittnesbörd, att de tillika med dylikt förhör i Historien och Latinska språket jämwäl undergått Juridisk examen, och alla, som från Upsala Academie blifwit till examen anmälte, haft det vittnesbörd, att de i Cantsli-examen blifwit förhörde i Jus naturæ, Historien, Politiken, Jus Publicum Romano Germanicum och Latinska språket, så fann akademien, att det ingalunda kunde stå i hannes magt eller tillhöra hannes åtgärd att häri bewilja någon eftergift utan beslöt öfverlemna detta mål till Herr Cantsli Presidenten och Commendeuren Baron Ehrenheim såsom Kongl. Cantsliets förste Styresman och hwartill Akademien äfven fann sig äga anledning af 10 § i 1801 års Cantsli Ordning.»

Det andra fallet (den 21 april 1807) var likartat, men rörde en magister: »Philosophiæ Magistern Joh. Ad. Gerelius hade anmält sig som sökande att blifwa antagen i Konungens Cansli, och som för dem, hvilka wid något af Rikets Universitet undergått Philosophiska examen, icke någon annan Cansli-Examen varit bruklig än att låta dem öfver något uppgifvet ämne skriftligen författa sina tankar på fransyska, så hade bemälte magister i academiens samlings-rum ett dylikt scriptum författat, hvilket akademien nu lät sig föreläsas och inhemtade deraf, att han uti Fransyska språket tyckes ännu behöfva mycken öfning.»

Okunnighet i franska tyckes numera ha ansetts betänkligare än okunnighet i latin, och än lättare var det att öfverse med denna senare brist, om den förekom hos någon högförnäm ung herre. Kammarjunkaren greve Carl Fredrik Piper — skrives i protokollet den 21 april 1806 — »hade anmält sig til Cansli-examen, och som han icke var försedd med sådant akademiskt Betyg om lefnad och studier, som Författningarna föreskrifva, tillika företett Hans Majestät Konungens särskilta nådiga tillstånd att i Kongl. Vitterhets Historie

och Antikvitetsacademien dylik examen undergå; då bemälte grefve till följe häraf förekallades att först aflägga de wanliga prof i skrifvande och öfver uppgifna ämnen författa sina tankar både på latin och Fransyska, anmälte han sig icke hafva gjort de framsteg i latinska språket, att han på det samma kunde något skriftligen författa; han skref derföre endast på fransyska och befanns skrifva detta språk med lätthet och färdighet, ehuru icke till alla delar rätt efter Språkets Grammaticaliska fordringar; wid det derefter anställda muntliga förhör gaf han nöjaktiga svar på de frågor honom föreställes öfver allmänna Folkrätten och Sedeläran samt saknade icke all kunskap i Svenska historien».

Efter detta vittnesbörd om hans kunskaper ansåg sig kanslipresidenten icke kunna antaga honom till kanslist. Men Piper vände sig då ånyo till konungen och — enligt protokollet den 26 maj 1807 — med framgång: »Cantsli Presidenten Friherre Ehrenheim anmälte, att i anledning af den med Kongl. Kammar Junkaren Grefve Carl Fredrik Piper den 29 april 1806 anställde Cansli Examen och Academiens derom i underdånighet afgifna berättelse, att bemälte grefve och Kammar Junkare då själf anfört, det han icke gjort de framsteg i latinska språket, att han på det samma kunde något skriftligen författa, hade Hans Majestät Konungen täckts tillåta, att grefven finge genom uttydning af någon latinsk auctor visa, det han i någon mon öfvat sig i samma språk, och på de prof, han derå aflade, i Kongl. Maj:ts Cantzli antagas; och hade detta idag för en af Academiens Ledamöter blifvit gjordt, så att hans mindre kunskaper i detta språk numera icke ansågs böra ligga i vägen för dess ansökning.» Det latinska provet hade således redan på förhand godkänts av konungen, och akademien tillät sig därför icke något opassande omdöme om, *hur* det utfallit.

TÄVLINGARNA.

Näst skyldigheten att syssla med medaljer och inskriptioner var akademiens viktigaste uppgift prisutdelningen i de fyra tävlingar, som årligen utsattes. Intresset för dem, som aldrig var stort, mattades under denna tid än ytterligare, och endast få tävlingsskrifter inkommo till den 20 januari. De behandlades dock av akademien med samma noggrannhet som förut.

Vi vända oss nu först till tävlingen i historia, som var den mest vetenskapliga.

*Tävlingen
i historia
1803 och
1804*

För 1800 års tävling hade såsom ämne bestämts: Historisk och kritisk afhandling om de böcker och skrifter, tryckta och otryckta, som i Sverige blifvit författade af Kongliga personer. Den 20 januari 1800 hade emellertid ingen tävlande anmält sig, och ämnet hade därför — med samma resultat — utsatts även till 1801 och 1802. 1803 stod det fortfarande kvar, men då hade verkligen den 20 januari *en* skrift med det uppgivna ämnet inkommit, dock med tillkännagivande, att författaren »ej alldeles hunnit fullborda sitt arbete», men att den återstående delen därav med det snaraste skulle inskickas. Till granskare utsågos Rosenhane och Flintenberg, och den 15 mars började man i akademien med skriftens uppläsning: »därefter företogs läsningen af den Svenska Prisskriften om de arbeten, som Svenska Kongliga personer författat, hvilken läsning fortsattes till klockan inemot half åtta, då academiens Ledamöter efter något öfver twänne timmars fortsatt arbete åtskildes. Och på Justitie Cantzleren Hr Liljestråles begäran lämnades nämnde skrift till hans genomläsande till nästa sammankomst, hvilken utsattes till nästkommande onsdag i stället för Tisdag.» Den 23 mars »fortsattes läsningen af den Svenska Prisskriften om de arbeten, som Svenska Kongliga personer författat, med hvilken läsning i twänne timmar

fortfors. Emedan academien ännu icke hunnit sluta läsningen af de vidlyftiga skrifter, som detta år inkommit, ehuru jämte de ordentliga äfven utomordentliga sammankomster dertill blifvit använda, och tiden likväl war inne till nya Täflingsämnen förkunnande, ty fanns nödigt att äfven nu utsätta en ny sammankomst till kl. 5 e. m. nästkommande Lördag den 26 mars.» Avgörandet träffades den 26 mars: »Lästes till slut Prisskriften om de arbeten, som af Swenska Kongliga Personer blifvit författade. Derefter företog sig academien till slutlig granskning ofvannämnda skrift, om hvilken Justitie Cansleren Liljestråle hade till Protokollet gifvit sitt skriftliga utlåtande. Cantslirådet Rosenhane och Expeditions Secreteraren Flintenberg, som på academiens anmodan särskildt genomläst samma skrift, yttrade sig muntligen. Landshöfdingen Rosenstein, Cantsli Rådet Leopold och flere af academiens Ledamöter yttrade sig äfven i anledning af hvad de kunnat fatta under Skriftens uppläsande i academien. Dessa yttranden sammanstämde däri, att ehuru Författaren användt mycket arbete att samla och uppgifwa underrättelse om de Skrifter, som af Kongliga Personer i Sverige blifvit författade, hade han dock wid själfwa utarbetningen röjt allt för stora bristfälligheter dels i anseende till själfwa saken och historiska uppgifter, att både hafwa misstagit sig om rätta meningen af de Författare han åberopat och jämwäl åberopat sådane Författare, hwilkas utsagor icke kunde tjena till bewis i förewarande ämne, dels ock i anseende till sammansättning, plan och skriftsätt att hafwa inblandat många obehöriga ämnen och gifwit sig en otjenlig frihet i omdömmen samt att nyttja utlåtelse, som ej allenast icke woro lämpliga till ämnet utan jämwäl låga och owärdiga. Academien fann således ingen möjlighet att kunna tillägga författaren den utsatta belöningen, men ville dock i afseende på dess använda myckna arbete söka någon utväg att kunna uppmuntra honom till vidare handläggning wid sin skrift och densammans förbättrande, hwadan academien beslöt att anhålla om Konungens, sin höge Beskyddares, tillstånd att ånyo uppgifwa samma täflingsämne och att i den underrättelse, som härom kommer att i allmänna Tidningarne införas, skulle den meningen inflyta, att ehuru nämnda skrift icke ägt den fullkomlighet att hon kunnat belönas,

Tävlingarna

hade dock academien fäst en särdeles bifallande uppmärksamhet wid den myckna möda Författaren användt att sorgfälligt förskaffa sig till ämnet hörande både tryckta och handskrifna underrättelser.»

Akademien hyste tydligen den förhoppningen att efter någon omarbetning kunna tillerkänna skriften det utsatta priset, och till en del torde nog akademiens välvilliga inställning ha berott därpå, att man med tämligen stor sannolikhet ansåg sig känna författaren: akademiens egen amanuens, den flitige Sundel. Samma tävlingsämne utsattes därför på nytt till 1804, och även då mottog akademien blott en enda skrift — ganska säkert densamma som föregående år, om än lindrigt omarbetad — och den brist författaren 1803 själv erkänner — att han ej hunnit utarbeta den senare avdelningen — hade i den nya formen knappt avhjulpts. Emellertid fick han priset, till en del nog också därför att man ville bliva av med det så föga lockande ämnet, som utjudits sedan 1799.

Vid sammanträdet den 20 mars 1804 avgjordes ärendet: »Fortsattes och slöts läsningen af den inkomna Prisskriften om de Böcker och Skrifter, som blifvit författade af Kongliga personer i Sverige, och ehuru academiens samtliga Ledamöter funno denna Skrift vara behäftad med många ofullkomligheter, till en del i anseende till bristande samlingar och historiska uppgifter, men alldramäst i anseende till otjänligt skriftsätt och olämpliga till ämnet icke hörande omdömen och anmärkningar, fanns likväl det afseende böra göras på den myckna möda, Författaren användt till hithörande samlingars anskaffande, att det utsatta pris kunde honom tilldömas, särdeles då icke någon war hans medtäflare, och åtog sig Landshöfdingen Rosenstein samt KansliRådet Baron Rosenhane att biträda Författaren till de anförda bristfälligheternas afhjälpande. Wid namnsedelns öppnande fanns Författaren wara academiens amanuens actuarien Lars Sundel.»

Avhandlingen trycktes sedan i det nionde bandet av akademiens Handlingar, som dock först 1811 blev färdigt. Tid till omarbetning fanns således, men antagligen sträckte denna sig blott till »otjänliga uttryck». Avhandlingen är ganska stor och upptager icke mindre än 113 trycksidor.

Akademien hade tilldömt Sundel priset på grund av den myckna möda, han nedlagt på arbetet, och däri ligger även efter vår uppfattning dess främsta förtjänst. Det är skrivet av en man, som verkligen sett sig om i riksarkivet och biblioteken. Men av ämnet var ej mycket att göra. Historiskt kunde det icke anses vara, och resultatet av hans studier kunde knappast bli annat än en bibliografi, möjligen åtföljd av några historiska och estetiska värdesättningar. Lyckligt hade varit, om Sundel ej börjat sin bibliografi *fullt* så långt tillbaka i tiden som han gjorde. Nu inledes raden av kungliga författare med ingen mindre än Oden. I vår äldsta historia — börjar prisskriften — »förekomma flera bevis, att Svenska Konungar äfven under hedniska tiden icke allenast gynnat utan också sjelfve idkat Vetenskaper och Vitterhet. Den genom Oden i Norden införda Asarnas Skaldekonst saknar icke förtjänst.» Dock anser Sundel honom icke vara författare till Havamal, »och hans ryktbarhet förminskas ej därigenom på något sätt». Även Ragnar Lodbroks författarskap synes honom tvivelaktigt: »Det berättas väl, att Ragnar blifvit i Ängland kastad i en grop att af ormar lefvande uppätas; men att han under dödsångesten skall hafva författat och afsungit det omtalade Qvädet, är mindre sannolikt. Troligare synes, att dess efterlemnade Gemål velat hedra sin herre med detta Äreminne.»

Från forntiden övergår Sundel till Erik af Pommern och Karl Knutsson och kommer så fram till Gustav Vasa, med vilken den egentliga avhandlingen börjar. Visserligen tillskriver han konungen själv det av Peder Swart författade »Gensvaret» på den danska krönikan, men lägger med rätta huvudvikten på hans brev och tal: »Dessa tal röja icke mindre behag än styrka och pröfvad erfarenhet. Flera bland dem kunna anses såsom mästestycken.» Med Erik XIV kommer han fram till den förste svenske monark, som med någon rätt kan räknas såsom författare och genomgår här de arbeten, som med större eller mindre rätt tillskrivits honom. På samma sätt diskuterar han Karl IX:s, Gustav Adolfs och Kristinas bibliografier och ägnar åt dem ej mindre än 34 trycksidor. Men sedan tog ämnet synbarligen slut, ty de följande tre Karlarne voro icke pennans män, Fredrik I och Adolf Fredrik, som ej nämnas, ännu mindre. Trots

Tävlingarna

det att Sundel — vad Karlarna beträffar — tog med allt som kunde tagas, brev, reglementen o. d., blev resultatet mycket magert. Till sist kommer han fram till den ende »Kongliga person», som verkligen framträtt med anspråk på att gälla som författare, nämligen Gustav III. Men här nöjer han sig nästan blott med att anföra titlarna på konungens dramer och tillfogar om dem alla: »Dessa Theaterstycken äro af allmänheten med mycket nöje sedde och med begärlighet återsedde. Flere bland dem äro skrifne under den tid, Konungen med vigtiga Ärenden varit sysselsatt, och finnas af dess Hand sådana arbeten, författade med samma penna, hvarmed Han teknat befallningar att gå till strids, skrifne midt ibland Wiborgs och Svenskunds böljor och nästan under brakket af fiendtliga stycken.» Ämnet låg tydligen icke för den flitige Sundels begåvning.

Priset hade tilldömts honom den 20 mars, men redan den 31 januari hade akademien till konungen ingivit förslag till ett nytt prisämne för 1805 — en antydan om, att akademien redan då var bestämd att belöna Sundel. Det nya prisämnet var: Berättelse om Rikets uppbörd och kammarverk under medeltiden. Men till den 20 januari 1805 hade ingen skrift inkommit och ämnet utsattes därför på nytt till 1806, då akademien verkligen fick mottaga *en* skrift, som lämnades till Rosenhanes och Flintenbergs granskning. Den upplästes i akademien den 4 och 11 februari, då akademien instämde i granskarnas yttrande, »att ehuru den [skriften] ostridigt vittnade om sin författares både goda kunskaper och i synnerhet skicklighet att använda ett tjenligt skrifsätt till sitt ämnes afhandlande, förekommo dock här och där historiska misstag; särdeles saknades öfver alt anförande af de gällande bevis af tillförlitliga handlingar, som vid all historisk bearbetning är oundvikligen nödvändig. Akademien fann sig fördenskull icke i tillstånd att åt Författaren kunna tilldela belöningen, men beslöt att för nästa år utsätta samma ämne samt att i det offentliga tillkännagifvande, som därom i Tidningarna bör införas, de förtjenster academien funnit denna skrift äga, böra med bifall nämnas och att Författaren med någon ytterligare handläggning snart synes kunna gifva sitt arbete en erforderlig grad af fullkomlighet.»

1805—
1807

Ämnet utsattes därför på nytt till 1807, då också blott en enda skrift inkom, vilken överlämnades till samma granskare. Författaren till denna tävlingsskrift börjar med att påpeka ämnets svårigheter. Det hade ej intresserat våra äldre hävdatecknare i samma mån som krigshändelserna, och trots Botins och Lagerbrings »stora Skördar», vore ännu mycket outrett. Däri har eftervärlden givit honom rätt, och först i våra egna dagar ha dessa frågor börjat att mera ingående behandlas av våra historiker. Tyvärr kan jag ej såsom sakkunnig bedöma värdet av författarens försök, och Hallenbergs i protokollet omtalade kritik, som kunnat vara en vägledning, har ej bevarats. Men försöket förefaller mig såsom ett för sin tid aktningvärt arbete. Författaren är mindre än de fleste av hans samtida beroende av de isländska sagornas uppgifter och stöder sin framställning nästan uteslutande på våra egna gamla landskapslagar. Om han i följd av de då bekanta källornas torftighet ej kan tränga djupare in i ämnet, håller han sig å den andra sidan fri från halsbrytande hypoteser. Stilen är enkel och saklig utan något försök till retorik, — om man så vill — ganska torr, vilket dock stämde med ämnets natur.

Skriften upplästes i akademien under tre på varandra följande sammanträden, den 3, den 10 och den 17 mars, och vid det sista föredrogos även »de skriftliga Betänkanden, som Cancellirådet Baron Rosenhane och Expeditions Secreteraren Flintenberg afgifvit om samma Skrift, hvilken af dem på academiens vägnar särskildt blifwit granskade, och som dessa Betänkanden innehöllo tillstyrkan att belöna författaren, ehuru åtskilligt wid hans Skrift kunde vara att påminna, hvilket utförligare innehålles i de wid Protokollet bifogade Betänkanden [saknas], båda af de nämnde bägge ledamöter och jämwäl af Landshöfdingen Rosenstein, så stadnade Academiens Ledamöter enhälligt i det beslut att tilldöma Författaren det utsatta priset, utom endast undertecknad, Academiens Secreterare, som i anseende till de i denna Tävlingsskrift förekommande hufvudsakliga fel icke ansåg sig tillständigt att tilldöma den samma någon belöning. Då namnsedlen af academiens närvarande vice President Hof Cancelleren von Engeström öppnades, befanns i densamma endast

Tävlingarna

namnet Petter Adolf Granberg, men Landshöfdingen Rosenstein anmälte, att han kände Författaren, och att han var inskrifven i Kongl. Kammar Collegium.»

Denna okunnighet om Granbergs person förefaller egendomlig, då Granberg redan två gånger (1799 och 1803) vunnit Svenska akademins mindre pris och då utom Rosenstein tre ledamöter av Svenska akademien (Oxenstierna, Adlerbeth och Leopold) voro vid sammanträdet närvarande. Att döma härav synas de akademiska pristagarna ej ha varit vidare observerade.

Emellertid hade ett pris utdelats, och akademien måste därför ut-^{1808 och}
sätta ett nytt ämne till 1808 års tävlan. Detta blev blott en fortsätt-¹⁸⁰⁹
ning av det äldre: Berättelse om Sveriges uppbörd och Kammarverk under Gustav I:s regering. Även denna gång blev skörden blott en enda skrift, »och yttrade sig Academiens Ledamöter samfällt öfwer denna skrift, att den hwarken i anseende till skrifsätt eller uppställning eller historisk utarbetning var af sådan beskaffenhet, att någon slags belöning för densamma kunde äga rum» (Prot. 16 Febr. 1808). Ämnet utsattes därför på nytt till 1809, med samma resultat: blott en enda tävlande. Han bedömdes (den 7 mars) väl gynnsammare än föregångaren, men även hans försök underkändes. Ehuru det icke ansågs »wara utan förtjenst både i anseende till skrifsätt och samlade underrättelser, saknades dock flere dithörande uppgifter och ämnen, om hvilka äfven af tryckta Skrifter kunskap kan erhållas. Af det anförda war ej heller allt så tillräckligen granskat, att det med wederbörlig pålitlighet och sanning blifvit anfördt; de dithörande delars ordentliga uppställning och sammanhängande utarbetning sådan, som endast blifwer möjlig, då en författare känner sitt ämne i hela dess widd, war nästan alldeles uraktlåten. Akademien kunde således icke tilldöma denna skrift någon belöning, men trodde sig böra gifwa Författaren någon anledning att utarbeta samma ämne utförligare och med mera granskning, hvadan akademien wille anhålla om Konungens tillstånd att utsätta det till Täflingsämne äfwen för nästa år, och CantsliRådet Rosenhane åtog sig tillika att skriftligen författa några anmärkningar, som skulle tjäna Författaren till ytterligare vägledning.» Resultatet blev således, att ämnet, till

Hallenbergs tid 1803—1810

1810, utsattes för tredje gången — då, som vi skola se, med bättre resultat.

Så till vida hade tävlingarna i historia, trots deras mera vetenskapliga karaktär, avlupit tämligen lyckligt, att två pris dock kunnat utdelas (1804 och 1807). Men ingen gång hade de tävlande varit mer än en och en gång (1805) ingen.

*På främmande språk
1803 och
1804*

Den andra tävlingen, på latin eller franska, tyckes blott ha lockat utlänningar och har därför mindre intresse. 1803 var ämnet: Undersökning om nyttan eller olägenheterna af de hjälpmedel, man i senare tider uppfunnit till vetenskapers lättare lärande samt huruvida dessa hjälpmedel till äfventyrs skada grundligheten i lärdom.

Blott en skrift — på franska — kom då in, vilken Rosenstein och Leopold anmodades att granska, och efter den 20 januari kom ytterligare en tävlingsskrift, som — utan protest mot den olaga tiden — mottogs av akademien och lämnades till samma granskare. Vad den först inkomna skriften beträffade, fann akademien den »wara af en alltför otjenlig widlyftighet i inblandande af obehöriga ämnen, men däremot alltför korrt i sjelfwa hufvudämnets utredande, att författaren wäl icke utan lärdom och granskning betraktat åtskilliga af de många ämnen han widrört, men alltför otillräckligen gifwit sina forskningar den egentliga riktning och noggrannhet, som tjente till det ifrågawarande ämnets upplysning, utan tvärtom att det nästan blifvit helt och hållet uraktlåtet, att stilen wäl befanns wara tillräckligen säker, hvad sjelfwa språkkunskapen beträffade, men dock i anseende till god smak icke wore utan märkliga fel samt på flera ställen urarta till declamatorisk swulstighet, så mycket mer oenlig med förewarande ämne, som det egentligen fordrar ett jämnt och stadgadt författningssätt. Akademien kunde således ingalunda tilldöma Författaren den utfästa belöningen, utan beslöt att anhålla om Konungens tillstånd till samma täflingsämnes förnyande för innevarande år. Skriften nr. 2 öfver samma ämne — — — fanns både i anseende till saken och skriftsättet wara af den beskaffenhet, att den ingalunda kunde komma i betraktande till någon slags belöning» (Prot. d. 26 mars 1803).

Tävlingarna

1804 mottog akademien i denna tävlan likaledes blott en (på franska avfattad) skrift, över vilken samma granskare som förra gången utsågos. Läsningen i akademien började den 14 februari, då man under »halfannan timme» sysselsatte sig med den och beslöt att börja nästa sammanträde en halvtimme före den vanliga tiden för att hinna med uppläsningen av den digra avhandlingen. Läsningen fortsattes således den 21 februari, »och till tidens vinnande med denna läsning utsattes, att äfven nästa sammanträde skulle börjas en half timma förrän den vanliga samlingstiden». Även den fortsatta läsningen den 28 februari tog »något öfver 2^{ne} timmar». Först den 6 mars slöts läsningen, och som »academiens Ledamöter allmänt ansågo samma skrift så författad, att den förtjente den utsatta belöningen, blef namnsedeln uppbruten, då Författaren befanns vara Joseph Degerando, Correspondent de l'Institut national de Paris, och erbjöd sig Landshöfdingen Rosenstein att med honom brefväxla om sättet till prismedaljens öfversändande samt till Författarens godtfinnande hemställa, om han sjelf ville låta trycka sin afhandling på sätt, som förut skett, då utländske Författare wunnit belöning af academiens, emedan närwarande afhandling war af den widd, att den skulle utgöra en tämligen stor Bok och ansågs således icke tjenligen kunna i academiens Handlingar intagas». Härpå gick Degerando in och lovade att översända några exemplar till academiens disposition (Prot. 15 maj 1804).

Ett nytt prisämne måste därför utsättas till 1805, och av de tre av akademien föreslagna valde konungen det i sista rummet uppförda: Philosophisk jämförelse emellan Grekernes och Romarnes Tragedi och Comedi med de moderna folkslagens, hwad företräde de kunna äga för hwarandra, hwad fullkomlighet i Theaterkonsten ännu kan förväntas. 1805 och
1806

Som vanligt fick akademien blott mottaga en enda skrift, men för ovanlighetens skull var denna på tyska och borde därför såsom avfattad på annat språk än franska eller latin genast från början ha avvisats. Det gjorde akademien likväl icke utan lämnade den till Adlerbeth och Leopold att »genomläsas och granskas», och man började även att i akademien läsa upp den. Det ser därför ut, som om

man verkligen tänkt att mot statuternas § 20 belöna en på tyska avfattad avhandling. Emellertid fann akademien i likhet med granskarna, »att ehuru förra afdelningen af samma skrift wäl ägde några förtjenster, röjde dock den senare så stora bristfälligheter, att belöningen icke kunde tillstyrkas, ifall Skriften äfven warit författad på något af de språk, som i academiens Stadgar fordras, men då Skriften är på tyska och dymedelst utesluten från att kunna täfla om belöning, torde detta skäl nyttjas till dess undandragande från academiens vidare befattning» (Prot. 5 mars 1805).

Ämnet stod således kvar till 1806, då — märkvärdigt nog — akademien fick bedöma *två* avhandlingar, båda på latin. Liksom flere gånger förut utsågos Rosenstein och Leopold till granskare. Vid sammanträdet den 25 februari underkändes alldeles den ena skriften, men den andra hade ett bättre öde: »Ehuru akademien fann senare Delen af samma Skrift nog ofullständig samt ansåg sig icke i alla afseenden kunna wara af lika tankar med författaren angående Unitets Lagarne, hwilka hwarken af senare tiders goda theaterförfattare äro alldeles förkastade, som i denna Pris-Skrift synes påstås, ej heller efter academiens tanka kunna förkastas, äfvensom akademien saknade allt omdöme om förtjensten af de i senare tider uppfundna blandade theaterslag samt om skillnaden emellan Engelska, Tyska och Franska Theatern, utom hwad mera angående senare tiders Skådespel kunnat, i anledning af academiens framställda fråga, upptagas och bedömmas; likwäl och som denna skrift på ett ganska fördelaktigt sätt utmärkt sig för lärd och grundlig undersökning om forntidens Skådespel hos Greker och Romare, för ordning och tydlighet i författningssättet, för ett rent och städadt skrifsätt samt i synnerhet med en förtjenst af metod, som tillwinner sig en fördelaktig uppmärksamhet, så stadnade akademien enhälligt i det beslut, att stora priset borde författaren tilldömmas, hwarvid akademien äfwen ansåg böra i Bref till Författaren nämnas, att om han själf skulle wilja besörja om tryckningen af sitt arbete, önskade akademien, att han tillika wille låta detta academiens omdöme inflyta, och erbjöd sig Landshöfdingen Rosenstein att vidare med Författaren briefwäxla. Namnsedeln öppnades af academiens närwarande President

Tävlingarna

Baron Rosenblad, och Författaren befanns wara: Görges, Professor an der Ritter-academie in Lüneburg.»

Görges' avhandling trycktes sedan, på latin, i nionde bandet av Handlingarna.

Till ämne för 1807 antogs: Jemförelse emellan de Latinska Författare af gyllene åldren och Silfveråldren, och denna gång fick akademien mottaga blott en enda tävlingsskrift, naturligtvis på latin. Den upplästes vid ett par sammanträden, men utsattes den 3 mars för en skarp kritik, varefter akademien beslöt, att någon belöning icke kunde komma ifråga. 1808 och 1809 blev utgången ännu sämre, ty under dessa år fick akademien alls icke någon tävlingsskrift på främmande språk att bedöma. Trots de två prisen hade således denna tävling slagit sämre ut än den i historia.

1807—
1809

Ännu mera nedslående blev resultatet av akademiens tredje tävlan, i antikviteter — delvis dock beroende på de oftast olämpliga ämnena. 1803 var detta: Manufacturernas och Handtverkeriernas ålder, Skråordningar och beskaffenhet under hedniska och katolska tiden. Detta år fick akademien alls icke mottaga någon tävlingsskrift, ej heller 1804, och för 1805 utsattes därför ett nytt ämne: Fullständig förteckning på de Isländska Sagor, som röra Nordiska Historien med uppgift om deras ålder och författare — ett val av ämne, som antyder akademiens egen obekantskap med dess vidd och svårighet. Resultatet blev också detsamma som förut: ingen skrift. Ämnet upprepades därför för 1806 års tävlan, och nu mottog akademien verkligen *en* skrift, som för granskning överlämnades till Rosenhane och Flintenberg. Vid sammanträdet den 11 mars anförde de, »att ehuru Författaren gjort sig mycken möda att hopsamla underrättelser om dessa sagor och tycktes äga flera rätta och grundade idéer om förenämnda Sagors upphof och värde, så saknade dock denna skrift nog mycket i method och afhandlingssätt för att uppfylla K. akademiens syftemål och den lärda werldens önskan; de medgäfv, att detta ämne är alltför widsträckt, då en ny detail fordras om hvarje tryckt och otryckt Sagas innehåll och beskaffenhet, att om K. akademien å nyo utsätter till täflings samma ämne, kunde det därför inskränkas till en *Critisk förteckning öfver de i Sverige utgifne Isländ-*

Antikviteter
1803—
1809

ska Sagor med undersökning om deras ålder, beskaffenhet och historiska värde. Därmed kunde såsom en Inledning förenas icke en berättelse om Islands upptäckt och dess scribenters biographier, men wäl några allmännare grundsatser, hvarefter de Isländska Sagornas upphof och beskaffenhet måste bedömmas. Dertill hör en närmare undersökning, huruvida Engelska och Spanska Romaner och Poesier aldra först gifvit anledning åt Isländarne att sammansätta deras Poetiska och Historiska digter; Engelska Poesien tyckes i sitt ursprung röja en likhet med den Isländska till stil och method, som förtjente att närmare jämnföras.»

Detta yttrande är ju relativt välvilligt och visar egentligen blott, att de båda granskarna icke vidare voro inne i ämnet. Akademiens dom blev likväl vida hårdare: »Som academien allmänt fann, att denne Författare på intet sätt uppfyllt akademiens önskan eller förstått att fästa den uppmärksamhet, som wederbörde wid något af de till akademiens uppgifna fråga hörande ämnen, dessutom nyttjat ett alltför wårdslost och otjenligt skrifsätt, så kunde icke någon slags belöning honom tilldömmas.»

Utan tvivel berodde denna skärpning på ett anförande av Hallenberg — som icke utsetts till granskare — och vilket han bad att få foga till protokollet. Det är mycket vidlyftigt, fyller 21 foliosidor och börjar: »Jag har alltid varit af den tanken, att detta ämne icke är tjenligt till ett academiskt täflingsämne, emedan det fordrar wida större kunskaper och granskningsförmåga, än de vanligen ådagalägga, som beswara academiska prisämnen. Men i fall academien vidare will utsätta detta ämne, går det wisserligen icke an att inskränka det inom de Sagor, som endast blifvit tryckta i Sverige, emedan en sådan afhandling icke skulle kunna blifva sammanhängande, ty flere Sagor, som blifvit tryckta utom Sverige, stå ofta i så nära förbindelse med dem, som blifvit tryckta inom Sverige, att de kunna anses för sammanhörande delar med hvarandra. Men om ämnet skulle anses behöfva förkortning, torde det böra ställas på följande sätt: *Critisk afhandling om de Isländska Sagor, som isynnerhet till mer eller mindre del kunna upplysa Swenska Historien.* Annars anser jag ämnet äfwen sådant det förut blifvit uppgifvet icke wara så

Tävlingarna

widlyftigt, som det i hast kan förefalla, endast det i rätt ordning uppställes. En författare, som känner ämnet och förstår, huru det bör afhandlas, skall nödvändigt aldra först urskilja Historiska Sagorna ifrån dem, som tydligen äro diktade, hwarmedelst afhandlingen af sig själf delar sig i twenne delar, af hvilka den förre bör i synnerhet sysselsätta Författarens uppmärksamhet, den senare kan blifva ganska korrt. Om en kunnig Författare med rätt användande af hvad man kallar den högre Critiken på samma sätt granskar Isländska Sagorne, som alla forntidsskrifter böra granskas, skall han i det mästa kunna utreda, hvilka af Sagornas händelser äro diktade eller historiska.»

Därefter lägger han själf fram denna kritiska metod och röjer därvid en kännedom om den isländska litteraturen, som säkerligen var den största som någon svensk *då* ägde. Först sedan han, med exempel, framlagt denna kritiska metod att bestämma en sagas ålder och karaktär, kommer han i avslutningen fram till den tävlingsskrift, som nu skulle bedömas: »Jag missbrukar utan twifvel Herrarnes tolamod med dessa mina obetydliga anmärkningar, men jag har med dem welat gifva en och annan vink, huru jag tror Isländska Sagorna böra behandlas och med detsamma till någon del utmärka, huru vår okände Författare icke förstätt att fästa sin uppmärksamhet wid någon enda af de omständigheter, som höra till hans ämne. Allt hvad han hunnit läsa om Island, synes han hafva uppskrifvit på sitt Papper i samma ordning, som han det läsit och hvaraf föga är sådant, att det kan anses höra till det uppgifna ämnet. Det är en märkvärdig både okunnighet och oredighet, att han ej en gång förstätt uppräknat Isländska Sagor i någon slags ordning, då likwäl hjelpredor härtill så ganska lätt stått att erhålla i flera tryckta Böcker som t. ex. Halfdan Einarssons Historia litteraria, Johannis Finnæi Historia Ecclesiastica Islandiæ, Olavi Syntagma de Baptismo, Troils Bref om Island, Anmärkningarna till de flera i Danmark utgifna Sagor och flera skrifter, hwarifrån just icke någon till alla delar fullständig, likwäl en rätt anseelig Förteckning på Isländska Sagor kunna erhållas. Han hade då åtminstone till titlen kunnat känna Heidarviga Saga, som Torfæus trott wara alldeles förkommen, men som sedermera

blifvit funnen i Sverige; han hade kunnat läsa, att Rymbegla är en afhandling om Isländarnas Calender och Tidräkning. Med ett ord: Om han skaffat sig hithörande kunskaper, skulle han icke haft den oförsynthet att underställa kunnigt folks granskning så osammanhängande anteckningar som nu skett.»

Efter denna kritik ströks ämnet, och ett nytt — föga bättre — sattes i stället upp till 1807 års tävlan: Undersökning om Ivarska och Sigurdska konungaätten i Sverige. Men den 20 januari 1807 visade det sig, att ingen lystrat till inbjudningen. Ämnet fick därför stå kvar till 1808, då verkligen *en* skrift inkom, som för granskning lämnades till Rosenhane och Adlerbeth, varefter försöket den 8 mars av akademien underkändes: »Och fann academien, att ehuru samma skrift vittnade om både goda kunskaper och historisk granskning, ägde hon dock icke den fullständighet eller ordning i afhandlingssätt, att den kunde belönas.» 1809 fick akademien icke mottaga någon tävlingskrift i antikviteterna.

Under de gångna åren hade således intet antikvitetspris kunnat utdelas, under intet år hade mer än *en* skrift inkommit och fyra gånger ingen alls.

Inskrifts-
konst

Tydligast röjer sig det minskade intresset för akademiens tävlingar vid den fjärde, förut mest populära: den i inskriftskonst. 1803 hade blott ett dylikt försök inskickats till akademien. Efter den 20 januari kom visserligen ännu ett, men som det dels kommit för sent, dels icke var på latin, utan på fransk vers, blev det genast underkänt. Däremot fick verkligen det i laga tid inkomna inskriftsförslaget det för året utsatta priset. Författaren var en gammal pristagare i akademien, magister Gunnar Backman. Men detta pris var också det sista, som i sinnebildskonst utdelades under dessa år. 1804 mottog akademien icke något försök i denna tävlan, 1805 ej heller, 1806 visserligen ett, som dock genast underkändes, enär det »i intet afseende kunde anses förtjäna någon belöning», 1807 också ett, som likväl rörde »den okunnighet i språk och alla de kunskaper, som fordras till det uppgifna ämnets behandling», så att författaren på intet sätt förtjänade akademiens uppmärksamhet. 1808 kom ingen skrift, 1809 visserligen en, som genast förklarades omöjlig. Undantager

Tävlingarna

man således året 1803, var det alla de andra åren ren missväxt, och själva inskriftskonsten låg vid denna tid tydligen på dödsbädden.

Såsom vi från det föregående minnas kunde en utomstående utan att deltaga i tävlingen till akademien insända en avhandling med anhållan om akademiens omdöme om denna. Detta skedde även under dessa år, ehuru mycket sällan. Så berättas i protokollet för den 18 september 1805: »Jemte en i jorden funnen Pil af flintsten hade Carl Fredrik Bengtsson Geijer från Carlstad och Uddeholm till akademien insändt Anmärkningar öfver Påskens firande på viss dag, hvilka anmärkningar till Cantzli Rådet Melanderhielms utlåtande remitterades.» Förslaget borde väl egentligen ha inskickats till Vetenskapsakademien, där frågan många gånger varit före, och remissen till astronomen Melanderhjelm var därför nog den riktiga. Hans utlåtande föredrogs den 26 november, och sedan detta upplästs, fick sekreteraren i uppdrag att meddela Geijer, »att enligt Nicenska mötets beslut, hvilket af Christenheten blifvit antaget till efterlefnad, bör Påsk firas på den Söndag, som är näst efter den fullmåne, hvilkens Ny är närmast efter Dagjämningsmomentet, hvaraf följer, att om Ny inträffar en secund minut före dagjämningsmomentet, skall man vänta till nästa Ny och dess fullmånad, innan Påsk får firas Söndagen derefter; men om Ny inträffar en secund efter Dagjämningsmomentet, kommer Påsk att firas en hel månad förr än i det förra fallet». Detta förefaller ju icke vara svar på frågan utan blott ett konstaterande av bruket och dess uppkomst, men något vidare förekom icke i akademien rörande denna sak.

Den 15 oktober 1806 mottog akademien ett från en okänd person, »som undertecknat sig med bokstäfverna M. B., till academien insändt Bref, tillika med ett bifogadt manuscript med titel: De Celticæ linguæ cum Gothica convenientia earumque communi origine, hvilket manuskript säges hafva blifvit funnet ibland framlidne Biskop Herweghers Samlingar och nu skänkes till academien. Det befanns vara ett concept med många öfverstrykningar och af intet värde.»

Mera betydande tyckes den avhandling ha varit, som 1807 inskickades från Chargé d'affaires Nils Gustaf Palin, vilken sedermera, 1812, invaldes till akademiens arbetande ledamot. Den 14 Okto-

*Insända
skrifter*

ber 1807 »anmälte Secreteraren en af Cancellie Presidenten Baron Ehrenheim lämnad afhandling om några Egyptiska Mynt, författad och till Cancellie Presidenten insänd af Chargé d'affaires Palin, hvilken Afhandling till genomläsande mottogs af Cancellirådet Bergstedt». Den 3 november anmälde sedan Bergstedt, att han funnit afhandlingen »vara med mycken kunskap författad». Huruvida detta omdöme meddelades Palin, framgår ej av protokollet, och något omdöme hade han ju ej begärt. En dylik anhållan hade däremot framlagts av en magister Collnér: »Till Kongl. academien hade magister Carl Samuel Collnér inlemnadt en af honom gjord öfversättning af Hervarar Saga, öfver hvilket arbete Collnér anhållit att undfå academiens omdöme och yttrande. Akademien uppdrog åt Cansli-Rådet Friherre Rosenhane och Expeditions Secreteraren Flintenberg att granska denna skrift och deröfver meddela academien sina tankar» (Prot. 13 juli 1808). Denna granskning utföll tydligen icke till Collnérs fördel, ty då den föredragits i akademien den 22 november, avböjde akademien att uttala sig om översättningen: »Som academien fann, att det enligt hannes Stadgar icke tillhör hanne att öfver dylika försök meddela något utlåtande, beslöt hon, att hvad de nämnda bägge hannes Ledamöter yttrat sig om den inlemnade Öfversättningen af Hervara Sagan kunde särskildt, men icke i Academiens namn såsom råd åt öfversättaren meddelas.» Collnérs översättning blev icke utgiven.

LEDAMÖTERNAS EGNA SKRIFTER.

Av de skrifter, vilka av ledamöterna själva skulle författas, vända vi oss först till inträdestalen. *Inträdestalen*

Under de år, med vilka vi nu sysselsätta oss, hade fem hedersledamöter invalts. Av dem begagnade sig fyra av hedersledamöternas hävdvunna rättighet att helt kort tacka för den heder, som bevisats dem. Dylika innehållslösa inträdestal höllos av Rosenblad (den 3 december 1805), Zibet (den 15 juli 1807), Marks von Würtemberg (den 21 juni 1808) och Edelcrantz (den 18 april 1809, detta enligt protokollet. Handlingarna ha — genom ett tryckfel — den 13 april).

Endast biskop Tingstadius tog sitt inträde (den 16 oktober 1805) med ett vetenskapligt föredrag. Men så var han också en gammal professor, som helt kort före invalet blivit biskop och som varit en bland Uppsalauniversitetets mest betydande lärare, en bland dem, som även litterärt gjort en insats. Han var nämligen den förste i Sverige, som i det Gamla Testamentets profeter och psalmdiktare såg — icke författare i dogmatik — utan stora skalder, den förste, som hade en klar uppfattning av Bibelns *poesi*. I Handlingarne har talet ingen titel, men enligt protokollets riktiga referat av innehållet handlade detta om »Några Betänkligheter, som göra det sannolikt, att Greker och Romare hemtat sina första kunskaper i vitterhet och fria konster från Österländska folkslagen». Hans läroämne såsom professor i Uppsala hade varit österländska språk, och det var därför naturligt, att han ville framhålla de österländska folkens insats i den antika kulturen. Med de hjälpmedel, som då stodo forskningen till buds, gjorde han det med en viss framgång. Ty hans tal får icke bedömas från vår tids vetenskapliga ståndpunkt. De bibliska skrifternas avfattningstid var då ännu icke känd, och t. ex. *Tingstadius*

Jobs bok, som antagligen skrevs av en av hellenismen i Egypten påverkad israelit och i varje fall hör till de yngre i Gamla Testamentet, betraktades av Tingstadius såsom »den älsta bok, som världen känner, äldre än Moses skrifter». Den egyptiska kulturen var då, före hieroglyfernas tolkning, mycket ofullkomligt känd, och om denna kultur hade man mycket dimmiga föreställningar, särskilt inom mystiska kretsar, enligt vilka Moses i Egypten lärt sig sin vishet. Och slutligen var den förhistoriska kulturen på Kreta, i Mykenæ och Tiryns, som måhända kunnat giva honom bättre argument, då ännu oupptäckt. Men detta frånsatt har talaren så tillvida nått sitt syfte, att han hävdar den orientaliska diktens storslagenhet, även om de överensstämmelser, som han framdrager mellan grekernas och orientalernas poetiska bildspråk icke, såsom han förmenar, skulle bero därpå, att de förre lånat bilderna från de senare. »Icke hade» — skriver han — »Ovidius, Theocritus, Homerus eller andra ryktbara poeter ibland Romare och Greker läsit Hebreernas *Höga Visa*. Likväl finnas denna visas bilder äfven nyttjade utaf dem, emedan de ifrån samma länder emottagit dem som Hebreer och deras afkommande, Araberne.» De österländska skalderna hade liknat smittosamma sjukdomar vid »pilar», som träffade människorna, och efter dem kallar Homerus pesten för Apollos *pilar*. »Och ho skulle tro, att den vackra målningen af fredstider, som skapade *svärd* till liar, är Martialis, Ovidii eller Virgilius egen, sedan man sett densamma uti Hebreisk skrift, nyttjad af Profeten Esaia.» Minst lyckat i talet är nog det parti, i vilket han vill härleda den grekiska konsten från den orientaliska, som man då för övrigt ytterst ofullständigt kände till.

Under tiden 1803—1809 hade sex arbetande ledamöter invalts, av vilka Åkerblad icke höll något inträdestal. Norberg, som invalts i slutet av 1809, blev först 1811 färdig med sitt. Av de övriga fyra tog Masreliez inträde den 5 april 1803, Bergstedt den 1 november samma år, Dahl den 15 augusti 1804 och Regnér den 25 juli 1805. Utom Dahl var ingen av dem egentligen vetenskapsman, men de ägde en allmänbildning, som väl kunde rättfärdiga akademiens val.

Ledamöternas egna skrifter

Masreliez, som först tog inträde, var en fin och älskvärd konstnär, särskilt skattad för sina graciösa rumsdekorationer, en banbrytare för den neoantika smakriktningen i Sverige, i detta avseende en föregångsman, vilken — åtminstone till en del — givit Sergel och Ehrensvärd de impulser, som de vidare utvecklade. Hans inträdetal blev också ett inlägg för den av honom så högt skattade neoantiken, och formellt är hans tal ett bland de bättre, som då ännu hållits i akademien: »Åliggandet att hålla ett tal» — börjar han — »är en bekymrande skyldighet för den, som lika med mig, endast Artist, ej ägt tillfälle att odla de snillet yrken, som tillhöra Eder och utgöra föremålet för de arbeten, som så mycket hedra Edert samfund. Det företräde, som utmärker Grekernas Arbeten, Konstnärernas lynne hos denna nation, det vackra Ideala af deras Statyer, äro de ämnen, jag alltid önskat måtte blifva undersökte och förklarade.» Det var över detta ämne, han ville tala. »Grekerna» — så utvecklar han sin uppfattning — »sökte ernå fullkomligheten i konsten icke med skildring af naturen sådan hon är, utan sådan hon i dess fullkomlighet kan och borde vara. — — — Skönhetens bildande är antingen *individuellt*, det vill säga skildradt efter en enda *Individ*, eller *Collectivt*, det vill säga sammansatt efter ett val af flere *Individers* sköna delar; denna sammansättningen af flere delar för att uttrycka ett helt, är det man kallar *Ideal*. Det naturliga har sina ofullkomligheter; den vackraste kropp är sällan utan fel, har ofta delar, som man kan finna och förutsätta fullkomligare hos andra. I följe af denna erfarenhet förhöll sig den djupsinnige konstnären lik biet, hvars honung samlas af flere blommors saft. — — — Grekernas statyer bilda för konstnärens öga i denna delen, allt hvad han kan önska. Han finner förenadt i en brännpunkt af ljus alla strålar af skönheten, skilde och spridde i naturens stora område.» »Det finnes» — fortsätter han — »tvänne sätt att härma naturen; konstnären uti det ena, endast sysselsatt med ett enda föremål, bjuder till att föreställa densamma med noggrannhet och sanning, och uti den andra väljer han af flere föremål särskilte delar, dem han söker förena och af hvilka han gör ett regelbundet helt. *Portraiter* höra till det första sättet af härmning. Detta slags konststycken böra vara

utförda uti Flamandska *stilen*, det vill säga utan uppfinning; men det senare slagets efterhärming leder till undersökningen af det fullkomligen vackra, af det vackra, hvars idé är född i människans inbillningsförmåga och endast der kan finnas uti sin största fullkomlighet. Det är hvad man kallar *Ideal*, ifrån hvilket Grekerna aldrig afveko.» »Ibland de drag af fullkomlighet, som utmärker Grekiska Konstnärernas arbeten, gifves det ett, som äskar vår största uppmärksamhet. Det finnes uti de bättre Statyer och svårligen annorstädes, jag vill säga: den *ädla enkelheten*, den *lugna storheten*, som beundras uti ställningarne och uttrycken. Uttrycket, som råder i en grekisk figur, målar en *stor* och *ädel* själ midt i de häftigaste rörelser och de starkaste lidelser. De ställningar och åtbörder af eld, häftighet och vrede, som voro stridande emot den *storhet* och den *ädla stillhet*, jag nämner, ansågos af Grekerne för felaktige.»

Detta är ett kort sammandrag av det tal, som kanske klarast återger den neoantika strömningen i tiden.

Bergstedt Nästa inträdestalare var Erik Bergstedt, en av denna tids dugligare och mest rakryggade diplomater. Såsom misstänkt för jakobinism hade han under den Reuterholmska regimen beviljats en »tjänstledighet», som han använde till en under tre år, 1794—1797, utsträckt resa till Grekland, Mindre Asien, Egypten och Italien — en resa, som icke var en vanlig turistfärd, utan snarare förtjänar namnet av en högt bildad mans studieresa. Det var såsom en berömd resande och observatör i exotiska länder, som han invaldes i akademien, och hans inträdestal kom också att behandla en episod från resan, hans besök vid pyramiderna vid Gizé. Bergstedt visar sig här som en ovanligt god berättare, och det som icke minst tilltalar är hans anspråkslöshet och hans frihet från alla lärda later. En trägen tjänstgöring — yttrar han i början av talet — »har länge upptagit min tid, så att jag blott ägt få stunder att lemna åt Vetenskaperna och Vitterheten. En strödd läsning, merendels endast såsom ett tidsfördrif samt riktad förnämligast på ämnen, som angingo min tjänst, har ej kunnat bereda de grundliga insigter, som erfordras för att blifva en värdig Ledamot af Edert Samfund.» Han söker heller icke att lysa med de kunskaper, han verkligen ägde, gör inga lärda citat,

Ledamöternas egna skrifter

svävar icke ut i några vetenskapliga hypoteser, utan nöjer sig med att enkelt berätta, vad han sett, och ger en mycket god beskrivning icke blott av pyramiderna utan ock av Egypten, sådant landet var, innan det öppnades för den moderna turismen.

Nästa inträdestal »Om uppfostran i det antika Grekland, särskildt *Dahl* Sparta», hölls av en av dåtidens mest ansedda svenska vetenskapsmän, Christopher Dahl, professor i grekiska vid Uppsala universitet. Om hans anseende kan det vara nog att anföra, vad Beskow, som under hans professorstid var student, i sina Lefnadsminnen skriver: »Bland dåvarande lärare intogs främsta rummet obestriddt af Kristoffer Dahl — ett namn, som ingen bildad Svensk kan nämna utan vördnad. En sådan förening af klassisk och modern bildning som hos honom är i alla tider sällsynt. Hans latinska program såsom rektor vid Gustaf den tredjes död anses ännu af de säkraste kännare såsom förtjent att ställas vid sidan af den Romerska guldålderns skrifter. Något detsamma kan sägas om hans äreminne på Romarspråket öfver ärkebiskop von Troil. I modersmålets behandling både i bunden och obunden stil var han lika säker mästare, hvarom hans psalmer, hans tal öfver freden i Werelä och hans öfversättning af Ciceros Catilinariska tal (belönade af Svenska Akademien) bära vittnesbörd.» Även andra samtida tala om hans nobla karaktär, hans varma religiositet, hans älskvärda umgängessätt, hans eminenta lärarförmåga och hans omfattande beläsenhet även i nyare litteratur. De, som i våra dagar läsa hans inträdestal, ha likväl svårt att dela samtidens uppfattning av Dahl såsom talare. Visserligen får man det intrycket av hans inträdestal, att han tillhörde den då frambrutande nyhumanismen, som icke stannat vid glosor och grammatik utan sökt tränga in i den antika livsåskådningen, men den klarhet och den enkelhet, som man nu vill finna hos en god stilist, saknar man däremot alldeles, och stundtals har man ganska svårt att förstå, vad talaren med sina många ord egentligen *menar*. Det torde, med bibehållen kommatering, vara nog att anföra ett citat från inledningen till det egentliga talet:

»För inträdet i en Vitterhets-Academie, är troligen Lacedemon icke rätta ordet till lösen: men, när af ett tillfälle så högtidligt, som detta,

jag finner mig frestad, att, åt *Grekiska UppfostringsLäran*, omsider offentlig, vilja frambara ett af min enskilda tillgifvenhet länge förvaradt offer¹, vet jag icke, om detta kan börjas med något värdigare exempel, än af en stat, hvilken har, ifrån sekler tillbaka, hållit världen tillhanda den sanning, att inom trettio år, ifrån hvad dag som helst, har man en hel Nation bildad i kunskaper och seder, hurudan man behagar. En viktigare upptäckt för menskligheten vet jag icke, om något annat Folkslags Historia har att uppvisa. Mine Herrar, I befaren icke någon politisk Deklamator: icke ånyo någon af dessa besvärjare, som, efter att hafva tillbragt sin tid i mörkret af fornålderns grifter, resa sig stundom i dagen; som tro sig, med underkraften af vissa ord, möjligt, att baklänges, sekler igenom, drifva sjelfva solen tillbaka; som tro att det närvarande och förflutna kan paras, odling och råhet, i en punkt; som i ljuset af våra dagar vilja framkalla anden af en Statskonst, hvilken tålde det knappt af sina; som tro ännu på Republiker i världen; som ville anlägga midt i Europa ett Sparta; men också, som derföre äro så ofta återförvisade in i det tidevarf, der deras beundran, utan att bullra i vårt, bör förblifva. Lycurgi Statslära kan en senare tid, det är sant, icke upptaga; men — om för honom det var en möjlighet, att åstadkomma dessa så ytterst stränga och sjelfva mennisko-naturen nästan motbudande fordringar, af hvilka Sparta, i flera hundra år, stod ett stadigt exempel — våge vi, kanhända, icke förmycket, om vi göre deraf icke någon annan tillämpning än den enda, att vida mildare fordringar, som till vår tids upplysning och förädling äro befundne lämplige, måtte icke mera omöjliga, utan tvärtom i samma mon lättare, som de äro mer naturlige, hvar som helst, kunna verkställas.»

Dahl blev icke länge ledamot av akademien. Sitt inträdestal höll han 1804, och redan 1809 slutade han sina dagar — endast 51 år gammal. Någon annan insats i akademiens verksamhet än inträdestalet gjorde han icke.

Regnér Året efter Dahl höll Gustaf Regnér sitt inträdestal. Han åtnjöt

¹ Torde avse den hyllning, som han (utan nämnande av den avsedda personens namn) i talets början ägnat Rosenstein.

Ledamöternas egna skrifter

på långa vägar ej Dahls anseende, hade visserligen vunnit pris både i den gamla Vitterhetsakademien och i Svenska akademien, men betraktades nog snarare såsom en vitter författare av sekunda rang; hans mest betydande arbete torde vara hans 1784—1785 utgivna tidskrift Svenska Parnassen. I någon mån var dock även han en föregångsman genom sin opposition mot de då brukliga parafraserade översättningarna av antika diktverk och sitt krav på metrisk tolkning av dem. Han hade även haft en viss betydelse genom att mot den i hans ungdom här rådande franska smaken framhålla betydelsen av den samtida tyska litteraturen. Och hans inträdestal har — så vitt jag vågar döma — allt för litet observerats av våra språkmän. Det är skrivet av en man, som verkligen tänkt över sitt ämne, en man, som ej saknar originalitet och som tillika är en god stilist. Här kan blott några utdrag anföras: Jag har — yttrar han — »under mitt omgänge med äldre och nyare tiders vittre författare bland annat gifvit synnerlig akt på Språkens ästhetiska värde, men även detta under beständiga avbrott, utan viss föresats, aldrig minst den att kunna deröfver inför en samling af Rikets ypperste språkkännare säga något nytt. Likväl måste jag utbedja mig att på detta ämne — och förnämligast på den delen deraf, som rör *harmonien* — för några ögonblick få vända Eder uppmärksamhet. — — — Om konsten att med articulerade ljud uttrycka sina tankar betraktas i dess ursprung, sammanlefnadens behof, är ett visst förråd af ord med bestämda begrepp, hvaraf tydliga meningar kunna formeras, allt hvad som erfordras till dess fullkomlighet. I denna hänsigt är Hottentottens språk, så hårdt och ohöfsadt det må vara, lika användbart som Italienarens. Men fattar man denna konst ur en högre synpunkt, såsom tjenande att främja seder och upplysning och gifva samfundslifvet ett ökad behag, så utgör väl tydligheten alltid dess första egenskap, men, om dessa ändamål skola vinnas, icke den viktigaste eller verksammaste. Det är ej nog att begripas; man bör höras med välbehag, röra, öfvertala, förtjusa, och häruti röjer ett språk sin ästhetiska kraft. — — — Harmoni eller ett väl afpassadt ljud är således ofelbart det, som först bör komma i betraktande, om man skall kunna tillägga ett språk ästhetiskt värde.» Grekerna kände och förstodo

detta. »Hvarpå syftar fabeln om Amphion, som med tjusningen af sin lyra gaf rörelse åt liflösa ting och på det sättet uppbyggde Thebe? och den om Orpheus, hvars musik bevekta lejon och tigrar? Om ej på välljudet af deras manande röst, som drog irrande flockar af ett ohöfsadt folk ur skogarna till ett lyckligare samhälligt lif.» Det grekiska språket är också helt och hållet harmoni. »Och detta redan i sina elementer så välljudande språk, hur behandlas det? Man valde icke allenast ord för uttryckets renhet, man valde ordningen af orden för den riktigaste tonföljd. För denna lyckliga frihet hade man att tacka språkets grammatik, som tyckes vara gjord af vältalare och poeter. — — — Icke blott vocaler, såsom i vårt, men äfven consonanter, måste der tåla att utvexlas. I hela Grekiska alfabetet gifves knappt en bokstaf, som icke i ordets böjelser, i härledninggar och nästan hvarje förändrad ställning är ombytlig.»

Sedan han vidare utvecklat det grekiska språkets estetiska möjligheter, övergår han till romarna, vilkas språk enligt hans mening icke ägde samma harmoniska skönhet annat än under en kort tid, den augusteiska. Jag har — fortsätter han efter denna tämligen långa utredning — »blott anfört exempel af de äldre språkens skicklighet att med sjelfva ljudet och ordens rytmiska fall härma naturen, ty detta visar säkrast deras anlag för harmonien och banar väg till den *jmförelse med de nyare språken*, som nu återstår att göra. Hvaraf kommer, att dessa i allmänhet äro så litet harmoniska, att de nästan intet ästhetiskt värde skulle äga, om det berodde ensamt på denna omständighet?» Den viktigaste orsaken finner han i klimatets inverkan, men är här trots exemplen ej vidare övertygande, då klimatet i Grekland och i Italien ju är tämligen likartat. Lån från grekiskan anser han därför ur skönhetens synpunkt vara en ren fördel. Det ha italienare och fransmän visat, »som heldre, efter Romarnes exempel, nyttja Grekens harmoniska termer än ur egna språk tillskapa nya, som — sedan örat förkastat dem — aldrig skola med fullt eftertryck verka på hjertat eller förståndet, så sinnrika och begripliga de än må vara». Tyskarna ha gått en motsatt väg, och »jag ser Tyska Litterateurer sjelfve medgifva sitt språks hårdhet, men det oaktadt ofta sammantruga i ett ord, hvad de, med biträde af sin artikel, mindre hårdt

Ledamöternas egna skrifter

och utan särdeles förökadt staftal kunde säga med flera. Hvarföre till exempel *Reichskammergerichtsbeysitzer*, *Rechtsgelehrsamkeitsprofessor* o. s. v., då genom artikeln ordet kunde åtminstone delas itu och det oharmoniska i uttrycket något mildras? — — — Jag vill medgifva, att i sysslors benämning, helst då de äro förknippade med en viss värdighet, detta hopkedjande af ord ej torde kunna undvikas, men hvartill tjena de motsträfviga termerna *Zergliederungskunst*, *Wundarzneykunst*, *Weltweisheitslehre*, då hela Europa känner och nyttjar de lättsagda grekiska orden anatomi, kirurgi, filosofi.?)»

Regnérs inträdetal var det sista före 1810, och vi övergå nu till *Lefvernesbeskrivningarna*. Som vi sett hade akademien förut tagit detta åliggande ganska lätt, och den gjorde det även nu. Om några minnestal över de avlidna utländska ledamöterna blev fortfarande aldrig något tal, ehuru en man som Schiller dock kunde ha förtjänt att ihågkommas, och dödsfallen blevo inte ens anmälda i akademien. Även de svenska dödsfallen omnämndes mera sällan i protokollen, ehuru dessa dödsfall under åren 1803—1810 voro ganska många. 1803 avledo Sparre, Fredenheim, Neikter och Troil, 1804 Porthan, 1805 Murberg och Celsing, 1807 Liliestråle, 1808 Gyllenborg, 1809 Dahl och Zibet. Men endast få av dem fingo några eftermälen i akademien. Den 7 juni 1803 »påminde Landshöfdingen Rosenstein om Lefvernesbeskrifningar öfver aflidne Ledamöter i akademien och erbjöd sig sjelf att författa en sådan öfver Professoren Neikter, hvarjemte Expeditions Secreteraren Flintenberg åtog sig att författa en öfver Öfverintendenten Fredenheim och Biskop Tengström skulle anmodas att författa en öfver academiens aflidne Secreterare Tihleman».

Att akademien ville hedra Tihleman med en minnesruna, röjer ju en långt gången välvilja hos akademien, ty alldeles samtidigt höll man på att undersöka vidden av hans försnillningar. Att ingen av de vid sammanträdet närvarande var villig att teckna hans minne, är därför förklarligt, och att man anmodade biskop Tengström att åtaga sig det delikata uppdraget, berodde väl därpå, att båda voro finländare. Men Tengström tyckes — icke utan skäl — ha avböjt förtroendet, ty sedan hör man intet om någon biografi över Tihle-

man. Även vid nästa sammanträde, den 14 juni, kom man att tala om lefvernesbeskrivningarna: »Som icke någon Lefvernesbeskrifning hade blifvit författad öfver academiens framlidne Ledamot ÖfverIntendenten Baron Adelcrantz, och ÖfverIntendenten Fredenheim, som på academiens vägnar åtagit sig att en sådan författa, nu jämväl med döden hade afgått, så kom i öfvervägande hos academien att denna skyldighet emot en afliden förtjent Ledamot icke borde ur akt låtas, och med academiens utmärkta bifall åtog sig Hofintendenten Masreliez att denna Lefvernes beskrifning författa.» Men då Masreliez 1810 avled, var denna levnadsteckning ännu oskriven, och ej heller fick akademien mottaga Rosensteins utlovade minnesteckning över Neikter. Däremot blev verkligen Flintenberg färdig med sin över Fredenheim. Den 28 maj 1805 anmälde han »att den Lefvernesbeskrifning academien anmodat honom att författa öfver aflidne Öfverintendenten Fredenheim nu vore färdig, hvarföre han anhöll om dag till dess uppläsande. Kongl. academien ansåg det kunna ske i nästa sammankomst den 4 juni.» Så skedde även, men denna biografi blev av en eller annan anledning icke tryckt i Handlingarna.

Sedan tyckes akademien icke ha givit någon ledamot ett dylikt uppdrag, men däremot förekommo några frivilliga anmälningar. Den 4 december 1804 anmälde Adlerbeth, »att han författat en Lefvernesbeskrifning öfver academiens framlidne Ledamot archebiskopen von Troil, och academien anmodade cantslirådet Adlerbeth att samma lefvernesbeskrifning wid academiens nästa sammanträde uppläsa». Vid sammanträdet den 11 december upplästes den och trycktes därefter såsom en särskild minnesskrift; den 15 april 1806 skänkte Adlerbeth några exemplar till akademien, och den intogs också i det nionde, dock först 1811 tryckta bandet av Handlingarna. Adlerbeths exempel tyckes ha påverkat Tengström och Rosenhane, av vilka den förste (den 2 januari 1805) erbjöd sig att författa Porthans Lefvernesbeskrifning, den senare (den 9 april 1805) att skriva Murborgs. Men ingendera blev färdig, och av dessa nämnda minnesteckningar var Adlerbeths över Troil den enda, som fick plats i Handlingarne.

Ledamöternas egna skrifter

Adlerbeth hade redan förut, särskilt genom sin biografi över Schröderheim, visat sig vara den inom akademien, som bäst lämpade sig att hålla minnestalen över avlidne ledamöter. Någon betydande förmåga att giva levande porträtt av själva personligheten ägde han väl icke, men han fick dock här fram några av de dominerande egenskaperna hos den bortgångne, visserligen blott de sympatiska — med viss rätt, ty ett minnestal över en nyligen hädangången kollega är dock icke detsamma som en långt senare avfattad biografi. Om Troil, då denne kommit hem från sin utländska studieresa och skulle välja den kommande levnadsbanan, skrev Adlerbeth: »utvidgade kunskaper, förvärfvad verldskännedom, belefvenhet, som lånte sin prydnad åt ett öppet och intagande umgängessätt, förent med behagen af ett utseende, som utmärkte och förebådade lynnets ädelhet, allt detta talade till hans fördel». Så vitt eftervärlden kan se, är detta en god karakteristik av Troil. Någon stor karaktär hade denne icke varit, för sina framgångar i livet hade han till en väsentlig del att tacka sin smidighet och sin eftergivenhet för makten, men också — såsom Adlerbeth framhåller — sin duglighet, sin urbanitet och sin personliga älskvärdhet. 1773 hade han vid 27 års ålder prästvigts och blott sju år därefter hade han stigit till biskop, 1786 till ärkebiskop. Men på de platser han kommit att intaga hade han skött sig med nit och duglighet, och såsom ledamot i Vitterhets Historie och Antikvitetsakademien försvarade han gott sin plats, även om denna skulle ha varit inom den arbetande klassen. Hans ungdomsstudier hade, efter den tidens krav, varit ovanligt grundliga. I Uppsala hade han studerat under Ihre och såsom gradualdisputation författat en avhandling: *De runarum in Suecia antiquitate*. Sedan hade han i Göttingen studerat för den berömde Michaelis och hade 1772 gjort ett besök på Island, som han sedan skildrade i ett 1777 utgivet arbete, vilket tilldrog sig uppmärksamhet även i utlandet och översattes till tyska, franska och engelska. Även i Svensk kyrkohistoria hade han gjort en insats genom de i fem band tryckta *Skrifter och Handlingar Til Uplysning i Svenska Kyrko och Reformations Historien*, som ända till våra dagar har varit en mycket anlitad samling av svenska reformationsskrifter. Allt detta kommer fram i Ad-

lerbeths biografi, som är sakrik, enkel och utan den retorik, som samtidigt odlades i Svenska akademien.

Vetenskap-
liga
avhand-
lingar

Denna levernesbeskrivning var den enda, som under denna tid blev färdig och som tryckts i Handlingarna. Nästan lika litet intresse visade akademien för de vetenskapliga avhandlingar, som *varje* arbetande ledamot *varje* år skulle ingiva till akademien. Under de sju åren 1803—1810 hörsammade endast fyra denna bestämelse, var och en blott med *en* avhandling! Den, som gick i spetsen, var, även här, Adlerbeth. Till sammanträdet den 17 augusti 1803 hade han från Ramsjöholm inskickat en avhandling Om Svenske Konungen Attila, som då upplästes och sedan intogs i det åttonde bandet av Handlingarne. Tyvärr måste den betecknas såsom alldeles misslyckad. Enligt Adlerbeth förekommer uppgiften om en svensk konung Attila första gången i lilla rimkrönikan. Detta är orätt, ty rimkrönikan har lånat uppgiften från Prosaiska krönikan, och älst förekommer sagan i de danska Annales Esromenses. Innehållet i de båda svenska och i den danska krönikan är, att en svensk Konung Attila erövrat Danmark och satt en hund till hövding över danskarne. Om denna saga hade Lagerbring med rätta skrivit: »Och lär det intet vara mödan värdt att utgrunda anledningen till så vanskapliga berättelser. Alderdomen kan tilläventyrs ursäkta, att man nämner dem, men icke att man gör derom någon lång undersökning.» Adlerbeth medger det berättigade i detta omdöme, men — tillägger han — »fabler förekomma i nästan alla gamla folkslags historier och innehålla ofta en kärna af sanning, hvilken stundom inbillningen, stundom oförståndet omhöljt med dikter. Att utreda sådana slags sanningar, saknar icke sitt intresse.» Han söker därefter bevisa *möjligheten* av att hunnernas bekante konung Attila erövrat även Sverige och därför i traditionen levat kvar såsom en svensk konung samt vidare, att han *kan* ha erövrat Danmark samt till hövding där insatt en av sina hunner. Folknamnet hunner »ägde en likhet med det djuret, hvilket han säges utsett till styrelsen derstädes. Sagan betyder i sådan händelse ingenting annat, än att Attila anförtrött regeringen i Danmark åt en af sina Hunner. — — — Antager man nu, att Hunner i flera tidevarf bott i Sverige och i Norrige, blifver det

Ledamöternas egna skrifter

ganska möjligt, att en eller annan Segervinnare satt Höfdingar af denna nation öfver de underkufvade folken; och då försvinner hela ursinnigheten af det förfarande, som lägges dem till last.» I en uppsats En politisk Saga (Svenska Bilder I sid. 72 ff.) har jag sökt att utreda sagans historia, som icke haft något att skaffa med Attila, vilken säkerligen aldrig eröfrat Sverige. På grund av orsnamn som Hunneberg m. fl. fortforo dock länge »hunnerna» att spöka i vår historia.

Kort därefter, den 15 och 22 november 1803, föredrog den då alldeles nye ledamoten Bergstedt i akademien »en Berättelse om Egypten i äldre och nyare tid» — ett föredrag, vilket likväl aldrig blev tryckt och ej heller synes vara i handskrift bevarat.

Den ojämförligt flitigaste författaren av dylika avhandlingar hade under Adlerbeths tid varit Murberg, som nästan varje år hade föredragit någon kulturhistorisk uppsats. Under Flintenbergs och Tihlemans tid hade han däremot icke ingivit en enda. Nu framträdde han ånyo och inlämnade den 8 maj 1804 en uppsats om Collegium illustre i Stockholm, vilken upplästes i akademien den 22 s. m. och sedan trycktes i åttonde bandet av Handlingarne. Den blev den flitige Murbergs sista, ty året därpå, den 25 mars 1805, slutade han sina dagar. Liksom nästan allt, som flutit ur Murbergs penna, är också denna uppsats förträfflig, och han var här den förste, som riktade uppmärksamheten på den förut nästan okända undervisningsanstalt, som 1626 öppnats i Stockholm såsom en världslig och för det praktiska livet avsedd motvikt eller ett supplement till det ensidigt teologiska universitetet i Uppsala. Ur riksarkivet, riddarhusarkivet, Palmsköldska samlingen m. m. hämtade han materialet till sin saktiska skildring av denna i det svenska undervisningsväsendets historia märkliga högskola.

Den sista avhandlingen under dessa år var av Melanderhjelm: Undersökning om nyttan af ett eget de Lärdes språk. Den anmäldes i akademien den 5 november 1805 och föredrogs under två därpå följande sammanträden samt trycktes i nionde bandet av Handlingarne. Innehållet utgöres av en klagan över att latinet under 1700-talet börjat att såsom de lärdes gemensamma världsspråk ersättas av de moderna språken. Om — skriver han — »Cartesius hade förfat-

tat sina arbeten på Franska, Newton på Engelska, Bernoullier på Sweizerska, Galileus på Italienska, Leibnitius på Tyska, Tycho Brahe på Danska, Hugenius på Holländska, Copernicus på Polska språket etc., så hade dessa Lärde Män skrivit endast för några få och ofta nog för inga af sina landsmän, som ej ägde nog bildningsgrad att förstå deras undersökningar». I latinets undanträngande genom modersmålen ser han därför en verklig kulturfara. »Märken dertill börja också redan att visa sig, och att de Lärdes antal — åtminstone i vissa lärdomsyrken och jag vågar säga nästan i alla lärdomsgrenar, som kunna få och förtjena namn af solida — börjar mer och mer att aftaga och i deras ställen Journal-fabrikanter och Encyclopedister ökas, hvilka inbilla många deras läsare, att de kunna något, då det icke likväl är annat som de deraf lärt än att i sällskap discourera litet om det eller det ämnet utan att känna dess beskaffenhet och rätta grund, hvilket alt — enligt det, som äfven fordom händt i anseende till Vetenskaper och deras öden — bebådar deras fall.» Melanderhjelm, som likväl hade en känsla av, att han kämpade för en dödsdömd sak, måste dock erkänna, att även franskan blivit ett internationellt världsspråk, som behärskades icke blott av alla lärde, utan över huvud av alla bildade, och i fortsättningen av avhandlingen nödgades han därför att inskränka latinets krav på ensamrätt blott till de »exakta vetenskaperna». Avhandlingen är formellt icke illa skriven, och av intresse är särskilt hans redogörelse för latinets gradvisa undanträngande och de moderna språkens landvinningar i de lärda akademiernas publikationer; egendomligt nog går han här icke in på förhållandena i Sverige.

Alla dessa nu nämnda inträdestal, levernesbeskrivningar och vetenskapliga föredrag skulle tryckas i akademiens Handlingar, av vilka det sjunde bandet hade utkommit 1802. Under de nu behandlade sju åren utgavs ytterligare blott ett band, det åttonde, som blev färdigt 1808 och likaledes tryckt hos Lindh. Överenskommelsen med honom — på lika villkor som förut (se sid. 92) — träffades redan den 27 november 1804, men tryckningen kom att dra ut i icke mindre än fyra år, huvudsakligen på grund av söl med manuskriptens avlämnande till tryckeriet.

FYND OCH FORNVÅRD.

Genom Kanslikollegiets försvinnande 1801 inträdde den förändringen i akademiens ställning, att fyndärendena, som förut remitterats till kollegiet, nu remitterades till akademien. De anmälda fynden bestodo liksom förut i de flesta fall av mynt, och då Myntkabinettet nu ej längre stod under akademien utan under Överintendentsämbetet, borde — skulle man tycka — remisserna om myntinlösen nu ha gått till Överintendenten. Men så skedde icke, ej heller gingo de till riksantikvarien, utan till akademien, som således i fråga om inköpen fortfarande fungerade som en Myntkabinettet överordnad myndighet. Akademien hade emellertid, såsom vi erinra oss, intet anslag till fyndinlösen, och de erforderliga beloppen utgingo därför från »Kansliets» expensmedel, oftast på Kungl. Majts befallning, ibland på kanslipresidentens, någon gång, då det gällde småsummor, blott på akademiens eller riksantikvariens rekvisition. Den exakta storleken av kansliets expensanslag kan jag ej uppgiva, och att döma av räkenskaperna synes det något varierat under olika år, men hållit sig till omkring 3,500 riksdaler riksgäld om året. Av detta tog likväl akademien endast en ytterst obetydlig del i anspråk, ty fynden under dessa år voro varken många eller — kanske med ett undantag — särskilt dyrbara.

*Fyndens
inlösen*

1803 anmäldes endast ett fynd, som omtalas i protokollet för den 15 november: »Secreteraren uppläste en Remiss från Kongl. Maj:t af den 9 innevarande månad, hvarmedelst Konungen infordrat akademiens utlåtande om ett antal Silfverpenningar, fundna wid en gräfning på den så kallade Puolalabacken i Åbo, af hvilka penningar vice Landshöfdingen Palmfeldt insändt fjorton profstycken, och uppdrog academien åt Secreteraren att författa och af akademiens nu

Fynd 1803

warande President Hans excellence Baron Ramel låta underskrifva det underdåniga swar, som till Kongl. Maj:t å academiens wägnar borde afgå af innehåll, att wid dylika tillfällen har alltid warit vanligt att hela fyndet till Kongl. Maj:t insändes, och ansåg academien äfven nu wara så mycket angelägnare, som det icke war troligt, att ett fynd af 3 R 5 lods wigt kunde endast bestå af sådana Konung Johan III:s små ringhaltige penningar, som de 19 insända profstycken woro.» Den 13 december meddelades, att konungen givit landshövdingen befallning att till akademien inskicka hela fyndet, och den 10 april 1804 antecknades, att mynten nu kommit akademien till handa. Rosenhane — och icke den vid sammanträdet närvarande riksantikvariern Hallenberg — »emottog detta fynd och lofvade att till nästa sammankomst deröfver academien sina tankar meddela». Det gjorde han även, och nu gav akademien sekreteraren i uppdrag att jämte Baron Rosenhane »närmare genomse samma fynd för att utröna, om något deraf förtjente att för Kronans räkning inlösas» (Prot. 17 april 1804). Den 24 april föreslog då Hallenberg, att följande svarsskrivelse skulle till Kungl. Majt avlåtas. Den kan här anföras, då den visar, huru den nye sekreteraren Hallenberg ansåg, att dylika skrivelser skulle stiliseras:

»Jämväl anmälte Secreteraren, att han i sällskap med Cantslirådet Baron Rosenhane hade närmare genomsett det i Finland gjorda fynd af små silfverpenningar och i anledning deraf uppsatt följande swar till Hans Majestät Konungen, hwilket swar nu jämväl för academien justerades:

Stormächtigste allernådigste Konung.

Af den 27 sistlidne Mars har Eders M:t allernådigst behagat infordra dess Witterhets-Historie- och Antiquitetsacademies utlåtande öfver ett antal gamla mynt, som blifvit fundna af Timmermannen Erik Ahlgren wid en anställd gräfning i Åbo och från Landshöfdinge Ämbetet derstädes insända; Till underdånigste swar härå får academien anföras, att af detta fynd, som nästan helt och hållet består af Konung Johan 3^s allmännaste ringhaltiga små silfverpenningar, har academien funnit en af Gustaf I:s hela Westerås Örtigar

Fynd och fornvård

af år 1530, en af samme Konungs hela Stockholms örtigar af år 1534, tre af K. Johan 3^s halfören af år 1585, 1587 och 158—, en samme Konungs örtig med påskriften: Sanctus Ericus Rex Suec., trenne af K. Sigismunds ören af 1594, 1595 och 1596, tre samme Konungs halfören af år 1597 och 1598, tre af samme Konungs fyrkar eller Sexpennings stycken af åren 1594, 1597 och 1598, hvilka äro något skiljaktiga från dem, som af samma slags mynt förut finnas i Kongliga Cabinettet. Academien har derföre trott, att dessa nu anförda penningar samt dessutom en liten okänd, förmodligen Tysk penning, som i detta fynd äfven blifvit träffad, borde till Kongliga Cabinettet inlösas. De hafva på Kongliga Myntet blifvit värderade och kosta med förhöjningen 24 Skillingar Specie. Det öfriga af fyndet får academien underdånigst återlämna och hemställa, om det icke bör till Landshöfdinge ämbetet i Åbo återsändas. Academien framhärdar med djupaste undersätlig wördnad och trohet» etc.

Detta bifölls, och enligt kansliets expensbok utbetalades 24 skilling — en summa, som står i väl stor disproportion till de många och utförliga skrivelserna i ärendet: landshövdingens, de kungliga remisserna, akademiens protokoll och skrivelser.

1804 var ett för kansliets kassa ännu billigare år. Den 17 januari skrives nämligen i akademiens protokoll: »Det af förre Landshövdingen i Christianstad Baron Wrangel insända fynd af gamla Anglo Saxiska Penningar återlämnades, och befanns icke någon af dessa penningar förtjena att för Kronans räkning inlösas, utan skulle de till Baron Wrangel återställas.» Att döma härav förefaller det, som om Wrangel direkt till akademien inskickat fyndet och att det således ej kommit med någon kunglig remiss. 1804

1805 var det fyndrikaste året. Den 11 juni »Upteddes i Kongl. akademien ett fynd bestående af 2:ne ovala Pucklor, den ena något söndrig, en treuddig prydnad med en liten kedja, allt af messing, samt en ring af koppar, på hvilken fyra smärre woro fästade. Dessa fornlemningar hade förlidet år blifvit fundne i jorden en half mil öster om Torshälla stad i Grundby by och Wallby socken af Öfverrekarne Härad. Ägaren af den jord, där fyndet skedt, Lieutenan- 1805

ten Bergenstierna, hade hembudit det åt academien¹ och derföre begärt omkring Tjugu Rdr RGS, men som Kongl. academien i sina samlingar redan förvarar minnesmärken af dylik beskaffenhet och dessa saker för öfrigt ej ansågos äga något synnerligt värde, beslöt Hon att för hela fyndet bjuda upfinnaren Två Rdr Banco. Skulle han dermed icke åtnöjas, komme det att till honom återställas.»

Av nästa protokoll, den 18 juni, framgår, att löjtnanten genast prutat ned beloppet till 2 riksdaler banco, vilka ock utbetalades av kansliets expensmedel — som det tyckes blott på akademiens egen rekvisition.

Samma dag, den 18 juni, anmäldes ett annat fynd, vid vilket akademien fäste större uppmärksamhet: »Till Kongl. academien hade Bonden Märten Ersson på Björkön i Mälaren jämte anhållan om någon belöning inlemnad ett fynd, hwilket han derstädes ur jorden upgrafwit, bestående af 1) en i sitt slag väl bibehållen Urna af bränd lera, hwari ben och mull äro förwarade tillika med stycken af dylik lera, som förmodligen utgjort locket till samma kärl, 2) twänne med hwarandra sammanwirade och vridna jerntenar samt 3) ett instrument af jern, hwilket ofwantill är iholigt att fästa vid ett skaft och framtill, med skapnad af en halfmåne, warit ägghwasst. Kongl. academien, som mera hade afseende på ortens forna ryktbarhet än de uptedde antiquiteters märkvärdighet, trodde sig böra upmuntra Märten Ersson att anställa ytterligare forskningar och alltid hembiuda sina fynd åt academien samt tillade honom derföre Två Riksdaler 32 sk. Banco.» Tanken att upmuntra bonden att fortsätta sina »forskningar» var ur arkeologisk synpunkt kanske icke den lyckligaste, men i varje fall blev fyndet inlöst. Icke heller här omtalas någon kunglig remiss, och »för Kungl. Vitterhetsacademiens räkning» utbetalade kanslibokhållaren 2 rdr 32 sk. banco — efter vad det härav vill synas blott på akademiens rekvisition.

*Helgeands-
holms-
fyndet*

Den 14 augusti mottog akademien däremot en kunglig remiss:

¹ I sitt brev hade löjtnanten skrivit: »Stället, hwarest desse åldrige saker äro träffade är till belägenheten vidare sådan: Till höger ifrån wägen, som går till åfwan nämde By Ett hundrade femtiotvå alnar ses en ganska stor hög af fint grus, gräsbevuxen, hwarest en kämpe wid namn Grund skall blifwit begrafven; straxt nedanföre eller i nordwäst om denna stora hög ligga några och 40 mindre högar tätt bredwid hwarandra, af hwilka de flesta äro med Bullerstenar kringlagde.»

Fynd och fornvård

»Anmälde Landshöfdingen Rosenstein, att StatsSecreteraren Friherre Rosenblad i skrifvelse af den 9 Augusti meddelade honom Kongl. Maj:ts nådiga befallning till academien att i anledning af en till Konungen insänd underdånig berättelse historice undersöka anledningen, huru de på Helgeandsholmen fundne människjoben ditkommit och med underdånigt betänkande derom inkomma. Denna berättelse uplästes, hvarefter Kongl. academien updrog Landshöfdingen Rosenstein och Expeditionssecreteraren Hallenberg, biträdde af undertecknad Protokollsförande att om beskaffenheten af denna begravningsplats göra sig närmare underrättade och berättelse derom afgifva.»

Vilken myndighet, som avgivit den här omtalade underdåniga berättelsen, känner jag icke, men i samtidig avskrift finnes den i akademiens arkiv (Topographica Helgeandsholmen) och lyder:

»Vid jordens bortschaktande för norra quaijens anläggande emellan nya Brohvalfvat och det nedrifna Fodermarsk Bostället vid Ridhusgafvelen består öfversta skorpan till $2\frac{1}{2}$ fots djup af Stenläggning, Tegelgrus, Jord och Sand, därunder $2\frac{1}{2}$ fot djup jord och Sandmylla och sedan en bädd af Klappersten, inlagd i jordblandad lera på djup Sand af lika beskaffenhet med Brunkeberg. Uti mellanlagret eller från $2\frac{1}{2}$ fot från jordytan till klapperstensbädden har begravningsgropen varit, således blott 5 fot djup och fylld med lik nära 2 fot till nu varande jordyta. I Linie med Ridhusets norra långsida är en djup Gråstens grund och äfven et kort hvalf, som nu rasat, och intil denna grund har grafven börjat i öster, är blott til 12 al[nar] upgräfvnen åt norr, men tyckes sträcka sig under Wagns Bodarne; från Väster til Öster är den synlig 30 al[nar] och fortfar än längre i väster. Något öfver 100 Benrangel med Hufvudskålar äro borttagne. Liken tyckas hafva blifvit nedkastade i massa, liggande i alla directioner, äfven sittande. De fläste Benen äro mycket stora, några Hufvudskallar äro små. En är funnen med en stor Benväxt bak vänstra örat, $1\frac{1}{2}$ [?] lång, en annan är aldeles skef; af Tänderna slutes til med[el]åldren; alla Ben af Hufvudskålar äro bruna, somliga fasta. Några hufvuden tyckas vara genomskutna. Af alla gissningar om denna Begravningsplats är förmodeligen den sannolikast, att efter någon af de mångfaldiga

Belägringar, som skjedd vid Stockholms Slot under unions til ok med Eric den XIV^s tid har de dödas lik blifvit på valplatsen begrafne, och denna händelse torde ändå troligast få räknas til den sidste belägringen 1569 [=1568], då Erik den XIV måste til Sina Bröder upgifva Slottet, emedan liken ligga så högt upp mot ytan och Helige Andes Holmen i äldre tiderna måtte varit mycket lägre, om Sten Sture den äldre kunnat derifrån rida ner i strömmen och genom hästens simmande till watn porten frälsa sig från Danskarne dagen före deras nederlag kring Brunkeberg.»

Fyndet tilldrog sig tydligen stor uppmärksamhet i huvudstaden, och detta var väl anledningen till att akademien blev ålagd att »historice undersöka», huru benen kommit dit. Hallenberg hade emellertid ända sedan den 12 mars icke deltagit i akademiens sammanträden, vid vilka han först i november kunde åter infinna sig, och amanuensen Sundel hade därför även nu fått intaga hans plats. Att Rosenstein också fick uppdraget, berodde väl därpå, att både akademiens president (Oxenstierna) och dess vice president (Adlerbeth) voro frånvarande, så att Rosenstein, som under förra halvåret varit vice president, fick representera akademien.

Då Rosenstein och Sundel kommo till platsen, hade emellertid benen, som kunnat giva den säkraste upplysningen, redan bortskaffats. De fattade då det kloka beslutet att dels själva låta gräva vidare för att finna nya benrester, dels att till hjälp vid den osteologiska undersökningen tillkalla den skicklige läkaren professor Jonas Henrik Gistrén. Vidare skickade de den nyss anförda fyndberättelsen till biskop Nordin i Hernösand för att av honom få nödiga historiska uppgifter om Helgeandsholmen. Nordins svar finnes bevarat i akademiens arkiv och börjar: »Ehuru ej något med visshet torde kunna sägas om åldern af de å Kongl. Stallgården funne Benrangel, synes dock sannolikt, att de blivit där nedkastade år 1463.» Resten av svaret går ut på att bevisa detta och gendriva gissningen på 1568. Nordin hade likväl ej sett det uppgrävda materialet och hade vid sitt yttrandes avgivande icke kännedom om Gistréns och Sundels nya undersökning samt bestred i följd därav alldeles, att Helgeandsstiftelsen ägt en kyrkogård.

Fynd och fornvård

Med ledning av Gistréns och Nordins meddelanden skrev även Sundel en preliminär redogörelse, som föredrogs i akademien, då denna ånyo, den 18 september, sammanträdde: »Sedan Landshövdingen Rosenstein anmält, att akad:s Secreterare af sjukdom varit hindrad att fullgöra academiens önskan, att han måtte biträda vid undersökningen af begravningsplatsen på Helge Andsholmen, upplästes en af bemälte Landshövdinge och amanuensen Sundel aflemnad berättelse, innehållande så wäl de wid gräfningen med biträde af Professorn Gistrén gjorde observationer som Deputerades i anledning deraf uppgifna tankar om de tillfällen, vid hvilka människor derstädes troligen blifvit begrafne. Likaledes upplästes de anmärkningar i samma ärende, dem Biskopen Nordin till akademien på anmodan insändt. Vid öfwerwägande häraf beslöt Kongl. akademien, att underdånigt Betänkande därom skulle i anledning af dessa uppgifter up sättas, och emedan akademien ej förr än i mediet af nästa månad sammanträder, justeras af Herrar Flintenberg, Leopold och Regné.»

Det justerade »Betänkandet», som i allt väsentligt återger Sundels (i arkivet bevarade) skrivelse, blev snart färdigt och inlämnat till Kungl. Maj:t, som enligt akademiens protokoll den 16 oktober befallde, att det till allmänhetens upplysning skulle tryckas i Inrikes Tidningen. Där intogs det den 22 oktober 1805 [Sedermera avtryckt i Bååths arbete Helgeandsholmen och Norrström I Bilaga B]. Ur betänkandet behöver här endast några utdrag göras: »Akademien har till närmare upplysning ansett nödigt, att en grävning längre in åt Stallgården anställdes, hwilken ock wederbörande haft den benägenheten att låta verkställa i närvaro af 2:e Akademiens Deputerade, Landshövdingen Rosenstein och Amanuensen Sundel samt af en kunnig Läkare, Professoren Jonas Henrik Gistrén. Gräfningen skedde wid yttre sidan af Wagnshusen till en längd och bredd af 6 alnar samt 4 alnars djuplek och inhämtades derwid följande. Vid pass en aln under nu varande stenlagda jordytan fanns äfven en stenläggning, som syntes hafva utgjort en äldre plan af Helge-Andsholmen och strax därunder ett lager av kalk, blandadt med sand och grus, derifrån till 2 eller 3 alnars djup upptäcktes dels hela, dels styckade hufvudskålar och ben efter 40 eller 50 människor. Bland detta antal träffades:

1) Flera stycken af Hufvudskålar, som hade tydliga märken af kulor, hvilka dem genombårat och på inre sidan utsprängt benskärfvor samt ett helt hufvud, hvarigenom kulan gått in på den ena och på den andra gjort öppningen större, en följd af kulans minskade styrka,

2) Kekar, som dels hade inga dels få tänder och alla öppningar efter tandrötterna igenväxte, bevis på högre ålder,

3) Stora och lilla benpiporna på det sätt sammanväxte, att de vittna om äldre läkta benbrott och syntes hafva tillhört ålderstigne förlamade personer, tilläfventyrs hospitalshjon,

4) Ben af helt späda barn och kekar af äldre barn, som redan fällt tänderna, i hwilkas ställe nya begynt att framskjuta,

5) Ben, hvilka med wisshet sågos hafwa tillhört qwinnor,

6) Ett litet jernbeslag, som syntes hafwa setat på hörnet af en kista.»

Sedan akademien därefter redogjort för Helgeandsstiftelsens historia, fortsätter Betänkandet — i opposition mot Nordin, som förnekat, att en kyrkogård funnits på Helgeandsholmen —: »Enär således verkligheten af en kyrkogård synes wara utom allt twifvel och bland de befundne benen flere tillhört dels ålderstigne och förlamade personer, dels kvinnor och barn, så skulle denna förklaring synas tillräcklig.» Helgeandsanstalten hade ju varit ett ålderdomshem, ett sjukhus och ett barnhus. Men de huvudskålar, som buro märken av kulor, kunde dock svårligen härröra från hospitalets klientel, och här ansluter sig akademien till Nordins hypotes och tror liksom han, att de härrörde från den masslakt av 300 bönder, vilka 1463 tagit sin tillflykt till kapellet i Helgeandshuset och där nedgjordes av Ture Turesson.

Då dessa huvudskålar ej längre finnas kvar och kunna av anatomicer undersökas, är det svårt att bestämma, när de lades i jorden. Men jag tillåter mig dock betvivla, att akademiens och Nordins gissning på episoden 1463 kan vara den riktiga. De då nedgjorda bönderna blevo antagligen icke skjutna utan ihjälslagna med yxor, svärd och spjut. Ty 1463 voro skjutvapen — utom armborst — ganska sällsynta. Väl funnos »stenbyssor», men dessa voro ett

Fynd och fornvård

slags kanoner på ställningar, begagnades mest vid belägringar, då de sköttes av särskilde »bysemästare» och laddades med stenkulor. Det är då långt sannolikare, att de med kulor genomborrade skallarna härrört från en senare tid, då mera moderna skjutvapen kommit i bruk. Att hospitalet 1568 ej längre fanns kvar på Helgeandsholmen är naturligtvis ej något argument emot, att man fortfarande kunde använda kyrkogården.

Emellertid är denna undersökning den första av detta slag, som akademien utfört, och den har därav all heder — endast att hedern väsentligen tillkommer två personer, som ej voro ledamöter i akademien: Gistrén och Sundel.

Den 18 september 1805 fick akademien behandla också ett annat relativt betydande fynd: »Uplästes Landshöfdingeämbetets i Nyköping underdåniga skrifvelse till Konungen om ett vid Ärsta hemman, Klosters Socken och Eskilstuna Stad gjordt fynd af Anglo Saxiske och Cufiske mynt, hwilken Skrifvelse Hans Maj:t i nåder behagat remittera till Acad:s utlåtande, men som Hon deröfwer ej kunde afgifwa något yttrande utan att hafwa Penningarne till hands, skulle Landshöfdingen i Nyköping skriftligen anmodas att detta fynd till academien insända, hvarvid han istället för vigten borde upgifva antalet af mynten.» Enligt akademiens begäran inskickade landshövdingen hela fyndet, och den 5 november anmälde Hallenberg i akademien, »att han genomsett de gamla Penningar, som blifwit fundna under en gräfning wid hemmanet Ärsta i Klosters Socken och Nyköpings Län samt funnit samma fynd bestå till största delen af Anglo Saxiskt mynt utom några opräglade Silfwerbitar, twänne hela och ett halft cufiska mynt, hörande till Samanidernas dynasti och tvänne bitar af något litet silfwersmycke. Secreteraren hade äfwen på Kongl. Myntet låtit väga, probera och värdera dessa penningar, som befunnits tillsammans väga 5 lödiga marker 7 lod myntwigt, görande i fint 4 marker 14 lod $9\frac{3}{4}$ grän och belöpa sig i utmyntningen till 40 Rdr 11 sk Specie. Som i detta fynd äro någre penningar, hwilka icke förut finnas i Kongl. Mynt Cabinettet, ansåg academien sig böra i underdånighet tillstyrka dess inlösen för Kongl. Maj:ts och Kronans räkning, hälst förhöjningen öfwer Silfrets verkliga

*Ärsta-
fyndet*

wärde icke gör för det samma mer än 5 Riksdlr 1 sk 4^{1/2} rst, således inlösen för hela fyndet 45 Rdlr 12 sk 4^{1/2} rst Specie, och skulle Bref härom i underdånighet till Hans Majestät Konungen afgå.» Genom ett Kungligt brev den 21 december, utfärdat i Lüneburg, där Gustav Adolf då befann sig, bifölls detta av Kungl. Majt, och den 4 februari 1806 inlöstes fyndet av kansliets expensmedel för det angivna beloppet.

*Örkel-
ljunga-
fyndet* Den 5 november gjordes ännu ett stort fynd: »Secreteraren anmälte, att 448 stycken Små Penningar, som den 21 sistl. Julii blifwit fundna i jorden af Enkan Annica Pålsdotter i Lämmeshult af Örkel-ljunga Socken, Norra Åsbo härad och Christianstads Län samt under namn af Små och till sin prägel okända mynt från Landshöfdingen Friherre Nolken till Hans Majestät Konungen insända, hade af Secreteraren blifwit emottagne tillika med Hans Majestät Konungens nådiga befallning till Academien att öfwer detta fynd med dess underdåniga utlåtande inkomma. Secreteraren hade icke ännu hunnit genomse och wederbörligen granska alla dessa Penningar, men skulle så snart sådant skett till academiens Protocoll lämna derom wederbörlig underrättelse.» Den 26 november var Hallenberg färdig med sin undersökning av mynten och »anförde, att han behörigen genomsett och granskat dessa så kallade okända mynt och funnit en vara af Härtig Albert af Preussen slagen år 1544, en vara Öfwerysselsk af år 1619, omkring 100 stycken vara slagna af Härtig Johan af Holstein omkring 1620-talet samt de öfriga vara slagna af samme Härtigs brorson Konung Christian IV i Danmark, således förmodligen nedgräfna i jorden under kriget emellan Sverige och Danmark i Drottning Christinas tid. Som dessa små Penningar icke kunna anses för egentligen sällsynte eller af något numismatiskt och antiquariskt värde, fann academien sig icke hafwa anledning att i underdånighet tillstyrka deras inlösen för Kongl. Maj:t och Kronans räkning, hwarom swar skulle i underdånighet till Hans Maj:t Konungen afgå och Penningarne af Secreteraren till Kongl. Inrikes CivilExpeditionen återlämnas.» Fyndet blev därför heller icke inlöst (Kungl. brev 8 januari 1806, akad. prot. 4 februari 1806).

*Hällsjö-
fyndet* Det sista fyndet under året behandlades den 26 november: »Lands-

Fynd och fornvård

höfdingen Liljehorn i Wenersborg hade till Hans Majestät Konungen insändt en guldpiece, wägende enligt en Guldsmeds utlåtande 43 Ducater och funnen under innevarande års skörd i en åker af Enkan Kerstin Anders dotter å Frälshemmanet Hällsjö Bengtgårdens ägor i Wäne härad af Wästergötland, öfwer hwilket fynd Hans Majestät [i bref] af den 20 november befallt academien att med dess underdåniga utlåtande inkomma. Denna guldpiece, bestående af en tjock i oval form sammanböjd ring af forntids arbete, tyckes hafwa tjent till någon prydnad vid kläders eller gehängs sammanfästade, och som i academiens samlingar finnas andra dylika, men icke af alldeles enahanda skapnad och beskaffenhet, ansåg academien sig i underdånighet böra tillstyrka äfven dennas inlösande såsom tjenlig att öka och pryda denna dyrbara samling, i hwilket afseende Secreteraren skulle på Kgl. Myntet låta honom undersökas och värderas.»

Guldringen vägde $11 \frac{3}{8}$ lod, och inlösningssumman steg till 81 Rdr 10 sk $2 \frac{1}{2}$ rst. (Prot. den 4 dec. 1805, 4 febr. 1806, Kungl. Brev 8 jan. 1806.)

1806 anmäldes intet nytt fynd, men 1807 två. Den 3 november uppläste sekreteraren »ett Kongl. Stats Contorets bref till Hans Majestät Konungen angående ett fynd af Guldmynt och Silfwerpenningar, som Lifgrenadieren Östedt förliden sommar påhittat under arbete i en åkerlapp vid sitt torp Ödlehemmet på Frälshemmanet Össjö ägor i Asby socken Ydre härad och Linköpings län, öfver hwilket fynd Hans Majestät Konungen befallt Witterhets Historie och Antiquitets Academien sig i underdånighet utlåta. Med detta till Academien i nåder remitterade Bref följde trenne Guldmynt och fem Silfwermynt. Guldmynten voro en Rose-Noble eller som den äfven kallas Rose Rial af K. Edvard IV i Ängland, föreställande Konungen stående i ett skepp och hållande i högra handen ett svärd, i den vänstra en sköld med Ängelska och Franska wapnen samt i skeppets flagga bokstafven E såsom begynnelse-bokstaf antingen af Konungens namn eller snarare af myntningsorten York (Eboracum); påskriften är på första sidan Edward Di [= Dei] gratia Rex Angliæ et Franciæ Dns [Dominus] Ibernix; på andra sidan Ihs (Jesus) autem transiens per medium illorum ibat. Denna Rose-Noble är myntad

*1806 och
1807
Ydrefyndet*

emellan åren 1461 och 1483, då Edvard IV regerade. Det andra Guldmyntet är en dubbel Österrikisk Ducat af år 1645, det tredje en dubbel Holländsk Ducat af 1655. Silfvermynten äro K. Carl XI:s Fyramark, Två mark och En mark, Fem öres stycke och Fyraöres stycke. Tvåmarksstycket är ett af Frölichs påstämplade.»

Vid nästa sammanträde, den 10 november, justerades akademiens mycket långa och utförliga underdåniga skrifvelse till Kongl. Maj:t, som mynnade ut i en hemställan om fyndets inlösen. Till svar befallde Konungen den 19 december, att till »Kongl. Myntcabinettet» skulle inlösas »en Ängelsk Kong Edvard IV:s Rose-Noble och ett Svenskt Carl XI tvåmarksstycke, hwilket senare är påstäplat med ett dubbelt C och XI, och hvilka tvänne penningar jämte flere andra blifvit fundna i ett stenrös af Lif Grenadieren Östedt» (Prot. den 12 och 19 jan. 1808). I inlösen betalades (den 29 januari 1808) 6 Rdr 3 sk 7 $\frac{1}{2}$ rst av kansliets expensmedel.

Svartlösa-
fyndet

Samma dag som Ydre-fyndet anmäldes, den 3 november, föredrogs också ett annat fyndärende: »Äfven uppläste Secreteraren ett till Hans Majestät Konungen från Landshöfdingen i Westerås insändt och till Academiens underdåniga utlåtande af Konungen remitteradt Bref af innehåll, att afskedade Lif Grenadieren Brunbergs hustru hade förlidne sommar i en bergsskrefva på skogen, Svartlösan kallad, under Brunby by i Frösthult socken funnit tvänne gamla Metall-kärl af $1\frac{1}{4}$ marks vigt; dessa voro äfven till Academien inlämnade och funnos vara fyra vanligen så kallade Pucklor eller, som troligast synes, hälfter af tvänne smärre under Catholska tiden brukliga Rökelsekärl. Dessas inlösen fann academien sig böra i underdånighet tillstyrka att öka ut den samling af dylika, som Academien förut äger.» Detta bifölls, och fyndet inlöstes för 4 Rdr banco.

1808

1808 behandlades blott ett fyndärende, som tillika ger oss en inblick i fornsakssamlingens tillgänglighet även för akademien. Vid sammanträdet den 21 juni, då Hallenberg ej var närvarande, »aflemnade Stats Secreteraren Friherre Rosenblad till Kongl. academien ett till Kongl. Maj:t från Landshöfdinge ämbetet i Nyköpings län insändt Fynd, bestående af ett så kalladt *Menn* eller prydnad af guld, öfver beskaffenheten hvaraf Kongl. Maj:t i nåder behagat infordra

Fynd och fornvård

academiens underdåniga utlåtande. Den Kongl. Remissen angående samma fynd upplästes. I anseende till Secreterarens frånvaro, hwilken i sitt förvar hade nycklarne till det rum, hwari academiens samlingar förvaras, kunde academien icke utlåta sig öfver detta fynd, innan Hon fick tillträde till dessa samlingar, emedan dylika prydnader derstädes torde finnas. Till följe häraf skulle academiens secreterare anmodas att i detta ämne afgifva sitt utlåtande.»¹

Till nästa sammanträde, den 28 juni, hade Hallenberg inskickat ett skriftligt yttrande: »Företeddes Kongl. academiens Secreterares skriftliga yttrande om det i Nyköpings län, Vesterljunga Socken och Silleby Mellangården gjorda fynd. Enligt Secreterarens tankar var den insända fornlemningen ett smycke af Österländskt och, som han trodde, egentligen Persiskt arbete. Och som ibland academiens Samlingar något sådant Smycke icke finnes, tillstyrkte han dess inlösen för Kongl. Maj:ts och Kronans räkning. Academien beslöt, att underdånigt yttrande om detta fynd med tillstyrkande af dess inlösen i anledning häraf skulle uppsättas.» Den 17 augusti »upplästes Konungens nådiga Skrifvelse från Högqvarteret Grelsby af den 2 sistl. i innevarande månad, hvarmedelst Hans Majestät befaller Academien att inlösa och i sina Samlingar förvara ett i Silleby mellangården i Westerljungs Socken och Nyköpings län af Bondesonen Per Olofsson funnet forntids Guldsmycke af orientaliskt arbete, hvilket Smycke väger fem (5) ducater och är på Kungl. Myntet ansedt wara af Ducatgulds finhet, kommandes enligt allmänna Lagens stadgande upphittaren att undfå fulla värdet med en åttendedels förhöjning; till underdånigste åtlydnad af samma kongliga befallning beslöt akademien genom Protokolls-utdrag anmoda Cantsli Bokhållaren att af de medel, som på Kongl. Cantsliets stat äro till dylika utgifter Academien anslagna, aflämna till Academien att till Landshöfdingen i Nyköping öfversändas den summa i Banco sedlar, som för detta fynd efter Ducaters nu warande förhållande och wederbörlig Mäklare-attest bör bestyrkas och academien jämte penningarne tillställas.»²

¹ De sista orden ha satts i stället för de överstrukna: anmodas att »framlemna de hithörande smycken».

² I kansliets expensbok ligger en lapp med uppgift på de olika instanserna vid ärendets behandling: Landshövdingens brev den 15 juni, 2) Kungl. Maj:ts remiss till akademien, 3) akade-

1809 1809 anmäldes blott två fynd, vilka icke ställde några krav på kansliets kassa. Den 17 januari »Upläste Secreteraren Hans Majestäts Konungens remiss af den 4 innevarande månad angående ett fynd wid Malmö af några Danska Silfverpenningar, och hvarpå Secreteraren justerade följande underdåniga svar». Den tämligen utförliga skrivelsen innehåller, att de danska mynten voro från 1600-talets förra del, och »som dessa mynt icke äro sällsynta, anser Aca- demien dem icke förtjäna att inlösas».

Det andra fyndet var en gåva, som anmäldes den 28 november: »Statsrådet Friherre Rosenblad framgaf flera på Gotland wid särskildte tillfällen i jorden fundne mynt, bestående af 5 Cufiska, 6 Anglosaxiska, 1 Irländskt samt några små Danska och Tyska Penningar, mer och mindre skadade och förnötte. Desse hade blifvit insände af Häradshöfdingen öfwer Norrwidinge, Kinnewalds och Albo härad i Kronbergs Län, Lagman W. af Klinteberg att föräras till Kongliga Cabinettet och mottagas af Secreteraren att der förwaras.»

* * *

Fornvården Vi erinra oss från det föregående (VI, sid. 330 f.), hurusom Adlerbeths akademi 1787 gjort ett fåfängt försök att få ett nytt fornvårdsplakat till stånd. Det enda resultatet av ansatsen hade blifvit, att Isala lada — ett mycket tvivelaktigt historiskt minne — blifvit reparerad, och att ägaren fått en medalj med en av akademien föreslagen påskrift. Under Tihlemans tid hade aldrig ens tal varit om någon fornvård, och intet dylikt ärende hade av akademien behandlats. Men nu — den 9 april 1805 — utfärdades till alla landshövdingar ett så lydande kungabrev:

»KONGL. MAJt:s

Cirkuläret Nådiga Circulaire till samtliga Landshövdingarna om anstalters
1805 vidtagande till bevarande af forntidens lemningar och minnesmärken. Gifvet Stockholms Slott den 9 April 1805.

miens skrivelse till Kungl. Maj:t den 28 juni, 4) ärendets behandling i Regeringen den 20 juli, 5) det Kungl. brevet till akademien den 2 augusti, 6) akademiens svar den 17 augusti. Sedan tillkommo akademiens brev till landshövdingen med pengarna till inlösen samt ett nytt brev med begäran om kvitto. Fyndet inlöstes med 32 Rdr 22 sk.

Fynd och fornvård

Gustaf Adolph etc etc. Wi vele Eder härmed i Nåder hafva anbefalldt att vidtaga sådana anstalter, hvarigenom märkvärdiga forntidens lemningar och minnesmärken, varda på de ställen, där de finnas, inom det Eder i Nåder anförtrodde Län fredade och bevarade. Och Wi etc.

Stockholms Slott den 9 April 1805.

Gustaf Adolph.

/ M. Rosenblad.»

Det hela är mycket gåtfullt, alldeles fränsett att de forntida minnesmärkena alls icke närmare karakteriseras och att den ekonomiska frågan heller icke beröres. Att Gustav Adolf av egen drift kommit på idéen, måste givetvis anses uteslutet. Men vilken kan här ha givit honom uppslaget? Åtminstone för närvarande torde denna fråga icke kunna med visshet besvaras. Men ett är säkert. Från akademien har uppslaget icke kommit. Dess protokoll innehålla icke ens en antydning i denna riktning, och cirkuläret omnämnes i dem icke med ett enda ord. Någon enskild ledamot kan ej heller misstänkas. Av de arbetande var det knappt några andra än Rosenstein och Rosenhane, som träffade konungen, och av de honoraira, som deltog i sammanträdena, blott Ramel och Ehrenheim. Men ingen av dem tyckes ha varit särskilt intresserad av fornvården, och Lars von Engeström, som var antikvariskt intresserad och därför kunnat misstänkas, vistades under dessa år, utan anställning, i Polen. Månaden efter cirkulärets utfärdande valdes likväl statssekreteraren Rosenblad till hedersledamot i akademien, och här föreligger verkligen en antydning om, att han i andra hand varit cirkulärets spiritus rector.

Rosenblad var chef för Inrikes Civilexpeditionen, från vilken expedition cirkuläret utgick, och i varje fall utfärdades det på hans föredragning. Vidare var han — skåning, lundensare. Till honom kan den förut här (sid. 33) omtalade nitiske fornforskaren, professorn i Lund, Nils Henrik Sjöborg ha vänt sig, och så mycket är säkert, att Sjöborg tillskrivit sig hedern av 1805 års cirkulär. På uppmaning av Lars von Engeström, som 1813 var statsminister, skrev Sjö-

borg detta år en »Berättelse» om fornvården i Danmark och Sverige, vilken Berättelse först (1813) såsom Bihang trycktes i Lunds Stifts och AcademieTidning och sedan i femte häftet av Iduna (1814), och där skriver han: »Beqwämligheten, snålheten och okunnigheten förleda allt för ofta jordbrukaren att på en gång bryta Lagen och Minnesvården. År 1797 gjorde jag af denna anledning en underdånig anmälan till Konungen om behofvet af en förnyad författning emot Antiquiteters förstörande. Då efter Enskiftes inrättning 1803 detta behov blef mera synbart i Skåne, föreställde jag samma ärende till Konungens Befallningshafvande. År 1805 den 9 april utgick werkeligen ett Kongligt Circular till Landshöfdingarne i Riket om gamla minnesmärkens fredande inom länen, hwarefter jag på begäran gaf plan till den Kungörelse, som här utgick den 8 Augusti 1806.»

Någon 1797 av Sjöborg till Kungl. Maj:t ingiven inlaga av detta innehåll är icke känd, men möjligen avser han härmed sin detta år här förut omtalade 1797 tryckta »Inledning». Han säger sig ock ha 1803 gjort en dylik framställning till landshövdingen i Malmö, greve Gustaf Fredrik von Rosen, men ej heller någon sådan skrifvelse är känd, och vad cirkuläret 1805 beträffar, påstår han ej direkt, att detta tillkommit på hans initiativ. Mera bestämt tillerkänner han sig äran i ett till Rüks i september 1806 skrivet brev, i vilket han säger sig ha »förmått både vår nådige konung och vår Landshöfding att utgifva förordningar om antiquiteternes, reste stenars, ättehögars etc. bibehållande på våra åkrar och fält» (citerat efter B. Hildebrand, sid. 172). Möjligt är därför, att han inspirerat sin landsman Rosenblad, och i varje fall var Sjöborg den då här i landet mest intresserade av en förbättrad fornvård. Någon anledning att betvivla hans nyss citerade uppgift, att han på begäran avfattat den kungörelse, som den 8 augusti 1806 utgick från landskansliet i Malmö, finnes icke. Denna lyder:

»Allmän Kungörelse.

Uti Nädigste Circulaire af den 9 April nästl. år, har Kongl. Majt i Näder täckts anbefalla sådane anstalters vidtagande, hvarigenom

Fynd och fornvård

märkvärdige Forntidens Lemningar och Minnesmärken varda, på de ställen der de finnas, fredade och bevarade; och som af slika Lemningar och Märken, äfven i detta Län, åtskillige förekomma samt jag förnummit, att oansedt hvad emot deras förstörande eller åverkande tilförne stadgat blifvit och äldre Författningar, såsom Kongl. Placatet den 28 November 1666 och Kongl. Brevet den 18 december samma år, jemväl i sådant afseende innehålla, desamma dock på en del ställen, antingen af okunnighet eller egennyttas, mindre aktas och vårdas; Altså, och då till märkvärdigheter af detta slag egentligen hänföras de större rundade högar eller Ättebackar, som bära namn af någon der begrafven Konung eller annan stor Man, Grifter i allmänhet, Sten-dösar, Sten-kistor, Runstenar, andra upprättstående eller i jorden liggande stenar, med inhuggne bokstäfver, Rudera efter Slott, Borgar och Skantsar, med mera dylikt, som vittnar om Förfäders bedrifter och gerningar samt tjenar till allmän nytta och heder, har jag härigenom velat erhindra Allmänheten och i synnerhet den mindre kunnoge af jordbrukande klassen, att hålla sådant allt, ehvar det finnes, i tillbörlig helgd och agtning samt deraf intet förstöra eller till förskilte behof använda, vid ansvar tillgörandes; och förväntar jag af Wördige Prästerskapet, att detsamma med anledning af Höglöf. Kongl. Cancellie-Collegii skrifvelse den 13 Maji 1760, icke underlåter att utmärka och anteckna, hvad deraf inom hvarje Församling kan finnas, som förtjenar att för samtiden och efterverlden ostörtd förvaras, samt, der något sådant egenvilligt undanrödjes eller rubbas, derom meddela Kron-betjeningen i orten underrättelse, på det laga åtal emot åverkaren genast må följa. Malmö Lands-Kansli den 8 Augusti 1806.

Under Högvälb. Herr Grefvens och Landshöfd. frånvaro,

P. L. Cronsioe

B. Centerwall.»

Denna kungörelse kan icke ha koncipierats på landskansliet, utan har tydligen skrivits av en person, som kände 1600-talets fornvårdsplakat, d. v. s. av Sjöborg. Men här torde man observera även en annan sak. Kungörelsen är utfärdad under Rosens tjänstledighet, och Rosen själv har aldrig till Kungl. Maj:t gjort någon anmälan

om de skånska fornminnen, som borde skyddas, t. ex. den märkliga Kiviksgraven. Man har därför anledning att misstänka, att Rosen, som veterligen icke 1803 — då Sjöborg enligt egen uppgift vänt sig till honom — tagit något steg till fornvårdens befrämjande, varit ganska ointresserad för saken och att Sjöborg därför begagnat hans tjänstledighet för att få landskansliet att utfärda den kungörelse, han författat.

Att cirkuläret skulle ha tillkommit därigenom att Sjöborg personligen vänt sig till konungen och intresserat denne för saken, kan ej gärna antagas, ty detta förbjödes redan genom hans samhällsställning och för övrigt även av hans boplatz, Lund, utan detta kan endast ha skett genom en mellanhand, en person, som stod konungen nära, och här är Rosenblad nog den, på vilken man snarast kan gissa.

Rikssalen i Örebro Någon större effekt fick 1805 års cirkulär icke. Från de skånska länen avhördes, trots Sjöborgs kungörelse, ingen anmälan och från de uppsvenska endast tre, eller — om man så vill — fyra. Den förste, som med anledning av cirkuläret ingav en framställning om ett fornminnes iståndsättande, var landshövdingen i Örebro, friherre Salomon Löfwenskiöld, som den 18 november 1805 skrev till Kungl. Maj:t: »Till åtlydnad af Eders Kongl. Maj:ts under den 9 april innevarande år mig gifne nådigste befallning får jag i underdånighet vid handen gifva, att uti det mig nådigst anförtrodde Örebro Län ej finnes någon märkvärdig forntidens lemning eller minnesmärke, som förtjenar att, efter hvad Eders Kongl. Maj:t i nåder förordnat, fredas och bevaras, utom en här i staden nära det så kallade Silltorget i garfvaren Westerlings gård belägen gammal träbyggning, hvilken allmänt är känd under namn af Rikssalen. Enligt gammal sägen skall väl det märkvärdiga Riksmötet år 1540 under den Högstsalig Konung Gustaf den I:s Regering blifvit hållet uti denna byggning, som tros deraf alt sedermera hafva burit namn af Rikssalen. Men då sådant icke kan med någre Handlingar bestyrkas, och Historien deremot uplyser, att samma möte blifvit hållet å sjelfva Slottet», så tillät sig landshövdingen att betvivla traditionens trovärdighet. Den beskrivning — fortsätter han — »som en af magistratens ledamöter på min begäran lemnat om byggnadens beskaffenhet och utseende

Fynd och fornvård

samt de å väggarna varande inscriptioner, af hvilka senare i synnerhet kan slutas till den tidens decorationssätt, får jag härmed underdånigst bifoga». Med hänsyn till själva byggnadens ålderdomlighet ansåg han dock, att denna förtjänade att fredas »från tidens ytterligare härjningar» (Riksarkivet. Skrivelser till K. M. från Vitterhets Historie och Antikvitetsakademien).

Skrivelsen remitterades till akademien för yttrandes avgivande och föredrogs den 10 december, då kanslirådet baron Rosenhane åtog sig »att biträda akademien med några dithörande historiska upplysningar». Rosenhanes yttrande är icke bevarat, men ligger väl till grund för akademiens, som avgavs vid sammanträdet den 14 januari 1806: »Hans Majestät Konungen hade i Nåder behagat infordra academiens utlåtande öfver en i Örebro warande gammal Träbyggning derstädes, känd under namnet Gamla RiksSalen, i hvilken enligt gammal sägen Riksmötet af år 1540 skall blifvit hållet; till underdånigt swar härå kunde academiens icke annat anföra, än att då hwarken Byggnings beskaffenhet eller historiska Handlingar gifwa styrka åt samma sägen, utan det twärtom är känt, att både det af 1540 och andra Riksmöten i Örebro blifwit hållna på sjelfwa slottet derstädes, lärer icke med någon tillförlitlighet kunna uppgifwas, antingen af hwad anledning denna Byggning fått namn af RiksSal eller huruvida den samma för någon verklig forntids lämning är att anse.» Som man ser, anför akademien här blott den gensaga, som redan Löfwenskiöld gjort mot det historiskt berättigade i namnet »rikssalen», men förbigår hans skäl att trots traditionens overhäftighet likväl konservera den konsthistoriskt märkvärdiga byggnaden. Kungl. Maj:s resolution i brev till akademien den 12 april utföll, som man kunnat vänta, i enlighet med akademiens uppfattning av de minnesmärken, som förtjänade att bevaras. I anledning av landshövdingens skrivelse »hafwen I uti Edert häröfwer afgifna underdåniga utlåtande anført, att då hwarken Byggnadens beskaffenhet eller Historiska Handlingar gifwa styrka åt samma sägen, utan det twärtom skall vara känt, att både det af år 1540 och andra Riksmöten blifwit hållna på sjelfwa Slottet derstädes, lärer icke med någon tillförlitlighet kunna uppgifwas antingen af hwad anledning

denna byggning fått namn af Rikssal eller huruvida densamma för någon verkelig forntids lämning är att anse. Och som Wi wid sådan beskaffenhet icke funnit något skäl, att Kronan må belastas med någon utgift till ifrågawarande gamla trädbyggnings underhållande, altså gifwe Wi sådant till swar och efterrättelse härmed i nåder tillkänna.»

Utmelands-
källaren

Ett lyckligare öde hade den anmälan, som gjordes av landshövdingen i Falun, af Nordin, men så gällde hans anmälan också den källare, i vilken Gustav Vasa enligt en sägen i orten skulle ha dolt sig under sin flykt för danskarna. Traditionen om Utmelandskällaren är senare och mindre väl bestyrkt än den om Isala lada, som går tillbaka till »ransakningen» 1667 (se förut VI, sid. 315). Då förekom en dylik ransakning även i Mora, där Utmeland ligger. Kyrkoherden därstädes Elavus Skragge hade 1667 sammankallat Morabönderna, för dem uppläst Kungl. Maj:ts plakat och tillsport dem, om några skrivvärdiga antikviteter funnos inom socknen, »men svarades enhälligen, att fuller många högar och sällsamma backar voro, men ingen visste något tänkvärdigt om dem berätta». *Då* ansågs således Utmelandskällaren icke vara någon sevärighet. Under 1600-talets följande del tyckes likväl traditionsbildningen i Dalarne ha varit särskilt kraftig, och i början av 1700-talet möta vi för första gången traditionen om Utmelandskällaren. På anmodan av Professor Nils Celsius skrev kyrkoherden i Mora Petrus Aroselius 1707 till honom: »En källare här i Utmelands by celebreras och visiteras mycket af främmande, icke att han har någon förmån för andra, utan därför att konung Gustaf I här legat fördold, då de danske där i byn efter honom jagade och lette.» Betecknande är uttrycket, att källaren »visiteras mycket af främmande». Man har därför en viss rätt att misstänka, att det varit dessa främlingsbesök i orten, som framkallat sägnen (Samuelsson sid. 24, 35).

I sin skrivelse redogör Nordin för denna sägen och nämner, att källarens iståndsättande skulle draga en kostnad av 204 riksdaler riksgälds eller 136 riksdaler banco. Från Inrikes Civilexpeditionen remitterades hans anmälan till akademien, som den 13 augusti 1806 gav Rosenhane i uppdrag att »till nästa sammankomst inkomma med

Fynd och fornvård

en historisk berättelse». Vid detta sammanträde, den 17 september, var Rosenhane likväl ej närvarande, ej heller vid det därpå följande, den 15 oktober, men en skrivelse från honom måtte dock ha blivit föredragen, ehuru protokollen därom intet innehålla, ty protokollet för den 4 november har som första ärende: »Underskrefs akademien underdåniga utlåtande till Konungen angående Landshöfdingens i Falun hemställan om widmakthållande af en källare i Utmelands by i Dalarne, hwarest konung Gustaf I skall hafva legat fördold under sin flykt för Danskarne år 1520.»

Här refereras först Nordins inläga, varefter akademien fortsätter: »Då ingen af de äldre Historici, som upptecknat Konung Gustaf I:s händelser och noggrant omförmåla de öfriga omständigheter af hans vistande i Dalarne, anföra denna tradition, vågar icke heller akademien anse den samma såsom tillfullo bevist och på säkra historiska grunder byggd. Men som den i öfrigt instämmer med tiden och synes bära stämpeln af hög ålder samt i orten är allmänt antagen, så hemställer akademien underdånigst till Eder Kongl. Majts beprövande, om icke på Landshöfdingens förslag bör afseende göras och det ifrågavarande monument ifrån framtida förstörelse bevaras.» I resolution den 2 januari 1807 biföll Kungl. Maj:t landshöfdingens och akademien framställning. Fallet var således alldeles identiskt med Isala lada: icke något egentligt fornminne utan ett historiskt minne eller rättare: hänsynen till en historiskt mycket sen och tvevelaktig ortstradition, vilken icke — liksom rikssalen i Örebro — kunde direkt *bevisas* vara stridande mot historiska fakta.

Den tredje anmälningen avsåg det av Johan III:s son, hertig Johan av Östergötland i närheten av Norrköping uppförda slottet Johannisborg, som emellertid redan i början av 1700-talet endast var en ruin, vars bäst bevarade del var ett porttorn, vilket 1806 skadades av ett åskslag. Till Kungl. Maj:t ingav då landshövdingen i Linköping en begäran om ett anslag till den vackra ruinens konservering. Ärendet remitterades till akademien, som den 4 november 1806 behandlade det: »Till Eders Kongl. Maj:t har Landshövdinge Embetet i Linköpings Län i underdånighet anmält, huru en kvarstående Port efter det forna Johannisborgs Slott wid Norrköping blifwit den 21

*Johannis-
borg*

julii innevarande år träffad och antänd af ett åskslag, hvarjämte Landshöfdinge-Embete hemställt, huruvida Eders Kongl. Maj:t i nåder skulle täckas bifalla, att den behållna muren efter Slottsporten bör ånyo betäckas, och har Landshöfdinge-Embete jämwäl bifogat kostnadsförslag till samma betäckning, bestigande sig till en summa af 590 Rdr 24 sk Banco. Häröfwer har Eders Kongl. Maj:t i nåder behagat infordra Dess Witterhets-Historie och Antiquitets Academies underdåniga utlåtande, till underdånigste åtlydnad hwaraf Academien ansett sig böra anmärka, att den ifråga warande Fornlämningen icke kan annorlunda anses än som warande en bland de minst betydliga i Riket och hwarken i anseende till ålder eller annan märkvärdighet kunna räknas till sådana minnesmärken, som bidraga till någon synnerlig upplysning om fornåldern.» I likhet härmed resolverade Kungl. Maj:t den 6 december, att ruinen icke förtjänade att med Kronans kostnad vid makt hållas.

Hågahögen Det sista fornvårdsärendet under denna tid berodde icke på någon anmälan vare sig från vederbörande landshövding eller från akademien, men rörde i motsats till de föregående icke blott ett verkligt fornminne, utan ett bland vårt lands aldra märkligaste, den bekanta Hågahögen, som tack vare den nu påbjudna fridlysningen räddats och i våra dagar med ett överraskande resultat kunnat vetenskapligt undersökas. Men detta ärende kom, betecknande nog, icke på remiss till akademien, som således aldrig fick avgiva något yttrande härom. Utan att ärendet förut — så vitt protokollen utvisa — föredragits i akademien, fick denna vid sammanträdet den 30 juni 1807 mottaga ett den 9 juni daterat kungabrev från den tillförordnade regeringen:

»Gustaf Adolf — — — — Vid pröfningen af ett hos Oss i Underdånighet föredraget mål rörande Håga backar eller parker i Upsala Län hafwe Wi af Handlingarne inhämtat, att derstädes i den så kallade Lundparken finnes en fornlemning, nemligen en Hög, hwarest Konung Björn på Håga skall efter gammal sägen vara begrafven. Och som härwid tillika blifwit i underdånighet anmäldt, det I ansett denna fornlämning märkvärdig och förtjena att bibehållas, så hafwe Wi i nåder funnit för godt att blott nyttjande rätten af Lunda-

Fynd och fornvård

parken må Håga byamän uplåtas, med skyldighet att vårda denna fornlämning och lämna resande fritt tillträde att den bese samt att Byamännen vid nyttjanderättens förlust skall vara förbudit att denna fornlämning rubba. Hwilket Wi härmed velat gifva Eder i Nåder tillkänna.»

Redan av kungabrevets stilisering framgår, att Kungl. Maj:t icke genom någon skrivelse från akademien fått sin uppmärksamhet riktad på Hågahögen utan från ett »mål» rörande Håga park. Det första uppslaget till detta hade kommit från överjägmästaren Carl Lagerström, som i skrivelse den 17 oktober 1806 till överhovjägmästaren greve Bunge, under vilkens förvaltning kronoparkerna lydde, föreslog Håga kronoparks avstängande för en tillämnad ekplantering. I skrivelsen anförde han bl. a.: »Hwad slutligen widkommer den s. k. Lund-parken, hwilken af Tullinspectoren Tillströmsson enligt tillstånd är til större delen kringstängd och såmedelst mot tilgripande fredad, så lærer — i afseende på dess nära belägenhet til staden och at flere Resande af Inn- och utlänningar ofta besöka detta ställe för at bese såwäl den Ätte-Hög, der Konung Björn är begrafven, som andra der warande monumenter — Kongl. Maj:ts nådiga skrifvelse (circuläret den 9 april 1805), som i afskrift härhos följer, ganska tydeligen förbjuda, at denna Park, hwilken äfwen för Plantering är tjenlig, emot en ringa skatt må warda Håga Byamän eller hwem som hälst uplåten.»

Skrivelsen remitterades till jordägarna i Håga by, som beträffande denna punkt svarade: »Kongl. Maj:ts nådiga cirkulaire Bref till Herrar Landshöfdingar hindrar icke, att denna park kan upplåtas till hvilken som häldst. — — — I denna park finnes ock dessutom inga andra minnesmärken än den så kallade Kong Björns hög och ned i skogen en aflång stenläggning, som liknar en grund till någon fordom tillämnad eller förstörd byggnad, som wäl lära förswara sig sjelfva och skulle wara nog afsigtlöst at wilja ofreda.» Detta yttrande framkallade en gensaga från Lagerström. »De påstå» — skrev han den 30 januari 1807 till Bunge — »att de i alla tider wårdat de på Parkerne warande Monumenter, fastän i denna dag är synbart för hwar man, at de upgräfwit flere stora runestenar och lagt dem i

Håga Bro, hwilket blifwer en särskild sak, hwarföre de komma at tiltalas.»

Alla handlingarna gingo nu tillbaka till Bunge, som i en skrivelse till Kongl. Maj:t den 20 mars 1807, vari Björns hög dock ej omnämnes, förordade Lagerströms förslag. Bunges skrivelse med de åtföljande handlingarne lämnades naturligtvis till Inrikes Civilexpeditionen, vars chef var statssekreterare Rosenblad, och möjligen var det först genom de nu citerade skrivelserna, som Rosenblad fick kännedom om existensen av Kung Björns hög. I varje fall var det han, som den 22 april i Allmänna Beredningen föredrog ärendet. Där upplästes först »Öfver HofJägmästaren Grefve Bunges underd. Skrifvelse af den 20 sistl. Mars med underdånigt tillstyrkande, att till Ekeplantering använda Håga Parker i Upsala Län i anseende till där befintelig tjenlig jordmån för Ekar». Sedan Bunges skrivelse refererats, fortsätter protokollet: »Kongl. Beredningen fann de af ÖfverHofJägmästaren anförde omständigheter icke kunna leda till ändring i Kongl. Beredningens redan afgifne och af Kongl. Majst i nåder bifallne tillstyrkande, — — — Men som den för Kongl. Beredningen hittills okände omständighet af Handlingarne inhämtades, att i den så kallade Lund Parken finnes en fornlämning, nemligen en Hög, hvarest Konung Björn på Håga efter urgammal sägen skall vara begrafven, hvilken fornlämning Kongl. Witterhets Academien, enligt hvad Stats Secreteraren nu anmälte, ansett ganska märkvärdig och förtjena att bibehållas; Alltså hemstälte Kongl. Beredningen i underd., om icke blott nyttjande rätten af Lund Parken må emot viss afgift till Kongl. Majst och Kronan, den vederbörande hade att föreslå och Kammar Collegium utsätta, må Håga Byamän uplåtas med skyldighet att vårda denna fornlämning och lämna resande fritt tillträde, att den bese: såsom ock att Håga Byamän vid nyttjande Rättens förlust må vara förbudit, att denna fornlämning rubba. Hvad de öfrige Håga Backar eller Parker angår: så hemstältes i underdånighet att vid Kongl. Majst^s redan vidtagne nådiga beslut såsom ledande både till Kronans inkomst och till Håga Byamäns fördel må förblifva.»

För Beredningen hade det således varit okänt, att ett betydande fornminne befann sig inom området ifråga, och »enligt hvad Stats-

Fynd och fornvård

secreteraren *nu* anmälte» hade Vitterhetsakademien funnit detta förtjänt att bevaras. Härav framgår, att någon remiss i ärendet ej från Kungl. Maj:t avgått till akademien, och detta stämmer alldeles med akademiens protokoll, som före den 9 juni intet innehålla om Håga-högen. Rosenblad har tydligen på eget bevåg förklarat, att man i akademien ansåg fornminnet värdefullt — kanske hade han, sedan han fått läsa handlingarna, privatim talat vid några ledamöter om saken.

I den tillförordnade regeringen avgjordes »målet» den 9 juni och därvid fick den nyss citerade punkten (»enligt hvad Statssekreteraren *nu* anmälte») en något starkare formulering. Denna dag avlätos två kungabrev i ärendet, det ena det nyss anförda till akademien, det andra till Bunge (samt mutatis mutandis till Kammarkollegium, som fått yttra sig i skattefrågan), och i detta senare lyder punkten: »Hvad Lundaparken åter angår, så emedan derå finnes en fornlemning, nemligen en hög, hvarest Konung Björn på Håga efter urgammal sägen skall vara begrafven, hvilken fornlemning Vår Witterhets Historie och Antiquitets Academi ansett märkvärdig och förtjena att bibehållas, ty kommer blott nyttjande rätten» etc.

Då kungabrevet den 30 juni föredrogs i akademien, var tydligen Håga-högen en nyhet för denna, ty efter referatet av kungabrevet slutar paragrafen: »Archebiskopen Doctor Lindblom åtog sig att meddela en beskrifning om Håga Parker», och vid nästa sammanträde, den 12 augusti, upplästes »en från Archebiskopen doctor Lindblom till academien insänd¹ uppgift på de vid Håga by och på dess ägor befintliga fornlämningar, författad af Phil. Magistern Johan Jonzon, ord. amanuens vid K. academ. Bibliothek i Upsala, och skulle samma Beskrifning wid Academiens protokoll förvaras».

Det var således Rosenblad, icke akademien, som räddade Håga-högen och det faktum, som mest bidrog till utgången, var nog vördnaden för en framliden Sveakonung, Kung Björn på Håga, ty tack vare honom kom detta fornminne nu i samma rangklass som Isalalada och Utmelandskällaren.

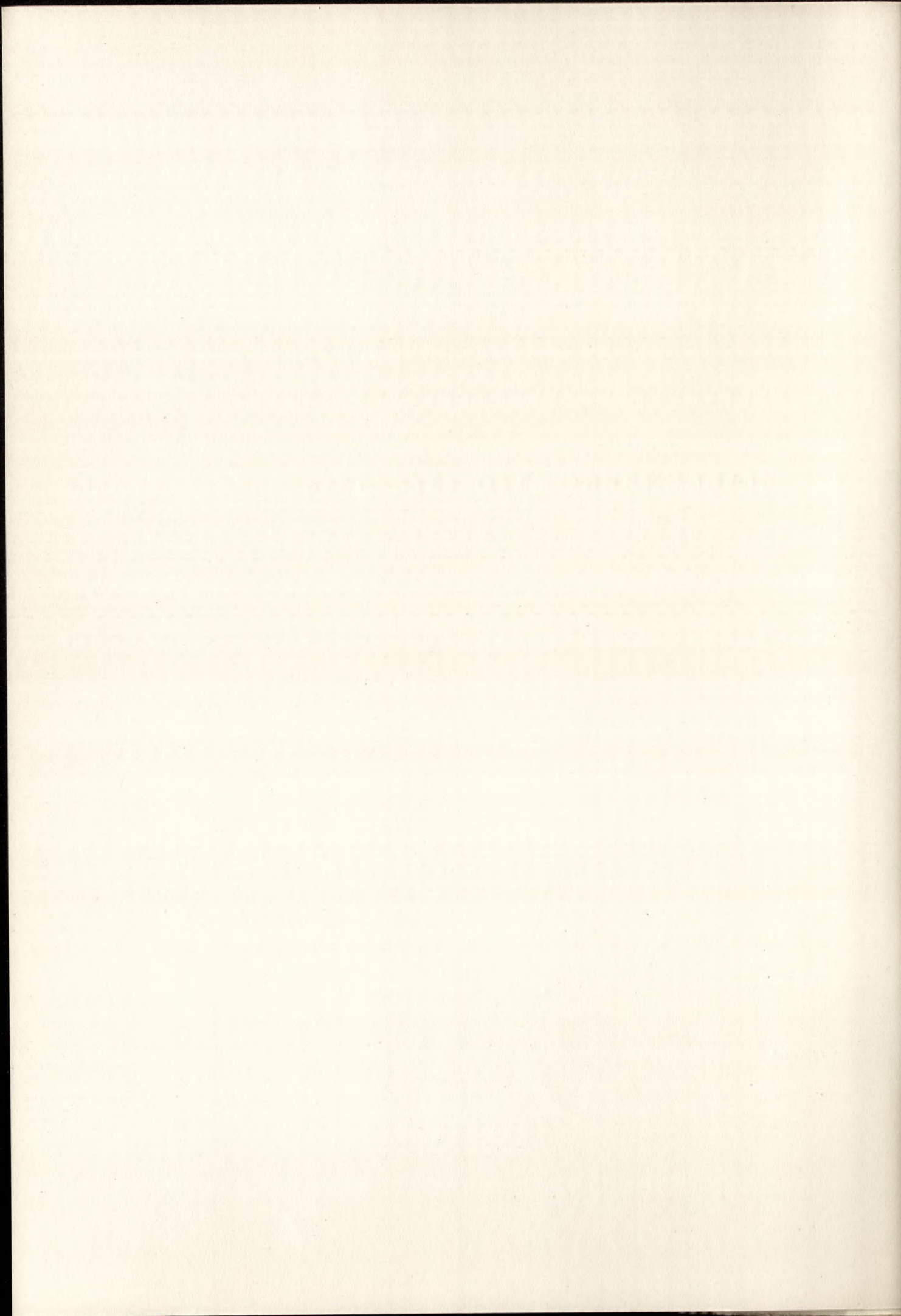
¹ Berättelser förvaras i akademiens arkiv och finnes (jämte protokollet den 30 juni) tryckt i Oscar Almgrens arbete *Kung Björns Hög* (1905).

Hallenbergs tid 1803—1810

Särskilt intresserad för fornvården hade akademien således ej visat sig vara. Men endast några år därefter blev denna fråga brännande, och i akademiens historia under åren 1810—1819 intager akademiens ställning till fornvården den mest framträdande platsen. Innan vi komma tillbaka till dessa fornvårdsärenden, torde dock vara lämpligt att liksom förut börja historiken med en redogörelse för ledamotsomsättningen, tävlingarna, fynden m. m.

HALLENBERGS TID 1810—1819

SEKRETERARE OCH LEDAMÖTER.

Den politiska systemförändringen 1809, som för Sverige fick så stor betydelse, gick heller icke akademien spårlöst förbi. I den nya regeringen kommo nämligen tre av akademiens ledamöter att inträda såsom statsråd, Lars von Engeström, Rosenblad och Adlerbeth. Hovkansler var den 1810 invalde Wetterstedt och statssekreterare för ecklesiastikexpeditionen blev Rosenstein. Redan förut ha vi sett, huru som Rosenblad — då statssekreterare — tagit intryck från den mot akademien och särskilt mot dess sekreterare fientligt inställde Sjöborg, och nu hade Sjöborg i den mer energiske och inflytelserike Engeström fått en beskyddare, som för Hallenberg blev vida farligare.

*Hallenberg
som sekreterare*

Hos allmänheten hade Napoleonskrigen och Finlands förlust framkallat en stark patriotisk rörelse, som till följd hade ett ökat intresse för Nordens fornålder, och därmed hade den forna likgiltigheten för akademiens göranden och låtanden snarare förbytts till ovilja mot den i förhållande till fornforskning och fornvård så apatiska »medalj-akademien».

Den, som skulle möta de nya fiender, som nu vuxit upp, skulle naturligtvis i främsta rummet ha varit akademiens sekreterare, och det bästa sättet skulle utan tvivel ha varit att söka leda även akademiens verksamhet in i den nya tidsriktningen. Men därtill var Hallenberg icke mannen, och hur han själv vid denna tid uppfattade sin ställning som akademiens sekreterare, framgår bäst av ett brev från honom, som B. E. Hildebrand efter Hallenbergs i akademiens arkiv bevarade koncept meddelat i sin Minnesteckning (sid. 31). 1815 hade Hallenberg invalts i Vetenskaps societeten i Uppsala och skrev då till societetens sekreterare: »Hvad valet till Ledamot i Vetenskaps Societeten angår, måste jag aldeles undanbedja mig denna heder. Jag ser mig ej kunna på något sätt vara Societeten till tjenst. Dessutom har det alltid varit min föresatts att icke ingå i dylika Sällskap. Jag

har derföre undvikit deras kallelser, när jag kunnat. Emot min vilja inkom jag i Witterhets Academien, måste på Kongl. befallning bli dess Secreterare, det jag varit och är med yttersta missnöje, ehuru jag, för att ha en tarflig utkomst, måste behålla denna obehagliga plats, der jag icke kan göra någon nytta; och det är nödvändigt att jag är föga skicklig Secreterare, ty det man är med missnöje, är man med oskicklighet. Jag anhåller derföre ödmjukast, att Hr Professorn ville anse detta utnämmande som ogjordt och låta det förblifva i sin tysthet.» Den karakteristik, han här ger av sig själv, bekräftas till fullo av akademiens protokoll. Under 1816 förde han dem från och med den 2 januari till och med den 13 februari, men under återstoden av året äro dessa förda av Sundel, och först vid det sista, den 17 december, tog Hallenberg åter vid. Vid fem av dessa sammanträden hade han visserligen infunnit sig i akademien, men hade det oaktat låtit Sundel sköta protokollen även vid dem. 1817 förde han dem själv från årets början till och med den 11 mars, men alla de följande äro skrivna av Sundel, ehuru Hallenberg vid tre av dessa sammanträden var närvarande. 1818 äro alla protokollen från årets början förda av Sundel utom ett, som med anledning av förfall för honom fördes av Rutström. Före den 6 november, då han ingav sin avskedsansökan, var Hallenberg under detta år närvarande blott vid ett enda sammanträde, den 16 september. En mera overksam och ointresserad sekreterare torde därföör vara svårt att uppleta. För honom var tydligen sekreterarens enda skyldighet att nedskriiva protokollen, och detta åliggande var ej viktigare, än att han kunde överlåta det till en underordnad notarie. *Ledare* för akademien var sekreteraren således icke under hans tid.

Sekreterarens lön. Å den andra sidan gjorde de nya maktinnehavarna just ingenting varken för akademien eller för dess sekreterare. Trots inflationen fick akademien intet förhöjt statsanslag att möta de utgifter, som en livaktigare verksamhet skulle ha krävt, och för denna verksamhet anlidade regeringen i stället personer, stående utanför akademien. I statslön såsom riksantikvarie, garde des médailles och akademiens sekreterare hade Hallenberg 300 rdr banco — Adlerbeth hade haft 300 rdr specie — och då statens tjänstemän vid 1809 års riksdag fått

Sekreterare och ledamöter

sina löner förbättrade, hade ingen förändring skett med akademiens, som även till antalet förblevo desamma som förut. Med anledning härav anmälde Hallenberg den 22 januari 1811 i akademien, »det han i Kongl. Stats Contoret gjort sig underrättad, att wid regleringen af den af Rikets höglofliga Ständer bewiljade lönförbättring för ämbetsmän hade Academiens Ämbetsmän och Tjenstemän, ehuru de på stat äga lön, alldeles blifwit förbigångne och icke till någon lönförbättring uptagne, hwadan de ej heller hade någon sådan att förwänta, så framt akademien ej gör underdånig anmälan derom hos Hans Majestät Konungen. Akademien beslöt, att ett underdånigt bref härom skulle till Hans Majestät Konungen afgå.» Vid justeringen av denna skrivelse »ansåg akademien dervid böra såsom ytterligare bevekande skäl anföras, att desse löntagare, hvilkas tjänster förut varit uppförde på Kongl. Cantsli Collegii Stat, men genom nådigt förordnande af den 20 mars 1786 blifwit flyttade på akademiens egen, derigenom skulle förlora en förmon, hvaraf de nu säkert varit i åtnjutande, om de efter sin primitiva inrättning förblifwit orubbade och genom hvilken ändring de skulle blifva så mycket mera lidande, som göremålen derigenom i betydlig mon tilltagit och nya åligganden tillkommit».

Hur det gått med denna skrivelse är ganska dunkelt. Den finns icke bland de i riksarkivet bevarade skrivelserna från akademien till Kungl. Maj:t, och Kungl. Maj:ts resolution saknas likaledes i akademiens samling av kungabrev till akademien. Ej heller har jag i ecklesiastik- och finansexpeditionens registratur funnit, att ärendet behandlats i regeringen. Det förefaller därför, som om akademiens skrivelse på vägen till Kungl. Maj:t blifvit »stoppad» — i så fall väl efter besked av någon regeringsledamot, som tillika var ledamot av akademien. Den 17 november 1812 väcktes i varje fall i akademien ett förslag — av vem uppgives icke — om förbättrade villkor för akademiens tjänstemän utan anlitande av statsmedel: »Kongl. akademien, som påminte sig, att Dess Tjenstemän och Betjante, neml. Secreteraren, amanuensen och vaktmästaren, icke i likhet med andra Rikets Tjenstemän och Betjente fått till godo niuta den löneförbättring af en tredjedels förhöjning, som Rikets Ständer beviljat, beslöt att

hos Hans Majestät Konungen i underdånighet anhålla om tillstånd att af egna under händer hafvande medel få tillägga Secreteraren, som har 300 rdrs lön, en förhöjning af 100 rdr, amanuensen, som har 100 rdrs lön, en förhöjning af 33 rdr 16 sk och vaktmästaren, som har 80 rdrs 32 sk lön, en förbättring af 26 rdr 42 sk 8 runstycken att från nästa års början årligen och quartaliter uppbäras, hvarmedelst academiens med ringa löner försedde Tjenstemän och Betjente måtte, ehuru senare än andre, komma till åtnjutande af lika rätt med deras wederlikar i andra Rikets värk.»

Framställningen bifölls av Kungl. Maj:t. 1815 fingo emellertid statens tjänsteinnehavare en ny löneförbättring, som ej heller denna gång kom akademiens tre löntagare till godo, och av egna medel kunde den fattiga akademien ej denna gång skjuta till det belopp, som erfordrades — vid 1816 års början var akademiens besparade kapital blott 6,863 rdr banco och några skillingar. Vid sammanträdet den 26 mars 1816, då Sundel skötte Hallenbergs plats, anmälde han, »att som academiens tvänne tjänstemän, Secreteraren med 300 och amanuensen med 100 rdrs årlig lön på Stat samt vaktmästaren med 45 rdrs lön äfven på Stat ur Kongl. StatsContoret, både vid 1809 och 1815 års löne regleringar blifvit förbigångne och ej fått till godo njuta någon löneförhöjning, hemställdes till Kongl. Academiens godtfinnande, om icke i anseende till en ständigt tilltagande dyrhet och lönernas otillräcklighet till den tarfligaste utkomst, Kongl. academiens skulle finna för godt att på något sätt söka bidra till afhjelpande af denna olägenhet. Den i sådant afseende upsatte Promemoria emottogs af H. Excellence Statsrådet Hr Grefve Rosenblad, som benäget lofvade att i Stats-Beredningen låta efterfråga, på hvad sätt Rikets Ständer vid sista Riksdag om löne regleringen af Academiens Stat sig yttrat.»

Rosenblads svar vid nästa sammanträde, den 2 april, var icke hugnesamt. Han hade hört sig för i Statsberedningen och förmälte, »att Rikets ständer ansedt dessa löner, ehuru på Stat upförde, endast såsom arvoden, och som deras innehavare, vaktmästaren undantagen, derjämte innehade löner på andra ställen, hade Rikets Ständer icke funnit skäl att i likhet med hvad öfrige Embets- och Tjenstemän

Sekreterare och ledamöter

blifvit förunnadt förbättra lönevillkoren på academiens Stat. För öfrigt gaf H. Excellence tillkänna, att Statsverket icke ägde några tillgångar, hvaraf en sådan löneförbättring kunde tagas, hvarföre det vore utan ändamål för acad. att om erhållande deraf göra underdånig hemställan.» Vid nästa sammanträde meddelade då Sundel, att han talat med akademiens sekreterare, som förklarar sig »icke vilja af academiens egna nog knappa tillgångar begära någon ytterligare lönetillökning, i hvilket yttrande undertecknad amanuens äfven för sin del instämde». I akademien lovade man dock, »att vid nästa Riksdag genom någon af sina ledamöter låta i något stånd eller utskott» göra en hemställan i ärendet, och för vaktmästaren ordnades saken så, att man skulle giva honom större julpengar. Men först vid 1823 års riksdag fick Hallenbergs efterträdare som sekreterare sin lön något förbättrad.

Från sekreteraren vända vi oss till ledamöterna — denna gång först till de utländska. Enligt statuterna skulle dessa vara sexton, men vid ingången av 1810 voro de blott tre, professorerna Pallas, Tychsen och Heyne. Icke mindre än tretton rum voro således obesatta. Om valsättet var från början intet fullt bestämt, och de första utländska ledamöterna hade utnämnts av konungen. När sedan akademien under förmyndarregeringen fått rätt att själv välja även dem, hade valet skett på samma sätt som valet av svenska ledamöter, d. v. s. en lista hade uppgjorts på de kandidater, som i akademien föreslagits, på vilken lista konungen ägde rätt att stryka dem, på vilka icke skulle få voterats, varefter akademien utsåg en av de återstående. Detta valsätt blev nu utan någon motivering ändrat därhän, att akademien — utan någon föregående, av konungen godkänd lista — faktiskt valde en person och sedan anhöll om konungens godkännande. Anledningen till förändringen kan man gissa sig till. Pastor vid den franska reformerta kyrkan i Stockholm hade under många år, 1781—1809, varit en ganska begåvad fransman, J. P. G. Catteau-Calleville, vilken likväl 1810 flyttat till Paris. Under sin Stockholmstid hade han författat flera skrifter, vilka icke lära sakna förtjänst, i syfte att göra Sverige och svenska förhållanden bekanta i utlandet, och i svenska litterära och vetenskapliga kretsar var han mycket känd och uppskattad.

*Utländska
ledamöter*

Catteau-Calleville

Icke minst viktigt var, att han kunde räknas som en av den mäktige Lars von Engeströms gunstlingar, och detta bör man särskilt lägga märke till. Vid akademiens sammanträde den 5 februari 1811 var Engeström ej närvarande, och en paragraf i protokollet lydde: »På derom gjord anmälan *utnämnde och antog* Kongl. akademien till utländsk *Correspondent* Pastorn vid Fransyska Reformerta kyrkan i Stockholm Herr Catteau, *hvilken för närvarande vistas i Paris.*» — den här gjorda kursiveringen skall strax förklaras. Man hade således valt honom till *korrespondent*. I statuterna upptages icke någon »klass» av »korrespondenter», men de omtalas i § 5: »Academien kommer att underhålla brevväxling med frånvarande Lärde, så inrikes vistande i Rikets Provincer som utländske och fremmande.» Något Kungligt tillstånd att börja en dylik brevväxling behövdes naturligtvis icke, och att akademien tilldelade någon, med vilken den önskade inleda eller redan inlett en brevväxling, titeln »korrespondent» kunde ej heller anses förbjudet. Så hade förfarits med de två föregående korrespondenterna Pastoret och Gourdin, och Catteau-Calleville lämpade sig synnerligen väl för uppgiften.

Då protokollet om hans val vid nästa sammanträde, den 12 februari, skulle justeras, hade emellertid Hans excellens Statsministern Lars von Engeström infunnit sig i akademien, och nu fick paragrafen en helt annan lydelse, som framgår av de kursiverade orden i det ovan meddelade första ojusterade och i det sedan justerade protokollet, som lyder: »På derom gjord anmälan *beslöt* Kongl. akademien att till utländsk *Ledamot antaga* Pastorn vid Fransyska Reformerta kyrkan i Stockholm Herr Catteau, och *anmodade acad. i sådant afseende sin President* [Hofkansleren friherre af Wetterstedt] *att hos H. Maj:t Kon. i underdånighet anhålla om Kon:s nådiga tillstånd till utfärdande af wanligt kallelse Bref.*»

De kursiverade orden i det förra protokollet hava i det justerade överstrukits och i detta ersatts av de nu kursiverade. Catteau-Calleville hade således valts av akademien direkt utan någon föregående av konungen godkänd vallista, och redan den 19 februari meddelades, att konungen — d. v. s. faktiskt Lars von Engeström — godkänt valet. Därigenom hade den utländska klassen ännu en gång fått en

Sekreterare och ledamöter

ny karaktär. Äldst, på Gustav III:s tid, hade ledamotskapet i klassen varit ett slags serafimerorden för utlänningar, sedan, under förmyndartiden, hade det tilldelats vetenskapens excellenser såsom Tychseln och Heyne. Till denna klass hörde icke Catteau-Calleville. Men med ledamots rang kunde han antagas bliva en ganska passande korrespondent, och under sitt senare liv i Paris författade han verkligen flere uppmärksammade arbeten om Sverige; en plan var även uppe, att han mot en årlig ersättning av 2,000 francs skulle till Sverige månatligen leverera uppgifter rörande upptäckter och uppfinningar, litterära och vetenskapliga nyheter, som förekommit i Frankrike, och vice versa i Frankrike bekantgöra, vad som på dessa områden åstadkommit i Sverige. (Härom och om honom i övrigt se G. Jacobson i Biografiskt Lexikon VII.)

Någon lärd brevväxling med *akademien* kom Catteau-Calleville dock aldrig att föra, och till en del berodde detta kanske på akademien. Först hade man överläggningar om det diplom, som skulle utfärdas för honom, då ett förslag av Rutström bordlades. Den 2 april blev formuläret emellertid fastställt till följande lydelse för utländske ledamöter i allmänhet:

Annuate
Sacra Regia Majestate
Sueciae
Regia Academia Litterarum Humaniorum
Historiarum Et Antiquitatum
Virum
Doctrina Et Amore Litterarum
Dominum [namnet]
Socium Extraneum
Solenni Suffragio Electum
In Communitatem Studiorum
Litteris His Patentibus
Qua par est Observantia
Invitat
Die [datum] Anno MDCCC [årtal],

av vilket formulär — fortsätter protokollet — »Femtio exemplar enligt förut fattat beslut komma att tryckas på Velin Papper».

Denna tryckning drog emellertid om, och först året därpå, den 9 juni 1812, meddelade Rosenhane, att han nu avsänt diplomtet. Men om akademien dröjt, så dröjde Catteau-Calleville ännu längre, och först två år efter diplomets avsändande tackade han för invalet (Prot. den 4 november 1814). Efter detta hörde man i akademien icke av honom och 1819 avled han.

Montyon och
Münter

Nästa val av utländska ledamöter skedde 1813. Den 14 augusti 1811 hade väl Sundel anmält, att han i en tysk tidning sett, att akademiens utländske ledamot hertiginnan di Giovane redan 1805 avlidit, men något val efter henne företogs icke. Först den 9 februari 1813 kom en dylik fråga upp: »Föreslogs till Utländska Ledamöter Herr Montyon, f. d. Chancellier du Comte d'Artois och Biskopen öfver Seland samt Ordensbiskopen Doctor Münter; på Academiens anmodan åtog sig Hans Excellence Grefve von Engeström att anmäla detta hos Hans Majestät Konungen och anhålla om Hans Majestäts tillstånd till detta val.» Reellt var ju detta ett val, ehuru protokollet blott talar om »tillstånd» till valet, och redan vid nästa sammanträde den 16 februari anmälte Hans Excellence Statsministern, »att Hans Majestät Konungen lemnat sitt nådiga bifall, att akademien ibland sina utländska Ledamöter får antaga Cancelleren hos Grefven af Artois Jean Baptiste Robert Auger de Monthion och Biskopen — — — Doctor Fredrik Münter, och skulle wanliga kallelsebreff för dem utfärdas». Något ens formellt val förrättades således icke, och Montyon och Münter ansågos tydligen valda redan den 9 februari utan att — såsom statuterna föreskriva — någon förslagslista med minst två namn till konungen inlämnats. Montyons val var av samma karaktär som Catteau-Callevilles och berodde tydligen därpå, att han 1802 hade vunnit akademiens stora pris i värtalighetstävlingen. Münter var däremot en bland Danmarks mera kända vetenskapsmän, som även inom den danska fornforskningens historia intager ett bemärkt rum. Då han tackade för diplomtet, lovade han ock att »insända en afhandling att i akademiens handlingar införas».

Suchtelen

Nästa val förrättades expressis verbis av akademien utan något

Sekreterare och ledamöter

förut av konungen erhållet tillstånd. Den 30 januari 1816 »föreslog Hans Excellence Friherre Flemming att wälja till utländsk Ledamot i academien Ryske härwarande Generalen Friherre van Suchtelen såsom warande känd för utmärkt lärdom och befordrare af alla slags nyttiga kunskaper. Akademien beslöt att wid nästa sammankomst äfwen detta ämne till afgörande företaga.»

Omdömet om Suchtelen var icke överdrivet, och särskilt såsom samlare av historiska acta i Sveriges historia hade han i sin samtid få likar (Se Bengt Hildebrand s. 428 f.). Själva valet skedde den 6 februari: »Waldes enhälligt till utländsk Ledamot i Academien Ryske härwarande General en Chef Suchtelen, och lofwade Hans Excellence Statsministern Grefve von Engeström att anmäla detta wal hos Hans Majestät Konungen för att derå erhålla Konungens stadfästelse.» Stadfästelsen kom naturligtvis per omgående och meddelades vid nästa sammanträde. Vid ett följande, den 19 mars, visade Suchtelen akademien den uppmärksamheten att infinna sig och personligen tacka för hedersbevisningen. Han hälsades då av akademiens president Statsminister von Engeström med ett tal på franska, vilket av Suchtelen besvarades.

Ehuru valet med hänsyn till Suchtelens bildningsintresse var fullt befogat, låg möjligen även ett politiskt motiv bakom: en önskan att visa Ryssland en artighet. Ett dylikt politiskt motiv var säkerligen det, som dikterade det nästa valet av utländsk ledamot. Den 8 december 1818 föreslog nämligen Engeström det engelska sändebudet i Stockholm Lord Strangford till ledamot av akademien, och den 15 december »förente academiens Herrar Ledamöter sig enhälligt derom att wälja och till utländsk Ledamot af academien kalla Mylord Strangford. Kongl. academien anmodade sin President Landshöfding von Rosenstein att å Dess vägnar i underdånighet utbedja sig Konungens, sin Höge Beskyddares nådiga bifall och gillande af detta val.» Det kungliga bifallet meddelades vid följande sammanträde.

Genom dessa val hade klassen fått en alldeles ny sammansättning. De tre ledamöter, som funnos vid ingången av 1810, hade alla avlidit, Pallas 1811, Heyne 1812 och Tychsen 1815. Av dödsfallen

hade Heynes anmäls i akademien. Den 12 augusti 1812 »påmint» Hallenberg »academien, att hon nyligen förlorat en af sina namnkunnigaste utländska Ledamöter, nämligen Geheime Justitierådet och ÖfverBibliotekarien i Göttingen Christ. Gottl. Heyne, som i sitt 83 år aflidit. Academien, som ansett för en ära att ibland sina Ledamöter räkna en lärd, hvilken af alla kännare varit högaktad som den gamla classiska litteraturens förnämsta stöd samt en ibland Europas störste och uplystaste Critici, kunde icke utan smärtefullt deltagande afhöra påminnelsen om detta dödsfall och den oersättliga förlust lärda verlden dymedelst måst vidkännas.»

Tengström och Calonius Därjämte hade klassen — utan något val — fått två nya ledamöter. Genom freden med Ryssland i september 1809 hade Finland lösslitits från Sverige, och Tengström och Calonius kunde därför ej längre stå kvar i den blott för svenskar avsedda arbetande klassen, men akademien dröjde nära ett år, till den 19 juni 1810, med att överflytta dem till den utländska klassen. Vid ingången av 1819 hade denna således en ganska heterogen sammansättning: två diplomater, Suchtelen och Strangford, tre vetenskapsmän, Tengström, Calonius och Münter och två, som väl snarast tillhörde korrespondenternas rangklass, Catteau-Calleville och Montyon.

Gråberg utländsk korrespondent Av korrespondenter hade akademien 1810 blott en enda, Pastoret. Men under denna tid fick man ännu en, som, ehuru svensk, valdes till utländsk korrespondent. Den 11 december 1810 föreslog nämligen Rosenstein »academien att till utländsk Correspondent utse en uti Italien boende Svensk vid namn Jacob Gråberg, hvilken på italienska språket har utgifvit flera skrifter i Geographien och Statistiken, hvilken dels redan i merklig mon bidragit och framdeles ännu mera torde bidraga att i nämnda land göra Svenska Litteraturen och dess idkare kända, och hvilken dessutom är Ledamot af en i Genua varande academia della [Agricoltura?] Italiana. Kongl. akademien biföll den af Landshöfdingen Rosenstein gjorda hemställan och antog Hr Jakob Gråberg till utländsk Correspondent.» Såsom författare var Gråberg af Hemsö visserligen mycket produktiv, men både som sådan och såsom person, lindrigt sagt, besynnerlig och icke så litet narraktig — så skildras han åtminstone af de svenskar, som träf-

Sekreterare och ledamöter

fade honom i Italien. Ehuru han uppvaktade akademien både med sina opera omnia och med brev och avhandlingar, blev därför denna korrespondens av minimal nytta för akademien.

Den honoraira klassen, till vilken vi nu vända oss, skulle enligt statuterna bestå av 14 ledamöter. Efter ålder i akademien voro de vid ingången av 1810: Piper, Ramel, Ribbing, Oxenstierna, Gyldenstolpe, Lars von Engeström, Ehrenheim, Lindblom, Rosenblad, Tingstadius, Edelcrantz och Marks von Würtenberg; två rum voro lediga efter Gyldenborg, som avlidit den 30 mars 1808, och efter Zibet, som avlidit den 16 maj 1809. Den 20 februari 1810 slutade även Gyldenstolpe sina dagar, och vid sammanträdet den 13 mars anmälde Adlerbeth, som då var akademiens president, »den förlust academien gjort af en älskad och vördad Ledamot». Då akademien i anledning av denna anmälan påminde sig, »att 3ne rum i den Honoraira classen voro ledige, ansåg Hon sig nu böra besätta 2ne af dem». Valen förrättades den 24 april, då överstekammarjunkaren friherre Fleming och hovkansleren friherre af Wetterstedt erhöilo alla de avgivna rösterna. Sitt inträde togo de, den 8 maj 1810, blott med några ord.

Hedersledamöter

Ledigheten efter Gyldenstolpe fylldes den 1 maj 1810, då biskopen i Linköping Carl von Rosenstein valdes — också enhälligt. Vid sitt inträde i akademien betygade han »i få ord sin Tacksamhet för förtroendet att vara kallad till Ledamot af denna academie samt utbad sig dess tillstånd att i stället för Inträdestal få till academien insända en afhandling». Någon sådan fick akademien dock aldrig mottaga.

Det nästa dödsfallet inom klassen blev däremot icke med ett ord omnämnt. Den bortgångne var friherre Gustaf Ribbing, som aldrig tagit inträde och som under de tjugufem år han tillhört akademien aldrig bevistat ett sammanträde. Han avled den 9 juni 1811, och den 5 november upptog akademien, utan namns nämnande, frågan om »återbesättande af ett ledigt rum ibland dess Heders Ledamöter». Valet förrättades den 3 december, då justitierådet Blom — den förste ofrälse hedersledamoten inom klassen — valdes, likaledes enhälligt. Sitt inträde tog han den 2 januari 1812 med ett kort tal, endast en tacksamhetsbetygelse.

Hallenbergs tid 1810—1819

Den 15 juni 1813 anmäldes Pipers död, men med valet till hans efterträdare dröjde man i icke mindre än fem år, och under mellantiden dog även en annan hedersledamot, Marks von Würtemberg (den 10 december 1817). Först den 30 juni 1818 valdes efterträdare till bägge, och därvid vidtog man den kloka ändringen i val sättet, att man röstade till varje rum särskilt, icke såsom förut med blott en valsedel till bägge rummen. Meningarna stodo denna gång skarpt emot varandra, och i bägge voteringarna rådde en stark röstsplitt-ring. Först — i rummet efter Piper — valdes den originelle Pehr Tham af Dagsnäs med sex röster; statsrådet friherre A. F. Skjöldebrand erhöll tre, Hans Järta två och greve Brahe en. Ännu starkare var splittringen vid den andra voteringen, då de tolv rösterna fördelade sig på följande sätt: Skjöldebrand och friherre Stierneld erhö llo tre var, greve Brahe och presidenten Schultzenheim två var, stadsrådet Adlersparre och justitierådet Palmsvärd en var. Ballo-tering mellan Skjöldebrand och Stierneld måste därför företagas, då den förre segrade med åtta vita kulor. Sitt inträdestal höll Skjöldebrand den 10 november 1818. Hans kollega Pehr Tham kom däremot icke att hålla något inträdestal, men vid sammanträdet den 12 augusti upplästes ett brev från honom till Nils von Rosenstein, i vilket han bad denne till akademien framföra hans tacksägelse för hedersbevisningen. »Likaledes företeddes en till akademien af Hr. Öfverintendenten Tham insänd Memoire, innehållande förslag till rättelser i den äldre Svenska Historien jemte bifogad ritning af ett i Skaraborgs Län, Lundby socken, Amundtorp, på Högängen beläget Domarställe.» Och till nästa sammanträde, den 16 september, hade han insändt »en korrt afhandling, kallad: *Försök att epokisera runstenar i St.*, likaledes en af honom tryckt skrift, innehållande utdrag af Gracians l'homme de Cour i Fransysk öfversättning». Då dessa skrifter den 12 januari 1819 ännu icke upplästs i akademien, frågade amanuensen Sundel, huru akademien med dem tänkte förfara. Akademien fann då »lämpligast» att låta dem enskilt studeras av ledamöterna.

Den starka röstsplitttringen vid de sista valen tyder — särskilt om man därmed jämför den förra enhälligheten — på en viss oro inom

Sekreterare och ledamöter

akademien, ännu mera valet av den gamle rudbeckianen Pehr Tham, Sjöborgs egentlige patronus, likaså rösterna på Stierneld. Och nu började »göterna» att tränga in i akademien.

Vid ingången av 1819 bestod klassen av följande ledamöter: Ramel, Engeström, Ehrenheim, Lindblom, Rosenblad, Tingstadius, Edelcrantz, Fleming, Wetterstedt, Carl von Rosenstein, Blom, Tham och A. F. Skjöldebrand. En plats var ledig, efter Oxenstierna, som avlidit den 29 juli 1818.

Den arbetande klassen, som skulle bestå av tjugo ledamöter, var vid ingången av 1810 fulltalig: Elers, Schönberg, Melanderhjelm, Nils von Rosenstein, Adlerbeth, Ristell, Nordin, Hallenberg, Rosenhane, Tengström, Fant, Flintenberg, Eric Skjöldebrand, Calonius, Leopold, Masreliez, Bergstedt, Åkerblad, Regnér och Norberg. I själva verket hade dock klassen sedan mars 1809 — lantdagen i Borgå — och ännu mer sedan freden i Fredrikshamn (september 1809) haft två lediga rum, ty finnarna Tengström och Calonius hade då upphört att vara svenska medborgare. Men detta synes man icke ha uppmärksammat, och den första ledighet, som anmäldes i akademien (den 9 januari 1810), var efter Melanderhjelm, som avlidit dagen förut.

*Arbetande
ledamöter*

Val av efterträdare företogs den 6 mars, då professor Biberg erhöll alla de avgivna rösterna. Sitt inträde tog han den 26 februari 1811 med ett då till akademien inskickat tal: Om Grekernas Episka och Tragiska Skaldekonst, sedd från dess religiösa synpunkt, »hvilket academiens ansåg böra vid nästa sammankomst uppläsas, hvarföre äfven academiens Ledamöter öfverenskommo att nästkommande Tisdag den 5 mars före den wanliga tiden, neml. kl. $\frac{1}{2}$ till Fem em. sammanträda till afhörande af detta inträdestal». Då upplästes — av Rosenstein — likväl blott »en del» av talet, och återstoden sparades till nästa sammanträde, som med anledning därav likaledes skulle börja en halvtimme tidigare. Men ej heller då, den 12 mars, kom man till slutet. Den 26 mars infann sig författaren personligen i akademien. »Då — skrives i protokollet — Professoren Biberg såsom resande endast för denna gång hade tillfälle att biva academiens sammankomst, ansåg Hon det vara i sin ordning,

Biberg vald

att Professorn sjelf uppläste fortsättningen af sitt inträdestal, hvilket ock verkställdes. Efter slutad läsning häraf var tiden så mycket liden, att academien ej kunde företaga något hufvudsakligt göromål.» Någon hälsning till den nyvalde omtalas icke i protokollet, och sekreteraren var, såsom ofta, frånvarande. Talet trycktes sedan i det tionde bandet av akademiens Handlingar, som utkom 1816.

Rutström vald Ej heller vid nästa dödsfall inom klassen uppmärksammade man ledigheterna efter Tengström och Calonius. Den 27 mars 1810 »anmälte acads. President Statsrådet Friherre Adlerbeth den förlust academien gjort af en bland dess mest förtjente Ledamöter, af en för sina vidsträckta kunskaper och djupa insigter i de fria konsterna sällsynt man, Hof Intendenten och Riddaren af Kongl. Vasa Orden Louis Masrelietz, en förlust, hvilken blifver lika oersättlig för academien som för fäderneslandet och hvarje idkare eller vän af de fria konsterna. Hans Excellence Riksmarskalken Herr Grefve Oxenstierna hade benäget lofvat biträda academien med författandet af framlidne HofIntendenten Masrelietz' lefvernesbeskrifning» — ett löfte, vilket han, sin vana trogen, glömde bort. Vid val av efterträdare, den 1 maj 1810, erhöll sekreteraren i Patriotiska Sällskapet Doktor Rutström samtliga avgivna röster och höll den 17 Oktober 1810 sitt inträdestal. Enligt protokollet bestod det av »betraktelser öfver de allmänna orsakerna till odlade språks förfall med hänseende förnämligast på det Latinska språket». Talet besvarades av akademiens president Leopold, men kom icke att tryckas i Handlingarne.

Tengström och Calonius överflyttas till utländska klassen Redan innan detta tal hölls, hade man dock uppmärksammat, att Tengström och Calonius ej längre kunde stå kvar i den för svenskar avsedda arbetande klassen, och den 19 juni 1810 hade de därför överflyttats till den utländska. I själva verket synes man dock ha betraktat denna överflyttning blott såsom en för 1811 års »Calender» gjord redaktionsändring och i verkligheten räknat dem såsom fortfarande »arbetande» ledamöter. Detta framgår redan av paragrafens stilisering: »Föredrogs och upplästes den förteckning på Kongl. academiens Ledamöter, hvilken i 1811 års Calender kommer att införas, hvarvid på derom gjord erinran beslöts, att Biskopen Doctor Tengström och Professoren Calonius, hvilke hittills varit inländske

LARS VON ENGESTRÖM

*Oljemålning av Per Krafft d. ä.
(Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien)*

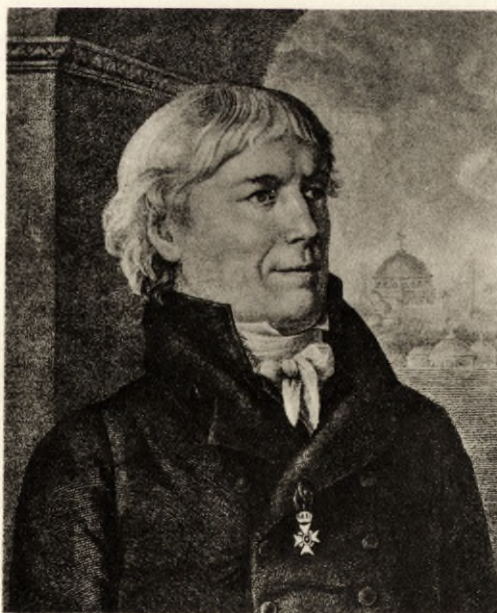
NILS HENRIK SJÖBORG

*Pastell av P. Lindhberg
(Lunds univ. historiska museum, foto S. P. A.)*

JONAS HALLENBERG

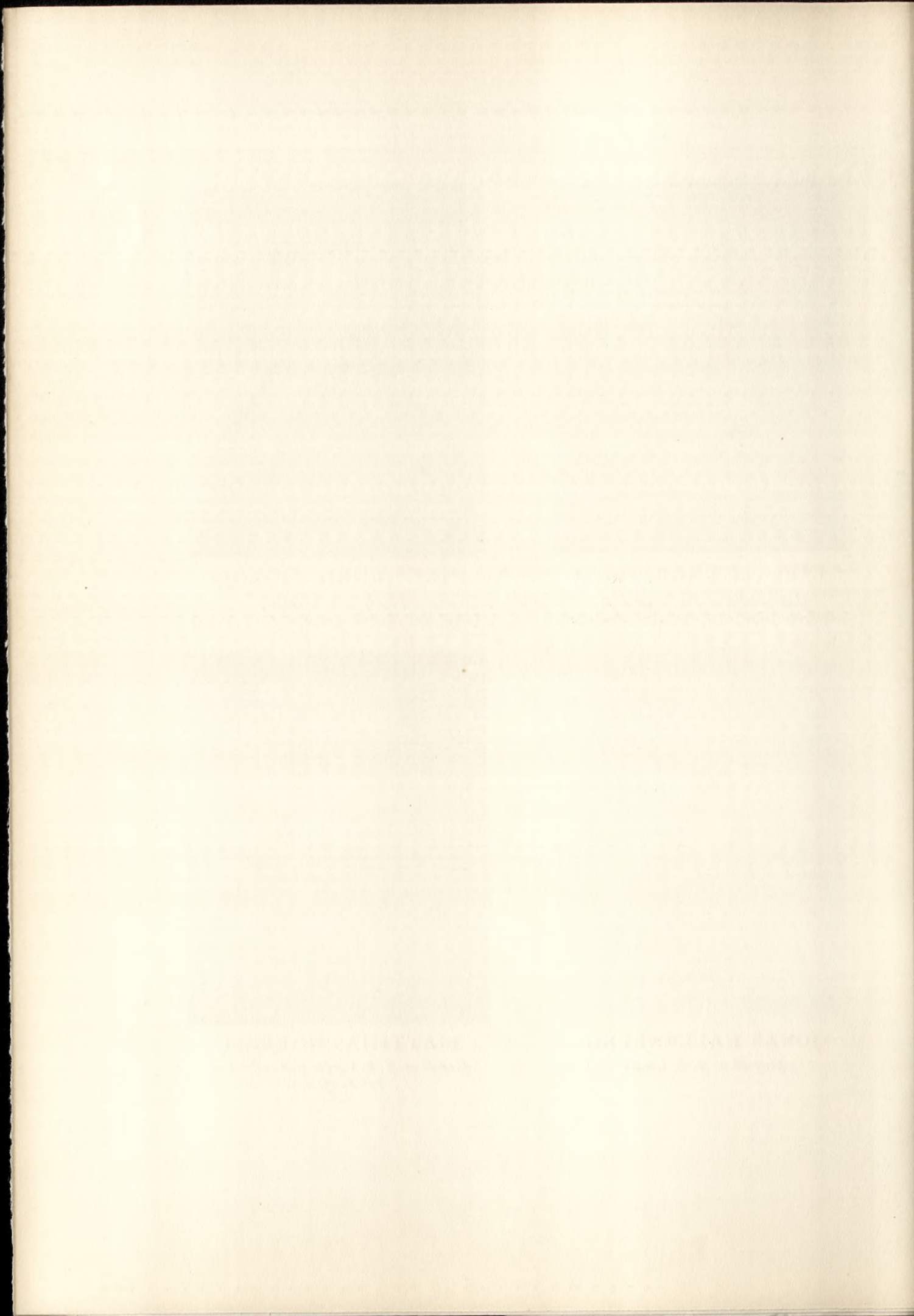
Litografi av J. E. Cardon

MATTHIAS NORBERG

*Gravyr av J. E. Cardon efter målning av
Per Krafft d. y.*

Sekreterare och ledamöter

Ledamöter, skulle nu efter de förut varande fyra utländske å Förteckningen införas. Härvid gaf Hofcantzleren Friherre Wetterstedt den upplysningen vid handen, att Biskop Tengström är Riddare af Kejsersl. Ryska S:t Annæ Ordens Första Class samt att Professorn Calonius blifvit befordrad till Kejsersl. Rysk General Prokurator och utnämnd till Riddare af Kejsersl. Ryska S:t Annæ ordens andra Class.» Med val av deras efterträdare dröjde man däremot alltjämt och fyllde andra lediga rum, men icke dessa.

Den 6 april 1811 avled den gamle rikshistoriografen Schönberg, *Blad vald* vars död tillkännagavs för akademien den 23 i samma månad. Val av hans efterträdare förrättades likväl först den 3 december, då medicine doktor Anders Blad utsågs med åtta röster; tre tillföllo Chargé d'affaires Palin och en professor Aurivillius. Sitt inträdestal höll Blad den 21 januari 1812.

Den 7 januari 1812 hade ännu en ledighet inträffat, därigenom att Ristell då formligen utslutits: »Anmälte Hans Excellence Statsministern Friherre von Engeström och Statsrådet Friherre Adlerbeth, att emedan Academiens Ledamot Kongl. Bibliothecarien Ristell wistades utrikes under ett främmande namn och hade på flere år ej meddelat akademien någon underrättelse om sig, ty hade Hans Majestät Konungen befallt, att Ristell ej vidare ibland Academiens Ledamöter borde uppföras.» *Ristell utslutes*

Redan vid nästa sammanträde träffades förberedelser att fylla det lediga rummet, och själva valet förrättades den 11 februari, då den nyss nämnde Palin erhöll alla de avgivna sexton rösterna. I ett brev, avskickat från Konstantinopel den 6 juni, tackade han för invalet och lovade »att genom någon afhandling, som han till Akademien ernade insända, söka svara emot det förtroende Akademien för honom behagat fatta» (Prot. den 12 aug.). Något lärt inträdestal kom emellertid icke, och i stället upplästes den 14 oktober »ett bref från Sveriges Chargé d'affaires i Constantinopel, Riddaren af Kgl. Nordstjerne Orden Herr Palin, dateradt Constantinopel den 14 sistlidne Julii och stäldt till Academiens Secreterare med ett bifogadt korrt InträdesTal, hvilket jämväl uplästes». Det trycktes i Handlingarne, tionde bandet. *Palin vald*

Hallenbergs tid 1810—1819

*Aurivillius
vald* Fortfarande voro de två rummen efter Tengström och Calonius obesatta, och den 6 mars 1812 hade Nordin lämnat ännu ett ledigt. Dödsfallet tillkännagavs i akademien den 24. Valet av efterträdare förrättades den 16 juni, då professor Per Fabian Aurivillius utsågs med sju röster; en hade tillfallit skalden Nils Lorentz Sjöberg. Sitt inträde tog Aurivillius den 26 januari 1813, då han uppläste »en utförlig och grundlig afhandling af innehåll, att de Gamles Skrifter, deras språk och konststycken äga ett värde, som äfven under alla möjliga framsteg i de nyares cultur måste blifva oföränderligt. Besvarades af Secreteraren.» Talet trycktes i det tionde bandet av Handlingarne.

Grandel vald Då detta tal hölls, hade akademien förlorat en av sina mest nitiska ledamöter, friherre Schering Rosenhane, som avlidit den 6 november 1812. Dödsfallet anmäldes i akademien den 10. Till hans efterträdare utsågs, den 2 januari 1813, medaljgravören Professor Grandel, som av 13 röster erhöll 11; de två andra hade tillfallit diplomaten Brinkman. Men Grandel, som väl valts med hänsyn till »medaljakademiens» oftast förekommande ärenden, blev aldrig färdig med något inträdestal.

*Brinkman
vald* Den 30 november 1813 anmäldes, att klassens efter invalsdatum äldste ledamot, en av de två kvarlevande av Lovisa Ulricas akademi, kanslirådet Elers vid 84 års ålder slutat sina dagar. Till hans efterträdare utsågs den 8 februari 1814 kammarherre von Brinkman med tio röster; tre stänkröster delades mellan skalden Sjöberg, professor Rabenius och akademiens nitiske amanuens Sundel. Då Brinkman dröjde väl länge med sitt inträdestal, fick Sundel den 20 februari 1816 »Kongl. akademien befällning att å dess vägnar erinra Hr Kammarherren von Brinkman och Hr Professoren Grandel, hvilka för längre tid sedan undfått kallelse att vara Ledamöter af Kongl. akademien, derom, att Hon gerna önskade, att de med första derstädes måtte taga inträde». Vid nästa sammanträde meddelade Sundel, att han till bägge framfört akademiens önskan: »Härvid hade begge förklarats sig beredvilliga att, så snart deras trängna Embetsgöröml och försvagade hälsa tilläte, fullgöra akademien åstundan.» På Grandel hade denna anmaning dock ingen effekt, men Brinkman, som var

Sekreterare och ledamöter

mera skrivkunnig, infann sig däremot redan den 26 mars i akademien och uppläste »början af sitt Inträdestal: Försök om den historiska Vetenskapens framskridande utbildning hos äldre och nyare författare. Och som Herr Kammarherren erhållit underrättelse, att academien i dag ärnade företaga granskningen af de insända Täflingskrifter, ville Hr Kammarherren ej längre uptaga academiens tid utan lofvade att nästa sammankomst fortsätta läsningen af sitt inträdestal.» Denna fortsättning följde emellertid först flera sammankomster senare, den 30 april, då det besvarades av amanuensen Sundel — Hallenberg var som oftast frånvarande. Egendomligt nog blev talet aldrig tryckt.

Kort efter det att Elers' efterträdare valts, avled en annan av frihetstidens ännu kvarlevande författare, den till levnadsåren äldste i akademien, den över 90 år gamle Eric Skjöldebrand. Han dog den 21 januari 1814, men dödsfallet anmäldes icke i akademien, och ej heller utsågs någon minnestecknare. Den 8 februari beslöt akademien blott, att val skulle förrättas »efter aflidne Commerserådet Schöldebrand». Valet skedde den 8 mars, då teologie professorn i Uppsala Anders Hultén erhöll majoritet, nio röster, professor Rabenius och academiens amanuens Sundel två var, kanslirådet Adlersparre och N. L. Sjöberg en var. Med sitt inträdestal, vars långa titel sedan skall meddelas, gjorde Hultén sig ingen brådska och blev först två år efter invalet färdig därmed, den 26 november 1816, då det besvarades av Hallenberg.

Hultén vald

Efter Skjöldebrands död dröjde det i nära fyra år, innan något nytt dödsfall inträffade inom klassen, men den 4 november 1817 anmäldes, att Fant och Calonius avlidit. Förberedelse till val efter den *förre* träffades redan den 11 november, och den 16 december utsågs den bekante publicisten kanslirådet Wallmark till hans efterträdare. Men valet var på långt när icke enhälligt, och det antyder, att antagonismen mellan den »gamla» och den »nya skolan» nu också sträckt sig till akademien. Wallmark erhöll blott åtta röster, men »göten» Jacob Adlerbeth icke mindre än fem; två lundaprofessorer, latinaren Lundblad och historikern Lindfors, fingo en var. Sitt inträdestal höll Wallmark först efter det nu behandlade tidsskedet, den 30 november 1819.

*Wallmark
vald*

Val efter Ca-
lonius och
Tengström

Genom Calonius' död hade nu emellertid fråga kommit upp om återbesättandet av de två sedan 1810 lediga rummen inom den arbetande klassen. Den 9 december 1817 erinrade Rosenstein därom, »att acad:s Herrar Ledamöter borde nästa sammankomst vara be- tänkte på att i underdånighet uppsätta nytt förslag på dem, som Kongl. Maj:t i nåder tillåter komma under omröstning vid återbesättandet af en ledighet bland academiens arbetande Ledamöter, hvilket rum enligt academiens för flera år sedan tagna beslut tills vidare varit ledigt ifrån den tid, då nu nyligen afidne Hr Justitiæ Procuratoren Calonius flyttades från arbetande till utländske Ledamöternes antal». Något *beslut* att »tills vidare» uppskjuta valet till de två lediga rummen hade akademien likväl aldrig fattat — åtminstone så vida protokollen äga vitsord — och *hade* akademien fattat ett dylikt *beslut*, hade detta varit olagligt, ty enligt statutenas § 32 skulle rummet efter en avgången arbetande ledamot »genast, efter högst en månads tid, återbesättas». Någon dispens från denna bestämmelse hade akademien varken sökt eller erhållit, och Rosensteins uppgift härom avsåg väl blott att be- mantla akademiens glömska. Betecknande för uppfattningen inom akademien är också, att Rosenstein blott föreslog återbesättandet av *ett* av de båda lediga rummen inom den arbetande klassen, en efterträ- dare till den avlidne Calonius, men ingen efterträdare till den levande Tengström. Inom akademien hade man tydligen betraktat dem så- som fortfarande tillhörande den arbetande, svenska klassen, ehuru man i »Calendern» placerat dem i den utländska. Nu hade man emel- lertid fått uppmärksamheten riktad på denna oformlighet, och vid nästa sammanträde, den 16 december, kom även ledigheten efter Tengström på tal: »Enligt förra dagens Protokoll och efter derom hållen öfverläggning beslöt Kongl. academiens att nu genast företaga uppsättandet af underdånigt förslag till återbesättande af tvänne le- digheter bland academiens arbetande Ledamöter, nemligen efter Herr Biskopen i Åbo doctor Tengström och afidne Justitie Procu- ratoren Herr Calonius, hvilka efter Finlands afträdande till Ryss- land flyttades från arbetande till utländske Ledamöternes antal, och hvilka ledigheter enligt academiens beslut sedermera icke blifvit tillsatte.»

Sekreterare och ledamöter

Valet efter båda förrättades den 20 januari 1818 i två omröstningar, en för varje ledighet. I den första segrade Jacob Adlerbeth med icke mindre än 13 röster av avgivna 14 och blev troligen enhälligt vald, ty den fjortonde rösten tillföll säkerligen av misstag Professor Thyselius. I den andra voteringen var däremot stark röstsplittring. Thyselius, som blev vald, fick blott fem röster, Lundblad tre, Rabenius två, kanslirådet Tannström och Sundel en var — två röstande hade således ej deltagit i det senare valet. Till Jacob Adlerbeths seger medverkade nog faderns popularitet inom akademien. Men valet av Idunas redaktör visar dock, att akademiens majoritet ej längre var fientligt inställd mot den nya götiska rörelsen.

Sitt inträdestal — om källorna och utsigterna till en säkrare kändedom om Sveriges forntida tillstånd — höll han den 14 juli 1819, men talet blev icke tryckt i Handlingarne och är veterligen icke bevarat. Ännu senare, den 25 april 1820, tog Thyselius inträde — då med ett tal Om Roms satiriska skalder i förhållande till deras tidevarf, vilket trycktes i Handlingarnes tolfte band.

Ännu ett dödsfall — och ett märkligt — inom den arbetande klassen inträffade under Hallenbergs återstående sekreterartid. Den 7 oktober 1818 slutade nämligen Jacob Adlerbeths far, akademiens förste sekreterare, Gudmund Adlerbeth sitt liv. Vid nästa sammanträde, den 14 oktober, »anmälte acad:s President Hr Landshöfdingen von Rosenstein på anmodan af Hr Expeditions Secreteraren Baron Adlerbeth, att f. d. Stats Rådet m. m. Herr Friherre Adlerbeth d. 7 sistl. october efter få dagars opasslighet hastigt aflidit på sin sätesgård Ramsjöholm. Herr Landshöfdingen tillika med academiens Herrar Ledamöter yttrade dervid enhälligt den kännbara saknad och snart sagdt oersättliga förlust academien genom en af Henne högst förtjent Ledamots bortgång lidit. I anledning af Herr Presidenten Friherre Edelcrantz' gjorde hemställen beslöt academien att till tacksam hogkomst låta slå en minnespenning öfver framlidne Herr Statsrådet Friherre Adlerbeth» — den första minnespenning, som akademien själv slagit över någon av sina ledamöter. Val till Adlerbeths efterträdare förrättades först den 18 maj 1819 — således efter Hallenbergs sekreterartid.

Jacob Adlerbeth och Thyselius valda

Gudmund Adlerbeth död

Hallenbergs tid 1810—1819

Omsättningen inom klassen under dessa år — från ingången av 1810 till utgången av 1818 — hade varit ganska stor. Av de tjugo, av vilka klassen vid ingången av 1810 bestod, hade icke mindre än 12 lämnat sina rum lediga, och 11 nya hade valts; ett rum, Adlerbeths, var vid början av 1819 ännu vakant. Klassen bestod då efter ålder i akademien av följande ledamöter: Rosenstein, Hallenberg, Flintenberg, Leopold, Bergstedt, Åkerblad, Regnér, Norberg, Biberg, Rutström, Blad, Palin, Aurivillius, Grandel, Brinkman, Hultén, Wallmark, Jacob Adlerbeth och Thyselius.

INTRÄDESTAL, LEVERNESBESKRIVNINGAR OCH AV- HANDLINGAR.

Vid val av ledamöter i den arbetande klassen hade man tydligen tagit hänsyn till de olika lärdomsgrenar, som enligt statuterna borde vara representerade inom akademien: vitterheten, historien och antikviteterna. Brinkman och Wallmark hade valts för att förstärka »vitterheten» inom klassen, i viss mån även Aurivillius, vilken såsom universitetsbibliotekarie tillika var professor i vitterheten — ledamöter av akademien hade även hans båda företrädare vid biblioteket, Frondin och Neikter, varit — och även Rutström och Thyselius kunde räknas till de »vittre», då de voro kända såsom översättare av latinska skalder. Däremot kunde ingen av de nyvalde direkt räknas som historiker. Möjligen ansåg man, att denna gren av akademiens verksamhet redan var tillgodosedd genom Hallenberg (samt under större delen av tiden av Fant, som avled först i oktober 1817), och någon häfdatecknare utanför akademien fanns just vid denna tid knappast i landet, ty Geijer och Järta hade såsom sådana ännu icke gjort sig bemärkta. Mest synas antikviteterna vid valen ha omhuldats, nämligen vad man *då* menade med »antikviteter». När det i statuternas § 4 talas om »antikviteter», sägas dessa vara »så Svenska som Grekiska, Romerska och Egyptiska» (som väl nu närmast bör återges med »orientaliska»), således först och främst den klassiska, grekisk-romerska filologien. Till denna grupp kunde de flesta av de nyvalda sägas höra. Då Biberg valdes (1810), sökte han professuren i grekiska, vilken lärostol förut innehafts av Floderus och Dahl, båda tillika ledamöter i akademien. Hultén valdes såsom en lärd latinare, och som klassiska filologer räknade man ock de nyss nämnda Aurivillius, Rutström och Thyselius. Den orientaliska filologien hade man

sökt tillgodose genom att invälja Palin. Slutligen ingick även den nordiska fornforskningen i antikviteterna, och av de nyvalda representerades denna av Blad och Jacob Adlerbeth. Grandel valdes såsom en förstärkning till »medaljakademien».

Men utom Aurivillius och Biberg torde ingen av de nyvalde nu räknas såsom någon betydande vetenskapsman, och sin insats gjorde Biberg som filosof, icke som filolog. Inträdestalen under dessa år kunna ej heller tillmätas något större vetenskapligt eller litterärt värde. Grandel höll ej något alls, och Rutströms (den 17 oktober 1810), Brinkmans (den 26 mars 1816) och Jacob Adlerbeths (den 14 juli 1819) blevo aldrig tryckta och kunna därför ej bedömas. Palins bestod blott i en tacksägelse för valet, och av de honoraire ledamöterna höll endast en ett tal, som innehöll något mer än en dylik tacksägelse. Det var excellensen A. F. Skjöldebrand, som den 10 november 1818 tog sitt inträde.

A. F. Skjöldebrand — Skjöldebrand torde väl i det mesta — utom som ryttare och hästkännare — kunna betraktas som dilettant, i politik, i musik, i konst och i litteratur, men tillmättes likväl av samtiden även på dessa områden en viss betydelse, och hans tal, som icke innehåller några nya synpunkter, återger troligen den icke så litet osammanhängande uppfattningen hos ganska många av den mer eller mindre bildade allmänheten vid 1800-talets början. Det har åtminstone den förtjänsten att vara mycket lättfattligt och handlade om ett då populärt ämne: om »Witterhetens och Smakens framsteg i allmänhet och särskildt om dess framsteg i vårt Fädernesland». Det sönderfaller i två avdelningar, den första innehållande talarens omdömen om utländsk vitterhet i allmänhet, den andra hans omdömen om den svenska.

Efter en kort reverens för Homerus kommer han till Shakespeare, om vilken han uttalar sig ungefär på samma sätt som Leopold. I hans arbeten finner man enligt Skjöldebrand stundom »en rå stämpel af hans tid, stundom en otrolig höjning derutöfver. Men om han lefvat i en tid af mera sinnesodling, om han skrifvit med Popes hyfsning, då hade förmodligen hans arbeten i det hela ägt samma företräde för det mesta af hvad mensklige Snillet frambragt.» Ossians sånger finner talaren visserligen också »råa» och till idén innehållet inskränkta,

»men detta evigt samma är alltid skönt, majestätiskt, fullt af sannt uttryck och ofta rörande. — — — I denna poesi finns icke hvad vi kalla smak eller rättare: der fins en original smak, hörande till national-lynnen. En hyfsad nation måste deremot äga en poesi af större omfattning, af känsla, uppdrifven genom inbillningen, af större rikedom på idéer och olika sätt att uttrycka dem. — — — Höjden af fullkomlighet torde vara den att med hyfsningens och kunskapernas fördelar — jemte snillets eld, som i alla fall måste förutsättas — förena det osökta, enkla och ädla, som är naturens, i framställningssättet. Som exempel häraf tvekar jag ej att anföra Virgilius.» Av den franska klassiciteten är han däremot icke någon alldeles reservationslös beundrare: »De franska Tragedierna, kringskurna af regler, synes alla gjutna i en form, ehuru olika behandling deras ämnen kunna kräfvä. Språket i dem är alltid högt, äfven då det angår vanliga föremål, alltid förfinadt, utan afseende på personen som talar. Greker och Romare, ja, Scyter, Turkar, ursprungliga Americaner göra t. ex. kärleksförklaringar med samma försynta artighet som den mest belevade Fransman. — — — Den Tyska Tragedien, fri från tvånget af de mångfalldiga regler, som binda den Franska, kan tillegna sig alla ämnen, som i sig sjelfva eller med hjälp af dikten äga nog interesse för theatren. Språket lämpas der mycket efter den som talar.» Men ibland ge personerna sig väl mycket tid »till att metaphysicera och klyfva tankar och uttryck. Enhet af tid och rum, någon gång den af handling, öfverskridas utan åtal.» Någon bestämd ställning till den då inom svenska vitterheten pågående striden mellan tysk och fransk smak intog han icke, och om den tyska nyromantiken yttrar han sig alls icke.

Av större intresse äro hans smakomdömen om den svenska vitterheten, och här börjar han med Eddan, för vilken han röjer en ur »götisk» synpunkt upprörande ringaktning. »Hvilken råhet» — utropar han — »hvilken oreda, hvilka motsägelser i hela uppställningen! Gudaskaran förekommer sällan med de egenskaper, den tillhöra, men oftast blott som mäktig i trolldom», och »oredan är så stor, att man ej vet, om dessa varelsor alltid varit Gudar eller en tid människor eller ömsom det ena och det andra. — — — Det enda sättet att till-

dela våra gamla myther ett vittert värde är att låna dem en högre syftning och förklara dem för allegorier.» Då förvandlades de visserligen till ideal, men ideal, »som likväl ej har minsta likhet med ur-bilden». Ej heller av de isländska sagorna är han någon beundrare. Några ha väl ett visst romantiskt intresse, »men det underbara är mest en rå, opoetisk trolldom», och samma brist, råhet och otymplighet, vidlåder den svenska vitterheten ända fram till Lovisa Ulrica och Dalin.

Den förste verkliga skalden anser han Creutz vara, och därefter kommer han in på vår vitterhets storhetsperiod, den gustavianska tidens författare, och här strör han sina blommor opartiskt, icke blott för Kellgren, fru Lenngren och Adlerbeth utan ock för Lidner, Bellman och Thorild. De ännu levande, som »fortfara att sprida glans öfver Svenska Vitterheten» — d. v. s. i främsta rummet Leopold — förbigår han av finkänslighet med tystnad, men — slutar denna del av talet — »taflan af vitterheten under Gustaf III:s tid är på långt när ej fulländad; en stor, en skön del deraf återstår. Mätte den orsak länge finnas, som nu förbjuder mig att fullända den!»

Efter Gustav III:s tid har den svenska vitterheten dock ej stannat i sitt lopp, och nya skalder ha framträtt. »Men det händer, att Snillen, ej nöjda med banade vägar, söka sig nya och träffa ej alltid de bästa. Den Tyska mystiska filosofien intog ej länge sedan en eldig ungdom, som trodde sig finna en hög och för profana begrepp okänd mening i skrifter, hvilkas författare syftade åt något, som de sjelfve ej klart förstodo. Och denna filosofi skulle nu användas att bringa vår poesi till en aldrig uppnådd höjd. — — — Dock — om några snillen funnos bland dem, som föllo i denna yrsel, bör man hoppas, att de skola vakna. Först oförväget anfallande, sedan med sanningens styrka bekämpade, dref dem en missförstådd hederskänsla att heldre söka försvara än rätta sig. Emedlertid hafva vi från de ställen och en del af samma händer, hvarifrån de poetiska vidundren utgått, sett några skymter af ljus, några, fastän få och korta stycken, hvilka ej kan nekas poetiskt värde.»

Efter denna karakteristik av den »nya skolan», kommer han till

sist till den »götiska» rörelsen, som redan fått några representanter inom akademien. »Bland andra geniets försök att afvika från de trampade vägarna är det att återtaga det språklyne, som rådde hos våra förfäder i råhetens och okunnighetens tid, och den vackraste af alla känslor, patriotismen, har haft del i afsigten med detta försök. Jag kommer nu till den fråga, jag föresatt mig att slutligen besvara. Bör detta allmänt antagas i vår poesi?» Det svar han giver på denna fråga är verkligen originellt. Geijers och Tegnér's fornnordiska diktning nämner han ej alls, men däremot första delen av Lings 1816 utgivna Asarne: »Ett verkligt snille har gjort ett förvånande försök att med gamla språkets tonart besjunga våra äldsta Myther, och det icke i en kort Saga eller tillfällig Sång, utan i ett Poem, hvaraf den utkomna första delen redan i längd ej eftergifver de klassiska Epopéerna. Ämnet har fogat sig dertill, och med ett ord: författaren har lyckats. Men hvarför har han lyckats? Ej för det han nyttjat det gamla språkets ton, men för det han med ett ovanligt snille och väl bekant med den klassiska och nyare litteraturen haft en mot föresatsen svarande förmåga att ikläda den höga och sköna poesien vår urgamla drägt.»

Med denna hyllning åt Asarnes av eftervärlden ej vidare uppskattade skald slutar han sin revy av vitterhetens framsteg i vårt fädernesland och tillfogar blott sin tacksamhet »för den heder Kongl. Akademien gjort mig med sitt val». Förmodligen kände han icke, att han vid valet erhållit summa tre röster och att hedern således ej var svindlande stor.

Som man av de nu gjorda utdragen ur Skjöldebrands tal torde finna, erhöill akademien genom hans inval just icke någon förstärkning. På ett betydligt högre plan står däremot det tal, med vilket Wallmark tog sitt inträde i akademien och som också sysselsätter sig med den svenska litteraturen, särskilt med det »götiska» programmet. Att göra full rättvisa åt en polemiker som Wallmark är naturligtvis icke lätt. Det må vara sant, att han icke ägde förmågan att se det berättigade, som fanns i de nya rörelser, som framträdde på hans tid. Han var onekligen »trång» i sin uppfattning. Men omvänt ledo även hans vedersakare — om än i mindre mån — av samma

Wallmark

ensidighet i uppfattningen av det gamla och i överskattningen av det nya. Det må också vara sant, att han ofta anslog en pöbelton, som skadat hans eftermäle. Men samma ton begagnades även av hans motståndare, vilka genom sina polemiska skämtdikter lyckades att i allmänhetens ögon göra »Markall» både till en löjlig narr och ett dumhuvud, vartill hans av Svenska akademien prisbelönade dikter kunde giva ett visst sken av berättigande. Ett dumhuvud var Wallmark likväl minst av allt. Utan att kunna räknas såsom lärd, var han en högt bildad man med ett klart och gott huvud och — när han icke framträdde som tidningsman — med en värdig och god stil, en tänkande man, som kunde giva skäl för sina åsikter. Till hans — enligt min mening — verkligt goda skrifter hör ock hans inträdestal i Vitterhets Historie och Antikvitetsakademien.

Talet — Om det nationella i vitterheten och i synnerhet i poesien — återger väl icke vår tids uppfattning, men i kritiken av »göternas» nationalism träffar han flera svaga punkter, och i några fall föregriper han, trots sin konservatism, en senare tids åsikter. Formen för hans kritik är fullt urban. Medger man — börjar han — »att Vitterheten endast har framställningen af det *idealiskt sköna* till föremål — och det torde man väl böra medge —, så har man också medgifvit, att den ej kan vara egentligen *nationell*, ty det idealiskt sköna, hvartill Typen finnes i hvarje människobröst, tillhör *alla tider* och *alla folk* och upphäver således genom denna sin universalitet på visst sätt det *nationella*, som innebär en inskränkning. — — — Jag vill ej derföre påstå, att uttrycken af det idealiskt sköna, af det *rent menskliga* i konstens verk icke understundom — jemte det *Universella*, som gör dem lika igenkännliga och njutbara för alla — äfven någon gång kunna hafva sina särskilda olikheter hos särskilta Nationer, grundade i deras olika religions-begrepp, Stats-Författningar, *lynne*, *seder* och *bildning*.» Lika litet bestrider han, att litteraturen under olika tider kan ha en olika »teint»; under medeltiden var den romantisk, under franska revolutionen politisk. Men en dylik skiftning kan ej sägas vara nationell, ty den återfinnes samtidigt hos flera nationer och tyder snarare på kulturens egenskap »att syfta till *Universalitet*, till *utplånande af alla ojemnheter*, till en *alla bildades likhet med hvarandra*

i åsigter och tänkesätt». Men visserligen finnes det *en* naturlig olikhet, och den är språket. Man har även sökt finna andra. En har man trott sig finna i valet av ämnen: »*Våra egna fornminnen*, våra Hjeltars bragder, vår naturs scener, vårt folks seder, se der ämnen, som Svenska Skalder företrädesvis böra behandla. — — — Men man kan ej utan orättvisa förebrå vår vitterhet brist på Nationalitet i detta afseende. Den stora mängd Tragedier, Operor och Dramer, hvartill ämnena blifvit hemtade ur vår historia, vederlägger åtminstone denna förebråelse i anseende till vår dramatiska vitterhet.» Dylika ämnen böra naturligtvis behandlas, men i detta ligger intet väsentligt. *Maria Stuart* och *die Jungfrau von Orleans* äro lika nationella för tyska vitterheten som *Wallenstein* och *Wilhelm Tell*, *Cinna* och *Phèdre* lika nationella för den franska som *Gaston et Bayard* och *Charles IX*. Man har även uppställt kravet på en nationell mytologi: »Jag bör då först och främst anmärka, att sedan Mythologierna i allmänhet upphört att lefva som trosläror, sedan de blifvit flyttade ifrån sin historiska grund och ifrån allt, som der omgaf dem, så kunna de icke användas i andra tider och för andra Nationer annorlunda än som bildspråk inom vitterheten och de sköna konsterna; men detta bruk deraf är och förblifver i och för sig sjelf blott ett *lärdt* bruk och som sådant är det äfven *konventionelt*, arbiträrt och *oväsentligt*, följaktligen ej nationelt. Liksom några personer kunna öfverenskomma att nyttja en viss Chiffre i sin brefvexling, kunna de äfven öfverenskomma att nyttja ett visst Chifferspråk i sina verser.» *En* dylik chiffer har faktiskt blifvit ett dylikt allmänt känt bildspråk, nämligen den grekisk-romerska mytologien. Är det då förnuftigt att utbyta ett allmänt känt bildspråk mot ett annat mindre känt? Svenskt nationellt kan detta bildspråk för övrigt icke sägas vara, ty även danskar, engelsmän och tyskar göra anspråk på denna mytologi som sin tillhörighet. Ännu mindre kan man tala om nationella versformer. Vi ha på vårt språk *Ottave rime*, *Canzoner*, vi ha metriska översättningar från latinet m. m., och denna mångfald är ett företräde. Är det då förnuftigt att utbyta dem mot fornyrdslag? I versformerna kan det nationella omöjligen ligga. Men i behandlingssättet? Man har då pekat på tragedien. »Jag medger, att Frans-

männen behandla den på ett annat sätt än Engelsmän och Tyskar, men jag ämnar ej sträcka förmåtenheten ända till att här efter estetiska grunder bestämma, hvilketdera sättet är det rätta, och mitt närvarande föremål fordrar det icke heller. Tvertom: jag skulle utan fara för det samma kunna antaga, att det vore det Engelsk-Tyska. Blifver detta derigenom mera *Nationelt* (Svenskt) än det Fransyska?»

Han slutar därför sin undersökning med följande satser: »att, om med ordet Nationalitet förstås egenskapen att *uteslutande* tillhöra eller att *uteslutande senteras* af en viss Nation, den ej kan äga rum inom någon vitterhet annorlunda än *genom Språket och den Individualitet, som Nationen deri uttrycker* — — —; att den lika litet kan sökas i en blott behandling af nationella ämnen; att i anseende till det *formella*, som i alla fall är oväsentligt och underkastadt godtycket, ingen Nationalitet är möjlig, då det ej gifves hvarken nationella former för hvarje Vitterhetsslags *inre behandling* eller för dess *yttre iklädning*, nemligen hvarken nationella *Versformer* eller nationella *Bildspråk* (Mythologier)». Vid talets tryckning lät han det åtföljas av ett vidlyftigt »tillägg», i vilket han framlade några satser, som bestämt stredo mot den götiska uppfattningen av den fornnordiska mytologien, av vilka satser den ena är, att denna mytologi, sådan den föreligger i Eddan, icke kan i *detta skick* ha varit våra förfäders gudalära, ty under den hedniska tiden hade nordbon i allmänhet icke uppnått den grad av kultur, som en så utbildad mytologi förutsätter. Denna mening synes mig i varje fall värd att diskuteras, och för min del tror jag också, att eddamytologien i mycket är ett alster av den senare isländska diktkonsten och icke återger en allmänt germansk eller allmänt nordisk folktro. Vidare förfäktar han här — såsom senare Bugge och Hugo Elard Meyer — att denna mytologi på sina ställen röjer en påtaglig inverkan både från den grekisk-romerska mytologien och från kristendomen, och att den i följd därav icke i sitt föreliggande skick kan direkt härstamma från någon för alla gemensam äldre *indisk* mytologi.

Norberg Vitterheten hade således behandlats av två under denna tid invalda ledamöter. Mindre uppmärksammas blev historien. Brink-

mans inträdestal handlade väl om den historiska vetenskapens framskridande utbildning hos äldre och nyare författare, men blev aldrig tryckt och är till sitt innehåll okänt. Det enda till historien hörande inträdestal från dessa år, som bevarats, hölls av en orientalist, Mattias Norberg, icke av en historiker ex professo. I sin ungdom hade han i Konstantinopel studerat arabiska och turkiska, och till ämne för sitt inträdestal valde han en turkisk-svensk episod, ett utdrag ur Raschid Effendis ottomaniska historia, vari även Karl XII:s uppehåll i Bender behandlats. Enligt egen uppgift i talet hade Norberg nöjt sig med att blott giva en verbal översättning av Raschid Effendis turkiska original. Men man har mycket svårt att tro på denna uppgift, ty stilen är alls icke den, som man kan förmoda, att en turkisk författare begagnat, och den svenska texten förefaller snarare att vara en mycket fri parafrasering av originalet. Talet har dock den förtjänsten, att det riktat uppmärksamheten på de turkiska källorna till Karl XII:s historia.

Vi vända oss nu till »antikviteterna». Om några »egyptiska», d. v. s. orientaliska antikviteter, kom intet av inträdestalen att handla, ty Palin, som verkligen sysselsatt sig med hieroglyfernas tolkning — och därför invalts i akademien — hade inskränkt sig till blott en enkel tacksägelse för invalet. Däremot hade icke mindre än fem talare valt ämnen, som då tyckas ha räknats till den klassiska filologien: Biberg, Rutström, Aurivillius, Hultén och Thyselius. Av dessa tal är Rutströms — Betraktelse öfver de allmänna orsakerna till odlade språks förfall med hänseende förnämligast på det latinska språket — otryckt och okänt, och av de återstående fyra talarne har endast en, Thyselius, valt ett mera speciellt till den romerska filologien hörande ämne: Om Roms satiriska skalder i förhållande till deras tidehvarf.

Något nytt ens för samtiden innehåller talet icke, men det utmärker sig för en god framställningsform och är fritt från det hos tidens latinare ej sällsynta lärdomspedanteriet. Vad han vill karaktärisera och förklara är det olika lynnet hos de tre romerska satiriker, vilkas skrifter bevarats: Horatius, Persius och Juvenalis. Man har »sökt orsakerna till den stora skiljaktigheten dem emellan och trott sig finna, hvad man sökte, i de olika åsigter, som tillhöra en man af

Thyselius

verldserfarenhet och umgängesvett, en filosofiskt tungsint yngling eller en under declamationens stränga öfverdrift åldrad Rhetor, och jag medgifver gerna, att denna olika prägel finnes djupt intryckt på Horatii, Persii och Juvenalis' satirer. Dock synes mig, som hade man icke nog aktat på en annan omständighet, hvilken på hvarje författare verkar mycket, men aldramest på sedegranskaren: Skiljagtigheten i deras omgifvelser, deras tidevarf. En ren eller kvalmig luft, den ymnigare eller mera sparsamt tilldelta solvärmen, skuggan och utdunstningen från närstående planteringar verkar obemärkt, men säkert inom Floras och Pomonas riken. Skulle icke tidernas olika hyfsning, den större eller mindre friheten för själskrafternas utbildning, medborgerlighetens och sällskapslivets leende eller mulna skiften, efterdömen, medtäflan, uppmärksamheten, bifallet, såsom de med tidsväxlingarna förändras, på lika sätt verka inom Vetenskapens och Vitterhetens områden? — — — Flytta Persius till Augusti, Horatius till Neros tider eller någondera till Adriani, hvilken afgörande förändring skulle icke detta äfven åstadkommit i deras tankegång och föreställningssätt!» Han söker därefter visa, vilken betydelse tidsmiljön haft för deras diktning.

Efter blodsorgierna under republikens sista tid följde lugnet, freden under Augustus. »Man hade tröttnat vid de våldsamma skakningarna och lemnade utan missnöje statsrodret åt honom, som kunde och ville trygga personlig säkerhet, äganderätt och livets glada njutning. Augustus gjorde ännu mer: höjde statens magt och Romarnamnets ära, utplånade hatets minnen, dämpade de uppenbara lasterna, förskönade staden och sällskapslivet, uppmuntrade konster och vitterhet, och under allt detta — sjelfbehärskares, som han var — vårdade han frihetens skugga och de gamla styrelseformernas namn samt unnade hvar och en så gerna den ljufva drömmen, att republiken var som förr.» Det var under denna guldålder, som Horatius' dikter skrevos. Under denna tid hade »Lucilii vildt hotande och grymt förolämpande Satyrer icke varit på sin plats. Nu — att förhöja lustbarheterna under tidens Saturnalier — uppträdde vida skickligare en ung Faun, blomsterkransad öfver de små nätta hornspetsarna, med lätt dans, skalkaktigt löje och miner, som lemnade tvetydigt, om han

Inträdestal, levernesbeskrivningar och avhandlingar

mer ville roa andra med sig eller sig åt andra. Nu var tiden och stunden för en Satirskald sådan som Horatius. — — — Också uppträdde han icke så mycket att ifra mot lasten som icke fast mer att förlöjligen de oarter och sedelyten, som besvärade sammanlefnaden. Det Stoiska pedanteriet, den blinda tillgifvenheten för slocknade snillen, den ofördragsamma sträfheten, den arflystnes misslyckade list, lycksökarens låghet och krypande fjäsk — med ett ord: det oskickliga i allt blef ett mål för hans glada lek.»

Efter Augustus följde först Tiberius, sedan Caligula, Claudius och Nero — det moraliska förfallets mörkaste tid, och det var under denna tid, som Persius skrev sina satirer. De voro av en annan art än Horatius'. »Det lekande behaget, den lätta stilen kunde han icke åter framkalla. Klandre honom därför ingen! Horatius lefde lycklig och sorgfri — Persius en Martyr för och med sitt tidevarf. Hans stil måste då blifva sammanpressad, dyster och tung som hans hjerta.»

Den tredje romerske satirikern, Juvenalis, skrev sina satirer under Trajanus' tid, och här lyckas Thyselius mindre att få fram överensstämmelsen mellan dikten och tidsmiljön och medgiver även, att tiden mellan Nerva och Marcus Aurelius var den lyckligaste i Roms historia. För att få några föremål för sin moraliska indignation nödgades Juvenalis också gå tillbaka till Domitianus' tidsålder: »Den bittra, genom Domitiani död icke än försonade Romare-harmen äggade skaldens djerfva, icke mer äfventyrliga utbrott mot Tyrannen.» Men Thyselius nödgas medgifva, att denna sena hämnd kan synas mindre ädel och »jemnföras med Senatens tapperhet mot den fallne tyrannens statyer». Försöket att i hans satirer se förstuckna anfall på ännu levande verkar ej rätt övertygande.

I läsvärdhet står Thyselius' inträdestal icke så litet över de tre andra, av Biberg, Aurivillius och Hultén. Den senare — att döma av hans tal, som skulle visa, att »en noga bekantskap med de Gamle Grekers och Romares språk är icke allenast nödig och nyttig för hvar och en vetenskapsidkare, utan ock i flera afseenden oumbärlig för den, som vill bilda sig till en grundelig Theolog» — kan ej frikännas från en ganska sällsynt enfald. Att en exeget måste förstå det språk, på vilket Nya Testamentet är avfattat, att en dogmhistoriker måste

kunna både grekiska och latin, att en teolog över huvud vid 1800-talets början, då nästan all teologisk litteratur var på latin, också måste kunna detta språk — allt detta är ju så solklart, att man därpå ej behövde spilla några ord. Men härpå spiller Hultén ganska många, och det kan vara nog att läsa några utdrag ur talets början för att få en föreställning om Hulténs förståndsgåvor: »Det är allmänt bekant, att de vackra Vetenskaperna, som vi kalle Vitterhet, hafva en välgörande inflytelse icke allenast på själens lägre förmögenheter, minnet och inbillningskraften, utan ock på de högre, nämligen förståndet, omdömesförmågan och förnuftet, så att alla dessa krafter af dem utvecklas, öfvas och sättas i verksamhet. — — — De vackra Vetenskaperna äro derföre ett lika så förträffligt som outhärligt medel att förbereda och fullkomligen bilda hvar och en ägta vetenskapsidkare, så vida odlade natursgåfvor, bildadt genie och ökad smak böra hos honom förutsättas, om han i sitt yrke skall kunna göra lyckliga framsteg. — — — Men då jag nämner de classiska språkens studerande, är icke min mening, att man blott skall studera classiska ord, ehuru ock detta, då hufvudsaken icke förgätes, hvarken kan eller bör förkastas. — — — Man kan ju dessutom på alla språk kläda de uppenbaraste orimligheter i den utsöktaste dräkt eller ock under all vältalighetens yttre ståt säga ingen ting och utbjuda usla tomheter åt den, som är nog svag att beundra så odugliga varor.» Självt ägde Hultén i hög grad denna förmåga att — visserligen utan »vältalighetens yttre ståt» — säga ingenting.

Hur akademien kunnat falla på den idéen att invälja Hultén, förefaller gåtfullt. Beskow, som under denna tid var student i Uppsala, har i sina Lefnadsminnen givit en karakteristik av den då alldeles avsigkomne professorn. I början av århundradet hade han, enligt Beskow, varit en utmärkt astronomie professor i Greifswald, »men af förskräckelsen vid fransmännens inryckande i nämnda stad ådrog han sig en nervsjukdom, hvarefter hans själsförmögenheter aldrig rätt återställes. Då han i sittande konsistorium erhöll underrättelsen om Napoleons återkomst från Elba, fick han en förnyad nervattack och var sedan så förslöad, att hans tillgöranden såsom professor ofta endast föranledde historier och gyckel. En af mina vänner be-

Inträdestal, levernesbeskrivningar och avhandlingar

rättade, att då han tog teologisk examen för Hultén, blef första frågan: 'Kan herrn säga mig, hur många apostlarna voro?', hvarpå examinatorn somnade och vaknade först efter ett par timmar, då han sade: 'Det var galant, jag hör, att herrn sett sig bra omkring. Herrn skall få laudatur!' Studenten hade då ännu ej öppnat munnen.» Beskow tillägger dock: »Tusentals dylika anekdoter cirkulerade, och ehuru flere sannolikt voro diktade, var det återstående beklagligen tillräckligt för att visa, att han öfverlevvat sig själf.» Han levde dock ända till 1831.

En helt annan man var universitetsbibliotekarien Pehr Fabian Aurivillius, en bland de allra kunnigaste och driftigaste chefer, som Carolinabiblioteket haft, och personligen en sällsport sympatisk man. Om sig själf yttrar han i inträdestalet: »Med min egenteliga syssla har väl den förbindelsen blifvit förenad att handleda Ungdomen till någon bekantskap med Vitterheten, men äfven i uppfyllandet af denna pligt har jag icke hunnit längre än till förklarande af några allmänna Reglor och anvisning på de Författare, som i mitt tycke trognast iakttagit dem.» Detta är blygsamt, och det är även sant. Det är blygsamt, ty Aurivillius var en av universitetets lärdaste män. Han hade haft första förslagsrummet till professuren i grekiska, men avsade sig det, och hans katalog över universitetsbibliotekets bokbestånd är fortfarande ett »standard work». Men någon större författarverksamhet kom han aldrig att utveckla, särskilt icke på svenska.

Någon framstående stilist — såsom hans företrädare Neikter — var han heller icke, och hans inträdestal i akademien torde vara den enda avhandling på modersmålet, som han skrivit. Ämnesvalet var icke lyckligt. I början av 1700-talet hade en häftig strid pågått mellan »les anciens et les modernes», en strid om företrädet mellan den antika och den moderna kulturen. Men denna strid var nu längesedan avblåst. Aurivillius tog så till vida heller icke upp den, att han nämner något om kontroversen mellan les anciens och les modernes, han ger också ett fullt erkännande åt den nya tiden och vill blott försvara antiken mot de angrepp, som gjorts mot denna, talar därför t. ex. om Hardouins av Nordin förfäktade förfalsknings-

hypotes, om beskyllningarna mot de antika historikerna för deras ovederhäftighet o. d. samt vill framför allt framhålla de sidor hos antiken, där denna fortfarande — såsom inom den bildande konsten — står såsom den nya tidens överman och läromästare. Men vid 1800-talets början voro dessa sanningar redan erkända, och den franska salongskulturens företrädare framför den lärda och, enligt upplysningsfilosoferna, förlegade klassiska bildningen tillhörde också redan det förgångna. Aurivillius' tal innehåller därför intet för samtiden egentligt nytt, och flere punkter hade, såsom han i avslutningen av talet erkänner, redan framhållits i föregående inträdestal i akademien.

Biberg Om Aurivillius i mycket tillhörde den gamla tiden, kan Biberg så till vida betraktas såsom den nya tidens pionjär inom akademien, som med honom den då nya tyska filosofien där för första gången lät sin stämma höras. Talet kunde visserligen enligt titeln — Grekernes Episka och Tragiska Skaldekonst, sedd ur dess religiösa synpunkt — förmodas vara en avhandling i grekisk litteraturhistoria eller filologi, men både till sin form och till sitt innehåll är den rent filosofisk. Om dess värde ur denna synpunkt är jag naturligtvis ej kompetent att yttra mig och förmodar, att detta värde är ganska stort, då Biberg anses såsom en bland banbrytarna för den filosofiska riktning, som under hela 1800-talet varit den härskande i Sverige. Men jag tillåter mig att betvivla, att någon enda inom den åhörarkrets, till vilken han vände sig, kunde följa med och förstå hans framställning, ty talet rör sig med abstrakt hållna utredningar av den grekiska världsåskådningen, särskilt med den grekiska ödesuppfattningen, och på de konkreta fallen går han aldrig in, analyserar aldrig något enskilt drama, nämner knappast de tre stora tragödnas namn.¹ Vilka förtjänster avhandlingen än kan äga, kan den därför svårligen räknas vare sig till »vitterheten» eller till »antikviteterna».

Blad Om antikviteterna i vår tids mening handlade blott ett enda inträdestal, det som hölls av läkaren titulärprofessor Anders Blad, som 1812 tog sitt inträde med ett tal Om några Jordfynd, som man ny-

¹ I avhandlingen, som fyller närmare hundra sidor, nämnes — i förbigående — Aiskhylos två gånger (sid. 92 och 141), Sophokles också två gånger (sid. 124 och 143) och Euripides två (sid. 141 och 143).

Inträdestal, levernesbeskrivningar och avhandlingar

ligen har gjort i Sverige. Att han invaldes i akademien, berodde förmodligen därpå, att han redan 1795 vunnit akademiens stora pris för en numismatisk avhandling — hans enda tryckta skrift före invaldet, liksom inträdestalet blev hans andra och sista. Men han var känd såsom en angenäm sällskapsmänniska — hade varit vän med Bellman — en nitisk ordensbroder och en samlare av kuriosa och fornsaker. Hans avhandling saknar ej intresse, ehuru visserligen närmast såsom en exponent av den svenska arkeologiens vetenskapliga halt före Bror Emil Hildebrands tid.

I Västergötland, vid Axevalla, hade 1805 gjorts ett högst märkligt fynd från stenåldern, en väldig gånggrift. Själv hade Blad tydligen icke sett den och återger, vad fakta beträffar, blott vad han läst i Kongl. Göteborgska Vettenskaps och Witterhets Samfundets Handlingar, Femte Stycket (1806). Detta är ej vidlyftigare än att det här kan anföras:

»Bland de flera på Axvalla Hed i Skaraborgs Län, Walle Härad och Skärfs socken belägne så kallade Kummel eller Jätte-grifter, som blifvit raserade åren 1803, 1804 och 1805, utmärker sig i synnerhet den, hvars teckning i gravure finnes bifogad detta häfte af Kongl. Samhällets Handlingar. Af den anledning att en redoute skulle på stället anläggas blef den i Öfverste-Leutenant., Intendent. och Rid-daren Herr A. F. Westfelts öfvervaro i Maj månad 1805 öppnad och undersökt af f. d. Captenen vid Kongl. Artilleriet och Ledamoten af Kongl. Samhället Herr A. Lindgren, som behagat meddela Kongl. Samhället så väl ritning som beskrifning af denna märkvärdiga fornlämning. Hela Griften är omgifven af röda Granithällar, men Slutstenen är af grå Granit. Närmast Lockstenarne mötte en tom rymd af $\frac{1}{2}$ alns höjd. Massan derunder bestod af kullersten, mylla, aska, brännkol, i synnerhet vid Norra ändan. Dernäst låg kuller, blandad med röd sand och slutligen de Trapphällar, som be-täckte Liken och föreställas af Tvär-profilen. De fundne Skeletterne vittna, att detta ställe varit en gemensam hviloplats för personer af olika åldrar. Man har kunnat särskilja lämningar af 6 till 10 års barn. Äfven torde någon ordning i afseende på könen blifvit iakt-tagen, om man får dömma efter de verktyg eller vapen, som funnits

i Liken till höger i Grafven (mot Norr) och de prydnader, som visade sig vid dem till venster. Så upptäcktes vid Grift-cellulan *a* en stor flintknif, vid *b* en mindre, afbruten, vid *c* och *d* spitsar af samma ämne; deremot vid *e* en hel Bärnstensperla af 1 tums längd, vid *f*, *g*, *h*, *i* dylike, men söndrige. Dessutom fanns en brynsten, som tycktes varit mycket nyttjad, hvilka qvarlevor tillika med dem, som innehållits i andra närbelägna Grifter, förvaras hos Fält-Commissariatet vid Nya Axvall. Af de anförda omständigheterna torde man äga rättighet att sluta, att denna, såväl som flere dylika, varit Slägt-Grifter och ej, enligt en annan tanka, blott Offerställen, der man tillika jordat menniskor, sedan de blifvit helgade åt Gudarne. v. Dalin antager den förstnämnda bestämmelsen, och vi kunna äfven med denne Häfdetecknare räkna dessa Minnesmärken till de äldsta i Norden. Själfva det namn — *Jättegrafven, Ons* (Odens) *kulle* —, hvarmed folket i orten betecknade den nu beskrifne, vittnar, att denna af allmänna meningen hänföres till vidt aflägsna tider. För öfrigt har man i denna och i 4 andra under de senare åren raserade ej funnit det minsta spår af metall. Bland Grifter af detta slag finnes på Husgårdens åker en, der Lockstenarne visa sig i samma ordning som på denna ritning. På Tranums åker invid Kohagemässen är en dylik, men alldeles öfverstenad. Dessutom finnas åtskillige på Lundby åkrar nära vägen, som går till Bölum, samt i Gudhems Härad och omkring Falköping.»

En något utförligare beskrivning lämnade Lindgren sedan i samma Samfunds Nya Handlingar I (1808), som dock huvudsakligen beskriver skeletten och deras olika ställningar i graven. Båda relationerna ha sedan avtryckts av Retzius i *Crania Suecica Antiqua* (sid. 46—49). Fyndet har vidare behandlats i ett läroverksprogram för Skara Högre Elementarläroverk 1860 av C. G. Alander samt utförligast av K. E. Sahlström i Valle härad 1939.

När fyndet gjordes, tilldrog det sig stor uppmärksamhet, och i sin dagbok för juli 1805 skrev hertiginnan Hedvig Elisabeth Charlotta: »I denna månad har ett märkligt fornfynd ägt rum, inför vilket våra fornforskare stå villrådiga och undrande. Vid Axevalla, där Västgöta regemente har sin mötesplats, skulle exercisplatsen ut-

vidgas och terrängen utjämnas. Där fanns en liten kulle, s. k. Ättehög, som enligt gammal tradition ansågs vara någon af Västgöta-konungarnas gravplats. När den skulle aflägsnas, påträffade man vid grävningen först en mur samt på 4 alnars djup några väldiga stenar. Då dessa vältrats bort, visade sig en trappa ner till ett stort valv, mycket långsträckt i förhållande till brädden, som blott mätte 13 och en half alnar. Vilande på en stenplatta midt i valvet låg ett skelett av en människa och i murade nischer runt omkring 18 andra skelett, beväpnade med knivar eller dolkar af sten. Vid luftens inträngande i valvet föllo skeletten sönder till stoft. Ingen sägen förtäljer, vilka här gravsatts, ej heller fanns i valvet någon inskrift eller annat, som kunde tjäna till ledning. Det antages, att graven stammar från allra äldsta tider, men varför voro flera skelett placerade omkring ett? Härleder sig detta bruk från hedendomen eller den första kristna tiden? Var det kanske rent av för att hedra en avliden konung eller hövding, som hans män låtit begrava sig levande? Eller voro de måhända allesammans missdådare, som straffats på detta sätt? Denna ättehög har emellertid även kallats Odens grav, men osäkert är, om denna benämning är riktig, ty enligt en annan tradition vilar hans jordiska kvarlevor i trakten av Uppsala. Över denna nyfunna gravplats har jag sett en ritning, som var högst intressant. Den förvarades då i Krigskollegium, men Kungen har kanske sedan låtit flytta den till antikvitetsarkivet¹ eller annorstädes. Jag har så utförligt redogjort för detta fynd i hopp att därmed underlätta efterforskningar.»

Det lider således intet tvivel, att fyndet livligt uppmärksammats av — allmänheten. Antikvitetsakademien hade däremot, betecknande nog för denna, icke tagit någon notis alls om det, och någon anmälan inkom heller icke till akademien. Men detta hindrade ju icke, att akademien kunnat begära in en fyndberättelse. Detta gjordes emellertid icke. Överhuvud innehålla akademiens protokoll icke ett enda ord om Axevallafyndet, och det var först Blad, som i sitt 1812 hållna tal riktade dess uppmärksamhet på det: »Hade» — yttrade han då — »denna minnesvård, som sig bordt, blifvit bibehållen, så skulle den evärdeligen kunnat stå till att jemföra med Englands vidbekanta Ston-

¹ Den finnes nu i akademiens topografiska arkiv.

henge och södra länders Catacomber.» Dessa ord voro säkerligen icke avsedda att innehålla en förebråelse, riktad mot akademien, och uppfattades ej heller så, ty någon skyldighet i detta avseende ansåg sig akademien icke ha.

Själva fyndbeskrivningen i Blads tal innehåller intet, som ej lånats från Lindgrens båda relationer, men däremot är fyndets tydning hans egen. »Detta minnesmärke» — skriver han — är »hvarken någon Jättegraf eller vanlig ättehög, utan sannolikt en af de i våra sagor omförmälte *Salur* (ungefärligen svarande mot Grekernas *Heroa*), som upprestes efter de förnämsta uti landet. Åt hvilken ibland desse denna graf blifvit ägnad, kan jag väl icke med fullkomlig visshet säga, men Ynglingasagans 15 Capitel gifver dock en god anledning till förmodan, att detta underjordiska palats varit *Odens* där så kallade *Jättebygda Väning*.» Det 15:de kapitlet i Heimskringla handlar om *Svegder*, som av några dvärgar lockades in i en sten, »Sokmimers jättebygda lysande sal», och det är i denna uppgift, som Blad finner förklaringen till monumentet: »Å nyss anförda ställe berättar Sturleson, det *Svegder*, Odens slägtunge och efterträdare på Svenska thronen, enligt sitt gifna löfte att uppsöka *Gudhem* eller Odins graf, rest utomlands till sina fränder uti *Svithiod ena Micklo* och att han efter mycket fåfängt letande slutligen funnit denna graf uti en medeltrakt af Sverige ifrån dess östra till dess vestra kust. Ehuru nu i denna berättelse efter gamla tidens vana ortens latitud ej blifvit anförd, så kan man dock af namnen *Stein* och *Gudhem*, som där förekomma, tydeligen finna, att den omförmälta trakt har varit samma som den del af Skaraborgs län, hvarest ännu namnen *Stenum* och *Gudhem* äro bibehållna; det förra på en by, som ligger knapt två fjerdedels mil från Axevalla, det sednare uppå ett härad, som närmast gränsar intill Axevalla på ett afstånd af tre fjerdedels mil. Förmodligen har detta härad eller hundari fordom inneslutit både *Stein* och *Axevalla*.»

Man återfinner här de två förutsättningar, på vilka fornforskningen före Bror Emil Hildebrands tid vilade. För det första fanns för Blad och Hallenberg ingen »förhistorisk» tid, och alla fynd, som gjordes, återfördes till en »historiskt» känd tid, och för det andra var man totalt oförmögen att skilja på sagotid och på verkligt historisk tid. För

den tidens arkeologer voro Oden och Svegder lika verkliga som Gustav Vasa.

Samma förutsättningar ligga bakom Blads utläggning i samband med det andra fynd, som han behandlar, en ur Rosersbergs trädgårdsjord uppgrävd urna: Säteriet Rosersberg — skriver han — »har i fornda tider hetat *Norsa*; detta jemte namnen *Noroslunda*, *Norsunda*, *Nordians lund*, *Niords* eller *Nordians hög* på en by, socken, lund och ättehög uti dess grannskap äro vedermälen af en mächtig Herre, som här bodt och uppehållit sig. Sistnämnda ättehög täflar uti storlek med Kung Yngves hög vid Gamla Upsala. — — — Jag afgör ej, om dessa lägerställen varit Diarnes, som dödde uti Drotten Niords tid, men i anledning af dessa monumenter håller jag för troligt, att stora högen vid Norsunda backen, hvarest efter en urgammal plägsed Ting har blifvit hållet, varit Upsala Regenten Niords ättehög.» Sjelva urnan — egentligen »ett stycke af en urna» — tillhör nu Statens Historiska Museum (Inv. 718, 6. 11), dit den kommit genom testamente från Blad.

Det tredje fyndet var en på Gotland funnen brakteat av guld, om vilken, lika litet som om Rosersbergsurnan, någon anmälan gjorts till akademien. Den är nu förlorad, men upptages i Montelius' förteckning (Från järnåldern sid. 51, nr 368). Brakteaten hade en runinskrift, som säkerligen av Blad blifvit felläst och feltolkad.

Det fjärde fyndet var av några byzantinska mynt, funna på Björkö, »som en af detta samfunds värde Ledamöter behagat mig förära». Ett av dem var präglat i början av 900-talet, och med anledning därav skriver Blad: »Vid samma tid regerade Ingo Olofsson på Björkö. I stöd utaf Johannes Magni uppgift (Goth. Sv. Historia Cap. XI) har man trott, att denne Ingo härjat Österlanden ända ifrån Don till Constantinopel, men fastän man ej kan förkasta Johannes Magni uppgift som alldeles falsk, så kan jag dock ej tro, att dess omtalte härjare varit denne Ingo, hvilken var två leder yngre än som Eric Väderhatt, hvars far han skulle hafva varit.» Icke blott Snorre Sturlosons utan också Johannes Magnis uppgifter godtagas således som historiskt beaktansvärda.

Det *måhända* märkligaste fyndet omtalas, mig veterligt, blott hos

Blad och så knapphändigt, att man härav ej vågar draga några slutsatser. Men det är åtminstone *möjligt*, att man här förstört ett fornminne av samma betydelse som de ryktbara norska vikingaskeppen: »Vid gräfningen af Södertelje Canal har man flere alnar under jorden och ett långt stycke ifrån Mälaren träffat på ett långskepp, som bevisar, att de handlande, frie ifrån Skarfvens böljor, fordom kunnat komma denna led från Östersjön till Björkö.»

Just genom sina brister är Blads inträdestal för den nuvarande akademien av ett ej ringa intresse, ty det visar, vilken stor insats Bror Emil Hildebrand icke så långt därefter gjorde. Mellan Blads tal och Hildebrands utnämning till riksantikvarie ligga endast tjugofem år, men under dessa år växer den svenska arkeologien från barndomen upp till mannaåldern.

Levernesbeskrivningar

Inträdestalen skulle giva en bild av akademiens vetenskapliga ståndpunkt. De enskilda ledamöternas levnadsbeskrivningar skulle visa, vad de hädangångne betytt för de vetenskapsområden, som tillhörde akademien, och meningen var väl, att dylika biografier skulle författas över alla. Men så blev på långt när icke fallet. För det första blev ingen utländsk ledamot hedrad med ett dylikt minnestal — ej ens den 1817 avlidne, svenskfödde Calonius — och även de honoraire blevo det ganska sällan. 1810 voro två rum lediga inom klassen, efter Gyllenborg, som avlidit 1808, och efter Zibet, som avlidit 1809. Då dödsbuden kommo, utsågos inga minnestalare, och först den 30 november 1813 — således mer än fem år efter Gyllenborgs död — åtog sig Rosenstein att författa hans levernesbeskrivning — ett löfte, som han dock aldrig infriade, ehuru Gyllenborg, som även tillhört Lovisa Ulricas Vitterhetsakademi, dock varit en författare av den betydelse, att han kunnat förtjäna några minnesord i den akademi, som skulle vara en fortsättning av drottningens. Mera erkännande fick hans vida mindre betydande kollega Zibet. Vid det närmast föregående sammanträdet, den 23 november, åtog sig ärkebiskop Lindblom att författa hans levernesbeskrivning, och denna blev verkligen färdig samt upplästes den 14 juni 1814. Ämnet var ju ganska otacksamt. Zibet hade visserligen varit en aktningvärd och rakryggad personlighet, en arbetsam och plikttrogen äm-

Inträdestal, levernesbeskrivningar och avhandlingar

betsman, men utan vyer och genom sin benhårda konservatism och sitt pedanteri i de yngre tjänstemännens ögon smått löjlig, och Lindblom medger även, »att han hade en Caractere, som icke vinner allas tycke, om den ock förvärfvar allmän aktning». Lindblom gjorde dock vad som var möjligt av det otacksamma ämnet och fick verkligen fram de tilltalande egenskaperna hos Zibet. Talet trycktes sedan i det tionde bandet av akademiens handlingar.

Även en annan, också före 1810 bortgången hedersledamot, fick under denna tid en levnadsteckning, nämligen Fredenheim, som avlidit redan 1803. Till sammanträdet den 19 juni 1810, vid vilket Flintenberg icke var närvarande, hade han inskickat den levernesbeskrivning, vilken han författat över sin forne chef, och på hans begäran utsågos då Adlerbeth och Rosenstein att »granska denna lefvernesbeskrifning och meddela honom de anmärkningar, som kunde göras». Meningen var, att talet skulle införas i det nionde bandet av Handlingarna. Men då delen enligt kontraktet med bokförläggaren blott skulle upptaga omkring trettio ark och trettiotvå redan voro tryckta, vägrade denne att ytterligare öka omfånget. Utgivningen uppskötts därför till nästa del. Men detta uppskov blev ett uppskov för alltid.

Av de övriga hedersledamöterna avledo följande under den nu behandlade tiden: Gyldenstolpe, Ribbing, Piper, Marks von Würtemberg och Oxenstierna. Om några biografier över Ribbing och Marks von Würtemberg blev icke tal. Men vid sammanträdet den 27 juni 1810 förklarade den alldeles nyss invalde Fleming sig villig att teckna Gyldenstolpes minne, vilket anbud akademien naturligtvis med tacksamhet mottog. Detta minnestal bör dock ha varit ganska svårt att skriva, då Gyldenstolpe just ingenting uträttat under sitt liv, och det blev också oskrivet. Lika illa gick det med den ej heller särdeles märkvärdige Pipers eftermäle. Han hade avlidit den 12 juni 1813, och kort därefter, vid sammanträdet den 23 november, åtog sig Oxenstierna att rista hans minnesruna. Med denna var han likväl ej färdig, då han själv 1818 skildes hädan, och Fleming, som 1819 i hans ställe åtog sig uppdraget, kom heller aldrig att skriva någon Pipersbiografi.

Den ende av de nu avlidna hedersledamöterna, som, jämte Zibet, hedrades med ett dylikt minnestal, blev Oxenstierna. Vid sammanträdet den 20 april 1819 åtog sig nämligen Blom att hålla detta, och den 16 november anmälde han, att han nu vore färdig med det, samt bad akademien att utsätta dag för dess uppläsning. Akademien beslöt, »att dertill utse Tisdagen d. 23 Nov. kl. 5 em., och skulle framl. Hans Excellences närmaste anhörige och vänner derom underättas samt inbjudas att denna act bivista». Och den 23 börjar protokollet: »Sedan framlidne Hans Excellences Riksmarskalken Herr Grefve Oxenstiernas Slägtingar och anhörige på anmodan sig i akademien inställt och intagit de för dem utsedde platser, tillkännagaf academiens President Statsrådet Herr Grefve Skjöldebrand, att denna Sammankomst vore egnad att fira minnet af en bland academiens högt saknade och vördade Ledamöter, framl. Hans Excellence Riksmarskalken Herr Grefve Oxenstierna, hvarefter Herr Justitierådet Blom öfver framl. Hans Excellence höll det åminnelse-Tal, vilket Kongl. Akademien updragit Herr Justitierådet att författa. Hvarefter och sedan bemälte främmande, som denna act bivistat, från akademien afträdt, företogs justeringen af Protokollet för den 16 sistl. November.»

Dylika mera högtidliga minnesfester hade endast två gånger förut hållits i akademien, först över Schröderheim, sedan — som vi strax skola se — över Rosenhane. Denna blev den tredje. Men det hade varit ett oförsiktigt löfte, som Blom avgivit, då han åtog sig att hålla detta tal. Ty kort förut, den 22 juni, hade en annan minnesteckning över Skördarnas skald upplästs i Svenska akademien, och en jämförelse — vilken ej gärna kunde utebliva — mellan de bägge talen borde Blom i eget intresse ha sökt undvika. Tegnér hade, såsom han yttrade, skildrat »icke Riksmarskalken utan Skalden Oxenstierna, hvars namn går till odödligheten». Blom däremot hade skrivit sin biografi över »f. d. Riks-Rådet, Riks-Marskalken, Ordens-Canzleren, Riddaren och Commendören af Kongl. Maj:ts Orden, Riddaren af Konung Carl XIII:s Orden, En af Svenska Akademien Herr Grefve Johan Gabriel Oxenstierna», och denne var betydligt mindre intressant än skalden, vars betydelse Blom visserligen också, efter måttet av

sina krafter som vältalare, sökt framhålla. Det hade varit fullkomligt medvetet, som Blom upptagit denna tävlan med Tegnér, ty när han den 20 april 1819 anmälde sig att hålla minnstalet över Oxenstierna, visste han, att Tegnér, som redan den 5 november valts till Oxenstiernas efterträdare i Svenska akademien, där skulle hålla minnstalet över denne. Detta var ju modigt av Blom. Men akademien var ej lika modig och uppsköt talets tryckning ända till 1839 — 26 år efter Oxenstiernas död och 13 efter Bloms — då det infördes i Handlingarnes femtonde band.

Av de arbetande ledamöterna hade under dessa år icke mindre än nio avlidit, men av dem fingo endast två någon biografi. Ingen av akademiens ledamöter erbjöd sig att författa någon dylik över Melanderhjelm, ingen över Elers, ingen över Eric Skjöldebrand, ingen över Fant. Över Schönberg, som avlidit 1811, åtog sig väl Adlerbeth den 30 november 1813 att skriva en, men avled (1818), innan han fullgjort sitt löfte.

Adlerbeth själv, som ju särskilt för akademien var den mest betydande av de avlidna, fick nöja sig med ett aldrig infriat löfte om en minnesteckning. Vid sammanträdet den 20 april 1819 åtog sig visserligen Rosenstein att författa denna, men då han 1824 avled var den ännu oskriven. Samma öde hade drabbat Masreliez. Den 27 mars 1810 hade Oxenstierna lovat att författa hans levernesbeskrivning, men höll som vanligt icke sitt löfte.

De återstående två voro Rosenhane och Nordin. På vetenskapens och statslivets områden hade Rosenhanes bortgång ej lämnat något tomrum, men väl i akademien och i vänkretsen, och det var detta, som särskilt framhölls av minnestalaren, Bergstedt, i den flärdfria biografi, som den 12 maj 1813 föredrogs i akademien. Den börjar: »Vid en ädel, redbar och verksam mans frånfälle, då afunden tystnar och inga bifasenden missleda omdömet om personens verkliga värde, står minnet kvar af dess goda egenskaper, ökar saknaden och väcker begäret att söka en tröstande tillfredsställelse igenom samlandet och aftecknandet af den aflidnes lefnadshändelser. — — — Har man sjelf med honom delat yrken samt lifvets mödor och nöjen eller igenom hans åtgärd njutit fördelar, så förenar sig med påminnelsen af dess

lefnadslopp äfven den af fordna tider ur ens eget, en påminnelse, som aldrig utan sinnesrörelse väckes.» »Visserligen», fortsätter Bergstedt — »blir det föga händelser att berätta om en man, hvilken under sin lefnad, mest sysselsatt på sitt Embetsrum och sin bokkammare, i tysthet fullgjort sina pligter och gagnat med sina kunskaper.» Men under det lättsinnets och ytlighetens tidevarv, under vilket hans mannaålder förflöt, »torde det vara af någon nytta att framställa efterdömet af en man, som, född till en betydlig förmögenhet och med alla anledningar till bördens då ännu ojävadt gynnade anspråk, aldrig under sin lefnad derifrån afvek».

Liksom förut vid Schröderheims frånfälle fick minnestalets uppläsning i akademien karaktären av en sorgfest över den bortgångne. Bergstedt hade nämligen anmält, »att han vid academiens sammankomst nästa Tisdag ville upläsa den Lefvernesbeskrifning, han författat öfver framlidne Stats Secreteraren Baron Rosenhane, och som Kammar Junkaren Jennings och hans Fru Friherrinnan, Baron Rosenhanes Syster, gifvit tillkänna sin åstundan att tillika med några af sina i Staden warande släktingar vid det tillfället få vara i Academien närvarande, så lofvade Academiens nu varande President att underätta Kammarjunkaren Jennings och hans Fru Friherrinna om tiden till Academiens nästa sammankomst, och Academiens Ledamöter öfverenskommo att vid den samma vara svartklädde».

Nordin var av en helt annan typ. Inom politiken hade han intagit en bland de mest framskjutna platserna under den gustavianska tiden. Såsom historiker hade han både som initiativtagare och såsom samlare gjort betydande insatser, såsom karaktär hade han varit en av de mest omstridda, hatad kanske av de fleste, men i varje fall av en högre resning än mängden av den tidens politiska personligheter. Och det var denne, vars levnadsbana Adlerbeth åtagit sig att skildra, ehuru de inom politiken stått på skilda ståndpunkter. Så vitt jag vågar döma, gjorde han det förträffligt, och hans minnestal torde nog höra till de allra bästa från akademiens äldre tid. Det vittnar för det första om en för denna tid ganska sällsynt blick för själva karaktären, om en förmåga att opartiskt mot varandra väga fel och förtjänster. Om Nordin såsom politiker skriver Adlerbeth: »Han såg

i styrkan af Konungamakten en borggen för Rikets sjelfständighet. Denna grundsats ledde hans verksamhet. Han utmärkte sig snart ibland dem, som med rådighet och mod befrämjade Konungens afsigter. Derigenom ådrog han sig obenägenhet af många, som med honom tänkte olika, och gjorde sig jemväl föga älskad af medtävlare, som med hans uteslutande önskat att styra ärendernas gång. Oviljan lade honom till last att han var äregirig, föga grannlaga om medlen att befrämja sina ändamål och allt för tillgifven sitt stånds interesse. Tiden har i betydlig mån vederlagt dessa tillmälen. Mätte ock vänskapen, grundad på en mångårig bekantskap, tillåta att rättvisa honom på sin mull. Han kunde genom oförsigtighet eller öfverdrift någon gång gifva anledning till oblida omdömen, men vika från sin öfvertygelse kunde han icke. Tilläfventyrs ej alltid nog på sin vakt emot misstag, var han oförmögen att tillstyrka annat än hvad han trodde vara Fäderneslandet nyttigt. Hans nit att bibehålla Presteståndet vid dess anseende och inflytande var icke allenast uppmanadt af ovarsamma anfall utan tillika en följd af hans öfvertygelse, att Staten behöfde dess biträde till trygghet för religionen och sederna, utom hvilka inga Samfund äga ett varaktigt bestånd. Minst förtjente hans uppriktighet att misstänkas, emedan han snarast felade genom utbrott af sitt eldiga lynne än genom förställning.» Och längre fram i talet tillägger han: »Rättvis av böjelse, var han i rättvisans tillämpning icke alltid nog kall i sin pröfning, öfvergaf ej heller lätt den tanke han en gång fattat. Men deremot hade han en sällsynt förmåga att skåda saker under mångfaldiga och af andra obemärkta synpunkter. Denna egenskap, som røjde hans lifliga inbillningskraft, förde honom ofta till afvikande meningar ifrån de allmännast antagne, men gjorde tillika hans biträde ganska gagneligt i öfverläggningar och gaf ett eget behag åt hans umgänge, vari han alltid var öppen, munter och ofta skämksam, men af en grannlagenhet, som lätt sårades.» Och så slutade Adlerbeth sitt tal: »Af redliga vänner skall han aldrig förgätas. Den ibland dessa, som med honom nästan jemnårig och öfver fyrtio år förenad, genom hans frånfälle rönt en af de förluster, hvilkas antal i växande mån ökas emot dagarnes slut, skall alltid anse

sig hedrad att inför denna Kongl. Academi med sanningens enkelhet hafva sökt teckna hans förtjenster.»

Nästan mera än med Nordins insats som politiker sysselsätter sig Adlerbeth med honom som vetenskapsman, med hans intresse för urkundsamlingar, på vilka all historisk framställning borde grundas, på planläggningen till *Scriptores* och *Svenskt Diplomatarium*, med Nordins egen så betydande samling av acta, men undertrycker icke sin kritik av hans besynnerliga anslutning till Hardouins orimliga hypotes om den romerska litteraturen såsom till det väsentliga en medeltida förfalskning, och till talet har han fogat en utförlig, lärd »bilaga», i vilken denna hypotes vederlägges.

*Ledamöternas
avhandlingar* Med undantag för biografien över Nordin sakna de övriga från denna tid således någon egentlig betydelse, och ett observandum är här, att akademiens sekreterare, Hallenberg, aldrig erbjöd sig att skriva en enda. Ej heller bidrog han med en enda av de »afhandlingar», som enligt § 4 varje år skulle av var arbetande ledamot ingivas till akademien, ty såsom »afhandling» kan man väl knappt räkna, att han vid ett sammanträde för akademien framlade en runinskrift på en dopfunt i Småland. Paragrafen tyckes nu alldeles ha råkat i glömska, och de få ansatser, som gjordes att följa den där givna bestämmelsen, ledde icke till något resultat. Så gjorde akademiens förre sekreterare Flintenberg ett försök att bryta isen. Den 14 augusti 1811 »upläste Expeditions Secreteraren Flintenberg ett till Kongl. academien ställdt Memorial med tillkännagifvande, att han ur de i K. Kammar Collegii archiv förvarade räkenskaper sammandragit en Tabellarisk öfversigt öfver Penninguppbörden i Sverige, som år 1552 influtit i Kon. Gustaf I:s Räntkammare, jemte hemställan, om icke Kongl. academien skulle tackas utse 2ne bland sina Ledamöter, som granskade dessa anteckningar och deröfver afgåfvo sina yttranden, i anledning hvaraf det skulle bero på K. akademiens godtfinnande att förordna, om denna afhandling förtjente ett rum i Dess tryckta Handlingar. K. academien uppdrog Hans Excellence Statsrådet Friherre Rosenblad och Secreteraren Doctor Rutström att samma afhandling genomläsa och deröfver meddela akademien sitt yttrande.» Den 16 oktober var Rutström färdig med sitt, i vilket

Inträdestal, levernesbeskrivningar och avhandlingar

Rosenblad instämt. Efter åtskilligt tal om undersökningens vikt och det förtjänstfulla i utförandet, kommer den insockrade slutsatsen: »Skada allenast att dess [avhandlingens] vidd, som minst torde upptaga i tryck 5 à 6 ark, blefve något kostsam för förläggaren och kanhända afskräckande genom dess innehåll såsom utgörande blotta räkenskaper och uppsatser på persedlar och contributionsartiklar utan all resonnerad text, men som några år ännu lära förlöpa, innan någon ny Dels utgifvande af Kongl. akademien Handlingar kommer att påtänkas, torde Kongl. akademien icke genast behöfva taga sitt beslut, huru vida ifråga varande Tabellariska öfversigt skall utgöra en artikel i nästa Tom eller ej, så mycket mindre som författaren innan dess kunde möjligtvis få anledning vid utarbetningen af de utlofvade smärre afhandlingar i samma ämne, tjenande till upplysning i beskattningssättet i Sverige i de äldre tiderna och sålunda till förklaring af åtskilliga i denna öfversigt förekommande mindre kända saker, att författa densamma kan hända i ett ännu kortare sammandrag genom uteslutande eller förkortande af en och annan mindre vigtig not, derest omständigheterna så skulle fordra och beskaffenheten af de nämnda afhandlingar det kunde medgifva, och torde i sammanhang med dessa afhandlingar bäst kunna afgöras, om och i hvad form denna öfversigt tjenligast, antingen ensam eller tillhoppa med dem, bör genom trycket komma allmänheten tillhanda.» Efter detta återtog Flintenberg sin avhandling och besvärade sedan icke akademien med den eller någon annan.

Andra försök utföllo ej bättre. Den 7 december 1813 meddelade Rosenstein, att professor Aurivillius lovat att till nästa del av Handlingarne insända en avhandling. Men om därmed menas hans inträdestal, som intogs i Handlingarnes tionde del (1816), eller någon annan avhandling därjämte, är ej rätt tydligt, och i varje fall läses där blott inträdestalet. Mera veta vi om ett erbjudande av Fant. Vid det föregående sammanträdet den 30 november hade Rosenstein berättat, att Fant avgivit ett löfte om en avhandling, och den 3 januari 1814 fick akademien verkligen mottaga t. o. m. två »att i academiens Handlingar införas, den ena om Sten Sture den yngre, den andra om Riks Canzleren Erik Sparres Skrifter och lärda förtjenster. Dessa

afhandlingar emottogos till granskning af Landsh. Rosenstein och Statsrådet Friherre Adlerbeth.» Men något yttrande avgåvo *dessa* granskare icke, och först efter *fem* år — två år efter Fants död — tog akademien upp frågan om de båda avhandlingarne, som då underkändes.

Tilläggas kan, att akademien från två andra ledamöter mottog — visserligen icke några lärda avhandlingar — men två skrifter, som dock förefalla att mera ha passat för Svenska akademien. Den 21 mars 1815 uppvistes i akademien »ett Svenskt Skaldestycke öfver Sveriges och Norriges förening, kalladt *Odens Saga i Sexton Runor*, insändt till Hans Excellence Stats Ministren Herr Grefwe von Engeström af Charché d'affaires i Constantinopel Palin; det emottogs till genomläsande af Justitierådet Blom och Cantslirådet af Leopold». Här torde man nog ha anledning att misstänka ett pekoral. Men av de båda granskarne behandlades det på ett mycket finkänsligt sätt. Protokollet för den 4 april lyder nämligen: »Justitierådet Blom och Cantslirådet af Leopold återlemnade Skaldeqvädet, kalladt *Odens Saga i Sexton Runor*, och detsamma emottogs af Hans Excellence Stats Ministern Grefwe von Engeström, till hvilken det blifvit öfversändt af författaren Chargé d'affaires Palin.» Något omdöme om skaldekvädet avgavs således icke, men i tystnaden ligger en dom.¹

Den enda *uppläsningen* av någon dylik av en ledamot författad avhandling eller dikt skedde den 3 december 1816, då Bergstedt för akademien föredrog en av honom gjord översättning ur Sofokles' Oidipus i Kolonos.

Utomståendes avhandlingar Några av ledamöterna författade avhandlingar hade — utom in-
trädestalen — således varken upplästs i akademien eller blifvit i Handlingarne införda, och måhända erinrar sig läsaren en debatt, som förekommit under akademiens första tid (se förut VI, sid. 324 f.). Akademien hade då föreslagit, att, utom prisbelönade tävlingsskrifter, även avhandlingar av icke ledamöter skulle få intagas i Handlingarne, men denna framställning hade av Gustav III avslagits. Frågan togs nu upp på nytt och med bättre framgång. Vid sammanträdet den 7 december 1813 »anmälades ett korrt handskrifvet arbete af Ma-

¹ Dikten, som är avfattad på alexandriner, finnes i avskrift i K. B., signum Vf. 169.

Inträdestal, levernesbeskrivningar och avhandlingar

gister Carling, inlämnadt till academien med et skriftligt memorial af hans Morbroder Camereraren Stenberg i Kammar Collegium och kalladt Samlingar till en Historia om Romarnes Finance verk, öfver hvilket arbete Stats Secreteraren Bergstedt, som detsamma emottagit till granskning, upläste ett särdeles fördelaktigt utlåtande. Academien beslöt att aflemna det till Expeditions Secreteraren Flintenberg och Professoren Aurivillius att äfven inhämta deras yttrande öfver samma arbete.»

Vid nästa sammanträde föredrogs Flintenbergs yttrande, som var alldeles överensstämmande med Bergstedts. Sedan fortsätter nästa paragraf: »Upläste Stats Secreteraren Bergstedt ett Betänkande: Att hos Hans Majestät Konungen anhålla om tillstånd att emottaga andra skrifter till införande i academiens Handlingar än blott sådana, som academiens Stadgar föreskrifva. Landshöfdingen von Rosenstein emottog samma Betänkande att i anledning deraf föreslå en ansöknings-Inlaga till Konungen.» Den 3 januari 1814 justerades den av Rosenstein författade skrivelsen till Konungen, och redan den 12 januari bifölls framställningen.

Tyvär gjorde akademien icke något gott bruk av denna dispens. Carlings avhandling, som möjligen icke saknat förtjänst, ifrågasattes icke till införande i Handlingarne, utan där intogs en annan, som i stället borde ha gått i papperskorgen eller snarare i kakelugnen.

Till utländsk korrespondent hade akademien, såsom vi sett, antagit den halvtokige vice konsul Gråberg, som därefter då och då uppvaktade akademien med sina skrifter. Den 13 september 1815 kom en stor sändning av dylika, vilken slutar: »En handskrifven Afhandling på Fransyska med titel: Sur l'arrivée de Sigge Fridulfson sous le nom d'Odin dans la Scandinavie 41 blad i 4°; denna sistnämnda emottogs på academiens anmodan till genomläsning af Justitierådet Marks von Würtemberg.» Att man utsåg Marks von Würtemberg till granskare förefaller ju högst egendomligt, då Hallenberg, en verklig historiker och academiens sekreterare, var vid sammanträdet närvarande, och då Marks von Würtemberg svårligen kunde tillmätas egentlig sakkunskap. Vid nästa sammanträde, den 18 oktober, då Hallenberg också var närvarande, återlämnade Justi-

tierådet Marks von Würtemberg Gråbergs Fransyska Afhandling om Odens ankomst till Norden, tillika med anmärkningar öfver samma Afhandling, och Academien beslöt, att både afhandlingen och Anmärkningarna skola intagas i den nu under trycket varande 10:de Delen af Academiens Handlingar». Någon reservation mot tryckningen avgav Hallenberg icke.

Ett referat av Gråbergs gallimatias är överflödigt, och det är nog att ange huvudpunkterna. Då hunnerna vid 300-talets slut stodo vid Europas gräns, råkade de där i beröring med ett asiatiskt folk, asarne, som bodde vid As-hof, det nuvarande Asov vid Dons utlopp. Under anförande av Sigge, Fridulfs son, utvandrade asarne då till Sverige, där den siste av Fornjots ätt, Gylfe, frivilligt avstod riket åt Sigge, som här blev bekant under namnet Oden. Visserligen finnas de, som förfäktat, att Oden blott är en sagofigur. Men — skriver Gråberg — »att neka till fakta är visserligen bekvämt, och detta charlataneri är tack vare sin löjlighet oskadligt». Gråberg själv där- emot stöder sig på säkra, inhemska källor, icke på Jordanes' och andras fabler.

I Handlingarnes tionde band trycktes verkligen detta pekoral, som — betecknande för Gråbergs narraktighet — inleddes med en förteckning på de mer eller mindre obskyra omkring tjugo lärda sällskap, av vilka han blivit vald till korrespondent. Förteckningen upptager nära en helsida med petitstil och åtföljes av uppgiften, att Gråberg underställt akademien domen över den följande avhandlingen. Efter dennas slut följa också Mark von Würtenbergs »anmärkningar», som blott upptaga en trycksida och knappt kunde rädda akademiens anseende. Även om de varit vida skarpare, stod dock alltid kvar, att akademien kostat trycksvärta på dylik nonsens, och till på köpet var avhandlingen skriven på franska, som lästes och förstods i hela Europa, under det att anmärkningarna voro avfattade på svenska.

*Akademiens
Handlingar*

Handlingarne, i vilka akademiens publikationer trycktes, skulle enligt § 13 i statuten utgivas »hvert annat eller minst hvert tredje år». Under de sjutton åren före Hallenbergs sekreteraretid hade sju band utkommit, det sista 1802, således stadgeenligt, ett band nästan hvert annat år. Men med Hallenbergs tillträde till sekreterarplatsen,

Inträdestal, levernesbeskrivningar och avhandlingar

blev takten betydligt långsammare. Under den förut behandlade perioden 1803—1810 hade blott ett band, det åttonde, utgivits (1808), således efter sex års uppehåll. Under de nio åren 1810—1819 endast två, det nionde 1811, det tionde 1816, d. v. s. under Hallenbergs hela tid ungefär ett band vart femte år. I det hela låg felet huvudsakligen hos sekreteraren, som icke med nog energi drev på ledamöterna att inlämna sina manuskript. Något initiativ tyckes Hallenberg aldrig ha tagit, utan när frågan om Handlingarna togs upp, var det av Sundel eller Rosenstein.

Det åttonde bandet hade 1808 tryckts hos Lindh. Då Sundel i slutet av 1810 föreslog utgivandet av ett nionde band, infortrade han anbud från Stockholms olika boktryckare. Lindh, Delén och Nordström fortrade då — utom äganderätt till upplagan — ett tillskott från akademien av 100 rdr banko, men Sohm hade här gått ned till 100 rdr riksgälds, och hans anbud blev därför antaget. När hans tryckpapper likväl ej kunde godkännas, stannade man med att antaga Nordströms dyrare anbud. Han tryckte nu det nionde bandet, som blev färdigt i oktober 1811. Akademien fick då av honom *ett* exemplar »till skänks» och inlöste tre, som sedan bundos i röd marokäng och överlämnades till konungen, kronprinsen och hertigen av Södermanland (prins Oscar). På samma villkor tryckte Nordström även det tionde bandet (1816).

MEDALJER OCH TÄVLINGAR.

*Akademien
och kansli-
examen* På Gustav III:s tid hade akademien haft två huvuduppgifter: att giva förslag till medaljer och inskrifter och att bedöma skrifter i de fyra årliga tävlingar, som akademien skulle utsätta. Sedan hade tillkommit ännu en uppgift: att examinera dem, som sökte inträde i Konungens kansli. Denna skyldighet, som redan från början mycket litet intresserat akademien, bestod väl även under denna tid, ända till 1865, men nu började man att icke anteckna dessa examina i protokollet. Prövningen skedde ju icke inför akademien in pleno utan för rättades av en eller två av dess ledamöter, som förmodligen avgåvo rapport direkt till kanslipresidenten, och i det hela var denna examen mera formell än reell.

*Medalj-
granskningen* Medaljgranskningen däremot var även under denna tid en för akademien ganska tidskrävande uppgift, och ärendena förefalla att vara ungefär lika många som förut, likaså akademiens intresse för dem. Men att här redogöra för dem synes överflödigt, då deras karaktär framgår av den redogörelse, som förut lämnats för dylika ärendens art och behandling. Häri skedde icke någon ändring. Endast ett exempel kan här förtjäna att anföras på den noggrannhet, med vilken akademien fortfarande sökte fullgöra sitt åliggande i dylika fall.

Under intrycket av 1809 års revolution, varigenom enväldet avskaffades, hade ridderskapet och adeln beslutat att slå en medalj över lagman Carl Gustaf Gyllencreutz, vilken under Karl XI:s regering avgivit en protest mot enväldets införande och sedermera varit med om att under Karl XII:s tid utarbete det förslag till ny regeringsform, som i förändrat skick antogs av 1719 års riksdag. Den 27 november 1810 kom ärendet på remiss till akademien, vilken då gav sin ledamot Rutström i uppdrag att till nästa sammanträde in-

Medaljer och tävlingar

komma med ett förslag. Vid detta, den 4 december, upplästes hans förslag, som överlämnades till granskning åt Adlerbeth och Rosenhane. Deras yttrande samt två andra förslag föredrogos den 11 december, och därvid fastställdes följande förslag till medalj:

»Första sidan: Brösthilden med omskrift:

Carol. Gust. Gyllencreutz
Legifer Upl.

Andra sidan: Inom en Ekkrans i rätta rader dessa ord:

Ob jura civium
Sapientis Consilio
Viriliter propugnata
Anno MDCXCIII
Ord. Regn. Suec. Eque.
MDCCCX.»

Denna inskrift innehåller emellertid en historiskt oriktig uppgift. Det var nämligen icke vid 1693 års utan vid 1682 års riksdag som Gyllencreutz avgivit sin protest. Tvivelsmål om tidsuppgiftens riktighet synas även kort därefter ha uppstått inom akademien, ty denna remitterade ärendet till en av akademiens kunnigaste historiker, biskop Nordin i Hernösand, vilken den 25 januari 1811 inskickade sitt utlåtande (som ej bevarats och vars innehåll icke refererats). Till ytterligare säkerhet fick amanuensen Sundel, som faktiskt skötte Hallenbergs plats som sekreterare och som var aktuarie i riksarkivet, i uppdrag att där anställa behöfliga efterforskningar. Vid sammanträdet den 12 februari anmälde han, »att han på academiens befallning varit hos Justitierådet Marks von Würtemberg för att utaf dess Samlingar erhålla några underrättelser om verkliga förloppet med det af Lagmannen Gyllencreutz författade memorial emot Reg^s förändringen uti Kon. Carl XI:s tid, hvarjemte undertecknad förmalte sig hafva genomgått det i Riddarhuset befintliga Protokoll för 1682 års Riksdag. Af dessa undersökningar hade ingen vidare upplysning kunnat inhämtas, än att Gyllencreutz' memorial, ehuru

odateradt, finnes under no 25 i original inbundet bland övriga bilagor, med samtidig hand påtecknad: *Föreställt på Riksdagen i Stockholm år 1682*, utan att någon fråga i samma ämne då veterligen blifvit väckt eller att Gyllencreutz finnes hafva yttrat sig därom till protokollet.» Ärendet skickades nu till en annan berömd historiker inom akademien, professor Fant i Uppsala, för att höra hans mening. Svaret — utan angivande i protokollet av dess innehåll — föredrogs i akademien den 19 februari, och den 25 kom Sundel med ett nytt meddelande om sina forskningar. Han anmälde, »att han på acad:s befallning genomgått 1719 års Riksdagsprotokoll för att efterse, om lagman Gyllencreutz vid den Riksdagen, såsom det i Ärlig Svensk sid. 263 föregifves, sjelf åberopat sitt memorial emot Regementsförändringen i Kon. Carl XI:s tid, men ehuru Gyllencreutz befunnits vara närvarande vid samma Riksdag, hvarpå flera bevis i Protokollen förekomma, finnes han icke hafva anfört något sådant yttrande till protokollet. Likaledes hade undertecknad i Kongl. StatsContorets Stater för den tiden eftersett, om bemälte lagman, enligt sägn, skulle i anledning af samma memorial hafva blifvit af Kon. Carl XI ändtledigad ifrån sin då innehafvande Häradshöfdingebeställning, men som dessa Stater icke innehålla de personers namn, hvilka beklädt ämbeten, hade någon upplysning derom icke kunnat vinnas.» Det beslut, som akademien efter alla dessa utredningar fattade, förefaller ganska klokt: »Som akademien, oaktadt mycken forskning, icke kunnat med tillräcklig säkerhet bestämma tiden, då Lagmannen Gyllencreutz skall hafva afgifvit det memorial, för hvars märkliga innehåll Ridd. och Adeln vid 1809 års Riksdag ansett honom förtjena en minnespenning, fann akademien sig nu föranlåten att ändra sitt den 11:e sistlidne December fastställde förslag dertill. I hvilket afseende akademien uppdrog sin vice President Doctor Rutström att en sådan ändring föreslå.» Sedan tog man sig en ganska lång betänketid, ända till den 2 april, då man bestämde sig för denna inskrift på medaljen:

Ob jura civium
Sapienti Consilio
Strenue propugnata

Medaljer och tävlingar

Ord. Regni Suec. Equ.
Stockh. Anno MDCCCX
post mortem viri nonages.

Man hade således uteslutit alla tidsuppgifter om Gyllencreutz' uppträdande och endast — genom en omskrivning — angivit hans dödsår, 1720, nittio år före 1810 års riksdag.

Medaljärendenas mängd och det intresse, som akademien ägnade dem, visar, att denna, liksom på Gustav III:s tid, fortfarande förtjänade namnet »medaljakademien». Däremot kunde den nu mindre än under den gustavianska tiden anses vara även en »vitterhetsakademi». »Vitterheten» företräddes blott av de från Lovisa Ulricas akademi ärvda tävlingarna, och intresset för dem hade nu ytterligare försvagats, mindre hos akademien själv än hos den allmänhet, som skulle tävla. Detta allmänhetens nu förminskade intresse framgår såväl genom en jämförelse med akademiens egna föregående tävlingar som med Svenska akademiens samtida. Svenska akademien hade blott två tävlingar om året, en i värtalighet och en i skaldekonst, Vitterhets Historie och Antikvitetsakademien fyra: i historia, i antikviteter, i värtalighet eller skaldekonst på främmande språk och i inskriftskonst. Om vi här utesluta den fjärde, i inskriftskonst, som tillhörde »medaljakademien», voro de inkomna tävlingsskrifterna:

i Svenska Akademien	i Vitterhets Historie och Antikvitetsakademien
1810 22	1
1811 23	Ingen
1812 20	1
1813 19	Ingen
1814 15	Ingen
1815 17	1
1816 20	4
1817 17	3
1818 11	Ingen

Svagast var intresset för de båda vetenskapliga tävlingarna i historia och antikviteter. Tävlingsämnet i historia — Berättelse om Sveri-

ges uppörd och kammarverk under Gustaf I:s regering — hade utsatts redan till 1808 års tävlan, då förgäves, likaså 1809, och hade nu, för 1810, utsatts för tredje gången. Liksom under de föregående två åren inkom också nu blott en enda tävlingsskrift, vilken för granskning överlämnades till Marks von Würtemberg och Rosenhane; Hallenberg var sjuk och kunde därför ej komma ifråga, och i stället utsågs senare även Nordin till granskare. Skriftens uppläsning i akademien började den 20 februari, fortsattes den 27 och avslutades den 6 mars, då Marks von Würtemberg föredrog sitt yttrande. Då emellertid både Rosenhane och Nordin voro frånvarande, uppsköts avgörandet till nästa sammanträde, den 13 mars, då deras yttranden föredrogos (ej bifogade protokollet). Även de övriga vid sammanträdet närvarande ledamöterna yttrade sig: »Hufvudsakligen instämde samtliga utlåtanden deruti, att Skriften, oaktadt några brister, ägde den förtjenst, att hon med högsta priset kunde belönas. Utom förtjensten af ett lätt och behagligt framställningssätt syntes författaren hafva haft all möda ospard att samla till ämnet hörande upplysningar, men deremot ej nog vidsträckt och med fullkomlig redighet i uppställningen hafva omfattat sitt ämne, hvartill kom dels att han underlåtit anföra nödiga citationer ur de böcker och handskrifter, hvarpå hans bevis sig grunda, dels att han icke med den noggrannhet, som historiska Skrifter fordra, deraf begagnat sig. Då författaren i öfrigt i anseende till en lofvande talent ansågs böra uppmuntras och icke genom för mycken stränghet afskräckas att arbeta i Svenska Historien, blef det academiens enhälliga beslut, att författaren till denna skrift skulle erhålla högsta priset, med villkor att han till dess fullkomnande skulle begagna sig af de rättelser och de erinringar, som Landshöfdingen Rosenstein, Biskop doctor Nordin och StatsSecretären Friherre Rosenhane afgåfvo i skriftliga yttranden, hvilka härjämte förvarades.»

Prisvinnare var samme Peter Adolph Granberg, som förut, 1807, vunnit akademiens historiska pris. I stället för guldmedaljen utbad han sig nu att få dess värde i penningar, vilket av akademien bifölls (Prot. den 10 april). Han mottog således enligt kvitto i författararvode 83 rdr 37 sk 4 rst. banko, och hans avhandling trycktes i det tionde

Medaljer och tävlingar

bandet av akademiens Handlingar. Då nu prisfrågan nöjaktigt besvarats, utsattes den 3 april ett nytt ämne till 1811 års tävlan: Sveriges Kammarverk under Konungarne Erik XIV:s, Johan III:s, Sigismunds och Carl IX:s regeringar. Men ehuru detta ämne fick stå kvar under hela denna tid, till och med 1818, lockade det icke en enda tävlande, och tävlingen 1810 blev den enda under denna tid, vid vilken ett pris i historia utdelades.

Något bättre avlopp tävlingen i antikviteter, så till vida att akademien *tre* gånger fick bedöma någon ingiven skrift. Resultatet blev dock detsamma: att blott *ett* pris kunde under hela perioden utdelas. Tävlingsämnet 1810 var ganska orimligt och röjer akademiens efterblivenhet just i antikviteter. Det hade utsatts redan till 1807 års tävlan och lydde: Undersökning om Ivarska och Sigurdska konungaätten i Sverige, hade sedan upprepats 1808 och 1809, men under dessa tre år hade endast *en* skrift inkommit, vilken underkänts. 1810 blev resultatet: ingen tävlingsskrift alls, vilket icke hindrade akademien att låta ämnet stå kvar även till 1811. När resultatet även då blev detsamma, beslöt akademien att till 1812 års tävlan välja ett nytt ämne och ingav då till konungen ett förslag på tre. Det första var någorlunda möjligt: Afhandling om undervisningssättet under Catholska tiden. Men konungen valde det i andra rummet uppförda, vilket var fullt ut lika orimligt som den Ivarska och Sigurdska ätten, nämligen Undersökning om folkmängden i Sverige före digerdöden. Antikviteter

Till den 20 januari 1812 inkom verkligen en tävlingsskrift, behandlande det nya ämnet, vilken skrift för granskning överlämnades till Marks von Würtemberg och Rosenhane. Uppläsningen i akademien började den 4 februari, fortsattes och avslutades den 11, då även Rosenhane föredrog sitt yttrande: Ehuru författaren »gifvit prof af en vidsträckt beläsenhet måste man å den andra [sidan] tillstå, att hans afhandling icke på minsta sätt vittnar om urskillning eller sann kritik. Hvad man kallar *la Philosophie de l'Histoire* är honom fullkomligen obekant. Hans arbete är en *rudis indigestaque moles*. Han anförer saker, som icke i något afseende hör till hans ämne. Han förblandar tider och personer. Egentligen anförer han

bevis, som aldeles icke hafva någon gemenskap med det tidehvarf han föresatt sig att beskrifva.» Då Marks von Würtemberg instämde i detta yttrande, fann akademien »skriften wara af den beskaffenhet, att hon icke kunde komma i åtanka till någon belöning».

Ämnet utsattes därför på nytt till 1813 års tävlan, men då med ännu mindre framgång, ty denna gång fick akademien icke mottaga en enda skrift. Ej heller 1814 lockade ämnet någon tävlade, men 1815 uppenbarade sig verkligen en, vilkens skrift för granskning överlämnades till Marks von Würtemberg och Blad. Vid sammanträdet den 21 februari var Blad färdig med sitt yttrande, »men som själfva Täflingsskriften icke ännu blifvit i academiens upläsen, hvilket borde föregå, förrän academiens samfälta granskning deröfver företogs», så uppsköts ärendet. Sedan därefter avhandlingen vid några sammanträden upplästs för akademien, skred denna den 24 mars till ärendets avgörande. De båda granskarnes från varandra divergerande yttranden föredrogos, varefter akademien »stodnade i det beslut, att ehuru denna Skrift war författad med ett städadt skrivsätt och utmärkt af åtskilliga kunskaper i Svenska Historien, saknades likväl en rätt Historisk undersökning inom de gränser, som af det framställda ämnet utstakas, och i anseende till upställning och utarbetning saknades en ordentlig grundläggning af de historiska data, som öfver detta ämne äro att tillgå samt att derifrån leda säkra och bevisande slutsatser, i stället för att från gissningar som grundwal sammanföra nya gissningar som följder; i anledning af dylika hufwudsakliga brister fann akademien icke någon belöning för denna skrift kunna äga rum. Endast Professoren Blad war af särskild Tanka och tillstyrkte skriftens belöning.»

För femte gången utsattes därför ämnet ånyo till 1816, då likväl ingen tävlingsskrift i antikviteterna inkom. Men då akademien fortfarande vidhöll samma ämne, kom till sist, 1817, en, över vilken Adlerbeth och Brinkman — samt sedan även Marks von Würtemberg — sattes till granskare. Början till denna skrift låter verkligen lovande: »Om folkmängden i Sverige före Digerdöden lemna urkunderna ingen direct upplysning; allt stadnar vid sannolikhet, och denna är så nära beslätad med gissningen, att gränsen ofta blir omärklig.

Medaljer och tävlingar

Gissning är en vådlig utväg, alltid osäker — — — och i denna irrgång, der fast grund ofta saknas, gifva probabilitetscalculer blott en svag ljusning.»

Men av den kritiska inställning, som man här tycker sig skönja, finnes tyvärr i fortsättningen icke ett spår. Först redogör författaren för Sveriges äldsta historia före Odens tid. De äldsta innevånarna i vårt land voro lapparna. Sedan kommo »jotar, troligen en annan gren af den Finska folkstammen», så cimbrer och efter dem kvener. »Dessa bosatte sig i Österbotten och lefde där länge och väl i lugn och ro, i god sämja och förening med sina grannar, tills omkring 100 eller 120 år före vår tidräkning tvänne Prinsar af Fornioturs hus, Nore och Gore, företogo sig en vidare vandring», Nore till Norge, Gore till de svenska och danska kusterna. Sedan författaren med ledning av Fundinn Noregr och andra lika värdefulla källor redogjort för folkförskjutningarna i forntidens Norden, kommer han till slutsatsen, att Sverige »med sannolikhet» haft »vid 60 år före Christi födelse en folkstock 69,600 människor».

Vid denna tid, 60 f. K., inträffade en ny och viktig invandring, denna gång från Stora Tartariet, av Oden och asarna, vilka bosatte sig i Svithiod eller de tre uppländska folklanden, vilkas nya befolkning författaren uppskattar till 18,480 människor. Gauthiod, som Odens son Gaute tog i besittning, hade enligt författaren en vida mindre befolkning, blott 4,620, och lika stor var befolkningen i det av Odens andre son Heimdal i Skåne grundade riket. Tillsammans voro asarne således blott 27,720 människor, »och då de gamle invånarnes folkstock redan är bestämd till 69,600 — deraf 46,400 voro jotar, 5,800 lappar, 5,800 finnar och 11,600 kuener eller hunner — skulle Sverige i den stunden ägt 97,320 invånare».

Lika exakta uppgifter ger författaren om folkstocken under Odens efterträdare. Under Fjolners regering, »38 år efter Chr. föd.», hade antalet »stigit till 83,160 människor», ökades sedan ytterligare, så att det »under Domalders regering vid år 137 hos Svear och Göther stigit till 166,000 människor. I afseende på landets gamla invånare finner jag ingen anledning ändra det redan nyttjade beräkningssättet, hvadan Jotarnas folkstock utgjorde 75,000, Kueners eller Hunners

19,000, Finnarnes 9,500 och Lapparnes 9,500 samt hela Sveriges 279,000 menniskor.»

Det kan ju vara överflödigt att fortsätta referatet. Att en dylik avhandling ännu så sent som för föga mer än hundra år sedan kunnat skrivas, förefaller ju högst egendomligt, men ännu egendomligare, att den av en historisk och antikvarisk akademi blev prisbelönad. Protokollet för den 11 mars lyder nämligen: »Anmälte undertecknad, secreterare, att justitierådet Marks von Würtemberg återställt Prisskriften om Folkmängden i Sverige före Digerdöden, och yttrade sig nu justitierådet, att han till alla delar instämde med det utlåtande om samma skrift, som Friherre Adlerbeth wid förra sammankomsten skriftligen afgaf. Academiens öfriga Ledamöter instämde äfven i samma mening utom Professoren Blad, som ansåg det vara otroligt, att folkmängden i Sverige före digerdöden kunnat utgöra ett antal af vid pass twänne millioner, och som detta war Skriftens hufvudsakliga slutföljd, trodde han sig icke böra tilldömma hanne högsta priset. Professoren lofvade, att vid Academiens nästa sammankomst skriftligen och utförligare yttra sina tankar härom. Men som alla öfriga Ledamöter tilldömde Skriften högsta priset, blef namnsedeln uppbruten.» Den innehöll blott ett tänkespråk, men författaren befanns sedan vara Lagman G. Lindh, vars avhandling infördes i elfte bandet av Handlingarna.

Adlerbeths utlåtande, varpå domen grundades, finnes tyvärr ej kvar. Men till hans ursäkt vågar man hoppas, att hans huvudskäl varit att genom ett pris bli av med det orimliga ämnet.

Emellertid måste, då ett pris nu utdelats, ett nytt ämne utsättas till 1818. Detta — Undersökning om Gillen i Sverige under Catholska tiden, jmförde i anseende till syftemål och inrättningar med dylika i Tyskland, Danmark och England — var ju i motsats till de förra ett mycket gott ämne, men verkade likväl ej stimulerande; till den 20 januari 1818 hade ingen skrift inkommit, och redan före tävlingstidens utgång hade i akademien väckts ett förslag, till vilket vi strax skola komma, om en förändring i val av tävlingsämnen överhuvud.

Medaljer och tävlingar

De båda mera vetenskapliga tävlingarna, i historia och i antikviteter, hade dock, trots det ringa deltagandet i dem, så till vida slagit bättre ut än de båda andra, som i vardera ett pris utdelats, i historia 1810, i antikviteter 1817, och så långt kom man ej i tävlingarna på främmande språk och i inskriftskonst. I den förra mottog akademien 1810, 1811, 1812, 1813, 1814 och 1815 ingen enda skrift, men då man 1815 till nästa års tävlan valt en latinsk dikt om Sveriges och Norges förening lockades ej mindre än fyra latinpoeter av det populära motivet att stränga sina lyror. Tyvärr tyckes deras förmåga icke ha motsvarat deras goda vilja, och något pris tillföll ingen av dem. Ämnet utsattes därför på nytt till 1817, då visserligen två latinskalder ännu höllo i sig, men deras dikter »funnos behäftade med så betydliga brister, att icke någon belöning för dem kunde äga rum». Ett nytt ämne, till vilket vi strax skola återkomma, utsattes därför till 1818, men till den 20 januari detta år hade ingen tävlingsskrift med detta ämne ingivits till akademien.

Främmande
språk

Samma starkt minskade intresse visade sig ock för den fjärde, förut mest populära tävlingen, i inskriftskonst. 1810 ingavs intet försök, 1811 ett, 1812 två, 1813 intet, 1814 fyra, 1815 ett, 1816 två, 1817 och 1818 intet. Det var således tydligt, att allmänheten börjat förlora intresset för dessa under den gustavianska tiden så tilltalande tävlingar. Något pris hade ej kunnat utdelas.

Inskrifts-
konst

I *Svenska akademien* hade man redan förut observerat, att en större frihet för de tävlande i val av ämne skulle verka mera lockande än de gamla alltför speciella, som dittills utsatts, och i december 1810 föreslog Adlerbeth, »att academien framdeles och till äfventyrs nästa år ville uppgifva till Tävlingämne: Att författa en rätt Historisk berättelse öfver en eller flera ur den Svenska eller andra Historier walde märkelige händelser eller ock öfver någon kortare epok i någon Historia.» Förslaget väckte anklang, och till tävlingämne 1811 antogs: »Försök i den historiska stilen. Till ämne kan väljas, ware sig ur Sveriges eller andra Länders Historia, antingen någon icke alltför widsträckt epok eller någon märkelig händelse, tjenlig för en utförligare berättelse, eller ock målningar af flere namnkunnige Personer i något wisst Tidehvarf.»

Andring av
tävlingarna

I *Vitterhets Historie och Antikvitetsakademien* upptogs tanken av Rosenstein, Svenska akademis sekreterare, som den 13 januari 1818 anförde till protokollet: »Herr Landshöfdingen von Rosenstein anmälte i afseende på snart förestående öfverläggningar om prisämnen för detta år, att han trodde akademien böra, i likhet med hvad Svenska akademien de sednare åren vidtagit, hädanefter icke så beständigt inskränka dessa ämnen, isynnerhet de historiska, till ett visst gifvet ämne för hvarje år utan häldre lemna de täflande, om icke ett oinskränkt, åtminstone ett friare val af ämne såsom ett medel att sannolikt bereda en ökad täflan om de pris, akademien utsätter och de sednare åren så sällan fått utdela, liksom flera gånger händt, att ingen enda skrift i det historiska ämnet blifvit insänd. Genom en sådan frihet i val af ämnen förmente Herr Landshöfdingen den fördel kunna vinnas, att vissa inkomna täflingsskrifter, som antingen icke hade den grad af fullkomlighet, att det utsatta priset kunde dem tilldömas, men hvilka vore af det lärorika innehåll, att de syntes böra komma till allmänhetens kunskap, eller ock sådana, som voro nära jemngoda med den krönte skriften, kunde i båda fallen såsom en art af distinction erhålla ett rum i akademis Handlingar, som nu så ofta äro i saknad af tillräckliga ämnen och derföre så sällan kunna utgifvas, helst det förljudes, att Kongl. Maj:t skall redan hafva lemnat nådigt bifall till akademis f. d. gjorda underdåniga hemställan om tillåtelse att i dessa Handlingar intaga andra skrifter än blott dess ledamöters arbeten. Herr Envoyén von Brinkman fruktade, att denna frihet för de täflande att välja ämne skulle bereda en stor svårighet för akademien att jemföra skrifter öfver olika ämnen och döma öfver deras comparativa anspråk till priset, i det stället att jemförelsen mellan täflingsskrifter öfver ett och samma ämne alltid är lättare att verkställa. Ämnet ansågs vara af den vikt, att det förtjente blifva ett föremål för akademis öfverläggning, men hvilken uppskötts till en annan gång.»

När så vid sammanträdet den 27 januari anmäldes, att ingen skrift i någon av de fyra tävlingarna till akademien inkommit, fick amanuensen Sundel tydligen i uppdrag att uppsätta en promemoria om antalet ingivna tävlingsskrifter under de gångna åren, och i varje

Medaljer och tävlingar

fall föredrog han den 3 februari en dylik statistik, som dock ej fogats till protokollet. I anledning så väl härav — skrives i detta — »som af den academien den 13 sistlidne Januarii gjorda anmälan yrkade Herr Landshöfdingen von Rosenstein ytterligare på vidtagande af någon ändring uti det hittills brukliga sättet att upgifva prisämnen, hvarigenom de täflande må lemnas någon mera frihet vid valet deraf, åberopande sig härvid de förmonliga följder en sådan frihet för de täflande i Svenska academien medfört, med hemställan, om icke Kongl. academien skulle finna för godt att åt täflingsämnena för Historiska och antiquitets prisen gifva någon större utsträckning. Härvid tillade Herr Statsrådet Friherre Adlerbeth, att han för sin del äfven ansåg ämnet uti Inskrifts- och Sinnebilds konsten vara af lika beskaffenhet med dem uti Historien och antiquiteterna. Kongl. academien, som af en längre tids erfarenhet, och i synnerhet af närvarande års, funnit angelägenheten att vidtaga någon utväg till afhjelpande af denna brist, updrog Herr Landshöfdingen von Rosenstein att med biträde af undertecknad [Sundel] upgifva förslag till den yrkade förändringen med Tävlingsämnens framställande för framtiden.»

Med anledning av tronskiftet den 5 februari kom emellertid akademien att få en mängd medaljärenden, som upptogo dess tid, och först den 3 mars föredrogs Rosensteins förslag, varefter protokollet fortsätter: »Efter upläsandet af samma förslag och skedd öfverläggning derom remitterades det till granskning och utlåtande åt fyra af academiens Herrar Ledamöter, nemligen JustitieRådet Blom, Statsrådet Friherre Adlerbeth, StatsSecreteraren Bergstedt och KammarHerren von Brinkman.» Rosensteins förslag har icke bifogats protokollet, men torde vara detsamma, som finnes i akademiens arkiv i en cahier »Academiens Prisämnen 1786—1830».

Vid nästa sammanträde, den 10 mars, var kommittén färdig med sitt yttrande. Protokollet härom börjar: »Herr Statsrådet Friherre Adlerbeth föredrog på egne och sine vid sista sammankomst utsedde Herrar Medgranskares vägnar ett af dem gemensamt afgifvet yttrande (Inseratur).» Yttrandet har likväl *icke* fogats till protokollet, utan finnes i den nyss omtalade cahieren. Det var mycket klokt avfattat, så att någon stadgeändring icke behövdes. Som vi minnas

skulle akademien enligt § 23 för var och en av de fyra tävlingarna föreslå tre ämnen, bland vilka konungen ägde rätt att utse det, som skulle utsättas för det följande året. Genom praxis hade dock det förfarandet utbildats, att akademien, då intet pris utdelats, kunde hos konungen hemställa, att samma prisämne fick till det följande året stå kvar. I sitt förslag följde Adlerbeth både lag och praxis. Han föreslog tre ämnen i de grupper, för vilka ett nytt ämne enligt hans mening borde utsättas, blott med den formella ändringen, att ämnena fått en mera vidsträckt omfattning, som medgav den tävlande ett fritt val inom ett stort område. Med anledning av detta förslag beslöt akademien nu, den 10 mars, att »hos Konungen, sin Höge Beskyddare, i underdånighet föreslå den ändring, att i stället för en viss utsatt prisfråga för hvardera Täflingsämnet i Historien, Antiquiteterna och Inskrift- samt Sinnebildskonsten hädanefter må Hanne tillåtas att framställa en allmän öfversigt, enligt hvilken de täflande må lemnas ett fritt val af ämnen inom hvarje class. I öfrigt trodde academien sig böra till H. M:ts nådiga afgörande i underdånighet hemställa, om icke Vältalighetsämnet eller det för främmande Språken på sätt hittills varit öfligt finge bibehållas och samma ämne som förlidet år å nyo till täfling framställas. I enlighet härmed skulle underdånigt förslag till Täflings ämnen för innevarande år till justering vid nästa sammankomst på Fransyska Språket upsättas för att Kongl. Majt:s nådiga pröfning underställas.»

Detta på franska avfattade förslag finnes kvar i den omtalade cahieren. I margen till de tre förslagen till tävlingsämnen i antikviteter har Karl Johan vid nr. 1 skrivit »approuvé C. J.» och i följd därav blev tävlingsämnet:

»I Antikviteterna, på svenska eller latin: Afhandling i något ämne, hörande till kännedomen af Sverige i fornåldern eller medeltiden, räknad till kon. Gustaf I:s anträde till Regeringen, ware sig om Regerings- Brottmåls- eller Tvistemåls-Lagarne, Kyrkowäsendet och UnderWisningsWerket, Wettenskaperna, Konsterna, Handeln och Sjöfarten, sederna och lefnadssättet, hwarwid äfven i fråga komma Fäderneslandets äldre minnesmärken och deras förklaring efter Författarens eget wal.»

Medaljer och tävlingar

För historien hade Adlerbeth likaledes uppsatt tre förslag till ämnen, av vilka Karl Johan bestämde sig för nr. 3:

»I Historien. En afhandling i Sveriges Kyrko-Wettenskaps- eller Konst-Historia ifrån Gustaf I:s anträde till Regeringen till slutet af Sjuttonde seklet, efter Författarens eget wal.»

I inskriftskonst föreslog Adlerbeth visserligen blott ett enda tävlingsämne; detta var så avfattat, att — då inskrifterna ju endast skulle avse personer och händelser i Sveriges historia — två andra alternativ icke voro möjliga. Det nya, av konungen godkända prisämnet, lydde: »Förslag till Inskrifter och Sinnebilder öfver märkvärdiga händelser i Sveriges Historia samt öfver dess Konungar, Förstar och Kongl. Personer eller ock öfver enskilda personer, som vunnit namnkunnighet och gjort sig af Fäderneslandet berömligen förtjente, efter Författarens eget wal. Academien förväntar, att de, som wilja konkurrera, insända försök så wäl uti Inskrift- som Sinnebilds-wägen.»

I vältalighet på främmande språk föreslogs däremot, att det 1817 uppgivna ämnet skulle få stå kvar, och även detta bifölls av Karl Johan. Detta ämne var, med hänsyn till tidpunkten, i hög grad märkligt, även om man därav ej kan draga några slutsatser om den lingvistiska bildningsgraden inom akademien. 1816 hade Bopp utgivit sin avhandling Ueber das Conjugationssystem der Sanskritsprache och 1818 följde Rasks Undersøgelse om det gamle nordiske eller islandske sprogs oprindelse, vilka båda arbeten anses såsom de grundläggande för den moderna språkforskningen. Det prisämne, som akademien 1817 och 1818 utsatte, hade denna lydelse: »Rätta Grunderna för att bestämma Språkens skyldskap ej blott af ordens likhet till ljud och bemärkelse utan af deras Grammatikaliska beskaffenhet med tillämpning i synnerhet på det grekiska och Latinska samt de med det sednare närslägtade nu lefvande Europeiska språk.» Onekligen förefaller detta prisämne peka i den riktning, på vilken den moderna språkforskningen nu slog in. Visserligen var likheten förmodligen blott ett slumpens verk, men den är dock märklig, ty i prisämnet låg nog en opposition mot den äldre tidens fantastiska etymologier.

Egendomligt nog infördes dessa prisämnen icke i protokollet, men meddelades allmänheten i Inrikes Tidningen för den 10 april 1818.

FYNDEN.

Inledning Fynden under denna tid voro icke så få, och några av dem voro relativt värdefulla. I de flesta fall anmäldes de av vederbörande landshövding för Kungl. Maj:t, som alltid infortrade akademiens utlåtande och som vid alla tillfällen följde akademien, då denna tillstyrkte eller avstyrkte ett fynds inlösen. Utom i några få fall, till vilka vi skola återkomma, utgick inlösningsbeloppet av statsmedel och betungade således icke akademiens egen kassa, i vilken någon post till inlösen av fornfynd icke ingick. Om fyndens antikvariska värde kunde akademien således yttra sig alldeles fritt, utan att bindas av någon hänsyn till akademiens egen ekonomi.

I en punkt var akademiens ställning likväl svävande. De flesta och viktigaste fynden voro fortfarande myntfynden, som alltjämt remitterades till akademien, ehuru mynten vid Adlerbeths avgång från sekreterarplatsen avsöndrats från akademiens fornsakssamling och förenats med det nybildade Kungl. Museet, där de vårdades av *dess* tjänsteman, garde des médailles. Någon konflikt mellan akademien och garde des médailles skymtar likväl icke fram under den tid, 1803—1810, som förut behandlats — väl därför, att Hallenberg då icke haft någon motståndare inom akademien. Med 1810 blev däremot förhållandet ett annat. Lars von Engeström hade då från Polen återvänt till Sverige och återvänt såsom statsminister. Liksom sin broder Jacob var han, ehuru vida mindre kunnig, starkt intresserad för antikviteterna, särskilt för mynten och medaljerna, och såsom Sjöborgs beskyddare var han icke vidare vänligt stämd mot Hallenberg. *Möjlighet* till en konflikt just på denna punkt — den ställning, som garde des médailles intog i förhållande till akademien — förelåg således, och att den avböjdes, berodde väl huvudsakligen på den maktställning, som Engeström intog och som Hallenberg ej

Fynden

vågade trotsa, i någon mån, efter vad det vill synas, på Adlerbeths fredsmäkling.

1807 hade ett större myntfynd gjorts på Gotland (å Myrängs hemman, Linde socken), där en båtsmansänka, Gertrud Mickaelsdotter, påträffat 634 små mynt, mest anglosaxiska. Av någon anledning dröjde det ända till 1810, innan fyndet inskickades till regeringen. Hovkanslären friherre af Wetterstedt, Engeströms närmaste man, skickade då, den 9 mars, fyndet till Hallenberg, som *icke* anmälde det i akademien, utan den 17 april direkt till Kungl. Maj:t jämte fyndet insände en vidlyftig redogörelse för myntens karaktär och värde med hemställan om deras inlösning för Kungl. Myntkabinettet. Hans berättelse [nu i R. A.] vittnar mycket gott både om Hallenbergs kunskaper och om hans noggrannhet. Så skrev han bl. a.: »Detta fynd, utgörande med hela och söndriga Penningar samt silfverbitar ett antal af 634 stycken, består till största delen af Anglosaxiskt mynt, och de flesta äro Konung Edelreds, som regerade emellan åren 979 och 1016. Dylika Penningar äro ganska allmänna och vid flera tillfällen fundna i Sverige. På dem är jämte Konungens äfven Myntföreståndarens namn utsatt, och Ängelsmännen räknas sådana för sällsynta, på hvilka någon förut okänd Myntföreståndares namn kan upptäckas. Af detta nu på Gotland gjorda fynd kan en lång lista på Mynt-Föreståndares namn upprättas; jag har under genomseendet gjort följande Förteckning, som dock icke upptager alla på dessa Mynt nämnde Myntföreståndare.» Därefter följer en katalog på de olika myntmästarna.

Hallenberg hade således utan akademiens hörande besvarat remissen och på egen hand såsom garde des médailles eller föreståndare för en avdelning i Kungl. Museet tillstyrkt fyndets inlösen. I regeringen gjorde man sig ingen brådska med att avgöra saken, men förmodligen hade Engeström kommit att observera ärendet, och då akademien den 15 januari 1811 sammanträdde, tog Wetterstedt, som nu blivit akademiens president, upp frågan: »Academiens President Hofcantsleren Friherre af Wetterstedt anmälte, att han på Konungens nådiga befallning hade den 9 mars förlidet år öfverlemnadt till Riks Historiographen Hallenberg ett fynd, bestående af små

Mynt och Silfverbitar till ett sammanräknadt antal af 634 särskildte piecer med anmodan genom ämbetsbref att med underdånigt utlåtande inkomma, af hwad mer eller mindre nytta dessa Mynt kunna wara för Kongl. Myntsamlingen och hwad uplysningar af de samma kunna erhållas, i anledning hvaraf RiksHistoriographen hade till Hof Cansleren den 17 derpå följande April ingifvit en utförlig berättelse om Penningarne i samma fynd med underdånig tillstyrkan, att som deribland funnos några af utmärkt sällsynthet, borde fyndet icke förstöras utan för Kongl. Maj:ts och Kronans räkning inlösas; han hade derföre i förwäg låtit värdera det på Kongl. Myntet och meddelt underrättelser om hwad dylika fynds inlösen är enligt Lag och Författningar att i akt taga; som det tillkommer Kongl. Witterhets Historie och AntiquitetsAcademien att dylika fynd inlösa, ansåg Hofcansleren det wara i sin ordning att meddela Academien detta ärende, förrän det för Hans Majestät Konungen i underdånighet föredrages. Hof Cansleren aflemnade derföre dessa Handlingar till Kgl. Academien, och de emottogos af Statsrådet Friherre Adlerbeth samt Stats Secreteraren Friherre Rosenhane att på Academiens vägnar genomgå.»

Detta var ju en tydlig reprimand till Hallenberg, men ehuru han, liksom Engeström, var vid sammanträdet närvarande, yttrade han, av protokollet att döma, intet till sitt försvar, och vid det följande sammanträdet, den 22 januari, skrev han i protokollet, att sekreteraren framlämnat ett »Betänkande öfver ett fynd af gammalt mynt, träffadt på Gottland, och som Secreteraren ansåg sig icke böra öfvervara öfverläggningarna härom, afträdde han, och det öfriga af Protocollet för denna dagens sammankomst fördes af actuarien Sundel.» Därefter fortsätter det av Sundel förda protokollet: »Sedan Expeditions Secreteraren Hallenbergs berättelse om fyndet på Gottland blifvit academien föreläst och Statsrådet Friherre Adlerbeth deröfver muntligen sig yttrat med instämmande i de skäl, som för bibehållandet och inlösen af detta rara fynd blifvit anförde, beslöt Kongl. academien att jemte insändande till Kongl. Maj:t af denna med sorgfällig granskning och lärdom författade berättelse instämna i det tillstyrkande, att bemälte fynd, som på Kongl. Myntet blifvit värdesatt till

Fynden

Trettio Rdr Banco, må för Kongl. Maj:ts och Kronans räkning inlösas. Hvarjemte academien i anseende till någre deruti förekommande högst sällsynta mynt ansåg sig i underdånighet böra föreslå, att uppfinnaren, hvilken hela lösen trettio Rdr Banco jemte 1/8 dels förhöjning enligt lag ensam tillkommer, må af Kongl. Maj:t i nåder blifva hugnad med något ytterligare tillskott i penningar utom nyssnämnde vanliga förhöjning.»

Den hotande konflikten löstes således i godo, troligtvis tack vare Adlerbeth. Hallenberg fick i akademiens skrivelse ett ampelt erkännande för nit och kunskaper, han hade utan att protestera böjt sig för makten, akademiens överordnade ställning över garde des médailles och i viss mån också över myntkabinettet hade fastslagits, Engeström hade fått giva Hallenberg en varning att ej »sträcka fötterna längre än skinnfällan räckte», och genom ett Kungligt brev av den 11 februari 1811 fick båtsmansänkan utom de 33 rdr 36 sk banko, som lagligen tillkommo henne, en extra gratifikation av 66 rdr 12 sk, eller tillhopa 100 rdr banko. Alla parter kunde således vara belåtna.

De två andra fynden under 1810 voro föga märkliga och bestodo ej av något, som kunde föranleda en konflikt. Det ena — som ej blivit anmält för Kungl. Maj:t — hade Engeström själv fått reda på. Vid sammanträdet den 20 november 1810 »aflemnade Hans Excel. Statsministern Frih. von Engeström till Academien ett vid Carlslund i Nerke gjordt fynd, bestående af ett stycke af en urna m. m., hvaröfver närmare beskrifning skulle till Acad. ingifvas». Fyndet hade av en herr Radamine i Örebro lämnats till statsministern. Närmare underrättelse om fyndet lämnades den 11 december: »Aflemnade Hans Excellence Stats Ministern Friherre von Engeström beskrifning på de i en ätthög vid Carlslund fundne så kallade Slaggperlor, som efter anstaldt försök befunnits bestå af en glasig, röd och gulröd kopparslagg och som förmenas hafva tillkommit af något kopparverktyg eller gevär. Och som Hans Excellence förmalde sig hafva förlorat den i beskrifningen omnämnde mindre perlan, trodde Hans Excellence, att flere af samma beskaffenhet kunde erhållas, om man under address på Wennersborg och Frugården till-

skrefve Herr Radamine, hvilken uti Örebro till Hans Excellence aflemnad detta fynd. Kongl. academien befalte undertecknad att i bref till Hr Radamine begära några till detta fynd hörande perlor, på hvilka intet försök blifvit anställt.» Radamine besvarade verkligen detta brev [prot. den 29 januari 1811], men hans svar har icke kunnat återfinnas i akademiens arkiv.

Något värdefullare var det andra fyndet, en guldten eller ring, som hittats av drängen Erik Eriksson i Tåsta by, Högs socken och inskickats av landshövdingen i Gävleborgs län. På remiss kom det den 17 oktober till akademien: »Efter skedd öfverläggning och på derom af Secreteraren gjord hemställan fann akademien skäl att i underdånighet tillstyrka inlösendet deraf, emedan Hon bland sina samlingar äger åtskillige i Svensk jord fundne guldtenar af olika storlek och utseende, af hvilkas sammanhållande med hvarandra akademien ändtligen torde med någon sannolikhet kunna dömma, hvartill de af fornaldren blifvit nyttjade. För öfrigt ansåg akademien sig böra i underdånighet erinra derom, att hela värdet af ifrågavarande fynd tillika med 1/8 dels förhöjningen enligt 48 Cap. 2 § M. B. jemfördt med Kongl. Brefvet af den 20 augusti 1755 ensamt bör tillfalla upphittaren deraf.» Fyndet inlöstes med 58 rdr 24 sk banko.

1811 Under 1811 fick akademien — utom det förut omtalade gotländska myntfyndet — behandla två andra dylika ärenden. Det ena av dessa fynd hade gjorts i Gantofta by, Malmöhus län, av bonden Paul Jonsson, men tyckes icke ha gått den vanliga vägen till landshövdingen, från denne till Kungl. Maj:t och från Kungl. Maj:t till akademien, ty i protokollet för den 5 november skrives: »Hans Excellence StatsMinistren Friherre von Engeström framlemnade en större Guldring, omgifven af guldtrådar, hvilken blifvit funnen på Gartorps [= Gantofta] bys ägor i Qvistofta socken, Rönnebergs härad och Malmöhus län samt till Hans Excellence insänd af Kronobefallningsmannen Lundberg. Denna, som synes hafwa varit en forntids armring, hemböds Akademien till inlösen, och som den befanns vara af sådana fornlemningar, som det åligger akademien att vårda, ansåg hon sig i underdånighet böra tillstyrka dess inlösen för Kronans räkning, hwadan Secreteraren skulle på Kongl. Myntet låta densamma

Fynden

wärderas.» Framställningen bifölls av Kungl. Maj:t den 5 december, då ringen inlöstes för den då betydande summan av 242 rdr 10 sk. banko [prot. 7 april 1812].

Den 19 november mottog akademien, denna gång på remiss, ett i Uppland gjort silverfynd: »Företeddes ett Silfwerfynd, inlämnadt af förste Secreteraren i Konungens Cabinett N. af Wetterstedt och enligt uppgift af Lagmannen Crælius i Upsala påfunnet af en Bonde i Bro Socken i Upsala Län under plöjningen i en åker, der det war gömdt under en stor sten wid pass en aln ned i jorden; detta fynd bestod af en liten Silfwerskål, fyra delar af ett Silfwerbälte, af hvilka twänne woro med spännen och twänne med widhängande silfwerkädjor, af hvilka kädjor den ena var söndrig och lös liggande, samt trenne små smycken, gjorda i skapnad af blommor att sättas på kläderna. Dessa prydnader, liknande sådana, som varit och ännu till någon del äro i bruk hos qvinkönet i Wingåkers Socken i Södermanland, i Werend i Småland och i Göinge härad i Skåne, tycktes af arbetets beskaffenhet kunna hänföras till sextonde århundradet, woro wäl således icke att anse för några egentliga antiquiteter, men såsom fundne i Svensk jord och hvilkas inlösande komme att utgöra en obetydlig summa, ansågos de dock böra förwaras, och Akademien beslöt att i underdånighet tillstyrka deras inlösande. Secreteraren skulle förden skull låta dem på Kongl. Myntet proberas och värderas.» Den 19 december medgav Kongl. Maj:t fyndets inlösen; det betalades med 20 rdr 3 sk. banko.

1812 var ett ännu fattigare fyndår. Ett, som då anmäldes, hade gjorts redan den 6 juni 1809, men anmäldes i akademien först den 28 januari 1812: »Genom nådig remiss af den 21 sistlidne i innevarande månad hade Hans Majestät Konungen infordrat Academiens underdåniga utlåtande öfwer ett af Bonden Jan Persson i Långelöt på Öland träffat fynd af åtskilligt gammalt Mynt, och som själfwa Fyndet icke tillika åtföljt, hade Secreteraren till justering uppsatt en underdånig anmälan om det sammans infordrande, men till tidens vinnande behagade Hans Excellence Herr Statsrådet Friherre Rosenblad åtaga sig att derom göra muntlig anmälan till Stats Secreteraren, som målet hos Konungen föredrager.» Tidsvinsten blev

ej stor, ty först i augusti fick Hallenberg mottaga fyndet, som han mycket noga genomgick; den beskrivning av detta, som han den 16 september föredrog i akademien, upptager icke mindre än 12 foliosidor. Mynten voro mest svenska från Vasatiden, men likväl föreslog han fyndets inlösen. Sin redogörelse slutade han nämligen: »Några sällsynta mynt förekomma väl icke i detta fynd, men då likväl några ibland dem finnas, som genom olika årtal skilja sig från dem, hvilka förut i Kongl. Mynt Cabinettet förvaras, är jag för min del af den underdåniga tanke, att dessa Penningar ej böra förstöras, utan fyndet för Kronans räkning inlösas, hälst summan, som dertill fordras, är obetydlig. Emedan i detta fynd icke något Mynt är yngre än af år 1611, är ganska säkert, att denna lilla samling af dess ägare blifvit undangömd af fruktan för Danskarne, som detta år intogo Borgholm och innehade Öland till medlet af October månad, då de af Svenske Kronprinsen Gustaf Adolf derifrån fördrefvos.» Med Kungl. Maj:ts medgivande inlöstes mynten med 21 rdr 39 sk 6 rst. (Kungl. Brev 24 sept.).

Det andra inköpet är egendomligare. Den 15 juli 1812 »anmälte Academiens President [Dr. Blad], att han af Juden Hirsch köpt för Tio (10) Riksdaler B^{co} ett amulet af guld, vägande i det närmaste 1 1/2 Ducat, hvilket han för samma pris erböd Academien till inlösen. Academien emottog detta anbud och skulle betalningen af Secretären utgifwas. Detsamma är funnet i Läderbro Socken på Gothland af Bonden Måns Andersson vid en bro, som i allmänt tal kallas Lerbro. Jämte amuletiske figurer tyckas några arabiska ord kunna på detta amulet utletas och jämwäl Judiska bokstafven ω , hvaraf torde följa att någon Arabisk jude varit dess ägare.»¹ Även så till vida intar fyndet en särställning, att det inlöstes med akademiens egna medel. Anledningen härtill var väl huvudsakligen det ringa beloppet, men också att detta skulle utbetalas till en av akademiens egna ledamöter.

1813 Mera givande såsom fyndår var 1813. Den 15 september anmälde den nitiske Blad, »att han ville lemna till Academien en Grift-urna, som blifvit funnen i en ättehög wid Järfva, och Academien emottog detta anbud med tacksamhet». Vid sammanträdet den 13 oktober

¹ I en protokollet vidfogad utredning har Hallenberg sökt tolka inskriften.

Fynden

överlämnades urnan till akademien och befanns den då vara »upfyld med mull och sand, sådan den blifvit upgräfvnen, af groft ler illa sammansatt och så skröplig, att den snart alldeles sönderfaller».

Samma år gjordes emellertid på Gotland ett stort myntfynd, vilket under grävning påträffats av salpetersjudarne Hans Ekskoger och Olof Thomasson. Ehuru detta icke angives i protokollet, hade det på remiss från Kungl. Maj:t kommit till akademien, och den 2 november »upläste undertecknad Secreterare Betänkande om ett på Gothland gjordt fynd af 708 stycken små silfverpenningar tillika med åtskilliga sönderbrutne penningar och silfverbitar». Med anledning av Hallenbergs icke till protokollet fogade utredning beslöt akademien samma dag att hos Kungl. Maj:t anhålla om fyndets inlösen. Mynten voro »gamla arabiska, anglosaxiska och tyska» (Prot. 14 dec.) samt inlöstes enligt det Kungl. Brevet den 19 november med 42 rdr 4 sk 6 rst.

1814 voro de till akademien anmälda fynden något flera, men icke vidare betydande. Den 15 februari föredrog Hallenberg ett »betänkande» om ett fynd, som gjorts den 27 december på Söderby kyrkogård, Lyhundra härad och Stockholms län, och som av Kungl. Maj:t för yttrandes avgivande remitterats till akademien. Fyndet bestod av åtta svenska mynt från Vasa-tiden, ett danskt och fyra tyska. På Hallenbergs förslag svarade akademien Kungl. Maj:t: »Den 4 sistlidne innevarande månad har Eder Maj:t i nåder behagat befalla Dess Witterhets Historie och Antiquitets Academie med underdånigt utlåtande inkomma öfver ett antal gamla silfverpenningar, fundna i jorden på Söderby kyrkogård i Lyhundra härad och Stockholms län samt Eder Maj:t och Kronan till lösen hembudna. Dessa Mynt hafva af Eder Majestäts Garde des medailles blifvit behörigen undersökta och i anledning af hans i underdånighet bifogade Betänkande anser academien detta fynd icke förtjena att inlösas.» Mynten blevo ej heller inlösta, ehuru akademien icke fick något meddelande om Kungl. Maj:ts beslut.

Den 2 juni »emottog undertecknad Secreterare af Landshöfdingen von Rosenstein ett från Landshöfdinge ämbetet i Calmar insändt fynd, bestående af fyra små ringar och elfva stycken guldpennningar, och skulle Secreteraren öfver detta fynd meddela academien sitt be-

tänkande». Den 7 juni var Hallenberg färdig med detta »betänkande». Fyndet hade gjorts av bonden Anders Nilsson i Bredsätra och bestod av två guld- och två silverringar »utan någon märkvärdighet» samt av elva byzantinska guldmynt från 400-talet, av vilka andra exemplar redan funnos i Kungl. Myntkabinettet. Hallenberg ansåg sig därför icke kunna föreslå fyndets inlösen, och i enlighet därmed blev akademiens beslut, att ringarna och mynten skulle genom Rosenstein återsändas till landshövdingen i Kalmar. Från denne tyckes nämligen fyndet ha skickats direkt till statssekreteraren Rosenstein, som lämnat det till Hallenberg utan att låta det åtföljas av en formlig remiss från Kungl. Maj:t.

Den 28 juni »upvistes mer och mindre söndriga stycken af trenne så kallade kopparpuklor eller [ordet uteglömt], som torde hafwa varit antingen små rökelsekar eller ock cinerarier att förvara askan efter de döda; dessa tillika med twänne små kopparringar hafwa blifwit fundna af en bonde i Hille Socken, Gestrikland, och academien hembudne till inlösen; de äro utan alt värde och academien äger flera dylika förut; dock ville academien till upmuntran för uppfinnaren betala för dem 3 Riksdaler Banco; stället der de blifwit fundna och uppfinnarens namn hade icke blifwit upgifna, men Secreteraren hade fogat anstalt att derom erhålla underrättelse». Vid nästa sammanträde, den 13 juli, uppläste Hallenberg en på latin författad beskrivning av fyndet — vilken dock icke fogats till protokollet — och samtidigt meddelade han, att han till bonden utbetalat inlösningssumman, 3 rdr banko, varmed denne förklarar sig belåten. Ärendet gick således icke till Kungl. Maj:t, och det obetydliga beloppet utbetalades av akademiens egna medel.

Ett alldeles liknande fynd behandlades den 14 september: »Academiens Amanuens herr Actuarien Sundel inlemnade några söndriga delar af en så kallad kopparpuckla eller, som [den] kanske varit, ett Cinerarium eller ett rökelsekar, jämwäl en mycket rostig och af tiden skadad wärjeklinga samt några små qwarlefvor af prydnader, som lära tillhört wärjefästet på det förrostade Swärdet samt dessutom bitar af lerurnor, brända ben och kol. Detta hade på olika tider blifwit funnet i jorden på Wallby rusthålls ägor i Tibble Socken och

Fynden

Upsala Län samt till academien insändt af samma Rusthålls ägare Herr Proto Notarien i Kongl. Svea Hofrätt Johan Lundal, som af berömlig upmärksamhet att rädda dessa fornlemningar från ytterligare förstöring öfverlemnade dem till Akademien att ibland dess samlingar förvaras.» De funna föremålen voro således en gåva till akademien och föranledde ingen utgift.

Vid samma sammanträde föredrog Hallenberg ett brev från Excellensen von Engeström: »Upläste undertecknad Secreterare ett Bref, dateradt Uddevalla den 16 sistlidne Augusti, från Hans Excellence Stats Ministern Herr Grefve von Engeström; med Brefvet fölgde ett litet mässingskors, som blifwit funnet i jorden af en Bonde under Hans Excellences Egendom Refwelstad, och skulle detta fynd enligt Hans Excellences föreskrift anmälas för Vitterhets-Academien, som kanske dermed wille öka sina samlingar, då Bonden torde erhålla någon wedergällning derföre. Academiens Ledamöter granskade detta kors med wederbörlig upmärksamhet, funno det wara af nyare tiders arbete och kanske hafwa tjent till spänne eller någon dylik prydnad på en bok, men icke så beskaffadt, att det ibland akademiens Samlingar förtjente förvaras.» Man har anledning att misstänka, att detta svar till den antikvitetsälskande excellensen beredde Hallenberg en verklig glädje att få avsända.

1815 fick akademien behandla blott två fynd, det ena den 16 augusti: »Uplästes ett Bref till Hans Majestät Konungen från Landshöfdingen i Jönköping angående ett i hans län funnet Silfwermynt, som hembjudes Hans Majestät till inlösen och hvaröfwer Konungen befallt Akademien med underdånigt utlåtande inkomma; i anledning hvaraf bifogade underdåniga yttrande uplästes och justerades samt underskrefs academiens underdåniga svar till Konungen med tillstyrkande om den insända Penningens inlösen.» Myntet ifråga, som blivit funnet vid Unnaryds kyrka, var Gustav Vasas Halvmarksstycke av år 1549, och sedan Hallenberg utförligt beskrivit det, avslutar han det i academiens namn avlåtna svaret till Kungl. Maj:t: »I kongl. Cabinetet äro flere dylika halfmarksstycken, men icke något med detta årtal; jag tror mig därföre för Samlingens fullständighet skull i underdånighet böra tillstyrka dess inlösen. Det är på

Kongl. Myntet värderadt till Tio (10) skilling i silfwer; när härtill kommer en åttonde dels förhöjniug blifwer lösningssumman i det närmaste 12 skilling i silfwer, men om Kongl. Maj:t i nåder bifaller dess inlösen, hemställer jag i underdånighet, om icke uppfinnaren kan hugnas med en hel silfverriksdaler.» Genom ett Kungl. Brev av den 31 augusti bemyndigades akademien att inlösa fyndet med 1 riksdaler i silver.

Det andra fyndet behandlades den 18 oktober: »Anmäldes, att Landshöfdingen i Kalmar insändt en öppen större Guldring att Kongl. M:t och Kronan till inlösen hembjudas. Den är funnen på Öland den 6 sistl. September af hustru Cajsa Jonsdotter i Össby, då hon varit sysselsatt att uptaga potäter; underteknad upwiste Betyg från Kongl. Myntet om dess värde, som tillika med en åttendedels förhöjning utgjorde 63 Ducater 11 $\frac{1}{4}$ skill. Specie. Akademien beslöt att i underdånighet tillstyrka dess inlösen, och underdånigt Bref derom justerades och underskrefs.» Genom ett Kungl. Brev av den 24 oktober bifölls framställningen.

Myntkabinettet ställes åter under akademien

De nu behandlade åren hade ju ur fyndhistorisk synpunkt varit föga givande. 1816 blev däremot ett märkesår i Myntkabinettets och akademiens historia. De ojämförligt flesta fyndärenden, som akademien fått behandla, hade ju rört sig om mynt, vilka sedan införlivades med Myntkabinettet. Men i själva verket *borde* akademien icke ha haft något att göra med dessa fynd, ty Myntkabinettet var en avdelning inom Kungl. Museet, för vilket Överintendenten var chef. Faktiskt hade denne likväl haft mycket litet att göra med denna avdelning inom museet. Intet mynt- eller medaljärende hade remitterats till honom, och på sin höjd hade han genom avdelningsföreståndaren, garde des médailles, fått underrättelse om de mynt, som på förslag av denne och akademien inköpts för statsmedel. Myntkabinettet, vars enda anslag var lön till garde des médailles, stod således, praktiskt taget, under akademiens överinseende. Om denna ställning, som ju för akademien kunde vara tilltalande, hade denna 1814 likväl fått en obehaglig erinran.

Engeström var ju en mycket intresserad myntälskare, och 1814 skulle en stor samling av rara ostindiska mynt gå på auktion och däri-

Fynden

genom förskingras. För att förhindra detta grep den numismatiskt intresserade statsministern in. Tyvärr var inköpsvärdet på de mynt, som nu skulle gå under klubban, så pass högt, att Engeström icke vågade att för hela beloppet anlita statsmedel, och han fann då på en utväg, som ganska illa kom att beröra akademien. Akademien hade blott fyra anslagsposter: till löner (som till största delen — utom vaktmästarens lön — disponerades av Kungl. Museet), till expenser och till jettoner, på vilka anslag ingen besparing gjorts, och till prismetaljer. Då emellertid dylika sällan utdelats, fanns här vid 1814 års ingång en besparing på 7,400 riksd. banko.

Det var denna besparingsfond, som statsministern nu anlidade. Protokollet för den 26 april 1814 lyder nämligen: »Deras Excellencer Statsministren Grefve von Engeström och Statsrådet Friherre Rosenblad anmälte, att Hans Majestät Konungen i nåder befallt, att till Kongliga MyntCabinettet skulle inlösas en samling af sällsynta OstIndiska Mynt, ibland hvilka äfwen finnas i guld de tolf Mogolska Zodiacal-Rupier af Scha Selim med tillnamnet Gjihan ghir eller werlds-beherrskare. Dessa Mynt hade blifwit samlade och förde till Sverige af Professor Thunberg i Upsala, sedan af honom försålde till framlidne Major Celsing, och efter hans död utbjudas de nu af hans creditorer för Ett Tusen (1,000) Rdr Banco. Konungen har med de wilkor befallt deras inlösen, att halfwa summan eller 500 Rdr Bco skall utbetalas af StatsContoret samt den andra hälften af Witterhets Historie och Antiquitets Academien, och skulle undertecknad, academiens Secreterare, draga försorg om inlösandet, så snart penningar från Stats Contoret utföllo.» Det kungl. brevet härom hade utfärdats redan sex dagar tidigare, den 20 april. Mot en kunglig befallning var naturligtvis ingen invändning möjlig; akademien hade blott att höra och att lyda. Men mellan raderna kan man dock skymta den förbittring, som Engeströms ukas väckt. Den 3 maj berättade Hallenberg, att han »besett samma Myntsamling och deröfwer erhållit en tryckt förteckning, som upwistes för Academien och sedan togs till låns af Justitierådet Marks von Würtenberg. Secreteraren hade äfwen öfwerenskommit med Celsingska Sterbhusets gode män om inställande af den öfwer dessa Mynt utlyste auction, men som Penningar

från Kongl. StatsContoret ännu icke utfallit, hade deras afhemtande till MyntCabinettet icke kunnat verkställas.» Den 27 maj var affären klar. Från Statskontoret hade Hallenberg fått 500 rdr, av akademiens kassa hade han uttagit 500 samt för myntkabinettets räkning mottagit mynten, 280 stycken, inlagda i 14 lösa kartonger.

Att en dylik befallning kunnat utfärdas av en så pass skolad ämbetsman som Engeström, förefaller nästan oförklarligt. Ur administrativ synpunkt hade ju akademien ingenting att göra med myntkabinettet, och Engeströms utanordning av dess medel förefaller lika orimlig, som om Vitterhets Historie och Antikvitetsakademien i våra dagar skulle få befallning att av sina medel utbetala 500 kr. till inköp av en för Nationalmuseum behöflig tavla. Dessutom var myntkabinettet huvudsakligen avsett för svenska eller i Sverige funna mynt, och *alla* de mynt, som förut på kunglig befallning inlösts för myntkabinettet, hade betalats uteslutande med statsmedel samt beslutats först efter akademiens *förslag*. Nu hade akademien icke såsom vid alla föregående tillfällen fått yttra sig om lämpligheten av detta inköp utan blott mottagit en befallning, som för övrigt redan var utfärdad sex dagar, innan akademien därom fick någon underrättelse.

Ett »samröre» av denna art visade ganska tydligt nödvändigheten att ordna det svävande förhållandet mellan akademien, museet och myntkabinettet. Men det dröjde i två år. Under åren 1805—1816 hade Edelcrantz varit Överintendent och chef för myntkabinettet — såsom sådan en mycket ointresserad chef. Någon samverkan mellan honom och garde des médailles hade, så vitt man kan se, icke kommit till stånd. Hallenberg var ju ej heller någon initiativens man. Men då Kungl. Museets sekreterare C. M. Nordin 1814 avled, fick han Sundel, akademiens praktiske och för akademien intresserade amanuens, till efterträdare, och förmodligen var det från honom, som uppslaget kom till den reform, som kort därefter skedde. Under Edelcrantz' tid hade en dylik troligen icke varit möjlig. Men 1816 avgick han och efterträddes av Fredrik Samuel Silverstolpe, och nu — gissar jag — tog Sundel upp frågan. I varje fall inlämnade Silverstolpe den 28 april 1816 till Kungl. Maj:t en skrivelse, som två dagar se-

Fynden

nare av Engeström föredrogs i akademien: »Anmälte Acad:s President Hans Excellence Stats Ministern Hr Gr. von Engeström, att Öfverintendenten Silfverstolpe i Skrifvelse af den 28 april, hvilken nu uplästes, hemställt, om icke Hans Excellence såsom Academiens President ville hos Kongl. Maj:t göra underdånig anmälan om Kongl. MyntCabinettets flyttning från Intendentens öfver Museum inseende till Vitterhetsacademiens. Öfverintendenten hade härvid förmält, att det icke skedde för att undandraga sig ett åliggande, för hvilket han af Kongl. Maj:t åtnjuter lön, utan derföre att han ansåg det vara mest passande, att ett lärdt samfund, som hade sig updraget att föreslå mynt och medaljer, deröfver hade ett omedelbart inseende och att Musei vård skulle vinna genom befattningens inskränkning till de rätta föremålen: konsterna. I anledning häraf updrog K. akademien åt sin President H:s Excellence Hr Grefven och Statsministern att häröfver inhemta Kongl. Maj:ts nådiga godfinnande.»

Den 14 maj meddelade Engeström akademien, att han hos Kungl. Maj:t anmält Öfverintendentens begäran, och hade H. Mt Konungen därtill lämnat nådigt bifall. »Derjemte förklarade H. Excellence, att han till ytterligare stadfästelse af denna nådiga försäkran ärnade i Konungens Conseil föredraga samma ärende.» Det sista var väl ett förbiseende av Engeström, ty det Kungl. brevet är daterat redan den 8 maj, och i detta förklarade Konungen, att som han »funnit för godt i Nåder bifalla, att inseendet och wården af Wårt MyntCabinet, som hittils jämte wården om Wårt Museum tillhört Wår Öfverintendent, må förflyttas till Eder, hvarigenom Öfverintendentens befattning med Museum sålunda finge inskränkas till rätta föremålen för dess Stiftning, Konsterna, samt MyntCabinettets wård af Eder såsom en för Lärdomen stiftad Academie lämpligare besörjas, så gifve Wi Eder sådant till egen och vederbörandes underdåniga efter rättelse härmed i Nåder tillkänna».

Förhållandet mellan akademien och myntkabinettet hade således åter blivit detsamma som på Gustav III:s tid, och som garde des médailles hade Hallenberg, nu även formellt, blivit en tjänsteman under akademiens överinseende. Vad akademien beträffar hade den i

själva verket gjort en betydande vinst på de båda omorganisationerna, i det att den samling, som akademien 1816 mottog, var en betydligt förnämligare än den, som akademien 1793 måst avträda. Ty vid omorganisationen hade det gamla antikvitetsarkivets myntsamling ökat med den, som hopbragts av Tessin, Lovisa Ulrica och Gustav III.

1816 Från 1816 års viktigaste förvärv vända vi oss till de långt mindre betydande, som gjordes under samma år. Den 12 mars uppvistes »en till academien insänd söndrig Skålla eller Puckla, funnen i en ättehög vid Byn Å i Södra Helsingland och Norrala Socken. Och som Insändaren deraf, Magister Bergström, för den samma icke fordrat lösen, beslöt Kongl. academien, att underteknad skulle genom handbrev underrätta Magister Bergström derom, att det insända fyndet kommit Henne tillhanda.»

Ett annat fynd, som anmäldes den 17 juli, ansågs ej förtjäna att inlösas: »Föredrogs Kongl. Maj:ts nådiga Remiss af den 11 Julii angående ett af Konungens Befallningshafvande i Götheborgs och Bohus län till Kongl. Majt i underdånighet insändt fynd af guld, som å Corporals Bostället Lunds egor i Bohuslän blifvit träffadt. Då detta fynd, bestående af flera sönderbrutna stycken af olika storlek, hvilka syntes hafva utgjort prydnader på ett värjfaste eller något dylikt, säkerligen var att anse såsom ett i senare tider förfärdigadt arbete och icke af den beskaffenhet, att det kunde gifva någon uplysning om forntidens seder och bruk, ansåg Kongl. academien sig icke böra i underdånighet tillstyrka dess inlösande för Kongl. Majts och Kronans räkning, hvarom underdånigt utlåtande komme att up sättas.»

Ett tredje fynd rönste samma öde. Det hade inlämnats till akademien av Hallenbergs antagonist Sjöborg: »Uplästes ett af Professorens Sjöborg ingifvet memorial, innehållande utförlig beskrifning på ett af honom inlöst fynd af allehanda gammalt silfver m. m., hvilket Hemmans åboen Lars Nilsson i Kabbarp förliden sommar funnit i jorden uti Malmöhus län, Bara Härad, Tottarps Socken och Kabbarps by. Kongl. Academien remitterade detsamma till academiens Secreterare att öfver beskaffenheten deraf sig utlåta.» (Prot. 10 dec. 1816).

Fynden

Vid nästa sammanträde, den 17 december, föll domen över Sjöborg som fornforskare, ehuru i mycket diskreta ordalag i det av Hallenberg förda protokollet: »Ett fynd från Skåne hade blifvit inlemnadt, men som det befanns icke vara af något värde hvarken för Kgl MyntCabinettet eller AntiquitetsSamlingen, skulle Academiens Amanuens, som fyndet emottagit, det samma till ägaren återställa.»

Sjöborgs anbud hade således avböjts. Däremot tillstyrkte Hallenberg inlösen av ett i Broby gjort fynd, som anmäldes i akademien den 5 november, och den 12 föredrogs Hallenbergs utlåtande: »Upläste academiens President Herr Kammarherren von Brinkman Herr CantsliRådet Hallenbergs utlåtande angående ett antal gamla penningar, fundne af Bonden Matths Matthsson i en å vid byn Broby i Österhanninge Socken, Sotholms Härad och Stockholms Län. På de i utlåtandet utförligt anförda skäl tillstyrktes dess inlösen för Kongl. Mayts och Kronans räkning. Fyndet hade på Kongl. Myntet, tillika med $\frac{1}{8}$:dedels förhöjning, blifvit värderadt till Tretton rdr 45 sk i silfvermynt af Riksdalers finhet, och borde lösen derföre ensamt tillfalla upfinnaren. Med hvad academiens Secreterare således härom sig utlåtitt instämde Kongl. akademien till alla delar.» I Riksarkivet ligger en förteckning på mynten i detta fynd: »1) Fragment af ett gammalt arabiskt mynt, präglat mellan åren 961 och 976, 2) Fragment af en Constantinopelsk Penning, myntad emellan åren 963 och 969, 3) 57 anglosaxiska penningar, myntade emellan åren 979 och 1016 under konung Ethelred, 4) 20 st. anglosaxiska penningar, myntade under konung Knut emellan 1016 och 1036, 5) 190 hela och några sönderbrutna penningar från medeltiden. Vitterhets och antiquitetsacademien anser detta fynd böra inlösas för Kongl. Mynt Cabinettet.» I inlösen betalades 13 rdr 45 sk. (Kungl. brev 26 november).

1817 kom en anmälan om ett fynd på samma ställe och gjort av samma bonde. Det tyckes ha varit anseeligare än det förra, ty inlösningssumman steg denna gång till 31 rdr 44 sk 3 rst (Kungl. brev den 18 mars 1817). Ärendet hade behandlats av akademien den 25 februari, men i protokollet meddelas intet om fyndets innehåll, och i det Kungl. brevet säges blott, att det bestått av »åtskilliga piecer

Hallenbergs tid 1810—1819

och penningar af silfver». I inventariet (nr 414) uppgives det innehålla: »ett Silfverspänne och silfverbitar samt tyska och anglosaxiska mynt». Året 1817 var för övrigt ett mycket givande fyndår, som även därför är av intresse, att det visar oss en alltjämt stegrad motsättning mellan Hallenberg och Engeström.

Utom Brobyfyndet behandlades 1817 även ett annat fynd, som 1816 (den 10 december) anmälts i akademien: »Anmälte H. Excell. Stats ministern Hr Gr. von Engeström, att Landshöfdingen i Göteborg genom Skrifvelse af den 30 sistl. November afgifvit berättelse om ett på RegementsPastors Bostället vid Bohusläns Regemente Lilla Thored¹ nyligen i jorden träffadt fynd af särdeles ovanlig beskaffenhet. Effekterne, bestående af allehanda arbeten af guld, silfver, koppar och messing samt ett stycke med broderie försedt tyg hade uti en ättehög blifvit fundne, väl inneslutne uti en i trenne rum afdelt Ekkista, försedd med äfven så många urnor. På academiens derom yttrade önskan lofvade H. Excellence så låta föranstalta, att bemälte fynd blifver insändt och Kongl. Majt till inlösen i underdånighet hembudet.» Den 21 januari 1817 förekom ärendet ånyo: »Inventerades ett Fynd af RegementsPastorn vid Bohus läns Regemente Anton Lidberg; det hade blifvit träffadt på hans boställe Lilla Thored i Qville härad och Socken och medföljde en af honom upsatt förtekning öfver detsamma. Fyndet mottogs af Underteknad [Hallenberg], som deröfver borde afgifva sitt Betänkande, huruvida det kunde anses förtjena att inlösas för Kongl. Majts och Kronans räkning.»

Detta »betänkande» blev en stor avhandling, som sedan av Hallenberg utgavs i tryck: Berättelse af Jonas Hallenberg om tvenne fynd — en avhandling, som visar både Hallenbergs lärdom och hans svaghet som arkeolog. Beskrivningen av ättehögen (som härrör från slutet av 300-talet) vilar ej på autopsi utan på pastor Lidbergs grävningsberättelse, som Hallenberg avtryckt i sin skrift jämte Lidbergs »Förteckning» på de föremål, som han påträffat i ättehögen. Lidbergs redogörelse för den grävning han gjort är — som han själv

¹ Så skrives överallt i protokollen. Det riktiga namnet är *Jored*.

Fynden

skriver — »enkel» eller som vi skulle säga: sakrik utan några lärda spekulationer, hvilket däremot tyvärr ej kan sägas om Hallenbergs utläggning av de fakta, som Lidberg meddelar. I Nials saga berättas, att två vikingar, Vandill och Karl, söner till Snæulf den gamle i Östergötland, blivit dräpte vid ett strandhugg i Viken. Sedan Hallenberg berättat detta, fortsätter han: »Ingen tvifvel är, att icke en dylik graf med hög blifvit bygd i Bohuslän öfver bröderne Vandil och Karl; det torde derföre kunna anses för sannolikt, att just denna graf är den, som nu blifvit funnen. De två rummen i grafven kunna hafva varit för begge brödernas urnor, det tredje för någon deras stallbroder, och anledning till grafvar, funna på flera ställen deromkring, kunna anses utvisa det övriga stupade manskapets lägerställen, hvaraf äfven kan hafva blifvit en begravningsplats för ortens invånare.» Hypotesen visar Hallenbergs svaghet såsom arkeolog. För honom fanns ingen *förhistorisk* tid, och för varje fynd ville han finna en uppgift i någon källskrift, som han betraktade som historisk. Den funna ättehögen förlade han utan vidare till Nials tid, d. v. s. till omkring år 1000, ehuru den i själva verket var 600 à 700 år äldre. Men hypotesen visar ock Hallenbergs svaghet som historiker. Även *om* ättehögen skulle vara från Nials tid, även *om* inga andra vikingar vid denna tid stupat i Viken än de två, som händelsevis omnämnas i en isländsk saga, och även *om* uppgiften i denna vore historiskt oomtvistelig, kan Hallenberg ej anföra det ringaste skäl, varför ättehögen upprests just åt dessa två främlingar; sannolikheten är i så fall väl vida större, att den rests över någon eller några av landskapets egna stormän. Och slutligen är Nials saga, särskilt i detta parti, icke någon verklig historisk källskrift; den härrör från slutet av 1200-talet och är således ej vidare vittnesgill för händelser, som tilldragit sig en 200 à 300 år tidigare. För själva ättehögen, som Hallenberg själv aldrig såg, intresserade han sig för övrigt mindre än för de där funna föremålen, vilka på akademiens hemställen (den 4 februari) med statsmedel inlöstes med 54 ducater 14 $\frac{7}{8}$ sk. (Kungabrev 11 febr. 1817). Den märkliga ättehögen har utom av Lidberg undersökts av flere. Den sedan så bekante konsthistorikern Brunius uppehöll sig på sommaren 1816 i Bohuslän för antikvariska forskningar och avfattade

då en beskrivning av högen. Denna, som var ämnad att tryckas i Iduna, kom av någon anledning att där ej införas, men har sedermera (1877) tryckts i Bidrag till kännedomen om Göteborgs och Bohusläns fornminnen I, sid. 393—397; vidare av Bengt Thorde- man i Fornvännen 1924, sid. 245—258, av Nils Niklasson i Göte- borgs och Bohusläns fornminnesförenings tidskrift 1929, sid. 68— 73 och senast av Folke Sällström i Vitterhets Historie och Antikvi- tetsakademiens Handlingar.

Den 18 februari anmäldes ett nytt fynd. Denna dag »Uplästes en Remiss från Hans Majestät Konungen af den 17 innevarande må- nad, angående 70 st. Silfverpenningar, som blifvit fundna i Ekby kyrkegård af Wadsbo härad och i Skaraborgs län; det förseglade Papper, hvarmed Penningarna voro omgifna, upbröts och Pen- ningarna [undersöktes samt befunnos bestå af sådana små Bracteater, som till stor mängd flera gånger blifvit fundna i Svensk jord och hvaraf ett anseeligt antal i Kongl. Mynt Cabinettet förvaras; desse nu i Westergötland fundne Bracteater skulle derföre återlemnas såsom icke behöfliga att för Kongl. Maj:ts och Kronans räkning inlösas]». De ord, som här förekomma inom parentes, äro likväl i protokol- let överstrukna och istället har skrivits: »lemnades till undertecknad att vidare undersökas». Ändringen har tydligen skett, då protokollet den 25 februari justerades, ty vid detta tillfälle togs ärendet åter upp: »Anmälte undertecknad, Academiens Secreterare, att han närmare un- dersökt de 70 stycken små Mynt och Bracteater, som blifvit fundna på Ekby kyrkegård i Wadsbo härad och Skaraborgs län samt der- bland funnit några, som saknas i Kongliga Cabinettet. Bref var der- före upsatt med underdånig tilstyrkan om deras inlösen, hvilket Bref justerades och underskrefs.» Akademien hade således upphävt sitt förra beslut, och av protokollen att döma hade båda besluten fattats på Hallenbergs initiativ. Alldeles säkert är det senare dock icke, och man kan möjligen gissa, att omslaget i akademien berott på Enge- ströms ingripande, ty han och Hallenberg hade ofta olika meningar. Däröfver veta vi dock intet, ehuru de följande händelserna giva giss- ningen en viss sannolikhet. Själva fyndet var ju ej vidare betydande, trots det att förhandlingarna om det mynnade ut i ett av Karl XIII

Fynden

själv undertecknat kungabrev (den 4 mars), i vilket Statskontoret förstodigades att till dess inlösen utbetala — 46 skilling!

Den 24 mars »aflemnade H. Excellence Stats Ministern Hr Grefve von Engeström till undertecknad [Sundel] för att Hr CanzliRådet Hallenberg tillställas en samling af gamla mynt, utgörande 6 i guld, 21 i silfver och 18 i koppar, hvarvid Hans Excellence förmälte sig vilja till academiens Mynt Samling gifva så många deraf, som i MyntCabinettet saknades. Af de öfrige lemnade Hans Excellence Hr Canzli Rådet Hallenberg frihet att för enskild räkning få välja dem han åstundade, hvarefter resten skulle H. Excellence återställas.» Från Engeströms sida förefaller ju detta erbjudande som en fredsgåva till Hallenberg. Men denna avvisades bestämt av Hallenberg. Protokollet för den 1 april lyder nämligen: »Till Hans Excellence Stats Ministern Herr Grefve von Engeström återlemnade undertecknad [Sundel] 45 st. gamla mynt, nemligen 6 i guld, 21 i silfver och 18 i koppar, af hvilka Hans Excellence benäget lofvat skänka till Academiens myntsamling så många, som till äfventyrs deri saknades, jemte tillstånd för academiens secreterare att för egen del bland de öfriga få utvälja dem, han åstundade. I förra afseendet hade Hr Canzli Rådet Hallenberg tillkännagifvit, att han vid anställd undersökning icke funnit några af dem saknas uti academiens Samling och i det senare anmodat mig att för H. Excell. anmäla sin vördnadsfulla tacksamhet för offerten, den han icke trott sig böra emottaga.»

Senare på året, den 4 november, gjorde Hallenberg själf en donation, i vilken man troligen har att se en dold adress till Engeström: »Anmälte acad:s vice President H. Excellence StatsRådet Hr Grefve Rosenblad, att Hr Canzli Rådet Hallenberg till Konungens Mynt Cabinet förärat en derstädes förut icke befintlig gammal Egyptisk penning af den metallblandning, som i myntstil kallas Potin, å hvars ena sida är Jupiter Ammons hufvud med yfvigt hår och å den andra en örn stående på åskviggar med omskrift [här ej återgiven] samt till akademiens Boksamling aflemnade tvenne dess arbeten, af trycket utgifna, neml. *Disquisitio de nominibus in Lingua Sviogothica Lucis et visus cultusque solaris in eadem lingua vestigiis etc.* P. Prior

et Posterior Stockholmiae 1816 in 8° jemte Quatuor monumenta aenea e terra in Suecia eruta, tabulis aeneis et brevi commentatione illustrata. Stockh. 1802 in 4°. K. Akademien förklarade i anledning häraf sin tacksamhet för Hr Canzlirådets godhet att på detta sätt hafva bidragit till riktande af de under academiens vård stående Samlingar.» Den senare skriften, Quatuor Monumenta, var med all sannolikhet åtföljd av det 1816 tryckta »tillägg», som innehöll ett häftigt utfall mot Sjöborg.

Ett den 1 april anmält myntfynd, vars innehåll ej närmare angives, förklarades av Hallenberg värdelöst. Den 15 april meddelade nämneligen Sundel, »att Garde des medailles — jemte tillkännagifvande, att han vid granskningen af det på Stentorps kyrkogård i Skaraborgs Län gjorda fynd af gamla mynt icke funnit dem vara af den beskaffenhet, att de för Kongl. Maj:ts och Rikets MyntCabinett förtjente inlösas — till academiens afgörande hemställt, om icke akademien bifölle den af Garde des medailles härom gjorda anmälan, hvartill Kongl. akademien samtyckte. Academiens underdåniga betänkande derom blef genast justeradt.» Mot vanligheten utfärdades denna gång ett kungabrev (den 22 april), att Kungl. Majt bifallit akademiens förslag att *icke* inlösa dessa mynt.

Nästa fynd kunde Hallenberg däremot ej vägra att inlösa. Den 13 maj »aflemnade Hans Excellence Stats Ministern Herr Grefve von Engeström till akademien tvänne af vice Landshöfdingen på Gothland Friherre Cederström insände Cufiska mynt, hvilka hembjudas Kongl. Majt och Kronan till inlösen. Kongl. Akademien remitterade detta mål till Garde de medailles att deröfver sig utlåta.» Den 20 maj »Uplästes ett af Garde de medailles afgifvet utlåtande om tvänne på Gothland funna Cufiska mynt, hvilka ansågos för Kongl. Maj:ts och Kronans Samlingar böra inlösas, hvarföre dessa mynt äfven på Kongl. Myntet blifvit värderade till 12 sk. och med en åttonde dels förhöjning till 13 $\frac{1}{2}$ sk. specie, hvarjemte Garde de medailles hemställt, om icke Kongl. akademien skulle finna för godt att af egna medel utgifva denna lösen, igenom hvilken utväg man kunde undvika att för en så ringa Summa med underdånig Skrifvelse besvära Kongl. Majt, hvartill Kongl. akademien icke allenast sam-

Fynden

tyckte utan ansåg sig äfven för mera upmuntran böra tillägga uppfinnaren i ett för allt en Specie Riksdaler». Det sista var ju ett ganska klokt beslut, som akademien nu, sedan myntkabinettet åter införlivats med dess egna samlingar, utan fara kunde fatta, ty en specie-rikdaler för detta och 46 skilling för det förra fyndet, voro ju utgifter, som ej nämnvärt berörde akademiens besparingar.

Den 25 november anmäldes ett i sig själv ej vidare betydande fynd, som likväl i detta sammanhang har sitt intresse, då man genom den diskussion, till vilken fyndet gav anledning, får en föreställning om vetenskapligheten inom den tidens antikvitetsakademi. Fyndet, av vilket en avbildning här införts, var en barbarisk efterbildning av en romersk medalj, troligen från 300-talets slut.

Giristafyndet

Protokollet såväl vid detta som vid följande sammanträden fördes i Hallenbergs frånvaro av Sundel: »Herr Presidenten Friherre Edelcrantz uppedde för Kongl. akademien ett i Girista Socken¹ och Lagunda Härad i Upland träffadt fynd, utgörande en penningformig prydnad med ögla af guld, att bäras omkring halsen, om hvilket fynd akademiens Secreterare afgifvit ett så lydande yttrande.» Därefter fortsätter protokollet: »Efter upläsandet häraf anmodades tvänne af akademiens Herrar Ledamöter, MedicinalRådet Rutström och Professoren Blad att ytterligare granska detta fynd och deröfver meddela akademien sina tankar.»

Hallenbergs yttrande, som vidfogats protokollet, är ganska utförligt och belyser hans böjelse att förlägga alla fynd till en historisk tid: »Den mig lemnade Penning har hvarken i antiquariskt eller numismatiskt afseende annat värde än blotta metallens. Den vidhäftade öglan utmärker, att han varit ämnad att bäras om halsen, och han har säkert blifwit gifwen som nådetecken af någon regerande person; den har afseende på någon särskild tillfällighet, förmodligen ridderlig under medeltiden, ty till denna tid hänvisar owedersägligen arbetets beskaffenhet. Åtsidan föreställer en bröstbild, under hvilken ligger en fogel, som vänder fötterna upåt. Öfverskriften kan jag icke läsa; den tyckes vara ställd i både framåt och tillbaka gående ord-

¹ Fyndet gjordes icke i Girista socken, utan i dess grannsocken Hjalsta vid gården Tunalund.

ning samt bestå af följande bokstäfver: NOiiZiLiXV VXLiLiZON; kanske är den Irländsk, men jag saknar tillräckliga hjelpredor att häröfwer kunna yttra mig. Bartholin har på en liknande Guld bracteat förklarad foglen beteckna Odens korp; och Bircherod, en annan lärd Dansk, har försäkrat detta vara masculine bevist; likväl blifwer sådant alldeles otroligt. Frånsidan föreställer en Ryttare, hållande öfwer hufvudet en lants i ställning att anfalla; framföre hästens hufvud står en person att betjena Ryttaren. Den, som gjorde tjenst, då en regerande person steg till häst, kallades på medeltidens Latin Comes stabuli, Comes equorum, Adelsalk, Thanus regius, Minister nobilis, puer regis. Den, som står vid hästens hufvud, kan anses vara en sådan person. Penningen kan vara slagen i anledning af något Torner Spel. Dylika ridderliga öfningar kallades Lantslekar, hastiludia, och voro allmenna under medeltiden. Deras beskaffenhet kan till någon del inhemtas af förbudet, som emot dem utfärdades på Lateranska mötet år 1180, der det heter: destestabiles nundinas vel ferias, quas vulgo torneamenta vocant, in quibus milites ex conducto venire solent et ad ostentationem virium suarum et audaciæ, temerarie congregiuntur, unde mortes hominum et animarum pericula saepe proveniunt fieri prohibemus. Penningen är icke präglad utan gjuten och ciselerad. Kransen omkring är sedan tillsatt och omviken. J. Hallenberg.»

Han ansåg således fyndet värdelöst och föreslog det icke till inlösen. Med den tydning, som han givit av detta, förefaller omdömet nästan gåtfullt. Ty skulle penningen ha varit ett medeltida, ridderligt ordenstecken, hade den ju varit en raritet av första ordningen, och man har här svårt att freda sig för misstanken, att hans avvisande hållning mindre berott på vetenskapliga motiv än på personlig animositet. Edelcrantz, som framlämnade smycket och tydligen var intresserad av dess inlösen, hade nyss förut såsom Kgl. Museets chef varit hans förman, och efter allt att döma hade samarbetet dem emellan varit allt annat än gott. Att nu påvisa Edelcrantz' okunnighet som myntkännare, beredde Hallenberg därför — som jag gissar — en viss glädje. Men denna glädje — om den nu funnits — blev kortvarig, och Giristafyndet ger oss ett bland de ytterst få exempel på,

Fynden

att akademien beträffande ett fynd i sitt beslut avvikit från sekreterarens förslag.

Början till revolten skedde därigenom, att man till Blad och Rutström remitterade ärendet för avgivande av ett nytt yttrande. Blads, som först blev färdigt, upplästes den 2 december och är ett mästerstycke i det alldeles rosenrasande. Att återgiva det in extenso synes överflödigt, och ett referat torde vara nog. För det första hade han läst den av Hallenberg och andra oläsliga inskriften och även lyckats tyda den. Där stod enligt hans tydning: Ludovicus I eller Imperator, Tutor Urbis Lincolniae. Denne Ludvig var enligt Blad kejsar Ludvig den fromme, som skulle ha varit den *engelska* staden Lincolns beskyddare mot nordmännen. Ryttaren betecknar en engelsman »och den andre en norrman. Då ibland norrmännen, som härjade England, »utan tvivel varit en och annan svensk, blir det lätt begripligt, huru detta smycke kunnat komma till Sverige. Af det anförda finner jag det vara otroligt, att detta smycke är gjordt i Sverige, men underställer dock Kongl. akademien i ödmjukhet, om ej det förtjente att inlösas.»

Efter Blads besynnerliga anförande fortsätter protokollet: »Under öfverläggningen om detta fynds inlösen för Kongl. Majts och Kronans räkning yttrade Herr Presidenten Friherre Edelcrantz sig vilja hos egaren deraf göra förfrågan, om han vore nöjd att detsamma afstå och lösen därför emottaga, hvarför ock Kongl. Akademien imedlertid upsköt slutliga afgörandet af frågan om dess inlösen. Hr MedicinalRådet Rutström hemtog till nästa sammankomst ej allenast sjelfva fyndet utan äfven de deröfver afgifna yttranden.»

Sitt yttrande föredrog Rutström vid sammanträdet den 9 december. Tyvärr finnes det ej kvar, men det gick tydligen i alldeles motsatt riktning mot Blads. Rutström var väl ingen arkeolog, men Leopolds och fru Lenngrens vän hade ett klart och gott huvud, som ej förvillades av några antikvariska griller, och i sitt yttrande tillät han sig därför att uppfatta Blads tydning av inskriften såsom ett älskvärt skämt med akademien. Men häremot protesterade Blad energiskt: »Efter upläsandet deraf förklarade Herr Professoren Blad i anledning af en deruti af Hr MedicinalRådet Rutström hafd utlåtelse, att

Hallenbergs tid 1810—1819

Herr Professoren med sin i academien uplästa förklaring öfver den på fyndet varande Inskrift, så mycket mindre haft för afsigt att yttra något skämt, som Professoren för sin del vore fullkomligen öfvertygad derom, att dess uttydning af den otydliga Inskriften dock är den rätta och antagliga.» Något beslut fattade akademien icke, och ärendet blev vilande.

Vid sammanträdet den 2 januari 1818 tillät sig Sundel, att, ehuru blott akademiens amanuens, komma med ett medlingsförslag i divergensen mellan Hallenberg och Blad. I likhet med Blad ville Sundel på medaljen läsa »Ludovicus», men i huvudsak anslöt han sig till Hallenberg och ansåg liksom denne medaljen vara ett medeltida ordenstecken. Medaljens »Ludovicus» uppfattar han icke som Ludvig den fromme utan som kejsar Ludvig av Bayern, som regerade 1314—1347. Ej heller denna tolkning tyckes ha slagit an på akademien, ty något beslut fattade denna icke, och ärendet låg sedan nere ända till den 14 april, då akademien avgav sitt yttrande. I detta göres intet tydningsförsök, och akademien anslöt sig varken till Hallenberg eller till Blad, men gick i huvudpunkten — och med en mycket god motivering — så till vida mot Hallenberg, att akademien föreslog fyndets inlösen: »Som detta i sitt slag ovanliga smycke vore en fornlemning, funnen i Svensk jord och tjenande att öka den Samling af ålderdoms minnesmärken, hvilkas samlande och vård akademien ålåge, ansåg Hon sig i underdånighet böra tillstyrka dess inlösen för Kronans räkning, hälst något så beskaffadt fynd icke förut funnes bland academiens öfrige samlingar och uppfinnaren bör undfå 33 Rdr 16 sk. Banco, om ock värdet med $\frac{1}{8}$ förhöjning dertill icke skulle upgå.» Detta blev även Kungl. Maj:ts beslut (Kungabrev 28 maj 1818).

Redan under 1817 kan man således även i fyndärendenas behandling skymta en viss motsats mellan akademien och Hallenberg, och den 11 mars 1817 hade Hallenberg för sista gången fört ett protokoll i akademien. De följande ända till och med den 18 april 1820 äro förda af Sundel eller — någon enstaka gång, då han var sjuk — av en annan, men aldrig av Hallenberg, som blott då och då genom en insänd skrivelse deltog i något ärendes behandling.

Fynden

Denna spänning mellan akademien och dess sekreterare ökades ytterligare under 1818. Personligen infann sig Hallenberg icke vid akademiens sammanträden, och före årets slut hade han ingivit sin avskedsansökan. Denna spänning röjer sig även i behandlingen av fynden. Det första av dessa var från samma socken, Qville i Bohuslän, där den stora ättehögen kort förut upptäckts. Den 5 maj anmälde Rosenblad, »att Kongl. Majt i Nåder befallt academien att afgifva underdånigt Betänkande angående tvänne nu företedde och i Bohuslän på Regements Pastors Bostället vid Bohusläns Regemente i Qville Härad och Socken — eller på samma ställe, där ett märkvärdigt jordfynd förlidet år upptäcktes — fundna penningformiga Smycken och öglor, det ena större af fint och det andra af ringhaltigt guld eller någon sämre metallblandning. Kongl. Academien remitterade detta fynd till Herr Riksantiquarien Hallenberg, hvilken deröfver ägde att med sitt yttrande till academien inkomma.»

Smycket i fråga — här avbildat — var av samma art som det nyss förut funna, och i sitt svar, som icke bifogats protokollet, förklarade Hallenberg, att han ej heller denna gång kunde tyda inskriften, och han föreslog *icke* fyndets inlösen. Men liksom vid Giristafyndet var akademien av en annan mening om dess värde: »Anmältes, att akademiens Secreterare Herr Canzilirådet Hallenberg återlemnade de till honom remitterade 2ne smycken eller penningar af guld jemte yttrande, att han icke kunnat dechifrera de på den större penningen förefallande obekanta bokstäfver samt förklara den emblematiske figuren på den mindre eller Holpenningen. Detta oaktat beslöt dock Kongl. academien att i underdånighet tillstyrka deras inlösen för Kongl. Maj:t och Kronans räkning. Ju svårare de fynd, hvilka sällan förekomma, äro att förklara, ju angelägnare syntes det i akademiens tanke vara att med omsorg förvara dem till framtida granskning och händelsevis lyckligare forskares bemödande, hvilka genom ett ökad tillfälle till jemförelse dem emellan möjligen kunde en dag ledas till en för fornålderns kändedom interessant upptäckt rörande deras ursprung och ändamål samt den okända skriftens beskaffenhet och innehåll. Och skulle på sådan grund underdånigt yttrande uppsättas.» (Prot. 12 maj 1818.) I ett brev av den 9 juni bestämde Kungl. Majt, att fyndet

skulle inlösas för 5 ducater i guld och 40 skilling i silver. Till det efterspel, som detta fyndärende fick, skola vi i det följande återkomma.

Kort efter Qvillefyndet anmäldes ett nytt fynd. Den 26 maj avlämnade Rosenblad »till academien ett i Malmöhus län på Skigrie Bys ägor af en bonde gjort fynd, bestående i några forntidens instrument eller vapen af metall, hvaraf en del, framtill runda, efter utseendet varit försedde med hvass egg, andre deremot spetsige åt ena ändan. Och som Landshöfdingen i berörda Län hembudit dem till inlösen för academiens Samlingar, skulle fyndet remitteras till Riksantikvariens Hr CanzliRådet Hallenbergs utlåtande, om de voro af den beskaffenhet, att de förtjente inlösas.» Denna gång var Hallenberg medgörligare. Den 9 juni skrives nämligen i protokollet: »Anmälte underteknad [Sundel], att Riksantikvarien Herr CanzliRådet Hallenberg tillstyrkt inlösen för academiens Samlingar af det i Malmöhus län på Skigrie Bys ägor af en Bonde uptäckta jordfynd, bestående af några forntidens instrument eller vapen af metal. Med anledning deraf beslöt Kongl. academien, att uphittaren deraf skulle af academiens medel i lösen undfå Tre Rdr Banco, som komme att till Herr Landshöfdingen Baron af Klinteberg aflemnas.» Den obetydliga inlösningssumman, 3 rdr banko, betalades således, som även räkenskaperna visa, med akademiens egna medel. Fyndet — några s. k. celter — beskrevs i Iduna VIII sid. 100.

Den 16 juni »föredrogs Kongl. Majts nådiga Remiss till academien af den 10 sistl. Junii med infordradt underdånigt utlåtande öfver tvänne af Landshöfdinge Embetet i Skaraborgs Län insände sammanböjde guldenar, fundne af Torparen Olof Pehrsson i en åker uti Örslösa och bemälte län. Kongl. academien fann godt att häröfver infordra Riks antiquarien Hallenbergs yttrande, huruvida detta fynd vore af den beskaffenhet, att det för Kronans räkning förtjente inlösas.» Den 15 juli behandlades åter detta och därjämte ett annat fynd, också från Skaraborgs län: »Föredrogs tvänne K. Majts nådiga Remisser af den 10 och 26 Junii med nådig befallning till academien att afgifva underdåniga utlåtanden om 2ne i Skaraborgs Län gjorda fynd, det ena utgörande tvänne sammanböjde Guldenar, fundne i en åker af Torparen Olof Persson i Örslösa, det andra en i 2ne hvarf

Fynden

sammanböjd ögla af guld, funnen af Tjenstgossen Anders Olofsson på Månslunda ägor i Örslösa Församling. Sedan academien så väl häröfver inhemtet Riks antiquarien Hr Canzli Rådet Hallenbergs utlåtande som sjelf tagit dessa fornlemningar i öfvervägande och befunnit dem icke äga något egentligt antiquariskt värde, ansåg K. academien betänkligt att i underdånighet tillstyrka deras inlösen för Kongl. Majts och Kronans räkning, hvarom underdånigt utlåtande kommer att upsättas.» Av protokollet att döma ser det ut, som om Hallenberg avstyrkt de båda fyndens inlösen, och i varje fall blev detta både akademiens och Kongl. Maj:ts beslut. (Kungl. brev den 6 augusti 1818.)

Med troligen större skäl vägrade såväl Hallenberg som akademien att till inlösen föreslå ett i Kristianstads län anträffat större myntfynd. Den 16 september »Anmältes Kongl. Majts nådiga Remiss af den 15 Julii angående ett af Landshöfdingen i Christianstads Län hos Kongl. Majt i underdånighet anmältd fynd, som skattehemmans egaren Måns Svensson i Smedeboda, Torups Socken, Vestra Göinge Härad och Christianstads län gjort, bestående af tvänne krukor med deri nedlagdt mynt af silfver till 10 R^s vigt, utgörande efter Landshöfdingens upgift en del större, men till det mesta smärre Danska penningar, präglade under sednare hälften af 1600- och i första åren af 1700-talet. Tillika upteddes 33 st. såsom prof insände mynt, hvaribland likväl funnos flere såväl svenska som Tyske, Polske och Holländske inblandade, äfven någre Danske, slagne under loppet af hela det sjuttonde Seklet, hvilka mynt, af Riksantiquarien Hr CanzliRådet Hallenberg granskade, icke befunnits vara af den beskaffenhet, att de förtjente inlösas, hvarom han närvarande mundtligen afgaf yttrande. Kongl. academien ansåg sig derföre icke hafva anledning att i underdånighet tillstyrka detta fynds inlösen för Kongl. Majts och Kronans räkning, hvarom underdånigt utlåtande kommer att upsättas.»

Behandlingen av ett par andra fynd från Örebro län kom aldrig ens så långt, att akademien avstyrkte deras inlösen. Den 16 september »tillkännagaf acad. secreterare, att Capitaine P. Bernh. Berndes till K. academien aflemnad följande i jorden, dels i Askers, dels i

Sköllersta Härader i Östra Nerket af Örebro län fundne fornlemningar, neml. en kopparhaltig Lans med 2ne naglar af samma metall, ett st. af en ganska hård hellebergsart, En perla af agat och ett hvasst verktyg af flinta. Som acad:s Secreterare icke hade sig bekant, med hvad vilkor dessa saker blifvit till academien aflemnade, skulle derom närmare uplysning inhemtas, innan academien kunde sig deröfver utlåta.» Först den 19 januari 1819 upplystes, att föremålen i fråga voro ämnade till en gåva till akademien, då de »med tacksamhet» mottogos.

Samma dag som detta ärende föredrogs, den 15 september, fick akademien också ta ställning till en Kungl. Remiss av den 1 september med förfrågan, huruvida akademien ansåge, att några mynt borde för Konungens myntkabinett inköpas på den Tottieska myntauktionen. Ärendet remitterades till Hallenberg, från vilken en skrivelse föredrogs vid sammanträdet den 14 oktober. Svaret beredde antagligen Hallenberg en viss tillfredsställelse att få avgiva, då han, indirekt, kunde anspela på de 500 riksdaler, som akademien ej långt förut tvingats att utbetala för inköp av ostindiska mynt. Enligt Hallenberg hade Kungl. Kabinettet alla *svenska* mynt i Totties samling; några av de utländska saknades där väl, men de voro ej av »så synnerlig märkvärdighet», och på en fullständig samling av dylika hade kabinettet ju ej lagt an. På dessa skäl avstyrkte han några inköp, och denna gång följde både akademien och Kungl. Maj:t hans mening (Prot. 14 oktober, Kungl. brev den 3 november).

Under återstoden av året fick akademien behandla ännu tre fyndärenden. Den 10 november föredrogs i akademien en Kungl. remiss om en medalj, funnen i Tiavad. Ärendet tyckes aldrig ha remitterats till Hallenberg, utan avgjordes direkt av akademien vid sammanträdet den 17 november: »I anledning af Kongl. Majts Nådiga Remiss af den 3 Nov. med befallning till academien att afgifva underdånigt utlåtande om en af Landshöfdinge Embetet i Skaraborgs Län insänd och af hustru Johanna Blomberg i en åker vid hemmanet Måns Olofsgården Tiavad i samma län funnen Medalj, försedd å ena sidan med Hertig Maximilians af Österriket och

»Giresta-fyndet»

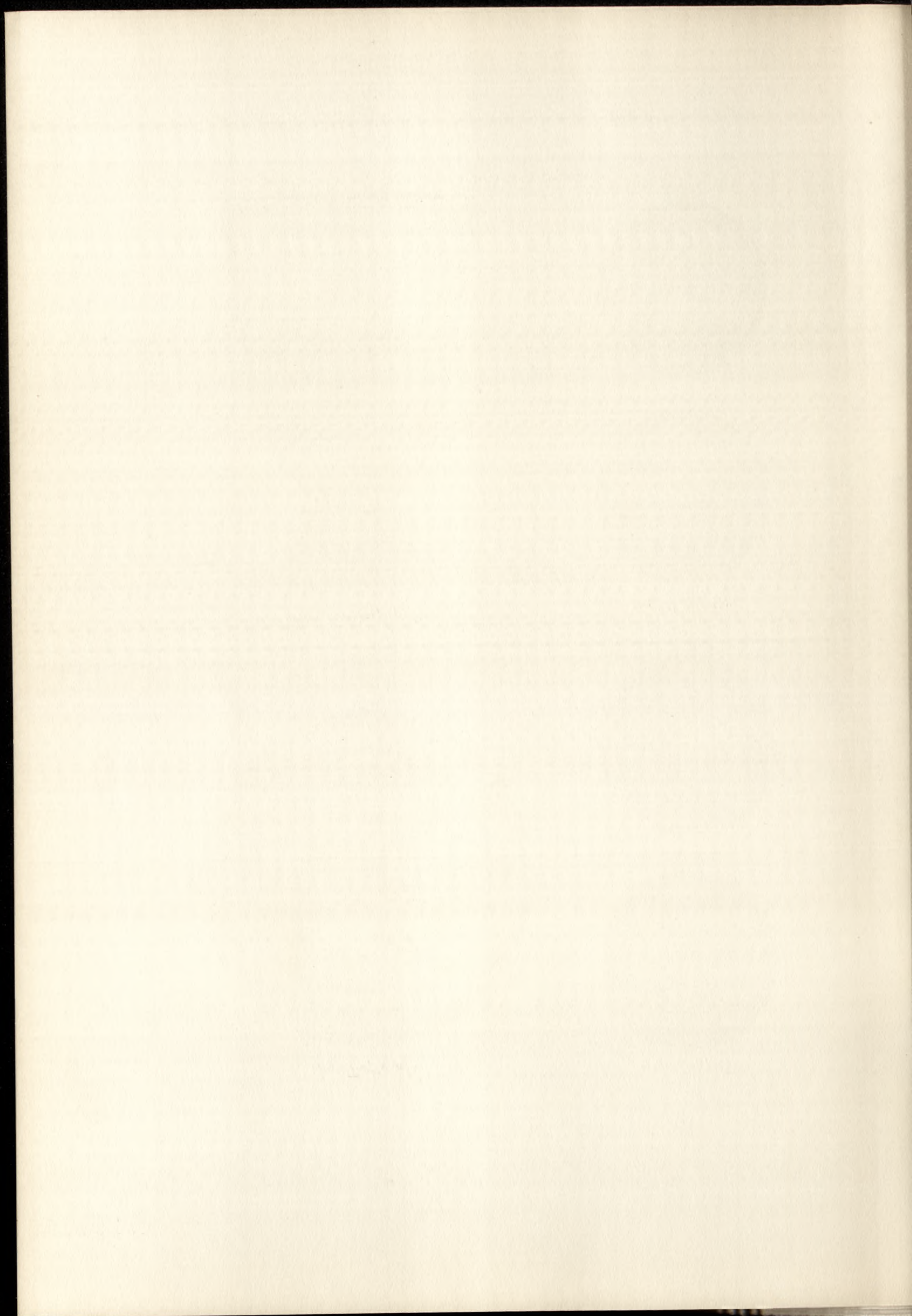
Apollo-Grannus-vasen

»Qville-fyndet»

»Motala-fyndet»

Fynden

å den andra med Prinsessan Marias af Burgundien Bröstbilder jemte namn och titlar utan årtal, men hvilkas förmälning år 1477 den sannolikt förestälde, ansåg academien sig böra i underdånighet tillstyrka dess inlösen för K. Majts och Kronans Mynt Cabinet, i hvilket den hittills saknades. Och ehuru denna penning, hvilken är af messing, förgylt eller metall (!), icke ägde något egentligt värde, trodde academien sig dock hafva anledning att i underdånighet till Kongl. Majts nådiga godtfinnande hemställa, om icke uphittaren till upmuntran för andra att upgifva dylika fynd derföre må erhålla en Rdr Specie i Silfver, hvilken hustru Johanna Blomberg ensam borde tillfalla.» Genom ett Kungl. brev av den 2 december 1818 tillerkändes hustru Blomberg den föreslagna specieriksdalern.

Det andra fyndet hör däremot till de mera betydande. Den 24 november »Uplästes Kongl. Majts Nådiga Remiss jemte Landshöfdinge Embetets i Vesterås Län insände underdåniga Berättelse om ett derstädes i Björkstads Socken å Tycklinge Bys egor träffadt fynd, hvilket för academien upvistes, bestående af en metall Vase med Latinsk Inskrift. Remitterades till Herr Canzli Rådet Hallenbergs yttrande, och skulle underteknad i Skrifvelse till Landssecreteraren Almgren i Vesterås begära uplysning om beloppet af det anbud, som enligt Landshöfdingens berättelse blifvit uphittaren derföre af enskild man gjordt.» Fyndet var av den vikt, att Hallenberg personligen infann sig vid sammanträdet den 2 december — dock blott då detta ärende, det första på föredragningslistan, behandlades — varefter han avträdde. Det av Sundel förda protokollet börjar nämligen: »Upläste Herr Canzli Rådet Hallenberg sitt betänkande om ett fynd, bestående af en forntids Vase af Bronze, träffadt af en arbetskarl vid namn Lundström på Tycklinge Bys egor i Björkstads Socken och Vesterås län. I anledning af de skäl Herr Canzli Rådet Hallenberg anført, ansåg academien sig böra i underdånighet tillstyrka nämnde fynds inlösen för Kongl. Majts och Kronans räkning. Och som tillika anmälldes, att Landssecreteraren Almgren, här i staden närvarande, muntligen lemnat underteknad den underrättelse, att enskild man för fyndet erbudit uphittaren Fem tunnor rog, hvilkas värde efter i orten gångbart pris uppginge till 100 Rdr Rgs, trodde acade-

*Apollo
Grannus*

mien sig hafva anledning att i und. föreslå en belöning af 100 Rdr Banco. Herr Canzli Rådet Hallenberg afträdde.» Förslaget bifölls av Kungl. Maj:t i brev den 23 januari 1819.

Fyndet, som hör till de vackraste och mest observerade fornsakerna i vårt Historiska Museum, är en åt Apollo Grannus av Apolloprästen Ammillius Constans helgad bronsvas. Grannus var en keltisk gud, som identifierats med Apollo och åt vilken tempel upprests i Donau-trakten, sydvästra Tyskland och Brittanien (Roschers Lexicon II, sid. 1738). Enligt H. Willers (Die Römischen Bronzeimer von Hemmor, 1901, sid. 119) hade den i Sverige funna vasen troligen tillhört ett romerskt tempel i Bayern vid gränsen till Würtemberg och kommit hit på den under den senromerska kejsartiden vanliga handelsvägen. Den utredning, som Hallenberg till akademien ingav om fyndet, tryckte han i något utvidgat och omarbetat skick 1819: Berättelse af Jonas Hallenberg om ett forntids Romerskt Metallkärl, funnet i Westmanland år 1818, och denna utredning måste för sin tid betecknas såsom ett mycket gott specimen, vittnande om Hallenbergs omfattande lärdom såsom klassisk filolog. Han behärskar här icke blott den klassiska litteraturen i egentlig mening utan ock det stora inskriftsmaterialet, och i det hela ha hans slutsatser visat sig vara riktiga. Hans svaghet som arkeolog röjer sig först i den kortfattade avslutningen, då han skall bestämma, när detta kärl kom till Sverige. Ty någon förhistorisk tid här i Norden, före de medeltida källorna, fanns icke till för Hallenberg: »Troligen har denna Krater kommit till Sverige under Medeltiden, då många sjöröfverier och härjningar föröfvades i de södra länder af Nordens folk. Den har sedan i Sverige blifvit nyttjad till begravnings-urna åt någon utmärkt härförare, emedan i densamma funnits, enligt uppgift, några lemningar af brända ben utom några bitar af hård stenart eller glasflusser.»

*Motala-
fyndet*

Även det nästa fyndet var ganska märkligt, och blev det genom sina följder särskilt för Hallenberg personligen. Det anmäldes den 14 oktober i akademien. Fyndet — ett praktfullt guldsmycke, enligt C. af Ugglas¹ från tiden omkring 1300, som suttit på en hög

¹ Kyrkligt guld- och silversmide nr 54 och Svenska Kulturbilder VII, sid. 166. Enligt Gustaf Munthe och Arvid Posse: Gammalt silver, sid. 47, är smycket »otvivelaktigt» svenskt arbete.

Fynden

prelats skrud — hade gjorts den 2 september 1818¹ och hade omedelbart därefter inskickats till Kungl. Majt, som i remiss till akademien fordrade ett skyndsamt svar, huruvida smycket förtjänade att inlösas. Remissen, som väl avfattats av den antikvariskt så intresserade Engeström, kom i slutet av september till akademien, och det nästa sammanträdet under ferietiden skulle hållas först den 14 oktober. Men Sundel sände remissen jämte fyndet redan den 2 oktober till Hallenberg, som icke gjorde sig någon brådska med att svara och ej fick sin utredning färdig till den 14 oktober. Detta hindrade likväl icke akademien, vid vars sammanträde Engeström som vanligt var närvarande, från att besvara remissen och tillstyrka fyndets inlösen: »anmäntes, att K. Majt i nåder befallt academien att med underdånigt utlåtande öfver fyndet i Motala ström skyndsamt inkomma, hvarom upphittaren, Bergsmannen Gabriel Gabrielsson i Kimsta, nu här i staden vistande, gjort anhållan. I anseende dertill att academiens Secreterare, hvilken anmält, att detta fynd vore af den sällsynta beskaffenhet, att det förtjente bibehållas, ännu icke hunnit fullborda historiska undersökningen derom, ansåg acad. det vara för ändamålet tillräckligt att imedlertid och intill dess denna undersökning blefve fullbordad, till Kongl. Majt afgifva underdånigt utlåtande om fyndets inlösande enligt lagligen skedd värdering och probering. Kongl. academien updrog derföre sin President Landshöfdingen von Rosenstein att efter sig företeende omständigheter antingen till extra sammankomst kalla academien tillhopa eller ock å Hennes vägnar i samråd med någre af academiens Ledamöter till Kongl. Majt afgifva underdånigt utlåtande i enlighet med Herr Canzli Rådet Hallenbergs tillstyrkande, att Kongl. Majt täcktes i nåder tillåta detta fynds inlösen för dess och Kronans räkning.»

Akademiens svar till Kungl. Majt avgick redan den 16 oktober, och *samma dag* ingav Hallenberg direkt till Kungl. Majt ett preli-

¹ Detta enligt Hallenberg. I Kungabrevet den 20 oktober uppgives: den 4 september. I detta brev meddelas om själva fyndet. Det hade »blifvit i Motala Ström nedanföre Kimsta Quarn emellan Sjöarna Roxen och Glan af Bergsmannen Gabriel Gabrielsson i Stora Boda, Kimsta Socken och berörde Län, på det sätt funnet, att sedan han i nämnde Ström 7 eller 8 famnar från Landet utlagt en till Älfiske inrättad Ref med Krokar, hade samma Ref fastnat i Smycket, som då tillika med fem ålar blifvit updraget».

minärt utlåtande, i vilket han tillstyrkte fyndets inlösen. Den 20 s. m. följde Kungl. Maj:ts resolution: att fyndet skulle inlösas för 166 dukater, 1 rdr 12 sk och 6 rst — en snabbhet i expeditionen, som röjer Engeströms intresse för det märkliga fyndet.

Striden mellan Hallenberg och Sjöborg

Så till vida var ju allt gott och väl. Sin preliminära relation om fyndet hade Hallenberg slutat med dessa ord: »Utförliga tankar om hvad detta konststycke egentligen varit, skall jag uppgifva, så snart jag hunnit fullfölja och bringa i ordning de dertill erforderliga recherches, hvartill behöfves mer tid än den jag ännu kunnat derpå använda.» Denna utförliga fyndbeskrivning blev emellertid icke blott färdig till den 1 november utan kom denna dag t. o. m. ut i tryck: Berättelse om ett i Motala Ström träffadt fynd. Utredningen är visserligen denna gång ganska lärd, men föga övertygande. Enligt Hallenberg kan smycket ej stamma från medeltiden, utan är ett troligen italienskt arbete från renässansen, 1400- eller 1500-talet, och hade med all sannolikhet tillhört biskopen i Linköping Petrus Benedicti, bekant för sin anslutning till Johan III:s liturgi.

Denna utförliga utredning hade Hallenberg emellertid *icke* inlämnat, varken till akademien eller till Kungl. Maj:t. Detta var ju en försummelse, ehuru knappt mer än en culpa levissima. Men Hallenberg hade sina skäl till uraktlåtenheten. Den tryckta skriften har han nämligen avslutat med ett skarpt och i sammanhanget alldeles omotiverat angrepp icke blott på Sjöborg utan indirekt på dennes beskyddare, Engeström: »Jag nyttjar detta tillfälle att yppa en obehaglig farhoga, som hos många uppstått om våra Antiquiteters föga pålitliga behandlande, sedan en Professor från Lund vid namn N. H. Sjöborg dermed fått befattning. Samme professor införde i Månads-Skriften Iduna en antiquarisk Afhandling, på befallning, som han säger, af Statsministern för Utrikesärenden; der förekommer ibland annat i 5te Häftet s. 23: 'Vår store Gustaf II Adolf inrättade 1630 ett litet Archeologiskt Sällskap, bestående af Riks-Antiquarierna Verelius, Hadorph och Bureus, hvilken sistnämnde han utsände i Provinserne att uppsöka monumenter och afrita Runstenar.' Verelius blef således på sitt tolfte (12) år förordnad till Riks Antiquarius och Hadorph samma år som han föddes. Professor Sjöborg hade bort uppgifva,

Fynden

om Hadorphs fullmakt att vara Riks antiquarius utfallit före eller efter hans födelse. Efter dylika uppgifter erhöi Professor Sjöborg Instruction att taga befattning med Rikets antiquiteter. Han har dessutom genom flere små skrifter fullkomligen öfvertygat Allmenheten om sin äfven så stora okunnighet som vårdslöshet — — —»

Skriften tilldrog sig tydligen en ganska stor uppmärksamhet inom antikvariskt intresserade kretsar. I »den nya skolans» organ, Svensk Literaturtidning den 14 november, inflöt en recension, som skrivits sine ira et studio av en ganska kunnig anmälare, troligen Hammarsköld. Anmälaren finner för sin del ej, att Hallenbergs skäl äro »nog bindande», då han förnekar, att smycket kunnat förfärdigas under medeltiden, och Hallenbergs gissning på Petrus Benedicti såsom dess ägare förefaller recensenten vara byggd på mycket osannolika grunder. Tonen i hela recensionen är dock mycket aktningsfull med stor vördnad för Hallenbergs »vanliga erudition». I varje fall tar anmälaren ej parti för Sjöborg, och detta så mycket mindre, som Hallenbergs angrepp på denne var *lånat* från den anmälan, som den 1 oktober 1814 stått att läsa i Svensk Literaturtidning av Sjöborgs i Idunas femte häfte införda uppsats »Berättelse, aflemnad på Hans Excellence Stats Ministerns och AcademiCanslerens m. m. Herr Grefve L. von Engeströms befallning af N. H. Sjöborg». Om denna Berättelse hade då bl. a. i Svensk Literaturtidning skrivits: »Sid. 23 omtalas, att vår Store Gustaf II Adolph inrättade 1630 ett litet archeologiskt sällskap, bestående af Riks-antiquarierna Werelius, Hadorph och Buräus etc. Man må billigtvis undra öfver, att Werelius och Hadorph redan år 1630 hunnit bli så bekanta, att de kunnat antagas till ledamöter af ett Kungligt Sällskap och dessutom utnämnde till Riks-antiquarier, då Werelius först 1634 blef student och Hadorph först 1630 såg dagsljuset.»

Recensenten 1818 — troligen densamme som 1814 — fann ej heller nu Hallenbergs anfall obefogat: »Då Hr Canzlirådet Hallenberg af Rec. aldeles obekanta omständigheter sett sig föranledd att göra Publicum denna anmälan, kan man först icke neka, att det ligger redan skonsamhet i det förfarande att icke låta införa dessa Anmärkningar i ett Tidningsblad, som flyger emellan och läses af kun-

nige och okunnige, utan i stället gifwa dem plats i en skrift, den där egentligen intresserar Litteratören. Widare kan det ej heller nekas, att Förf. härunder förfarar med mycken skoning, då han endast anför ett ställe ur Prof. Sjöborgs i Tidskriften Iduna införda Afhandling om de i Danmark ådagalagda Bemödanden etc. utan att vidare fästa sig wid alla de i denna korta uppsats förekommande öfriga felaktigheter, uppräknade i Sw. Lit. Tidn. 1814 Nr 39, hvilken uppräknings ännu med ett par andra anmärkningar förökad läses i danska Månadsskriften Athene 3:dje Bind. Rec. medgifver, att det måste wara hårdt för den, som händelsewis genom sin titel och sin befattning på sätt och wis kommit att räkna sig bland Literatörers antal, att af en bland sitt lands och sin tids ypperste Lärde, sådan som Hr H., nödgas uppbära beskyllningar af denna art, men då Prof. Sjöborgs medvetande måste öfvertyga honom om deras sannfärdighet, återstår blott för honom att i en framtid sträfwa att göra sig förtjent af en högre aktning bland äkta Häfdeforskare och för denna gång utropa ett andäktigt: Pater Peccavi.»

Sjöborg blev emellertid redan i november eller i början av december färdig med en mot Hallenberg utgiven motskrift: Supplement till Bihaget i en liten skrift, kallad: Berättelse om ett i Motala Ström träffadt Fynd. Den börjar: »Författaren till Berättelsen om fyndet i Motala har utan all anledning på ett osammanhängande och oförmoddadt sätt afvikit från sitt ämne för att utbryta i en grof och illsken arghet emot en person, som aldrig förolämpat honom, som ej det ringaste varit med honom i något förhållande, som ej möjligen kan gå honom i vägen, som tvärtom visat honom en tillbörlig aktning och som redan tillförne ådagalagt ett fredligt tänkesätt, då det nu ej var första gången samma författares sinnesart äfven i tryck uppenbarat sig.» Det följande är ett sammelsurium, dels ovet mot Hallenberg, dels försök att bagatellisera de misstag han gjort och icke kunde förneka. Dylika misstag vidlåda ju alla mänskliga företag, och »vi veta, att äfven Gubben Homerus hade sin slummer och att vår fynd-tydare sjelf, oakadt alla långvariga rechercher och ymniga citationer, är långtifrån att tillägna sig en Påfve-lik infallibilité». Ett referat av Sjöborgs skrift är omöjligt, då den saknar den enklaste reda.

Fynden

Den 26 december värdesattes den ock ganska riktigt i Svensk Literaturtidning: »Af denna skrift synes wäl, att Hr Professor N. H. Sjöborg följt det honom af Rec. gifna råd att sjunga sitt *pater peccavi*, men han gör det icke, såsom han borde göra, i den ödmjuka tonen af en ångerfull, utan i den stolta tonen af en förhärdad Syndare. — — — Det är wäl ganska sant, att intet menniskoverk är fullkomligt och att hwarje dödlig felar i många saker, men dessa fel blifwa oförlåtliga, då de begås inom området af en wettenskap eller konst af den person, som deruti till följd af sitt kall måste grundligen hafwa studerat. När således i en skrift rörande fäderneslandets Historia och Antiquiteter, författad af en Historiarum Professor och blifvande Antiquarius, icke allenast grofwa misstag förekomma, som CanzliRådet Hallenberg anmärkt utan äfwen hela skriften från början till slutet, enligt hwad redan blifwit bewisadt, nästan icke innehåller annat än stora misstag och förwända uppgifter, wore det werkligen underligt, att den, som deruti så uppenbart ådagalagt sitt slarf och sin okunnighet, nu åter welat framträda och nämna det wiktiga uppdrag han erhållit i afseende på fäderneslandets antiquiteter.»

En annan recension av Hallenbergs skrift förekom i Stockholms Posten för den 9 och 12 januari 1819, troligen författad av akademiens ledamot Rutström, som kort förut, under Lenngrens tid, varit dennes medredaktör för tidningen. Den är visserligen hållen i en mot Hallenberg fullt aktningsfull ton, men riktar sig, liksom Svensk Literaturtidning, mot själva huvudpunkten i Hallenbergs tydning av Motalafyndet: »Den, som skrifwer detta, erkänner och värderar så mycket som någon i Swerige Herr CanzliRådet Hallenbergs utmärkta förtjenster, och änskönt i hans öfwertygelse den meningen, att det funna konststycket tillhört en Prest, är i sjelfwa werket origtig, medgifwer han likwäl, att denna mening äfwen kan hafva wissa anledningar för sig. Den innebär wisst ingenting orimligt, men då Förf. will sträcka sin forskning ännu vidare och tilltror sig att uppgifwa, hwilken Prest konststycket tillhört, så går han utan twifwel för långt med sina gissningar. Alla mensklige forskningar hafwa en gräns, så äfwen de antiquariska. — — — Det antiquariska studium är otwifelaktigt ett af de wigtigaste, det är källan till en stor del af

våra kunskaper, både de historiska och mångfaldiga andra. Men just för den orsaken ligger så mycket mera magt deruppå, att det ej drifwes på ett sätt, som bringar det i wanrykte. Hwad war det, som mest wällade, att under sista hälften af adertonde seklet detta angelägna studium hos oss föll i förakt, om ej just den öfwerdrift, hvarmed det af åtskilliga förut blifwit idkadt, denna förklarings-ifwer, som bemäktigat sig de flesta af den föregående tidens Antiquarier och som ej kände några gränser?» Om anfallet på Sjöborg yttrar denne recensent, i olikhet med anmälaren i Svensk Literaturtidning, icke ett enda ord, utan talar blott om själva Motalafyndet.

På denna recension, som särskilt tyckes ha upprört den ytterst självmedvetne Hallenberg, svarade denne med ett längre genmäle, som ock infördes i Stockholms Posten (för den 22, 23 och 27 januari 1819). Genmålet sysselsätter sig huvudsakligen med frågan, huruvida den funna fibulan suttit på en prästdräkt, vilket Hallenberg vidhåller; om dess samhörighet med Petrus Benedicti är han däremot mindre säker och säger sig här blott ha framlagt denna förmodan såsom »en tämligen sannolik anledning». Därpå övergår han till recensenten: »Men det är tid att sluta en lika onyttig som obehaglig skriftwäxling och afsäga mig all vidare fortsättning deraf. Wördnad för Allmänheten, som behagat läsa min lilla obetydliga berättelse om Motala-fyndet, är orsak, att jag trott mig böra afgifwa denna förklaring, men icke har det skett af aktning för Anmärkaren, ty han har gifwit mig fulla skäl till långt annat än aktning. Han kan wisseligen för öfrigt vara en aktningswärd man, fastän han saknar kunskaper och skicklighet att blanda sig i historiska och antiquariska undersökningar. Han har icke redeligen gått till wäga, han har förwändt mina uppgifter, icke kunnat anföra något bättre, röjt falska grundsatser angående antikuteters bedömande jemte mycken okunnighet.»

Om dessa grundsatser har Hallenberg i sitt genmäle gjort ett uttalande, som belyser hans brist som arkeolog. Han vänder sig där mot ett yttrande, som hans kritiker gjort och som här nyss citerats. Denne hade skrivit: »Det antiquariska studium är otvifvelaktigt ett af de wiktigaste, det är källan till en stor del af våra kunskaper, både de historiska och mångfaldiga andra.» »Det är orätt», svarar Hal-

Fynden

lenberg: »det är allmänt erkänt och måste erkännas, att historiska kunskaper äro källan till de antiqvariska och ingalunda tvärtom.» Det var denna synpunkt på förhållandet mellan historia och arkeologi, från vilken Hallenberg bedömde fynd, som lågo före de historiska källornas början och som vållade hans många misstag i åldersbestämningarna för fynden.

Även i för allmänheten avsedda publikationer hade, som vi härav finna, striden om Motala-fyndet varit ganska häftig. Men den egentliga striden kom att stå inom akademien själv. Som vi minnas hade Hallenbergs skrift utkommit den 1 november 1818, och den 3 november hade akademien sitt första sammanträde efter den 14 oktober.

Om händelserna mellan den 1 och den 3 november giva protokollet naturligtvis inga upplysningar. Men mellan raderna kan man dock läsa ut åtskilligt. Möjligen hade Hallenberg uppkallats till Engeström och av honom fått en uppsträckning av den art, att han ansåg sig böra taga avsked. Då protokollet för den 14 oktober justerades, anmälte Hans Excellence Statsministern von Engeström »den upmärksamhet, som blifvit fästad dervid, att Hr Canzli Rådet Hallenberg af trycket utgifvit sin undersökning om det i Motala ström förleden Sept. månad träffade fynd, bestående af ett större guldsmycke, prydt med ädla stenar, innan academien till Kongl. Maj:t i underdånighet afgifvit ytterligare utlåtande om detta fynd, åtföljdt af det yttrande Hon af CanzliRådet förväntade, hvarom Hr CanzliRådet Hallenbergs förklaring genom acad:s Presid. skulle begäras». Engeström ville nu tydligen tvinga Hallenberg att till akademien inlämna den tryckta skriften och sedan förmå akademien att giva Hallenberg en offentlig tillrättavisning. Denna reprimand ville Hallenberg å sin sida undvika genom att dessförinnan taga avsked. Till akademiens sammanträde den 3 november hade han inlämnat en begäran, att akademien ville utse två inventeringsmän över de under hans vård stående samlingarne — vilket akademien också gjorde — och att döma härav var han redan då besluten att lämna sin plats. Sin till Konungen ställda avskedsansökan undertecknade och inlämnade han den 6 november.¹

*Hallenbergs
avsked*

¹ Den finnes i Riksarkivet: Statskontorets skrivelser till Kungl. Maj:t, mars 1819.

Hallenbergs tid 1810—1819

»Född den 7 November efter gamla stilen år 1748 fyller jag i denna månad mitt sjuttionde år. Jag har under min lefnad utgifvit flera större verk utom åtskilliga smärre, dels på Latin, dels på Svenska, jemväl utarbetat åtskilliga mödosamma antiquariska undersökningar, som icke blifvit tryckta. Nu äro krafterna medtagna; jag anhåller fördenskull i djupaste underdånighet att i nåder blifva entledigad från Secreteraresysslan i Eders Maj:ts Vitterhets Historie och Antiquitets Academi jämte den dermed förente Garde des Medailles-tjensten. Jag har i sådant afseende redan gjort anmälan i Academien att få inventera ifrån mig de under min vård varande Mynt och Antiquiteter. Jag emottog MyntCabinettet i största oordning, men skall aflemna det i god ordning. En berättelse om samma Cabinet har jag utgifvit, för hvilken tryckningskostnaden steg till omkring 300 Rdr B:co; om jag äger någon rättighet att få denna kostnad ersatt, lemnas i underdånighet till Eders Majestäts eget allernådigste godfinnande; men med förtröstan vågar jag i underdånighet göra mig försäkrad att få behålla hela Secreterare lönen med hvad dertill hör, att åtminstone med icke större torftighet än hittills nödgas framläpa mina öfriga få dagar. — — —

Stockholm den 6 November 1818.

Jonas Hallenberg.»

Samma dag, den 6 november, remitterades ansökningen av Kungl. Maj:t, d. v. s. av Engeström, till akademien för yttrandes avgivande. Vid sammanträdet den 10 november — då som vanligt Engeström var närvarande och Hallenberg frånvarande — förelåg således denna avskedsansökan. Men den fridsamme och humane Rosenstein, som då var akademiens president, föredrog den *icke* och tyckes ha gjort allt för att i godo bilägga tvisten. I stället uppläste han den förklaring, som Hallenberg, troligen på Rosensteins initiativ, avgivit och som Engeström fordrat vid sammanträdet den 3 november. Enligt Rosensteins referat i protokollet innehöll den, »att den tryckta afhandlingen emot hans önskan och genom förhastande af Boktryckaren blifvit så tidigt i det allmänna kungjord och utgifven, att C. R. icke hunnit få färdig en öfversättning deraf på fransyska språket,

Fynden

hvilken han jemte ritning af sjelfva fyndet ämnat meddela acad. för att sedermera H. Mt. i underdånighet tillställas. K. acad. fann denna förklaring nöjaktig.»

Att akademien fann denna förklaring nöjaktig, berodde väl därpå, att man dels ville undvika skandal, dels ej på något sätt ville taga parti för Sjöborg, som — med undantag för Engeström — var allt annat än populär inom akademien. Men av akademiens alla ledamöter var det säkerligen ingen, som trodde, att Hallenbergs »förklaring» angav den verkliga anledningen, till att den tryckta skriften väl framlagts för allmänheten, men ej för akademien. Ämbetsverkens alla skrivelser till Kungl. Maj:t voro ju avfattade på svenska och refererades blott, mer eller mindre utförligt, av den föredragande på franska, och att Karl Johan skulle ha så stort intresse för Hallenbergs utredning, att han skulle ha besvärat sig med att genomläsa en fransk översättning av dennes lärda opus — detta är i hög grad osannolikt, så mycket mera som själva ärendet redan den 20 oktober blivit av Kungl. Maj:t avgjort.

Icke heller vid det följande sammanträdet, den 17 november, tog Rosenstein upp Hallenbergs avskedsansökan, och först den 24 november föredrogs denna: »Föredrogs Kongl. Maj:ts nådiga Remiss af Herr Canzli Rådet Hallenbergs underdåniga ansökning om afsked ifrån Secreterare Beställningen vid Kongl. Academien. Efter derom i academien förhafd öfverläggning och i anledning af H. Exc. Stats Ministern Herr Grefve von Engeström gjord hemställan att innan academien derom afgåfve underdånigt utlåtande, borde Hr C. R. till academien afgifva sitt yttrande om Motala-fyndet, befalte K. academien undertecknad att till nästa sammankomst af Hr C. R. ett sådant yttrande begära.» Under de gångna tre veckorna hade väl Engeströms vrede hunnit att svalna, men alldeles släppa Hallenberg ville han icke, och vid sammanträdet den 2 december »uplästes ett af Herr Canzli Rådet Hallenberg ytterligare afgifvet betänkande om det i Motala Ström träffade fynd, hvarvid Herr Canzli Rådet bifogat sin af trycket utgifna berättelse om samma fynd. Academien uppsköt afgörandet af detta mål och anmodade Hr Medicinal Rådet Rutström att äfven afgifva sitt betänkande om samma ämne.»

Vad Rutström skulle yttra sig om, är av protokollet ganska oklart — om det skulle vara om Hallenbergs förklaring av fyndet eller om den tryckta skriften med dess utfall mot Sjöborg — och av de följande protokollen får man härom ingen upplysning, ty i dem omnämnes Rutströms yttrande icke med ett enda ord. Likväl torde gåtan kunna lösas. Såsom vi förut sett, var det icke alldeles ovanligt att akademien — då sekreteraren avgivit sitt yttrande om ett fynd och akademien ej fullt kunnat dela hans mening — gav en eller flere av ledamöterna i uppdrag att också yttra sig därom. Så hade senast skett vid Giristafyndet, då Blad och Rutström fått ett dylikt uppdrag. Att häri se ett direkt mistroendevotum till sekreteraren torde nog ej vara riktigt; snarare bör man betrakta dessa yttranden som inlägg i en vetenskaplig diskussion. En dylik hade nu också kommit till stånd, ehuru visserligen icke i akademien utan i pressen. Det kan nämligen ej lida något tvivel, att Rutströms yttrande är det som infördes i Stockholms Posten och vilket nyss refererats. Huruvida Rutström uppläst det i akademien eller blott tillställt ledamöterna de nummer av tidningen, där det införts — detta veta vi icke. Men att observera är, att Rutström alls icke berört utfallet mot Sjöborg. I akademien togs detta således icke upp, ehuru det nog varit Engeströms avsikt, och med Hallenbergs avsked upphörde all anledning för akademien att yttra sig om hans och Sjöborgs tvist.

Vid sammanträdet den 2 december togs äntligen Hallenbergs avskedsansökan upp: »Företog acad. till slutligt afgörande K. Maj:ts nåd. Remiss af C. R. Hallenbergs underdån. ansökning att vid fyllda 70 år blifva entledigad från Secreterare Sysslan i academien jemte den dermed förenade Garde de Medailles tjensten med bibehållande af hela Secreterare lönen samt hvad dertill hörde. Och hvad först angick C. R:s und. begäran att erhålla nåd. afsked med bibehållandet af sin på stat innehafde lön af 300 Rdr eller att på Indragnings Stat undfå ett lika lönbelopp, syntes denna begäran i acad:s tankar billig och grundad på K. Ms nådiga Stadgande d. 3 dec. 1812, hvarigenom Kon. på Rikets Ständers derom den 18 Juli s. å. gjorde underdånige hemställan försäkrat alle civile ämbets- och Tjenstemän om åtnjutande af denna förmon. Academien trodde

Fynden

sig dock böra nämna, att i anseende till föreningen af Secreterare-Sysslan med den af Garde de Medailles den lön, som för bägge sysslorna åtnjutes, vore i Riks Staten uppförd på femte hufvudtiteln för fria konsterna. För öfrigt och i afseende på den af K. Mt genom Nådige Skr. till acad. den 3 dec. 1812 af acad:s egna medel beviljade årliga löntillökning af 100 Rdr, hvilka Secreteraren ifrån 1813 års början åtnjutit, vågade acad. i underd. tillstyrka, att K. Mt i nåder täcktes tillåta Hr C. R. Hallenberg att denna lön till ökning af nämnde medel för sin öfriga lifstid äfven få till godo njuta. Hvad slutligen angick tryckningskostnaden för den af Hr C. R. Hallenbergs å eget förlag utgifne berättelse om K. Myntcabinettet, utgörande omkring 300 Rdr, [kunde academien icke förtiga, att då tryckningen af denna Förteckning blifvit företagen och verkställd utan föregången underd. anmälan om ersättning af allmänna medel, hade C. R. Hallenberg ingen rättighet att få denna kostnad ersatt, men som arbetet vore af vidsträckt nytta och vittnande om författarens oförtrutenhet och nit för vården af dessa dyrbara Samlingar, vågade acad. hoppas, att K. Mt på C. R. Hallenbergs, ehuru för sent gjorde anmälan om ersättning, täcktes hafva det nådiga afseende, hvartill sakens särskilda beskaffenhet syntes föranleda.]»

Alldeles utan meningsbrytningar tyckes detta välvilliga utlåtande dock icke ha avgivits, och den här inom parentes fogade avslutningen hade vid protokolljusteringen den 8 december ersatt en mot Hallenberg ännu mera välvillig. Men Engeström var varken elak eller hämndgirig, och förmodligen var han nöjd med den seger han vunnit: den misshaglige Hallenberg hade tvingats att taga avsked.

Akademiens skrivelse inkom till Kungl. Maj:t den 11 december och remitterades jämte själva avskedsansökningen till Statskontoret, vars yttrande avgavs den 26 mars 1819. Av detta framgår, att Hallenbergs i avskedsansökningen omordade »torftighet» ej var så stor, som man av hans ord kunde frestas att tro. För sinekuren som rikshistoriograf uppbar han enligt Statskontorets uppgift »en lön af 600 Rdr med derunder inbegripna 66 tunnor Spanmål, som inalles efter innevarande års Markegång belöper sig till 942 Rdr 18 sk». Dessutom — vilket Statskontoret ej kände — hade han på Svenska aka-

demiens stat en pension av 100 rdr. Han var således ganska väl tillgodosedd. Icke dess mindre tillstyrkte Statskontoret, att han på »indragningsstat» — varigenom lönen för den blivande sekreteraren blev ledig — skulle få behålla den lön, som i staten var anslagen till akademiens sekreterare och garde des médailles. Däremot ansåg sig Statskontoret ej befogat att yttra sig om tillskottet från akademiens egna medel och om ersättning för den 1804 tryckta myntkatalogen.

Efter dessa remisser blev slutligen den så diskuterade avskedsansökningen den 22 april 1819 beviljad. Efter referat av de till ärendet hörande skrivelserna och sedan Kungl. Maj:t bifallit Hallenbergs begäran att efter avskedet på indragningsstat få behålla sekreterarlönen (300 rdr) och akademiens eget tillskott till denna (100 rdr), slutar Kungabrevet: »Hvad sluteligen beträffar Canzli Rådet Hallenbergs underdåniga anhållan att erhålla ersättning för Tryckningskostnaden till den af honom utgifna Berättelse om Wårt Mynt Cabinet, så wele Wi deröfver framdeles meddela Eder Wårt Nådiga Beslut.» Detta beslut kom — efter en remiss till Handels och Finansexpeditionen — ganska snart, och den 13 maj utanordnades 300 rdr till Hallenberg.

Efterträdare utnämndes först ett år senare, den 30 mars 1820, och platsen hade således stått obesatt sedan den 6 november 1818, då Hallenberg inlämnat sin avskedsansökan. Avskedet blev slutpunkten i en strid, som pågått under senare delen av Hallenbergs sekreterartid och som visserligen skymtar fram även vid fyndärendenas behandling, men vars föregående faser snarast sammanhånga med akademiens ställning till fornvården och fornforskningen.

Vi skola nu övergå till detta kapitel.

FORNVÅRD OCH FORNFORSKNING.

Någon fornvård hade akademien av brist på medel icke — lika <sup>Hemse kyrko-
gård</sup> litet som någon fornforskning — kunnat utöva, och de försök, som akademien i början av sin verksamhet gjort i detta avseende, hade avvisats av Gustav III. Alldeles överksam i sin egenskap av det gamla antikvitetsarkivets arvtagare hade akademien dock ej varit, och även under denna tid förekommo några ärenden, som kunna räknas till fornvården och fornforskningen.

Ett dylikt ärende förekom redan 1812. Vid sammanträdet den 24 november väckte den antikvariskt intresserade doktor Blad ett förslag att återupptaga ett grävningsarbete, som 1767 gjorts på Hemse kyrkogård på Gotland och för vilket förut i detta arbete redogjorts (V, s. 518—525). Protokollet lyder: »Academiens nu warande President [Dr. Blad] hemställde, om icke Academien skulle wilja använda någon dess åtgärd till inhemtande af närmare kunskap om ett på Gothland år 1767 wid grävning på Hemse kyrkogård funnet ålderdoms Minnesmärke, hvarom Conrectorn wid Wisby Trivial Schola Magister Åkermann författat en Berättelse, hvilken Biskop Lütke man år 1774 låtit trycka hos Pfeiffer på ett ark i 8° med titel: Berättelse om ett urminnesmärke, hittat på Gothland och Hemse Kyrkogård år 1767. Berättelsen innehåller, att man wid gräfningen funnit qvarlevor af murar efter någon forntids byggnad, men som Academien icke hade sig bekant, om något ytterligare blifvit widgjordt på en tid af öfver 40 år, som från samma gräfning förflutit, blefve nödvändigt att erhålla närmare kunskap derom, och sedan kunde Academien efter sig företeende anledningar jämte underdånig berättelse till Hans Majestät Konungen hemställa, huruvida någon ämbetsmanna åtgärd på stället kunde äga rum.»

Enligt Åkerman hade man påträffat en underjordisk byggnad,

på vilken några mystiska »pipor» stucko upp, och om denna byggning yttrar Åkerman i sin »Beskrifning»: »Hvad uråldern påsyftadt för ändamål med denna underjordiska byggnad, det döme Gud. Ingen må tro, at det varit hedningarnes grafställen, ty wi hafve här så ofta funnit icke allenast hedniska grafställen utan ock själfwa *urnas*, hwilka til ingen del kunna komma i jemförelse med det arbete, konst, kostnad och inrättning, som här framlyser. Om det liknar Egyptiska Catacomberna, kunna de bäst erfara, som hafwa tilfälle at af S. T. Herr Baron von Höpken blifwa närmare underrättade om dessas form och beskaffenhet. Will man åter påminna sig, at de gamle wikingar här haft sina säten samt at landsens barn haft sin näring af sjöröfweri och följagteligen måst lefwa i beständig frugtan för represalier, kunde man lätt falla på den tanken, at dessa pipor hwila med sin nedersta ända på något hwalf eller hemligt rum, hwarest de gamla i åkommande hastigt öfwerwäld förstuckit sit kostbaraste förråd.»

Detta hade tydligen eggat Blads vetgirighet, och här fick han verkligen den eljest så passiva akademien med sig. »I anledning» — skrives i protokollet för den 2 december — »af den wid academiens sista sammankomst wäckta fråga om närmare undersökning af ett på Gothland år 1767 upptäckt forntids Minnesmärke åtog sig Statssecretaren Bergstedt att derom brefvexla med Landshöfdingen på Gothland.» Men antingen glömde Bergstedt bort hela saken eller svarade landshöfding Aschling ej på hans brev — förbindelsen mellan Visby och Stockholm under vintertiden var ju ganska dålig — och den 15 juni 1813 tog den ihärdige Blad åter upp sitt förslag: »Upläste Doctor Blad ett af honom författat Memorial om den åtgärd han trodde Academien kunde använda till vidare updagande af de fornlemningar, som wid en gräfning på Hemse kyrkegård på Gothland blifvit fundna år 1767 och hvarom academiens Protokoll för den 24 november sistlidet år innehåller berättelse. Landshöfdingen Rosenstein tog till ytterligare granskning samma Memorial och lofvade meddela akademien sina tankar i detta ämne.» Såsom ett uttryck för den dåvarande academiens uppfattning av, huru en arkeologisk grävning skulle utföras, saknar ej memorialet sitt intresse:

Fornvård och fornforskning

»Som tiden nu är inne, på hvilken undersökning af Hemse monumentet på Gottland beqwämligast kan ske och efter all anledning ingen gräfning därstädes sedan år 1767 har blifvit anställd, vågar jag i ödmjukhet påminna om värkställighet deraf ju förr dess häldre och i lika ödmjukhet upgifva mina tankar om det, som dervid borde iakttagas.

Genom Landshöfdinge Embetets försorg kunna utan tvifvel någon uti ritning kunnig man å orten, nödigt folk till detta arbete och bevakning om nätterne samt förskott till folkets aflöning anskaffas. Kyrkoherden i församlingen Mag. Göran Hallenberg skulle icke undandraga sig att härvid biträda, då han anmodad blefve att häröfver författa en skriftelig berättelse och att vederbörligen varna allmogen ifrån detta monuments förstöring i otid. Något Kongl. Aca-
demiens ombud borde äfven efter min tanke vara tillstädes för att bevaka dess rätt, påskynda undersökningen, emottaga samt framföra de smärre saker utaf värde, som här kunde finnas. Hvertill jag ödmjukast föreslår Hr Lagman Laurin och Hr Assessor Hasenkamp, hvilka i dessa dagar resa till Gottland och gärna åtogo sig en sådan commission, om de af Kongl. academien genom protokollsutdrag fingo et dylikt updrag. Det skulle ej heller vara ur vägen om i fall någon af dem, som bivistat 1767 års gräfning, ännu vistas på orten, en sådan tillkallades att med sin kunskap om stället härvid vara till tjänst.

Gräfningen kunde börjas vid det ställe, där de tvänne pipors mynningar befinnes, som på medföljande tabell till Åkermans tryckta berättelse om 1767 års urminnesmärke äro utmärkte med bokstäfverna A och B, men sträckas [ett] par alnar vidare åt alla sidor om quadra-
ten än vid sistnämnde gräfning skedde, Mull och klaper samt andra impedimenter undanrödjes och bortkastas. Så snart man kommit till öfversta spetsen af den efter nyss omförmälte skrift på tre alnars diup befintliga mur, göres botten väl ren och genom en jernstols indrifvande emot densamma på flere ställen undersökes, om ej dervid förmärkes något ljud likasom ifrån et hvalf eller tomt rum. Om så hände, borde, efter min tanka, all gräfning på denna bottn tillsvidare uphöra, utan sedan genom stängers införande i de på muren

befintliga pipor utrönt blifvit, huru djupt neder de gå, skulle man till samma djuplek gräfva utom murens östra sida, likaledes på den södra, där muren felas, på västra och norra sidorne för att finna någon ingång till förbemälta rum. Enär denna ingång blefve funnen, borde den följas med spadan, uplyst af en lampa på, där så behöfdes, och rummet noga undersökas, om där finnes tecken till begrafningar, inscriptioner, husgeråds saker eller något annat utaf värde. Skulle åter ingen ingång träffas uppå dessa ställen, borde den ånyo sökas uppå öfre plan under den stora Gottlands sandsten, som i Åkermans berättelse pag. 6 omförmäles. Denna sten borde skiljas från sitt sammanhang med muren och ses efter, om ej derunder är så stor öppning, att man där kunde nedsätta en stege, på hvilken man komme till bottnen att ransaka rummet, om där finnes något hvalf, colonad, Cistern eller hvad annat som hälst.

Muren, blottad uppå alla sidor, borde äfven undersökas, om den endast består af hårdnad lerjord eller om dermed är förent tegel eller quadersten. Skulle inom dess omkrets vatten träffas till någon ymnighet, torde det äfven förtjena pröfning, huruvida det är tjenligt till dryck och färgning.

Den marmorskifva med förmenta hieroglyfer, som omförmäles i ofta åberopade skrift, pag. 12, afteknas noga, ifall den finnes i behåll, i annat fall efterspörjes, om ej någon afritning deraf finnes å orten, hvilken afritning kunde Kongl. academiens meddelas.

Hela denna underjordiska bygnad bör sedan den blifvit behörigen undersökt och afteknad, lämnas orubbad till dess Kongl. academiens ordres derom utfalla. Alla lösören utaf värde, som här kunde finnas, förseglas och utlemnas antingen genast till Kongl. academiens ombud eller förvaras de tills vidare på Landscancelliet.

Stockholm d. 15 juni 1813.

And. Blad.»

Man torde här observera, att Blad nästan alls icke berört den för oss kanske viktigaste frågan: om arbetsledare. Han hoppas visserligen, att man skulle finna »någon uti ritning kunnig man i orten», och han förmodar, att kyrkoherden i orten skulle »biträda» samt över

Fornvård och fornforskning

grävningsresultatet författa en »beskrifning», men att en dylik undersökning borde utföras av en skolad fornforskare eller av en arkitekt — detta var tydligen något, som icke fallit honom in. I detta fall stod han — och akademien — på en betydligt lägre ståndpunkt än kanslikollegiet 1768, som ansåg lämpligt, »att någon uti antiquiteterne förfaren man dit sändes», som »publica auctoritate et Sumtu» kunde undersöka »så byggnaden som rummet». Emellertid hade man — utan att protokollet därom ger någon uppgift — vid sammanträdet den 15 juni ingivit en till Konungen ställd ansökan att med egna medel få bekosta en ny grävning på kyrkogården. Protokollet vid nästa sammanträde, den 22 juni, lyder nämligen: »I anledning af Doctor Blads vid academiens sammankomst den 15 sistlidne ingifna Memorial om en tilltänkt gräfning på Gothland och i anledning af Landshöfdingen von Rosensteins särskildta utlåtande öfwer samma Memorial¹ beslöt Academien, att Bref härom skulle afgå till Landshöfdingen på Gothland, hvarwid Doctor Blads Memorial kunde bifogas till uplysning, huru gräfningen borde anställas. Som Academien tillika hade sig bekant, att Hans Majestät Konungen efter derom skedd underdånig anmälan af Hans Excellence Statsrådet Friherre Rosenblad i nåder bifallit, att Academien till en dylik gräfning kunde få använda af under händer hafvande medel en summa af femtio (50) Riksdaler B:co, så borde Konungens Bref härom till Academien afwaktas såsom grund till det Bref, som från Academien kommer att till Landshöfdingen på Gothland afgå.» Kungabrevet hade utfärdats redan den 17 juni, ehuru det den 22 ännu ej kommit akademien till handa. Det slutar: »— — — Uppå därom i underdånighet gjord anmälan hafwe Wi i Nåder welat tillåta Eder att till vinnande af närmare kundskap om någre å Hemse kyrkogård på Gottland befintlige fornlämningar få därstädes låta anställa gräfningar, ägandes I af egna medel att besörja den kostnad, som härtill kan erfordras.» Något bestämt belopp var således ej utsatt. Brevet föredrogs i akademien den 14 juli: »I anledning af nämnda Konungabref justerades följande Bref af academien till Landshöfding Aschling på Gottland.» Efter en inledning lyder detta: »Och som af ett sådant företag icke

¹ Rosensteins utlåtande har ej bifogats protokollet.

någon framgång kan förmodas på annat sätt, än att Herr Landshöfdingen, Contre Amiralen och Commendeuren benäget tackes dertill använda Dess ämbets åtgärd, får Academien härom anmoda samt förslagsvis nämna, att Prästerskapet på stället torde dervid göra biträde med beskrifnings författande, så fort gräfningen dertill gifver anledning; att gräfningen kunde börja der de tvänne pipors mynningar befinnas enligt den år 1767 tryckta (!) Beskrifning om då förrättad gräfning, att på den der omnämnde mur botten göres väl ren och med påstötande af en järnstör på flera ställen undersökes, om derunder kan vara något hvalf, i hvilken händelse gräfningen bör fortsättas på annat ställe utom muren för att påfinna någon ingång, hvarefter noga bör utrönas, om i samma hvalf några fornlemningar eller inskrifter eller hvad som hälst af någon märkvärdighet kunde finnas, men som rätta förfarandet härmed endast med säkerhet kan bestämmas under fortsättningen af själfva arbetet, så är för academien säkrast att öfverlemna allt till Herr Landshöfdingens, contre Amiralens och Commendeurens eget uplysta omprövande. Till arbetets bestridande öfversänder academien nu till en början Tretio (30) Rdr B:co, men om icke några anledningar under fortsatt gräfning sig förete till updagande af andra fornlemningar än blotta öfverlevvor af toma murar, anser academien sig icke berättigad att på ett onyttigt företag använda någon kostnad.» Akademien hade således överlämnat anordningen av själva grävningens arbetet åt landshöfdingen, som tyckes ha gjort ett gott val av arbetsledare. Därtill utsåg han löjtnanten vid Svea Artilleriregemente A. E. Kalmberg, vars utförliga grävningens berättelse finnes i akademiens Topografiska arkiv. Eckhoff, som i våra dagar med ett så lysande resultat undersökt Hemse kyrkogård, ger Kalmberg ett mycket gott vitsord: »Vid undersökningen gick han tydligen tillväga med ej obetydlig omsorg. Han iakttog t. ex. lagerföljden i de upp-tagna jordskärningarna. Men tillika med så stor grundlighet i undersökningen, att, då ett stycke orörd mur anträffades, det 'upbröts ända ned till dess grund'. I öfrigt träffade han mest lösa stenar.»

Resultatet av Kalmbergs grävning blev således i det närmaste lika med noll, och när akademien den 9 november fick mottaga hans redogörelse för grävningen, fann man till sin besvikelse, att Åker-

Fornvård och fornforskning

mans Berättelse, »som väckt academiens uppmärksamhet, varit mycket öfwerdrifwen», och det smärtsamma intrycket mildrades nog ganska obetydligt därav, att landshövdingen av det till hans disposition ställda grävningsanslaget, 30 rdr, återsände 6 rdr 8 sk — grävningen hade blott gått till 23 rdr 40 sk. Akademien betygade likväl sin tacksamhet till Kalmborg, »som med så utmärkt skicklighet både verkställt undersökningen och författat Berättelsen om dessa fornlemningar».

Denna grävning var emellertid den *första*, som akademien låtit verkställa, och förblev under Hallenbergs tid den enda. Det förtjänar också att anmärkas, att, ehuru Hallenberg vid alla de nu nämnda sammanträdena var närvarande, synes han — av de av honom förda protokollen att döma — icke på något sätt hava deltagit i diskussionen, och ingen av academiens ledamöter tyckes ha kommit på den tanken, att en dylik undersökning dock borde ledas av »riksantikvarien». Att observera är ock, att undersökningen bekostades icke med något särskilt statsanslag, ej heller med något på academiens stat stående fornforskningsanslag — något dylikt fanns icke — utan med academiens egna besparade medel, d. v. s. de medel, som i staten anslagits till tävlingspris, men vilka ej förbrukats.

En annan grävning *föreslogs* verkligen av Engeström, men *avböjdes* av akademien. Vi erinra oss det kort förut omtalade Qvillefyndet (sid. 301), vilket anmäldes i akademien den 5 maj 1818 och av Kungl. Majt på academiens förslag inlöstes den 9 juni. Hallenberg hade icke föreslagit dess inlösen, som Engeström däremot var livligt intresserad för. Vid sammanträdet den 2 juni väckte han ett annat ännu mer vittgående förslag. Då fyndet anträffats i en som det visat sig synnerligen fyndrik trakt, föreslog »Hans Excellence Stats Ministern Herr Grefve von Engeström, om icke academiens med anledning deraf borde nu göra underdånig hemställan derom, att grävningar derstädes borde på allmän bekostnad företagas. Kongl. academiens, som härvid påminde sig, att en omständelig beskrifning funnits vid förra fyndet bifogadt af uphittaren RegementsPastorn Lidberg, ansåg denna underdåniga hemställan kunna uppskjutas, till dess academiens så väl derom som öfriga till ortens beskrifning hö-

*Föreslagen
grävning i
Qville*

rande omständigheter hunne inhemta tillförlitliga och mera fullständiga uplysningar.» Denna gång fick Engeström således ej akademien med sig, men i förstucken form återkom han vid nästa sammanträde, den 9 juni, till traktens betydelse för fornforskningen. Han redogjorde då för de arkeologiska undersökningar, som den senare så bekante Brunius, då nyutnämnd adjunkt i Lund, troligen på universitetskansleren von Engeströms initiativ, under somrarna 1814, 1815 och 1816 gjort i Bohuslän: »Hans Excellence Stats Ministern Herr Grefve von Engeström förmälte, att academie adjuncten Brunius, hvilken afritat de figurer, som finnas inhuggna i ett berg uti Bohus Län och Qville Härad nära intill det ställe, där tvänne märkvärdiga fynd inom korrt tid blifvit ur jorden upgrafne, nu vore sysselsatt med förklaringen af detta i hans tanke varande bildspråk eller hieroglyfer, samt att bemälte adjunkt jemte insändande af dessa ritningar ärnade Kongl. Academiens granskning underställa en af honom författad beskrifning och förklaring deröfver.» Detta förmådde dock icke akademien att frångå sin avvaktande ståndpunkt, vilket förefaller oss ganska gåtfullt, ty Engeström var ju så gott som Kongl. Maj:t, och ett anslag till en antikvarisk forskningsresa, för vilken han intresserade sig, skulle utan tvivel ha beviljats av den regering, i vilken Engeström i dylika ärenden var den bestämmande. Men akademien ville härom ej göra någon framställning, och om någon grävning i Qville blev under Hallenbergs återstående sekreterartid icke något tal.

*Klingwalls
Visbyrit-
ningar*

Egendomligt nog hade akademien ej långt förut ställt sig välviljigare mot ett annat liknande förslag. Vid sammanträdet den 16 augusti 1815 »Uplästes en till Academien ställd ansökning af Philosophiæ Magistern och Adjunctus Scholæ i Wisby Jakob Gustaf Klingwall med tillkännagifvande, att han ernar genom trycket utgifwa en beskrifning öfwer Visby stads förstörda kyrkor med bifogade tekningar och derföre låta anställa gräfning till updagande af sådant, som kan bidra till Beskrifningens fullständighet, önskandes till upmuntran för sin flit att icke någon annan måtte tillåtas med detta företag sig befatta. Landshöfdingen på Gothland Contre Amiralen Aschling har med sitt ämbets Memorial beledsagat denna ansökning

Fornvård och fornforskning

och deri yttrat, att som en gräfning i de uti Visby warande ödelagde kyrkor icke hörer under författningen emot ruiners förstörande, har han tillåtit den samma, under förbehåll likwäl, att, om någon märk-wärdig Grafsten skulle finnas, den samma ej finge aflåtas, innan Witterhets Historie och Antiquitets Academien först yttrat sig om och huruvida själfwa stenen eller endast ritning deraf önskas; hwad åter beträffar den uteslutande rättighet Magister Klingwall begärt till denna undersökning, tror Landshöfdingen den wara mäst bidragande till nyttiga uptäkter, då den ledes af en så kunnig man, och hemställer derföre Landshöfdingen, om icke academien skulle anse nödigt att honom lemnas ett understöd af 200 Riksd. Banco för att bedrifva undersökningen i 14 kyrkors ruiner till möjligaste förmon. Både af Landshöfdingens utlåtande och Magister Klingwalls egen ansökning samt en derwid bifogad ritning af Nicolai Kyrkas ruiner i Visby ansåg academien Magister Klingwall äga erforderliga kunskaper till ett sådant företagande samt en utmärkt skicklighet att tekna och rita, som äfven härtill är en nödvändig egenskap. Academien beslöt derföre att genom ett underdånigt Bref hos Hans Majestät Konungen detta ärende anmäla och i underdånighet tillstyrka, att Magister Klingwall kunde förunnas uteslutande rättighet på några år att med den härtill erforderliga gräfning sig sysselsätta samt han till en början hugnas med ett understöd af Ett hundra (100) Riksdaler Banco med nådig försäkran om vidare tillskott i mon af arbetets framgång, hwarjämte det skulle åligga honom att noga ställa sig till efter rättelse, hwad Lag och Författningar stadga om Jordfynd, att till Hans Majestät Konungen genom Landshöfdinge Ämbetets åtgärd insända sådant, som kunde förtjena att förwaras antingen i Mynt Cabinettet eller ibland Konungens och Rikets Antiquitets-Samlingar, dessutom till Witterhets Historie och Antiquitets Academien inkomma med berättelse om arbetets fortgång och hwad nytta deraf kan wara att förwänta.»

I ansökningen, som ju blott avsåg att erhålla akademiens tillstånd att anställa grävningar, hade Klingwall skrivit, att han »öfvertalat en vän, handlanden Herr O. A. Engeström, som sjelf älskare af antiquiteter att nödiga medel förskjuta utan annan ärsättning än fri disposition

af någon enda grafsten, som händelsevis till någon del undgått den allmänna förstöringen, så ock ehuru jag icke kan inse att någon förnuftig skulle vilja hindra detta förslag och här tillämpa förbudet emot förstöringen af quarstående Rudera, som genom min åtgärd af mig skall öfverträdas, får jag likväl för att vara säker för illviljarens möjliga försök i djupaste ödmjukhet hos Kongl. Vitterhets Historie och Antiquitets Akademien anhålla» om tillstånd till denna grävning. Något anslag hade Klingwall själv således icke begärt, utan förslaget härom hade framlagts av Landshövding Aschling och tillstyrktes nu av akademien. Det bifölls, och i ett Kungabrev av den 26 september 1815 tillades Klingwall »uteslutande rättighet att under en tid af 3:ne år i detta ändamål låta anställa gräfningar uti ifrågasvarande kyrkor, hvarjämte Wi till berörda arbetes bedrivande i nåder velat hugna Klingwall med ett understöd af Etthundrade Riksdaler Banco, om hvilka Medels anordnande Wi wele låta nådig befallning till Wårt och Rikets Stats Contoir afgå».

Det första häftet av »Fornlemningar i Wisby, utgifne af Jacob Gustaf Klingwall», utkom 1822 och är dedicerat till Vitterhets Historie och Antikvitetsakademien. Det innehåller planritningar och vyer av S. Nicolai och S. Clemens jämte text. Det andra häftet följde 1824 och behandlade Mariakyrkan samt Helgeandskyrkan. Meningen var att låta dessa två häften följas av två andra, men dessa blevo ej utgivna. 1906 publicerades dock »Fyra Visbyteckningar af Jacob Gustaf Klingwall på 120:de årsdagen af hans födelse» av O. V. Wennersten, vilket häfte meddelar Klingwalls bilder av S. Drotten, S. Lars och S. Olof. De 100 riksdalerna till Klingwall hade således verkligen medfört ett resultat.

Som man härav finner hade regeringen beviljat de två framställningar, som akademien gjort om anställandet av arkeologiska undersökningar; likaså hade den ständigt inlöst de fynd, om vilka akademien gjort någon anhållan. Att likväl så föga blev i detta avseende åtgjort, berodde därför icke, såsom på Gustav III:s tid, på regeringens likgiltighet för antikviteterna. Tvärtom var Statsministern, Lars von Engeström, här den drivande kraften, riksantikvarien och akademien den återhållande.

Fornvård och fornforskning

Lika litet verksam som akademien vid denna tid var för fornforskningen, lika litet gjorde den för fornvården, och det enda ärende, som den fick behandla, kom på remiss från Kungl. Maj:t till akademien.

Efter den förhärjande eldsvådan 1702 stod Uppsala slott i viss mån *Uppsala slott* såsom en ruin, av vilken blott vissa delar voro beboeliga; särskilt hårt hade elden drabbat de norra och södra flyglarna. Landshövding Fock gjorde då en framställning till Kungl. Maj:t att få borttaga de i hans mening blott vanpydande ruinerna i norr och söder för att där-efter planera marken framför slottets bättre bevarade mittparti. Den 26 mars 1816 upplästes nu i akademien »Kongl. Maj:ts Nådige Remiss af den 12 mars med befallning till academien att afgifva underdånigt utlåtande, huruvida de vid Upsala Slott varande ruiner och deribland den så kallade Styrbiskop förtjente bibehållas eller icke. Academien befallde i anledning häraf undertecknad att i handbref anmoda tvänne af dess i Upsala vistande Ledamöter, Hrr Professorerna Fant och Aurivillius, att dessa ruiner besigtiga och beskrifva samt afgifva yttrande öfver beskaffenheten deraf.» De båda professorernas utredning torde här böra in extenso anföras (V. H. A. Topogr. Arkivet) då den har intresse både för Uppsala slotts historia och som ett exempel på vad den dåvarande akademien menade med ett »historiskt minnesmärke», som förtjänade att bevaras.

»I anledning af den anmodan, som Kongl. Vitterhets- Historie- och Antiquitets Academien behagat göra oss, hafva vi tagit de vid Upsala Slott ännu öfriga Fornlemningar under en närmare besiktning och få angående dem nu den äran att aflemna följande yttrande.

De vid Slottet befintliga Monumenter äro egenteligen trenne:

1) De arrest rum, uti hvilka Grefve Svante Sture var förvarad och mördades på Konung Eric 14des befallning 1567. De äro belägna i ändan af en liten Stenbyggnad, som börjar vid norra tornet och sträcker sig fram till ingången på borggården, mitt emot den så kallade Styrbiskop. Dessa rum äro ännu väl behållna, utom det att de öfre hvalfven wid Eldsvådan 1702 på flera ställen spruckit. Ingången, som fordom varit på Sidan åt Staden, är nu igenmurad, men det fönstret med sitt galler är kvar, genom hvilket Grefve Svante såg, när Konungen kom up för Slottsbacken, efter hans kammartjenare Anders Simonsons berättelse.

2) Det rum i södra Slottsporten till höger, i hvilket Eric Sture och Ifvar Ifvarson till Strömsta blefvo mördade, sedan de blifvit ledde öfver borggården från arresten, der de sutit fängslade. Af detta rum äro endast en hvalfbåge och en del af murarne öfriga. Nils Sture satt i en träbygning till höger om norra porten, hvilken länge sedan är borttagen.

3) Den så kallade *Styrbiskop*. Om namnet på denna bastion, så väl som om anledningen och tiden till dess upbyggande, äro meningarne olika. *Scheffer* och *Peringskiöld* och efter dem *Rhyzelius* säga, att det Tornet, som war på norra sidan om gamla Ärkebiskopshuset (belägit wäster om Domkyrkan eller där nu Exercitii Gården är) blifvit kalladt *Styrbiskop*. Under detta namn äro ruinerne däraf äfven graverade i Grefve *Dahlbergs* Svecia Antiqua et Hodierna på den taflan, som står näst under Academia Gustaviana. Detta Torn förstördes af Konung Gustaf 1522, men lemningarne däraf voro ännu för otta år sedan synbare. Denna mening om *Styrbiskop* tyckes vara den troligaste. *Celsius* däremot och någre yngre efter honom anse bastionen på norra sidan af Slottet för att hafva blifvit kallad *Styrbiskop*, emedan den af Konung Gustaf blifvit byggd för att hålla Ärkebiskoparne i tygeln. Detta tyckes dock föga hafva behöfts emot Johannes Magnus, och om så varit, hade Konungen dertill lätt kunnat nyttja lemningarne af det fordna tornet. De Ruiner, som i sednare tider fått namn af *Styrbiskop*, utgöra nu en bygnad af tegelsten med där och hvar insatta stora gråstenar, som på Sidan åt Trägården är ungefär 62 alnar bred, på Sidan åt Staden 58 alnar, och högden tycktes oss vara ungefär 16 alnar.

Hvad dessa Monumenters bibehållande angår, så är derom uttryckeligen förordnat i Kongl. Brevet af d. 28 Nov. 1666 (uplifvad genom K. Majest. Circulaire till Landshöfdingarne d. 9 Apr. 1805), hvarest stadgas 'ingen eho han är skal effter thenne Dagh understå sikh på någrehanda sätt att nederbryta eller förstöra the Borger, huus, Fästen, Skanzar eller Steenkumbel, som ännu på en eller annan Orth kunna vara til finnandes, ehuru ringa ock thess affewor wara måge — — — så at sluteligen alla the Ting, the wari sikh så ringa som the för någons ögon synas kunna, som lijkwäl til Stadsfästelse eller åminnelse aff någon Historisk Bedriff, Person, Orth eller Slächt lända kan, måge granneligen tagas i acht och skiötzel, och icke gifwas någrom tillstånd thet ringeste ther aff at spilla eller förderfwa; Och ther någon skulle understå sikh här emot i någon måtto at giöra och Wår Befalning öfwertråda, wele Wij, at then samme icke allenast therföre, som för all annor Wår Budz föracht och olagligh åwärckan, plichta uthan och Wår höga Onåde undergifwin wara skal'. Men skulle Kongl. Majestet i Näder finna, att Minnesmärken efter en sådan ohyglighet som Sture mordet snarare böra undandragas Efterverldens upmärksamhet, än för den underhållas; äfvensom, att den så kallade *Styrbiskop* är utan någon särdeles märkwärdighet;

Fornvård och fornforskning

så skulle det onkeligen lända till Slottets bättre utseende och en bekvämligare väg, att båda delarne borttogos; hvarvid i anseende till den sednare, likväl mycken försiktighet synes nödig, i hänseende till dess af tiden härdade fasthet, på det att utseendet däraf, efter frugtlösa försök, icke må blifva ännu mera vanprydande, än det nuvarande är.

Upsala d. 10 April 1816.

Eric Mich. Fant. Pehr Fab. Aurivillius.»

De båda professorernas utredning föredrogs i akademien den 23 april, och Sundel¹ fick då i uppdrag »att uppsöka Landshöfdingen Friherre Fock, hvilken såsom resande härstädes sig uppehölle, för att lemna honom del af detta memorial och tillika af honom inhemta närmare förklaring, huruvida de i memorialet omförmälda trenne minnesmärken voro de samma, om hvilkas borttagande Landshöfdingen hos Kungl. Maj:t gjort underdånig hemställan». Vid nästa sammanträde, den 30 april, uppläste Sundel den P. M., han uppsatt om sitt samtal med Fock:

P. M.

»Landshöfdingen friherre Fock tackade för Kongl. Academiens godhet, som behagat lemna honom del af Professorerna Fants och Aurivillii Memorial och ansåg för sin del alla tre i Memorialet omförmälda Minnesmärken böra borttagas samt tillade, att Gr. Svante Stures Arrestrum vid norra flygeln, hvilket Landshöfdingen sjelf låtit uppränsa, vore så bristfälligt, att det i sitt nu varande tillstånd icke utan fara kunde bibehållas, så framt det icke skulle undergå en betydlig reparation, i hvilket fall det icke blefve något egentligt minnesmärke. Ifrån detta arrestrum hade Landshöfdingen Fock låtit borttaga en dörr, på hvilken Grefve Svante Sture med knif inristat några antekningar, innehållande tiden, då han blifvit i arresten insatt m. m. Denna dörr jemte en fyrkantig sten med ögla af järn, vid hvilken Sturen skall hafva varit fastlåst, förvaras nu såsom minnesmärken på Upsala Slott. Deremot ansåg Landshöfdingen friherre Fock den vid Södra sidan af Slottet varande hvalfboge försedd med basrelieffer, böra bibehållas, emedan arbetet är vackert. För öfrigt

¹ Under hela året 1815 från den 20 februari fördes protokollen av Sundel, ej av Hallenberg.

försäkrade Landshöfdingen att borttagandet af ruinerne icke skulle förorsaka Kongl. Maj^t och Kronan någon kostnad.»

Den 7 maj justerades akademiens svar på remissen. Detta ansluter sig i allt till Fants och Aurivillius' utredning och slutar: »Skulle E. K. Mt. i Nåder finna, att Minnesmärken efter en så ohygglig gerning som Sturemordet snarare böra undandragas efterverldens upmärksamhet, än för densamma underhållas, äfvensöm att den så kallade Styrbiskop är utan någon särdeles märkvärdighet; så skulle det onekligen lända till Slottets bättre utseende och en beqvämare väg, att dessa ruiner borttagas och platsen, hvarpå de stått, öfver allt jemnas, Hvilket allt K. Academien i underdånighet hemställer till E. K. Mjts. Nådiga ompröfvande. I händelse E. K. Mt. icke finner betänkligt att i nåder tillåta ruinernes borttagande, torde E. K. M. likaledes täckas föreskrifva Landshöfdingen friherre Fock, hvarest de af honom omförmälda lösa minnesmärken, neml. en dörr och en sten med ögla, för framtiden böra förvaras, samt på hvad sätt den med basreliefs förseda hvalfbogen kunde erhålla en med dess bestämmelse bäst afpassad plats. Den Kongl. Remissen återsändes härhos underdånigst.»

Av utlåtandet framgår, att akademien liksom de båda professorerna med historiska minnesmärken, som förtjänade att bevaras, menade sådana, som hugfäste någon i Sveriges historia ärofull tilldragelse (t. ex. Isala lada), men — efter vad det förefaller — icke andra gamla byggnader, vid vilka inga dylika minnen voro fästade, allra minst byggnader och minnen om vanhedrande händelser i vår historia. Klar för sig hade man nog icke denna rangskillnad, men den ligger dock bakom det antikvariska intresse, som den av Gustav III stiftade »medaljakademien» lade i dagen.

*Iduna och
fornforsk-
ningen*

För fornforskning och fornvård hade akademien således uträttat så gott som intet och hade därigenom kommit i en viss motsättning till den patriotiska och antikvariska rörelse, som särskilt från 1810 med allt större styrka gjorde sig gällande, en i ny form återupplivad rudbeckianism, som särskilt tog sig ett uttryck i det 1811 stiftade Götiska förbundet och dess Tidskrift »Iduna, En skrift för den Nordiska Fornålderns Älskare». Det var en tid — så börjar det av Geijer

Fornvård och fornforskning

skrivna företalet — »då studium af Nordens fornhäfder i Fäderneslandet begynte blifva ifrigt idkadt och allmänt älskadt, och man kan ej komma ihog den utan att återkalla minnen, wid hwilka ännu hwarje Swenskt hjerta klappar». Det var under vår politiska storhetstid på 1600-talet. »Det är dock en bedröflig sanning, att på de sista femtio åren det förr så lifliga intresset för vår forntid och i allmänhet för Fäderneslandets häfder så aftagit, att man wäl ej gör vår närwarande Allmänhet någon orätt, om man säger, att det redan länge icke funnits.»

Det första Idunahäftet har dock en uteslutande litterär karaktär, innehåller som bekant blomman av Geijers »götiska» diktning, Manhem, Vikingen, Odalbonden m. fl. samt därutöver översättningar av Hákonarmál, Bjarkamál och Vegtamskvíða samt slutligen en recension av den svenska översättningen (1811) av Snorre-Eddan. Ej heller Stiftelseurkunden har något arkeologiskt inslag: »Vi hafva således funnit vårt högsta ändamål vara att upplifva den frihetsanda, det mannamod och redliga sinne, som hos göterne rådde. Såsom ett viktigt medel dertill måste vi hafva all möda ospard att genom forskningen i *Nordens fornhäfder och sagor* bereda oss en ljusare öfversigt af det tidevarf, hvars enkla dygder vi vilja återställa.» Lika litet förekommer i stadgarna något om antikvariska undersökningar. Enligt § 1 var förbundet en krets av vänner, »en broderlig förening af män, egnade åt upplifvande af de Gamle Göters frihetsanda, mannamod och redliga sinne», och i § 3 föreskrives: »till forskning i de Gamle Göters *sagor och häfder* vare hvarje förbundsbroder ovillkorligen förpligtad.»

Samma litterära karaktär har även det andra, likaledes av Geijer redigerade Idunahäftet (januari 1812), vars innehåll utgöres av nya »götiska» dikter, Geijers stora avhandling om Historien och dess förhållande till religionen samt Hammarskölds beskrivning av en i Kungl. Biblioteket förvarad handskrift av Snorre-Eddan, men — och detta är i detta sammanhang det märkliga — även en kort uppsats av förbundets egentlige stiftare Jacob Adlerbeth: Om några Fornlemningar i Nordvästra delen af Småland, således från Adlerbeths egen hemtrakt. Och här möta vi anknytningen till 1600-talets

»ransakningar», nu utvidgade till mera ingående undersökningar. Dylika hade akademien själv aldrig företagit, om man undantager den 1805, dock på Kunglig befallning, utförda grävningen på Helgeandsholmen (sid. 186), ty Kalmbergs grävning på Hemse kyrkogård är senare (1813) och Lidbergs undersökning av ättehögen i Bohuslän, som för övrigt företogs på eget initiativ, ej på akademiens uppdrag, är också senare, från 1815, samt måhända påverkad av uppsatserna i Iduna. Adlerbeth börjar: »Bland de minnesmärken från Sweriges forntid, som ända till våra dagar trotsat förgängelsen, äro många hittills sedda med tystnad och liknöjdhet, fastän de erbjuda wigtiga föremål för forskarens uppmärksamhet. Sådant är äfwen förhållandet med de fornlemningar, som finnas inom Swartarps och Lekearyds Församlingar i nordvästra delen af Småland. Försöket att genom en kort beskrifning rädda dem från glömskan torde derföre icke förtjena en läsares owilja.» Den 20 augusti 1811 hade han undersökt en skadad ättehög i Svartarp, och då sanden borttogs, hade han först funnit »sidan af en stenhäll, öfwertäckt med ett quartersdjupt jordlager. Denna häll, som låg midti ättehögen, war i längd nära 2 alnar; dess största bredd war 1 1/2 aln. Då hällen borttogs, fanns på ett djup af wid pass 3 qwarter under ättehögens topp sammanhopade brännkol och ben samt några smärre, starkt rostade jernsaker, om hwilkas egentliga bestämmelse jag icke will uppgöra någon osäker gissning. Benen och kolen intogo en ringformig yta och woro så tätt sammanpackade, att de troligen warit inneslutna i någon urna, som med tiden blifvit uppfrätt, emedan ingen tydlig lemning deraf nu var att finna. Derefter öppnades ännu en grafhög.» Denna beskrives på samma sätt, och därefter redogöres för andra fornlämningar i trakten. Någon polemik mot den officiella antikvitetsakademien förekommer ej i uppsatsen, på sin höjd en indirekt sådan, i Adlerbeths tal om den nya tidens liknöjdhet för dylika forntidsrester. Nya arkeologiska synpunkter innehåller den lilla uppsatsen icke, men man torde här observera, att Adlerbeth sorgfälligt undviker såväl den rudbeckska tidens fantasier — vilka i Pehr Tham ännu ägde en representant — som Hallenbergs »historiska» förklaringar utan i stället inskränker sig till en enkel redogörelse för fakta. Upp-

Fornvård och fornforskning

satsens betydelse ligger således huvudsakligen däri, att den åter riktade uppmärksamheten på den sedan 1600-talet i stort sett försummade fornforskningen.

Det tredje Idunahäftet (1812) har som bekant sin karaktär av Tegnér's nu insända poetiska bidrag samt vidare av Voluspá i text och översättning med bifogade noter. I arkeologiskt avseende innehåller häftet blott en kort notis på en sida: Chemisk utredning af ett föremål för Nordisk Fornforskning — ett tillägg till Adlerbeth's nyss refererade uppsats, som är märkligt därigenom, att man här möter ett bland de första försöken att för tydandet av arkeologiens gåtor anlita naturvetenskapen. De i ättehögen funna brända benen och kolen hade av Berzelius underkastats en kemisk undersökning och — slutar notisen — »denna undersökning har således lemnat ett nytt ojäfaktigt bevis på hwad Herr Professor Sjöborg i sin Inledning till kännedom af Fäderneslandets Antiquiteter, sid. 213, anfört om våra Förfäders sed att någon gång wid sina likbegängelser använda Rö-kelse för att sprida wällukt kring Bålet, förrän den brändes ben ned-sattes i högen».

Med det fjärde Idunahäftet (1813) trädde Jacob Adlerbeth i Geijers ställe som tidskriftens redaktör. Det fylldes till största delen av en stor avhandling Om Bjarmaland av Adlerbeth själv, varjämte E. G. Dillner redogjorde för några fornlämningar i Medelpad och signaturen H— (troligen August von Hartmansdorff) för några i Ydre. Viktigare var det femte häftet (1814). Där infördes Sjöborg's förut (sid. 308) omtalade »Berättelse», som 1818 blev föremål för Hal-lenbergs föraktfulla gyckel, Tholanders Anmärkningar rörande Göranssons Bautil, hans Anmärkningar om Ättehögar och hans Försök till Beskrifning öfver ett gammalt Dryckeshorn, vidare en mycket hätsk, av Hammarsköld författad kritik av den pommerske historikern Rüh's skrift om den isländska skaldekonstens ursprung samt — viktigast — Rääfs Tankar om sättet att uppsöka och vårda Fäderneslandets Fornlemningar — ett med mycken sakkunskap skrivet förslag till nya, förbättrade bestämmelser rörande fornvården, ett antikvariskt program, som genom sin reda fördelaktigt utmärker sig framför de andra förslag, som samma år ingåvos till regeringen och till

vilka vi i det följande skola återkomma. I detta sammanhang är det nog att ur Rääfs uppsats anföra slutet: »Till räddande af hela den stora och mångfaldiga klass fornlemningar, som då de äro enskild egendom och i enskildes gömmor förwaras, hvarken kunna ställas under någon uppsigt eller utan tillfällighet lära kännas — — — gifwes troligen icke mera än en utväg: återupprättandet af ett förenadt Antiquitets-archiv och Collegium, som wore försett så wäl med tillräckligt antal lönte ledamöter som en större årlig inkomst både till Ledamöternes egna arbetens och diplomatariers, manuscripts o. s. v. uppläggande, fornlemningars inköp och aftecknande, resors anställande m. m.» Förslaget mynnade således ut i något, som slående erinrar om den nuvarande akademien med dess Historiska museum. Fördelarna härav — fortsätter Rääf — voro obestriddliga: »Det är ensamt tillräckligt att draga sig till minnes, hwad det fordna Antiquitets-Collegium uträttat, hwilka owärderliga skatter, nu fördelade på Riks-Archivet, Kongl. Biblioteket och Witterhetsacademien, det samlat, och hwilka förträffeliga werk dess ledamöter utarbetat. Den orsak, som föranledde slappheten och slutliga upphörande af denna inrättning — Perioden af en falsk smak, som förklarade all grundlig lärdom för gräl — lærer äfwen så säkert i ingen framtid kunna åstadkomma en dylik bedröflig werkan, som det är en angenäm wisshet, att upplifwandet af denna inrättning nu är högt påkalladt af den återwaknande wetenskapen. De swårigheter härwid möta äro lättare att förutse än häfwa — fondens anskaffande wore den största deribland — dock torde werkställbara förslag utan Statens alltför stora betungande kunna äfwen dertill uppgifwas.»

Förslaget innehåller intet angrepp på Witterhets Historie och Antikvitetsakademien, som här i stället alldeles ignoreras. Men just denna tystnad var den skarpaste kritiken, och tyvärr innehöll den en bedröflig sanning. I en anmälan av Idunahäftet i Svensk Literaturtidning 1814 (den 1, 15 och 22 oktober) underströks ytterligare grundtanken i denna kritik av akademien, men anmälaren — troligen J. H. Schröder — inleder sin recension av Rääfs uppsats med orden: »Som wi wete att detta ämne nu utgör ett föremål för Regeringens uppmärksamhet, anse wi det äfwen wara af högt intresse för hwarje

Fornvård och fornforskning

Swensk, hwarföre wi också skola närmare skärskåda Förf:s uppsats.» Detta var alldeles riktigt, och jag förbigår därför det sjätte Idunahäftet (1816), som i detta sammanhang är av mindre intresse, för att i stället övergå till de omnämnda och till Regeringen 1814 ingivna förslagen och först till en redan tidigare, 1810, ingiven inlaga. Ty det var denna, som gav uppslaget till de följande förslagen.

Dess författare tillhörde icke det unga släkte, som strax efteråt bildade det Götiska förbundet, utan var en redan 55 års man, friherre Adolf Ludvig Stierneld, mest bekant för sin opposition vid 1789 års riksdag; av de adelsmän, som då berövats sin frihet, voro Stierneld och överste Almfelt de, som längst fingo sitta fängslade. I någon mån torde ock hans antikvariska intresse stå i samband med hans aristokratiska opposition, ty han ansåg sig nämligen — på historiskt ytterligt tvivelaktiga grunder — vara en Vasaättling, stammande från Erik XIV:s son Gustav, och i anslutning till denna tro, hade han låtit måla den samling av Vasaporträtt, som nu tillfallit Upsala universitet (bland dem ock ett originellt porträtt av Gustav Vasas far, Erik Johansson — endast ett avhugget huvud). Han var även en nitisk samlare av gamla handskrifter; en katalog över permebrev i hans samling finnes tryckt i sjuttonde bandet av Handlingar rörande Skandinaviens historia. Men tyvärr motsvarades icke hans verkligt levande intresse för våra historiska minnen av en vetenskaplig kritik och aldra minst av hans skriftställarförmåga, från vilken vi i det följande få tillfälle att se några prov. Trots dessa brister kom han dock att göra uppslag, som icke blevo utan följder.

Liksom sedermera de unga i Götiska förbundet hade han upprörts över den liknöjdhet för fornvård och fornforskning, som rådde i vårt land och som icke minst visade sig i Hallenbergs sätt att sköta sitt ämbete; så hade han under 1810 icke sedan den 17 februari deltagit i något enda av Vitterhets Historie och Antikvitetsakademiens sammanträden, vid vilka Sundel i stället fått sköta protokollen. I december 1810 — således före Götiska förbundets stiftelse — inlämnade Stierneld därför till regeringen en inlaga, i vilken han — visserligen utan att angripa vare sig akademien eller riksantikvarien — framhöll vikten av en mera effektiv fornvård. Inlagan finnes tyvärr

*Stierneld och
akademien*

ej kvar; så skickliga arkivmän som Severin Bergh, Gödel och Bengt Hildebrand ha icke kunnat finna den, och själv har jag naturligtvis icke varit lyckligare. Men som av det följande skall framgå är förlusten mera skenbar än verklig. 1814 ingav nämligen Stierneld en ny inlaga till regeringen, vilken däremot finnes kvar (R. A. Skrivelser från akademier och Lärda Samfund), och av den kritik, som Rosenhane nedskrev över Stiernelds förslag 1810 och som strax skall anföras, framgår, att Stiernelds skrivelser 1810 och 1814 i allt väsentligt äro identiska, *kanske* med undantag för några ord, till vilka vi skola återkomma. Stierneld var, som sagt, ingen stilist, och endast en välvillig läsare kan undgå att stämpla början av hans inlaga såsom ett aktstycke, vilket väl mycket närmar sig gränsen till ett pekoral. För bedömandet av hans lämplighet såsom ledare för fornforskningen i vårt land torde det dock vara nödvändigt att läsa inlagan i dess helhet. Skrivelsen 1814 lyder:

»Fornforskning är att vilja uplyfta nationalespriten till hela högden af våra förfäders hjeltebragder, storsinnet, characters-fasthet och oberoende, fästa national-espriten vid den manliga snilrikheten i Skaldernas tidevarf, vid Scandinavernas ryckthet i deras tids vettenskaper, i vitterhet och till och med i de fria konsterna, ökadt då Gustaverna, Carlarna, Christina och Lovisa Ulrika uplyste Norden. Genom vårdandet af fäderneslandets häfder offerar man så till sägande på fäderneslandets altare och afviker från vår tids egoism, liknöjdhet och förakt för forntidsminnen, motsatsen af fosterlandskänslan och förbudet (= förebudet) till vildhet och samhåsuplösningen. Vårt hjertelag bör hembära en hederskänsla åt förfädrens vålnader, åt dessa män, som blodat de rostiga vapnen fjerran bortt och hemfördt segertecken, hvilka försvunnit eller nu merendels skräpa, som uprest tiden, icke mennisko-handen trotsande minnen, som nu hvila i ofta vanvårdade grifter efter deras mödor och storverk, som gått till odödligheten genom hjeltebragder och snillesalster och hvilka Sviogothers och Nordmäns efterlemningar i en tidrymd af nära två tusende år är en helig skyldighet att vårda samt att bevara åt historien, i synnerhet då den nu återigen illustreras af en furstes domkraftsfulla inflytelse på sakernas häfning till allment väl, då nu Scandi-

Fornvård och fornforskning

naverna skola göra fostbrödrslag och uplifva forntidens bragder med forntidens vänskap i åtankar af deras gemensamma ursprung uti vår fjällbygd. Med välviljan att i min måhn vara nyttig, vågar jag att i djupaste underdånighet underställa Eders Kongl. Majestäts nådiga pröfning, om mig kunde updragas att så vidt det sig göra låter up-täcka och frälsa från vangömmen, förstöring och borttkomst:

1) Gammeldags handlingar såsom sagor, krönikor, Konungars och enskildtes bref, acter och handskrifter, allmenne och province-lagar, Påfvebullor och thylikt, skrifter med runor och munkstyl, göthiska, isländska, anglosaxiska och rörande Skandinavien.

2) Inskrifter angående fornåldern, på klockor, runstenar, runstaf-var m. m.

3) Gamla bildthuggare-arbeten, sköldemärken, figurer på stenar, så kallade jättegrytor, insignier, sigill och sådant.

4) Ruiner af gamla tempel, kloster, körkor, städer, slott, ärepor-tar, stridsborgar, vikinganästen.

5) Mynt, medailler och bracteater.

6) Offerredskap, helgedomar, hedentida och catholska kvarlefvor; stridsvapen, ringar, kedjor, smycken, urnor, dryckeshorn och skålar, hushållssaker och allehanda verktyg m. m.

7) Ättestupor, stenkummel och stensatta grafställena, ättehögar, offerhögar och altare, offerlundar, offerkällor m. m.

8) Tingshögar och tingsställena, minnesmärken efter feltslag och andra betydande händelser.

9) Upmärksamt bidra till bibehållandet samt fölgagtigt söka att hindra förändrandet eller förstörandet af förutnemnde fornålderns och medeltidens minnen, likaså med den sednare tidens handskrifter, goda bygnader, epitaphier, sarcophager och bevaringsvärda graf-innandömen, målningar, prydnader samt ritningar, heraldiska och genealogiska, med det mera, som rör historien och de fria konsterna, alt i afsikt att förvara det som värdigt tyder tidernas varjehanda kun-skaper och seder, intill den närvarande.

10) Söka afböya och hindra att handskrifter eller hvad som hälst, hvilket rör Skandinavien och svenska snillet producerat, men icke bör förtryttas till utlänningar, äfven som det hvilket genom svenska

mannamodet ryckt ur fientlig hand, blifver som understundom hittil skammeligit händt, af utländingar uphandlat och bortfördt, men då sådant fruktas, det i underdånighet till Eders Kongliga Majestät inberätta.

11) Vid denna häfdaforskning noga iakttaga lagar och författningar.

12) Med fångsten rikta Eders Konglig Majestäts Riks archiv, bibliotheque och antiquitetssamlingar.

I djupaste underdånighet anhåller jag, att vid ett sådant här uppdrag äga tillåtelse att inhämta Eders Kongl. Majestäts nådiga befallning, då så beskaffade omständigheter inträffa samt att mig tillböror att *upgifva de märkvärdiga upträkten till Kongl. Vitterhets Historie och antiquitets academien*¹, så ock att af alla vederbörande ärhålla uplysningar.

Ingen lön bör jag ärhålla för dessa göremål, då det är jag, som anhållit om denna nyhet, grundad på trolik nytta af enhet i utförandet; min skyldighet är för öfrigt att söka vara värdig den orden, som jag har den hedern att bära. Men skulle Eders Kongl. Majestät i nåder täckas godtgöra mig de härvid oskiljaktiga utgifter genom något visst årligt under den kortta tid, som jag kan ha denna befattning, för behöflig handräckning, för nödvändiga resekostnader och för postporto vid en vidlöftig brefväxling, underställes det Kongl. Majestäts nådiga välbehag — — —

Stierneld.»

Den 11 december 1810 fick akademien på remiss mottaga Stiernelds »ansökning om erhållande af nådigt tillstånd och uppdrag att *under Vitterhets Historie och Antiquitets academiens inseende*¹ samla och från undergång rädda fornlemningar af alla slag. Kongl. akademien anmodade ÖfverIntendenten Edelcrantz, StatsSecreteraren Friherre Rosenhane och CanzliRådet Bergstedt att deröfver sitt yttrande meddela.» Att akademien ej gav detta uppdrag åt Hallenberg, berodde tydligen därpå, att denne sedan den 17 februari icke syntes till i akademien. De begärda yttrandena voro färdiga redan vid nästa

¹ Här kursiverat.

Fornvård och fornforskning

sammanträde, den 18 december, Rosenhanes mycket vidlyftigt, Edelcrantz' helt kort och i slutsatsen instämmande med Rosenhanes; Bergstedt yttrade sig blott muntligen och förenade sig med de båda andra granskarna. Rosenhane började sitt yttrande: »Då jag nu skall utlåta mig öfver Konungens Nådiga Remiss på Herr Öfverkammarherren och Kommendören friherre Stiernelds underdåniga ansökning angående en speciellare vård öfver antiquitets arkivet, får jag i förväg tillkännagifva, att ansökningen vittnar om bemälte Friherres berömvärda nit och sorgfällighet att ifrån undergång bevara alt sådant, som på något sätt kan bidra till upplysning i vår Historia. Hans dyrbara Manuscript-Samling är derpå ett talande bevis. Rådfrågade jag blott min fyrtioåra bekantskap och — att jag så må säga — vänskap med Friherre Stierneld, drog jag icke ett ögonblick i betänkande att styrka till bifall på hans ansökning. Men då jag såsom ledamot i ett af Konungen skyddat samfund skall säga min tanka, får saken ett annat utseende. Alla enskilda considerationer böra fördenskull vika.» Därefter övergår han till akademiens förhistoria, redogör för Antikvitetskollegiets och Antikvitetsarkivets historia fram till akademiens instiftelse. Denna är i det hela alldeles riktig, och det är blott en punkt, som här behöver anföras. Rosenhane skriver: Den 19 januari 1757 erhöll grefve Gustaf Bonde »kallelsebref att vara arkivets Öfverste Uppsyningsman. Denne Herre emottog kallelsen och innehade vården öfver arkivet till sin död 1764. Likväl bör anmärkas, att denna kommission var blott honorifik, ty Secretären eller Riksantiquarien stod nu som tillförene under Kansli Collegii öfverinseende, och var det till honom, icke till Hans Excellens, som Collegium remitterade de ärenden, hvaröfver det äskade arkivets utlåtande.» Härav kan man frestas att tro, att Stierneld i sin förlorade inlaga av 1810 anhållit om en ställning i förhållande till akademien, motsvarande Gustaf Bondes till Antikvitetsarkivet. Men en dylik misstanke torde knappt vara grundad. Rosenhane yttrar sig ju här alls icke om Stiernelds anspråk, och av de nu kursiverade orden i akademiens nyss citerade protokoll den 11 december 1810 synes framgå, att Stierneld blott begärt att under akademiens »inseende» få rädda våra fornlämningar, eller ungefär detsamma, som han be-

gärde i den 1814 ingivna ansökningen: att för akademien få »uppgifva de märkvärdiga uptäkter» han gjort. Å den andra sidan uppgiver dock akademien i sitt svar på den Kungliga remissen 1810, att Stierneld »åberopat» Bondes *inseende* över Antikvitetsarkivet, och härav är det tydligt, att han i sin inlaga 1810 dock nämnt något om Bondes förhållande till Antikvitetsarkivet, vilket väckt akademiens misstankar och som han därför i den senare skrivelsen 1814 strukit. Oredig som Stierneld var, har han förmodligen uttryckt sig svävande och på ett sätt, som kunde missförstås. Men om någon härskarställning över akademien har han säkerligen ej anhållit.

Det följande i Rosenhanes yttrande visar otvetydigt, att de båda skrivelserna 1810 och 1814 här voro alldeles identiska. Han yttrade:

»Jag har velat göra denna berättelse för att visa, hvad som egentligen hör till akademiens område, hvad som är hennes egentliga åliggande och hvilka äro de ämnen, hvarmed hon icke äger någon befattning. Vården öfver antikiteterna tillkommer akademien i allmänhet, men hennes åtgärd sträcker sig icke längre än att svara på Konungens remisser och att sjelf i underdånighet anmäla alt hvad i antiquariska ämnen inkommer från Konungens befallningshafvande, hvilka aldrig försumma denna deras enligt lag och författning grundade plikt. Att inrätta en särskilt Embetsman för antikiteternes vård är i min tanka åtminstone mindre nödigt, så framt det icke är aldeles onyttigt. En sådan person skulle antingen vara beroende eller oberoende af akademien. Båda fallen medförde olägenheter, dem vidlyftigheten förbiuder mig att anföra. Är meningen den, att Friherre Stierneld under sina resor skall hos akademien anmäla alt, hvad han i Historisk eller Antiquarisk [väg?] kan finnas värdt att uppteckna, är det visserligen icke mindre honom än andre obetaget att i dessa mål med akademien brefväxla. Akademien upptog sådant med mycken tacknämlighet. Men icke kan jag inse, att dertill behöfves ett särskilt Kongeligt förordnande. Återstår nu att genomgå de punkter, dem Friherre Stierneld anser höra till hans föreslagna befattning:

1) Handlingar m. m. Dessa tillhöra dels till (!) Riksarchivet, dels till Kongl. Biblioteket, båda under Kongl. Kanslistyrelsens allmänna

Fornvård och fornforskning

vård och Hofcanslerens särskilta uppsikt. Att några flera allmänna och provincelagar finnas än dem vi redan känna och äga, derpå kan med skäl tviflas.

2) Inskrifter m. m. Hit räknas runstenar. Dessa i Peringskölds tid högaktade monument hafva i senare tider fallit i sitt värde. Härom se Herr Appelblads af Kongl. akademien år 1781 med stora priset belönta afhandling: I hvad mon Runstenarne upplysa forntidens Historia, införd i Del IV af hennes äldre Handlingar. Om någon Handling finnes skrefven med runor är den bevisligen diktad och understucken. Se Doct. Nordins Monumenta Svio Gothica Vetus-tioris aevi falso meritoque suspecta. Continuat. i Ups. 1774. Om nyare tiders lärer icke vara fråga.

3) Gamla bildhuggare arbeten m. m. Hit räknas de så kallade ättegrytor. Dessa äro icke annat än fordom brukliga hand-quarnar. Härom se Mag. Bolings år 1775 i Upsala utgifna Triga Aphorismorum de Antiquissima molendi Ratione.

4) Ruiner af gamla Tempel m. m. Männe i Sverige finnas andra än dem som redan äro bekanta?

5) Mynt, medailler och brakteater. Alla Brakteater äro gamla mynt och insändas så väl de ena som andra af vederbörande Lands-höfdingar, enär sådana fynd träffas. Svenska Medaillier öfverstiga icke K. Gustaf II Adolfs Regering, om jag undantager några guld-smed-smycken. Några obekanta lära svårligen träffas. För att göra upptäkter i den numismatiska vägen är icke nog att vara hvad man kallar antiquarius. Man måste dermed förena insikter i Historien, Konsterna och Vitterheten för att icke blifva bedragen.

6) Offerredskap, Helgedomar, ättehögar m. m.

7) Stensättningar, offeraltaren, Tingsställen m. m.

8) Ättestupor, Stenkummel, Hedentima quarlefvor m. m.

Alla dessa artiklar äro till större delen af så diger antiquarisk beskaffenhet, att de svårligen kunna utredas af andra än Pauliner, Bångar, Rudbeckar, Verelien, Peringsköldar, Scariner, Björnerer, Göranssonar och Bromanner. Desse saknas nu för tiden och skulle uträtta föga, om de nu uppstodo. Loccenier, Schefferer, Benzelier, Wilder, Dalinar, Lagerbringar, Georgier, Berchar, Ihrar, Sotbergar

och Warmholtzar, andra att förtiga, hafva gifvit sakerna en annan riktning. Utom dess har la Philosophie de l'Histoire intagit den plats, som tillförene innehades af Fabler och Traditionen.

9) Senare tiders minnesmärken. Önskligt vore, om de vårdades af dem det tillhörde. Häröfver tillkommer akademien ingen fiskalisk handläggning. I övrigt inser jag icke orsaken, hvarföre vården blott skall sträckas till dem, som äro uppreste till slutet af år 1700. Monne adertonde seklets äro af mindre intresse?

Sluteligen nödgas jag betänka att i fall en sådan föreslagen undersökning skall äga rum, lærer den svårligen i hela sin vidd af en enda man kunna verkställas, ehuru Riket nu är en tredje del mindre. Beträffande de öfriga omständigheter ang:de lön och postporto tillhör det icke akademien att deröfver sig yttra.»

Rosenhanes yttrande är mycket belysande för uppfattningen inom den tidens akademi. Han var en av de ledamöter, som var mest fästad vid den akademi, han tillhörde, en fint bildad man och särskilt intresserad för historisk forskning. Det är då betecknande, att även han fränkänner akademien allt initiativ. I sin historik förbigår han alldeles det försök, som akademien strax efter stiftandet gjort att inom historien och fornforskningen få intaga en ledande ställning (se VI, 330 ff.) — ett försök, som strandat på Gustav III:s avvisande hållning. Med sin nyskapelse avsåg konungen blott att i denna få en »medaljakademi», och för verklig historisk och antikvarisk forskning var han i grunden likgiltig. Akademien hade därför under de gångna nära fyrtio åren — särskilt sedan den i olika etapper blivit av med den ena samlingen efter den andra av dem, som tillhört antikvitetsarkivet — så småningom, även i egen uppfattning, sjunkit ned till den nivå, som Gustav III ansett vara den riktiga: till en medaljakademi. Såsom Rosenhane riktigt angiver hade den inskränkt sin verksamhet till att svara på remisser från Kungl. Maj:t, samfund och enskilda rörande medaljer och inskrifter och på landshövdingarnas anmälningar om gjorda fynd, som hembjudits till inlösen — således till ren passivitet. Vad fornvården beträffade, sträckte sig akademiens befogenhet »icke längre än att svara på Konungens remisser och att sjelf i underdånighet anmäla allt hvad i antikvariska

Fornvård och fornforskning

ännen inkomma från Konungens befallningshavande». Historiska handlingar tillhörde numera riksarkivet och Kungl. Biblioteket, några nya landskapslagar stodo enligt Rosenhane säkerligen ej att upptäcka (han förbiser här alldeles de många förut okända *handskrifter* av gamla lagar, som i stor mängd upptäckts, även efter Schlyters tid); runstenarna, vid vilka 1600-talet fäste så stor vikt, ha nu enligt Rosenhane fallit i värde, några gamla »tempel» utom de redan kända funnos troligen icke; vad den hedniska tiden beträffade, hade man lyckligtvis vuxit ifrån en Björners tro på »fabler och traditionen», och för den historiska tiden »tillkommer akademien ingen fiscalisk handläggning».

En klarare inkompetensförklaring kunde väl den historiska och antikvariska akademien icke avgiva, och inför denna ter sig Engeströms förslag att beröva akademien all befattning med fornvården — ett förslag, till vilket vi strax skola komma — ej så obefogat, som det nu, med vår kännedom om akademien i våra dagar, förefaller oss. Utan att ingå i några detaljer anslöt sig akademien likväl alldeles till Rosenhanes utredning. Dess svar på den Kungl. remissen lyder nämligen enligt bilagan till protokollet:

»Uti nådig remiss af den 5 sistl. December har Ed. Kongl. Majt behagat infordra Witterhets Historie och Antiquitets Academiens underdåniga utlåtande öfver en af Öfverkammarherren och Commendeuren af K. Nordstjerne Orden Friherre Stierneld gjord underdånig ansökning angående erhållande af närmare befattning och uppdrag att upptäcka och från undergång bevara fornlemningar af alla slag. Till åttlydnad här af får acad. i hvad som hör till dess utlåtande följande i underdånighet anföra. Ehuru acad. uti Friherre Stiernelds underdåniga ansökning igenkänt dess berömvärda nit och sorgfällighet att från undergång vilja bevara allt hvad på något sätt kan bidra till upplysning af Svenska Historien, hafva likväl i afseende på behofvet af en särskild befattning dermed några betänkligheter hos akademien uppkommit. Då Konungens Befallningshafvande i Riket enligt lag och författningar äro ålagde att så ofta några fynd af värde för fornforskningen göras, derom till K. Mt insända underdånig berättelse, hvilken Konungen alltid i nåder be-

hagar meddela academien för att deröfver inhemta dess underdåniga utlåtande, om uti detsamma något sådant finnes, som förtjenar att för Kronans räkning inlösas och förvaras; då det äfven tillhör landshöfdingarne att hafva inseende öfver de i Landsorterne befintelige monument af hvad beskaffenhet som hälst, och då academiens stadgar derjemte ålägga Hanne vården och inseendet öfver alla fornlemningar, som i något afseende förtjena uppmärksamhet, så synes en särskild ämbetsman för dessa ändamål vara mindre nödig, i synnerhet som acad. utan särskildt tillstånd alltid äger att emottaga uppgifter af enskilda personer, äfven som det är desse obetaget att begära acad:s yttrande eller meddela Hanne sina tankar öfver de till dess befattning hörande ämnen. I öfrigt äro de omständigheter rörande fordnatiders lemningar, som Frih. Stierneld tillbjuder sig att upptäcka, i sin natur så oskyldiga, att hvarken Ed. K. Mts nådiga pröfning af dess beskaffenhet eller stadfästelse i anseende till Friherre Stiernelds åtgärd dervid torde behöfvas, så mycket mindre som sökanden ålagt sig sjelf den förbindelse att wid dem alla iakttaga egande rätten, Lagar och författningar samt i hvarje fall särskildt utbedja sig Ed. Kongl. Majts nådiga befallning och derjemte till acad. uppgifva upptäckterna.

Hvad det åt Herr RiksRådet Grefve Gustaf Bonde nådigst uppdragna och af Friherre Stierneld i underdånighet åberopade inseendet öfver antiquitets archivet angår, får acad. i underdånighet upplysa, att denna befattning, hvilken Herr RiksRådet i egenskap af antiquitets archivets Öfverste Uppsyningsman uppå Rikets Ständers underdåniga tillstyrkande af den 21 october 1756 genom nådigt kallelsebref af den 19 jan. 1757 erhöill och till sin död år 1764 innehade, endast var honorifik, ty Secreteraren i bemälte archiv eller Riksantiquarien stod sedermera liksom tillförene under K. Canzli Collegii öfverinseende, och war det till honom, icke till Herr RiksRådet Grefve Bonde, som Collegium remitterade de ärenden, hvaröfver det önskade archivets utlåtande. Hvad nådigt afseende således på Frih. Stiernelds underdåniga ansökning må göras, får academien till Ed. Kongl. Mjts eget nådiga bepröfvande i underdånighet hemställa. Academien framhärdar — — —»

Fornvård och fornforskning

Naturligtvis fick Stierneld kännedom om akademiens avstyrkande utlåtande, likaså om att regeringen icke var böjd att bifalla hans ansökan — i akademiens beslut hade ju statsråden v. Engeström, Rosenblad, Fleming och Adlerbeth deltagit. Med anledning härav återtog Stierneld visserligen icke sin ansökan, men anhöll, att frågan skulle få »hvila». I det ingående diariet för 1811 har nämligen vid ärendets nummer (964 i 1810 års diarium) antecknats: »hvilas uppå Baron Stiernelds begäran».

Att Stierneld 1814 inlämnade en ny, i allt väsentligt lika inlägga, berodde förmodligen därpå, att han nu fått kännedom om, att han erhållit en lyckligare medtävlare, som förekommit honom, nämligen Sjöborg, vilken beskyddades av den mäktige Engeström. Den 23 mars 1814 hade — som vi strax skola se — Sjöborg av Kungl. Maj:t förordnats till ett slags inspektör över fornvården och fornforskningen i landet, och nu, antagligen i juni, inlämnade Stierneld åter inlagan från 1810, möjligen lindrigt ändrad. Ehuru Kungl. Maj:ts svar genom Sjöborgs utnämning borde ha varit klart, blev det likväl i formen ytterst tillmötesgående, och regeringen hade nu den välviljan att *icke* ånyo remittera skrivelsen till akademien, som ju redan 1810 fått yttra sig om den. Statsrådsprotokollet i civilärenden för den 29 juni 1814 lyder nämligen:

»Öfverkammarherren friherre Stiernelds underdåniga anhållan, det honom måtte updragas att, så vidt sig göra låter, upptäcka och från förstöring och bortkomst bevara de forntidens minnesmärken — — —. Kongl. May:t täcktes med Nådigt välbehag anse Friherre Stiernelds berömliga nit att upptäcka och samla de forntidens minnesmärken, som här i Riket kunna finnas och förut varit okände, och behagade därför bifalla Friherre Stiernelds ofvanberörda underdåniga anhållan, utan att Kongl. May:t ville dervid ålägga Friherre Stierneld att i sådant afseende göra några Resor, och hade Friherre Stierneld vid hvarje års slut till Kongl. May:t inkomma med underdånig berättelse, om hvad af honom till vinnande af det åsyftade ändamålet kan hafva blifvit tillgjordt.»

I *sak* säger det Kungliga brevet just ingenting. Stierneld fick liksom varje annan rätt att resa kring i landsorten eller låta bli att

resa, om han det ville. Att han fick anmäla sina iakttagelser var också en rättighet, som tillkom varje annan. Det Kungliga brevet gav Stierneld ingen administrativ befogenhet, som krävde en Kunglig resolution, och svaret på hans inlaga var väl snarast en artighetsbetygelse mot en äldre, ansedd man i en hög social ställning. Engeström, som redan fått befordra *sin* skyddsling, hade heller icke någon anledning att motsätta sig ansökningen. Det enda nya i den Kungl. resolutionen var bestämmelsen, att Stierneld vid slutet av varje år skulle till Kungl. Maj:t ingiva en »berättelse» över sin verksamhet. Därutöver hade likväl Kungl. Maj:ts beslut dock ett tillägg, som *icke* synes i statsrådsprotokollet och som — tydligen med flit — icke hade intagits i detta. Alldeles har detta tillägg dock icke kunnat döljas. Vid den nyss omtalade »Berättelsen», som Stierneld i slutet av året, den 27 december, pliktskyldigast ingav till Kungl. Maj:t (R. A. Skrivelser från Akademier och lärda samfund) har föredraganden fogat en P. M. om ärendets föregående behandling, och i denna skrives: »Öfverkammarherren Baron Stierneld hade i sistl. Sommar erhållit Kongl. Mts nådiga tillstånd att, i hvad på honom kunde ankomma, tillse, att Forntidens minnesmärken, som funnos i Riket, kunde upptäckas, icke blefvo förstörda utan bevarade. Han borde vid slutet af hvarje år inkomma med underd. Berättelse om hvad, som blifvit tillgjordt. Kongl. Mt beviljade Baron Stierneld vid samma tillfälle en summa af 500 Rdr på det sätt, att 250 Rdr skulle aflämnas till honom genast och resten vid årets slut. Dessa 250 Rdr blefvo af K. Mt såsom till ett särskildt behof requirerade från Statscontoiret. [Sedan följer ett referat av 'Berättelsen'.] Fråga lärer således upstå om de återstående 250 Rdrs anordnande.» Stierneld hade således, väl såsom ett slags soulagement, fått ett ej närmare angivet anslag »till ett särskildt behof»; om detta även i fortsättningen kom att utgå, har jag ej kunnat utröna.

Han hade emellertid på fullt allvar fattat det uppdrag, han ansåg sig ha fått genom det Kungliga brevet av den 29 juni, och redan i juli 1814 inlämnade han till Kungl. Maj:t ett förslag till ett förbättrat fornvårdsplakat. Det föredrogs i statsrådet den 2 augusti: »Öfverkammarherren Friherre Stiernelds underdåniga Memorial med någre af honom i underdånighet föreslagne Föreskrifter till Förwarande af

Fornvård och fornforskning

Forntidens minnesmärken. Kongl. Regeringen ansåg, att med pröfningen af hvad Friherre Stierneld i detta ämne tillstyrkt borde såsom innefattande Allmänna Stadganden uppskjutas till Kongl. Maj:ts återkomst.» Då Konungen återkommit, togs ärendet åter upp den 18 oktober: »Öfverkammarherren Friherre Stiernelds i afseende på det honom gjorde uppdrag att efterforska och bevara forntidens minnesmärken gjorde underdånige anhållan, dels att förflyttning af Runstenar, Epitafier med fler minnesmärken af forntidens händelser måtte strängt blifva förbuden och att de, som sådant redan kunna hafva verkställt, måtte åläggas att på sådane minnesmärken låta inrista, hvarifrån de blifvit hämtade, samt på de ställen, därifrån de blifvit afförde, låta sätta en i Sten ritad skrift, hvilken uttyder meningen med minnesmärket och dess nuvarande plats, dels att all föryttring till utlänningar af sådane minnesmärken måtte förbjudas. Till vinnande af detta ändamål har Friherre Stierneld i underdånighet anhållit, att åtskilliga gamla Författningar, som i dessa ämnen blifvit gifne, måtte ånyo uplifvas. Kongl. Maj:t täcktes i nåder öfverlämna till Hans Excellence Justitie Stats Ministern Herr Grefve Gyllenborg att gemensamt med Herr Statsrådet Friherre Adlerbeth granska och genomse de Författningar och Stadganden, som för längre tider tillbaka blifvit gifne rörande Svenska antiquiteter och minnesmärken för att derefter upgifva, hvad anstalter för närvarande tider kunde finnas lämpeliga att i dessa ämnen vidtagas.»

Såsom ärendet nu förelåg, kunde Gyllenborgs yttrande gärna blott bliva, att dylika förslag borde komma från Sjöborg, icke från Stierneld. Statsrådsprotokollet för den 22 november lyder också:

»Sedan Kongl. Maj:t hade täckts uppdraga åt Hans Excellence JustitieStats Ministern Herr Grefve Gyllenborg och Herr Statsrådet Friherre Adlerbeth att i anledning af ett utaf Öfverkammarherren Friherre Stierneld upgifvit förslag till bevarande af Forntidens minnesmärken genomse och granska Äldre och Nyare Författningar i detta ämne för at i underdånighet föreslå och upgifva, hvad som til bevarande af sådana Fornlemningar för närvarande tider Lämpligen kunde stadgas, hemställte nu Hans Excellence Justitie Stats Ministern i underdånighet, om icke, då Historiarum Professoren i Lund Magister

Sjöborg, som redan erhållit nådigt förordnande att hafva tillsyn och vård öfver de i Riket befintliga fornlemningar, ännu icke med detta af honom affordrade Förslag i detta ämne inkommit, Kongl. Maj:t i nåder tåktes tillåta, att den åt Hans Excellence och Herr Statsrådet gemensamt updragne Befattning intil dess Professor Sjöborgs underdåniga yttrande blifvit afgifvet, må få hvila. Hvertill Kongl. Maj:t i nåder behagade bifalla.» Enligt diariet lades Stiernelds inlaga till »handlingarna», där den sedan förblev liggande.

Månaden därpå, den 27 december 1814, inlämnade Stierneld emellertid sin årsberättelse (R. A. Skrivelser från Akademien och lärda samfund):

»Underdånig berättelse.

Enligt Eders Konglig Majestäts mig gifna nådiga tilstond att vid varje års slut inkomma med underdånig berättelse rörande Rikets forntidsminnen önskade jag att kunna afgifva honom tillfredsställande, men tidens loyhet och okunnighet häruti förordsaka slummeraktig skingring och förstöring af Svenska antiqviteter. Lynnet är däri i en grad af dvala, att man endast tänker högst för lifstiden; för förfäders, ja föräldrars minne har man ingen eller föga känsla; för sitt ryckte, som om verlden försvan med individuen. Sådant liksom tidens villor kan endast motas med en annan ledning och med energie, en förordning, där förbrytarn, icke som hittills fruktlöst varnas utan anses med böter, hvilka tillfalla angifvarn; där konungens befallningshafvande befallas att noggrant bidraga till antiqviteters bevarande, i synnerhet som de äro under deras enskildta vård, att de icke förskingras, minst lönligt försäljas ifrån konungens ego, men med mera upmärksamhet genom kunnige mäns biträde uphielpas, hvartill vid en riksdag riksens ständer torde kunna anslå medel, äfvensom till inköpanDET åt Kongl. Maj:t och Kronan af forntida handskrifter och permebref, så ock alla slags minnesmärken, hörande till uplysningen af nordens gamla historia och kändedomen af fria konsterna för den tiden. Då Riksens Ständer inse nödvändigheten att, ömmande för Rikets heder, bidraga till forntidsminnens bevarande collectionsvis, blir en följd, att författningen om sättet att göra fideicommissar åt-

Fornvård och fornforskning

minstone i den delen ändras, att icke espriten af antiqviteters Samlande undergräfvos och deras bibehållande som samlingar blir varaktig; det utländingen i synnerhet begagnar en omständighet, härledd af en missledd liberalitets system. Annonserandet i tidningarne har bidragit att öka underrättelserna om samlingar, som finnas hos enskildta personer, hvilka med benägenhet tilbudit mig att bese dessa forntidsminnen, och så fort som lägenhet gifves dertill, skall icke dermed dröyas, äfven som att i sammanhang med acquisitionerna aflämna underdånig berättelse. Genom brevväxlingar i landsorterna har väl icke alltid nöyaktiga underrättelser inhämtats om antiqviteter, men vid århindran har löften gifvits om deras framtida bibehållande, om deras återställande, hvilket lemnat en mildring i ledsnaden öfver en mer eller mindre varsamhet. Med glädje har jag erfarit, det flere uplyste och nitiske älskare af forntidens märkvärdigheter finnas, och det är med deras tillhjälp, som jag vågar hoppas att blifva Eders Konglig Majestät och fäderneslandet något nyttig, sedan nu mera detta göromål kommit i gång. Stockholm den 27 december 1814.

Stierneld.»

Som man finner andas årsberättelsen ett ganska stort missmod, och den enda ljuspunkten utgöres av den effekt, som Stierneld tyckt sig spåra av den annons, som han den 16 november infört i tidningarna — således före statsrådsbeslutet den 22 s. m. — och som hade denna lydelse:

»I händelse någon ägare af handlingar, som röra nordiska antiqviteter eller af permebref och andra forntida handskrifter eller af gammaldags minnesmärken af hvad slag de vara må, hörande till upplysning af Nordens gamla Historia och kändedom om fria konsterna för den tiden, skulle vilja sådant föryttra, behagade densamma sådant tillkännagifva hos Öfverkammarherren friherre Stierneld, som enligt nådigt förordnande äger att därom underdånig anmälan hos Konungen göra; adressen varande på Stockholm.»

Det goda resultatet av denna annons gav troligen Stierneld uppslaget till en ny plan. Då han icke rönt något tillmötesgående från regeringen, fattade han i varje fall ett nytt beslut: att för bevarandet och

insamlandet av *historiska* aktstycken bilda ett särskilt Samfund — Samfundet för utgifvande af handskrifter rörande Skandinaviens Historia. Detta samfund, vars historia skrivits av Severin Bergh (1917), bildades på Stiernelds initiativ redan under förra delen av 1815 och hade sitt första sammanträde den 10 november detta år. Det upptog faktiskt det utgivningsarbete, som utövats av det gamla Antikvitetskollegiet, särskilt av Hadorph, men som sedan på 1700-talet försumrats först av Antikvitetsarkivet och sedan av Vitterhets Historie och Antikvitetsakademien och i stället övertagits av personer utanför akademien — Gjörwell, Loenbom m. fl., dock utan någon planmässighet. På Samfundets redan av Bergh skildrade historia har jag här ingen anledning att ingå och behöver i detta sammanhang blott tillägga, att Stierneld 1821 valdes till hedersledamot av akademien — hans medtävlare Sjöborg kom däremot aldrig ens så långt som till korrespondent.

*Sjöborg får
uppsikt över
antikvite-
terna*

Men trots det att Sjöborg aldrig kom att tillhöra akademien, intar han i dess historia en mera framskjuten plats än de flesta av dess tidigare ledamöter. Hans insatser som fornforskare ha redan skildrats av Bengt Hildebrand, och jag skall därför här blott införa några data, som för sammanhanget äro av betydelse.

Sjöborg, som var född 1767, hade 1790 blivit docent, 1796 adjunkt och 1799 — således vid blott 32 års ålder — professor i historia vid Lunds universitet och innehavare av den lärostol, som ej långt förut beklätts av Lagerbring. Egentlig historiker var Sjöborg dock icke, och det ämne, för vilket han intresserade sig, var fornforskningen. Hans mest betydande arbete förblev alltjämt hans 1797 utgivna Inledning til kännedom af fäderneslandets antiqviteter. Bengt Hildebrand, som sakrikt och utförligt refererat det, slutar sin redogörelse med dessa ord: »Oklar, onöjaktig, okritisk och efterblifven — allt detta är Sjöborg. Och likväl, man måste upprepa det, har hans Inledning fyllt en stor uppgift, trots alla sina brister. — — — På sitt sätt är Inledningen trots allt Sjöborgs bästa bok, i varje fall den, som gjort mest nytta, genom sin samlade översikt väckande ett allmänare och livligare intresse för fornforskningen.» Särskilt intresserad var Sjöborg för fornvården, och vi ha redan sett (se förut sid. 196 ff.),

Fornvård och fornforskning

huru han, sannolikt med en viss rätt, räknade sig såsom primus motor till fornvårdscirkuläret 1805. Något inflytande hade han dock ännu icke. Men 1810 blev den för antikvitetsstudiet och fornvården varmt intresserade statsministern, Lars von Engeström, Lunds universitets kansler, och nu öppnade sig större utsikter för Sjöborgs verksamhetsbegär.

Den 29 juli 1813 skrev han till Engeström ett brev (K. B. Engeströmska saml.), i vilket han framlade sin nya plan för en mera effektiv fornvård. Han hade visserligen för vederbörande anmält den åverkan, som gjordes på ätthögar och andra rikets monument, och även förordningar häremot hade utfärdats, men då han funnit, att dessa ej åtlyddes, vågade han hemställa om kraftigare åtgärder, bland annat »om någon särskildt förordnad och bemyndigad *Kongl. Kansli Styrelsens*¹ Antikvitets Intendent, som vore det tjenligaste»; därjämte borde stadgas, att präster och kronobetjäning »i alla dylika mål genast wända sig till en dylik *General-antiquarie*¹, hvilken borde hafva en widsträckt kännedom och wård om alla Rikets Minnesmärken och Fornlämningar». — — — »I händelse detta mål skulle finnas wärdigt att närmare fästa Eders Excellences uppmärksamhet och Eders Excellence gillar desse eller finner andre mera passande utvägar, skulle jag med nöje, om så befalldes, inlämna ett ordentligt project till en dylik Författning med uppgift af tydlige kännetecken, hvarigenom äfven en allmoge kunde skilja en antikvitets från andra högar, stenar m. m.» På Engeström slog denna tanke livligt an. Han stod visserligen på mycket god fot med akademien och var kanske den ledamot, som trägnast deltog i dess sammanträden. Men å andra sidan hade han icke kunnat undgå att iakttaga den passivitet, som utmärkte den tidens akademi, särskilt riksantikvarien Hallenbergs omöjlighet som ledare för fornvården i vårt land. Däremot var Sjöborg onekligen en — vad man kallar — »frisk vilja», som nog skulle taga en dylik uppgift på fullt allvar samt dessutom — skåning, vilket för Engeström betydde mycket. Han accepterade därför Sjöborgs förslag att ställa den nye antikvitetsintendenten under kanslistyrelsen, icke under akademien eller riksantikvarien. Att akademien

¹ Här kursiverat.

till svar på en remiss om en dylik »antikvitetsintendent» på det kraftigaste skulle avstyrka åtgärden, hade han fullkomligt klart för sig; fallet Stierneld var ju ganska färskt. Engeström valde därför en annan utväg, varigenom han undgick en remiss till akademien och gav i stället ärendet skenet av en angelägenhet, som huvudsakligen rörde Lunds universitet: en fråga om tjänstledighet för Sjöborg med lönnens bibehållande. Sitt förslag väckte Engeström i sin egenskap av kansler för Lunds universitet, och ärendet gick därför till ecklesiastikexpeditionen.¹ Där kom det före vid ett sammanträde i statsrådet för ecklesiastikärenden, den 23 mars 1814, då Engeström uppläste sitt den 28 februari daterade förslag:

»Ehuru det borde vara en helig pligt för hvarje enskilt man i ett Samhälle, hvars medlemmar äga lyckan att härstamma från Förfäder, som utmärkt sig genom sin kärlek för frihet och sjelfständighet, sitt mod och sina seder, att sorgfälligt vårda de minnesmärken, hvilka vittna om deras bedrifter, i synnerhet då en sådan vård är ett af de kraftigaste medel till befordrande af Fosterlandskänslan, hafva dock få af Eder Kongl. Maj:ts undersåtare, som främst bland alla folkslag kunna tillegna sig denna heder, ådagalagt beredvillighet att uppfylla Dess fordringar. Deremot hafva Fäderneslandets forntids lemningar ofta blifvit förgätne eller föragtade, stundom ofredade och förstörde, och nästan alla Rikets landskap förete af denna förödelse för senare tidevarf föga hedrande bevis. Kraftiga utvägar måste sålunda vidtagas till förekommande af vidare skadliga verkningar i detta afseende, därest okunnigheten och lättsinnigheten icke skola ödelägga alla de fornlemningar Fosterlandet ännu har att uppvisa. Till vinnande af ett sådant ändamål får jag såsom det i min tanka mäst tjenliga medel i underdånighet föreslå, dels att en förbättrad Författning om sådana minnesmärkens fredande från åverkan måtte utfärdas, dels att en serskilt Embetsman tillförordnas, som får sig updraget att befrämja kännedomen om ännu befintliga fornlemningar och öfver deras vård hafva vederbörlig uppsigt. Förrän flere nödige förberedelser föregått, anser jag likväl tiden icke vara inne till en sådan För-

¹ Engeströms skrivelse och förslag till instruktion finnes R. A. Akademikanslerens i Lund skrivelser till K. Mt.

Fornvård och fornforskning

fattnings utfärdande, hvarföre jag i underdånighet anhåller, det Eder Kongl. Mays:t täcktes i Nåder mig tillåta att med underdånigt Förslag i detta afseende framdeles till Eder Kongl. Mays:t inkomma. Hvad åter den sednare åtgärden vidkommer, torde om dess vidtagande anstalt genast böra fogas, och då Fäderneslandet äger i Professoren uti Historien vid Eder Kongl. Mays:ts Academie uti Lund N. H. Sjöborg en lärare, både allmänt känd såsom en nitisk och uplyst Fornälskare, hvarom flere af honom utgifne afhandlingar tillräckeligen vittna, och denna befattning fullkomligen vuxen, får jag hos Eder Kongl. Mays:t i underdånighet hemställa, det han i detta afseende måtte af Eder Kongl. Mays:t i nåder tills vidare förordnas samt således till en början erhålla 2ne års ledighet från dess befattning vid academien och jemte åtnjutande af dess innehafvande Professors lön af allmänna medel såsom Respenningar erhålla 200 Rdr årligen, med hvilken, till dess belopp ringa summa, han sjelf förklarar sig belåten. Skulle Eders Kongl. Mays:t i Nåder täckas härtill lemna bifall, får jag i underdånighet underställa Eders Kongl. Mays:ts Nådiga pröfning närlagda Förslag till en Instruction, efter hvilken han vid sin befattning torde undfå nådig befallning att sig rätta, samt öfverlämna så det ena som det andra till Eders Kongl. Mays:ts eget nådiga välbehag. Stockholm den 28 Februari 1814.

Lars von Engeström.»

För tillfället väckte han således icke något förslag om ett nytt fornvårdsplakat — vilket givetvis måste ha remitterats till antikvitetsakademien och riksantikvariern — utan inskränkte sig till att i sin egenskap av universitetskansler föreslå två års tjänstledighet för Sjöborg, vilken enligt hans mening hade full kompetens för den avsedda uppgiften. Denna senare fråga avgjordes med detsamma utan någon remiss till annan myndighet. Statsrådsprotokollet för den 23 mars lyder nämligen:

»I anseende till hvad Herr academie Cantzlern i underdånighet yttrat, täckes Kongl. Maj:t i nåder bifalla, att Professoren Sjöborg med bibehållande af dess innehafvande Lön undfår tvenne års tjänstledighet för att taga den nu föreslagne befattning i afseende på till-

syn och vård öfver antiquiteterna i Riket och att han under utöfning af denna befattning erhåller i arfvode 200 Rdr såsom Respenningar för innevarande år, hvarefter och sedan han inkommit med underdånig berättelse om dess anställde resa och hvad han derigenom eller på annat sätt för ändamålet uträttat, Kongl. Maj:t ville Sig i Nåder yttra, huruvida och med hvad villkor denna Beställning må ytterligare fortfara. För öfrigt uppdrog Kongl. Maj:t i nåder åt Statsrådet Friherre Adlerbeth och den Föredragande att genomse den för Sjöborg af Herr academicantzlern föreslagna Instruction och deras yttranden deröfver i underdånighet afgifva, hvarefter Kongl. Maj:t ville derefter i nåder besluta.»

Engeström hade också, såsom vi sett, till sitt yttrande fogat ett förslag till instruktion för den nye fornvårdare, som utsetts, men detta förslag hade däremot icke utan vidare godkänts av det övriga statsrådet utan lämnades av detta till »genomseende» åt statsrådet Adlerbeth och statssekreteraren Rosenstein, och denna remiss blev av ganska stor betydelse för frågans slutliga öde. I Engeströms förslag, som här meddelas, har jag kursiverat några ord, som i detta fall särskilt böra uppmärksammas:

»Förslag

till Instruktion för Professoren N. H. Sjöborg vid Dess befattning med Upsigten öfver Antiquiteterna i Riket.

Wid den befattning med upsigten öfver Fäderneslandets Antiquiteter, som Professoren N. H. Sjöborg härigenom updrages, skall han:

I.

För att bereda tillfälle för vederbörande att meddela uplysningar om monumenter, som i anseende till någon särskilt märkvärdighet förtjena att vårdas, författa en fullständig uppgift på de säkra Kännetecken, genom hvilka en fornlemning kan urskiljas, hvilken uppgift bör af *CantzliStyrelsen* *prövas* och underställas Konungen, på hvars nådiga välbehag det sedan ankommer att dess allmänna Kungörande tillåta. Och sedan uprätta Förteckningar i ordning efter Län, Häradar och Socknar på alla de innom Riket hittills kände och upptäckte

Fornvård och fornforskning

ålderdoms kvarlevor, hvilka böra bibehållas, hvarefter dessa monumenter komma att *genom Cantzli Styrelsen* anmälas till fridlysning hos Länens Höfdingar äfven som det skall åligga Prästerskapet att till *CantzliStyrelsen* inkomma med upgifter på alla anmärkte, men nu mera icke befintelige antiqviteter.

II.

Under Sommar månaderna företaga Resor i Rikets Provinser och först uti dem, hvarest de fläste Enskiften antingen redan blifvit verkställdte eller förmodas skola företagas och dervid sorgfälligt göra forskningar för att få de förut började antiquariska topographier fullständige i afseende så väl på de minnesmärken, som ännu äro i behåll som på dem, hvilka förut funnits men undergått förstörelse.

III.

Afteckna och beskrifva de tillförene okände eller ej upgifne minnesmärken, som nu uptäckas, föranstalta att de, som äro af värde, fridlysas, deräst de med afseende å Jordägarens rättighet utan hans förfång kunna bibehållas och att deremot alla öfrige frigifvas, så vida deras användande finnes vara för jordägaren oumgängligen nödigt samt så väl på de fridlyste som frigifne till Landshöfdinge Embetet i hvarje Län ingifva Förteckningar.

IV.

Öfvervara och tillse, att, hvar det sig göra låter, de betydligare af förstörde Monumenter återställas i sitt urgamla skick, hvilket dock bör på Kongl. Mays:ts och Kronans kostnad verkställas samt således förrut underdånig hemställan derom *genom Cantzli Styrelsen* hos Konungen göres.

V.

Hafva inseende öfver alla större och mindre Riks Monumenter, taga kännedom om förhållandet med dem, som finnas på Frälse jord belägne, tillse, att Civile och Ecclesiastique Embetsmän fullgöra, hvad dem i afseende på Rikets antiqviteter blifvit eller blifver ålagdt, hos vederbörande till bestraffning anmäla skeende åverkan, föreslå

nödiga förbättringar och tillägg i Författningarne angående Fornlemningarnas vård och allt hvad dermed kan äga gemenskap, samt efterse, att vid kyrko Reparationer inga i kyrkorne eller dervid varande antiquiteter förstöras.

VI.

Eftersöka och samla så väl gamle Handlingar och Historien uplysende Documenter som alla i jorden fundne och annorstädes förvarade antiquiteter och märkvärdigheter, hvilka kunna erhållas, hvarvid honom åligger att Handlingarne *till Cantzli Styrelsen insända* och aflemna de öfriga antiquiteter, *intill dess något offentligt för dylika Samlingar inrättadt Cabinet eller Museum blifver att tillgå*, till *Antiquitets Archivet* i Stockholm. Och bör i händelse fråga blir om *inköp* af en eller annan antiquitet, underdånig anmälan derom genom *Cantzli Styrelsen* göras hos Konungen och dess nådiga beslut afvagas.

VII.

Bese och söka att skaffa Förteckning på innehållet af alla så allmänna som enskilda Historiska Samlingar och Cabinet i Riket, i anseende hvartill honom lemnas *fri tillgång till Kongl. Antiquitets Archivet*, Museum och Bibliotheket i Stockholm.

VIII.

Wara beredd att, när så befallas, vara Konungen och Furstliga personer på resor genom Fäderneslandet följagtig för att upvaga med anvisning och underrättelse om befintelige märkvärdigheter.

IX.

Jemte nödig brefväxling med de Rikets Embets och Tjenstemän, af hvilka uplysningar begäres, söka underrättelse af Utrikes Lärde i de ämnen, som med Nordiska antiquiteter ega gemenskap och i synnerhet underhålla Litteraire förbindelse så väl med Antiquitets Commissionen i Danmark som med de Norrske Lärde Samfund.

X.

Inför *Cantzli Styrelsen* årligen visa redo för sina Embets göromål

Fornvård och fornforskning

samt dit ingifva antiquariska Topographier, Teckningar, Beskrifningar och Fridlysningslistor och sluteligen

XI.

Antingen uti någon Periodisk Skrift eller särskildt eget arbete meddela allmänheten nyttiga anmärkningar öfver de märkvärdigheter, som under resor och forskningar kunna förekomma.»

Som man märker omnämnas akademien här icke med ett enda ord, och hade denna instruktion, som Engeström med all sannolikhet uppgjort i samråd med Sjöborg, blivit gällande, så skulle den sistnämnde ha blivit en av akademien alldeles oberoende tjänsteman, vars överordnade myndighet icke akademien skulle ha blivit utan kanslistyrelsen, vars ordförande utrikes statsministern, Engeström, var. Även § VII bör observeras. Antikvitetsintendenten tillerkännes där »fri tillgång till Kongl. antiquitets Archivet», d. v. s. fornsakssamlingen, och denna stod under riksantikvarien Hallenbergs vård, men dit hade Sjöborg, lika litet som någon annan, under Hallenbergs tid fått tillträde. I instruktionen § 6 skymtar ock den tanken fram, att av fornsakssamlingen, liksom av myntsamlingen, bilda ett »museum» — antagligen såsom en av akademien oberoende institution. Detta förslag hade nu till »genomseende» lämnats till Adlerbeth och Rosenstein, och deras uppdrag var av en ganska delikat natur, ty det gällde ju att icke allt för mycket stöta Engeström. Men endast med några få ords ändring undgingo de denna fara, så att Engeströms författarstolthet ej behövde känna sig kränkt. Den reviderade instruktionen — med nu gjorda kursiveringar — lyder:

»Kongl. Maj:ts
nådiga
Instruction

för Professor N. H. Sjöborg vid dess befattning med uppsigten öfver Antiquiteterne i Riket.

Wid den befattning med uppsigten öfver Fäderneslandets antiquiteter, som Professoren N. H. Sjöborg härigenom uppdrages, tjena följande Föreskrifter honom till Efterrättelse:

1.

För att bereda tillfälle för Vederbörande att meddela upplysningar om Monumenter, som i anseende till någon särskilt märkvärdighet förtjena att vårdas, äger han att författa en fullständig uppgift på de säkra kännetecken, genom hvilka en Fornlemning kan urskiljas, hvilken uppgift bör af *Witterhets Historie och Antiquitets Academien* *pröfvas* och underställas Konungen, på hvars Nådiga välbehag det sedan ankommer att dess allmänna kungörande tillåta. Vidare äger Professoren att upprätta Förteckningar, i ordning efter Län, Härader och Socknar, på alla de inom Riket hittills kände och upptäckte Alderdomsquarlevvor, hvilka böra bibehållas, hvarefter dessa Förteckningar af honom inlemnas till *Vitterhets Historie och Antiquitets-academien*, som i anledning deraf vidtager de för ändamålet tjenliga åtgärder.

2.

Under sommarmånaderne företager Professoren Resor i Rikets Provinser, och först i dem, hvarest de flesta Enskiften antingen redan blifvit verkställda eller äro under beredande. Han bör dervid använda all flit för att få de förut började Antiquariska Topographier fullständiga så väl i afseende på de minnesmärken, hvilka ännu äro i behåll som på dem, hvilka förut funnits, men i mer eller mindre mån blifvit förstörde.

3.

Professoren åligger att afteckna och beskrifva de tillförne okände eller ej uppgifne minnesmärken, som nu upptäckas, genom anmälan på behörig ort utverka att de, som äro af värde, fridlysas, derest de med afseende på Jordägarens rätt utan hans förfång kunna bibehållas, hvaraf blir en följd, att jordägaren berättigas att med de öfrige såsom honom godt synes förfara. Professoren inlemnar till Landshöfdinge Embetet i hvart och ett Län Förteckning på de derstädes fridlysta Monumenter.

4.

Han tillser, att, hvar det sig göra låter, de betydligare af Förstörda

Fornvård och fornforskning

Fornlemningar återställas i sitt urgamla skick, hvilket dock bör på Kongl. Majts och Kronans kostnad verkställas, hvarom således förut underdånig hemställan genom *Vitterhets Historie och Antiquitets Academien* hos Konungen göres.

5.

Professoren skall hafva inseende öfver alla större och mindre Riks Monumenter, taga kännedom af förhållandet med sådana minnesmärken, som finnas på Frälsejord belägne, anmärka, huru Civile och Ecclesiastique Embetsmän fullgöra, hvad dem i afseende på Rikets Antiquiteter blifvit eller blifver ålagdt, hos vederbörande till bestraffning anmäla skeende åverkan, föreslå nödige Förbättringar och tillägg i Författningarne angående Fornlemningars vård och allt hvad dermed kan äga gemenskap, samt i möjligaste måtto efterse, att vid Kyrkoreparationer inga i Kyrkorne eller dervid varande Antiquiteter förstöras.

6.

Han bör eftersöka och samla såväl gamla Handlingar och Historien upplysande Documenter som alla i Jorden fundne och annorstädes förvarade Antiquiteter och märkvärdigheter, hvilka kunna erhållas, hvarvid honom åligger att Handlingarne till *Witterhets Historie och Antiquitets Academien* insända och till *Antiquitets Archivet* i Stockholm aflemna de öfriga Antiquiteter, *intill dess något offentligt för dylika Samlingar inrättadt Förvaringsrum* blifver att tillgå. Och bör i händelse fråga yppas om *inköp* af en eller annan Antiquitet, underdånig anmälan derom genom *Vitterhets Historie och Antiquitets Academien* hos Kongl. Majt i föreskrifven ordning göras.

7.

Genom tillträde till alla så väl allmänna som enskilda Historiska Samlingar och Cabinett i Riket skall Professoren söka förskaffa sig kännedom af hvad de innehålla och sådant anteckna, i anseende hvar till honom lemnas *fri Tillgång till Kongl. Antiquitets Archivet, Museum och Bibliotheket* i Stockholm.

8.

Jämte nödig brefväxling med Rikets Embets och Tjenstemän, af hvilka upplysningar begäras, bör han söka underrättelser af Utrikes Lärde i de ämnen, som med Nordiska Antiquiteterna äga gemenskap och i synnerhet underhålla Litteraire Förbindelser så väl med Antiquitets Commissionen i Danmark som med de Norske Lärde Samfund.

9.

Inför *Vitterhets Historie och Antiquitets Akademien* årligen redovisar Professoren för sina Embetsgöromål samt ingifver derstädes Antiquariska Topographier, Tekningar, Beskrifningar och Förtäckningar på de Monumenter, som under årets lopp blifvit fridlyste eller till fridlysning anmälte.

10.

Professoren åligger att antingen i någon Periodisk Skrift eller särskildt eget Arbete meddela allmänheten underrättelser om de märkvärdigheter, som under Resor och Forskningar kunnat förekomma.»

Utom några rent formella och betydelselösa ändringar inskränkte sig revisionen således därtill, att Adlerbeth och Rosenstein på alla ställen, där Engeström skrivit *Kanslistyrelsen*, i stället satt *Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien*, och därjämte hade de alldeles strukit den överflödiga § VIII. Antagligen gjordes ändringarna efter privata diskussioner med Engeström, som var mycket god vän med Adlerbeth och som därför böjde sig för hans skäl. Då ärendet den 20 april 1814 föredrogs i Statsrådet mötte det nya förslaget intet motstånd, och »täcktes Kongl. Majt med bifall till detsamma i Näder anbefalla, att Instruktionen finge tills vidare tjena till underdånig efter rättelse, äfvensom att det af Statsrådet och den Föredragande föreslagne och nu upläste Bref till Witterhets Historie och Antiquitets Akademien och samtelige Consistorierne finge expedieras». Någon remiss i ärendet hade akademien visserligen förut icke fått, men den 10 maj »uplästes Konungens Bref af den 20 april med bifogad Instruction för Professor Sjöborg i Lund att hafva uppsigt öfver

Fornvård och fornforskning

Fäderneslandets antiquiteter». Ehuru det säkerligen var med blandade känslor, som de flesta ledamöterna åhörde uppläsandet, var någon kritik av personvalet naturligtvis ej möjlig.

Den 2 juni 1814 mottog akademien ett nytt Kungabrev av den 11 maj i samma ärende: »Uplästes Konungens nådiga Skrifvelse af den 11 sistlidne Maji, att Konungen såsom resekostnad tillagt Professoren i Lund N. H. Sjöberg ett arvode af 200 Rdr med nådigt förständigande till akademien att om den berättelse, han efter fulländad resa deröfver aflemna bör, med underdånig anmälan inkomma.» Det nya var här icke lönen, som ej berörde akademiens stat, utan den »berättelse», som Sjöberg varje år skulle till akademien ingiva. Till denna berättelse skola vi sedan återkomma.

I instruktionens § 1 hade Sjöborg ålagts »att författa en fullständig uppgift på de säkra kännetecken, genom hvilka en fornlemning kan urskiljas» och denna skrift skulle till akademien insändas och prövas. Redan på sommaren 1814 hade Sjöberg fått skriften färdig, men hade ej skickat den till akademien utan till Engeström, som sedan sände den till Adlerbeth, vilken den 3 september svarade Engeström (K. B. Engeströmska saml.):

»Eders Excellence har behagat hedra mig med ett bref ifrån Uddevalla af den 16 nästl. aug., som jag förl. måndags hade den äran bekomma jämte Professor Sjöborgs afhandling om kännetecknen på våra fornåldersminnesmärken. I anledning häraf behåller jag samma skrift, hvilken jag skall taga med mig till Stockholm och i Vitterhets Akademiens sammankomst i medlet af oktober månad framlemna. Akademiens ferier fortfara ända till den 1 November, ifrån hvilken dag hon alltframgent sammanträder en gång i veckan. Så vidt möjligt är, skall man väl söka förekomma den ogenhet emot Sjöborg, som till äfventyrs af en eller annan Ledamot kunde vara att befara, ehuru han genom mindre varsamhet i sina framställningar stundom dertill gifver en anledning.»

Den sista farhågan var ganska grundad och även med hänsyn till skriften befogad. Sjöborg skulle ge »säkra kännetecken» på en fornlemning, och häri hade han knappast lyckats. »Ättestupor», med vilka han börjar, var en antikvarisk fantasi, i vilken 1600-talets svenska

fornforskare särskilt förälskat sig, men som icke har något annat historiskt underlag än en enda uppgift i den isländska litteraturen, i den sena och fabelaktiga Gautreks saga; domarringar, om vilka Sjöborg också talar, voro säkerligen inga tingsställen, och att angiva några kännetecken på »växande träd» och »källor» av antikvarisk betydelse till skillnad från vanliga träd och källor var naturligtvis omöjligt. Den tryckta Uppgift på Fornlemningars Kännetecken slutar: »Till sådana kunna räknas alla slags på pergament eller papper skrifne forntidshandlingar. Hit höra äfven gamla Mynt, Runstafwar, andra Runekalendrar samt alla slags sällsynta Kalendarier; alt hwad som kan föras under benämningen af wapen, verktyg, drägter och smycken samt allehanda konstarbeten i egna former eller med särdeles påtecknade figurer. För att göra sådana fynd värda uppmärksamhet, är det ofta nog, att de endast funnits i jorden, i hvilka händelser det noga bör antecknas, när, hwar och i hwad läge de blifwit träffade och böra fynden alltid bibehållas, till dess de af någon bepröfwad kännare blifwit undersökte.» Det sista kan ju ofta gälla mynt, wapen och smycken, men icke dräkter och kalendarier.

Först den 24 januari 1815 »upläste Statsrådet Friherre Adlerbeth följande till honom af Professor Sjöborg lemnade Uppgift på fornlemningars kännemärken. Öfver denna Sjöborgs Skrift upläste Justitierådet Marks von Würtemberg följande Anmärkningar, med hvilka Statsrådet Friherre Adlerbeth förklarade sig äfven instämma.» Marks von Würtembergs kritik visar bäst akademiens inställning till den fornvårdare, som hon fått sig påtvingad:

»Någre enskildta Reflexioner i anledning af Professor Sjöborgs skrift om antiquiteter:

Wid antiquiteters antekningar bör brukas mycken urskillning, så att man ej tager det för någon ålderdomens märkvärdighet, som det ej är, utan blott en naturens fornlemning. Med gissningar är Historien icke belåten. Icke kan jag tro, att just alla brådstupande berg, dem folk och få ännu kunna falla utföre och bryta hals och ben af sig, warit i äldsta tider ättestupor. Och om jag än visste det, hwad båtnad har Historien deraf? Äfwen så liten, som om jag wet, att i den eller den sjö eller älf någon i äldsta tider kunnat der efter behag

dränka sig. Jag kan ej heller finna, att alla de på många ställen i en eller annan figur — torde hända af wallhjon — kringstapplade stenar varit i äldsta tider domaresäten. I alla fall bewisa de ej annat, än att domaren och nämndegubbarna då haft mindre ömma känslor än nu för tiden, då de sitta på stolar, eller att Tingsterminerne måtte hafwa varit obeskrifweligen korta. Att i allmänhet stadga, att jordhögar icke utan tillsyn finge uppgrävas, fruktar jag skulle störa äganderätten och lägga band på odlingsfliten. Och af hwem skall den wederbörliga tillsynen ske? I alla fall ordsakar en sådan tillsyn kostnad, och af hwem skall den ersättas? Efter all sannolikhet blifwa ock fynden i slika högar högst obetydliga. Om man skulle wid wisse ställen uppteckna det, som allmogen derom har att berätta, så fruktar jag, att större delen deraf blifwer orimmelige och sanningslöse käringesagor; den som åstundar prof derpå kan till sin uppbyggelse läsa Ödmans Beskrifning om Bohus Län. Utan skrifteliga bewis ifrån samma tidehvarf gifves ingen säkerhet om händelser och utan skrift ingen riktig Historia.

Af större värde anser jag det skulle blifwa, om inscriptioner på Likstenar, epitaphier och hufwudbanér i kyrkor öfwer märkwärdiga personer noga upptecknades, innan de med tiden förswinna. Men ännu mera, om kunnige och med urskillning begåfwade män finge tillgång till enskilte personers samlingar i historiska ämnen för sednare tider, hwarpå icke är någon brist. Sådant beror dock på ägarna sjelfve.»

Överläggningen om Sjöborgs skrift fortsatte vid sammanträdet den 31 januari, då Fleming tog den hem till genomläsning. Vid sammanträdet den 7 februari lämnade han den tillbaka med förklaring, att han instämde med Adlerbeth och Marks von Würtemberg och den 28 februari slutbehandlades ärendet.

Akademiens utlåtande har jag ej kunnat återfinna, men, som det tyckes, hade detta vid slutredigeringen — väl av hänsyn till Engeström — fått en mildare utformning än vad man av Marks von Würtenbergs yttrande kunnat förmoda. I varje fall blev det sådant, att regeringen, d. v. s. Engeström, kunde betrakta detta såsom ett tillstyrkande av tryckningen. Det Kungabrev, som utfärdades den 26 april lyder nämligen: »Carl med Guds nåde — — — Som Wi i

nåder velat tillåta, att den af Professoren Mag. N. H. Sjöborg — till följd af Dess i Nåder erhållna Instruction i afseende på anti-quiteters upptäckande och vård — upsatte och af Eder under den 28 sistl. februari gillade Skrift *Uppgift på fornlämningars kännetecken* kallad må af trycket till allmänhetens underrättelse utgifvas, så gifve Wi Eder sådant till Egen och professor Sjöborgs underdåniga efterrättelse härmed i nåder tillkänna — — — den 26 April 1815.» Skriften trycktes 1815 både i Lund och i Stockholm, men de båda upplagorna äro egendomligt nog ej fullt lika varandra, ehuru olikheterna äro obetydliga och ej röra några väsentliga punkter.

Sjöborg grep sig genast an med sin nya uppgift, och även i förhållande till så pass höga herrar som landshövdingar uppträdde han nästan med Kungl. Majestäts myndighet. Så ligger i akademiens arkiv ett brev, som han utfärdat till landshövdingen i Kristianstad och som visar den maktfullkomlighet han tillmätte sig:

»Till Konungens Befallningshafvande i Christianstad Län!
Ödmjukaste Memorial!

Då vid flere undersökningar af de orsaker, som föranledt Allmogen förstöra Historiska fornlemningar, särdeles der Enskiften blifvit verkställd, jag förnummit en betydlig anledning blifvit hämtad deraf, att ifrågavarande Monumenter ej af Landtmätarne på Chartorne varit anmärkte; så får jag härigenom ödmjukast anhålla, det täcktes Högvälborne Herr Grefven, Landshövdingen och Kammarherren samt Riddaren af kongl. Svärdsorden låta befallning utgå till samtliga Länets Landtmätare, att de vid alla af dem upprättade Chartor noga utsätta och anmärka förekommande Ålderdomsmärken såsom Runstenar, Ätthögar, Stensatte Tingsställen, Stengrottor, som vanligen kallas Stenkumbel, Stendösar, Stenstugor och offeraltaren, samt andre till grifter eller till minne af fältslag uppreste stenar, hvilka vanligen kallas Rese Stenar, Jättegafvar med mera dylikt och bör Landtmätarne jemte utmärkande af stället bifoga det på Monumentet i orten vanliga Namn, derest sådane benämningar förefinnas. Äfven vore till ändamålet af Monumenters bibehållande utmärkt bidragande, om såväl Landtmätare som kronobetjening ålades att, antingen till Landshövding Embetet eller till mig med adress på Lund, uppgifva de ställen, der förut allmänt i orten kände förfäders minnesmärken befinnas vara skadade eller alldeles förstörde eller försvundne, hvarom jag således härigenom ödmjukast får anhålla.

Slutligen får jag äran enligt den mig af Kongl. Maj:t nådigst gifna In-

Fornvård och fornforskning

struction af den 27de April innevarande år 3dje Momentet, till fridlysning anmäla följande inom Länet varande märkvärdige fornlemningar, nemligen uti:

Järrestads Härad.

Vid Cimbrits på en höjd vid vägen midt för Bjesseqvarn en *Stendös* med *Grotta*.

Vid Wiarp *Bjornshög* med en derpå befintlig *Stengrotta*.

Emellan Järrestad och Gladsax *Stendösen* med *grotta*.

Tommarp Socken. Vid åen midtför Tågarp högen *Tågeborg* en stor *Stengraf* med *Grotta*.

Norr om Cimbrishamn vid hafvet i Gladsax hästhage 2ne mindre *Stengrafvar*.

Väster om Järrestad vid Landsvägen en *Stengrotta*, *Kyrklingehönan* kallad.

Ingelstad Härad.

Ingelstads Socken, *Konung Gorms grafhög* med *reste stenar*.

Walleberga Socken *Urbans Graf* vid Kåseberga fiskeläge.

Öfraby *Qvarlefvor efter Slottet Wallen Athögen Borva* kallad.

Hofby Socken, En *Runsten* på kyrkogården.

I Glemminge kyrkogårdsmur en *Runsten*.

Vid Löderup *Stafshögen* och *Domhögen*.

I Hammenhögs Norra vång vid vägen till Smedstorp en *stor Stengraf*.

I Tommarp, *Ruiner* efter *kloster*.

Köpinge Socken. En *Runsten* jemte muren vid östra kyrkogårdsporten.

Tosterup. Lemningar efter *Gärarps* kyrka samt efter *Isegrims Slott*.

Albo Härad.

Mellby Socken, *Stenhögen* med *grafven* och inhuggne figurer vid *Kivik*.

Raflunda Socken, *Kämpestenarne* vid Skepparps skog.

Svårtingskulle söder om Raflunda i östra åkergårdet.

Gärs Härad.

Vid Åsum en *Runsten* i kyrkogårdsmuren.

I Wä, *Ruiner* efter *Hospitalkyrkan* vid västra sidan af Byen

Murarna efter *St Gertruds kyrka* söder om byen

Stensatta Tingsstället Väster om byen på de så kallade

Peblinge Sannana. Reste stenar, *Mejekarlarne* kallade emellan Wä och Nöbbelöf.

Efveröd, norr om byen i sandvägen *många reste stenar*, *Jättegrafven* kallade.

Kjöpinge, En *Runsten* Sydväst i kyrkoluckan.

I Sönnarslöfs Socken *Maglestenar*.

Hallenbergs tid 1810—1819

Willands Härad.

Fjelkinge 2ne *Stengrafvar* norr om Landsvägen till Christianstad.
Vid Blekingska gränsen Sissebäck norr om Landsvägen till Sölvitsborg,
Widrik Werlandssons stensatta graf.

Wästra Göinge Härad.

Mällby Socken. De *reste Fätte Stenarne* vid Sösdala på Wetterys hed.
Wästra Häglinge. *Hjeltestenarne 42 stycken, uppreste* nordan ifrån Byen.
Ruinerne efter klostret och den dertill hörande *underjordiska gång.*
Östra Häglinge, *de reste jättstenarne* på Grytsbjer.

Östra Göinge Härad.

I Broby *en Tings Cirkel*, samt *reste stenar* emellan Broby och Marklunda.

Södra Asbo Härad.

Ansås Socken. *Starkodders graf* vid Vegeholm och Utwälinge Bro.
Herning Broks graf nära Herningeby och Spannarp.

Bjära Härad.

Grefvie Socken. De *resta Fättstenar* vid Ängelsbäck.

Lund den 8de September 1814

N. H. Sjöborg

Professor i historia och i nåder
förordnad att hafva vård och
inseend öfver Rikets Antiquiteter.»

Dylika fridlysningar påbjöd han sedan nästan i massa. Men med den »berättelse», som han enligt det Kungl. brevet den 11 maj 1814 årligen skulle ingiva till akademien, dröjde det. Först den 16 januari 1816 »Upviste Statsrådet Friherre Adlerbeth Anteckningar öfver Antiquiteter, lämnade till honom af Professor Sjöborg, hwar öfver Friherre Adlerbeth äfwen afgaf det skriftliga utlåtande, som wid detta Protokoll är bifogadt. Själftwa Anteckningarna lofvade Friherre Adlerbeth till Professor Sjöborg återställa.» Berättelsen återlämnades således till Sjöborg och finnes ej i akademiens arkiv. Men Adlerbeths yttrande har bevarats och lyder:

»På Herr Professor N. H. Sjöborgs begäran får jag den äran att till akademien aflemna en af honom författad Redogörelse för de undersökningar han till följe af Konungens nådiga Instruction af d.

Fornvård och fornforskning

27 april 1814 bemälte år verkställt öfver Svenska ålderdoms minnesmärken, hvilken Redogörelse punktvis, i den ordning Instructionen föreskrifver, innehåller, i hvad måtto han sökt ställa sig den till efterrättelse, och hade han till ytterligare upplysning beledsagat Redogörelsen med följande Bilagor: Lit. A: Ett exemplar af Professorns genom trycket utgifna och förut af akademien granskade uppgift på fornlemningars kännetecken; Lit. B. 1, 2, 3, 4, Teckningar och Beskrifningar af många fornlemningar i Skåne, Småland, Halland, Blekinge, Bohus Län och Vestergöthland samt särskilt af Öfverintendenten Thams Samlingar på Dagsnäs; Lit. C. specifikation på de af Professoren föranstaltade fredlysningar af Monumenter i Skåne; Lit. D 1, 2, 3, 4, 5, 6, Förteckningar på Historiska Manuscripter i Ryttmästaren Baron Rålamb's boksamling på Strö i Skåne, på handlingar, samlade af Probstén Rönbeck och af Herr Brynte Lilje, på en myntsamling hos Postmästaren Risberg, på en Samling af Nordiska Antiquiteter hos Professor Fremling och anmärkningar rörande ÖfverIntendenten Thams boksamling; Lit. E. Teckningar af flere Herr Professoren tillsända främmande antiquiteter, och ändtligen Lit. F ett exemplar af hans 1815 på trycket utgifna Försök till Nomenclatur för Nordiska fornlemningar.

Då jag flere dagar haft dessa handlingar i mitt förvar och därunder ägt tillfälle att dem genomgå, torde mig tillåtas att för academien nämna, det Professor Sjöborg synes mig med all flit hafva sökt uppfylla, hvad honom blifvit uppdragit. Men beträffande ett af honom uppgifvit Schema för de Topografiska upplysningar han af Pastores i församlingarna tror sig behöfva, hvilket både finnes tryckt vid slutet af försöket till Nomenclaturen och i Redogörelsen är framställt till academiens pröfning, så emedan de underrättelser, om hvilka här är fråga, endast hafva Antiquiteter till föremål, ty anser jag för min del samma Schema i betydelig mån kunna inskränkas och förkortas samt derutur utgå alla de artiklar, som hufvudsakligen synas åsyfta Ekonomiska och Statistiska upplysningar, till exempel de, som röra folknummer, utsäden, Taxering, Prestinkomster, fattig-, Skole- och Sjukhus inrättningar m. m. Efter min tanke böra så väl den aflemnade Redogörelsen som Bilagorna A och F läggas till academiens

handlingar. Hvad åter angår de öfriga Bilagorna, hvilka till större del innefatta Teckningar och Kataloger, dem Professoren torde kunna nyttja vid arbeten, som han framdeles kan blifva hugad att utgifva, förmodar jag bäst vara, att samma Bilagor honom återställas med påskrift, att de i akademien blifvit uppvista. Hvilket allt, i händelse af academiens bifall, genom utdrag ur Protokollet lärer böra Herr Professoren Sjöborg tillkännagifvas.»

Nästa gång Sjöborg lät höra av sig var först 1818, då han till akademien ingav denna skrivelse:

»Det var d. 16 januari 1816, som jag hade äran till Kongl. Akademien afgifva redogörelse för år 1814, då jag först emottog inseendet och värden öfver Rikets Fornlemningar. Det återstår nu att uppgifva mina åtgärder för de följande åren. Jag hade tillfälle år 1815 göra en forskande Resa i Norrige. De fornlemningar jag der samlat finnas härjemte aftecknade och beskrifne Lit. A. Jag samlade äfven underrettelser om Norriges Universitet, Cathedral-Skolan, Land Cadett-corpsen, Sällskapet för Norriges Vål med dess antiquitets Samling, Musicaliska Lyceum med flere till Litteraturen och sköna konsterna i Christiania varande inrättningar samt flere uppgifter om Litteraturens tillstånd i allmänhet i Norrige, och ämnar jag, så snart förläggare erhålles, lemna desse Norrske Samlingar i allmänhetens händer. De åtgärder jag genom vederbörliga auctoriteter vidtog för att fridlysa Norrska Fornlemningar eller återtaga antiquiteter, som ifrån sin rätta plats till Economiske behof voro bortförde, blefvo väl för denna gång utan verkan, men torde framdeles ej blifva alldeles fruktlösa, sedan man fått tid närmare eftertänka ändamålet, inse dess nytta och röras af dess nära förbindelse med Nationens urgamla ära och Fosterlandskänsla. Under resor längs igenom en del Svenska provinser, så väl östra som västra vägen, tillät mig tiden och tillfället att i synnerhet bese en mängd af de kyrkor, jag förbi reste, då jag i synnerhet aftog de gamle Klock-Inscriptionerne, Litt B, hvilka nu blott äro att anse såsom de första Samlingar till en uppgift af Inskrifter med Runor och Munkstyl på klockor eller andra kyrkornas tillhörigheter i Sverige, bragte i chronologisk ordning, hvarigenom man sedermera lättare kan bestämma de inskrifter, som ej hafva årtal. Slutligen har

Fornvård och fornforskning

jag samlat uppgifter för att genom Konungens Befallningshafvande till Fridlysning anmäla Fornlemningar i Kronobergs Län enligt Litt G. och uti Götheborgs och Bohus län enligt Litt. D.

Stockholm d. 10 augusti 1818.

N. H. Sjöborg

Professor

och i nåder förordnad att
hafva Inseende och vård
öfver Rikets antiquiteter.»

Av denna skrivelse framgår, att Sjöborg efter Sveriges och Norges förening, egendomligt nog, tyckes ha ansett, att han hade fått sin inspektion över Sveriges fornlämningar utsträckt även till Norges, ehuru han medgav, att hans åtgärder blivit utan verkan.

Två dagar senare, den 12 augusti, föredrogs hans skrivelse i akademien: »Anmälte undertecknad [Sundel] att Herr Professoren N. H. Sjöborg till Kongl. Academiens granskning och bedömande inlemnade Redogörelse för dess åtgärder vid fäderneslandets antiquiteter för åren 1815, 1816 och 1817, innehållande icke allenast berättelser om de i Skandinavien varande fornlämningar, hvilka Professoren under denna tid ägt tillfälle att på stället taga i ögonsigte utan ock ritningar öfver de märkvärdigaste fornlämningar, med anhållan att Kongl. Akademien på sätt Hon vid ingifvandet af dess första årsberättelse 1816 förfarit, täcktes granska dess uppgifter och deröfver meddela honom bevis genom utdrag af Protokollet. För öfrigt hade Herr Professoren anhållit att efter förrättad granskning återfå de nu inlemnade Ritningar för att vid framdeles till äfventyrs skeende utgifvande af trycket begagnas. Kongl. akademien updrog Herr Medicinal Rådet Rutström att granska berättelserna och deröfver meddela akademien sitt yttrande.»

Till sammanträdet den 14 oktober var Rutström färdig med sitt yttrande, som man då icke hann behandla. Detta skedde först den 8 december: »Academien lät sig föredragas Herr Professoren N. H. Sjöborgs afgifna Redogörelse för dess till Svenska antiquiteters bevarande enligt Kongl. Majts Nådiga Instruction af den 27 april 1814 de trenne nästförlidne åren 1815, 16 och 17 anstälde Resor

Hallenbergs tid 1810—1819

och forskningar, hvartill kommo de åtgärder vid fornlemningars vård, bemälte Professor särskildt anmält sig hafva på H. K. H. Kronprinsens, vår nu regerande allernådigste Konungs mundtligen gifna tillsägelse i Norrige vidtagit med följande till samma Redogörelse hörande Bilagor:

1) För år 1815:

- Litt. A. innehåller Norrska Fornlemningar.
- B. Klockinscriptioner i flera landskap.
- C. Förteckning på minnesmärken och antiquiteter anmälte till fredlysning i Kronobergs län.
- D. Dito i Götheborgs och Bohus län.

2) För år 1816:

- Litt. E. Fornlemningar i Skåne.
- F. Dito i Lunds Domkyrka.
- G. Dito i Historiska Museum i Lund.
- H. Afritning af några gamla mynt, förvarade i akademiska Cabinettet derstädes.
- I. Dito af några gamla sigill dersammastädes.
- K. Kongl. Majts Befallningshafvandes i Skaraborgs län tryckta kungörelse angående fredlysning af några derstädes befintliga minnesmärken, enligt anmälan af Professor Sjöborg.
- L. Dito i Blekinge län.
- M. Dito i Hallands län.

3) För år 1817:

- Litt. N. Norrska Fornlemningar.
- O. Förteckning på Historiske Handskrifter, Chartor och Topographiska Handteckningar, som finnas på Deichmanska Bibliotheket i Christiania.
- P. Grundritning af sistnämnde stad.
- Q. Förteckning på gamla Handlingar, tillhörige Bruks Patron Iverus på Afhulta i Vestmanland.
- R. Afritning på Griftstenar i Vadstena Klosterkyrka.
- S. Fornlemningar på Bolmsö i Småland.
- T. Förteckning på antiquiteter i Nyköpings län, anmälte till fredlysning.
- U. Dito i Stora Kopparbergs län.

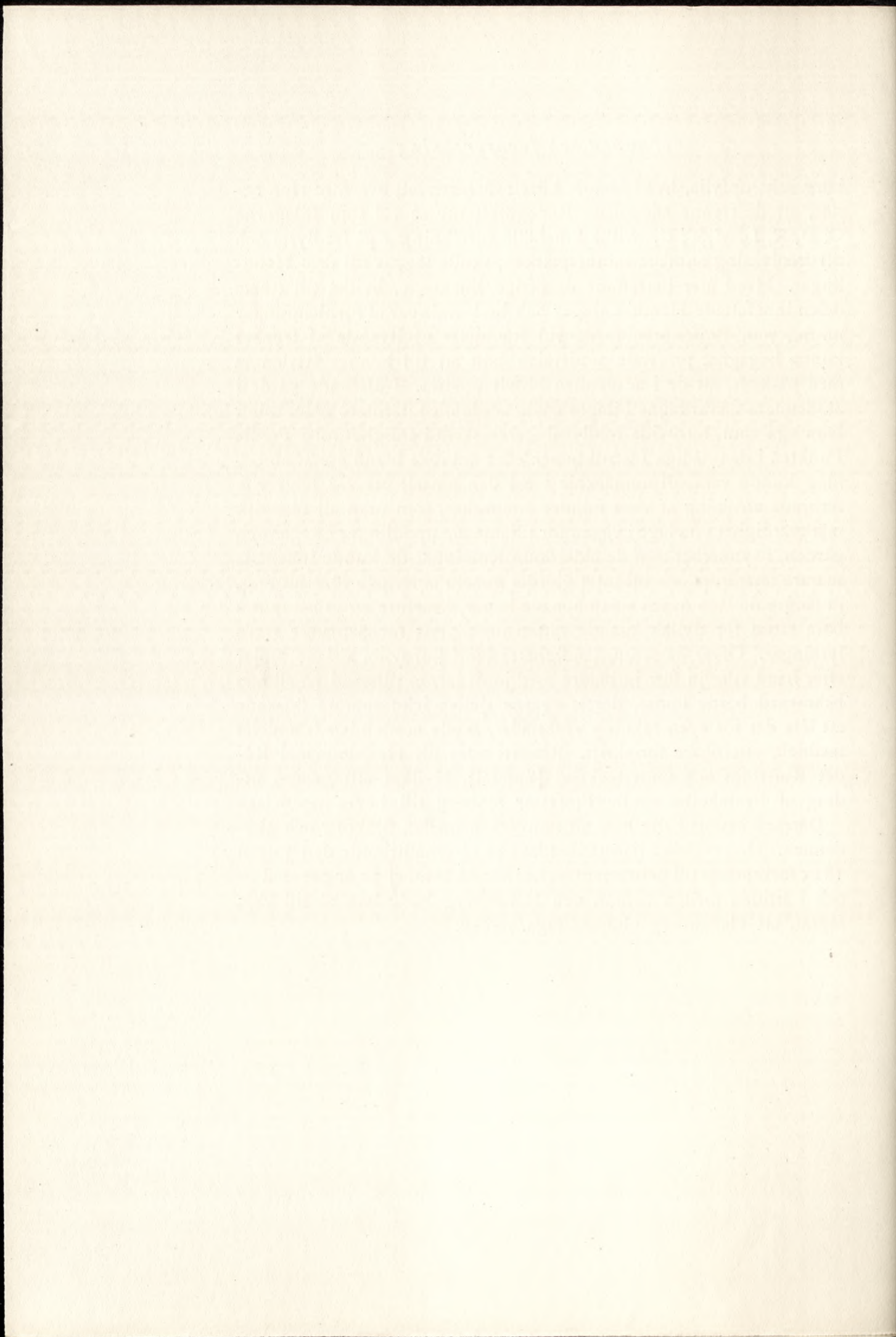
Vid granskningen af dessa Handlingar fann academien dem vittna om den upmärksamhet och åhoga, hvarmed Herr Professoren Sjö-

Fornvård och fornforskning

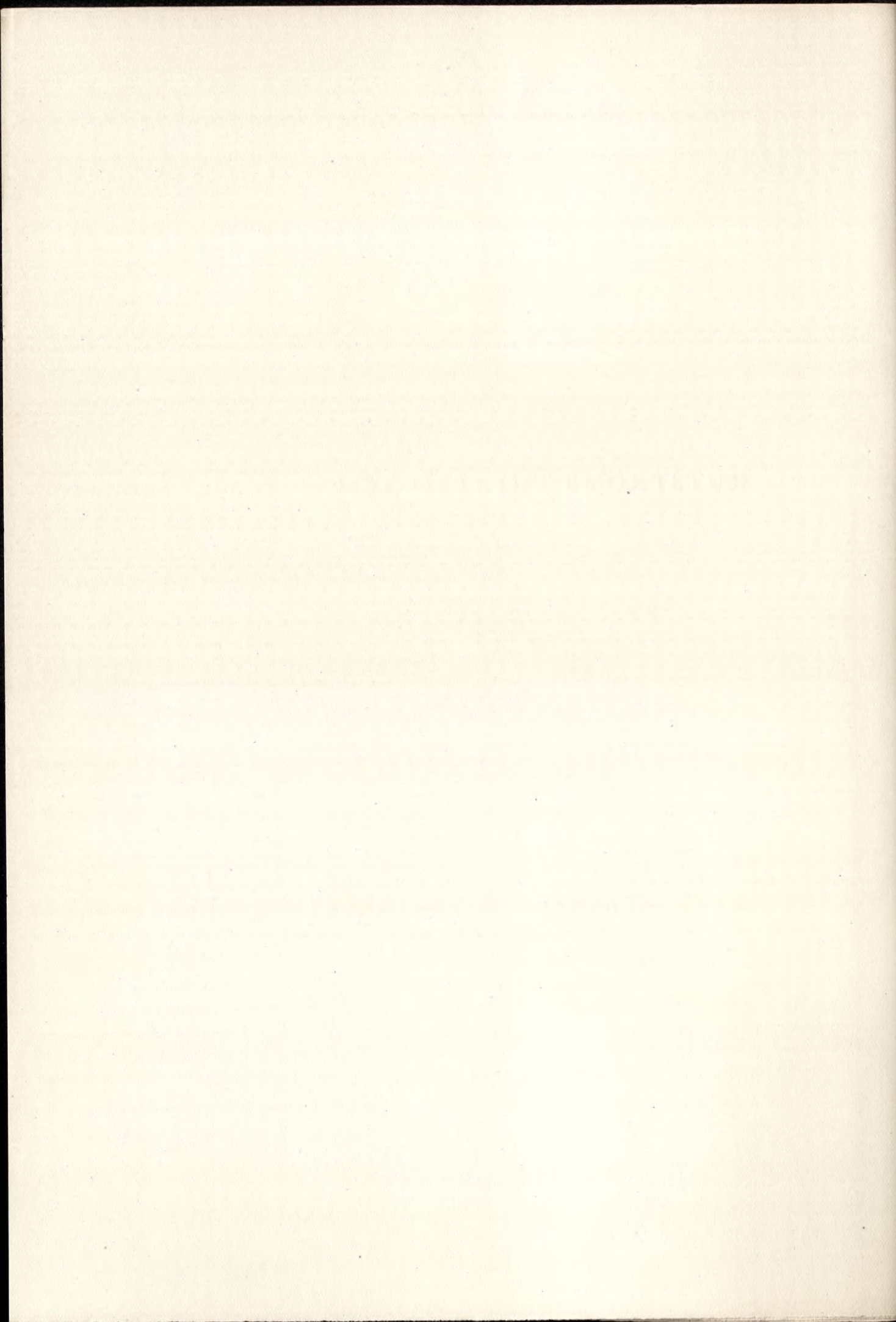
borg sökt uppfylla, hvad honom blifvit föreskrifvet, hvarföre Hon beslöt, att de trenne aflemnade Redogörelserne så väl som Bilagorne C, D, K, L, M, T, U, hvilka innehöllo förteckningar på fredlysta och till fredlysning anmälda minnesmärken, skulle läggas till dess Handlingar. Hvad åter beträffade de öfrige Bilagorne, hvilka till större delen innefattade Handteckningar och beskrifningar af fornlemningar m. m., som Professoren torde vid framdeles utgifvande af trycket kunna begagna, pröfvade academien bäst att till honom återlemna med påskrift, att de i academien blifvit upvista. I afseende på de i academiens förvar tagne Bilagor ansåg academien närmare granskning böra ega rum, huruvida fredlysningarne skedt i enlighet med Tredje Punkten i den nådiga Instruktionen eller om icke bland annat anledning kunde vara till anmärkning vid den anstalt att vid högt vite förbjuda afröjning af vissa mindre ättebackar, som utan all historisk märkvärdighet ofta låge i vägen för tillämnade upodlingar i ängar och gården, i synnerhet som de ålderdoms lemningar de kunde innehålla snarare förstördes och till intet gjordes genom ålder och förmultning, ju längre de lågo kvar i sina oöpnade högar, hvarföre en gräns syntes böra sättas för dylika ägande rätten onödigtvis förnärmande fredlysningar. Öfver dessa omständigheter samt huruvida sådane kullar efter hand eller ju förr ju häldre med jordägarnes tillstånd på allmän bekostnad borde öppnas, derest egarne sjelfve icke snarare önskade att låta det för egen räkning verkställas, skulle academien framdeles meddela ytterligare föreskrift. Remitterades till Hr Medicinal Rådet Rutström och undertecknad [Sundel], Hvilket allt genom utdrag af Protokollet skulle Professor Sjöborg till bevis meddelas.»

Därmed avslöts i det hela all samverkan mellan Sjöborg och akademien. Den tvååriga tjänstfrihet han 1814 erhållit hade den 3 april 1815 förvandlats till permanent — han var då ännu ej 50 år gammal — och i striden mellan honom och Hallenberg hade han så till vida segrat, att Hallenberg nödgats taga avsked.

RUTSTRÖMS TID 1819—1826

SEKRETERARE, AMANUENS, LEDAMÖTER OCH LOKAL.

Den 6 november 1818 hade Hallenberg inlämnat sin avskedsansökan, vilken bifölls först den 22 april 1819 — således efter en ganska rundlig tid — och med utnämmandet av efterträdare drog det om nästan ett helt år efter avskedet, ända till den 30 mars 1820. Redan detta tyder på, att man haft svårt att finna en lämplig kandidat till den lediga platsen. Lönen, 300 rdr banko, var ju ej vidare lockande, och endast en person, som i Stockholm innehade en verklig avlönad plats eller som ägde privat förmögenhet, kunde tänkas villig att mottaga uppdraget.

*Kandidater
till sekreterar-
platsen*

Om underhandlingarna rörande platsens besättande veta vi mycket litet, då de väl huvudsakligen fördes genom muntliga överläggningar. Vi skola vidare erinra oss, att sekreteraren ej valdes av akademien utan utnämndes av Kungl. Maj:t utan akademiens hörande och att den till sekreterare utnämnde ej *behövde* förut vara ledamot av akademien — varken Flintenberg eller Tihleman hade ju varit det. I akademiens protokoll kan således intet förekomma i denna sak, ehuru man dock kan läsa *något* mellan raderna. Bergstedts papper (i U. U. B.) innehålla intet härom, och den Engeströmska brevsamlingen (i K. B.) är mycket litet givande, mera då de knapphändiga notiserna i Jacob Adlerbeths Dagbok (handskrift i U. U. B.). *Något* framgår dock av detta material.

För oss förefaller det ha varit det naturligaste, att Sundel, som mer än Hallenberg skött tjänsten, blivit dess innehavare. 1819 var han 55 år gammal, således varken för gammal eller för ung, aktuarie i ett historiskt forskningsinstitut, riksarkivet, vars chef han 1822 blev, visserligen såsom vetenskapsman ej jämförlig med Hallenberg, men betydligt överlägsen Tihleman. Framför allt kunde han åbe-

Sundel

ropa betydande förtjänster om akademien; under den kanske största delen av Hallenbergs tid hade han faktiskt skött dennes plats, det hade varit han, som vid den stora eldsvådan räddat akademiens samlingar, han var pristagare i akademien och han hyste tydligen ett verkligt intresse för och kärlek till denna. Någon utmärkt protokollsförare var han visserligen icke, och inom akademien tyckes han — som vi sedan skola se — ej ha varit vidare populär. Viktigast var nog, att han icke stod väl hos den mäktige Lars von Engeström, och själv tyckes han icke ha anmält sig som sökande — möjligen därför att han ansåg det utsiktslöst.

Sjöborg En annan tänkbar kandidat var Engeströms skyddsling Sjöborg, och så mycket synes nästan säkert, att det just var honom, som man inom akademien fruktade att få till sekreterare. Att Sjöborg såsom tjänstfri med full professorslön själv ej skulle velat ha den illa avlönade platsen, torde nog vara ett oriktigt antagande, ty det mest framträdande draget hos Sjöborg var en långt driven närighet, och bägge platserna — den tjänstfria professuren och sekretariatet — kunde mycket väl förenas. Efter sin tjänstledighet hade han bosatt sig i Stockholm och var på sätt och vis — såsom 1814 förordnad att ha » uppsikten öfver antiquiteterna i riket » — redan riksantikvarie.

Jacob Adlerbeth En tredje möjlig kandidat var Jacob Adlerbeth. I akademien hade han invalts den 20 januari 1818, således före den stora sammanstötningen den 6 november mellan Engeström och Hallenberg, men hade då ännu icke tagit inträde. I sin dagbok för den 10 november 1818 har han antecknat: »Underrättelse mottogs om det inom nämde academi förefunna häftiga utbrott af den redan långvariga missämjan mellan Grefve von Engeström och CanzliRådet Hallenberg, hvilken senare vid samma tillfälle inlagt sitt memorial om afsked från Secreterare tjensten inom academien. Landsh. Rosensteins förfrågan, om jag ville hafva denna tjenst, besvarade jag med nej.» Rosensteins erbjudande skedde med all sannolikhet efter samråd med Engeström, som tyckes ha varit välvilligt stämd mot Adlerbeth. Åtminstone hade den senare kort förut, den 10 september, skrivit i sin dagbok: »På fm. återsåg jag Landsh. Rosenstein, som berättade mig, att Grefve Engeström den 3 aug. för mig yrkat

Canzli Råds fullmakt.»¹ Även andra hade kommit på tanken om Adlerbeths lämplighet för platsen. I sin dagbok för den 20 november har Adlerbeth antecknat, att Claes Livijn »tillstyrkte mig att söka Succession efter CanzliR. Hallenberg», och den 19 januari 1819 skrev ärkebiskop Lindblom — hedersledamot i akademien — till Rosenstein: »Man säger, att C. R. Hallenberg nedlagt sitt Embete i Kongl. WitterhetsAkad. Om så vore, så skulle Baron Adlerbeth äfven dertil wara en wärdig efterträdare af sin Herr Fader.» Utan tvivel hade Adlerbeth varit det bästa valet. Han var ej beroende av den ringa lönen, hade erforderlig ämbetsmannarutin och var en entusiast för fornforskning och fornvård. Just medan underhandlingarna om sekreterarplatsen pågingo, var han verksam för två antikvariska resor i Sverige. I sin dagbok har han om dem antecknat: »1819 7 Maj. Af Tannström erhöill jag försäkring om gåfva eller lån af KronPrinsen åt Mr Wallman för hans antiquariska resa. Genom bref lemnade jag honom derom underrättelse, äfvensom om mitt beslut att åt Mr Schröder erbjuda understöd för en antiquarisk resa i Södermanland» — — — »10 Maj. I bref till Docent Schröder anmodades han att på min bekostnad under loppet af instundande sommar företaga en antiquarisk resa i Södermanland» — — — »23 Maj. Af CanzliR Tannström erhöill jag kunskap, att KronPrinsen till reseunderstöd åt Mr Wallman bestämt 150 Rdr B.»

Någon för en antikvitetsakademis uppgifter mera hängiven man fanns säkerligen icke i landet, och hans personlighet var icke omstridd såsom Sjöborgs, utan var en, om vilken alla kunde förena sig; hans val till ledamot hade ju, såsom vi sett, varit enhälligt. Men egendomligt nog svarade han bestämt avvisande på Rosensteins anbud, ehuru platsen förefaller att ha varit den mest efterträvansvärda, som Adlerbeth kunnat tänka sig. Tyvärr har han icke angivit sina skäl, och dem får man således gissa sig till. Den förklaring, jag nu framlägger, får därför gälla vad den kan.

Jacob Adlerbeth hade en stor och brinnande kärlek i livet, kärleken till Götiska förbundet, i vilket han tydligen funnit det rätta

¹ Den 3 augusti hade Adlerbeth utnämnts till förste expeditionsskreterare. I ett brev i Engeströmska samlingen tackade Rosenstein Engeström för denna utnämning.

organet för nordisk fornforskning och fornvård. Såsom ett dylikt organ kunde han ej gärna betrakta »medaljakademien». Visserligen hade han ännu ej bevistat något av akademiens sammanträden, men genom sin far — och för övrigt genom akademiens Handlingar — kände han till arten av dess verksamhet. Om sin uppfattning av denna har han strax sedan han hållit sitt inträdestal och börjat bevista sammankomsterna, givit ett uttryck i sin dagbok. Den 9 november 1819 skrev han: »Witterhets akademien sammanträdde bevistades. Det utgjorde en verklig parodi på vittra samfunds öfverläggningar. Tiden upptogs endast till småaktiga anmärkningar vid en af Stats Secret. Leopold föreslagen inskrift på Excell. Grefve Adlercreutz' grafsten i Riddarholmskyrkan. Beslut kunde dock icke vidtagas.» Och om nästa sammanträde den 16 november skriver han: »Witterhetsakademiens sammankomst förflöt utan att ett enda beslut fattades. En nog liflig debatt föreföll mellan Hrr Leopold och Rutström om egentliga bemärkelsen af *persolvere jura* (I anledning af inskriften på Gustavianska graven).» Jag vågar därför tro, att skälet till Jacob Adlerbeths vägran låg däri, att han ej ville bli sekreterare i en »medaljakademi», utan i stället fortfarande ägna sina krafter åt det Götiska förbundet. Möjligen togs denna avsägelse illa upp av Engeström, ty i dagboken för den 23 februari 1819 har Adlerbeth antecknat: »Af Witterhets akademien samtliga ledamöter, med undantag af Grefve von Engeström, blef jag vald till medlem af Direktionen öfver Stockholms Elementarläroverk.»

Bergstedt I stället anmälde sig en annan kandidat till sekreterarplatsen. I sin dagbok för den 19 november — således endast några dagar efter det han vägrat att mottaga platsen — har Adlerbeth antecknat: »Landsh. von Rosenstein underrättade mig, att Witterhets akademien antagit min Sal. Faders sista Medailles förslag och att Sekreterare beställningen söktes af Stats Sekreteraren Bergstedt.» Denna ansökan har säkerligen icke haft formen av en officiellt ingiven skrift. Någon dylik finnes veterligen ej kvar, kunde ej heller gärna ingivas, innan Hallenbergs avskedsansökan blivit beviljad, och strider mot Engeströms formellt nog riktiga uppgift, som senare skall anföras,

Sekreterare, amanuens, ledamöter och lokal

att ingen sökande till platsen anmält sig. I stället har Bergstedt privatim för Engeström eller Rosenstein framlagt sin önskan.

Så vitt man kan se, var Bergstedt icke någon alldeles olämplig kandidat. Han var visserligen icke vetenskapsman — och det var Jacob Adlerbeth ej heller — men han var en fint bildad ämbetsman, en god skriftställare och uppgives ha varit en angenäm sällskapsmänniska, vilket kunde behövas i akademien efter Hallenbergs mera bondska sätt att umgås med sina kolleger. Någon plats hade han icke längre. Såsom kansliråd i det 1801 upplösta kanslikollegiet uppbar han kanslirådslön på indragningsstat (600 rdr) och var således ej alldeles beroende av den knappa sekreterarlönen, som dock kunde betraktas såsom en ej föraktlig ökning i hans inkomster, och utan annan tjänst kunde han nästan odelat ha ägnat sig åt skötandet av akademiens angelägenheter. Men — och häri låg nog det förnämsta hindret för honom: han tyckes icke ha varit persona grata hos Engeström.

Efter Adlerbeths avsägelse återstodo således två kandidater, Bergstedt, som förmodligen hoppades på akademiens understöd, och Sjöborg, som man fruktade vara Engeströms kandidat. I själva verket hade ju akademien ingenting med saken att göra; den var Kungl. Maj:ts sak. Men efter vad det förefaller sökte Bergstedt att få en opinionsyttring från akademien till stånd i hopp att denna kunde inverka på regeringens beslut, och den 6 april 1819 — således endast några dagar, innan Hallenberg fick sin avskedsansökan beviljad — väckte Bergstedt ett förslag, som tydligen syftar på Sjöborg, vilken ju ej var ledamot av akademien. Akademien skulle då upprätta förslagslista till val av tre nya ledamöter: »Till Kongl. akademiens godtfinnande hemstälde Dess vice President Herr Statssekreteraren Bergstedt, om icke i anseende till snart förestående ombyte af Sekreterare och då den nye Sekreteraren till äfventyrs icke vore Ledamot af akademien, Hon af sådan anledning skulle finna för godt att lemna en af de trenne Ledigheterna bland acad:s arbetande Ledamöter otillsatt och det underdåniga förslag, som akademien den 20 nästkommande april ärnade upprätta, således endast komme att innefatta tvänne ledigheter. Kongl. Akademien lemnade härtill bifall.» Till

synes föreföll ju förslaget välvilligt mot Sjöborg, tycktes vilja »vika» ett rum åt honom inom akademien. Men något dylikt ledigt rum behövde Sjöborg alls icke; både Flintenberg och Thileman hade blivit sekreterare utan att förut vara ledamöter och trots det att den arbetande klassen då var fulltalig. Engeström var vid sammanträdet närvarande, men gjorde ingen invändning mot Bergstedts förslag. Då protokollet den 20 april justerades och då Engeström också var närvarande, *ströks* emellertid denna paragraf och finnes nu blott kvar såsom överkorsad i protokollet för den 6 april. I stället beslöt akademien att upprätta förslag till alla de tre rummen, och vid sammanträdet den 27 april meddelade Engeström, »att Hans Maj:t Konungen i nåder befallt Honom för academien förklara, att Hans Maj:t intet haft att erindra emot de på den nu företedde Listan upförde och af academien föreslagne Herrar och Män, hvilke således tillåtas att komma under omröstning vid trenne ledigheters besättande bland Dess arbetande ledamöter. Kongl. acad. utsatte Tisdagen den 18 Maji, då tvenne av de lediga rummen genom val komma att tillsättas, och uppskjutes valet till det tredje rummet, till dess den nye Secreteraren blifvit utnämnd.» Vad som låg bakom detta fram och tillbaka, är svårt att gissa, men med all sannolikhet låg tanken på Sjöborg bakom.

Vid valet den 18 maj utsågs Sundel till det ena rummet och latinaren Lundblad i Lund till det andra. Sjöborg fick icke en enda röst, vilket ju kunde betraktas såsom en opinionsyttring av akademien, och en annan opinionsyttring låg däri, att Sundel, som ju *borde* ha varit självskriven till ledamot, av tio röster fick blott fem. Å den andra sidan kunde valutgången möjligen betraktas såsom ett uttryck för akademiens önskan att reservera det tredje rummet för Sjöborg. Adlerbeth, som ännu ej tagit inträde och därför icke deltog i valet, har i sin dagbok ej lämnat någon upplysning om uppfattningen inom akademien.

Emellertid dröjde det med utnämningen av Hallenbergs efterträdare, och den 13 oktober tog Bergstedt ånyo upp frågan: »Föreslog Hr StatsSecreteraren Bergstedt, att K. Academien skulle hos någon af Dess Herrar Ledamöter enskildt sammanträda i afsigt att hålla

Sekreterare, amanuens, ledamöter och lokal

Conclave och öfverlägga om vidtagandet af något beslut, hvarigenom en Secreterare vid Kongl. akademien snart måtte blifva i nåder utnämnd. Den gjorda framställningen bifölls, och på anmodan af Kongl. akademien lofvade Hans Excellence StatsMinistern Herr Grefve von Engeström att med första utsätta tid och ställe, der detta sammanträde borde hållas, hvartill akademiens Herrar Ledamöter skulle erhålla särskild kallelse.» Om resultatet av denna »conclave» har jag ej lyckats finna någon upplysning, ej ens om den kommit till stånd, och Adlerbeths Dagbok innehåller intet härom. Men att den — om den blivit av — ej utfallit till Sjöborgs fördel är mer än sannolikt, och mot en kompakt opposition ville Engeström nog ej begagna sin makt. Möjligen har därför Sjöborgs förmodade kandidatur redan nu fallit. Och icke långt därefter fick akademien tillfälle att officiellt uttala sin mening om Sjöborg. På nyåret 1820 hade han nämligen inlämnat en ansökan om ett statsanslag å icke mindre än 3,000 Rdr banco för utgivandet af ett antikvariskt arbete: Skandinavians Historiska Fornlemningar, och den 7 februari kom detta ärende på remiss till akademien, som för yttrandes avgivande lämnade det till Adlerbeth och Rutström. Yttrandet utarbetades av Adlerbeth, med vilken Rutström förklarade sig instämma, och på grund av detta yttrande avstyrkte akademien bestämt det begärda anslaget samt visade upp — utan starka ord — Sjöborgs ovederhäftighet. Därmed hade nog Sjöborgs kandidatur definitivt fallit, och även Bergstedts tyckes ha avförts. I stället hade en annan kandidatur dykt upp. Sitt beslut om anslaget till Sjöborg hade akademien fattat den 7 mars 1820, och den 11 mars skrev Blom, som under detta halvår var akademiens president, följande brev (K.B.) till Engeström:

»Då jag trott mig finna, att så väl Ed. Excellence som Vitterhetsakademien i allmänhet önskat MedicinalRådet Rutström till Secreterare, har jag under samtal med honom fått hans ovillkorliga förklarande, att han ville emottaga tjensten. Sekret. Sundel har derjemte mer än en gång hos mig yrkat att bli befriad från sitt förordnande, i följd hvaraf han nu under vacancen förrättar göromålen. Af dessa skäl skulle jag för min enskilda del icke finna något hinder att ju förr ju hellre om Rutströms utnämmande göra underdån. anmälan hos

*Rutström blir
sekreterare*

Konungen, som enligt akademiens Statuter utnämner hennes Sekreterare, och denna anmälan vore det kanske min skyldighet — min angenäma skyldighet — att föredraga, om akademien för det närvarande ej vore så lycklig att kunna bland sina Ledamöter räkna Eder Excellence och de flesta af StatsRådet. Det är därför jag härigenom har den äran hemställa, om icke Eder Excellence i nästa veckas StatsRåd ville på Akademiens vägnar hos Konungen anhålla om Rutströms nomination. Härvid förekommer, att Rutström sjelf hvarken genom någon ansökning hos Hans Maj:t eller genom något förklarande hos akademien tillkännagifvit sin åstundan att emottaga tjensten och att min uppgift derom till äfventyrs icke torde böra anses tillräcklig. Jag anhåller således, att Eder Excellence någon morgon ville kalla honom och sjelf inhemta hans bifall. Jag ernar derefter komma med en svår fråga, hur man nemligen skall hjälpa den ytterst knappa Sekreterare-lönen till någon slags anständighet, ty sysslan är hvarken ansvarslös eller så likgiltig, i synnerhet om man fäster en närmare uppmärksamhet på akademiens ej blomstrande tillstånd.»

Bloms av andra, även av Gödel, upprepade uppgift, att Rutström »öfvertalats» att mottaga platsen, är kanske icke alldeles riktig, ty Rutström hade ingenting emot att kumulera tjänster. Enligt Gödel hade han »ej mindre än sju ämbeten eller sysslor att svara för». Sekreterarlönen var därför nog ej ett så alldeles föraktligt tillskott och medförde ej någon mera betungande arbetsbörd.

Utnämningen kom nu nästan per omgående, redan den 21 mars, vid den denna dag hållna konseljen i kammarärenden. Närvarande i denna voro icke mindre än fem av akademiens ledamöter: Engeström, Rosenblad, Fleming, Wetterstedt och Skjöldebrand, och då beslutets ordalydelse för det följande fick en viss betydelse, meddelas det här:

»Protokoll öfver Kammar-ärender inför Hans Maj:t Konungen uti StatsRådet. Stockholm Slott den 21 Mars 1820.

— — —
Slutligen behagade Kongl. Maj:t till Secreterare uti Witterhets Historie och Antiquitets Academien efter Riks Historiographen

Sekreterare, amanuens, ledamöter och lokal

CanzliRådet Hallenberg i nåder utse och förordna Academiens Ledamot MedicinalRådet C. B. Ruthström — — —

Stockholms Slott den 30 Mars¹ 1820»

Sjöborg, som för tillfället vistades i Köpenhamn, hade där tydligen fått höra, både att hans egen kandidatur förfallit och att Rutströms kommit upp. Den 4 maj — således för sent — skrev han då till Engeström ett brev, i vilket han till platsen föreslog en — mycket god — kandidat, e. o. adjunkten vid Lunds universitet, titulärprofessorn Johan Gustaf Liljegren, till vilken vi strax skola få tillfälle att återkomma. Sedan Sjöborg talat om Liljegrens dåliga ekonomi, fortsatte han: »Bland de förslager, som hoppet och behovet ingifvit honom, är dels det med lön förenade Secreteriatet vid Kongl. Vitt. Hist. och Ant. Akademien i händelse Rutströms öfrige beställningar och löner skulle lägga hinder i vägen för hans antagande, dels löntur vid Lunds Akademi, om ej där likasom här en Profession för Nordiska antiquiteterna kunde inrättas.» Genom Sjöborg hade Liljegren således anmält sig. Hade förslaget kommit några månader tidigare, är det icke omöjligt, att Liljegren blivit utnämnd, ty Liljegren var en av Engeströms gunstlingar. Nu var Rutström redan utnämnd.

Denna utnämning fick emellertid ett efterspel, som bäst belyses av Adlerbeths dagboksanteckning den 18 april 1820: »I Vitterhets akademiens sammankomst upptäcktes, — — — att i den för MedicinalR. Rutström från nämnde Expedition den 30 mars utfärdade fullmakt att vara akademiens Secreterare Riks Antiquariefattningen i tysthet blifvit förbigången.»

Den förmodligen allmänna uppfattningen inom akademien, att Hallenberg på något mindre hedrande sätt skulle ha inverkat på stiliseringen av denna fullmakt, torde ha varit ogrundad. Alldeles utan skuld hade han dock ej varit. I sin redan anförda avskedsansökan den 6 november 1818 (se förut sid. 314) hade han anhållit att »blifva entledigad från Secreteraresysslan i Eders Majestäts Vitterhets, Historie och Antiquitets Academi jemte den dermed förenta

¹ Denna dag underskrevs protokollet av Karl Johan.

Garde des Médaillestjensten». Men han hade icke nämnt något om sin plats som riksantikvarie. Och i anslutning till avskedsansökningen hade han den 22 april 1819 beviljats avsked »från dess hittills innehavda Secreterare Beställning hos Eder [akademien] samt Garde des Médaillestjensten». Fullmakten för Rutström stiliserades därför i kammarexpeditionen efter lydelsen i Hallenbergs avsked, och med denna stilisering hade Hallenberg säkerligen ej haft något att skaffa.

Däremot berodde kungabrevet om Hallenbergs avsked på en blunder i expeditionen, ty lönen till sekreteraren och Garde des médailles var den gamla antikvarielönen från Antikvitetsarkivet, och även om Hallenberg icke begärt avsked från denna tjänst, skulle detta ha givits honom i det Kungl. brevet. Anledningen att Hallenberg underlätit att nämna denna tjänst kan ha varit ett förbiseende, men sannolikare berodde uraktlåtenheten därpå, att han såsom fortfarande riksantikvarie kunde i vissa frågor betrakta sig såsom en överordnad myndighet både över akademien och över Sjöborg, om denne — som han befarade — skulle bliva utnämnd till sekreterare och Garde des médailles. Om — vilket är ovisst — Hallenberg verkligen haft denna plan, så misslyckades den grundligt. Vid akademiens sammanträde den 18 april 1820, »Anmälte Herr Medicinal Rådet Rutström, att som Kongl. Maj:t på Herr Cantzli Rådet Hallenbergs underdåniga ansökning i nåder beviljat honom afsked ifrån sin vid Kongl. Academiens innehavande Secreterare beställning tillika med den dermed förenade Garde de(!) Médailles tjensten och Kongl. Maj:t i enlighet dermed utfärdat Nådig Fullmakt för Herr Medicinal Rådet på samma beställningar utan att Riks Antiquarie Sysslan dervid blifvit uttryckligen nämnd, förfrågade sig Herr MedicinalRådet, om icke hans Fullmakt, äfven som alla dess företrädares, borde blifva på ett enahanda sätt styliserad. Deras Excellencer och öfrige närvarande Herrar Ledamöter af StatsRådet åtogo sig att å academiens vägnar göra underdånig anmälan till vinnande af rättelse härutinnan.» Detta hade till följd, att Rutström återlämnade den oriktiga fullmakten och i stället fick en ny, som infördes i kammarexpeditionens registratur för den 30 mars och i vilken samhörigheten av de tre platserna särskilt betonades:

Sekreterare, amanuens, ledamöter och lokal

»Fullmakt för C. B. Ruthström att vara Sekreterare vid Witterhets, Historie och Antiquitets Akademien samt att bestrida Riks Antiquarie och Garde des Médailles tjensterne.

Wi Carl Johan etc.

Göre veterligt: att som Secreterare beställningen vid Wår Witterhets Historie och Antiquitets Akademi jemte den dermed för- enade RiksAntiquarie Sysslan och Garde des Médailles tjensten vid Wårt Museum¹ genom Riks Historiographen CantzliRådet och Rid- daren af vår Nordstjerneorden Jonas Hallenbergs erhållna nådiga af- sked blifvit ledig och vid återbesättandet deraf hos Oss i nådig åtanka kommit Vår Troman MedicinalRådet, Secreteraren uti Wår Landt- bruks Akademi samt Patriotiska Sällskapet Riddaren af Wår Nord- stjerne orden, En af de aderton i Svenska Akademien, Oss älskelig C. B. Rutström i anseende till dess kunskaper och skicklighet samt i öfrigt städse betygade välförhållande; Alltså wele Wi härmed och i kraft af denna Wår öppna Fullmakt nådeligen hafva utnämnt och förordnat honom, C. B. Rutström, att efter Jonas Hallenberg vara Secreterare vid Wår Witterhets Historie och Antiquitets Akademie samt tillika bestrida Riksantiquarie- och Garde des Médailles-tjen- sterna, hvarvid han hafver att åtnjuta den lön och de förmåner, som dessa beställningar enligt Stat och författningar åtfölja. Det etc. Till yttermera visso etc. Stockholms Slott den 30 Mars.

Carl Johan

C. W. Ehrenborgh.»

Avslutningen av Bloms nyss citerade brev tyder på, att Rutström *Rutströms lön* visserligen icke gjort en löneförhöjning till villkor, då han förkla- rade sig villig att mottaga platsen, men att han mottog den i för- hoppning, att akademien skulle utverka en dylik åt honom. Nästa riksdag sammanträdde emellertid ej förrän år 1823, men till denna ansåg sig Engeström skyldig att genom akademien väcka förslag om bättre lönevillkor för sekreteraren. Sedan — skrives i protokollet

¹ Även nu har expeditionen gjort sig skyldig till en blunder. Platsen hade 1816 flyttats från Museum till akademien.

för den 5 februari 1822 — »academiens Secreterare Medicinal Rådet och Riddaren Doctor Rutström i anseende till en honom rörande öfverläggning blifvit anmodad att för en stund afträda, fördes der- efter Protocollet af underteknad [Sundel]. Hans Excellence Utrikes StatsMinistern Herr Grefve von Engeström anmälte till K. Academiens öfverläggning, om icke Hon i betraktande deraf, att Dess Secreterare på Stat innehar en lön, hvilken på intet sätt svarade mot hans tränga och ansvarsfulla göremål, skulle finna för godt, att hos Kongl. Maj:t göra underdånig hemställan derom, att Secreteraren, hvilken hvarken vid 1810, 1812 eller 1815 års Riksdagar blifvit hugnad med någon Löneförbättring, måtte hädanefter komma i åtnjutande af så stor lönetillökning, beräknad både i Spannemål och penningar å sitt primitiva löneanslag, som vore svarande emot hvad öfrige dess vederlikar bland civile Embetsmän redan längre tid fått sig till godo beräkna och upbära. När härtill kommer den omständigheten, att nuvarande innehafvaren af berörde beställning, Medicinal Rådet Rutström, då ingen, i anseende till de knappa lönevilkoren, vid senast yppade ledighet till samma syssla sig såsom sökande anmälte, blifvit för dess skicklighet och insigter i de yrken, hvilka utgjorde academiens föremål, på Hennes begäran föranledd att göra underdånig ansökning om Nådig befordran till det för- enade Riks Antiquarie, Garde de (!) medailles och Secreterare Embetet vid Academien, ägde Hon så mycket större anledning att hos Kongl. Maj:t i underdånighet anmäla sin Secreterare till vinnande af löneförhöjning. Academien, hvilken till alla delar enhälligt instämde i den af Hans Excellence gjorda framställning, beslöt i anledning deraf och på anförda skäl hos Konungen göra underdånig hemställan om en så beskaffad löneförbättring för dess Secreterare.»

Vid riksdagen 1823 höjdes lönen från 300 till 480 rdr banko jämte spannmålstilldelning. Till frågan om det exakta beloppet skola vi i nästa del återkomma.

*Rutström som
sekreterare* Om Rutström har eftervärlden mycket svårt att bilda sig en föreställning, ty materialet är till ytterlighet bristfälligt; hans egen brevsamling och övriga papper äro, så vidt man vet, förlorade, och hans brev till andra äro ganska få och föga upplysande. Vad man vet,

Sekreterare, amanuens, ledamöter och lokal

är, att han hos sin samtid åtnjöt ett stort anseende och ansågs av denna såsom en i hög grad både lärd och snillrik man. Han var det Lenn-grenska husets närmaste vän, skattades högt av Leopold, Franzén och andra av den tidens ledande intelligens, invaldes till ledamot av Svenska akademien, av Vetenskapsakademien, av Vitterhets Historie och Antikvitetsakademien, av Lantbruksakademien, utan att — praktiskt taget — ha utgivit ett enda arbete, som för eftervärlden kunnat rättfärdiga dessa utmärkelser.

Han var född 1758 och således 62 år, då han blev akademiens sekreterare, hade i Uppsala, där han 1785 blev filosofie magister, studerat både naturvetenskaper och humaniora, företog under åren 1791 till 1793 en utländsk resa och passerade därunder Harderwijk i Holland, där han promoverades till medicine doktor, efter att ha utgivit en latinsk disputation (saknas i K. B.). Harderwijk var det universitet, där Linné och ganska många andra svenskar låtit promovera sig till medicine doktorer, och att döma av Linnés biografi (Th. Fries: Linné sid. 207) voro fordringarna mycket lindriga. Linné kom den 6 juni 1735 till staden, skrev dagen därpå in sig vid universitetet, där han samma dag blev examinerad och förklarad för medicine kandidat, lät därpå i staden trycka en avhandling, som blev färdig den 24 juni, då den ventilerades, varefter han samma dag förklarades för medicine doktor. Svårare var det väl icke för Rutström.

Efter hemkomsten sökte han att bli botanices demonstrator i Åbo, gav ut en botanisk disputation på 24 sidor och fick platsen, men flyttade redan 1797 över till Stockholm, där han blev vice sekreterare i Kongl. Svenska patriotiska sällskapet och 1799 dess sekreterare. Sällskapet hade en praktisk uppgift: att sprida nyttiga kunskaper och befrämja gagneliga näringar, men någon särskilt driftig sekreterare lär Rutström ej ha varit, och vid hans död säges sällskapet ha varit nästan avdomnat (Bengt Hildebrand sid. 406). Detta hindrade dock icke, att han blev sekreterare också i den 1811 stiftade Lantbruksakademien, och, ehuru han icke tycks ha utövat någon läkarpraktik, erhöll han 1814 medicinalråds namn och värdighet. Såsom sekreterare i Lantbruksakademien utgav han 1819 dess Berättelse, och denna jämte de två latinska disputationerna och en översätt-

ning av Schillers Rövvarbandet (1799) äro hans enda särskilt utgivna arbeten.

Till Svenska akademiens vittra tävlan 1803 hade han i laga tid insänt en orimmad översättning av en av Ovidius' fabler, Faeton, som dock ej tilldrog sig någon uppmärksamhet, men den 2 december skickade han in en omarbetad rimmad översättning av samma dikt, vilken däremot rönt ett livligt erkännande, och ehuru akademien i följd av sina stadgar icke kunde tillerkänna en för sent inkommen skrift det utsatta priset, beslöt man likväl att offentligen förklara, att endast detta hindrat akademien att med sitt stora pris belöna översättningen. Den skulle likväl åtnjuta samma heder som en dylik prisbelönad skrift, uppläsas på högtidsdagen och tryckas i Handlingarna. För samma översättning fick han året därpå akademiens Lundbladiska pris, och redan 1810 kom han i fråga vid ett inval i akademien. Kandidater voro då Wallin och Rutström. Wallin segrade väl med 10 röster över Rutström, som dock fick 5, men 1812 var han lyckligare och invaldes med icke mindre än 14 röster mot blott 2 — före både Tegnér och Geijer. Hans översättning av den Ovidianska fabeln och hans ganska jämnstrukna inträdestal över Nordin blevo dock hans enda bidrag till Svenska akademiens Handlingar.

I Vetenskapsakademien hade han invalts redan 1809 och i Vitterhets Historie och Antikvitetsakademien hade han, såsom vi förut sett, två gånger vunnit priset, bägge gångerna i inskriftskonst. 1790 hade han tävlat med förslag till en inskrift på Erik XIV:s grav och till minnespenningar över konungar av Birger Jarls ätt. Akademien hade då funnit »några av de där föreslagna Minnespenningar ega den förtjenst, som satt academien i stånd att belöna Författaren med det högsta i samma ämne utsatte pris». Även året därpå fick han samma pris, då för minnespenningar över Karl XI:s tid. Dessa två pris voro hans specimina, då han nära trettio år därefter utsågs till akademiens sekreterare.

Vilka förtjänster Rutström än må ha ägt, kan utnämningen knappt sägas ha varit till akademiens åtnad, snarare ett tillbakasteg från Hallenbergs tid. Den nye sekreteraren var redan över sextio år och

Sekreterare, amanuens, ledamöter och lokal

därtill ganska sjuklig, med ett åt flere olika håll splittrat intresse utan förmåga att samla sig för *en* uppgift. Någon kraft eller lust att »rycka upp» akademien hade han icke, och — till sin allmänna åskådning en man från »upplysningens» århundrade — saknade han all medkänsla för de nya idéer, som trängt fram, särskilt för romantik och gothicism. Beträffande den senare rörelsen delade han säkerligen samma uppfattning som hans gode vän Blom framlagt i det 1809 utgivna bandet av Svenska akademiens Handlingar, där han nedhånat Eddor, »Starkottrar, Skaldaspillrar och Hornklofvar» med deras »små Iliader». Till platsen som riksantikvarie passade Rutström således ganska illa, och av akademiens alla uppgifter torde han knappt ha intresserat sig för mer än en enda, för den minst tidsenliga, för inskriftskonsten. Själv lär han ha ägt en respektabel mynt- och medaljsamling, sina pris hade han vunnit för medaljförslag, och det var företrädesvis i dylika frågor han yttrade sig i akademien. Det var därför tydligt, att akademien i vad på honom berodde skulle förbliva vad den varit: en medaljakademi.

Den *ledande* inom akademien hade redan under Hallenbergs sista tid varit icke sekreteraren utan dess hedersledamot, statsministern Lars von Engeström, och han blev det ännu mera på Rutströms tid. Hans skyddsling hade varit Sjöborg, men vid denna tid hade Sjöborg i hans ynnest redan börjat träda i skuggan för Sjöborgs lärjunge, den unge Johan Gustaf Liljegren. Liksom läraren var han fästad vid Lunds universitet — en betydande förtjänst i universitetskansleren Engeströms ögon — och såsom forskare var han, trots sina brister, Sjöborg överlägsen. Hans personlighet gav ej heller anledning till samma anmärkningar som Sjöborgs.

Han var född 1791 och vid den tid, då han kom att intaga en plats Liljegren blir amanuens i akademiens historia, således en man vid omkring trettio års ålder. Student hade han blivit 1811 och hade kort därefter börjat studera för Sjöborg, hjälpt honom vid katalogiseringen av universitetets myntkabinett, hade 1814 blivit magister på en antikvarisk avhandling, året därpå docent i fäderneslandets antikviteter och 1816 e. o. adjunkt, men flyttade samma år över till Stockholm, där han kom i närmare beröring med Engeström, tack vare vilken han 1819 erhöll pro-

fessors namn, heder och värdighet. Vid denna tid synes han — väl naivt — ha drömt om ett återupplivande av det gamla Antikvitetsarkivets verksamhet och anhöll hos kanslistyrelsen att bliva antagen till »Translator Regius i gamla Nordiska språken». Detta blev han väl icke, men fick 1817 i uppdrag att översätta och utgiva isländska manuskript i Kungl. Biblioteket. Han grep sig genast an med arbetet, och 1818 utkom det första bandet av Skandinaviska fornålderns hjeltesagor, 1819 det andra och samma år Förteckning öfver Permebref i H. Exc. Grefve v. Engeströms bibliotek. Publikationerna röja Liljegrens intressen och forskningsområden: den isländska litteraturen och de medeltida urkunderna. Ett tredje intresse visar sig i det 1818 utgivna första häftet av Nordiska fornlemningar. Hans verksamhetsområden sammanföll således ganska nära med det gamla Antikvitetsarkivets på Hadorphs och Peringskiölds tid. I slutet av 1819 och under förra delen av 1820, då sekreterarplatsen i akademien diskuterades, vistades han med understöd av Engeström och även av Jacob Adlerbeth för arkivstudier i Köpenhamn, och vid återkomsten invaldes han 1821 i Götiska förbundet. (Utförligare om dessa data se Bengt Hildebrand sid. 364—378.)

Hans kandidatur till sekreterarplatsen i akademien hade, såsom vi sett, kommit upp för sent. Men den 12 februari 1822 hade akademiens amanuens Sundel utnämnts till riksarkivarie — eller som det då ännu officiellt hette: sekreterare i Riksarkivet — och därigenom hade Sundels plats som aktuarie i Riksarkivet blivit ledig. Huruvida han efter sin utnämning skulle taga avsked från amanuenssysslan i akademien, var däremot en öppen fråga. Hans företrädare som amanuens, Broman, hade visserligen efter sin utnämning till rikshistoriograf tagit avsked från sin syssla i akademien (dock med bibehållande av lönen), men Hallenberg hade varit både rikshistoriograf och riksantikvarie, Sundel både aktuarie i Riksarkivet och amanuens i akademien, och som vi sedan skola se, kom Liljegren att förena riksantikvarie- och riksarkivarietjänsterna. Någon skyldighet för Sundel att avgå som amanuens torde icke ha funnits.

Frågan om aktuarieplatsen kom först upp, och för dess behandling har Severin Bergh uttömmande redogjort i arbetet Svenska

Sekreterare, amanuens, ledamöter och lokal

Riksarkivet 1618—1837 (sid. 264 f.). Då denna utredning är mycket belysande även för behandlingen i akademien av amanuensfrågan, skall jag i stället för att söka göra ett referat av Berghs utredning här anföra hans egna ord. Att Liljegren skulle uppträda som kandidat till båda platserna tyckes från början ha varit klart. Hans medtävlare om aktuarieplatsen voro de tre återstående ordinarie tjänstemännen i riksarkivet, nämligen registratorn Hellman samt kanslisterna Elglund och Forsslund. Därpå fortsätter Bergh:

»Liljegrens ansökan är daterad den 22 maj 1822, men långt förut måtte det ha varit bekant, att han ämnade söka platsen och att han hade en mäktig förespråkare, ty det gjordes i god tid ett försök att mota honom. I ett memorial till kanslistyrelsen av den 26 mars uppvisade Sundel, i vilken ordning befattningen vid föregående ledigheter blivit besatt, därvid åberopande 1766 års något förlegade bestämmelse om att befordringarna skulle så mycket som möjligt förbliva inom verket, och han kommer till den slutsatsen, att intet skäl föreläge, 'hvarför ett mot all praxis stridande prejudikat inom kansliet just vid detta tillfälle skulle statueras'. Att något ovanligt var i görningen, blev uppenbart, då utrikes statsministern greve von Engeström den 17 juni anmälde sin önskan, att med upprättande av förslag till aktuariessyslan måtte uppskjutas, till dess han kunde vara närvarande, emedan han hört omtalas, att skäl skulle anföras, mot vilka han hade grundade motskäl att andraga.

Efter ytterligare ett uppskov föredrogs ärendet slutligen den 8 oktober 1822. T. f. hovkanslaren af Kullberg hade i infortrat utlåtande uppsatt Hellman, Elglund och Forsslund på förslaget i nu nämnd ordning. Men då det befanns, att härom voro delade meningar bland kanslistyrelsens ledamöter, företogs omröstning, varvid Sundel först yttrade sig. Såsom man kunde vänta, tog han sina skyddslingar i riksarkivet, vilka han ansåg vara 'skickliga och kunniga', i försvar mot allt 'intrång' i deras 'af ålder förunnade rättigheter och befordringsanspråk'. Han åberopade deras långa tjänstgöring och anförde bl. a., att aktuariens göromål voro av den beskaffenhet, att de utan långvarig övning icke kunde med skicklighet bestridas, att teoretiska kunskaper ensamt voro för ändamålet otillräckliga, att en ovan tjänsteman icke skulle kunna lämna äskade upplysningar åt ämbetsverk och enskilda personer o. s. v. Slutligen gick han så långt, att han talade om en för arkivets tjänstemän 'så förnärmande befordran som den ifrågakända' och antydde, oförsiktigt nog, att det kunde hända, att de äldre tjänstemännen med ledsnad skulle komma att övergiva ett så vanlottat ämbetsverk. Liljegren ansåg han icke kunna 'competera' med någon av de sistnämnda,

emedan hans tjänsteår i intet avseende kunde jämföras med deras. Sundel anslöt sig till t. f. hovkanslerens förslag, och så gjorde även de ledamöter, som sedan yttrade sig, utom t. f. statssekreteraren von Printzencreutz, som satte Liljegren i 3:dje rummet i stället för Forsslund. Liljegrens litterära meriter erkändes av de flesta, men ansågos hava 'ingen direkt gemenskap med riksarkivet'.

Till sist kom som *pièce de résistance* utrikes statsministerns anförande, som upptager över 16 sidor i protokollet och som artade sig till ett häftigt angrepp mot arkivsekreteraren Sundel och hela riksarkivet. Till en början finga de föregående talarne en släng för att de haft förutfattad mening i saken. 'Jag säger *förutfattad*, emedan de flesta togo sina skrifna yttranden ur fickan', sade Engeström försmädligt. Sedan tager han upp det ena efter det andra av Sundels argument, som obarmhärtigt antastas. Han framhåller, att regeringsformen betagit brevet av 1766 all kraft, och att arkivsekreteraren, då han talar om 'intrång' i arkivtjänstemännens rättigheter, har glömt, att tjänsten icke är någon egendom och att konungen icke gör intrång i någons rätt, när han tillsätter den person han anser vara för Rikets tjänst nyttigast. 'Jag hade önskat', tillade Engeström, 'att chefen för ett under kanslistyrelsen lydande verk hade fästat mera afseende på nu gällande grundlagar och författningar'. Hellmans, Elglunds och Forsslunds många tjänstår — resp. 37, 32 och 15 — ansåg Engeström lända dem 'mer till förebråelse än till beröm', ity att de 'icke begagnat den rika källa arkivet äger för att forska och lämna upplysningar om fäderneslandets häfder'. Med avseende på aktuariens göromål anmärkes, att Sundel och hans anhängare förbisett dennes skyldighet att såsom andre man vid verket företräda riksarkivsekreterarens ställe, vartill fordrades skicklighet till forskning och författande av memorialer och betänkanden. 'Hvilka bevis hafva de trenne herrarna afgifvit på dylik skicklighet', frågade Engeström, 'då däremot professor Liljegren aflemnade så många'. Beträffande äskade upplysningar, så lämnar aktuarien sådana 'ur böcker och handlingar'. — 'Att veta hvar de stå, är den enda kunskap Hellman, Elglund och Forsslund hafva', yttrade Engeström med ett visst förakt, men kändedomen om rum och hyllor vore lättvunnen. För övrigt hade Liljegren tjänstgjort i Kungl. biblioteket — 'ett arkiv är i grunden detsamma som ett bibliotek' — och hade dessutom lärt känna utländska arkivers inrättning. Slutligen vände sig Engeström med skärpa mot vad Sundel yttrat om att tjänstemännen, i händelse Liljegren utnämndes, hotade att visa sitt missnöje genom avskedstagande. I så fall 'kom ingen annan att lida deraf än de själfva', sade han 'och en skicklig ungdom intog så mycket hellre deras plats, som han genom senaste utnämning fått lära att vid befordrande hafves verkligen afseende på insikter, skicklighet och flit'.

Sekreterare, amanuens, ledamöter och lokal

Engeströms argumentering är nog i vissa delar icke alldeles oanfäktbar. Genom att forska i arkiv eller tjänstgöra i bibliotek får man i allmänhet icke tillräcklig kompetens för arkivtjänster. Icke heller kan det begäras att alla arkivmän skola vara forskare; det vore kanske icke ens önskvärt. Men om samtliga tjänstemän utom chefen alldeles sakna vetenskapliga intressen, är detta för ett arkiv utan tvivel ett olyckligt förhållande, och att åtminstone chefens närmaste man måste hava någon vana att sätta upp betänkanden o. d. är uppenbart.

Engeström förenade sig emellertid med Printzencreutz och nämnde Liljegren 'i anseende till hans skicklighet och förtjänster' samt Hellman och Elglund 'i anseende till deras höga ålder'. Men då pluraliteten hade en annan mening, kom Liljegren ej med på kanslistyrelsens förslag. Det oaktat blev han, tack vare Engeströms ingripande och mäktiga inflytande, av Kungl. Maj:t utnämnd till aktuarie den 4 februari 1823, sedan man tagit sig fyra månaders betänketid; platsen hade då stått ledig ett helt år. Några år därefter blev han riksarkivets sekreterare — den siste med denna titel.»

Så långt Severin Bergh. Till chef för Riksarkivet hade Sundel utnämnts den 12 februari 1822. Men då han icke visade något tecken att vilja avgå från sin tjänst som amanuens, tog Engeström — man kan säga: nästan brutalt — upp frågan vid akademiens sammanträde den 3 juni 1822: »Anmälte Hans Excellence Herr Grefve von Engeström, att som academiens amanuens Riksarchivarien Sundel genom sin vundna befordran till denna sednare beställning torde för ökade göromål snart blifva nödsakad att lemna amanuensstjensten vid denna academie, academien syntes böra vara betänkt på någon skicklig persons föreslående till hans efterträdare. En sådan Person trodde Hans Excellence sig hafva funnit i adjunkten vid Lunds academie Extra Ordinarie Professoren Liljegren, hvilken genom flera utgifna skrifter gjort sig fördelaktigt känd för insigter i Sveriges Fornhäfder, som icke längesedan gifvit deraf ett hedrande prof i dess belönte Skrift om Runorna. Hans Excellence hemställde på denna grund, om icke bemälte Professor, hvilken enskilt för Hans Excellence förklarar sig hugad att emottaga denna plats, finge med academiens samtycke föreslås dertill i underdånighet hos Kongl. Maj:t på academiens vägnar. Academien, som erinrade sig väl Professor Liljegrens kända kunskaper och skicklighet i de yrken, som tillhöra academien, lem-

nade till detta förslag med nöje sitt bifall och updrog åt sin nu valde President [Rosenblad] att detsamma hos Kongl. Maj:t i underdånighet föredraga.»

Sundel var vid sammanträdet närvarande och tyckes ha blivit så överraskad av detta oförbehållsamma consilium abeundi, att han ej kom sig för att svara. Men då protokollet vid nästa sammanträde, den 11 juni, skulle justeras, hade han hunnit samla sig och kom nu fram med en protest:

»Justerades Protokollet för den 3 i samma månad. Vid upläsningen af samma protokolls 3 dje § förklarade Riksarchivarien Sundel, att som han ej annorlunda fattat academiens beslut om Professor Liljegrens föresläende till dess amanuens, än att han derigenom blefve förordnad till Extra Ordinarie amanuens och skulle af academiens President i underdånighet anmälas hos Kongl. Maj:t till Survivance på den ordinarie beställningen, hade Sundel häremot icke haft något att erinra, emedan han förmodade någon fråga icke kunde upstå om denna sysslas tillsättande, så länge han hvarken begärt eller erhållit afsked derifrån och hvarpå han ännu icke varit betänkt, då Stadgarne medgifva, att sysslan kan innehafvas af en academiens Ledamot. Efter någon Öfverläggning härom fann academien för godt att låta målet förblifva hvilande tills vidare.» Engeström insåg tydligen svårigheten att här gå bröstganges tillväga och gick därför med på att ärendet tills vidare bordlades. Men under de följande veckorna blev Sundel förmodligen utsatt för en stark påtryckning, och till sist gav han med sig. Vid sammanträdet den 14 augusti, då Sundel i Rutströms frånvaro förde protokollet, förelåg redan hans avskedsansökan: »Sedan RiksArchiviSecreteraren Sundel anmält, att ett honom rörande mål till afgörande återstod, trädde undertecknad [Blad] till Protokollet. Uplästes en af Sundel till academien ingifven ansökning, hvari han anhöll, att K. academien täcktes hos Kongl. Maj:t i underdånighet anmäla honom till erhållande af nådigt afsked ifrån dess vid academien innehafvande amanuens Beställning jemte den dermed förenade Secreterare Tjensten vid Konungens Museum, hvilka Sysslor enligt Stat och Kongl. Brevet af den 12 Febr. 1801 äro sammanslagne och innehafvas af en person och att honom måtte tillåtas behålla sina

Sekreterare, amanuens, ledamöter och lokal

lönevillkor för dessa förenade tjänster till den 1:sta nästkommande November, då han tillträder Secreterare lönen vid Riks archivet. Ansökningen bifölls af de närvarande sex ledamöter, hvilka uti öfverläggningen härom såsom ojäfvige kunde deltaga, med förbehåll att målet i anseende till ledamöternas ringa antal underställes Hans Excellence Herr Grefve Rosenblad, hvilken såsom academiens President skulle anmodas att i beslutet härom deltaga. Som Riks archivi Secreteraren Sundel om afsked ifrån amanuens Tjensten anhållit, skulle enligt academiens förut fattade beslut Professoren Liljegren vid samma tillfälle i underdånighet föreslås till dess efterträdare och anmälas till dessa, i händelse af nådigt bifall, ledigblifvande tjänster med åtföljande löneförmoner.» Den enes avsked och den andres utnämning följde redan den 12 September, och Engeström kunde således både vad riksarkivet och akademien beträffade driva sin vilja igenom.

Omsättningen av ledamöter inom akademien från den 22 april 1819, då Hallenberg erhöll avsked, till den 13 april 1826, då Rutström avled, hade varit ganska stor, särskilt inom den utländska klassen, som vid Hallenbergs avgång endast räknade sex ledamöter, finnen Tengström, fransmännen Catteau-Calleville och Montyon, dansken Frederik Münter, ryssen Suchtelen och engelsmannen Strangford; av dem avled dock Catteau-Calleville i maj 1819 och Montyon i december 1820. Då klassen kunde bestå av sexton ledamöter, funnos efter de båda fransmännens död icke mindre än tolv platser att fylla, och av dessa besatte akademien före Rutströms död nio, 1821 valdes den tyske historikern Heeren, den danske litteraturhistorikern Nyerup och den tyske, i Ryssland verksamme orientalisten Fraehn, 1822 den italienske handskriftsupptäckaren och utgivaren Angelo Mai, 1823 den engelske orientalistens Marsden, 1825 den danske språkforskaren Rask, 1826 den danske Saxoutgivaren Peter Erasmus Müller, den schweiziske litteraturhistorikern Simonde de Simondi och verkliga statsrådet Köhler, Petersburg, som jag icke kunnat återfinna i något biografiskt lexikon och vars vetenskapsområde är mig obekant — således i alla fall en i det hela ganska ståtlig uppsättning av utländska humanister, alldeles olika den klass av »excellencer»,

*Utländska
ledamöter*

av vilka klassen på Gustav III:s tid bestått. Fortfarande var dock en ledamotsplats i denna klass blott en dekoration utan betydelse för akademiens verksamhet.

*Utländska
korresponden-
ter*

Detta dekorationssyfte framträder än tydligare vid valet — om det så kan kallas — av de två utländska korrespondenter, som under denna tid tillkommo, och här torde det vara nog att anföra protokollens ord:

(den 27 april 1819) »Hans Excellence Statsministern Hr Gr. v. Engeström anmälte, att Hans Maj:t Konungen i nåder behagat gifva sin önskan tillkänna, att K. academien till sin correspondent utsåg och antog Chevalier Lautard, Ledamot af academien i Marseille, författare till flere Litteraira arbeten, innehållande Grekiska Inskrif- ter, Historiska afhandlingar jemte öfversättningar. I anledning deraf utsåg och antog K. academien Chevalier Lautard till utländsk corre- spondent af K. academien, och skulle kallelsebrev för honom up- sättas.»

(Den 6 februari 1821) »Uppå academiens Presidents, Hans Ex- cellence Herr Grefve von Engeströms proposition antogs till corre- spondent af Academien Franske General Consulen i Götheborg Hr Chaumette des Fossés, som utgifvit en resa i Bosnien.»

Det sista korrespondentvalet fick ett ganska animerat efterspel. Protokollet för den 24 februari 1824 börjar på vanligt sätt med en förteckning på de (fjorton) närvarande ledamöterna, men fortsätter därefter: »Inviterad till sammanträdet af Secreteraren: Academiens Correspondent, Commendeuren och Riddaren, f. d. General Consulen Chaumette des Fossés, hvilken på några dagar uppehållit sig i huf- vudstaden under en resa från Nordcap genom Ryssland till Paris.» Efter redogörelsen för de behandlade ärendena slutar protokollet: »Af TrettioFyra jetoner utdelades Två till hvar af Fjorton närvarande Ledamöter och lika många till academiens närvarande Correspon- dent, till hvilken Secreteraren hade öfverlemnadt jetonen öfver Grefve M. G. Dela Gardie, hvilken han i sådan afsigt emottagit af Svenska Academiens Secreterare. Fyra jetoner öfverblefvo.»

Men vid protokolljusteringen den 2 mars »understälde Öfver- kammarherren Baron Stierneld academiens ompröfning, huruvida

academiens med diplom antagne Correspondenter kunde genom denna egenskap äfven hafva förvärfvat rätt att oanmälte hos academiens bevista dess Sammankomster, hvarom Statuterne ingenting förnäla. Secreteraren, som hade underrättat Herr Chaumette om academiens Sammanträde och på dess vägnar inbjudit honom dertill, förmente sig icke blott vara till ett sådant steg berättigad, utan trodde en sådan omtanka vara hans oundvikliga pligt, och hade gerna, syselsatt som han var med trägna göromål, undvikit besväret deraf, om han varit van att uragtlåta någon pligt, som stått i hans förmåga att uppfylla. Han kände bruket i andra länder, der lärde resande, äfven de, som på intet sätt äro kallade till någon gemenskap med en academie, likväl inbjudas till dess Sammanträde och taga säte vid dess bord, en artighet, hvartill han nyligen var vittne i Kongl. Wetenskaps-academien under Hans Excellence Herr grefve Skjöldebrands ännu fortfarande Presidium. Han anförde bruket i Kongl. Landtbruks-academien, der academiens correspondenter oanmälte alltid hafva tillträde, dela academiens jétoner, taga säte hvar de behaga, till och med deltaga i öfverläggningarna. Aldra minst hade han förmodat, att fråga skulle upstå att nedsätta academiens agtningsvärde Correspondenter, hvilka emottagit dess kallelsebref, under ynglingar, som till upmuntran för flit och fallenhet för vetenskaper utnämnas till ämnessvenner af en academie, alltid med rätt att oanmälte, när de vilja, bivista dess Sammankomster.

Hans Excellence Grefve Skjöldebrand ansåg den ifrågavarande rättigheten så billig, att Hans Excellence hemstälde, om den icke nu måtte stadfästas som en lag för framtiden för att undvika all tvist derom en annan gång, en hemställan, hvaruti Herr Kammarherren von Brinkman samt en eller annan Ledamot äfven instämde. Hans Excellence Statsministern Grefve von Engeström trodde, att ett sådant tillträde väl icke borde vägras en Correspondent af Akademien, men att en nyttig ordning fordrade, att academiens förut underrättades om dess närvaro i Staden och dess åstundan att bevista sammanträdet. Efter någon öfverläggning härom och yttrade olika tankar i ämnet förenade sig äntel. academiens på framställning af dess ordförande [Ehrenheim] i det beslut, att de med vanligt kallelsebref an-

tagne Correspondenter af academien alltid må lemnas tillträde till dess Sammankomster, enär academien förut underrättas om deras åstundan i denna del och att de äfven må kunna inbjudas dertill, sedan deras närvaro i hufvudstaden blifvit academien tillkännagifven.»

Som man torde ha märkt, anför Rutström ganska utförligt *sina* skäl, men däremot ganska knapphändigt motsidans. Detta gav Stierneld anledning till en ny protest vid protokollsjusteringen den 16 mars:

»Dervid gjorde Öfverkammarherren Friherre Stierneld den anmärkning såsom en rättelse, hvilken han förbehöll sig måtte inflyta i denna dags Protokoll, att han anmält, att han vid det tillfälle, då han bivistade en sammankomst i Franska Wetenskapsacademien, der introducerades af Svenska Hofvets ambassadeur på ambassadeurens anmälan hos academien.»

*Kronprinsen
förste heders-
ledamot*

Från den utländska klassen vända vi oss till de båda svenska. Av dem erhöll den honoraira under denna tid en ny överbyggnad. I sin egenskap av Beskyddare hade ju Gustav III — liksom sedan Gustav Adolf, Karl XIII och Karl Johan — tillhört akademien. Hans bröder hade däremot stått utanför denna, likaså Karl Johan som kronprins. Men den 23 april 1822 väckte Stierneld, som då var akademimens president, ett förslag att till förste hedersledamot kalla kronprins Oscar, den, utom konungen, enda manliga medlemmen av den kungliga familjen:

»På erinran derom af akademimens President, att denna academie snart är det enda lärda Samfund i hufvudstaden, som saknar den lyckan att få vörda Hans Kongl. Höghet Kronprinsen såsom under en eller annan titel tillhörande detsamma, och på dess hemställan, om icke academien, som förmodades affectera att komma i åtnjutande af en lika lycka med de andra academierna, borde hos Konungen i underdånighet anhålla om den nåden att få nämna Hans Kongl. Höghet Kronprinsen för sin Förste Hedersledamot, anmodade academien, som högeligen gillade denna hemställan, bemålte sin President att för Hans Maj:t Konungen framföra denna dess underdåniga önskan och det ju förr desto hellre i anseende till Hans Kongl. Höghets snart förestående utrikes resa.»

CARL BIRGER RUTSTRÖM

*Oljemålning av Per Krafft d. y.
(Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien)*

JAKOB ADLERBETH

*Oljemålning av okänd konstnär
(i enskild ägo, foto S. P. A.)*

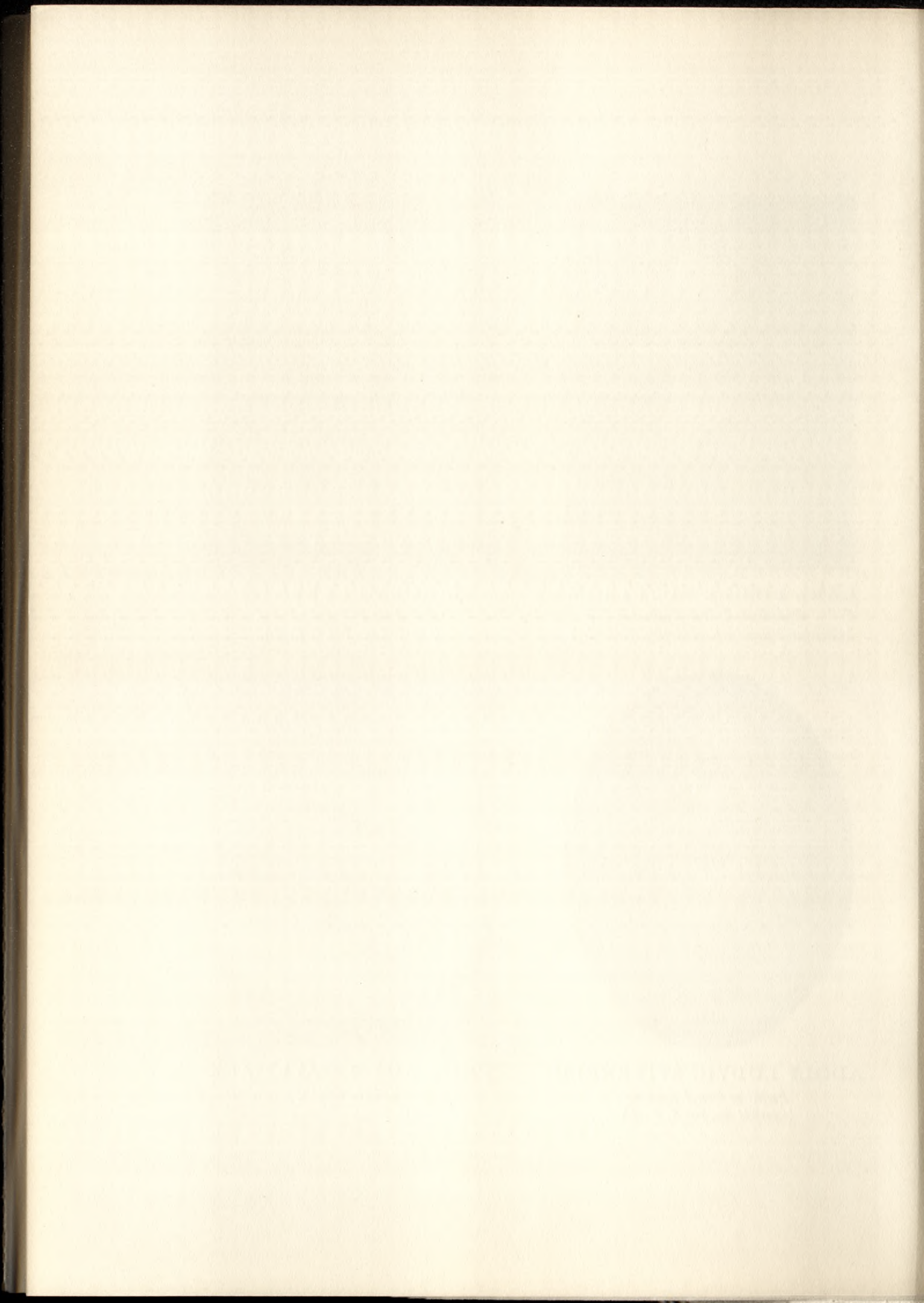
ADOLF LUDVIG STIERNELD

*Pastell av Gustaf Lundberg
(i enskild ägo, foto S. P. A.)*

PEHR ADAM WALLMARK

Samtida träsnitt.

Sekreterare, amanuens, ledamöter och lokal

Vid nästa sammanträde, den 30 april, meddelade Stierneld, »att han haft den nåd att för Hans Maj:t Konungen frambära academiens underdåniga önskan att få vörda Hans Kongl. Höghet Kronprinsen såsom sin Förste HedersLedamot, hvilken önskan Hans Maj:t täckts med nådigt välbehag anse och sålunda lemna sitt nådiga tillstånd för academien att med denna underdåniga anhållan vända sig till Hans Kongl. Höghet Kronprinsen. Hans Kongl. Höghet, härom under rättad, hade i anledning deraf lofvat att utsätta den dag, då Hans Kongl. Höghet kunde mottaga en uppvaktning af academiens Ledamöter i detta ärende, och som denna dag i anseende till Hans Kongl. Höghets snart inträffande bortresa torde komma att utsättas före nästa sammankomst, anmodades nu Herr Presidenten Frih. Ehrenheim på Heders Ledamöternes vägnar och Herr Stats Secreteraren Bergstedt på de arbetandes att jemte academiens ämbetsmän, dess President, vice President och Secreterare, deltaga i denna underdåniga uppvaktning, hvartill bud skulle gifvas, när dag blefve utsatt.»

Uppvaktningen skedde den 2 maj, och vid sammanträde den 7 »hugnade» Stierneld akademien »med den underrättelse, att Hans Kongl. Höghet täcktes med nådigt bifall emottaga denna underdåniga vördnadsbetygelse och försäkra academien om dess ynnest och tillgifvenhet».

Om den av fjorton ledamöter bestående klassen är ej mycket att förmåla. Vid Hallenbergs avgång bestod den av följande ledamöter: Ramel, Engeström, Ehrenheim, Rosenblad, Tingstadius, Edelcrantz, Fleming, Wetterstedt, biskop Carl von Rosenstein, Blom, Pehr Tham och A. F. Skjöldebrand; två rum voro lediga efter Oxenstierna (död 1818) och ärkebiskop Lindblom (död 1819). Val efter bägge företogs den 23 januari 1821, då Stierneld med 8 röster av 14 valdes till Oxenstiernas efterträdare och biskop Wallenberg med 13 till Lindbloms. Tre rum blevo ytterligare lediga inom klassen, efter Pehr Tham, som avled den 5 augusti 1820, Edelcrantz, död den 15 mars 1821, och Ramel, död den 31 Januari 1824. Med val av efterträdare dröjde man som vanligt ganska länge, till den 15 februari 1825, då diplomaten C. M. d'Ohsson utsågs i Thams ställe. Val

*Den hono-
raira klassen*

efter de båda andra förrättades den 21 februari 1826, då general af Tibell och excellensen greve Adolf Göran Mörner utsågos.¹

Ur akademiens synpunkt betydande voro varken förlusterna eller nyförvärven, då ingen av dem gjort eller — de nyvalda — utom Tibell — kommo att göra någon egentlig insats i akademiens verksamhet. Vida mer betydde då en förlust inom klassen. 1824 nedlade Lars von Engeström sitt ämbete som statsminister och flyttade till sitt gods i Polen, där han den 19 augusti 1826 avled. Sista gången han hade varit närvarande vid ett sammanträde i akademien hade varit den 2 juni 1824 — förut hade han sällan försummat något enda, och från 1810 hade han varit akademiens egentlige styresman. Om denna styrelse kan ju sägas både gott och ont. Men vad som aldrig kan förnekas, är hans levande intresse för akademien, och hans avflyttning var därför för akademien en verklig förlust.

Den arbetande klassen

I vilja och initiativ stod han framför alla inom den klass, som borde ha varit den ledande under dessa år, den arbetande klassen, ty inom denna möter man knappt någon, som inom akademiens verksamhetsområde gör skäl för namnet »arbetande» — det skulle i så fall ha varit Jacob Adlerbeth, men han blev det egentligen först efter Rutströms död och Götiska förbundets avtynande. Efter ålder i akademien bestod klassen vid Hallenbergs avgång som sekreterare av följande ledamöter: Nils von Rosenstein, som nu var alldeles bruten, Hallenberg, som sällan infann sig i akademien, Flintenberg, Leopold, Bergstedt, Norberg, Biberg, Rutström, Blad, Palin, Aurivillius, Grandel, Brinkman, Hultén, Wallmark, Jacob Adlerbeth och Thyselius eller sjutton. Tre rum voro lediga: efter Gudmund Adlerbeth, död den 7 oktober 1718, Åkerblad, död den 17 februari 1819, och Regnér, död den 22 mars 1819. Såsom vi förut sett beslöt akademien likväl,

¹ Ur en synpunkt hade valet en viss betydelse. Både den honoraira och den arbetande klassen voro uteslutande avsedda för svenskar, och något kungabrev om att norrmän nu efter 1814 kunde inväljas även i dessa båda klasser hade mig veterligen icke utfärdats. Men på den lista, som denna gång inlämnats till konungen på dem, som akademien skulle tillåtas välja, hade även uppförts »Norske Statsrådet Grefve Wedel Jarlsberg», och denna lista hade av Karl Johan godkänts. Därmed var frågan faktiskt avgjord, och ända till 1905 stodo den honoraira och den arbetande klassen öppna för norrmän. Wedel Jarlsberg blev visserligen icke vald, men erhöi 5 röster — lika många som Johan Olof Wallin, som dock vid nästa val den 30 maj samma år erhöi absolut majoritet. Först 1881 invaldes några norrmän till ledamöter i akademien.

Sekreterare, amanuens, ledamöter och lokal

att med anledning av sekreterarevakansen blott besätta två rum. Detta val förrättades den 18 maj 1819, då Sundel och professor Lundblad i Lund valdes. Av dem avsåg sig till en början Lundblad den tillämnade utmärkelsen. Protokollen innehålla intet härom¹, och Adlerbeths Dagbok är här vår enda källa. Om sammanträdet den 15 september 1819 har han nämligen antecknat: »Landshöfd. Rosenstein tillkännagaf, att Prof. Lundblad efter redan gjord afsägelse antagit akademiens kallelse. I 10 ledamöters närvaro yttrade han, att Wallmarks val syntes vara ett af hufvudskälen, på hvilka Dr. Lundblad grundat sin afsägelse.» Vad han kunnat ha mot Wallmark, känner jag ej. Såsom en stridbar tidningsman hade Wallmark helt visst förvärvat sig många fiender. Men man kan åtminstone misstänka, att Lundblad även hade ett annat skäl, som han icke ville draga fram. Han hade två gånger, 1792 och 1793, såsom latinskald vunnit akademiens pris, men åren hade gått, utan att han hedrats med en plats i akademien. Nu, efter ett kvartsekel, kom troligen utmärkelsen enligt hans mening för sent. Han var en 66 års man och avled redan ett år efter invalet utan att i akademien ha tagit inträde eller på annat sätt låtit höra av sig.

Månaden efter det att Hallenberg fått sitt avsked avled Flintenberg den 13 maj 1819, och två rum, efter honom och Regnér, stodo således lediga. Då Flintenbergs död tillkännagavs i akademien — samma dag, som Sundel och Lundblad valdes — fattade akademien följande beslut, som också syftade på den stundande sekreterarutnämningen: »I anledning af derom gjord hemställan och på de af H. Exc. Statsministern Herr Grefve Engeström anförde skäl ansåg akademien sig icke för denna ledighet behöfva nytt val af de personer, som dervid tillåtas komma under omröstning, utan komme den af Konungen nyligen i nåder gillade listan att äfven dervid tjena till rättelse.» För den blivande sekreteraren hade således icke blott en utan två platser i akademien »vikts». Vartill detta skulle tjäna, är svårt att förstå, och först efter det att Hallenbergs efterträdare den 20 mars

¹ Men det är tydligen på denna avsägelse, som protokollet den 18 augusti 1819 syftar: »Af förekommen anledning beslöt Kongl. akademien, att vid härefter skeende val till nya ledamöter, Kungörelsen derom icke förr införes i Tidningarne än den nyvalde ledamoten afgifvit svar på det till honom aflåtna kallelse Brevet.»

1820 blivit utnämnd, företog man ett val till de båda lediga rummen. Därmed dröjde man nämligen, i klar strid mot statuterna, ända till den 16 augusti. Till det ena rummet fick skalden Franzén då sju av de åtta avgivna rösterna, Samuel Ödmann sex till det andra.

Genom Lundblads död den 18 juni 1820 hade då ännu en ledighet uppstått, vilken fylldes vid valsammanträdet den 23 januari 1821, då Tegnér valdes, men alls icke enhälligt. Han fick 9 röster, professor Lindfors och sekreteraren Granberg 2 var och sekreteraren Hjelmér en.

1824 följde ett mera märkligt dödsfall, i det att den siste kvarlevande av Lovisa Ulricas akademi, Nils von Rosenstein, då slutade sin långa levnad. Den 18 augusti tillkännagavs förlusten i akademien: »Med liflig rörelse erinrade sig academien den öma förlust, som treffat hennes Samfund sedan sista sammanträdet, genom dess äldste Ledamots och fordne Secreterares, Landshöfdingen von Rosensteins, den 7 i denna månad timade död. Ehuru denna förändring varit länge förutsedd och fruktad, var saknaden likväl så mycket större, som den delades med uprigtig och innerlig känsla ej blott af hvarje enskilt Ledamot af denna academie utan äfven af hvart och ett lärdt Samfund i Riket och snart sagt af hvarje idkare af wetenskap och vitterhet, hvilka, om ej alla, dock säkert de fleste deribland, hade att tacka honom för en välgerning, en upmuntran, ett råd eller ett understöd. Så föga hopp academien hade att någonsin till alla delar finna hans mistning ersatt, så beslöt academien icke dess mindre med anledning af Statuternes föreskrift att vid nästa Sammanträde författa underdåniga förslag till ledighetens upfyllande.» Själva valet förrättades den 2 november, då Erik Gustaf Geijer valdes med alla röster utom en.

Under Rutströms återstående tid inträffade blott två dödsfall inom klassen. Den 11 januari 1826 slutade den gamle Mathias Norberg sina dagar. Val efter honom förrättades redan den 21 februari, då akademiens amanuens Liljegren nästan enhälligt med 13 röster mot en uppflyttades till ledamot.

Ännu den 11 april 1826 hade Rutström varit närvarande i akademien. Men vid nästa sammanträde, den 18, nödgades akademiens vice president Blad frambära »den sorgliga underrättelsen, att aca-

Sekreterare, amanuens, ledamöter och lokal

demiens förtjente Secreterare Herr MedicinalRådet och Riddaren Rutström den 13 dennes stilla affidit».

Under hans sekreterartid hade ingen förändring skett med den lokal i Slottets biblioteksflygel, i vilken akademien förut sammanträtt och som, då akademien 1816 återfick Myntkabinettet, utökats med de rum, i vilka detta förvarades.¹

En förändring skedde dock med en del av samlingarna, det förut (VI, sid. 71) omtalade porträttgalleriet. Vid akademiens sammanträde den 5 november 1822 anmälde akademiens president Rosenblad »ett förslag, som blifvit honom meddeladt af åtskillige academiens Ledamöter, åsyftande att bereda något bättre utrymme i de 2ne rum i Kongl. Slottet, som intagas af det Kongl. Antiquitets- och mynt Cabinetet, bestående förslaget deruti, att åtskilliga der förvarade oljefärgstaflor, som intaga en hel långvägg af det yttre rummet och nästan en vägg i det inre, finge flyttas till något annat tjenligt ställe i ett af de Kongliga Slotten, och hade ett sådant ställe ansetts vara Gripsholms Slott, der en mängd porträtter af namnkunniga Svenska män redan finnas samlade, och hvilkas antal genom enskiltas frikostighet och verksamma omtanka dagligen ökas. Hans Excellence hemställde sålunda, om icke academien funne tjenligare, att dessa taflor — bestående i ett miniatyrporträtt, måladt i vattenfärg och föreställande K. Gustaf Adolf den store, Tio Porträtter i olja, neml. af Margareta Ericsson Vasa, Sancta Brita som lik, Joh. Messenius, G. Stiernhielm och Joh. Peringsköld, alla tre knästycken, Loccenius, Joh. Buræus och N. Keder, en Hr Kannenberg och ett litet i vattenfärg af Guldsmeds Gesällen Dyster, som gaf sig ut för K. Carl XII — flyttades till nämde Slott jemte Trenne Landskapsmålningar af Drottning Ulrica Eleonora den äldre, emedan det vore bättre, att Konungen ägde ett större Galerie af dylika taflor på ett ställe än flera små Samlingar på spridda ställen. Det förstods af sig sjelf, att från denna flyttning undantoges de Porträtter, academien förvarar af några bland sina förra och nuvarande Ledamöter. Landshöfdingen Rosenstein medgaf, att ett tjenligare rum för dessa taflor

*Akademiens
lokal*

*Porträttgal-
leriet*

¹ En utförligare undersökning av lokalförhållandena finnes i Gödels förut citerade arbete: I kungl. slottets biblioteksflygel (1927).

vore visserligen på Gripsholms Slott. Han trodde blott, att deras bortlemnande från academien icke rätteligen kunde ske utan befallning dertill från högre ort eller åtminstone icke utan Konungens eller Regeringens tillåtelse. Han hemställde sålunda, om icke en underdånig anmälan härom borde göras i Statsrådet och ett Svar i ämnet eller ordres afvaktas. Academien, som gillade denna hemställan, anmodade sin President Hans Exc. Grefve Rosenblad att på academiens vägnar anmäla detta ärende hos Kongl. Maj:t på sätt Hans Excellence funne tjenligast.»

Det Kungliga tillståndet var naturligtvis ej svårt att utverka. Det meddelades redan vid akademiens sammanträde den 10 december, varefter de nämnda tavlorna skickades till Gripsholm. Kvitto från ståthållaren mottog akademien den 29 januari 1823.

Denna överflyttning gav emellertid anledning till en inventering av de porträtt, som akademien ämnade behålla. Vid sammanträdet den 12 november 1822 »anmälte Secreteraren, att han händelsevis erhållit den underrättelse, att några oljefärgstaflor med sina ramar, tillhöriga Kongl. academien, skulle vara till finnandes i Kongl. Vetenskaps academiens hus vid Stora Nygatan, tagne, som det förmodades, i förvar vid eldsvådan i gamla Kungshuset för vid pass tjugo år sedan. Då han till följe häraf sökt en närmare underrättelse härom och besett sjelfva taflorna, hade han funnit, att Trenne deribland, nemligen ett större portrait af Konung Gustaf III i fyrkantig förgylld ram, decorerad med Riksskölden och en Kunglig Krona, samt Tvänne mindre taflor i oval form med förgyllda ramar, prydda med Kongliga kronor, utgörande portraiter af Konung Adolf Fredric och Drottning Lovisa Ulrica blifvit enl. påtecknade inskrifter gifne till Kongl. Vitterh. Hist. och antiquitets academien af Konung Gustaf III år 1786. Ett Fjerde portrait, i förgylld ram, föreställande Rikskansleren Grefve Axel Oxenstjerna, bröststycke, fanns jemväl i det skräprum, der dessa portraiter voro insatte, och troddes icke tillhöra Kongl. Vetenskaps academiens, utan troligen hafva följt med de förra vid deras bergning undan eldsvådan. I anledning häraf hade Secreteraren föranstaltat om alla fyra taflornas afhemtande, hvilka nu upvistes och funnos till ramarnes löfverk något skadade, dock så, att de frånbrutne styckena

Sekreterare, amanuens, ledamöter och lokal

voro i behåll och synes kunna återfästas. Secreteraren anmälte vidare, att oagtat snart sagt alla väggarne i antiqvitets och MyntCabinettets rum upptagas af andra saker, trodde han dock, att ett provisionellt ställe för dessa taflor kunde genom andra taflors omflyttning utfinnas derstädes och hemställde, om de icke dersammastädes borde förvaras såsom vördade minnen af academiens stiftarinna, dess Förste Beskyddare och dess omskapare, hvilket academien gillade, och hvad Grefve Oxenstiernas portrait angick, ansåg academien det böra fogas till den Samling af namnkunnige mäns portraiter, hvars flyttning till Gripsholm academien i underdånighet föreslagit.»

Emellertid upptäcktes efter mer än ett år ännu ett porträtt, som vid eldsvådan 1802 också kommit bort. Den 18 augusti 1824 anmälde nämligen sekreteraren, »att det vid sista Inventeringen af academiens tillhörigheter saknade Portraitet af dess framl. Ledamot CanzliRådet och Riddaren Porthan nu blifvit igenfunnet. Det upvistes och skulle förenas med den öfriga Sviten af Portraiter, som förvaras i MyntCabinettets rum.»

LEVERNESBESKRIVNINGAR, INTRÄDESTAL OCH AVHANDLINGAR.

Levernesbeskrivningar Under Hallenbergs sekreteraretid hade levernesbeskrivningar över bortgångne ledamöter blivit allt sällsyntare. Under interregnum mellan honom och Rutström hade väl, såsom vi sett, Fleming erbjudit sig att tala över Piper, Rosenstein över Adlerbeth och Blom över Oxenstierna, men endast Blom hade blivit färdig med sitt tal. Så fick akademien den 21 november 1820 alldeles tillfälligtvis en påminnelse om den försummelse, till vilken man gjort sig skyldig. Den nye sekreteraren Rutström anmälde nämligen, »att han ibland academiens åsidolagda Handlingar funnit ett försegladt bref med följande utanskrift, hvori framlidne CanzliRådet af Sotbergs hand likasom dess vapen igenkändes: 'Inlemnadt af Hr CanzliRådet Anders Schönberg till Kongl. Witterhets academien för att till framtiden förvaras ibland academiens papper. Fredrikshof den 27 Martii 1777.' Academien ansåg detsamma böra brytas, hvilket skedde, då det fanns innehålla på tvänne quartblad sistnämde CanzliRåds såsom Ledamot af academien egenhändigt författade och med hans namn d. 21 Martii 1777 undertecknade korta Biographie. Papperet skulle läggas tillbaka till de åsidolagda Handlingarne för att, om så fordras, kunna tjena författarens framgena(!) Biograph till ledning och underrättelse.» Men något annat beslut kom akademien då icke att fatta.

Förslag om minnesteckningar Den, som vid nästa sammanträde tog upp frågan, var icke sekreteraren utan Fleming, som likväl på sitt samvete hade de oskrivna biografierna över Gyldenstolpe och Piper. Vid protokollsjusteringen den 28 november hade han, som han yttrade, »af nyss uplästa protocoll fått en anledning att erinra academien om ett ämne, som Hans Exc. trodde förtjena academiens uppmärksamhet, neml. den i dess Statuter grundade plägseden att i sina Handlingar förvara aflidne

Lefvernesbeskrifningar, inträdestal och avhandlingar

Ledamöters minnen genom en kort beskrifning om deras lefnadslopp, en plägsed, som, ehuru vacker och värdig academiens inrättning, likväl ofta blifvit försummad och i sednare åren nästan mera än förr, då flera bland dessa Ledamöter, ehuru män af den mest utmärkta förtjenst, ännu saknade denna skyldiga hedersbevisning. Hans Excellence ville endast nämna de förtjente Lärarena vid Åbo universitet Porthan och Calonius, hvilka efterlemnade i Litteraturens och Politikens häfder så ärefulla minnen, värda om någonsin en omförmälan i academiens Handlingar. Hans Excellence hemställde därför först, om icke Professoren Doctor Franzén, hvars medarbete academien nyligen förvärfvat sig, borde anmodas att vid lägligt tillfälle teckna dessa hans fordna båda Läromästares och Ämbetsbröders korta minneskrifter till införande bland academiens Handlingar, dernäst om icke Secreteraren borde anmodas att för academien framlägga en Lista på de afgångna Ledamöter, hvilkas minnen ännu sakna denna rättvisa. Academien erkände riktigheten af denna anmärkning och biföll Hans Excellences hemställan till alla delar.»

Sekreteraren hade nu fått en påstötning, och vid sammanträdet den 5 december föredrog han den lista, han uppsatt »öfver denna academies samtliga så väl aflidne som ännu lefvande Ledamöter allt ifrån dess förnyelse år 1786 till närvarande tid, med tecken, som utvisade, hvilka bland de förra ännu icke blifvit med någon minnes-teckning af de sednare ihågkomne. Dessas namn uplästes och fanns deras antal utgöra 38. I anledning här af förmälte Hans Excellence Herr Grefve Fleming, att Hans Excellence redan fö[r] d[etta] åtagit sig att författa Hans Excellence Grefve Gyldenstolpes och Hofmarskalken Pipers Lefvernesbeskrifningar och ämnade fullgöra detta löfte, så fort tiden medgaf. Till minnestecknare af de begge aflidne Ledamöterne CanzliRådet Melanderhielm och Professoren Dahl föreslog Hans Excellence Professorerne Ödmann och Biberg med tilläggning, att Hans Excellence hade tämmeligen säker anledning att förmoda, att de, i händelse de blefve härom officiellt anmodade, icke skulle vägra att åtaga sig denna möda. På academiens förklarade önskan lofvade Kammarherren von Brinkman att författa Professoren Fants minne, och till följe af beslutet vid sista sammanträdet angå-

ende academiens åstundan, att Professoren Doctor Franzén ville teckna sina landsmäns Professorernes m. m. Porthans och Calonii lefnadslopp skulle Secreteraren tillskrifva honom härom på academiens vägnar såsom ock de nämnde Professorerne Ödmann och Biberg angående de omförmälta minnena.»

Med stöd av denna lista fortsatte Fleming den 16 januari med sina förslag »på de af academiens nuvarande Ledamöter, hvilka syntes med hopp om deras samtycke kunna anmodas om dylika Lefvernesbeskrifningars eller korta minnens författande efter beqvämlighet, hvilka sedan efter hand kunde intagas i Handlingarne. Förslagen gillades, och skulle en lista, hvaruppå samma förslag borde antecknas, fogas till detta protocoll (det saknas). Äfven ansågos dessa förslag kunna ändras efter omständigheterna och de hinder, som kunna upstå för deras verkställighet, i synnerhet hvad de nu frånvarande Ledamöterna angick. I sammanhang härmed anmälte Secreteraren uppå Professorens Doctor Franzéns vägnar, hvilken han i academiens namn tillskrifvit om minnet öfver framl. CanzliRådet Porthan och GeneralProcuratorn Calonius, att bemälte Doctor vore villig att fullgöra academiens åstundan, men att han dertill behöfde någon tid för att, åtminstone hvad den sednare angick, förskaffa sig materialier från Finland. Af de närvarande Ledamöterna åtogo sig academiens vice President [Bergstedt] minnet öfver CanzliRådet Ribbing och Legations Secreteraren Åkerblad; Hans Excellence Grefve Fleming ytterligare öfver JustitieRådet Marks v. Würtemberg; Just. Rådet Blom öfver CanzliRådet Grefve Gyllenborg; Presidenten Baron Ehrenheim öfver Envoyen Celsing; Landshöfdingen von Rosenstein öfver StatsRådet Baron Adlerbeth; CanzliRådet Wallmark öfver ÖfverIntendenten Tham och Prof. Doctor Lundblad; actuarien Sundel öfver CanzliRådet Vilde och Expeditions Secreteraren Strand; Expeditions Secreteraren Adlerbeth öfver Comm. Rådet Skjöldebrand; academiens Secreterare öfver KammarRådet af Botin. De utom Stockholm vistande Ledamöterna skulle tillskrifvas af Secreteraren enligt Listan. Hvad de afl. utländske Ledamöterna angick och nödvändigheten af en dylik åtgärd i afseende på deras minne, uppskötis frågan derom till en annan gång.»

Levernesbeskrivningar, inträdestal och avhandlingar

Vid protokolljusteringen den 23 januari skedde likväl en förändring å listan. Blom, som åtagit sig Gyllenborgs biografi, anmälde då, »att StatsSecreteraren af Leopold förbehållit sig att få författa Lefvernet af framl. CanzliRådet grefve Gyllenborg, hvilken befattning han ansåge som en helig pligt emot den vördades minne. Detta anbud emottogs med serdeles nöje, och tillade JustitieRådet, att han sjelf i det stället vore villig att författa nekrologen öfver Lectoren Murberg.»

Den 27 februari kom svar från Uppsala, att Ödmann åtagit sig Schönbergs Lefverne, Aurivillius Neikters, Biberg Dahls och Hultén Melanderhjelm, varjämte akademien beslöt att anmoda Ödmann att författa även ärkebiskop Lindbloms biografi. I svar till akademien (Prot. 13 mars 1821) åtog sig Ödmann även detta uppdrag, men ansåg sig böra dröja därmed, till dess att universitetet hållit sin parentation över prokansleren.

Ansatsen var således ganska kraftig, och för mer än hälften av de obiograferade hade man fått minnestecknare. Men infriandet av de avgivna löftena blev mindre tillfredsställande, och Fleming själv föregick icke med något gott exempel, ty av hans utlovade tre levnadsteckningar fick akademien icke mottaga en enda, och den, som sekreteraren utlovat, förblev också oskriven. Som det visade sig resulterade — under Rutströms tid — hela ansatsen till summa *fyra* i akademien föredragna minnesteckningar. Först kom Skjöldebrand den 23 april 1822 med sitt tal över Adelcrantz, till vars åhörande Adelcrantz' ende anhörige, hans systerson, hovintendenten Sundvall särskilt inbjudits, en uppmärksamhet, som denne dock på grund av svag hörsel nödgats avböja. Också Adelcrantz' efterträdare i ämbetet, överintendenten Silverstolpe, hade inbjudits och infann sig även i god tid till sammanträdet. Men den, som däremot icke kom, var — Skjöldebrand, som ursäktade sig, då han till sist infann sig, därmed, »att han varit uppehållen af en måltid hos Hans Kongl. Höghet Kronprinsen». Sammanträdet hade därför börjat utan honom, Silverstolpe hade fått vänta i ett annat rum, medan akademien avverkade de ärenden, som stodo på föredragningslistan, och inkal-

Levernesbeskrivningarnas uppläsning i akademien

lades först sedan Skjöldebrand anlänt. Minnesfesten bör därför på den inbjudne ha verkat mindre imponerande.

Den 17 juli samma år följde Bibergs tal över Dahl, som inskickats från Uppsala och upplästes utan att någon av Dahls fränder till dess åhörande inbjudits. Den 5 november mottog akademien också en annan sändning från Uppsala, från den ständigt sängliggande Ödmann, som nu skickat det utlovade talet över Schönberg. Som — skrives i protokollet — »några nära släktingar af Schönberg icke voro bekanta eller sådane anhörige, som kunde inbjudas till minnes- talets afhörande, uplästes detsamma genast af Secreteraren, hvilken anmodades att hos Författaren aflägga academiens tacksägelse för denna vackra och värdiga minnesteckning af en i lifstiden aktad Ledamot». Det fjärde minnetalet, över Pehr Tham af Dagsnäs, upplästes den 3 december av författaren, Wallmark, själv. Vid det föregående sammanträdet, den 26 november, hade akademien beslutat att till åhörande av detta tal inbjudas Thams arvingar, överdirektör Gethe och assessor Gyllenhaal. Den 3 december infann sig väl Gyllenhaal, men icke Gethe, utan i stället — den så vidt jag kunnat se icke inbjudne — professor Sjöborg, som således för den enda gången i sitt liv kom att bevista ett sammanträde i akademien, och sedan han och Gyllenhaal »i sådan afsigt intagit de för dem utsedde rum och säten, upläste bemälte CanzliRåd denna minnesteckning, hvarefter, sedan desse åhörare afträdt, Protocollet justerades».

*Försummade
levernesbe-
skrivningar*

Efter dessa fyra, 1822 färdiga biografier, hade emellertid den 1820 gjorda ansatsen förlorat sin kraft. Den 4 mars 1823 mottog akademien väl brev från Ödmann och Hultén, som uttalade sitt »hopp» att snart bli färdiga med de dem anförtrodde minnesteckningarne över Lindblom och Melanderhjelm. Men detta hopp visade sig tyvärr bedrägligt. 1824 avled Rosenstein, som åtagit sig Gudmund Adlerbeths biografi, och i stället åtog sig Brinkman att skriva den, men tyckes sedan ha glömt bort sitt löfte. Adlerbeth förblev således utan minnesteckning i den akademi, vars förste sekreterare han varit. I stället hade han fått en annan, mera förnämlig och dittills unik hedersbevisning: den första medalj, som medaljakademien på sin bekostnad slagit över någon av sina ledamöter. Vid sammanträdet

Levernesbeskrivningar, inträdestal och avhandlingar

den 17 oktober 1821 »öfverlemnades af ordföranden, Professor Bladh, på academiens vägnar till ExpeditionsSecreteraren Frih. Adlerbeth ett Exemplar i silfver af den Medaille öfver Dess afidne Fader, som academien nyligen låtit prägla till åminnelse af denne saknade Ledamots utmärkta förtjenster om denna academie, i synnerhet om de Vitterhets delar den omfattar».

Hans gode vän och av akademien utsedde minnestecknare Rosenstein kom däremot aldrig att av akademien hedras varken med en medalj eller en levernesbeskrivning. Han hade avlidit den 7 augusti 1824, och akademien ansåg sig naturligtvis särskilt skyldig att hugfästa en dylik mans minne. Som ännu ingen — skrives i protokollet den 11 januari 1825 — »af academiens Ledamöter anmält sig att vilja författa en sådan Lefnadsteckning öfver academiens lika högt förtjente som lifligt saknade Ledamot och fordne Secreteraren, Landshöfdingen och Commendeuren von Rosenstein, vände sig akademien på hemställan af Hans Exc. Riksmarskalken Grefve Fleming till StatsSecreteraren af Leopold med anhållan att, om möjligt vore, updraga denna teckning, oagtadt academien sjelf erkände det mindre billiga i denna begäran i anseende till StatsSecreterarens beklagel. förlorade Syn. StatsSecreteraren af Leopold förklarade sig vara smickrad af academiens begäran och lofvade att vilja upfylla den samma, så vida det finge ske utan föreskrift af någon viss tid.» Men denna tid kom aldrig för den blinde Leopold.

Den 11 januari 1826 inträffade det sista dödsfallet inom akademien före Rutströms egen bortgång. Denna dag avled nämligen den åldrige Mathias Norberg, och redan den 24 kom hans levernesbeskrivning på tal i akademien: »På erinran om den minnesteckning öfver academiens nyss afidne Ledamot CanzliRådet Norberg, hvilken borde besörjas för att i Handlingarne inflyta, beslöt academien, att den afidnes fordna medbroder i Embetet, nu mera Biskopen Doctor Tegnér skulle genom Secreteraren anmodas att densamma författa.» Tegnér, som just då hade sin svåraste depressionstid, svarade visserligen, att han ej ville undandraga sig förtroendet, men att han ej tilltrorde sig kunna bestämma tiden, då han kunde bliva färdig (Prot. 11 april 1826). Denna tid fick han aldrig.

Fleming, som väckt förslaget om återupplivandet av de i statuterna blott flyktigt berörda levernesbeskrivningarna, hade förmodligen fått uppslaget från de granna inträdestalen i Svenska akademien, till vilkas åhörande de anhörige till den i talet biograferade inbjödos. Så hade visserligen förut skett också i Vitterhets Historie och Antikvitetsakademien, första gången vid minnetalet över Schröderheim, sedan vid dem över Rosenhane och Oxenstierna, men därtill hade varit särskilda orsaker, de avlidnas nära vänskap med kollegerna. Några dylika skäl funnos däremot icke vid Skjöldebrands tal över Adelcrantz och Wallmarks över Tham.

*Skjöldebrand
över
Adlercrantz* Även i ett annat fall tyckes man nu börjat taga intryck från minnestalen i Svenska akademien. Levernesbeskrivningarna i Vitterhets Historie och Antikvitetsakademien skulle icke såsom i systerakademien vara några retoriska praktstycken, utan, enligt Höpkens direktiv, enkla, okonstlade och sakrika, utan inströdda blommor och »starka, filosofiska» betraktelser. Det förefaller, som om Skjöldebrand — kanske icke med full framgång — velat närma sig den mera pompösa stilen. Såsom ett exempel på hans stilkonst kan anföras hans skildring av Slottsbranden 1697 strax efter Karl XI:s död: »Denne mäktige och kraftfulle Konung låg andlös, nyss kallnad, i det rum, der han, skild från hofvets förströelser, ofta ensam med tanken och pennan arbetat på stadgandet af Sveriges makt genom invärtes ordning och medel till försvar mot yttre anfall. Hastigt utbrast en förfärlig eldsvåda. Med möda hann Konungens lik undandragas lågorna och det öde, som under Bränneåldern var hans företrädares på Sveriges thron.»

*Biberg över
Dahl* I Bibergs tal över Dahl bilda naturligtvis de filosofiska betraktelserna huvudinnehållet — icke alltid till fördel för klarheten och enkelheten. Så börjar han sitt tal: »Vanligen är den lärdes lif enkelt, Den vises är det ännu oftare. Men denna enkelhet är sjelf djupets mera än ytans, och hos den vise är den det alltid. Ty hvad är ytan hos den vise, om ej själens spegel? Och hvad är visheten sjelf annat än ett i känslan införlifvadt förstånd? Utbreder förståndet sig åter öfver tingen: hvilken förmåga, utom den af högre idéer fostrade känslans, tillhör den sammanfattning af förståndets rikedom, som öfver

Levernesbeskrivningar, inträdestal och avhandlingar

allt är den djupa själens tillhörighet?» Med dessa allmänna betraktelser fortsättes på icke mindre än *sju* sidor, och först efter dem kommer Biberg fram till det egentliga ämnet: »Doctor Christoffer Dahl var född i Saleby i Westergöthland d. 17 Maji 1758 af Fadren, Prosten och Kyrkoherden derstädes Christoffer Dahl och Modren Johanna Helena Enegren.» Men även det följande består mest av allmänna filosofiska betraktelser.

Ödmanns biografi över Schönberg är däremot, som man kunnat vänta, enkel och sakrik, men författaren utmärker sig just ej för förmågan att skilja huvudsak och bisak. Minnesteckningen är tämligen utförlig, men Schönbergs huvudarbete, det, genom vilket han är mest bekant för eftervärlden, hans Historiska bref, avfärdas på summa fem *rader*.

*Ödmann över
Schönberg*

Den nog mest lyckade levernesbeskrivningen är Wallmarks över Pehr Tham, ehuru uppgiften här kanske var den svåraste, ty Tham hade ju varit en ytterst konstig herre, som särskilt gjort sig känd för sina rudbeckianska fantasier. Wallmark söker icke att släta över dessa svagheter: »Det skulle synas, M. H., som fruktade jag att tillstå, det Hof-Intendenten Tham som Antiquarisk författare ej visar sig på en lysande sida. Nej, en sådan fruktan vore en förolämpning mot hans minne, som ej fordrar mer än rättvisa för att vara tillräckligt upphöjdt öfver både samtid och efterverld. Jag behöver då ej för Er, M. H., förtiga, att äfven inom denna klass af hans skrifter svarar besynnerligheten af hans satser fullkomligen mot besynnerligheten af hans skrifart. En af dessa satser och hvartill förmodligen den historiska märkvärdigheten af den trakt, hvori han bodde, och de fornlemningar, som der omgäfvos honom, gifvit honom anledning, var den, att Scenen för vår forntids märkligare händelser icke varit Upland utan — Westergöthland och trakten kring Dagsnäs. Dit var det, som Oden aldra först anländt med sina Asar och endast der var det rätta Sigtuna beläget. Det var verkligen ett nöje, M. H., att, särdeles i hans samtal, höra, hur skickligt han viste begagna sina antiquariska och historiska kunskaper i förening med sin kännedom af lokalen till stöd för denna sin favoritsats. Det är ett nytt och märkvärdigt prof af de vidunderliga resultat, hvartill man kommer, då

*Wallmark
över Tham*

man från några få likligheter gör allmänna slutsatser och bemödar sig att uppställa dem som afgjorda sanningar.» Wallmark skildrar Tham sådan han verkligen var, och kanske just därför blir den originelle herren till Dagsnäs en både för biografen och för läsaren sympatisk och imponerande personlighet, på vilken man — med en lätt genusändring — kan lämpa Runebergs ord om Lotta Svärd: »något tålte han att skrattas åt, men mera hedras ändå.»

Flemings ansats 1820 hade således ej länt till något resultat. 1820 saknades 38 biografier, fyra hade sedan skrivits, men under tiden hade fyra ledamöter avlidit, Edelcrantz 1821, Ramel och Rosenstein 1824 och Norberg 1826. Summan av de obiograferade var därför 1826 lika stor som 1820, och bland de försumlige minnestecknarne befunno sig ock förslagsställaren Fleming och sekreteraren.

Inträdestalen. Högre än levernesbeskrivningarna under denna tid stodo inträdestalen — helt naturligt, då tre av Sveriges främste författare, Franzén, Tegnér och Geijer under dessa år togo inträde i akademien. *Hedersledamöternas* Hedersledamöterna begagnade sig dock av sin hävdvunna rättighet att med några ord blott tacka för invalet. Stierneld, som tog inträde samma dag som Franzén, den 17 april 1821, kom tydligen alldeles i skymundan för denne, och protokollet upplyser blott, att han då tog inträde i akademien. Biskop Wallenberg, som den 4 mars 1823 följde efter, hade verkligen tänkt att komma med ett lärt föredrag, om den s. k. homeriska frågan, men hade ej medhunnit detta: »vid sitt inträde i academien anförde Biskopen Doctor Wallenberg i en kort adress till densamma, att hans föresats hade varit att vid detta tillfälle upläsa i ett utförligare Tal: några anmärkningar och samlade bevis till vederläggning af den Wolffianska Satsen angående Iliaden och Odysséen, att dessa arbeten varit en samling af Sånger, författade af flera personer, hvilka Satsens tillhängare gifvit namn af Homerider, men att trägna ämbetsgöromål hindrat honom från fullbordan af detta arbete, som han hoppades efter vunnen större ledighet framdeles kunna meddela academien. Adressen besvarades af academiens Secreterare.» Någon vederläggning av Wolffs Prolegomena fick akademien dock aldrig mottaga. Den tredje av de invalda hedersledamöterna, envoyéen d'Ohsson, hade den 1 mars 1825 »infunnit

Levernesbeskrivningar, inträdestal och avhandlingar

sig i academien för att i sådan egenskap taga sitt inträde, hvilket verkställdes med en kort compliment, som af Sekreteraren besvarades på akademiens vägnar». På samma sätt gick det till, då de båda hedersledamöterna, statsrådet greve Mörner och general af Tibell, den 21 mars 1826 togo inträde, dock med den skillnaden, att bådastal och Rutströms lika innehållslösa svar sedan trycktes i Handlingarna.

De egentliga inträdestalen höllos liksom förut av de arbetande ledamöterna. För de under Hallenbergs tid valdes — Adlerbeths, Wallmarks och Thyselius' — inträdestal har förut redogjorts (sid. 232, 235, 239). Av de båda första efter Hallenbergs avgång valde, höll Lundblad aldrig något inträdestal och avled redan 1820. Den andre, Sundel, hade valts den 18 maj 1819, men höll först två år därefter, den 8 maj 1821, sitt inträdestal. Då jag valdes, yttrade han i sitt tal, förklarade jag genast uti få ord min tacksamhet; »jemte förnyandet af dessa värnadsbetygelser utbeder jag mig nu Dess [akademiens] tillgift för mitt dröjsmål att tillträda denna befattning. Mig åligger äfven att förklara anledningen dertill. — — —. Då det från längre tid sedan varit ett bland mina tidsfördrif att vid lediga stunder göra samlingar, hörande till det äldre Svenska Språkets utvecklande i förening med fornhäfderna, blef deraf en naturlig följd att åt ett sådant ämne vända mina tankar. Mängden av dessa anteckningar och det mindre systematiska samband, hvori de sig befunno, äfvensom sjelfva beskaffenheten deraf, ökade den obeslutsamhet, i hvilken jag vid sammanfattandet till något helt blifvit försatt. Slutligen valdes det, som lättast af mig kunde verkställas, att till Kongl. Academiens ompröfvande och granskning förete: Strödda Anteckningar till upplysande af Svenska Språket under medeltiden och det närmast derefter inträffande Tidehvarf.»

De arbetandes. Sundels

Talet blev därför snarast — som Noréen (Vårt Språk I, 242) skriver — »en sorts recension af och tillägg till Ihres Glossarium». Sundel är fylld av beundran för den store språkforskaren och försvarar honom mot de angrepp, för vilka han blifvit utsatt, men han hade också funnit, att åtskilliga tillägg kunde göras till detta monumentala arbete. Och Sundel hade verkligen icke blott läst den medel-

tida svenska litteraturen och de historiska urkunderna från medeltiden och Vasatiden, utan läst dem med pennan i hand för att göra anteckningar om förbisedda ord och växlande ordbetydelser. För vår tid ha väl hans anteckningar ej längre någon betydelse — vi ha ju Schlyters, Söderwalls och Dahlgrens ordböcker — men mellan Ihre och Rydqvist var Sundel nog den, som var mest inne i det medeltida svenska ordförrådet, och i Vitterhets Historie och Antikvitetsakademiens Handlingar intar hans inträdestal en märkesplats såsom det första, som bland »antikviteterna» uppmärksammat det medeltida svenska språket.

Ödmanns Den, som under Rutströms sekreterartid började raden av inträdestal, var emellertid icke Sundel utan den senare (den 16 augusti 1820) invalde Ödmann. Redan den 9 januari 1821 mottog akademien det tal, som han inskickat, »då hans Sjukdom hindrade honom att der personligen infinna sig. Som tiden nu icke tillät dess upläsning, uppsköts detta till nästa gång eller i händelse af hinder till annat lägligt tillfälle». Vid nästa sammanträde, den 16 januari, hörde akademien »sig föreläsas af Secreteraren 17 Sidor af Professoren Doct. Ödmanns insända InträdesTal. Det öfrigas läsning, som tiden nu icke tillät, uppsköts till en annan gång.» Men den 30 januari »anmälte Secreteraren, att Professoren Doctor Ödman[n] genom bref från Upsala anhållit att återfå sitt insända InträdesTal för att dervid kunna göra någon rättelse på ett par ställen, innan läsningen deraf fortsattes, hvartill academien samtyckte». Emellertid tyckes akademien ha glömt bort att återsända talet, ty den 10 april skrives i protokollet: »Fortsattes läsningen af Professoren Doctor Ödmanns Inträdes Tal ifrån sidan 17 till sidan 39. Det öfriga uppsköts till en annan gång.» Och den 22 maj lyder protokollet: »Fortsattes läsningen af Professoren Doctor Ödmanns insända InträdesTal till sidan 61. Det öfriga uppsköts till nästa sammankomst.» Först den 29 maj hade man hunnit till slutet, och »enligt Författarens begäran i bref till Secreteraren skulle det [talet] återsändas honom till genomseende, innan tryckningen verkställes». Först den 27 november höra vi åter något om talet: »Anmälte Secreteraren, att Professoren Doctor Ödmann, hvilken på begäran haft sitt uplästa InträdesTal till genomseende, ånyo återsändt detsamma

Levernesbeskrivningar, inträdestal och avhandlingar

något förändradt och till längden förminskadt samt lämpadt efter följande föreslagne Titel: Några Spår efter Nordens Naturalster, hemtade utur de fordna Sagorna. Detta Tal kommer nu att läggas till de papper, som skola i sin ordning tryckas ibland academiens Handlingar.»

Särskilt spänd på innehållet i talet tyckes akademien, att döma av de talrika avbrotten, icke ha varit. Men förmodligen hade detta i det ursprungliga skicket varit späckat med en mängd detaljer, som icke vidare intresserat akademiens ledamöter. Och det är tydligt, att det avsevärt förkortats, ty i Handlingarna upptager det blott 28 sidor. Med uppläsningen höll man på under icke mindre än fyra sammanträden, under det att Franzéns tal, som är nära fyra gånger så långt och till vilket vi strax skola komma, kunde föredragas vid ett enda.

Ur en synpunkt var Ödmanns ämnesval gott: i hänvisningen till naturvetenskapens betydelse för fornforskningen, ur en annan mycket misslyckat. Ödmann var samtidens kanske störste polyhistor. Han hade börjat som naturforskare, särskilt av skärgårdens flora och fauna. Men sedan hade han gripit sig an även med orientalisk, klässisk och nordisk filologi, och det var naturvetenskap och nordisk filologi han nu ville kombinera. Genom ett studium av fornaldarsagorna sökte han i sitt inträdestal att så att säga få fram en kulturhistoria för Nordens forntid, att visa upp vilka vilda och odlade växter, vilka vilda och tama djur då funnos. Vår tid litar icke till fornaldarsagornas uppgifter utan till arkeologens och naturforskarens gemensamma undersökningar av själva fynden, ty fornaldarsagorna äro i detta fall ett mycket dåligt material. De äro romantiska *dikter*, i sin föreliggande form oftast från en ganska sen medeltid, och spegla ingalunda den tid de föregiva. Att han som grundlag tog dessa fornaldarsagor var således ett missgrepp, en missuppfattning av deras karaktär, som han dock delade med hela sin samtid. Ett utdrag ur talet, som visar, vart denna missuppfattning kan leda, torde vara nog: »Såsom Naturforskare fäster han sig vid Folkets växt. Han träffar så kallade Jättar och Dvärgar. De förra utmärkta af grofva lemmar och mod, de sednare af lena handlag och list. Han fäster sig vid folkets *tidiga mognad*. Vid tolf års ålder hafva de flästa uppnått sitt fulla mått.

Vid denna ålder bar Starkoter redan skägg. — — — Vidare fäster sig Naturforskaren vid folkets *höga ålder*. Mäster Hildebrand gör på sitt hundra år en hjeltebragd och öfverlefver ännu ett sekel. Oden gifver Starkoter tre mansåldrar och Hervara Saga ökar den tidens lefnadsmått ännu vidare. Det öfverdrifna måste dock afdragas.»

Franzéns Endast några månader senare, den 17 april 1821, höll Franzén sitt inträdestal, och i detta möta vi en verkligt vetenskaplig syn på den fråga, som han behandlar och som var en av de viktigaste i Sveriges älsta historia. Men så var Franzén också Porthans lärjunge och hade av honom lärt sig vetenskaplig metod. Det ämne han tagit upp till behandling var den redan då ganska ivrigt diskuterade s. k. norrmaniska frågan eller som Franzén kallar sitt tal: Om Ryska namnets och Rikets ursprung af ett Svenskt, i Ryssland bosatt folk vid namn Rhos. Det handlade således om det ryska rikets grundläggning på 800-talet av svenska vareger, vilkas ryska namn *rus* (grekiska rhos) lånats från det finska *ruotsi*, som å sin sida återgår till det svenska *roþer* eller ledungsflottan och finnes kvar i vårt *Roslagen*. Så vitt jag kunnat finna, har väl Franzén icke uppsparat några nya fakta utöver de då redan kända: den s. k. Nestorskrönikan, de Bertinska Annalerna m. fl., men med stöd av dessa fakta ger han en sällsamt redig, överskådlig och klar framställning av hela stridsfrågan och vederlägger de skäl, som anförts mot den norrmaniska teorien. Sedermera ha väl nya argument, arkeologiska och språkliga, för teoriens riktighet framkommit, men i det hela har Franzéns bevisföring stått sig genom tiderna, och en icke obetydlig förtjänst hos denna är, att den hela tiden stöder sig på verkligt *historiska* källor utan anlitan av de isländska fornaldarssagorna. Franzéns vidlyftiga undersökning — den upptar i tryck närmare hundra sidor — utgör således ett bland de värdefullaste bidragen till akademiens äldre Handlingar.

*Tegnér*s Tegnér hade invalts i akademien i januari 1821, men såsom Lundabo kunde han ej förr än den 16 juli 1823 infinna sig vid ett sammanträde: »Professoren Tegnér, som på ett kort besök ankommit till Staden, hade såsom kallad till akademiens arbetande Ledamot infunnit sig vid detta sammanträde och anmälte, att han någon tid, eller

snart sagdt sedan han erhöll academiens kallelse, sysselsatt sig emellan de ordinära ämbetsgöromålen med en afhandling, hörande till academiens yrke, hvilken han ämnat insända till academien såsom ett Inträdestal derstädes, men att han af de förenämnda göromålen och då och då af någon ohelsa varit hindrad hitintills från dess fullbordan. Han hoppades dock att vid sin hemkomst tillbaka kunna få tid att lägga den hand vid detta arbete, att det snart kunde insändas och helsades omedelbart välkommen af de närvarande Ledamöterna.» Talet blev emellertid aldrig färdigt. Men någon anledning att betvivla Tegnér's uppgift finnes naturligtvis icke, och antingen har det påbörjade talet kommit bort eller också bör det — utan anteckning om dess syfte att tjäna såsom inträdestal i Vitterhets Historie och Antikvitetsakademien — finnas kvar bland Tegnér's efterlämnade papper. Jag tror, att det senare är fallet. I den av Elof Tegnér (1882—1885) utgivna upplagan av farfaderns skrifter finnes i tredje bandet en påbörjad uppsats: Om det romantiska i den grekiska poesien. Den är odaterad, men Elof Tegnér skriver (VII, 190): »Denna uppsats, författad under Tegnér's vistande såsom professor i Lund, blef icke fortsatt. Att förf. under sina äldre år haft för afsikt att fortsätta den, vittna åtskilliga anteckningar.¹ Af hvad anledning den ursprungligen varit skriven, antingen såsom inledning till föreläsningar, såsom utkast till en akademisk afhandling eller för att på annat sätt offentliggöras, är obekant.» Tiden — 1823 eller 1824 — då den bör ha skrivits, passar ju samman med det då under utarbetande varande inträdestalet, och även ämnet passar för ett inträdestal i en Vitterhets Historie och Antikvitetsakademi. Jag tror därför, att vi här ha ett fragment av det aldrig helt utarbetade inträdestalet. När det gäller Tegnér, är det ju en truism att säga, att det särskilt för Vitterhets Historie och Antikvitetsakademien var en stor förlust, att detta geniala fragment ej blev utarbetat till ett helt, ty i så fall hade det nog blivit det kanske ståtligaste bidraget till akademiens Handlingar.

Efter Tegnér följde en annan storman. Den 24 januari 1825 tog nämligen Geijer sitt inträde i akademien med Några betraktelser öfver den Store Gustaf Adolphi tidevarf. Talet är relativt kort, Geijers

¹ Dessa senare tillägg ha tryckts i Bööks och Wrangels Tegnérupplaga.

upptar i tryck ej fullt tjugu sidor, är heller icke någon lärd undersökning utan snarare ett storslaget patriotiskt tal, i vilket Geijer framlägger de bärande idéerna under vår storhetstid och den betydelse, som Gustav Adolfs personlighet haft för skapandet av den anda, som då fyllde vårt folk.

Skulle man blott fästa sig vid inträdestalen under Rutströms korta sekreterartid, kunde man frestas att betrakta denna såsom en storhetstid i akademiens historia, men tyvärr avteckna sig dessa ljusbilder mot en bakgrund av allmän overksamhet inom akademien. Den tid var förbi, då Murberg och andra ledamöter vid sammanträdena föredrogo de vetenskapliga avhandlingar de utarbetat. Nu fick akademien, utan uppläsning, nästan blott tillfälle att underkänna några dylika avhandlingar.

*Ledamöternas
avhandlingar*

Den 12 januari 1819 — således innan Hallenberg ännu fått sin avskedsansökan beviljad — »Anmältes, att som Öfverintendenten Thams afhandling om sättet att epoquisera Runstenar icke ännu blifvit i academien upläst, academien ville låta företaga läsningen deraf eller ock derom annorlunda förordna. Kongl. Academien ansåg lempligast att låta denna skrift bland acads. Herrar Ledamöter till genomläsning cirkulera, i hvilket ändamål acads. President Herr Friherre Ehrenheim densamma emottog.» Sedan hör man ingenting om den tydligen alldeles omöjliga avhandlingen, som av titeln att döma skulle bestämma våra runstenars ålder, och av aktning för den gamle Tham, som året därpå avled, tyckes man ha begravt den i tysthet. Ett hårdare öde drabbade två avhandlingar, som den 1817 avlidne Fant inskickat till akademien. Den 16 februari 1819 förmälte sig akademiens president Ehrenheim »hafva på anmodan af academien genomläst tvänne af framlidne Professoren Fant författade Lefvernesbeskrifningar öfver Riksföreståndaren Sten Sture den yngre och RiksCanzleren Eric Sparre. Herr Presidenten hade deruti saknat den fullständighet i uppgifter, hvilken sådane arbeten fordrade, om de skulle förtjena rum i Academiens Handlingar. I afseende på den förre hade Herr Friherre Ehrenheim ej funnit andra historiske facta anförde än sådane, som af Dalins Svenska Historia förut äro kände, och hvad den sednare beträffade, syntes Fant icke

Levernesbeskrivningar, inträdestal och avhandlingar

hafva känt eller rådfrågat de historiska källor till Eric Sparres leverne, hvilka bland Riks Archivets samlingar äro att tillgå. I anledning hvaraf Herr Friherre Ehrenheim för sin del ansåg ofvan omnämnde skrifter icke förtjena att i academiens Handlingar införas, i hvilket yttrande academiens äfven instämde.»

Under Rutströms egen tid inskränkte sig ledamöternas lärda föredrag till ett enda, varom protokollet för den 18 mars 1823 berättar: »Uplästes ett till Hans Exc. Grefve von Engeström ankommet Bref på Fransyska från academiens arbetande Ledamot Ministern och Riddaren Palin, dat. Constantinopel den 25 jan. d. å., hvilket Hans Exc. med författarens tillåtelse benäget meddelat academiens i anseende till dess lärda innehåll. Det angick en gammal i författarens Samling befintlig Guldpenning, hittad i jorden på Stranden af Svarta hafvet eller rättare af det Assowska, utmärkt med en prägel af några oformliga figurer och hänförd af förf. till de fordna Konungarna i Asgård (Aspyrgos) samt med stöd af ett på Penningen tecknad Grekiskt monogramm, gissad att hafva tillhört Oden under dess regering derstädes. En ritning medföljde, som visade dess utseende. Ehuru academiens ansåg gissningen något vågad, fann academiens dock intet hinder vara, att brefvet jemte ritningen må intagas i dess Handlingar.» Lyckligt nog för akademien blef tryckningen in-
hiberad.

Men om akademien egna ledamöter ej voro intresserade av att för akademien framlägga sina vetenskapliga rön och undersökningar, var den »utländske» korrespondenten, den något rubbade Jacob Gråberg, dess mera nitisk och fortfor att sända akademien dels sina redan utgivna skrifter, dels nya avhandlingar. Den 15 september 1819 »anmälte Herr MedicinalRådet Rutström, att academiens Correspondent Consulat Secreteraren i Tanger Herr Jacob Gråberg af Hemsö till Kongl. academiens gifvit en af honom författad och i Pisa år 1815 tryckt afhandling med titel *Su la falsità dell'origine Scandinava data ai popoli detti Barbari che distrussero l'imperio di Roma, Dissertazione Istorica di Jacobo Gråberg di Hemsö* samt insändt en likaledes af honom författad Memoire i handskrift med titel: *Om tiden, när afgudahuset i Upsala förstördes*. Den förre af dessa skrifter skulle bland

academiens boksamling förvaras och den sednare vid annat tillfälle i akademien upläsas.» Skriften om avgudatemplet i Uppsala anmäldes ånyo i akademien den 9 november, men upplästes då icke utan lämnades för granskning till Jacob Adlerbeth, som anmodades att yttra sig om, huruvida den förtjante att tryckas i akademiens Handlingar. Men sedan hör man ingenting vidare om den, i Handlingarne blev den i varje fall ej tryckt, och Adlerbeth hade förmodligen varit nog klok att avstyra detta. Men redan den 16 november samma år fick akademien till granskning för ifrågasatt tryckning mottaga en ny skrift: *Resumé d'un ouvrage intitulé La Scandinavie vengée avec appendice sur l'origine de Sigge Fridulfson et ses compagnons asiates*. Ej heller denna upplästes utan lämnades liksom de förra till Jacob Adlerbeth, och därmed försvinner den ur protokollen.

Dessa motgångar tyckas likväl icke ha minskat Gråbergs intresse för akademien, till vilken han fortfor att sända bokgåvor och avhandlingar. I protokollet för den 4 mars 1823 omtalas två avhandlingar — den ena på franska, den andra på portugisiska — vilka av akademien för granskning skickats till Mathias Norberg, som egendomligt nog ansåg, att de förtjante att i tryck meddelas allmänheten. »Academien biföll med förtroende till granskarens omdöme dessa pappers tryckning i dess Handlingar.» Formuleringen tyder dock på vissa dubier inom akademien, och i Handlingarne kommo de icke in. I stället beslöt akademien den 12 april 1825 att till tacksamhet för de bokgåvor akademien mottagit förära Gråberg de två senast utkomna delarna av akademiens Handlingar, »hvaraf den förra [Del X, tryckt 1816] innehåller en afhandling af hans hand». Denna avhandling — *Sur l'arrivée de Sigge Fridulfson sous le nom d'Odin dans la Scandinavie* — blev lyckligtvis Gråbergs enda bidrag till Handlingarne.

*Den lärda
brevväx-
lingen*

Enligt § 5 i Statuterna skulle akademien underhålla brevväxling med utländske lärde, och Gustav III:s mening var väl, att akademien också skulle sätta sig i förbindelse med utländska liknande akademier. Någon dylik förbindelse hade dock aldrig kommit till stånd. 1819 erbjöd sig emellertid ett tillfälle att börja en dylik lärd brevväxling. Den 15 september »Uplästes en Skrifvelse till Kongl. akademien,

Daterad Paris d. 9 sistlidne Junii ifrån la Societé Royal des Antiquaires de France, undertecknad af Dess Ordförande Baron de Gadoucette, hvilken å Societetens vägnar inbjuder Kongl. academien att till befordrande af en vidsträcktare kännedom af fornhäfderna ingå i en Archeologisk Brefvexling med Societeten och lofvar i händelse anbudet antages att till en början sända Kongl. academien sina Memoirer. På anmodan af K. academien åtog sig Herr Landshöfdingen von Rosenstein att till nästa sammankomst söka inhemta underrättelse om beskaffenheten af detta Litteraira Samfund och det anseende det samma i den Lärda verlden eger. Akademien uppsköt imedlertid till en annan gång att öfver det gjorda anbudet sig yttra.»

Akademien hade tydligen aldrig hört talas om det antikvariska sällskapet, som heller icke tyckes ha varit vidare bekant. Vid nästa sammanträde berättade Rosenstein, att han vänt sig till den med franska förhållanden mycket förtrogne baron Lagerbielke, som visserligen ej kände till Societeten i fråga, men meddelade, att baron Gadoucette hade anseende såsom en vittor och lärd man. Efter denna upplysning beslöt akademien »att skrifteligen förklara, det Hon med nöje antog den henne gjorda inbjudningen att ingå en archeologisk Brefvexling med nämnde Societet, hvarförutom Hon skulle tacka för anbudet att undfå del af Dess memoirer». Under Rutströms tid kom dock någon lärd brevväxling mellan akademien och Societeten icke till stånd, och det hela mynnade då för akademiens del ut däri, att den — sedan societeten för vidare befordran avlämnat sina Mémoires till det svenska sändebudet i Paris — till gengäva skickade sina Handlingar. Den 7 mars 1820 beslöt nämligen akademien »att till erkänsla derföre [den franska boksändningen] upköpa båda suiterna af acad:s Handlingar och på lika sätt dem till Societeten låta aflemna. Hans Excellence Riksmarskalken Herr Grefve Fleming åtog sig benäget att ombesörja deras inropande å den nu påstående Bokauctionen efter Rådmannen Alegren.» Sedan fortsätter protokollet för den 2 juni: »anmäldes, att den suite af academiens och den förra Vitterhets academiens Handlingar som akademien beslutit att såsom gåfva öfversända till Kongl. Antiquarie Sällskapet i Paris, nu vore aflemnad till Franska Envoyéen Grefve Rumigny, hvilken benäget

lofvat att fortskaffa Paketet till dess adress, Sällskapet Præses, Baron Gadoucette. Till omslaget hade åtgått $3\frac{1}{2}$ alnar Vaxduk, som kostade à 1 Rdr [alnen] 3 Rdr 24 sk. Rglids eller 2 Rdr 16 sk. Banco. Bref om denna remiss från academiens President ansågs böra afgå med posten och anmodades Secreteraren att detsamma föreslå.» Därmed avstannade under Rutströms tid tankeutbytet mellan de båda lärda samfunden.

Handlingarna Det sista bandet av de nu avskickade Handlingarna hade varit det tionde, som utkommit 1816. Först den 28 mars 1820 kom utgivandet av nästa del på tal inom akademien: »Företog K. academien till afgörande, hvilka afhandlingar, Inträdes Tal och Lefvernesbeskrifningar m. m. borde införas i Ellofte Delen af Hennes Handlingar. Sedan academien låtit sig föreläsas en ur Protocollen af underteknad [Sundel] utdragen upsatts å de skrifter, hvilka sedan 1816 års början till förlidet års slut blifvit af academien belönte, af Hennes Ledamöter upläste eller till dess upläsande insände äfvensom å sådane skrifter, som i de redan tryckte Tomerne bordt få ett rum, men ännu icke af författarne voro aflemnade, beslöt K. academien, att alla å bilagda lista förteknade arbeten skulle författarne affordras och i mon af utrymmet komma att uti 11te Tomen af academiens Handlingar tryckas.» Som vanligt i Sundels protokoll saknas den »bilagda listan». Med tryckningen gick det emellertid mycket långsamt och först den 11 februari 1823 kunde Rutström för akademien framlägga den då färdiga elfte delen (som likväl bär det oriktiga tryckåret 1822). Mellan den tionde och elfte delen hade det således dröjt i icke mindre än sju år — ett dittills icke uppnått rekord i långsamhet. I enlighet med kontraktet betalades nu 100 rdr banko till boktryckaren Nordström.

MEDALJ- OCH INSKRIFTSÄRENDEN. TÄVLINGAR.

Den 18 april 1820 — samma dag som Rutströms utnämning till sekreterare föredrogs i akademien — upplästes där ett kungabrev, som i protokollet på detta sätt refereras: »Uplästes K. Majts Nådiga Skrifvelse af den 30 Mars med befallning till academien att skyndsamt till K. Majt afgifva ej allenast underdånig förteckning å afl. Store Svenske män, hvilka gjort sig af fäderneslandet berömligen förtjente, men öfwer hvilka inga Skådepenningar funnos präglade, utan ock förslag till medailler öfwer dem.» Härav kunde man frestas att tro, att Kungl. Maj:t velat giva den försumliga akademien en påminnelse om den enligt § 7 i statuterna akademien åliggande medaljhistorien för tiden från »monarchiens början» till Adolf Fredriks död, åt vilken akademien under alla dessa år ej gjort det allra ringaste. Går man till själva kungabrevet, finner man likväl, att något dylikt syfte ej låg bakom detta. »Som Wi» — skrives i brevet — »i Nåder tillåtit Medailleuren Carl Enhörning att få utgifwa en Samling af små Medailler öfwer sådane Swenske Herrar och store Män, som uppoffrat sig till fäderneslandets tjenst och nytta, Wele Wi för att bereda åt Samlingen den möjligaste största Historiska fullständighet härmed i Nåder hafwa anbefallt Eder att till Oss skyndsamligen afgifwa ej allenast en Förteckning öfwer alla sådane afledne Svenske Män, hvilkas ryktbarhet, bedrifter och förtjenster emot Fäderneslandet berättigat dem att i efterverldens minne förvaras, men öfwer hvilka ännu inga Medailler finnas präglade, utan äfwen förslag till inskrifter å hvar och en sådan Medaille». Den stora medaljhistorien var och förblef bortglömd både av akademien och av Kungl. Maj:t, och det Kungl. Brevet lades helt enkelt »till handlingarna», sedan Ehrenheim lovat att taga hand om saken. Sedan förekommer ären-

*Medalj-
ärenden*

det icke vidare i akademien, som icke tyckes ha ingivit vare sig den begärda förteckningen eller de i kungabrevet äskade inskriftsförslagen.

Tecken tyda även på, att intresset för medaljer och inskrifter något — men ej mycket — börjat avtaga både inom och utom »medaljakademien». Akademien hade under varje år omkring 36 sammanträden, högst 37, lägst 34. Medaljer och inskrifter voro fortfarande de talrikaste ärenden, som akademien vid dem fick behandla. 1819, då akademien hade 37 sammanträden, förekom ett eller ofta flera inskrifts- och medaljärenden vid icke mindre än 26 sammanträden. Sedan sjunker siffran 1820 till 23, 1821 till 19, 1822 till 12, stiger 1823 till 15, 1824 till 20 och 1825 till 18. Antalet är således ungefär detsamma som förut. Men diskussionerna om dem ha blivit mindre livliga än förut, och av ledamöterna under denna tid var det knappt någon mer än Rutström, som särskilt intresserade sig för inskriftskonsten — Hallenberg och Leopold voro ju i regeln frånvarande. Men gravinskrifter fick akademien fortfarande författa, ibland ganska långa.

Tävlingarna. Det minskade intresset för inskriftskonsten framträder egentligen, om vi vända oss till tävlingarna. Endast under *tre* år, 1819, 1820 och 1822 mottog akademien någon skrift i denna tävlan, intet år mer än en enda, och under *fem* år, 1821, 1823, 1824, 1825 och 1826 ingen alls. Ett pris hade blott *en* gång, 1822, kunnat utdelas och då till den gamle prisvinnaren Gunnar Backman. Några nya älskare av den förut så högt skattade »sinnebildskonsten» hade således ej framträtt.

*I inskrifts-
konst*

Resultatet av de tre andra tävlingarna var knappt mera uppmuntrande, och man får ett intryck av att intresset för dessa redan från början ej vidare populära tävlingar nu håller på att självdö. Döds-tecknen kunna dock ur en annan synpunkt betraktas såsom i viss mån livstecken, såsom tecken till en önskan att få döden på Gustav III:s medaljakademi med dess föråldrade tävlingar och återföra akademien till ett — i förbättrad form — återuppståndet Antikvitetskollegium, till ett forskningsinstitut under ledning av en för sin uppgift intresserad och energisk riksantikvarie, biträdd av vetenskapligt skolade medarbetare. Rutströms tid betecknar dödsarbetets kulmen. Med

Medalj- och inskriftsärenden. Tävlingar

hans efterträdare Liljegren, som under denna tid blev först amanuens och sedan ledamot av akademien, kan den första ljusningen skönjas till ett uppvaknande. Men först med Bror Emil Hildebrand börja fröna från Antikvitetskollegiet att spira upp, samtidigt med att medaljakademien med dess tävlingar ytterligare förtvinar.

Den för den nya tiden mest orimliga tävlingen var den i värtalig-^{I främmande}het eller skaldekonst på fransyska, latin eller grekiska, och redan ^{språk} under Rutströms tid avkunnades dödsdomen över denna. Efter att förmodligen ha diskuterats vid flera sammanträden, togs frågan, troligen på Ehrenheims initiativ, upp vid sammanträdet den 22 mars 1825. »Företogs enligt beslutet vid sista Sammankomsten frågan om ämne för värtalighet eller Skaldekonst på Grekiska, Latin eller Fransyska, sådant som Statuternas 20:de § föreskriver, hvarvid academien erinrade sig, huru hon som oftast saknat all täflan i denna fremmande witterhetsgren, från hvilken hon dock en längre tid varit van att utesluta det grekiska Språket. Då academien för öfrigt sällan eller aldrig haft det nöje att emottaga någon Skrift i detta ämne af något utmärkt värde, ehuru hon en eller annan gång utdelat Pris för icke aldeles misslyckade försök deruti, och Grekisk eller Romersk värtalighet eller Skaldekonst icke synas hos oss vara i behof af annan upmuntran än den, som gifves vid de lärde Skolorne, samt Skönheter i fransk vers och prose säkrare torde böra framlockas, pröfvas och belönas af en Fransk academie än af en Nordisk, så ansåg academien tjenligt att i underdånighet anhålla hos sin Höge Beskyddare om dess nådiga tillåtelse att tills vidare innehålla med all inbjudning till täflan i denna fremmande witterhetsgren, men i det stället att få i de 3ne öfrige grenarne, nemligen Historien, Antiquiteterne och Sinnebildskonsten lemna, jemte fritt val af ämne, med den gräns academien kan finna tjenligt att utstaka, äfven fritt val af språk mellan Latinen, Svenskan och Danskan samt de öfriga allmännast kända språken bland de moderna, nemligen Franskan, Engelskan, Tyskan och Italienskan.»

Vid det följande sammanträdet den 29 mars fingo Rosenblad och Skjöldebrand i uppdrag att för konungen framlägga akademiens begäran, och vid det därpå följande sammanträdet den 12 april med-

delade de, att Karl Johan bifallit akademiens framställning; något särskilt kungabrev härom tyckes icke ha utfärdats. Efter 1825 upphörde således tävlingen i »främmande språk».

Akademiens hemställan berodde sannolikt på de senare årens erfarenhet, och akademiens nyss citerade omdöme om de utländska pris-skrifter, den fått mottaga, var knappast överdrivet hårt. 1819, det mest givande året, hade akademien fått mottaga *en*¹ skrift: De rationibus linguarum affinitatem explorandi — således i ett ämne, som var i hög grad aktuellt, ty man befann sig då just i den moderna jämförande språkforskningens födelsetid. 1816 hade Bopps Ueber das Conjugationssystem der Sanskritsprache utkommit, 1818 Rasks Undersøgelse om det gamle nordiske eller islandske sprogs oprindelse, vilka betraktas såsom de grundläggande inom denna vetenskap. Av dem och dessa nya idéer var emellertid den ingivna prisskriften oberörd, men bedömdes likväl välvilligt av den dåvarande akademien, av vilken man ju icke äger rätt att fordra någon större sakkunskap. De tre granskarne förordade enhälligt det stora priset åt författaren, och till denna mening anslöt sig ock akademien. Pristagaren befanns vara en kyrkoherde Bethe i Hannover, vars avhandling sedan trycktes i det elfte bandet av akademiens Handlingar (1822).

Under de följande åren blev skörden betydligt sämre. Till den 20 januari 1820 hade blott *en* skrift inkommit, De variis methodis conscribendæ historiæ, vilken underkändes. 1821 fick akademien den 20 januari också blott *en* skrift (på franska) att bedöma, men det upplystes, att även en annan (på latin) inlämnats till Posten, och sedan beslöts, att även den skulle anses vara i laga tid ingiven. Till granskare utsågos Wallmark och Brinkman. Den 6 mars uppläste den förre sitt yttrande om den latinska skriften, som han icke ansåg förtjäna något pris. Skriften mottogs då av Brinkman, som lovade att till nästa sammanträde avgiva utlåtande både om den latinska och den franska avhandlingen. Men i nästa protokoll, den 13 mars, skrives: »Som tiden icke medgaf att afhöra det yttrande Kammarherren von Brinkman författat öfver de begge Täflingsskrifterna i Vålta-

¹ Den 2 februari mottog akademien ännu en. Men då den dels var på tyska, dels kommit för sent, uteslöts den ur tävlingen.

Medalj- och inskriftsärenden. Tävlingar

lighetsämnet på de utländska språken, så uppsköts detta jemte Skrifternas bedömande till nästa sammanträde, då academien ville tillika vara betänkt på förslag till Prisämnen för nästa år i Franska eller Latinska Språken.» Men ej heller då, den 20 mars, fattade man något beslut i själva prisfrågan: »Erinrades akademien om dess beslut att till detta Sammanträde vara betänkt på underdånigt förslag till Prisämnen i Philosophien, Vältaligheten eller Poesien på de utländska Språken för innevarande år. Några idéer härtill anfördes, men förslagens bestämmande uppsköts ännu till nästa sammankomst.» Frågan om de nya tävlingsämnena uppsköts även den 27 mars och avgjordes först den 3 april, men skyldigheten att i protokollet införa ett beslut i *prisfrågan* hade man karakteristiskt nog för sekreterarens ordningssinne alldeles glömt bort, och faktum är blott, att något pris i tävlingen på »främmande språk» detta år icke utdelades.

1823 och 1824 fick akademien icke mottaga någon skrift alls i denna tävling. Till den 20 januari 1825 hade däremot icke mindre än två inkommit — väl beroende på det lockande ämnet: Frögdequäde öfver deras Kongl. Högheters Kronprinsens och Kronprinsessans lyckliga förmälning — nämligen en dikt på latin och en på franska. Den förra lämnades för granskning till Blom och Hultén, den senare till Leopold och Ehrenheim. I likhet med granskarne fann akademien den 15 mars, att »intet af dessa Skaldestycken hade uppfyllt Prisämnets fordran eller kunde tilläggas priset». Därefter framlade akademien sin nyss refererade anhållan om hela tävlingens upphörande.

Kvar stodo således — utom den redan behandlade, halvdöda tävlingen i inskriftskonst — blott den historiska och den antikvariska. Skillnaden dem emellan är svår att utgrunda, ty mycket ofta förefaller ett antikvariskt ämne lika väl kunna anses som historiskt och tvärtom. 1819 inkommo två tävlingsskrifter i historia och en i antikviteter. Det av akademien i antikviteterna utsatta prisämnet var: En afhandling i något ämne, hörande till kändedomen om Sverige i fornåldern eller medeltiden. Härom handlade likväl icke den inkomna skriften, utan Om fäktarspelen i Rom. Akademien ansåg sig dock »kunna densamma till granskning och bedömande uptaga, så

*I historia och
antikviteter
1819*

vida intet annat försök i samma ämne blifvit insändt». Möjligen var det Rosenstein, som påverkade detta välvilliga beslut. Skriften hade nämligen förut, 1817, varit som tävlingsskrift ingiven till Svenska akademien, men då hade Rosenstein som granskare härom skrivit, att den »är en antiquarisk undersökning, som visserligen har noggrannhet och förtjenst, men som icke tillhör Academien att bedömma». Man kan därför förmoda, att det varit Rosenstein, som givit författaren rådet att insända skriften till systerakademien, och detta uppgives bestämt i författarens brev till akademien (Arkivet, fascikeln Yttrande om tävlingsskrifter). Vid ett följande sammanträde, den 9 mars, uppstodo emellertid betänkligheter rörande den lagliga möjligheten av ett pris. Sedan Bloms skriftliga yttrande upplästs, yttrade Rosenstein »mundtligen, att, som denna Täflingsskrift förut varit till Svenska akademien inlemnad, hade herr Landshöfdingen innehället och beskaffenheten deraf sig fullkomligen bekant, och han för sin del, lika med Herr JustitieRådet Blom, hemställde, om icke akademien i afseende på ämnets vigt och fullständigheten af dess framställning dervid borde fästa någon upmärksamhet, ehuru akademien icke torde kunna belöna skriften såsom ej innehållande svar på det af Henne till täflan framställda ämnet. Efter behörigt öfvervägande häraf och då denna Täflingsskrift icke innehölle Svar på det i antiquiteterna utsatta prisämnet, kunde akademien icke tilldömma författaren någon belöning; men som akademien funnit skriften äga den förtjenst, att hon bordt belönas, ville akademien till upmuntran för författaren låta införa dess afhandling i sina tryckta Handlingar.» I sådan händelse skulle han dock »förbinda sig att före skriftens tryckning göra de rättelser dem akademien funnit sig föranlåten att föreskrifva». Detta vägrade emellertid »den okände författaren» (Erik Samuel Ödmann) och föredrog att återtaga den till akademien ingivna skriften. Han utgav den själv 1819.

I historia hade, som sagt, två avhandlingar inkommit. Den ena hade till ämne Svenska Kyrkohistorien från Gustaf I:s anträde till regeringen till slutet av 17de seklet, över vilken skrift Aurivillius och Biberg utsågos till granskare, och på deras auktoritet blev skriften underkänd (Prot. den 3 mars 1819).

Medalj- och inskriftsärenden. Tävlingar

Dess större uppmärksamhet tilldrog sig den andra avhandlingen, som i litteraturhistoriskt avseende nog är den märkligaste i akademiens historia och för vars öden därför något utförligare skall redogöras. Titeln var: Försök att framställa fortgången och utvecklingen af det Philosophiska Studium inom Fäderneslandet till början af det 18:de Seklet. Avhandlingen, som sträcker sig till och med Rydelius — således dock ett stycke in på 1700-talet — finnes ännu kvar i akademiens arkiv, och över denna utsågos Leopold och Rosenstein till granskare, således akademiens mest sakkunniga ledamöter och den gustavianska tidens mest bemärkta filosofiska författare. Vid sammanträdet den 3 mars uppläste Leopold ett långt och sakrikt yttrande, som fördelaktigt vittnar om hans kännedom om ämnet. Han börjar med ett utförligt och — så vitt jag vågar döma — fullt opartiskt referat av prisskriftens innehåll och därefter fortsätter han:

Lorenzo
Hammar-
sköld

»Genom detta efter ämnet icke vidlyftiga sammandrag af det ifrågavarande arbetet torde nu både beskaffenheten och värdet deraf kunna någorlunda bedömas. Det är sant, att hvad *värdet* angår, ankommer det icke blott på *hvad* ämnen, som i ett sådant arbete afhandlas, utan tillika och fast mera på *sättet, hur det skett*. Så långt mitt omdöme må i den delen anses gällande, kan jag ej vägra åt Författarens möda och insigter ett förtjent beröm. Uti ingen annan skrift vet jag våra filosofiska tänkares bemödanden hafva blifvit framställda hvarken i detta successiva sammanhang eller med denna utveckling. Redan såsom ett blott litterärt bidrag till kunskapen om de hos oss utgifna skrifter i filosofien synes mig närvarande arbete nyttigt och förtjenstfullt. Men det förenar ännu dermed förtjensten af en omfattande historia om sjelfva vettenskapens öden hos oss, inskränkt med klokt val till det verkligt märkvärdiga deraf och, så långt jag inser, hvarken bristande i någon hufvudsaklig del eller utsträckt till en tröttsam hopsökning af allt, som kunnat möjligen finnas och inträngas. Att allt deri bedömmes ur den nyaste filosofiens synpunkter, kan ej nekas, men också lika litet, att detta skett med riktig kännedom både af de äldre och nyare Lärorna, utan hvarken öfverdrift eller stötande partiskhet, äfven merendels utan besvärande märker, åtminstone för de i dessa ämnen någorlunda bevand-

rade. — — — Huruvida för öfrigt ingen ting blifvit förbigånget, som må hafva bordt ingå i denna berättelse, äfvensom huruvida redogörelsen för de särskildta filosofiska Skrifternas innehåll må kunna anses fullkomligt noggrann och pålitlig, detta är något, som hvarken mitt minne eller mitt inskränkta bokförråd eller tiden som jag haft att använda på undersökningen deraf, tillåta mig att helt och hållet ansvara för. På de tydliga vedermälen, som här röja sig af oförtruten forskning, vidsträckt beläsenhet, i synnerhet af sorgfälligheten att i den nogaste detalj upptaga Skrifternas innehåll synes man likväl kunna med temlig trygghet sluta till begge delarna. Men då jag i afseende på det hela af denna skrift finner mig föranlåten att lemna författaren detta vitsord, vill jag ej derigenom hafva försäkrat, att ju icke ställen kunna deri möta, som i det ena eller andra afseendet torde påkalla Kgl. akademiens rättande uppmärksamhet. Sådana synas mig först och främst vissa omdömen om skrifter och personer, hvori författarens anhängighet till den nya philosophien och dess *egenheter* måhända nog starkt uttrycker sig.»

Så anser Leopold, att man svårligen kan räkna Birgittas revelationer till den filosofiska litteraturen, och författarens omdömen om den av sin samtid så högt skattade Melanchton synas honom väl hårda. Även mot den språkliga formen i avhandlingen kunde enligt Leopolds mening anmärkningar göras. Visserligen saknade språket ej nödig tydlighet. »Af ett och annat ställe har dock sjelfva constructionen blifvit mig till den grad svårfattlig, att jag velat gissa till ett skriffel. Flera ord och uttryck hafva derjemte förekommit mig såsom dels ej *antagen Svenska*, dels ej *antagelig*. Sådana äro t. ex. *dåtiden*, hvilket ord öfverallt återkommer, *utkastad Lärobok* i stället för *Lärobok i utkast*, *förkärlek*, brukadt såsom predilection, *Förarbeten* av verbet *förarbeta* i stället för [o]utarbetade skrifter, *påfallande besynnerlighet*, *besittelse*, *Gudalifvet* m. fl. dylika. Men hvad som framför allt förtjenar att här anmärkas, är bruket af en viss phraseologi eller, om jag så får säga, en viss *jargon*, lånad af de nya filosofiska Lärorna.» Här torde dock vår tid ha svårt att i likhet med Leopold utdöma ord som *dåtid*, *förkärlek* och *förarbeten*.

Viktigare var en annan anmärkning, till vilken Leopold sedan

kom: »Denna anmärkning består deri, att då Författaren sträcker sin berättelse ända till redogörelse för Rydelii filosofi, hvilken dock icke uppkom och existerade förr än mellan det första och fjerde decennium af adertonde århundradet, och Rydelius af honom sjelf angifves såsom en ifrig motståndare af de medlertid uppkomna Leibnitziska och Volffiska Lärosatserna, kunde man finna oväntadt, att om hela denna nya och stora omhvälfning i philosophien samt dess inflytande på tänkesättet hos våra Svenska Lärda icke ett ord vidare nämnes i hela afhandlingen. — — — Åtskilligt annat vore väl att vid denna Skrift ännu erinra, såsom t. ex. om den synbara bevågenhet, hvarmed de Stjernhjemska besynnerliga spekulationerna och i allmänhet hela detta slags filosofi af Författaren framställes. Hvad dervid icke underlåter att väcka uppmärksamhet är den enlighet, som Författaren deri tyckes bemöda sig att igenfinna (liksom förut i Eddorna) med den nya Naturphilosophiens Läror, en enlighet, som af Författaren anses till den grad gifven, att han vid redogörelsen för de Stjernhjemska satserna icke tvekar att betjena sig af sjelfva de Naturphilosophiska termerna *potens* och *urpolaritet*, ehuru troligtvis aldrig brukade af Stjernhjelms i denna bemärkelse eller ens i hans tanke någonsin uppkomna. Men jag bör ej längre trötta akademiens tålmod. Om Kgl. akademien skulle finna arbetet förtjent af den utsatta belöningen, hvarmed jag i det fallet för min del gerna instämmer, torde rätta tillfället då blifva att närmare bestämma de anmärkningar, som Kongl. akademien kunde finna lämpligt att meddela författaren.»

Sedan Leopold uppläst sin skrift, »Yttrade Herr Landshöfdingen von Rosenstein mundtligen, att han till alla delar instämde uti det uplästa yttrandet samt att han likaledes för sin del tillstyrkte, att K. akademien med vilkor af de föreslagna rättelserna måtte tilldöma författaren högsta belöningen, hvartill han syntes hafva gjort sig berättigad. För öfrigt hemställde Herr Landshöfdingen till K. acad:s godtfinnande att bestämma sättet, hvarpå författaren lämpligast kunde undfå del af de mot honom gjorda anmärkningar. Sedan Kongl. akademien tagit dessa anföranden i öfvervägande, beslöt Hon att tilldömma författaren högsta belöningen med vilkor att han för-

binder sig att uti sin afhandling i akt taga och verkställa de rättelser och ändringar, dem academiens funnit sig föranlåten att föreskrifva, och skulle författaren genom kungörelse i Tidningarne anmodas att med bibehållande af anonymen anmäla sig hos acad:s amanuens för att emottaga de underrättelser, dem han å acad:s vägnar hade att honom meddela.»

Vid sammanträdet den 23 mars föredrog Leopold de anmärkningar, vilka skulle meddelas den okände författaren. Detta skedde i form av ett »på academiens befallning» af Sundel utfärdat protokollsutdrag (finnes i akademiens arkiv), och genom annons i Inrikes Tidningar den 25 mars anmodades författaren att ställa sig i förbindelse med Sundel »för att mottaga de underrättelser han å Academiens vägnar har att honom meddela». På de gjorda anmärkningarna svarade den anonyme författaren så snabbt, att svaret kunde föredragas redan vid sammanträdet den 30 mars. Det lyder:

»Då Kongl. Akademiens öfverseende täckts gilla det offer, jag enligt af Kongl. Akademien gifven anledning hemburit åt Fäderneslandets Lärdomshistoria, anser jag mig först skyldig att erkänna, det ett misstag om tiden, inom hvilken Täflingsskriften till Akademien bordt vara ingifven, icke lemnade nog rådrom att gifva en behöflig hyfsning åt stilen, hvilken — då Afhandlingen af mig sjelf icke kunde blifva renskrifven — ännu mer, enligt hvad någon af de anförde exemplen utvisa, blifvit barbariserad. Jag kan således icke annat än anse det som prof på en ny godhet, att Kongl. Akademien tillåter mig, att, innan Hon lägger den för Allmänheten, ännu en gång öfverse min Skrift och rätta de felaktigheter, *quas incuria fudit*. Och detta så mycket mera, som hvad flere ställen i min Afhandling torde antyda, det aldrig varit min afsigt att med något särdeles loford utmärka de Hermetico-Cabbalistiska Philosophernas *godtyckliga spel med idéer och symboler* eller att tillägga S. Britas Revelationer någon annan än en ganska relatif filosofisk märkvärdighet, hvarföre jag gerna ser det tillfälle mig lemnas att nogare bestämma de uttryck, som gifvit anledning till missförståndet i antydningen om de förras motsatts till Scholastikerne och af de sednares inom Philosophiens område hörande föreställningar. Likaså inser jag visserligen, att en större

Medalj- och inskriftsärenden. Tävlingar

precision i uttalandet af mitt omdöme öfver Melanchton torde vara af nöden, då jag i sjelfva verket enligt min afsigt icke velat skilja mig från det utlåtande, som af Brucker och andre Philosophiens Häfda-tecknare blifvit fällt, ehuru mina ord föranledt en hårdare mening. Då Rydelius, ehuru de fleste och viktigaste af hans arbeten icke förr än fram i det adertonde Seklet blifvit tryckte, redan under det föregående århundradet utbildat sin filosofiska åsigt, den han lämpat efter ett äldre System, ansåg jag det lika mycket vara min pligt att här upptaga honom, som jag dertill föranleddes af nöjet att sysselsätta mig med en fulländad och klarsinnig tänkare, och det är mig en synnerlig tillfredsställelse, att Kongl. Akademien, enligt hvad jag vågade hoppas, täckts gilla detta förfarande. Deremot, då Prisfrågan hade satt ingången af det adertonde Seklet till den term, öfver hvilken framställningen icke borde sträcka sig, men, åtminstone så vidt jag kunnat erfara, den Leibnitziska spekulationen ännu innan utgången af 1600-talet icke hos oss gjordt något uppseende eller synes hafva varit bekant, trodde jag det icke vara mig tillständigt att här införa någon framställning af den Leibnitzisk-Wolfiska Methoden, och — hvad deraf hade blifvit en nödvändig följd — af den något äldre Lockianismen, då, som bekant är, denna är en gifven föranledning till den förra. Jag skulle dock ganska gärna, i fall Kongl. Akademien så för godt finner, vilja tillägga en kort exposé af dessa båda Systemer under liflig önskan att såmedelst kunna göra mig något mera förtjent af det bifall, hvarmed Kongl. Akademien täckts uppmuntra mitt bemödande för en gren af Svenska Litteraturens Häfder.

Författaren».

(Täflingskiftens motto)

Han hade således på alla punkter förbundet sig till de rättelser, som akademien äskat, och protokollet för den 30 mars lyder också: »Anmältes och uplästes ett så lydande svar (det nu anförda), hvilket till Kongl. akademien blifvit insändt af den okände författaren till Täflingskiften — — — och som författaren deri förbinder sig att göra de rättelser och ändringar, hvilka akademien af honom äskat

[och hvilka] böra verkställas innan skriftens tryckning enligt academiens förut fattade beslut, återstod nu endast att af namnsedeln lära känna författaren. Vid öppnandet befanns författaren vara amanuensen vid Kongl. Biblioteket Hr Lorenzo Hammarsköld.»

Vid sammanträdet voro både Leopold och Blom närvarande, och priset hade tilldömts Hammarsköld på förslag av den »gamla skolans» egen vördade chef. Av Leopold kändes nog detta som en ytterst obehaglig överraskning, av den »nya skolan» däremot såsom en lysande seger — priset utdelades ju alldeles samtidigt som den senare delen av Svenska Vitterheten med dess skarpa angrepp på Leopold utkommit i bokhandeln. Den 20 april skrev J. H. Schröder till Hammarsköld: »Du kan ej tro, hvad anekdoten om ditt vundna Högsta Pris i Witt. Hist och Ant. Acad. har fröjdadt dina vänner och andra bekanta. Att jag innerligen fröjdar mig deråt behöfver jag ej säga Dig, mycket mindre gratulera. Geijer, som jag berättade detta för, fröjdade sig deråt hjerteligen och tyckte, att du spelat med de Academiska gubbarna på ett träffeligt sätt. Det var mäterligt gjort af Dig. Jag ville se gubbarnas långa näsor in Academia, praesertim Leopolds och Bloms. Hur kommer sig, att detta Pris ej än är omrördt i Allm. tidningarna?¹ Skäms Akademien??»

Den 30 april skrev Palmblad till Hammarsköld: »Ditt Stratagem med Pris Medaljen i Witt. Hist. och Ant. Akademien har här äfven [af] oliktänkande partier blifvit allmänt applauderadt såsom det förträffeligaste puts man någonsin kunnat spela perukstockarna i våra vittra Academiska samfund.» I ett annat brev den 5 maj fortsatte han: »Har Du ännu af Vitterhetsacad. fått Dina Ducater? Det var lustigt, att Du narrade de räfvarna så excellent. Besynnerligt nog, att de ej igenkände Dig.» Utförligast yttrade han sig i ett i juli skrivet brev till Atterbom, som då ännu ej kommit tillbaka från sin utländska resa: »Apropos Hd glömde jag att berätta, hur präktigt han narrade Leopold och andra Ledamöter i Witterhetsacademien, i det han till dem insände svaret på deras fråga om Philosophiens senaste öden i Sverige, och då de, sedan [de] mycket prisat skriften, bröto namnsedeln och i stället för namnet Grubbe, som de med säker-

¹ Den 5 maj infördes i Inrikes Tidningar uppgift på inkomna skrifter och utdelade pris.

het der hoppades finna, läste det avskydda L. Hammarsköld, då utbrast Leopold med en melancholisk mine: Nu ha vi gjort'et bra! Denna afhandling tänker nu Hd återföra till de äldre tiderna och deraf göra en complet Svensk Philosophie Historia.»

Här kan man fråga: Hur visste Palmblad detta? Han var ej ett ögonvittne till den scen, han beskriver, och till ingen av de vid sammanträdet närvarande Ledamöterna¹ stodo den »nya skolans» män i det förhållande, att de från dem kunnat få några interiörer. Men som vi sett höllo den tidens akademiker ej vidare strängt på sekretessen, och några uppgifter om konstnationen i akademien vid namnsedelns öppnande kunna väl ha sipprat ut till allmänheten. Jacob Adlerbeth, som först den 14 juli tog sitt inträde i akademien, stod Rosenstein mycket nära, och med den mellanhanden *kan* Palmblad ha fått sin notis. Så mycket synes vara säkert, att Rosenstein var angelägen om att rentvå sig från misstanken att ha ogillat utmärkelsen åt Hammarsköld. Den 31 mars, dagen efter sammanträdet, tog han en förevändning för att få lyckönska Hammarsköld till utmärkelsen. Han bad att få några upplysningar om den kronologiska ordningen av Oxenstiernas dikter och börjar sitt brev: »Då jag börjar med att betyga min fägnad öfver det pris Witterhets academien tillade Herr Kongl. Secreteraren, hvartill jag på mitt sätt såsom granskare bidragit, sker det ej för att derigenom bereda mig ursäkt för det besvär jag gör, ty vid sådan ursäkt har Herr Kongl. Secreterarens godhet länge vant mig, men det sker, emedan priset af flere skäl fägnade mig.»

Vid sammanträdet den 18 maj skulle Hammarsköld mottaga sin guldmedalj. Men till detta sammanträde hade Leopold icke infunnit sig. Protokollet lyder: »Sedan academien låtit tillsäga amanuensen vid K. Bibliotheket Herr Lorenzo Hammarsköld att denna dag i academien sig inställa, inkallades han nu derstädes och emottog af acad:s President Herr Friherre Ehrenheim den Belöningsmedalj, hvilken såsom pris blifvit honom tilldömd för en afhandling i Histo-

¹ Dessa voro akademiens båda presidenter Ehrenheim och Bergstedt, hedersledamöterna Engeström, Rosenblad, Edelcrantz, biskop Rosenstein, Blom och Skjöldebrand samt de arbetande Nils von Rosenstein, Hallenberg, Leopold, Rutström, Blad och Brinkman, vid protokollet Sundel.

rien om Philosophiens öden i Sverige till början af 18 seklet, vid hvilket tillfälle Herr Presidenten Friherre Ehrenheim till författaren af nämnde Skrift höll ett kort tal, hvaruti han bland annat äfven erinrades om sitt löfte att i den belönta skriften såsom vilkor för tryckningen göra de ändringar, hvartill han sig utfäst.»

Vid samma tillfälle erhöll han sin prisskrift tillbaka för att vidtaga de överenskomna ändringarna. Men i själva verket var Hammarsköld mycket litet intresserad för äran av att få sin avhandling tryckt i Handlingarna, allraminst av att få den tryckt med Leopolds rättelser. Jag vågar därför tro, att hans löfte vid prisets mottagande ej varit fullt ärligt. Vad han ville, var nog att få avhandlingen prisbelönad av en akademi, i vilken Leopold, Blom och Wallmark sutto, och detta hade lyckats till och med kanske över förväntan, i det han — såsom allmänt blivit bekant — fått priset på Leopolds förslag. Han fortsatte därför sin Svenska filosofiens historia även för 1700-talet och det börjande 1800-talet samt fick där tillfredsställelsen att behandla Leopold även som filosof. Genom denna fortsättning hade arbetet blivit ungefär fyra gånger så stort som prisskriften. Att sedan få den äldre prisskriften tryckt i akademiens Handlingar, när dessa en gång blevo färdiga, var således knappt något intresse för honom.

I början av 1821 var det nya arbetet både skrivet och till större delen tryckt¹ och *då*, den 30 januari, inlämnade han, jämte den gamla prisskriften, en promemoria till akademien — märkvärdigt nog daterad den 12 maj 1820. Den är visserligen i formen ytterst vördnadsfull mot akademien, men utom några språkliga rättelser, som han gjort, är den återlämnade prisskriften alldeles densamma som den redan bedömda, och i promemorian vidhåller han alla de uttalanden, mot vilka Leopold opponerat. De utlovade rättelserna hade han således icke gjort, och han nämner intet om sitt nya, nästan färdigtryckta arbete, i vilket prisskriften ingick. Hans promemoria föredrogs i akademien: »Nämnde Promemoria var daterad den 12 Maj 1820, men hade enligt Secreterarens förmälan blifvit till honom af-

¹ Det annonserades såsom utkommet i Inrikes Tidningar den 12 april 1821 och hade väl en eller ett par veckor tidigare kommit i bokhandeln.

Medalj- och inskriftsärenden. Tävlingar

lemnad först för 5 timmar sedan denna dag den 30 januari jemte sjelfva Prisskriften, och beslöt academien, att begge Skrifterna skulle communiceras StatsSecreteraren af Leopold, hvilken på academiens vägnar författat anmärkningarna, och skulle Herr Stats Secreteraren anmodas att, derest hans helsa tillät, benäget yttra sig, huruvida Prisskriften nu vore i det skick, att academien deraf kunde göra något bruk antingen för sina Handlingar eller genom skriftens utgifvande serskilt af trycket.»

Leopold var då urständsat att längre deltaga i någon litterär strid; han hade, som bekant, blivit blind. I stället fick akademien vända sig till Brinkman, och under mellantiden hade Hammarskölds bok kommit ut, försedd med denna undertitel: »Vidare utveckling och fortsättning af en i Kongl. Vitterhets- Historie- och AntiquitetsAcademien med dess högsta pris belönt Afhandling.» Den 10 april 1821 togs frågan upp i akademien:

»På academiens anmodan hade Kammarherren v. Brinkman enligt dess anmälan genomläst det af amanuensen Hammarsköld sedanast inlemnade manuscriptet till hans Prisskrift om Philosophiens öden och framsteg i Sverige till Slutet av 17 Seclet och jemfört det samma ej blott med de anmärkingar academien meddelat Författaren utan äfven med den af honom nyligen af trycket utgifna bok i samma ämne, hvilken Kammarherren funnit innehålla hela Prisskriften, fortsatt till sednare tider och till sin förra del fullkomligt enligt med det nämnda manuscriptet, hvaruti åtskilligt i stil och uttryck blifvit af författaren rättadt, men föga någonting i sak, såsom han sjelf anmärkt i dess bifogade skriftliga anmälan. Kammarherren trodde på denna grund, att sedan auctor utgifvit sin Prisskrift utan Academiens vetskap och utan att underkasta sig de rättelser academien äskat, någon fråga icke mera lärer kunna upstå om Skriftens tryckning i academiens Handlingar, äfven som det syntes honom vara emot academiens värdighet att i någon tidning anmärka denna obehörighet, hvaremot efter hans tanke tjenligst vore att i academiens Handlingar vid tillfälle af Redogörelsen för det årets täflan anföra de anmärkingar, som blifvit af academien gjorda vid denna Prisskrift rörande nödiga ändringar deri såsom villkor för dess införande i

Hennes Handlingar jemte orsaken, hvarför den icke der nu mera kunnat få något rum. Academien instämde i detta yttrande och gillade den föreslagna åtgärden.»

Brinkmans förslag att i den nästa delen av Handlingarne införa, icke Hammarskölds prisskrift, utan Leopolds anmärkningar mot denna var knappast vidare välbetänkt. Men lyckligt nog för akademien anseende brådska de saken icke, ty som vi sett blev den nya delen ej färdig förr än i början av 1823 (ehuru den har tryckåret 1822), och i stället att följa Brinkmans råd beslöt akademien den 21 maj 1822 »att i det elfte bandet af dess under tryckning varande Handlingar skulle införas en så lydande

»Anmärkning¹

Ordningen hade fordrat, att en af Academien år 1818 [skall vara 1819] belönt Afhandling, kallad *Försök att framställa fortgången och utvecklingen af det Philosophiska Studium inom Fäderneslandet till början af det Adertonde Seklet*, bordt här intagas, men då denna Afhandling, Academien oåtspord, redan blifvit af trycket serskilt utgifven, så betydligt utvidgad, att den kan anses för en helt ny skrift, som icke tillhör Academien, har Hon funnit sig böra utesluta den ur sina Handlingar med så mycket större skäl, som belöningen blifvit till Författaren öfverlemnad med det vilkor, att vissa ställen deri efter anledning af de anmärkningar, som blifvit honom meddelade, skulle af honom rättas och ändras, ett vilkor, som Författaren sedermera endast till en del uppfyllt.»

Därmed avstannade skriftväxlingen om denna tävling, vilken i det yttre blifvit en seger för Hammarsköld, men under vilken akademien hela tiden skött sig fullt korrekt — något, som däremot icke helt kan sägas om Hammarsköld.

1820 och
1821

Till den 20 januari 1820 fick akademien icke mottaga någon enda tävlingsskrift, varken i historia eller i antikviteter. Men 1821 var ett lyckligare år, i det att tre tävlingsskrifter i antikviteterna inskickats (däremot ingen i historia). De tre skrifterna voro:

¹ Anmärkningen läses i Handl. XI, sid. 145, närmast före Bethes likaledes 1819 prisbelönade avhandling. Årtalet 1818 beror väl därpå, att tävlingen då utsatts.

Medalj- och inskriftsärenden. Tävlingar

Nr 1. Försök att genom Språk och Häfder utröna Sviars och Göthers tillstånd m. m.;

Nr 2. Historisk undersökning om en asiatisk Folkvandring till Norden, 1sta afdelningen;

Nr 3. Anmärkningar öfver Runorna och Runminnesmärkena.

Till granskningsmän öfver dem utsågos Jacob Adlerbeth, Blad och Sundel, vilka den 5 mars avgåvo sitt gemensamma yttrande. I detta tillstyrkte de, att årets pris i antikviteter skulle givas åt skriften nr 3, om runorna, som de ansågo innehålla en förträfflig utredning av ämnet. Även om nr 2 yttrade de sig mycket välvilligt, ehuru de ansågo skriften, som blott var en början av en tillämnad större avhandling, lida av flera ofullkomligheter. Man hade dock — fortsätta de — »grundade skäl till den önskan, att han [författaren] icke måtte afstå från sin föresats att afhandla asarnes stora intåg i Norden och de förändringar, som inom Skandinavien blefvo följder af deras ankomst». Nr 1 ansågs, ehuru icke utan förtjänster, ej kunna komma ifråga till någon belöning.

Inom akademien hade man väl en mera gynnsam uppfattning av tävlingsskriften om asarne, men utan meningsskiljaktighet tilldömde man priset åt nr 3, om runorna: »Hvad nr 2 vidkom, som oaktadt några anmärkta ofullkomligheter fanns äga en omisskännelig förtjenst att med verklig framgång hafva sökt skingra det mörker, som hvilade öfver den märkliga forntids händelsen af asarnes intåg i Norden och på denna grund vara förtjent [af] ett pris, om academien haft 2^{ne} att utdela, önskade academien, att ett sätt måtte gifvas för henne att uttrycka det värde hon satte på detta lyckliga försök antingen genom ett accessits tilldömande åt författaren med lika heder som det högsta priset eller ock genom den förklaring, att priset denna gång icke blifvit honom tilldömdt af orsak, att academien ville spara sig det nöje att en annan gång få belöna med detta pris det fulländade arbetet, och beslöt academien att nästa sammankomst afgöra, hvilket sätt hon borde välja och huruvida ett accessit af prismedaljen i silfver såsom en uppmuntran till arbetets fortsättande kunde Författaren lämpeligen tilläggas, då något accessit icke var i Prisens kungörelse utsatt.» (Prot. 13 mars.)

Vid nästa sammanträde, den 20 mars, kom man dock till det resultatet, att ett accessit icke var formellt möjligt, och bestämde sig i stället för det andra alternativet, d. v. s. att uttala den förhoppningen, »att academien framdeles måtte erhålla rättighet att pryda sina Handlingar med detta förtjenstfulla arbete».

Vid samma tillfälle bröts namnsedeln till skriften nr 3, och befanns författaren vara e. o. adjunkten vid Lunds universitet J. G. Liljegren. »I anseende till några anmärkningar vid denna Prisskrift, som blifvit gjorda af dess granskare Hr Baron Adlerbeth och Professoren Blad, i synnerhet på dess vidd och möjligheten af dess förkortning i sednare Delen beslöts, att dessa anmärkningar skulle meddelas författaren och i anledning deraf mellan Baron Adlerbeth och författaren öfverenskommas om det skick, hvori denna Skrift kunde synas tjenligast böra meddelas allmänheten.» I Handlingarne intogs denna prisskrift icke, utan utgavs med understöd från akademien särskilt 1832 under titel: Run-Lära. På sina ställen har prisskriften här blifvit förkortad, på andra utvidgad. I företalet skriver Liljegren: »Enär denna, icke blott i ursprungligt skick utan äfven i sin förändrade uppställning, blifvit alltför widlyftig att intagas i Kongl. Witterhets Historie och Antiquitets Academiens Handlingar, så wida gränserna af en wanlig del icke skulle komma att öfverskridas, har Kongl. Academien tillåtit dess serskildta utgifwande.» Till någon värtalig utredning lämpade sig ämnet ju icke, och någon stilist var Liljegren ej. Hans stil är kanske mer än vanligt torr. Men i förhållande till de flesta av sina föregångare inom runforskningen hade han dock flera förtjänster. För det första kände han själva materialet bättre än de, och han var alldeles fri från deras fantasterier. Så skriver han om runstenarnas ålder: »Om än en eller annan Runsten förut och några ännu sednare restes, kunna dock 1000- och förra hälften af 1100-talet, Olof Skötkonungs, dess söners och Sverkerska ättens styrelse räknas i östra Swerige såsom hufwudsakliga tidehwarfvet för våra runristade minnesmärken.» Detta är ju alldeles riktigt, och vad de äldre beträffar, var det nog till arbetets fördel, att han icke inlät sig på tydningen av dem, ty på språkforskningens dåvarande ståndpunkt skulle detta försök utan tvivel ha misslyckats. Lika försiktig är han

Medalj- och inskriftsärenden. Tävlingar

ifråga om runalfabetets härkomst, som då ännu icke var möjlig att lösa: »Runornas första ursprung är wisserligen en lika pröfningswärd som swår och af många på olika sätt beswarad fråga. Jag tilltror mig icke att afgöra den, och dess afgörande kan här icke förwäntas.» Däremot har han uppmärksammat, att en del inskrifter äro avfattade på vers, och vidare har han gjort början till en undersökning, som ännu knappt blivit fullföljd: att med stöd av dessa inskrifters till synes föga givande innehåll och utan anlitande av isländska källor draga upp konturerna till en 1000-talets svenska kulturhistoria. För sin tid måste därför hans Run-lära betecknas såsom ett i hög grad aktningvärt arbete.

Även 1822 fick akademien tillfälle att belöna den enda skrift, 1822 som då inkommit — likaledes i antikviteter, ty i historia hade ingen ingivits. Avhandlingen var densamma, om asarne, vars början förra året ådragit sig en så välvillig uppmärksamhet i akademien och som nu utvidgats med de då omtalade fortsättningarna. Dess titel var nu: Historisk och Geografisk undersökning om Skandinaviens bebyggande efter Orientaliska och Vesterländska källor. Till granskare utsågos Brinkman och Adlerbeth, och av dem avgav Adlerbeth ett skriftligt yttrande, som bevarats i akademiens arkiv. I detta ger han även ett referat av innehållet, av vilket referat den digra avhandlingens karaktär framgår: »Med utmärkt skarpsinnighet och lärdom har författaren inom Asiens gränser uppsökt spåren af de folk, som under Odin anses hafva inflyttat i Norden; från deras ursprungliga stamhåll har han med oafbruten uppmärksamhet följt dem under deras vandring till de länder, der de före sitt intåg i Sverige tid efter annan uppehölo sig. Upptäckter af ostridig vigt äro frukter af författarens snillrika och vidsträckta forskningar. — — — På starka skäl synes han äfven hafva grundat sin öfvertygelse, att våra förfäder varit stamförvandter med *Indostans invånare*, att *Nordens Mythologi* äfven hänvisar till ett *Indiskt ursprung*, då skiljaktigheterna mellan denna och den Grekiskt-Romerska Gudaläran förenas i de Indiska Mytherne, hvilka först i det sistförflutna seklet blifvit inom Europa bekanta och hvilkas framställning af jordens daning ur vattnet i flera afseenden äger en förvånande likhet med de nordiska; att inom

Högasiens område mellan Mindre Tibet och Södra Kaschgar Skandinavernes äldsta *Asgård* varit beläget, efter hvilket, såsom en urbild, denna folkstams Mythologiska och Historiska hufvudsäten i följande tider blifvit benämnde; att Asarnas vandringståg från Donströmmens utlopp till Norden icke oafbrutet fortgått, utan att de före sin ankomst till Sachsen och Skandinavien uppehållit sig vid Dnieperns och Donetz stränder, der de af Ptolemeus nämnde städerne Asagarion och Aesopolis — i samma trakt, hvarest denna författares Asaioi bodde — bevara deras minne.»

Utlåtandet slutar med att framhålla »författarens lyckliga snille, grundliga insigter och outtröttliga forskningsförmåga. Genom klarhet i framställning, genom ett värdigt och uttrycksfullt språk utmärker sig äfven denna afhandling. Vid detta förhållande och då det hos Kongl. Vitterhets Historie och Antiquitets akademien alltid varit en förenad böjelse och pligt att gifva ett högtidligt uttryck af sitt bifall åt den sanna förtjensten har jag icke tvekat att till en belöning af en GullMedaille om 15 Dukater anmäla författaren.»

Med Adlerbeth förklarade sig Brinkman instämma, och den 12 mars beslöt akademien att utmärka skriften med det antikvariska priset. Författaren var Johan Wallman, filosofie magister, »docent i Natural Historia vid Linköpings gymnasium». Avhandlingen trycktes sedan i Handlingar XII (1826), där den upptar ej mindre än 210 sidor eller halva volymen och ehuru icke mycket nu torde stå kvar av de resultat, till vilka författaren trott sig komma, torde även eftervärlden erkänna, att hans avhandling var ett för sin tid lärt och idérikt arbete, även om man måste anse, att det varit lyckligare, om författaren ägt något mindre fantasi och något mera kritik.

1823 och
1824

Nästa år, 1823, fick akademien icke mottaga någon antikvarisk tävlingsskrift, men däremot en historisk, om Gustav Vasas kyrkoförbättring, över vilken Thyselius och Franzén utsågos till granskare. Ehuru de icke ansågo sig kunna tillstyrka något pris, började man dock för ordningens skull att i akademien uppläsa skriften. Men då man hunnit ett stycke, täcktes Hans Excellence greve von Engeström »yttra sig, att Hans Excellence trodde den redan upplästa delen vara tillräcklig att visa characteren af denna skrift och rätt-

Medalj- och inskriftsärenden. Tävlingar

visa de begge granskarnes yttrande», varefter uppläsningen avbröts och skriften underkändes.

1824 inkom blott en enda skrift i alla de fyra tävlingarna, vilken skrift till en början räknades såsom antikvarisk. Dess titel var: Försök att framställa Nordiska Häfdaforskningens Framsteg i Sverige under 250 år efter Vasaättens uppstigande på thronen. Till granskare utsågos Wallmark och Adlerbeth, som den 16 mars avgåvo ett gemensamt yttrande, som enligt protokollet innehöll, »att skriften befunnits vara med den omfattning af ämnet, den pålitlighet i uppgifterna och den fullständighet i ämnets behandling författad, att granskarne icke tvekat att tillstyrka för densamme en belöning af en guldmedaille om Femton Ducater med förbehåll att academien måtte, innan skriften lägges under pressen, öfverenskomma med Författaren om jemkning af ett och annat serskilt uttryck, som deraf kunde vara i behof. Secreteraren anmärkte, att denna Skrift vore af et rent Historiskt innehåll och borde, i händelse den funnes förtjent [af] det utsatta priset, belönas med den i Statuterna såsom Pris för detta ämne fastställda Guldmedaillen om Tjugusex (26) Ducater. Denna anmärkning godkändes af academien, hvilken sedan hon hört sig föreläsa en del af denna Täflingsskrift, tillade med förtroende till [den] verkställda närmare granskningen samma Skrift den sistnämnda Belöningen.»

Författaren befanns vara akademiens amanuens, Professor Johan Gustaf Liljegren, och då han vid nästa sammanträde, den 23 mars, tackade för utmärkelsen, avlämnade han även »den fortsättning deraf, som sträckte sig enligt Titeln till antiquitetsarchivets egentliga uplösning. Tillika lemnade Professoren ett Bihang till denna afhandling, kalladt Biografiska anteckningar öfver de Svenska Häfdaforskare och andre, som gjort tjenst vid nämde archiv från 1629 till 1786.»

Den mycket lärda och sakrika avhandlingen blev aldrig tryckt, men finnes med den nyss omtalade fortsättningen kvar i akademiens arkiv bland de Liljegrenska papperen.

Även 1825 blev Liljegren prisvinnare. Till de två tävlingar, med vilka vi nu sysselsätta oss, hade då två skrifter inkommit, en i historia (om jesuiternas försök att vinna insteg i Sverige), som underkändes,

och en — som det sedan visade sig av Liljegren författad — skrift i antikviteter, Öfversigt af fornnordiska Tidemätningen, över vilken Adlerbeth och Blad utsågos till granskare. I ett gemensamt avgivet yttrande förklarade de, »att afhandlingen vittnade om grundliga kunskaper och en mödosam forskning i ämnet, som blifvit nöjagtigt uplyst, att skrifsättet deri var okonstladt, men städadt och tydligt, egenskaper, som gjort, att de icke kunnat underlåta att för densamma föreslå en belöning af en Guldmedaille om 15 Ducater». Däremot ansågo de, att en tryckning i Handlingarna skulle, genom tabeller och bilder, bliva allt för kostsam, och de ansågo det därför nog, att arbetet förvarades i akademiens arkiv att där stå forskare till tjänst. Där finnes det ock, mycket prydligt renskrivet.

1826 1826 var det av de tävlande mest uppmärksammade året, i det att akademien då fick bedöma tre skrifter i antikviteterna och två i historia. Av de fem tävlingsskrifterna voro med säkerhet två och så gott som säkert även en tredje författade av Liljegren, nämligen: Det Sinnebildliga i de gamla Skandinavernas Språk och Skrift, vidare Kongl. Antiquitets Collegii Historia och Beskrifning och så gott som säkert även Fornskalldatal. De två andra voro om Hunnernas vistande i Sverige och Teckning af Gustaf I:s kyrkoreformation. Av dessa fem skrifter räknades naturligtvis den sista som historisk och såsom sådan även den om Antikvitetskollegiet, såsom antikvariska Det Sinnebildliga i de gamla Skandinavernas Språk och Skrift, Fornskalldatal och Hunnerna. Det sätt, på vilket de inkomna Tävlingskrifterna den 24 januari anmäldes i akademien, är emellertid ganska egendomligt och tyder på ett försök av Liljegren att dölja sitt författarskap: »Tvänne förseglade paketer, adresserade till denna Kongl. academie, inlemnades af amanuensen Professoren Liljegren med anmälan, att de blifvit honom tillsända af okänd hand för ungefär en vecka sedan, men att genom glömska och okunnighet om deras afsigt och innehåll hade händt, att de icke förr blifvit till Secreteraren aflemnade. De öppnades af ordföranden och funnos innehålla skrifna afhandlingar, det ena 2ne afhandlingar i ett häfte, en kallad *Det Sinnebildliga i Gamla Skandinavernas Språk och Skrift* med 90 plancher, en annan med Titel *Fornskallda Tal* eller *Förtekning på Forn-*

Medalj- och inskriftsärenden. Tävlingar

tidens Skalder. Det andra Paketet [innehöll] en afhandling, kallad *Kongl. Antiquitets Collegii Historia och Beskrifning.* Ehuru ingen namnsedel medföljde någon af dessa afhandlingar eller något annat tecken, att de voro insända såsom Täflingsskrifter i de af academien sednast utsatta Prisämnen, beslöt academien, då ingen Skrifvelse medföljt, som visade afsigten med deras insändande, att icke allenast anse dem som Täflingsskrifter, utan äfven i stöd af ingifvarens anmälan om orsaken till deras sena aflemnande att uptaga dem bland de täflande skrifternas antal. Dernäst anmälde Secreteraren, att tvänne Täflingsskrifter med åtföljande namnsedlar blifvit i rätt tid inlemnade, den ena i Historiska ämnet under Titel af *Teckning af K. Gustaf I:s reformation*, den andra i antiquiteterna: *Om Hunnernas vistande i Sverige.* Till granskare af de 2ne Historiska Skrifterna utsågos Kammarherre von Brinkman och Professoren Geijer och af de 3ne antiquariske Envoyéen D'Ohsson, Expeditions Secret. Friherre Adlerbeth och Riksarchivarien Sundel.»

Vid sammanträdet den 7 mars föredrogs granskarnes utlåtande om tävlingsskrifterna i antikviteterna: »Af Herr Baron Adlerbeth anmäldes munteligen, att han igenomläst de inkomna Täflingsskrifterna i antikviteterna och att han funnit nr. 1 eller den om de nordiska Hunnerna väl vara författad i en vacker historisk stil och med en viss bekantskap med våra äldsta urkunder, men som syntes icke vara åtföljd med ett nog kritiskt omdöme öfver deras historiska värde, hvarom bland annat vittnade författarens försvar för Sagan Fundin Noregur, om hvilken dock alla nyare Häfdatecknare voro ense i den mening, att den vore en af de opålitligaste i uppgifter om Sveriges äldsta inbyggare, deras härkomst och slägtledning. Denna vacklande grund med flera lika osäkra stöd för auctors vågade gissningar gjorde, att hvarken Friherren eller hans medgranskare kunde för denna skrift tillstyrka någon belöning. I samma resultat instämde Hr Envoyéen D'Ohssons afgifna skriftliga yttrande öfver samma afhandling, hvilket uplästes. Hr Envoyéen hade isynnerhet fäst sig vid författarens lösliga skäl till den förmenta släktskapen eller likheten emellan Hunner och Finnar, som han hemtat ifrån en inbillad släktskap emellan Turkiska och Finskan, hvilken aldeles icke finnes.» Om den andra

tävlingsskriften i antikviteterna yttrade Adlerbeth och Sundel, att den röjde »en intim bekantskap med Nordens äldsta skrifter och minnesmärken, den ande och den egna form, som råder i deras framställningar, förtjenster, som väl syntes kunna berättiga författaren till det utsatta priset, i synnerhet med det vilkor, att vissa delar af denna skrift och vissa onödiga bihang utelemnades. Academiens dom uppsköts till en annan gång.» Egendomligt nog yttrade de icke ett ord om den tredje antikvariska skriften, Fornskalldatal, och även av akademien förbigicks den samt blev varken gillad eller ogillad.

Vid sammanträdet den 21 mars skred akademien till avgörande av det antikvariska priset och beslöt då att tilldela nr. 1 (Det Sinnebildliga i de gamla Skandinavernas Språk och Skrift) det utsatta priset, dock med det av granskarne angivna villkoret. Vid namnsedelns öppnande befanns prisvinnaren vara Liljegren — en upptäckt, som ställer hans föregående uppgift i ett egendomligt ljus: att han »af okänd hand för ungefär en vecka sedan» mottagit denna och de två andra skrifterna. Den uppgiften var således ej med sanningen överensstämmande och avsåg väl, såsom jag förmodat, att hålla akademien i okunnighet om författaren. Även en annan möjlig förklaring är tänkbar: att skrifterna ej voro färdiga till den 20 januari. Men den korta tiden mellan den 20 och 24 januari, då förklaringen avgavs, gör detta antagande mindre sannolikt.

Vid sammanträdet den 21 mars avgjordes även det historiska priset: »Af de återstående 2ne Täflingskrifterna i de Historiska ämnena, den ena om Konung Gustaf I:s Reformation, den andra, Kongl. Antiquitets Collegii Historia, medhanns upläsningen endast af en liten del af den sednare skriften jemte de utsedde Granskarnes, Envoyéen von Brinkmans insända yttrande på egen och dess medgranskares, Professor Geijers, vägnar, hvilken med honom brevexlat härom så öfver den ena som den andra Skriften, af innehåll, att Skriften om K. Gustaf I:s Reformation är vidlöftig utan att vara sakrik, att det rika ämnet icke blifvit lyckligt nog begagnadt för att igenom nya åsigter, djupsinniga tankar eller lysande målningar ersätta bristen på de egenskaper, hvilka kunde göra anspråk på academiens belöning, att dess innehåll är hvardagligt och vältaligheten torr och utan

Medalj- och inskriftsärenden. Tävlingar

lyftning, hvaremot nr 2 var ett arbete af omisskännelig förtjenst, vittnande om en sällsynt grundlighet och ett berömligt nit att uppdaga okända omständigheter rörande Fäderneslandets fornforskning, på hvilken grund granskaren förklarar sig icke obenägen att tillstyrka prisets tilldömande åt denna Skrift, likväl med den anmärkning, att denna Historiska afhandling i anseende till flere anmärkta ofullkomligheter underginge en viss omarbetning af författaren genom utelemnande af vissa små och onödiga detaljer och genom omsorgen att gifva skriften en mera städad form, mera redighet både till anordning och uttryck. Äfven med förtroende till dessa kännares granskning och yttrade omdömen om dessa i fråga varande Historiska Skrifter tillade academien det utsatta Priset, en Guldmedaille om tjugusex ducater, åt denna senare afhandling nr 2 eller Historien om Kongl. Antiquitets Collegium», dock med det villkor som granskarne föreslagit. Vid namnsedelns brytning befanns prisvinnaren även i denna tävling vara Liljegren.

Under de åtta tävlingar, för vilka nu redogjorts, hade han således fått icke mindre än fem pris, vilket onekligen var ett rekord. I de följande var han förhindrad att delta, ty den 21 februari hade han valts till ledamot av akademien.

FYND OCH FORNVÅRD.

Fynd 1819 Några mera betydande nyförvärv blevo under tiden 1819—1826 icke införlivade med akademiens samlingar. I början av 1819 hade akademiens ledamot, egyptologen Åkerblad, avlidit och efterlämnat en samling orientaliska, mest egyptiska fornsaker, vilka hans syster hembjöd åt akademien. Sedan denna låtit Rutström och Blad granska dem, beslöt akademien att för ett pris av 200 rdr av dess egna medel inköpa dem. Men *sedan* demoiselle Åkerblad förklarar sig därmed nöjd och mottagit inköpssumman, meddelade hon, att hon till envoyéen van Suchtelen försålt samlingen, likväl med villkor, att om akademien ville betala lika mycket som Suchtelen, skulle akademien ha förköpsrätten. Akademien, vilken »icke ansåg dessa samlingar mera värda, än hvad Hon [akademien] redan derföre budit, afstod från vidare anspråk derpå» (Prot. 1819, 20 april, 18 aug., 13 okt., 2 nov.). Köpet gick således tillbaka.

Den andra juni samma år fick akademien anbud på en annan »antikvitets», för vilken begärdes 30 rdr banco, nämligen »en värja med nu brukligt fäste och beslag, men klingan på bägge sidor försedd med Runstafven, incrusterad med guld. Denna klinga skulle efter berättelse för flere år sedan vara funnen i jorden vid Calmar stad och hafva tillhört en Provincial Medicus i Länet vid namn Valbom. Som detta fynd icke ägde något antiqvariskt värde, ansåg akademien sig icke böra detsamma inlösa.» Likaså vägrade akademien att inlösa ett å Skerikes prästgård i Västmanland funnet Gustav Vasas rundstycke av 1544, då Myntkabinettet redan ägde flera varianter av samma mynt (Prot. 1819, 2 och 23 nov.).

Det enda fynd, med vilket samlingen under 1819 ökades, hade till Kungl. Maj:t inskickats av landshövdingen i Älvsborgs län. Enligt protokollet den 7 december bestod det av »Anglosaxiska, Tyska jämte andra äldre dels hela, dels söndrige mynt samt några forntids

Fynd och fornvård

ringar och prydnader, äfvenledes endels hela, endels styckade, vä-
gande mynten 38 och prydnaderne 54 lod, tillsammans 92 lod, hvil-
ket fynd Bonden Bryngel Jonsson upptäckt under en sten på en åker,
belägen å Dalsland i Sundals härad, Bolstads socken och Tillhagens
by». För yttrandes avgivande remitterades fyndet till Rutström och
Blad, vilka tillstyrkte dess inlösen för 47 rdr 43 sk och 9 rst Specie.
Enligt Rutströms åsikt kunde »så urgammalt mynt och sådana
märken från forntiden, som ganska sällan träffas», sålunda »för-
tjena att från skingring och förstörelse bevaras, helst intet af dessa
mynt att döma af den myckenhet deribland, hvilkas ålder man med
säkerhet kände, syntes vara yngre än 900 år, en ålder, som de arbe-
tade persedlarna äfven syntes till det minsta hafva upnådt, hvilka fun-
nos bland den öfriga delen af fyndet och efter fornforskares allmänt
antagna mening utgjort armprydnader i forntiden» (R. A. Akad:s brev
till K. M. 21 dec. 1819). Fyndet inlöstes för den anförda summan. (Prot.
1819 7 och 21 dec., 1820 1 febr., Kungabrev 11 jan. 1820.)

1820 var ett rikare fyndår. Den 29 februari fick akademien ge-
nom Rosenblad meddelande om ett fynd, som gjorts i Torna härad
och Lackalänga by i Malmöhus län av husmännen Per Christens-
son och Christen Svensson och bestod av »Fem guldprydnader, ett
Trehörnigt Smycke, några Silfverringar och flera smärre piecer af
Silfver». Vid ärendets behandling uppläste Rutström en »Berättelse»,
som jämte akademiens eget yttrande insändes till Kungl. Maj:t
(R. A. Akad:s skrivelser till K. M.). I det senare anfördes: »I afseende
på fyndets antiquariska värde har academien efter infordradt ut-
låtande af en bland sina ledamöter, MedicinalRådet och Riddaren
Rutström, deraf inhemtat, att detsamma är så mycket angelägnare
att från förstöring bevara, som det synes bestyrka, hvad förut blifvit
anmärkt, att de armringar man vanligen ansett såsom hjältepryd-
nader, egenteligen varit nyttjade för mynt vid köp och handel, ehuru
de till äfventyrs buros för detta ändamål och för säkerhets skull på
armen, en sed, som ännu lärer vara i bruk hos de Österländska folk-
slagen. Hvad den Cufiska penningen angår, är den mera sällsynt
än de flesta, som hittas här i nordnen, dels för dess egen form af den
Cufiska skriften, dels för orten, der hon blifvit präglad, hvilken mera

1820
Lackalänga-
fyndet

sällan förekommer, eller staden Muzal. Den är slagen år 291 efter Mahomedanska eller $\frac{904}{905}$ efter Christna Tidräkningen och sålunda af en betydlig ålder.» Av akademien föreslogs fyndets inlösen — med statsmedel — för 7 dukater 13 rdr 2 sk 9 rst specie, och detta blev även (den 2 maj 1820) Kungl. Maj:ts beslut. (Prot. 1820 29 febr., 7 och 21 mars, 16 maj.)

Samma dag, den 16 maj, som akademien mottog resolutionen om Lackalängafyndets inlösen »upvistes ett af en Bonde på Björkö i Adelsö socken i jorden treffadt fynd, bestående i 2ne rostige stycken af ett Svärd af jern, det ena försedt med handtag eller fäste, det andra uddhvasst och vid andra ändan något krökt, begge af lika längd eller vid pass $2\frac{1}{2}$ quarter. Bonden, hvars namn enl. upgift af Hr Canzli Rådet Hallenberg, hos hvilken han anmält sig, var Carl F. Lund, hade erbjudit denna antiquitet åt akademien mot någon vedergällning. På meddeladt yttrande af bemälte Canzli Råd beslöt akademien att till en uppmuntran till dylika efterforskningar låta till uphittaren utbetala af sina egna medel Tre Rdr B^{co}.¹ Fyndet emottogs till förvar af Secreteraren, hvilken af denna anledning utbad sig att få tillägga 2ne af honom under gräfning på samma ö 1811 hittade Spjut af jern och en Stridsyxa af samma metall, af hvilket senare slags vapn något prof enl. hans anmälan förut i det Kongl. Archivet icke var till finnandes. Dessa Stycken upvistes och lades till Samlingarne.» Beloppet upptages i akademiens räkenskaper för 1820. Av den nu anförda notisen tyckes framgå, att Rutström verkligen företagit en arkeologisk grävning.

Hököpinge-
fyndet

Månaden därpå, den 13 juni, anmäldes »ett af Nils Svensson och Pål Andersson under arbete i åkern på en gård, kallad Hököpinge nr 31, treffadt fynd af gamla Silfver Penningar, vägande enl. bifogadt bevis af en Guldsmed i Malmö 44 lod. Fyndet var bifogadt i en förseglad påse, som öppnades och befanns innehålla en myckenhet Anglo Saxiska och Tyska mynt af Konung Ædelred och Kejsarne Otto I—III. Det emottogs af Secreteraren till närmare granskning.» Vid sammanträdet den 12 juli meddelade Rutström, att myn-

¹ Fyndet anmäldes icke för Kungl. Maj:tt.

Fynd och fornvård

ten voro 420, »största delen förslitna och endast dugliga till upsmältning, alla hörande till 10de och 11te Seclerna, deribland en och annan mera sällsynt piece, hvarför fyndets inlösen för Kongl. Maj:ts och Kronans räkning tillstyrktes». Men vid närmare granskning av fyndet måtte både akademien och Rutström ha ändrat mening om dess betydelse, ty i den Berättelse, som åtföljde akademiens skrivelse till Kungl. Maj:t, tillmätte Rutström detta fynd ett mycket högt värde. Han skrev nämligen, att de anglosaxiska mynten i fyndet voro till antalet 197, däribland några få söndriga, allesamman Konung Ætelreds, åtta undantagne, »men med den skiljaktighet af myntmästare, myntningsort och äfven prägel, att i hela samlingen icke gifves öfver några och trettio dupletter och af en och samma penning icke öfver Fyra eller Fem, men flera penningar, som saknas i det Kongl. Cabinettet. Bland de åtta undantagen förekommer ett af de bekanta men sällsynta mynten, som blifvit antagna för Olof Skötkonungs, men hvarom antiquariernas tankar ännu äro delade, utan att likväl någon mäktat upgifva, till hvilken Konung eller hvilket land de eljest skulle höra. Der finnes äfven ett enda exemplar af det af Keder bland Irländska mynt uptagna, men af Ziervogel och Modeer för Svenskt ansedda myntet *Olufa Rex encol*, hvilket förut icke veterl. finnes i någon Svensk Samling». Vidare funnos tyska mynt »af samma eller något äldre tid, början af 11te eller medlet och slutet af 10de Seklet, nemligen de Tre Kejsarena Ottos, bland dem en stor mängd af Kejsar Otto III:s med omskriften ATEAHLHT, 4 af Hertig Bernhard af Sachsen, som dog 1011, ett Biskopligt Augsburgiskt, tillhopa 223 st, deribland 5 opräglade små plattor till Små mynt. Dessutom 2ne Små fragmenter af ett Byzantinskt mynt, tillhörigt Kejsar Constantinus Porphyrogeneta (!) samt några små obetydliga silfverstycken af någon forntids prydnad utan annat värde än det lilla Silfrets de innehålla. — — — Den största delen af de Tyska mynten, såsom dels illa präglade, dels genom nötning vanställda och oläsliga, ehuru några deribland mycket sällsynta, duger visst icke till annat än upsmältning, men deras inlösen är icke någon stor upoffring för Staten.» Fyndet inlöstes — med statsmedel — för 22 rdr 8 sk 3 rst specie (Prot. 1820 23 juni, 12 juli, 18 okt. Kungabrev 2 sept.).

Homselynga-
fyndet

Kort därefter mottog akademien ett ännu större fynd. Den 13 september »föredrogs Kongl. Maj:ts nådiga remiss på Landshöfding Ämbetets i Halland underdåniga anmälan om Tvänne i Homselynga gård Abils Socken af Bonden Jöns Jönsson under 2ne stenar treffade fynd af gamla Silfverpenningar, deraf prof i 2ne Paketer medföljde». I sin egenskap av riksantikvarie avgav Rutström genast ett preliminärt yttrande, men anhöll, att hela fyndet måtte till akademien insändas. Dit kom det först i början av 1821, och den 9 januari anmälde Rutström, »att han först för få dagar sedan emottagit detta hittegods, som bestod af omkring 9,000 till största delen obekanta penningar af hög ålder, troligen af Dansk eller Norsk prägel och till sin andra del af Engelska och Nederländska mynt af bättre halt från 13 Seklet, dessa omkring 200 stycken. Han hade sålunda för tidens korthet och myntens mängd ännu icke kunnat öfver detta fynd afgifva något yttrande.»

Sitt nya yttrande föredrog han först den 18 juli, men hade ej heller då kunnat identifiera alla mynten. Rutström ägde icke Jacob von Engeströms och Hallenbergs energi, ej heller deras kunskaper, och någon verklig utredning av myntbeståndet fick akademien icke mottaga från honom. Det ena fyndets »stora antal af mera än niotusende hade oaktadt använd flit gjort det omöjligt att ännu kunna granskas med den noggrannhet, som dess sällsynta beskaffenhet tycktes fordra, helst alla mynten voro mycket nötta och med en stark kopparerg öfverdragna. Knappast något enda mynt af någotdera fyndet fanns enligt det nämnda Betänkandet förut i den Kongl. Samlingen. På grund här af och för att vinna tid att efter hand och i den mon andra göromål det tillåta skärskåda detta rara fynd, hade Secreteraren tillstyrkt dess inlösen helt och hållet för en Summa stor Sextionio Rdr Specie, derunder inbegripet så väl det förra fyndet som den tillökning i värderingssumman af 12 1/2 procent, som lagen tillägger upphittaren, alltsammans enl. skedd pröfning å Kongl. Myntet af alla myntslagen och derefter uträknadt värde efter lodtalet. Academien förenade sig på de af Secreteraren omständel. anförda grunder i samma tillstyrkan.» (Prot. 1820 13 sept., 1821 9 jan., 18 juli, 15 aug.)

I den skrivelse, som akademien härom avlät till Kungl. Maj:t,

Fynd och fornvård

förekommer emellertid en passus, som icke återfinnes i protokollet: »Skulle denna tillstyrkan bifallas, anhåller academien i underdånighet om nådigt tillstånd att sedan den del af det större fyndet blifvit utsökt, som kunde finnas tjenlig att förvaras eller att framdeles utbytas mot andra saknade myntslag, få låta i Kongl. Myntet upsmälta den öfriga odugliga delen så väl af detta som några förr inlösta fynd och använda efter hand mot redogörelse det erhållna Silfret till nödiga behof och upköp af felande mynt och andra saker, hörande till planen af de samlingar, academien vårdar, och till ökande af academiens anseende och fromma. Akademien gör sig så mycket säkrare hopp om nådigt tillstånd härtill, som det årliga understöd academien till detta ändamål åtnjuter af Staten, finnes till nödiga omkostnader esomoftast otillräckligt.» Genom ett brev av den 30 juli 1821 utanordnade Kongl. Maj:t 69 Rdr Specie till fyndets inlösen och gav sitt bifall »till hvad I härvid, på sätt berördt är, i underdånighet hemställt» — således även till den föreslagna nedsmältningen.

Den ekonomiska vinsten av en dylik nedsmältning var ju mycket obetydlig, förmodligen icke mycket högre än hälften av vad som betalats för hela Homselyngafyndet (69 riksdaler specie). Någon uppgift om den exakta vinsten av nedsmältningen finnes icke i Myntverkets räkenskaper och — märkvärdigt nog — ej heller i akademiens. Dessa senare upptaga blott statsanslaget och besparingarna (i räntebärande papper) samt utgifterna till löner, pris och expenser. Men några uppgifter på »nedsmältningsskassans» storlek, inkomster och utgifter förekomma icke i räkenskaperna. Genom protokollen få vi dock några upplysningar. Den största utgiften från denna kassa, 12 riksdaler specie, var till inlösen av Åsbyggefyndet 1825, vilket belopp togs av det »för upsmält odugligt Silfver f[öre] d[etta] från Kongl. Myntverket erhållna Specie Silfvermyntet, hvaraf sedan dessa tolf Rdr afgått, återstår ännu en summa af Trettio Rdr 47 sk. Specie». Men i akademiens räkenskaper finnes inlösningssumman för Åsbyggefyndet ej upptagen. För att vinna mellan 40 och 50 riksdaler specie hade man således nedsmält flera tusen medeltidsmynt »af hög ålder».

1820 fick akademien behandla ännu ett fynd. Den 7 november

»föredrogs Kongl. Maj:ts ankomna nådiga Remiss af d. 16 oktober uppå Dess Befallningshafvandes i Westerås underdåniga anmälan om ett af Torparen Olof Hansson i Gnarp på Virbo bruks ägor i Ramnäs Socken under arbete i åkern treffadt fynd af tvänne Guldstycken om $10\frac{1}{4}$ Ducat vigt, det ena större med utseende af en fjäderring, det andra mindre och böjdt i en half cirkel. — — — På Secreterarens anmälan, att flera guldstycken af lika beskaffenhet som dessa funnos i det Kongl. Antiquitets Cabinettet, hvilka tid efter annan blifvit för Kronans räkning inlöste från de personer, som hittat dem i jorden och hvilka guldstycken eller ringar sannolikt blifvit nyttjade i fordna dagar i stället för slaget mynt, som då saknades, fann akademien, att fyndets inlösen icke med skäl kunde tillstyrkas, så mycket mindre som det saknade alla märken till ålderdom och kunde för denna orsak så lätt vara ett understucket fynd eller åtminstone dess inlösen med den vanliga förhöjningen för framtiden gifva anledning till ett dylikt svek för vinnings skuld.» Kongl. Maj:t beslöt den 8 december i enlighet med akademiens framställning (Prot. 1820 den 12 dec.).

1821 Under 1821 anmäldes fyra fynd i akademien, den 2 juni »ett af Bonden Matts Jonsson i Norra Traneberg af Gestads Socken [Älfsborgs Län] och hans 2ne söner Joseph och Johannes under plöjning i en hemmanet tillhörig åker treffadt fynd, löst i jorden liggande, bestående i åtskilliga guldpiecer, såsom öppna guldringar i spiralform, större och mindre, samt stycken af guldtenar, en sluten tjockare finger-ring och 18 st. af guldtråd sammanvirade Kuldkupor (sic!) i form af perlor till en sammanräknad vigt af $25\frac{1}{2}$ lod victualievigt, hvilket fynd enl. lag blifvit Kongl. Maj:t och Kronan till inlösen hembudet. Fyndet upvistes af Secreteraren, och anmodades han att öfver dess värde i antiquariskt afseende och dess förtjenst att inlösas afgifva i egenskap af Riksantiquarie sitt betänkande.» Detta gjorde han vid sammankomsten den 19 juni: »Hvilken tid och hvilket kön eller stånd dessa prydnader tillhört, är svårt och knappast möjligt att med någon visshet bestämma. Från äldre tider tillbaka hafva guldprydnader och guldstycken af olika former och slag utgjort skänker och belöningar, hvarmed tappre krigare och andre trogne ämbetsmän blifvit af Regenten ihågkomne såväl här som i andre länder. De redbarheter

Fynd och fornvård

och det guld, som icke kunde läggas i Fastigheter, lades ofta af enskilda rika personer i sådana prydnader såsom ringar, armband, bälten, Spänn och halskedjor. Det öfriga förvarades i oformliga, helst smalare utdragna stycken af denna ädla metall. I det under Kongl. Vitterhets Historie och Antiquitetsacademiens vård varande antiquitetscabinet finnas flere minnesmärken af alla dessa slag och af åtskilliga former.» Emellertid föreslog han deras inlösen för 15 ducater 35 sk. och detta blev även Kungl. Maj:ts beslut (Brev 10 juli 1823).

Nästa fynd, också från Älvsborgs län, anmälde den 18 juli. Det var »ett af Bönderne Jan Andersson och Sven Nilsson i Jaren af Nösemarks Socken, Dalsland, under dikning i en äng treffadt fynd af Sju Stycken Silfverpenningar». Dessa voro tyska från 1600-talet, och andra dylika funnos redan i Kronans samling, varför sekreteraren icke kunde föreslå deras inlösen. Detta tyckes även ha blivit Kungl. Maj:ts beslut.

Det tredje och det fjärde fyndet, från Skaraborgs län, anmälde den 18 december och bestod av »Tvänne på hemmanet Mellbys ägor i Leckö Fögderi treffade och Konungen till inlösen hembudna fynd, det ena ett Guldstycke eller Guldbeslag, hittadt af Pigan Kerstin Andersdotter, det andra ett metallspänne, hittadt af Gästgifvaren Lars Persson i Mellby. I anledning här af hade Secreteraren ett skriftligt Betänkande, som uplästes och hvori det förra fyndets inlösen blifvit tillstyrkt i anseende till dess sannolika uråldrighet, bevisad af arbetets beskaffenhet, dess likhet med andra beslag, för detta hittade tillhoppa med sådana stora armringar af guld, som icke kunna föras till nyare tid än den hedniska. Fynden upvistes af Secreteraren jemte ett proftryck af ett kopparstick, visande ett alldeles dylikt beslag, som hört tvifvelsutan till någon forntidens bred svärdsbalja, under hvilken titel några dylika beslag redan finnas i det Kongl. Antiquitets Cabinettet under nr. 29, hvilka äfven upvisades. Det nämnda Kopparsticket för måltes höra till ett ännu icke utgifvet arbete öfver vissa urgamla Guldprydnader, hvilket besörjes af Kongl. Danska Antiquitets Commissionen och hade blifvit Secreteraren meddeladt af utgifvarena. Genom Secreterarens försorg hade detta Guldfynd blifvit pröfvadt på Kongl. Myntet och värdet i anledning deraf bestämdt, enligt der-

öfver af Myntets ämbetsmän meddeladt bevis till Fem Ducater 33 öre (sic!) och med den lagliga förhöjningen af en åttendedel till 6 Ducater, som blefve inlösningssumman. Det andra fyndet, nyare tidens arbete och utan allt antiquariskt värde, hade Secreteraren ansett oförtjent att inlösas. Fyndet upvistes och academien förenade sig med hvad Secreteraren anført, i enlighet hvarmed ett underdånigt Svar härom komme att till Kongl. Maj:t afgå.»

I sitt »Betänkande» (R. A.) om det förra fyndet yttrade Rutström: »Det tillhör onekligen en mycket uråldrig tid, hvilket bevisas af dess dyrbarhet, af arbetets beskaffenhet, af dess fullkomliga likhet med förut gjorda fynd, som treffats ihop med stora armingar af guld, sådana knappast blifvit brukade efter Christendomens införande i Norden. I det Kongl. Svenska antiquitets Cabinetet förvaras 3ne massiva guldbeslag, till arbete och form mycket lika dessa, men ännu likare är det guldbeslag, som finnes afritat på 2dra Tabellen till det arbete öfver okända Guldsmycken och Bracteater, som besörjes af den Kongl. Danska Antiquitets Commissionen, hvartill texten ännu icke är utgifven och sålunda okänt, huru denna antiquitet af utgifvarna förklaras. De förstnämnda 3ne Beslagen förekomma i den af framl. Herr Friherre Adlerbeth författade catalog öfver antiquitets Cabinetet under nr 29 och utgifvas för beslag på värjbaljor eller Gehäng.» Genom ett Kungl. brev af den 2 januari 1822 bifölls akademiens hemställan.

1822 Vi vända oss nu till fynden 1822, då vinsten av det nedsmälta »odugliga» mynt, hvarom nyss vid Homselyngafyndet talats, kom till användning. Den 5 februari 1822 anmäldes ett fynd från Skaraborgs län »af några gamla Silfverpenningar treffadt vid en graföppning på Råda Kyrkogård, inneslutet i en nästan förmultnad Skinpung. — — — Penningarne medföljde och voro Fjorton till antalet, någre söndrige inberäknade, jemte Fyra bitar eller fragmenter af samma slags mynt eller af lika stora penningar. De voro alla små och hade blifvit granskade af Secreteraren, hvilken upläste ett underdånigt Betänkande om deras beskaffenhet och värde. Enligt samma Betänkande voro alla mynten illa medfarna, endast två hela och ett fragment läsbara, neml. ett Kölniskt och ett anglosaxiskt mynt af

Fynd och fornvård

Konung Ætelred och fragmentet af Danske Konung Magni mynt, slaget i Lund och tecknad med runskrift. Deras inlösen var af Secreteraren tillstyrkt, dels för jemförelse med den myckenhet dylika mynt, som förut finnas i den Kongliga Samlingen, dels för en upmuntran åt almogen till flitigt efterletande af gamla saker och till redlig upgift af hvad som kan hittas. Lösen var af Secreteraren beräknad i stöd af fyndets värde att utgöra med den åttandedels förhöjning, som lagen tillägger hittaren, En och en tredjedels Rdr Specie, hvilken Summa han ansåg böra utbetalas af Academiens efter upsmältning af odugligt Silfver besparade medel. I denna tillstyrkan instämde academiens och justerade ett i enlighet härmed upsatt underdånigt Svar till Kongl. Majt.»

I sitt i riksarkivet liggande »Underdåniga Betänkande» om fyndet har Rutström bl. a. yttrat: »Ett af fragmenterna har hört till ett runemynt och tycks visa med de runor, som äro kvar, att det är slagit i Lund, sålunda Danskt eller Norskt, att räknas till samma eller möjl. en något äldre tid. Den lilla skatten synes altså vara nedgräfvnen för ungefär 800 år sedan eller något mera. På andra sidan af Runemyntets fragment kan icke altför otydligt läsas MAGN, hvaraf bör slutas, att myntet varit Danskt och slaget under Konung Magnus den gode. Alla de öfriga hela mynten äro okände till ålder och präglingsort.» Akademiens hemställan bifölls av Kungl. Maj:t den 26 februari 1822. Men i akademiens räkenskaper finnes inlösningsbeloppet, som sagt, ej uppfört.

Ett annat också 1822 anmält fynd blev däremot icke inlöst. Det hade gjorts vid Kastlösa by på Öland av en dräng, som vid grävning i jorden funnit en sparbössa av järn, innehållande 118 större och mindre silverpenningar. Av Rutström upplystes, att dessa voro dels tyska, polska och danska, dels svenska från Johan III:s, Sigismunds och Karl IX:s tid, vilka alla förut funnos i den kungliga samlingen.

Av större intresse var den förevisning av fornsaker, som den 16 oktober gjordes i akademien: »Secreteraren upvisade, för nyhetens skuld, ett antal fornlemningar, som blifvit skänkta till Kongl. Vetenskaps academiens af dess Ledamot Statsrådet m. m. Grefve von Pla-

ten, fundna under gräfning af Götha Canal i jorden i Fägeds Socken, WesterGöthland, bestående af åtskilliga slags verktyg eller vapen af sten och metall, öfver hvilka saker Secreteraren blifvit anmodad af samma academie att sig yttra. I anledning deraf att flera fynd, som bekant är, blifvit treffade under denna Canalgräfning, hvaraf intet enda blifvit i behörig väg anmaldt eller Konungen, på sätt allmänna Lagen stadgar, till inlösen hembudit, hvilken uragtlåtenhet endast synes härleda sig från okunnighet hos den hittande om Lagens föreskrift i denna del, hemställde Secreteraren, om icke en tjenlig erinran härom borde ske hos Directionen för detta Canalverk med anmodan att låta underrätta de arbetande på alla de ställen, der gräfning verkställes, om deras åliggande att gifva tillkänna på vederbörlig ort de fynd, som dervid händelsevis göras, om den förmon, som Lagen tilllägger den hittande, och om det ansvar, som är fästadt vid fyndets förtigande eller användande på annat sätt än som Lagen föreskrifver. Academien erkände angelägenheten af denna anstalt, oansedt numera något sen, och anmodade sin President Hans Excellence Grefve Rosenblad att i ett handbrev till ordföranden i Canalverkets Direction härom göra erinran.»

Detta handbrev — om det någonsin blev skrivet — tyckes av akademiens handlingar att döma icke under Rutströms tid ha haft någon effekt, ty några anmälningar om fynd, gjorda under kanalgrävningen, omnämnas då icke i akademiens protokoll. Vad de föremål beträffade, som av Platen skänkts till Vetenskapsakademien — 34 vapen och verktyg av sten och metall¹ — ansågos de av Vetenskapsakademien »tjenligare» att förvaras av Vitterhets Historie och Antikvitetsakademien och överlämnades i november 1825 till denna (Prot. 1 och 8 nov. 1825).

1823 Även 1823 var ett klen fyndår. Vid grävning på hemmanet Eskilhult, Bäckebo socken i Norra Möre, hade hittats en hop silvermynt, som vägde icke mindre än 140 lod. De voro dock alla från Karl XI:s regering, och intet av mynten saknades i den Kungliga samlingen, varför fyndet återställdes till upphittaren, båtsmannen

¹ Detta enligt protokollet. Enligt inventariet bestod fyndet av 34 stensaker, 3 av metall och ett av ben (en pilspets?).

Fynd och fornvård

Lång (Prot. 2 och 7 jan. 1823). Samma öde drabbade ett annat fynd, som gjorts av torparen Carl Wass på Brahelunds ägor i Skaraborgs län, Säfvareds socken. Mynten voro från Johan III:s, Sigismunds och Karl IX:s tid, och andra exemplar funnos redan i kabinettet, varföre fyndet återställdes till torparen att efter behag användas (Prot. 1823 16 juli, 17 sept.). Ej heller ett tredje fynd ansågs värt att inlösas. Det hade gjorts på Önnsta hemman, Bro socken i Uppsala län, och bestod av fem hela och två söndriga kufiska mynt, som redan förut voro representerade i den Kungliga samlingen. (Prot. 1823, 18 nov.) Några andra mynt, ett kufiskt, tre tyska och fem anglo-saxiska, funna på Gotland, uppvisades vid sammanträdet den 25 november av Wallmark, som nämnde, att ägarens »afsigt var att afstå dem till det Kongl. Cabinetet, i fall mynt af detta slag saknades bland samlingarne derstädes». Ehuru — förklarade Rutström, sedan han undersökt dem — »ett och annat af dessa mynt väl kunde utgöra dupletter i Kongl. Samlingen, ansåg undertecknad dem likväl böra med tacknämlighet emottagas och der förvaras, hvilket ock skedde med förklaring af academiens erkänsla för gifvaren». (Prot. 1823, 2 dec.)

De under 1823 gjorda inköpen voro få. Vid Järnåsen, Ångarps socken i Skaraborgs län, hade på en äng fem tum under jordytan påträffats ett järnsvärd i två delar, vilket akademien föreslagit till inlösen för 6 riksdaler banko. Akademien ansåg, att svärdet »troligast» var från slutet af Medeltiden »eller den epok, då krutets uppfinning verkade den stora förändringen i krigets konst». Man förmenade, att det med hänsyn till sin säregna form borde bevaras. Något metalliskt värde hade det förrostade svärdet väl icke, men man bestämde dess antikvariska värde till 6 riksdaler Banco, »hvilken Summa i händelse af Nådigt bifall till förslaget kunde af akademien få af dess besparade medel utbetalas» (R. A. akad:s skrivelser till K. M.). Detta bifölls av Kungl. Maj:t (Prot. 1823 17 juni, 13 aug.), och inlösningssumman finns upptagen i akademiens räkenskaper. Ett liknande fynd anmäldes den 13 augusti. Det hade gjorts av bonden Hans Olsson på hemmanet Gläshed i Stenkyrka socken, Göteborgs län, och bestod av »en metallspits af ett spjut med rundad egg jemte en till form af ett

rör sammanvikt Kopparskälla, som synes hafva utgjort beslag på Spjutets nu mera förmultnade Skaft». Det fanns — fortsätter protokollet — »höra till det slaget af stridsvapen, som man tror vara nyttjad af de gamla Celtiska folkslagen, förmodligen såsom kastspjut, och hvaraf några former förvaras i det Kongl. Antiquitets Cabinetet. Detta slags vapen treffas mera sällsynt i Svensk jord, men förekommer allmänna i Frankrike, England och Italien.¹ Academien ansåg det böra inlösas och en summa af Tio Rdr Banco i sådant ändamål i underdånighet föreslås i det Svar härom, som till Kongl. Maj:t borde afgå, en Summa, hvilken af academiens besparade medel kunde utbetalas.» Beloppet finnes upptaget i akademiens räkenskaper.

Samma dag, den 13 augusti, anmäldes ett dyrbarare fynd, från Rickeby, Gottröra socken, Stockholms län, nämligen tre guldstycken »i form af kransar eller öppna ringar», vägende $42 \frac{3}{4}$ lod. Enligt sekreterarens i egenskap av riksantikvarie författade skriftliga utlåtande hörde denna fornlämning »till samma slags prydnad, hvaraf academien i det Kongl. AntiquitetsCabinettet redan förvarar 2ne prof, det ena hittadt i Finland för längre tid tillbaka, det andra för 7 år sedan på Öland, bägge beskrifna af Herr CansliRådet Hallenberg i en serskilt utgifven Skrift, kallad Berättelse af 2ne Fynd, tryckt i Stockholm 1821. På grund af de skäl Secreteraren i nämnda utlåtande anført, beslöt academien att med åberopande deraf i underdånighet tillstyrka den ena Ringens inlösen, den största bland dem, med en på dess pröfvade värde grundad lösningsSumma af Sextiotvå Ducater 10 sk 9 rst Specie, derunder inbegripen den förhöjning $12 \frac{1}{2}$ procent af det uppgifna värdet 55 Ducater 20 sk., som Lagen tillägger den hittande. Och skulle i enlighet dermed underdånigt Svar afgå till Kongl. Maj:t.» Framställningen bifölls, och beloppet utbetalades av statsmedel (Prot. 1823 13 aug., 11 nov.).

Det yttrande av sekreteraren, som akademien här åberopar och som finnes i riksarkivet i akademiens skrivelser till Kungl. Maj:t,

¹ Rutström har här plagierat Idunas sjätte och åttonde häfte: »De höra till de fornsaker, som äro allmänna i England och Frankrike och kallas af Engelsmännen Celts och af Fransoserna Galliska yxor» (VIII, 102), och »Flera sådana torde finnas uti enskilde samlingar, och det synes som dessa icke woro sällsynta här i Norden. — — — Så mycket är wisst, att dylika finnas mycket talrikare så i Italien som i synnerhet i Frankrike, i England och på öarna deromkring» (VI, 46).

Fynd och fornvård

lyder: »Dessa kransar eller trinda tenar af guld, breda och kantiga midtpå och vid ändarna samt der på ett visst zirligt sätt krusade, med en liten knapp ytterst på hvar ända, må hafva tillhört forntidens Hjeltar, som Björner m. flere trott, Grekelands eller Nederlands Brudar och Brudgummar, som Herr CanzliRådet och Riddaren Hallenberg gissat, eller utgjort de fordna Damernas så kallade armguld, som omtalas i Häfderna och ännu visas på gamla Konterfej, målade kring slutet af medeltiden, hafva, ehvad gissning som helst må vara den rätta, alltid en märkvärdighet genom det prof de framställa på forntidens yppighet och den smak eller rättare brist derpå, som rådde i dess prydnader i allmänhet. Det vore således till önskandes, att Staten bland dess tillgångar under 8de Hufvudtiteln eller annan titel icke saknade medel till inlösning åtminstone af en bland dessa kostbara fornlemningar, hvilka väl äro för lika sinsemellan för att behöfva i sådan afsigt förvaras alla Tre.» I fortsättningen av sitt yttrande kommer Rutström in på frågan om dessa ringars karaktär: »Sannolikast är, att i en tid, då den rike icke alltid ville eller kunde använda sin efterhand vexande förmögenhet till inköp af landtgoods, och litet samt ofta be- drägligt mynt var i omlopp i landet och tillfällen merendels saknades till medlens säkra och förmonliga förräntning, de ökade rikedomarne helst förvandlades i den varaktigaste och mest couranta af metaller, guld, lättast att förvara, såsom intagande det minsta rummet, och att man helst valde att gifva guldstycket en form, som gjorde det brukbart till en prydnad, passande för ett högre stånd.»

1824 var ett ungefär liknande fyndår. Vid sammanträdet den 13 1824 oktober uppvisade Rosenblad en i Skåne funnen byzantinsk guld- denar, som av ägaren erbjöds »åt Kongl. Cabinettet till utbyte emot någon dervarande duplett, i händelse en dylik penning der skulle saknas, hvarom Secreteraren, som emottog penningen, lofvade att till nästa sammankomst göra academien besked». Då meddelade han, att två exemplar redan funnos i samlingen, och på grund härav av- böjde akademien utbytet. (Prot. 1824, 13 okt., 2 nov.)

Även ett annat fynd avvisades. Det hade gjorts av bonden Olof Perssons dotter i Önna, Bro socken, Göteborgs län, och var en ring av hoprullade guldtenar, vägande omkring 23 dukater: Men —

skrives i protokollet den 21 december 1824 — »som intet spår derå upptäcktes till något vidare arbete eller något märke till dess ålder eller ändamål, fann academien intet skäl vara att tillstyrka dess inlösning för Kronans räkning, utan beslöt att i underdånigt Svar till Kongl. Maj:t föreslå fyndets återlemnande till den person, af hvilken det hittades, för att af densamma fritt disponeras såsom dess välfångna egendom». Detta blev även Kungl. Maj:ts beslut (Prot. 1824, 21 dec., 1825, 8 febr.).

Ett annat fynd fick ett något olika öde. Det hade gjorts av bond-dottern Margareta Jönsdotter i Stavåker, Forsa socken, Gävleborgs län, och bestod av en guldten om $2\frac{1}{8}$ dukaters vikt. Akademien fick det på remiss den 7 december, men som det »fanns bestå af en smal, groft utsmidd guldten utan något vidare derå användt arbete, och som detta guldstycke således saknade all märkvärdighet, fann academien ingen anledning vara att tillstyrka dess ifrågavarande inlösen, hvilket skulle Kongl. Maj:t till underdånigt Svar meddelas». Denna gång gick likväl Kungl. Maj:ts beslut i motsatt riktning. Den 8 februari 1825 mottog nämligen akademien ett Kungl. Brev av den 19 januari med meddelande, att »Wi hafwe till belöning och upmuntran för Margaretha Jönsdotter, som på wederbörligt sätt ifrågavarande fynd upgifvit, funnit godt, att samma Fynd må för en summa swarande mot dess värde och den wanliga $\frac{1}{8}$ dels förhöjningen derå att upphittaren tillfalla, af Eder för Edre besparade medel inlösas att bland Wäre och Kronans samlingar förwaras». Inlösningssumman gick blott till 2 dukater $30\frac{1}{4}$ sk. specie, och av detta belopp tog akademien de två dukaterna (= 12 Rdr) från det besparade statsanslaget och de återstående 30 sk 3 rst från »nedsmältningsskassan» (Prot. 1825 1 febr.), vilket senare belopp icke finnes upptaget i räkenskaperna.

Kort förut hade denna fond anlåtats även för inlösen av ett annat fynd, som gjorts i Åsbygge by, Valbo socken och Gävleborgs län, av bondesonen Per Persson. Det bestod av gammalt silvermynt till en vikt av 21 lod. Dessa mynt befunnos vara kufiska. I sitt »underdåniga Betänkande» (R. A. akad:s skrivelser till K. M.) ger Rutström en fullständig beskrivning på dem och fortsätter: »De hittade mynten

Fynd och fornvård

hafva troligt kommit till Sverige kort efter denna tid [efter 925] genom handel med de Österländska orterna, hvilken efter all sannolikhet den tiden drefs öfver Ryssland. Någon märkvärdighet vid fyndet är, att det blifvit treffadt så långt i norr som vid Gefle, hvilket är mera sällsynt. Man kunde deraf ha rätt att sluta till en högre ålder af denna handelsplats än man förmodat.» Mynten inlöstes med 12 riksdaler specie av de genom nedsmältningen besparade medlen. (Prot. 1825 1 febr., 21 juni.) Då detta fynd inlöstes den 1 februari och de nyssnämnda från Stafåker först den 8 februari, vilket icke upptages i räkenskaperna, tyckes hela nedsmältningen af Homselyngafyndet blott ha inbringat 44 rdr 31 sk. — detta under förutsättning att inga andra uttag än de i protokollen nämnda gjorts från denna fond.

För övrigt hade akademien under 1824 blott inlöst ett fynd, egendomligt nog av en flintkniv, för vilken grupp av fornsaker akademien i allmänhet var mycket litet intresserad. Härom skrives i protokollet för den 15 september: »Uppvistes en större Flintknif med Skaft af samma ämne af det slag, som Fornkännare ansett vara nyttjadt vid Fortidens hedniska offerfester. Den hade enl. upgift blifvit hittad för någon tid sedan af Bonden Per Persson i Päsarby, Tegelsmora Socken, Upsala län, under gräfning i jorden, en aln vid pass under dess yta, vid tillfälle af ett afloppsdikeys uptagande mellan tvenne åkertegar. Den hade varit söndergången i två stycken, som nu voro med ett tillimadt ålskinn nätt och starkt hopfästade. Denna fornlemning var nu erbuden akademien till inlösen för hvad akademien kunde benäget anse den vara värd. Akademien beslöt att för densamma betala en Summa af Tre Rdr Banco.» Denna post upptages i academiens räkenskaper.

Vi vända oss nu till fyndåret 1825. Den 3 maj överlämnade Adlerbeth såsom gåva till akademien »en Turkisk Funduk eller ducat af guld, vägande 65 äss, hvilken blifvit funnen i jorden på Linköpings Gymnastikgård detta år. Prägeln var tämmeligen väl bibehållen på båda sidor med undantag af årtalet och präglingsorten, som voro bortnötta. Den var slagen under Turkiska Kejsaren Ahmed Mohammeds Sons regering, tvifvelsutän den yngres, emellan 1703 och 1730, och, som det tycks af några spår till bokstäfver på sista ra-

den, i Cairo i Egypten, förmodligen det först nämde året. Prägelns innehåll var det vanliga, neml 1 sid. *Sultan Ahmed Mohammeds Son, Khan, mäktigt var hans bistånd. Präglad i . . . 2dra sid. Sultan öfver de 2ne fasta landen och Sjelfhärskare öfver de 2ne hafven, Sultan, Sultans Son.* Academiens erkänsla och det allmännas betygades gifvaren, och penningen emottogs af undertecknad till förvar i Cabinettet.» Förmodligen var fyndet ett i sitt slag sällsynt minne af karolinernas uppehåll i Bender.

Vid nästa sammanträde, den 10 maj, utbjödos av en guldsmed Lindberg i Stockholm »åtta St. gamla Romerska Guldmynt, nemligen 3ne af Antoninus Pius, en af Faustina Senior, 2 af Marcus Aurelius och 2 af Lucius Verus, af hvilka sistnämde en var ansedd för någorlunda rar. Priset å dem var 20 Ducater eller deremot svarande 120 rdr i Bancosedlar å sex Rdr ducaten. Deras vigt var 16^{1/2} Ducat fint guld. Secreteraren, som ansåg detta för ett tämmeligen billigt pris, tillstyrkte myntens inlösning för Kongl. Cabinetkets räkning, hvartill medel enl. hans uppgift voro att tillgå i academiens Cassa utan fara för någon serdeles förlägenhet i afseende på förestående utgifter och utan behof att tillgripa någon räntegifvande fond. Bland dessa mynt var blott ett enda, som skulle göra duplett i Academiens eller Riks Samlingen, hvilken icke är serdeles rik på Romerska guldmynt. Akademien biföll handelns verkställande på anförde villkor.» Enligt protokollet skulle således mynten inlösas av »academiens cassa». Men huru detta skett, framgår ej av protokoll och räkenskaper. Något inlösningsbelopp till detta inköp, 120 rdr, finnes ej upptaget i akademiens räkenskaper, och summan var nog för stor att kunna gäldas af den ringa återstoden av »nedsmältningskassan».

I våra ögon märkligare var ett fynd, som den 1 mars anmäldes i akademien. Det hade gjorts av en kapten Stiernman i en mosse vid Wegestorp, Kareby socken och Göteborgs län, och erbjöds nu såsom gåva till akademien. Fyndet, ett hängkärl av brons från ungefär 700 år f. K., utgjordes enligt protokollet »snarare af ett kärl än af ett låck», »mycket söndrigt och illa medfaret och af tiden genomfrätt på flera ställen». Ämnet var »en gul metall eller som det tycktes en blandning af tenn och koppar» och kärlets form tycktes giva anled-

Fynd och fornvård

ning »till den gissning, att det varit ett större rökelsekar att hänga an-tingen i handen eller på något fast rum. Hvarken genom sitt ämne eller sin inrättning fanns det föröfrigt vara af något serdeles värde. Likväl var akademien af den tanken, att det gjorda anbudet borde antagas och fyndet förvaras i antiquitets Cabinettet för att kunna jemföras en annan gång med redan beskrifna Fornlemningar af dithörande slag eller sådana, som framdeles kunna beskrivas, hvilket academiens beslöt att föreslå i sitt afgående underdåniga Svar på den Kongliga Remissen med underdånig hemställan, om icke Kongl. Maj:t skulle i nåder tackas låta öfverlemna till uphittaren ett Exemplar af academiens Pris Medaille i silfver för antiquariska ämnen om Tre lods vigt såsom ett vedermäle af Dess nådiga välbehag öfver uphittarens nit och visade omsorg att i underdånighet erbjuda den anträffade fornlemningen.» I sin skrivelse till Kungl. Maj:t (R. A.) anförde akademien: »För sitt nämnde ofullständiga och mycket sönderiga skick äger det som fornlemning betraktadt föga eller intet värde, men kunde dock, om det förvarades, tjena till någon möjlig upplysning framdeles om forntidens bruk och seder.» Uttalandet om fyndets värde är belysande för Rutströms och akademiens inställning till det problem, som just vid denna tid började sysselsätta Nordens fornforskare: treperiodsteorien. I jämförelse med de nyss omtalade romerska guldmynten ansåg Rutström bronsvasen från Wegestorp ej vara »af serdeles värde», och tanken på en bronsålder före järnets tid skymtar här ej fram, ehuru Magnus Bruzelius redan i några Iduna-uppsatser, häftena VI (1816) och VIII (1820), berört dessa bronsfynds betydelse och slutat den förra uppsatsen med orden: »Det vore emedlertid önskeligt, att Wi med mera allwar uppsökte och beskrefwo dessa enkla lemningar efter våra stolta och trotsiga förfäder och hand i hand med våra flitiga grannar, Skandinaverne på de Danska öarna, sökte skingra det mörker, som ännu hwilar öfver en del af qwarlefworka efter de äldste Nordboar.» Och ett brev, som Thomsen den 18 juli 1818 skickade till J. H. Schröder, tyder på, att han redan *då börjat* ordna den danska samlingen efter treperiodssystemet (B. Hildebrand sid. 337). Fullt klar var han med treperiodssystemet 1824 (B. Hildebrand sid. 357 ff.). Men akademien hade då ännu icke fått blicken öppnad

för problemet — man tvekade t. o. m. om bronskärlet skulle mottagas som gåva.

Vi övergå nu till de andra fynden under 1825. Den 28 juni mottog akademien genom ärkebiskop Rosenstein en ganska märklig »penning», som hovmarskalken friherre De Geer vid Johanneshus i Blekinge hittat »i en ättehög, som för en företagen odlings skuld måste rubbas eller borttagas. Penningen upvistes, som var något aflång; dess tvärlinier hade blifvit mätta till $5\frac{1}{2}$ och 6 decimallinier och vigten till 8 medicinska grän, Den hade ingen inskrift, men visade i det stället åtskilliga figurer, bland dem en uptacklad båt, en fisk och en häst. Secreterarens mening, som anfördes i en skriftelig uppsats, hvilken han upläste, var att denna penning var slagen i England af anglosaxarne, då de ännu voro hedningar emellan medlet af 5te och slutet af 6te Seclet.» Enligt Thordeman är penningen ett Birkamynt, troligen från 800-talet.

Några fynd, som sedan anmäldes, ansågos icke förtjäna att inlösas. Den 17 augusti fick akademien befallning att yttra sig om ett från Kalmar inskickat fynd av en guldstång av $13\frac{2}{3}$ lods vikt, som gjorts »af Lotsdrängarne Johan och Olof Anderssoner från Uplångö i öppna sjön utan för Lotsplatsen Kråkelund på fyra alnars djup en fjerdedels mil från landet, men hvilken vid uptagningen blifvit på två ställen sönderbruten. Guldstången, som medföljde, granskades och fanns fullkomligt lik de Trenne Guldpiecer, hvilka för 2ne år sedan hittades i Gottröra Socken på W. Rickeby ägor af Bonden Erik Andersson, af hvilken den ena inlöstes för Kronans medel och förvaras i det Kongl. antiquitetsCabinettet, undantagandes att den nu hittade Stången var rak och vriden, men på så sätt, som tydligen gaf till känna, att ett sådant skick var en verkan af ett tillfälligt våld och icke hörde till piecens skapnad. Academien fann icke skäl att tillstyrka detta fynds inlösen, emedan det i Samlingen endast skulle utgöra en öfverflödig dublett, utan beslöt att i underdånighet föreslå dess återlemnande till de hittande.» Genom brev av den 31 augusti gillade Kungl. Maj:t akademiens framställning (Prot. 12 okt.).

Samma dag, den 17 augusti, behandlade akademien även ett annat fyndärende. I brev till sekreteraren hade kammarherren baron

Fynd och fornvård

Hermelin anmält ett fynd av tre dukater, två holländska och en polsk, som hittats vid en reparation å säteriet Gripenberg, Säby socken och Jönköpings län. Som de voro från 1600-talet och endast obetydligt skilde sig från andra exemplar, som redan funnos i den Kungliga samlingen, blevo de ej inlösta. Ett tredje fynd, som behandlades den 12 oktober, hade gjorts i ett Fosiehemman, Malmöhus län, och bestod av en guldring av två dukaters vikt, men företedde icke »något märke af fornåldriighet». Det ansågs därför ej värt att inlösas. Ett fjärde fynd hade hittats i Ratu by, Bygdeå socken och Umeå län, av drängen Nils Pamp och bestod av en silverbägare, en silversked och 16 silvermynt från 1600-talet: »Academien ansåg hvarken bägaren eller skeden förtjena att inlösas, såsom saknande begge all historisk och antiquarisk märkvärdighet, då ingen af dem utmärktes af någon betydlig ålder eller af någon ovanlig form, ehuru skedens numera var obruklig. Hvad mynten angick, underrättades akademien af under-tecknad, Garde des medailles, att intet af slagen saknades i det Kongl. Mynt Cabinetet.» Sex årtal saknades dock, och Rutström föreslog därför, att dessa inlöstes för tre riksdaler. Detta blev även akademiens och Kungl. Maj:ts beslut (Prot. 1825 15 nov., 1826 2 jan.). Beloppet finnes icke i räkenskaperna och togs väl därför från »nedsmältningskassan».

Däremot inlöstes ett fynd, som av en bonde gjorts i en torvmosse vid Legeved, Kristianstads län. Vid granskningen i akademien den 22 november befanns fyndet, ett bronsålderssvärd från omkring 1200 f. K., vara »ett uddhvasst och tveäggat Svärd af gul metall, halfannan tums bredd och fem quarters längd vid pass, mycket väl bibehållet, så till fäste som klinga. Ehuru med visshet icke kunde bestämmas till hvad tid det egentligen hörde, gissades att dess ålder sannolikt upsteg till den urminnestid, då jernet icke så allmänt kommit i bruk till strids- eller mordvapens förfärdigande. Under-tecknad upvisade några mer och mindre väl bibehållne Svärd af metall, som förut finnas i den Kongl. Antiquitets Samlingen, och som intet af dem var så fullkomligen väl bibehållet som detta, så beslöt akademien att i underdånigt Svar tillstyrka dess inlösen för en Summa af Sexton rdr 32 sk Bancosedlar, hvilken Summa ansågs utan akademiens olägenhet kunna utbetalas af akademiens besparade medel, derest

Kongl. Maj:t så i nåder för godt funne.» Beloppet finnes upptaget i akademiens räkenskaper. (Prot. 1825 22 nov., 1828 17 jan., 28 febr.)

Rutströms yttrande förtjänar att uppmärksammas, ty det tyder på, att han vid denna tid, i slutet af 1825, dock börjat få en aning om en bronsålder före en järnålder, ehuru han att döma av hans yttrande den 1 mars samma år om Wegestorpsfyndet då ännu icke varit inne på denna tankebanan.

Under Rutströms återstående livstid, till den 13 april 1826, anmäldes blott ett fynd i akademien, den 7 mars, några mynt från Karl XII:s tid, som hittats på hemmanet Lidhult i Hinneryds socken, Kronobergs län, men som icke inlöstes.

Av denna redogörelse för fynden under Rutströms tid framgår, att man inom akademien väl fortfarande var mest intresserad för mynten, särskilt för de mer eller mindre »rara» romerska guldmynten, men även att man börjat fästa någon uppmärksamhet vid »flintknifvar» och bronsaker. Frånsett mynten hade akademien dock ännu icke förskaffat sig någon mera betydande samling av fornsaker, och de fynd, som inlösts, hade alla gjorts tillfälligtvis; några av akademien själv anordnade grävningar hade icke företagits.

Av akademiens övriga samlingar hade under Rutströms tid egentligen blott bokbeståndet något ökats dels genom gåvor från ledamöterna och andra, dels även genom smärre inköp.

*Fornvården.
Ek Dahl och
grävningarna
på Hven*

Återstår blott att yttra några ord om akademiens insats i fornvården. Denna var den minsta möjliga, ty under denna tid fick akademien behandla blott *ett enda* fornvårdsärende, och akademiens befattning med detta inskränkte sig till ett yttrande om betalningen för ett redan förrättat arbete. Ärendet rörde Uranienborg eller det slott, som den världsberömde astronomen Tycho Brahe på 1570-talet uppfört på ön Hven, samt därjämte hans strax bredvid liggande underjordiska observatorium Stjernborg eller Stelleborg. Båda hade förstörts redan i början av 1600-talet, då stenen från Uranienborg användes till uppförande av den i närheten liggande »kungsgården». Vid början av 1800-talet lågo resterna av Uranienborg redan alldeles dolda under jorden. Men då man vid midsommartiden 1823 grävde ett dike för iståndsättande av en väg, kom man att stöta på

Fynd och fornvård

resterna av Stjernborg, och en ung präst Nils Jönsson Ekdahl¹, som tyckes ha haft ett tillfälligt förordnande på ön, började då tillsammans med en lantbrukare Reinhard att anställa grävningar på platsen för att återfinna resterna av Tycho Brahes observatorium. Dessa arbeten avbrötos väl av vintern, men återupptogs på våren 1824 samt utsträcktes då även till Uranienborg. Biskop Faxé, som då besökte ön, blev mycket intresserad för arbetet, uppmanade Ekdahl att fortsätta och höll den 19 oktober 1824 i Physiographiska sällskapet i Lund ett föredrag om dessa grävningar, vilket föredrag redan samma år kom ut av trycket. Om Ekdahls del i företaget yttrade han: »För den verkställde undersökningen har man hufvudsakligen att tacka S. M. Adjunkten Ekdahl. Han har dervid mest ensam lagt handen och sällan varit biträdd mer än af en arbetare.»

Faxé inskränkte sig emellertid icke till detta föredrag utan förmodade landshövdingen i Malmöhus län, friherre af Klinteberg, att gemensamt med honom till regeringen ingiva en inlaga om vården av de upptäckta ruinerna. I denna (R. A. Skrivelser till K. M. från VHA) redogjorde de först för Ekdahls grävningar och nämnde, att dessa tilldragit sig så stor uppmärksamhet, att talrika resande redan begivit sig till Hven för att taga kännedom om de blottade fornlämningarna. Därefter föreslog de, att området skulle skyddas genom »kringstängning och betäckning», att en uppsyningsman, helst en kronobetjänt, skulle anställas för ruinens tillsyn och vård samt att Ekdahl skulle erhålla ersättning för sina havda utgifter för arbetet. Enligt deras mening borde Ekdahl därutöver tillerkännas en särskild belöning.

Det var denna skrivelse, som akademien den 23 november 1824 på remiss från Kungl. Maj:t mottog: »Uplästes en till academiens underdåniga utlåtande nådigst remitterad Berättelse, ingifven till Kongl. Maj:t i underdånighet af dess Befallningshafvande i Malmö gemensamt med Biskopen i Lund angående nyligen på ön Hven

¹ Ekdahl var en ganska besynnerlig man med ett stort både antikvariskt och historiskt intresse, även om detta icke motsvarades av en jämnbördig förmåga. Han var född 1799, blev 1820 student i Lund, prästvigd 1822, kom 1825 till Stockholm, där han 1838 blev kyrkoherde i Adolf Fredriks församling och dog 1870. I nästa del av detta arbete få vi tillfälle att ofta återkomma till honom.

der i länet upptäckte lemningar af den namnkunnige astronomen Tycho Brahes boning derstädes, kallad Uranienborg, och dess astronomiske Observatorium Stelleborg. Med Berättelsen följde en Räkning öfver kostnaden dervid, stor 38 rdr 41 sk 8 r. B^{co}, till hvars ersättning adjunctus ministerii vid S:t Ibs Församling på ön N. J. Ekdahl blifvit i underdånighet anmäld som ock till någon serskild belöning för sin nitiska åtgärd till updagande af dessa lemningar, hvaröfver Ritning var bifogad. Tillika var af de anmälande i underdånighet hemställdt, om icke Kongl. Maj:t skulle i nåder tackas anslå några medel till vårdande af dessa lemningar för framtiden genom någon föranstaltad öfverbyggnad och lemnad tillsyn deröfver åt någon tillsatt Kronans Tjensteman eller Kronobjent på stället, hvilket anmäldes vara för öfrigt i behof af en sådan man till politie ordningens bibehållande derstädes och nödig handräckning vid sina tillfällen. Efter någon öfverläggning i detta ämne fanns academien vara af den tanke, att ehuru upptäckten väl icke kunde sägas vara af serdeles vigt för någon egentlig vetenskap, aktningen likväl för ett i den astronomiska vetenskapen så frejdadt namn som en Tycho Brahes fordrade, att dessa tillfälligtvis upptäckta lemningar af dess i astronomiens historia ryktbara Uranienborg och Stelleborg icke lemnades utan upmärksamhet och vård undan faran af en altför snar förstörelse, hvarför academien ansåg sig böra i underdånighet tillstyrka nådigt bifall ej blott till de af Konungens Befallningshafvande och Biskopen föreslagna anstalters vidtagande i denna afsigt utan äfven dertill, att adjunkten Ekedahls (!) kostnad vid gräfningen etc. måtte honom nådigst ersättas efter den afgifna räkningens belopp samt han ytterligare hugnas med någon serskild belöning för sitt nit och sin osparda möda, i hvilken afsigt academien beslöt att i underdånighet föreslå en gratifikation af etthundrade Rdr.» Till detta uttalande inskränkte sig akademiens »fornvård» under Rutströms tid.

*Kammarkol-
legiets arki-
valier*

Ett annat ärende, som akademien under Rutströms tid fick behandla, rörde visserligen icke fornvården i vanlig bemärkelse, men hade en något liknande karaktär. Det avsåg nämligen vården av våra äldre arkivalier, vilka under 1800-talets förra del rönt en nästan barbarisk behandling. Akademien tog här visserligen intet initiativ,

Fynd och fornvård

och dess deltagande i ärendets behandling inskränkte sig till ett föga sägande svar på en remiss. Men två av akademiens ledamöter, Engeström och Liljegren, inlade här verkligt betydande förtjenster, ehuru knappt med något understöd från akademiens sida, och för akademiens historia under denna tid har episoden endast så till vida ett visst intresse, att man där skymtar motsättningen mellan Engeström och Sundel, och konflikten antyder, varför den förre ej ville hava den senare till akademiens sekreterare.

Uppslaget till tvisten kom från kammarkollegium¹, som ville bli av med en samling arkivalier och få dem överflyttade till riksarkivet, där de — och icke i kammararkivet — borde ordnas samt de överflödiga och odugliga »genast förstöras». Av kanslistyrelsen remitterades ärendet till riksarkivets chef Sundel, som den 11 april 1823 i kanslistyrelsen föredrog sitt utlåtande. Sedan han refererat kammarkollegiets skrivelse och förklarar, att riksarkivet saknade nödigt utrymme för de ifrågakvarande arkivaliernas mottagande, fortsatte han: »I följe häraf anhåller jag ödmjukligen, att Edra Excellencer och Kongl. Canzlistyrelsen täckes göra underdånig föreställning hos Kongl. Maj:t emot allt intrång i RiksArchivet af så wäl Kammar-Collegii som öfrige Collegiers och Ämbetswerks Acter samt att Riks Archivets Tjenstemän icke må påbördas skyldigheten att fullgöra de förrättningar, som andra werks Betjening åligga. Om Kammararchivets Tjenstemän funnit urskiljandet af Historiska Acter från de egenteligen Camerala för sig allt för mycket beswärligt eller öfwer deras höfwa, hade jag hos wederbörande förmän önskat finna mera grannlagenhet än att föreslå ett främmande biträde uti det, som dem i och för deras tjenstebefattning åligger. För min del anser jag mig icke äga skäl att tillstyrka det af Riks Archivet äskade biträdet, i synnerhet som ordnandet af Werkets egna Handlingar och öfrige dagligen förefallande göromål tillräckligen uptaga dess Tjenstemäns tid» (R. A. Ser. E III, 5).

Sundel hade nog rätt både däri, att det dåvarande riksarkivets lokal, i Slottets nordvästra flygel, icke hade utrymme för några extra

¹ Om ärendets behandling i kammarkollegiet se: Betänkande rörande frågan om ordnandet av de under Kammararkivet lydande arkivens ställning (1919, sid. 111 f.).

accessioner och att ordnandet av de ifrågavarande arkivalierna var en skyldighet, som ålåg kammararkivets tjänstemän, ej riksarkivets. Men hans yttrande røjde väl liten känsla för arkivvården i allmänhet. I yttrandet finner man väl ämbetsmannens intresse för sitt eget illa behandlade ämbetsverk, men icke forskarens intresse för vetenskapen, och det mest framträdande inslaget är kanske riksarkivets ovilja mot kammararkivet. Engeström var närvarande vid sammanträdet i kanslistyrelsen, och det var säkerligen han, som tog upp den del av frågan, på vilken Sundel icke gått in. Efter Sundels anförande fortsätter nämligen kanslistyrelsens protokoll: »Vid föredragningen häraf förenade Kgl. Canslistyrelsen sig till alla delar i hvad sålunda blifvit anfördt och ansåg Kgl. Canslistyrelsen sig i anledning deraf hos Kgl. Maj:t i und. böra afstyrka nåd. Bifall till Kgl. Kammar Collegii i ofvanberörda afseende gjorda hemställan, hvarvid Kongl. Canslistyrelsen likväl beslöt att fästa Kgl. M:ts höga upmärksamhet vid Kgl. Kammar Collegii förslag att efter frånskiljande af de acter, hvilka borde bibehållas, de öfrige måtte förstöras, när i händelse af Kgl. M:ts nåd. samtycke härtill Kgl. Canslistyrelsen ansåg det vara angeläget, att berörda förrättning då updrages åt någon Kgl. Collegii tjänsteman, som dertill äger erforderlig kunskap och skicklighet, på det att vid ett sådant urskiljande de gamla Handlingar, hvilka kunna äga någon Historisk märkvärdighet eller eljest vara af vigt och böra bibehållas, icke må gå förlorade, och skulle i enlighet härmed underdånig skrifvelse till Kgl. Maj:t afgå.» (R. A.)

Vid närmare eftertanke fann Engeström nog, att man icke åt tjänstemännen i kammararkivet kunde anförtro en så krävande uppgift som att gallra en samling arkivalier och att detta uppdrag långt hellre borde lämnas åt den både nitiske och kunnige Liljegren, om än med ett nominellt biträde av Sundel och riksarkivets personal. Liljegren hade ju nyss förut, i februari 1823, blifvit aktuarie i riksarkivet, d. v. s. Sundels närmaste man — detta tack vare Engeströms energiska ingripande och trots Sundels lika energiska motstånd. På Engeströms initiativ utfärdades därför den 23 maj ett kungabrev, vilket delgavs även Vitterhets Historie och Antikvitetsakademien, vars amanuens Liljegren ju var. Det lyder:

Fynd och fornvård

»Hos Oss har Wårt och Rikets Kammar Collegium i underdånighet anmält, hurusom, då bemälte Collegium i följd af Wår Nådiga Skrifvelse af den 31 Maji sistledet år vidtagit anstalter till iordningbringande af i KammarArchivet varande Räkenskaper och Handlingar, Collegium funnit detta Archiv så upfyllt, att utrymme saknades för emottagande af de årligen ditkommande Kronans Jordeböcker och Räkenskaper, hwartill orsaken egentligen vore, att Archivet måste från Hwalfven under Kongl. Slottet emottaga 2ne Stora Samlingar af Handlingar, deraf den ena bestått af 80 tunnesäckar lösa papper, inlagda i Convoluter till ett antal af 481, hwartill komme 10 Tunnesäckar dylika lika lösa papper, så förmultnade, att de icke kunnat läggas i Convoluter; Och har Collegium vidkommande slutl. de omförmälda lösa papper, bestående af gamla Bref och Documenter, i underdånighet hemställt, att någon af Tjenstemännen vid Riks Archivet måtte updragas att desamma genomgå för att tillse, huruvida deribland finnas någre sådane Handlingar, som förtjente att bibehållas, samt att hwad deraf vid en sådan undersökning funnes böra förvaras måtte till Riks Archivet få öfverlemnas, men det öfriga förstöras.

Sedan Wi häröfver inhämtat Wår CanzliStyrelses underdåniga Utlåtande, hafwe Wi, hwad angår granskningen och utgallringen af de utaf Collegium omnämnda lösa papper i Nåder förordnat, att Amanuensen hos Eder samt i öfrigt Tjenstemännen vid Riks Archivet, så vidt deras göromål sådant medgifwa och på de tider, då de deraf icke äro hindrade, böra [In]spectoren vid Kammar Archivet dermed biträda. Och skall hwad af dessa papper finnes icke förtjena att bibehållas, genast förstöras, men det öfriga i ordning bringas för att på det ställe — Wi efter af KammarCollegium skedd anmälan om beskaffenheten af dessa papper vele i Nåder bestämman — förvaras. — — — Stockholms Slott den 23 Maji 1823» (Akad:s arkiv).

I akademien lades kungabrevet den 17 juni blott »till handlingarne». Förut, den 6 juni, hade det föredragits i kanslistyrelsen, vars protokoll är utförligare: »Upplästes Kongl. Maj:ts nådiga Skrifvelse af den 23 sistl. angående föreslagen flyttning af Handlingar från Kammar Collegii Archiv, deri Kongl. Maj:t i nåder tillkännagaf, det K. M.

i Nåder godtfunnit förordna, att 4,625 Band Räkenskaper, hvilkas flyttning till Riksarchivet Kammar Collegium i underdånighet föreslagit, men hvilket enligt hvad Kongl. C. Styr. i underdånigt utlåtande anfört, af bristande utrymme dertill icke låter sig göra, än äfven andra 6,015 volumer dylika handlingar uti de af Kongl. Cammar Collegium för de sednares förvarande i underdånighet föreslagne rum, som genom Kongl. Maj:ts ÖfverIntendents Embetes försorg böra för detta ändamål med nödige hyllor förses [Eftersatsen uteglömd]. Hwad åter angick granskningen och utgallringen af de utaf Kammar Collegium omnämnde lösa papper, hade Kongl. Maj:t i nåder förordnat, att amanuensen wid Vitterhets Historie och Antiquitetsacademien samt i öfrigt Tjenstemännen vid Kongl. Riks archivet, så vidt deras göromål sådant medgifva och på de tider, då de deraf icke äro hindrade, böra Inspectoren wid Kammararchivet dermed biträda samt att hvad af dessa papper funnes icke förtjena att bibehållas genast förstöras, men det öfriga i ordning bringas för att på det ställe, Kongl. Maj:t efter af KammarCollegium skedd anmälan, will i nåder bestämma, förwaras. Till underdånigt följte beslöt Kongl. C. Styr. genom utdrag af Protocollet vänligen anmoda Herr Riksarkivarien Sundel att förständiga actuarien wid Riks Archivet samt öfrige tjenstemän wid nämnde Werk att så widt deras göromål sådant medgifva och på de tider, då de af dem icke äro hindrade, Inspecteuren wid Kammar Archivet vid granskningen och utgallringen af de utaf Kongl. Kammar Collegium omnämnde lösa papper tillhanda gå.»

Liljegren grep sig genast an med den högst besvärliga undersökningen, som han kunde utföra först sedan han slutat sitt förmiddagsarbete i riksarkivet, och någon hjälp från kammararkivet fick han icke. I stället lade dess inspektor¹ alla möjliga hinder i vägen för honom. Ett kort utdrag ur Liljegrens »rapport» är här tillräckligt.

¹ »Inspector» var den titel, som arkivarien i kammararkivet hade. Innehavaren av platsen var sedan maj 1812 Pehr Vilhelm Friis, som tyckes ha varit en vanlig kammarskrivare utan all arkivalisk eller historisk bildning. Personalen i övrigt utgjordes av två »kammarskrivare» och »två kammardrängar» (Schalling: Kammarkollegiets Historia, sid. 226). Samtidigt med Friis hade platsen som inspektor sökts av Liljegren, som dock av kollegiets majoritet förklarats inkompetent såsom icke ägande nödig insikt i rikets kameralverk. I Statsrådet opponerade sig dock Engeström mot Friis' utnämning, då han ej ville bidra till »okunnighetens seger öfver kunskaperna och arbetsfliten».

Fynd och fornvård

Redan att få tillträde till kammararchivet mötte svårigheter. Inspektoren förklarade, att då enligt Kungabrevet Liljegren och riksarkivets tjänstemän skulle *biträda* inspektoren, så tillkom det denne »att bestämma tiden samt att, enär den tid, utöfver hvilken Kammararchivet ej behöfver hållas öppet eller dess Betjening till något arbete derstädes är förbunden, i K. Collegii arbetsordning är utstakad, så skulle bem^{te} amanuens [Liljegren] och Riksarchivets Tjenstemän äga att å denna tid sig i Archivet inställa. Då dessa arbetstimmar såsom sammanträffande med K. Riks archivets icke kunde härtill användas, kunde vi ej, förr än Riks-archivi Secreteraren Herr Sundels förordnande hos Herr Baron och Presidenten [Salomon Löfvenskiöld] föregått, få tillfälle att begynna vårt arbete. Vid inträdet anvisades oss ett rum och vårt pensum af en vaktmästare. Archivi Inspektoren, som vi skulle biträda och hvilken således inom sitt eget archiv sjelf borde företaga hufvudsakliga göromålen, har icke varit närvarande under all den tid, vi der arbetat; han har ock lemnat oss utan alla underrättelser och utan all annan handräckning än en vaktmästare, som endast var befalld att vissa tider öppna och tillsluta det oss anvista rum.»

På hösten hade Liljegren hunnit genomgå ungefär en fjärdedel av de så omfattande samlingarna och avgav då, den 20 november, en diger »rapport» eller berättelse, som innehöll dels en redogörelse för de olika delarna av handskriftsbeståndet, dels en förteckning på de arkivalier, som borde skyddas för förstöring. Rapporten¹ remitterades även till akademien, där den fick ett ganska kyligt mottagande. Den 25 november 1823 »Föredrogs academiens amanuens, actuariens vid Riksarkivet Professoren Liljegrens till Kongl. Canzli Styrelsen ingifne och af bemälte Canzli Styrelse med academien Communicerade Rapport om förloppet af det arbete, han fått sig genom Kongl. Maj:ts nådiga förordnande ålagdt att genomse vissa i Kongl. CammarCollegii arkif befintliga gamla Handlingar för att bestämma, hvilka ibland dem kunde synas vara af den beskaffenhet, att de i Riks arkivet eller ock Collegii arkif böra förvaras och hvilka kunde

¹ Den finnes i R. A. Ämbetsarkivet D. 2: V: Handlingar och förteckningar rör. De la Gardieska m. fl. samlingar från Kammararkivet.

till vinnande af större utrymme på dessa ställen utan skada förstöras. Då kongl. Canzli Styrelsen vid denna Communication begärt academiens yttrande öfver nämnda rapport med dess bilagde Förteckningar öfver de genomgångna Handlingarne, så remitterades dessa papper till academiens vice Praeses Expeditions Secr. Friherre Adlerbeth och Riksarkivarien Sundel i afsigt att inhemta deras tankar i ämnet.»

Sundels utlåtande är — mot hvad man av den föregående kontroversen mellan Sundel och Liljegren kunnat vänta — mycket välvilligt mot Liljegren, och härav att döma ser det ut, som om Sundel under detta samarbete lärt sig uppskatta Liljegrens verkliga förtjänster, hans nit, hans arbetsamhet och hans kunskaper; något bidrog väl ock hans ovilja mot kammararkivet, kanske också Adlerbeths inflytande på själva stiliseringen. Utlåtandet (i akad:s arkiv) lyder:

»Vid genomgåendet af den redogörelse Professoren och K. Academiens Amanuens Herr Liljegren underställt Edre Excellencers och Kongl. Academiens ompröfning och bedömande hafva underteknade af Henne tillförordnade Granskare icke annat kunnat än högeligen gilla det oförtrutna och nitiska bemödande, hvarmed bemälte Herr Professor på allt möjligt sätt sökt uppfylla det af Kongl. Maj:t genom Nådigt Rescript af den 23 sistlidne Maji åsyftade ändamålet. Som jag, Sundel, vid de flesta tillfällen, då Professoren Liljegren företagit den nådigst anbefalde granskningen af den i Kongl. KammarCollegii Archiv befintlige Samling af handlingar, varit närvarande och honom deruti biträdt, kan jag med så mycket större säkerhet intyga sannfärdigheten af dess i redogörelsen gjorda uppgifter. Ehuru det enligt Högstberörde Kongl. Bref icke egentligen varit mig, utan RiksArchivets betjening ålagdt att vid denna undersökning biträda, har jag frivilligt och af nit för den historiska forskningen med nöje deruti deltagit. Innan Kongl. Kammar Archivet för Professoren hunnit blifva tillgängligt och arbetet derstädes med allvare kunde företagas, var en betydlig del af sommaren förliden. Ifrån den tiden fortsattes undersökningen två eller tre gånger i veckan på eftermiddagarne, så länge dagsljuset det tillät. Denna tidsutdrägt för arbetets början har ock varit vållande, att icke mera än en fjerdedel af hela Samlingen under den ljusa årstiden hunnit genomgås,

Fynd och fornvård

och, på sätt Bilagorne witsorda, i Systematisk ordning bringas. Ehuru med fullkomlig noggrannhet wigten och värdet af den ifrågavarande handskrift-Samlingen icke egentligen kan bestämmas, innan den hel och hållen hunnit ordnas, kan dock af hvad redan blifvit undersökt, i vår tanke med mycken sannolikhet slutas, att dessa Handlingar till största delen röra Kamerala ärenden, att de innehålla sådane uplysningar, som för Kamarverket äro väsentligen nödvändige och nyttige, att de alle, såväl i sådant som historiskt afseende, förtjena bibehållas och efter olika ämnen och tidskiften i ordning ställas. Sedan Professoren Liljegren nu genomgått och förteknat en betydlig del af den Samling, hvilken alltid varit i Kammar Collegii vård och gömmo, torde det icke anses obilligt och för mycket fordradt, att Kamar Archivets Inspector och Betjening, hvilkas närvaro under denna förrättning hittils aldeles saknats, hädanefter åläggas att under tillsyn af någon bland Kongl. Kammar Collegii Ledamöter, efter den plan, som hittills vid ordnandet blifvit följd, fortsätta och sluta samma arbete, så att det hela må i behörigt skick försättas och med behörige förteckningar och Register förses. I händelse minsta twifvel om ett ändamålsenligt fullbordande af detta uppdrag, i ett eller annat afseende, skulle upkomma, hemställe wi ödmjukeligen, om icke Edre Excellencer och Kongl. Akademien skulle i underdånighet föreslå, att Kongl. Majt i nåder täcktes tillägga den eller de personer, hvilka utom Werket dermed ålades befattning, ett emot deras möda och besvär afpassadt arvode; hvilket allt Kongl. Academiens uplysta bepröfvande värdsamt underställes. Stockholm den 1 December 1823.

J. Adlerbeth

Olof Sundel»

I akademien tyckes man däremot icke tagit något intryck av den välvilliga tonen i detta utlåtande. Dess av Rutström avfattade protokoll för den 2 november lyder nämligen: »Enligt academiens anmodan vid sista sammanträdet hade academiens vice President Friherre Adlerbeth och Riksarchivarien Sundel författat ett gemensamt yttrande öfver den då anmälda Berättelsen af Professor Liljegren öfver fortgången af sin undersökning i Kongl. Kammar Collegii Kammar Archiv om åtskilliga der befintliga gamla papper och Handlingar,

hvilket yttrande uplästes jemte sjelfva Berättelsen. Af båda fanns, att den anbefallda undersökningen ännu icke hunnit till mera än ungefär en fjerdedel verkställas och att således största delen af arbetet ännu återstod. Af de förteckningar, som voro bifogade öfver de i ordning lagda Handlingarne inhemtades, att en stor del af dem borde, så framt rummet möjel. tillät, bibehållas till framtida uplysning för hugade forskare i dessa ämnen. Likväl syntes något bestämdt yttrande härom icke kunna afgifvas, innan arbetet nått sin fullbordan. Emedlertid ansåg academien för sin del nyttigt, att detsamma fortsattes, hvilket ock var enligt med Kongl. Maj:ts nådiga förordnande af d. 23 sistl. Maj; men hvad biträde dertill kunde erfordras, derom ansåg academien sig icke tillhöra att afgifva något förslag eller yttrande. Detta skulle meddelas Kongl. CanzliStyrelsen till vänligt svar med öfverlemnande till dess eget godtfinnande, om icke Kongl. KammarCollegium borde erhålla del af Professor Liljegrens Berättelse.»

Engeström hade av sjukdom varit hindrad att närvara vid sammanträdet och hade förmodligen blott läst protokollsutdraget eller hört omtalas stämningen i akademien, och då protokollet den 9 december skulle justeras, mottog akademien från Engeström ett brev (i akad:s arkiv), som vittnar om hans upprörda sinnesstämning. Den förra delen bemöter tydligen det klander, som Engeström på enskild väg fått höra, över att akademien över huvud blivit besvärad med en remiss i ärendet. Men märkligast äro avslutningsorden. Brevet lyder:

»Hindrad af sjukdom att infinna mig för det närvarande i Kongl. Vitterhets Historie och Antiquitets Academiens sammankomster, tör det tillåtas mig att skrifteligen lemna några upplysningar uti den fråga, hvilken, som mig berättadt blifvit, förevarit uti den sista.

Till Kongl. CantzliStyrelsen ankom Konungens befallning att Amanuensen i Kongl. Vitterhets Historie och Antiquitetsacademien och i öfrigt Riks Archivets Tjenstemän på de tider, då de deraf ej äro hindrade, skulle biträda Kongl. Kammar Archivi Inspektoren uti genomgående af de i samma Archiv förwarade lösa handlingar, hvilka Kongl. Collegium ansett kunna förstöras, sedan de Kongl. Riks

Fynd och fornvård

Archivet tillkommande blifvit derutur utgallrade. På gjord anmärkning, att Kongl. Academiens Amanuens icke står under Kgl. Cantzli Styrelsen, affärdades äfven en Nådig skrifvelse till Kgl. Vitterhets Akademien. Dess Amanuens är tillika Actuarie i Kgl. Riks Archivet. Hans beställning derstädes upptager hans tid från kl. 10 fm till kl. 2, ofta 3 på eftermiddagarne. Han är derjemte sysselsatt med egna litteraira arbeten. Jag kan således vittna, att Herr actuarien Liljegren, hvilken genom sin arbetsamhet ådragit sig sjukdom, ganska ogerna påtog sig detta för honom främmande arbete. Men han ansåg sig böra lyda Konungens befallning och använde sina få lediga eftermiddagstimmar under sommarmånaderne till den honom ålagde förrättning, oftast understödd af Hr Riks archivi Secreteraren Sundels mogna råd. Då hösten inträdde och mörka dagar icke mera tilläto eftermiddagsarbete, ansåg han sig nödsakad sluta, och då fordrade hans ovillkorliga skyldighet att aflägga berättelse om det sätt, å hvilket han fullgjort Konungens befallning. Denna skyldighet har han fullgjort och inlemnadt sin Rapport till Kongl. Cantzli Styrelsen, hvilken, då den kände, att Liljegren erhållit samma uppdrag af Kgl. Akademien, trodde sig böra meddela den detsamma; på sådant sätt är Rapporten kommen till Kgl. Akademien.

Möjligtvis tror Kgl. Akademien sig icke dervid hafva någon åtgärd af nöden, men Kgl. Cantzli Styrelsens skyldighet är den, att i följd af Konungens befallning aflägga sitt underdåniga yttrande, och det lär den ej underlåta att fullgöra.

Jag förmodar, att denna sak icke fordrar någon ytterligare öfverläggning i Kongl. Akademien, men skulle det hända, förbehåller jag mig att deröfver få säga *min* mening. Jag bör icke neka, att jag efter det begrepp om Historia och Archiver jag under en lång tjenstetid, äfven i utrikes orter, fattat, icke kan styrka till ett barbariskt förstöringssystem, som komme att hölja i mörker fäderneslandets fornhäfder, icke allenast tjenlige att stilla vittre mäns nyfikenhet, utan äfven lämnande en för förevarande ämnens utredande nyttig erfarenhet.

L. v. Engeström.»

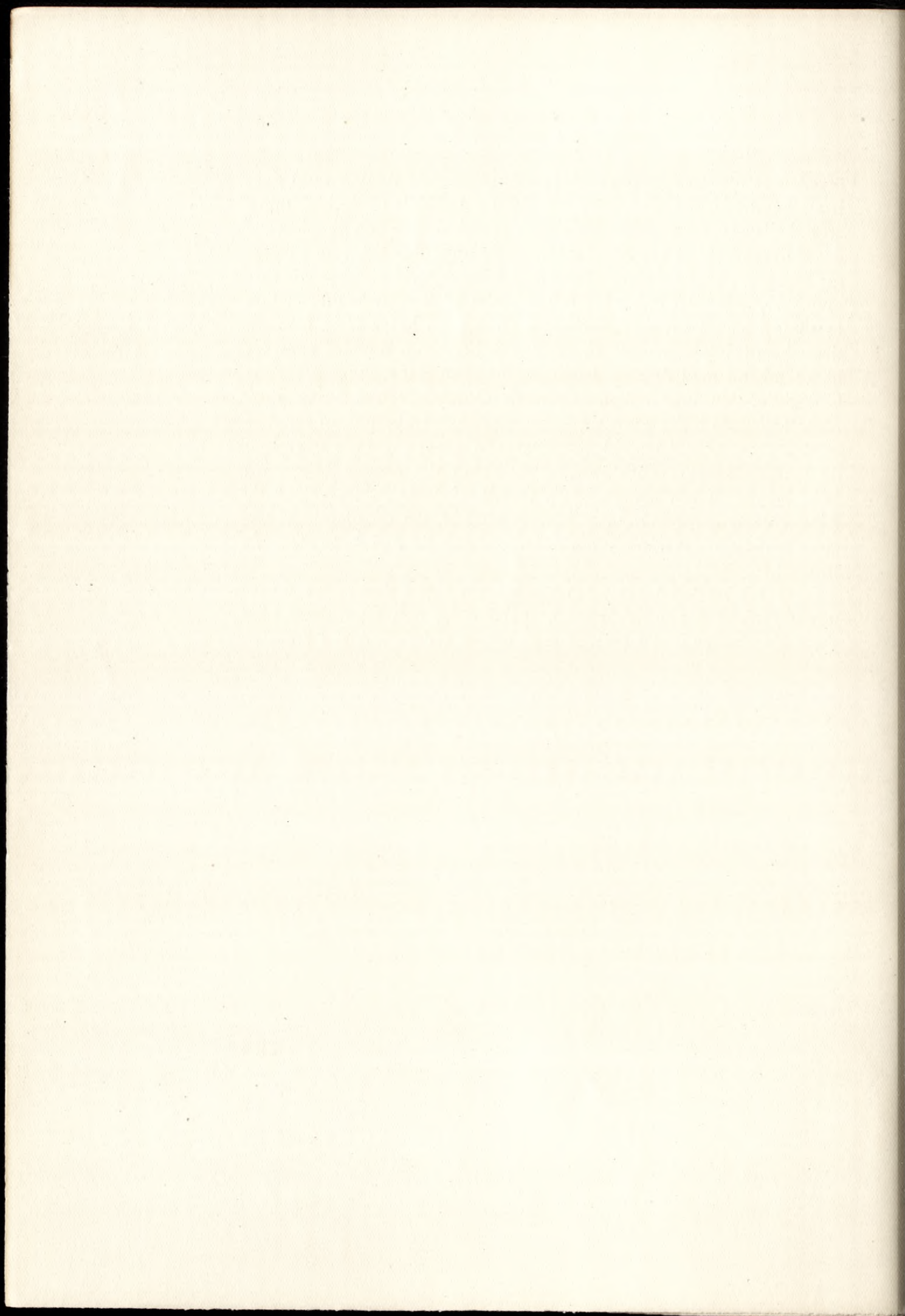
Akademiens ringa intresse för hela saken framgår dels av dess yttrande med anledning av Engeströms brev, dels av dess skrivelse till kanslistyrelsen. Det förra lyder: »Som academien redan vid sin sista Sammankomst afgjort hvad Svar skulle lemnas Kongl. Canzlistyrelsen i detta ämne, kunde någon öfverlägg[ning] härom icke vidare äga rum, och var dertill så mycket mindre anledning, som detta Svar hufvudsakligen instämde med Hans Excellences förklarade tanke.» Till kanslistyrelsen skrev akademien: »academien, som om detta ämne tagit så mycken kunskap, som några mer eller mindre utförliga titlar och rubriker i de bifogade Förteckningarne kunnat meddela, [får] härjämte till skyldigt Svar lemna, att academien anser flera Handlingar af dem Professor Liljegren upptecknat och tilläfventyrs en större mängd deribland vara af den egenskap, att de i händelse rummet möjligen tilläte borde bibehållas till upplysningars meddelande i framtiden åt forskare i dessa ämnen, men att academien, så länge arbetet ej blifvit fulländadt och alla de utmärkte Handlingarne genomgångna, icke är i stånd att bestämdt yttra sig, hvilka deribland förtjena att i sådan afsigt förvaras i archivet. Academien kan sålunda icke annat än tillstyrka, att det påbegynta arbetet måtte fortsättas, men tror sig icke kunna föreslå, huru stort biträde dertill må erfordras» (R. A. Ser. E. III, 5).

Då ärendet — således även Adlerbeths och Sundels utlåtande — efter dessa förberedelser från akademien kommit tillbaka till kanslistyrelsen, behandlade denna tydligen akademiens skrivelse som luft och tog deremot upp Sundels och Adlerbeths yttrande såsom sitt eget. Till Kungl. Maj:t skrev styrelsen, vid vars sammanträde Engeström då var närvarande, att kanslistyrelsen av akademiens skrivelse inhemtat, »att flere handlingar af dem Professor Liljegren upptecknat woro af den egenskap, att de borde bibehållas såsom af värde i kameralt hänseende och till upplysning för Forskare i dessa ämnen, ehuru för det närvarande och förrän arbetet blifvit fulländadt, det icke lämpligen kunde bestämmas, hvilka af desse handlingar förtjena att i Riksarchivet förvaras. Emellertid och då det påbegynta arbetet under den mörkare årstiden torde förblifva hvilande, ansåg Styrelsen sig böra till Kongl. Maj:ts skärskådande underdånigst

Fynd och fornvård

öfverlemna förevarande Berättelse med tillhörande Bilagor samt derjemte hemställa, det Kammar Collegium må erhålla nådig befallning att tillhålla dess archivInspector att för granskningen och genomseendet af ifrågavarande Handlingar lämpa sig efter den tid, som Professor Liljegren, hwars tjenstebefattning i Riksarchivet uptager alla förmiddagar, men som likväl för fullgörandet af Kongl. Maj:ts nådiga befallning härtill användt eftermiddagarna, kan hafva öfrig från sin tjenstebefattning och detta så mycket hellre, som ärendet eger ett nära samband med Archivi Inspektorens egen tjenst inom Kammar Collegium. Slutligen och som Kongl. CanzliStyrelsen ansåg Professor Liljegren hafva gjort sig förtjent af någon upmuntran för dess oförtrutenhet och drift vid ifrågavarande arbete, trodde Styrelsen sig i underdånighet böra anhålla, att sedan det samma blifvit till ända bragdt få hos Kongl. Maj:t föreslå nämnde Professor och de Riksarchivets tjenstemän, som honom biträda, till erhållande af någon gratification, svarandes mot den möda och tid de i detta afseende användt.»

Olikheten mellan å ena sidan akademiens och å den andra Engeströms intresse för arkivvården är påfallande, och efter detta blev akademien heller icke besvärad med någon vidare remiss i ärendet.

INNEHÅLL.

FLINTENBERGS OCH TIHLEMANS TID 1794-1802 1-125

Amanuens och sekreterare 3-22

Amanuensen Broman 3. Amanuensen Sundel 3. Flintenberg blir sekreterare 6. Flintenberg avgår som sekreterare 7. Flintenberg efter avskedet 8. Lindblom ifrågasatt som sekreterare 11. Tihleman blir sekreterare 12. Tihlemans förskingringar 13. Inventeringen efter Tihleman 17.

Ledamöter och korrespondenter 23-35

Utländska ledamöter 23. Hedersledamöter 24. Celsius dör, Fredenheim uppflyttas 24. Schröderheim dör, Liliestråle uppflyttas 25. Adelcrantz och Schultz von Ascheraden dö, Wallqvist och Ehrenheim väljas 26. Wallqvist dör, Lindblom väljes 26. Den arbetande klassen 27. Wilde dör 27. Strand dör 28. Fredenheims och Eberhardts rum lediga 28. Eric Skjöldebrand väljes 29. Björnstjerna och Sernsköld dö 29. Älf dör 29. Calonius väljes 30. Ferrner dör, Leopold väljes 30. Korrespondenter 30. Utomståendes beröring med akademien 31.

Det akademiska arbetet och tävlingarna 36-62

Ifrågasatta arbeten 36. Elers' Stockholm 36. Karl XI:s historia 36. Medaljer och inskriptioner 37. Tävlingar 42. I historia 1793 och 1794 42. 1795 och 1796 45. 1797-1803 46. I antikviteter 47. 1794 47. 1795 48. 1796-1798 49. 1799-1801 50. 1802 52. I främmande språk 1794 och 1795 53. 1796 55. 1797-1800 57. 1801 och 1802 59. I inskriftskonst 62.

Enskilda ledamöters avhandlingar 63-92

Inträdestalen 63. Fants inträdestal 63. Fredenheims 65. Tengströms 67. Eric Skjöldebrands 67. Lindbloms 69. Leopolds 73. Levernesbeskrivningarna 76. Presidietal 81. Vetenskapliga avhandlingar 82. Adlerbeths 83. Engeströms 84. Porthans 86. Fants och Björnstjernas 87. Melanderhjelm och Ferrners 88. Liliestråles 89. Hallenbergs 90. Akademiens Handlingar 90.

Fynden och kanslikollegiet 93-113

Fyndärendenas behandling 93. Fynd 1794 94. 1795 96. 1797 99. 1798

Akademien 1794—1826

100. Årbolfyndet 100. Fynd 1799 103. 1800, Skörtingefyndet 103. 1802, Laihelafyndet 109. Hallenbergs Quatuor Monumenta 110. Fornvården 111. Kansliexamen 111.

Akademiens samlingar . . . . . 114—125

Akademiens lokaler 114. Eldsvådan 1802 116. Inventeringen efter Tihleman 119.

HALLENBERGS TID 1803—1810 . . . . . 127—208

Sekreterare och ledamöter . . . . . 129—141

Passivitetens tid 129. Hallenberg som sekreterare 131. Utländska ledamöter 136. Åkerblad 136. Utländska korrespondenter 138. Hedersledamöter 138. Arbetande ledamöter 140.

Medaljakademi och examensanstalt . . . . . 142—152

Medalj- och inskriftsärenden 142. Kansliexamen 150.

Tävlingarna . . . . . 153—168

Tävlingarna i historia 1803 och 1804 153. 1805—07 157. 1808 och 1809 159. På främmande språk 1803 och 1804 160. 1805 och 1806 161. 1807 och 1809 163. I antikviteter 1803—1809 163. I inskriftskonst 166. Insända skrifter 167.

Ledamöternas egna skrifter . . . . . 169—182

Inträdestalen 169. Tingstadius' 169. Masrelietz' 171. Bergstedts 172. Dahls 173. Regnérs 174. Levernesbeskrivningarna 177. Vetenskapliga avhandlingar 180.

Fynd och fornvård . . . . . 183—208

Fyndens inlösen 183. Fynd 1803 183. 1804 och 1805 185. Helgeandsholmsfyndet 186. Årstafyndet 191. Örkejungafyndet och Hällsjöfyndet 192. 1806 och 1807 193. Ydrefyndet 193. Svartlösafyndet 194. 1808 194. 1809 196. Fornvården 196. Cirkuläret 1805 196. Rikssalen i Örebro 200. Utmelandskällaren 202. Johannisborg 203. Hågahögen 204.

HALLENBERGS TID 1810—1819 . . . . . 209—373

Sekreterare och ledamöter . . . . . 211—229

Sekreterare och ledamöter 211. Sekreterarens lön 212. Utländska ledamöter 215. Catteau-Calleville 216. Montyon och Münster 218. Suchtelen 219.

Innehåll

Strangford 219. Tengström och Calonius 220. Gråberg utländsk korrespondent 220. Hedersledamöter 221. Arbetande ledamöter 223. Biberg vald 223. Rutström vald 224. Tengström och Calonius överflyttas till utländska klassen 224. Blad och Palin väljas 225. Ristell uteslutes 225. Aurivillius, Grandel och Brinkman valda 226. Hultén och Wallmark valda 227. Val efter Calonius och Tengström 228. Jacob Adlerbeth och Thyselius valda 229. Gudmund Adlerbeth död 229.

Inträdestal, levernesbeskrivningar och avhandlingar 231-261

Inträdestalen 231. A. F. Skjöldebrands 232. Wallmarks 235. Norbergs 238. Thyselius' 239. Hulténs 241. Aurivillius' 243. Biberger 244. Blads 244. Levernesbeskrivningar 250. Ledamöternas avhandlingar 256. Utomstående avhandlingar 258. Akademiens Handlingar 260.

Medaljer och tävlingar 262-275

Akademien och kansliexamen 262. Medaljgranskningen 262. Tävlingarna 265. I historia 265. I antikviteter 267. På främmande språk och i inskriftskonst 271. Ändring av tävlingarna 271.

Fynden 276-318

Inledning 276. 1810 277. 1811 280. 1812 281. 1813 282. 1814 283. 1815 285. Myntkabinettet ställes åter under akademien 286. 1816 290. 1817 291. Giristafyndet 297. 1818 301. Apollo Grannus 305. Motalfyndet 306. Striden mellan Hallenberg och Sjöborg 308. Hallenbergs avsked 313.

Fornvård och fornforskning 319-373

Hemse kyrkogård 319. Föreslagen grävning i Qville 325. Klingwalls Visbyritningar 326. Uppsala slott 329. Iduna och fornforskningen 332. Stierneld och akademien 337. Sjöborg får uppsikt över antikviteterna 352.

RUTSTRÖMS TID 1819—1826 375-485

Sekreterare, amanuens, ledamöter och lokal 377-407

Kandidater till sekreterarplatsen 377. Sundel 377. Sjöborg 378. Adlerbeth 377. Bergstedt 380. Rutström blir sekreterare 383. Rutströms lön 387. Rutström som sekreterare 388. Liljegren blir amanuens 391. Utländska ledamöter 397. Utländska korrespondenter 398. Kronprinsen förste hedersledamot 400. Den honoraira klassen 401. Den arbetande klassen 402. Akademiens lokal 405. Porträttgalleriet 405.

Levernesbeskrivningar, inträdestal och avhandlingar 408-426

Levernesbeskrivningarna 408. Deras uppläsning i akademien 411. Försummade levernesbeskrivningar 412. Skjöldebrands över Adelcrantz och Biberger

Akademien 1794—1826

över Dahl 414. Ödmanns över Schönberg och Wallmarks över Tham 415. Inträdestalen 416. Hedersledamöternas 416. De arbetande ledamöternas 417. Sundels 417. Ödmanns 418. Franzéns 420. Tegnér's 420. Geijers 421. Ledamöternas avhandlingar 422. Gråbergs 423. Den lärda brev-växlingen 424. Handlingarna 426.

Medalj- och inskriftsärenden. Tävlingar 427-451

Medaljärenden 427. Tävlingarna. I inskriftskonst 428. På främmande språk 429. I historia och antikviteter 431. Lorenzo Hammarsköld 433. Tävlingarna 1820 och 1821 442. 1822 445. 1823 och 1824 446. 1825 447. 1826 448.

Fynd och fornvård 452-485

Fynd 1819 452. 1820 453. Lackalängafyndet 453. Hököpingefyndet 454. Homselyngafyndet 456. 1821 458. 1822 461. 1823 462. 1824 465. 1825 467. Fornvården 472. Ekdahl och grävningarna på Hven 472. Kammarkollegiets arkivalier 474.

UPPSALA

ALMQVIST & WIKSELLS BOKTRYCKERI A.-B.

1943

